LIBRI
HISTORIAE
SLOVACIAE
Fontes
[II]

Slovenský ústav v Ríme
Katedra slovenských dejín
Filozofickej fakulty Univerzity Komenského

Haličsko-volynská kronika

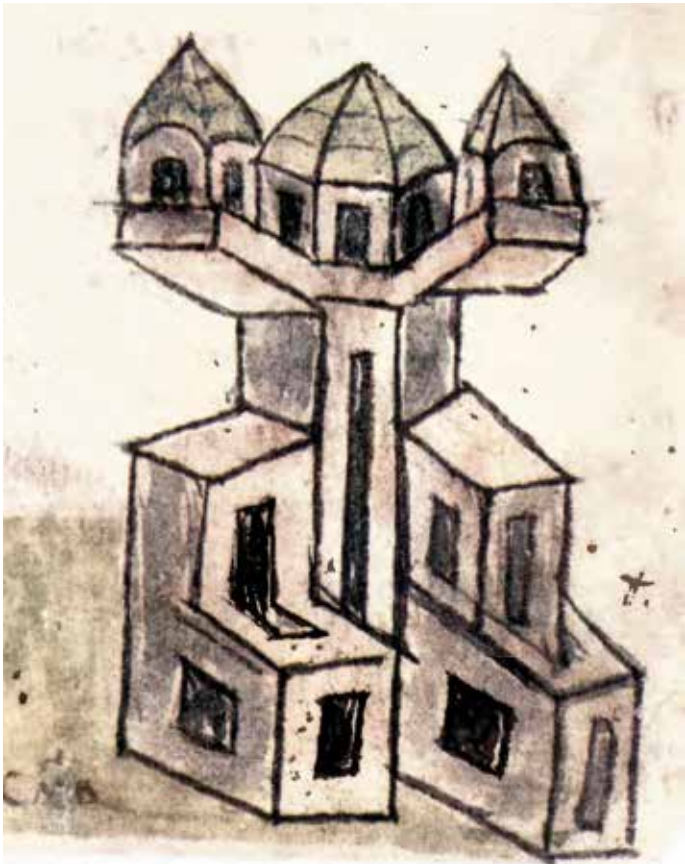

Haličsko-volynská kronika

Neznáme rozprávanie o rodine kráľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí

Vstupné štúdie napísali, preložili a kritický aparát vypracovali Martin Homza a Nora Malinovská

Libri Historiæ · Matica slovenská

© Martin Homza, Nora Malinovská, 2019
© Matica slovenská, Martin 2019

Recenzovali:
Miroslav Vološčuk
Miroslav Daniš
Veronika Kucharská

Vydanie *Haličsko-volynskej kroniky* bolo realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Na frontispise a strane 421 je ilustrácia Слово (Logos) *podľa Radziwilovskej kroniky z 15. storočia (fol. 230). Zdroj: Библиотека Российской академии наук, Основное собрание, 34.5.30*

ISBN 978–80–8128–233–1

Obsah

Úvod 9

[I] *Haličsko-volynská kronika* : Vstupné štúdie

Haličsko-volynská kronika : Slováci a Slovensko 13

O niekoľkých prienikoch *Haličsko-volynskej kroniky* s uhorskou a poľskou kronikárskou spisbou 13. storočia 23

Haličsko-volynská kronika v súčasnej postuhorskej a postsovietskej historiografii 51

Haličsko-volynská kronika : Krátka história vydávania významnej pamiatky starej ruskej literatúry 69

Kľúč k pravidlám slovenského prekladu *Haličsko-volynskej kroniky*, k jeho čítaniu a pochopeniu 83

[II] *Haličsko-volynská kronika* : Slovenský preklad a komentáre

[1.] Pochvala Romanovi Mstislavičovi (1198 – 1205) 91

[2.] Kyjevský letopis Rostislavičovcov (1205 – 1228) 94

[3.] Kronikárska kompilácia Daniela Romanoviča (1228 – 1245) 144

[4.] Kronikárske zápisky (1245 – 1259) 199

[5.] Kronikárska kompilácia Vladimíra Vasilkoviča (1259 – 1289) 245

[6.] Kronika Mstislava Danieloviča (1289) 305

Krátka esej namiesto záveru 313
A Short Essey in Place of Conclusions 320
Ein kurzer Essai statt des Abschlusses 328
Un petit essai en lieu et place d'un discours de clôture 337
Краткое эссе вместо заключения 345
Короткий есе замість висновку 353

Genealogické tabuľky 361
Mapy 367
Obrazová príloha 373
Použitá literatúra 382

Skratky 401
Menný register 402
O autoroch 422
Edičná poznámka 424

Úvod

Stalo sa to už svojho času, teda pred niekoľkými rokmi, presne 20. októbra v roku 2011 v meste Ivano-Frankivsk, niektorému čitateľovi možno tiež ešte známom pod poľským menom Stanislavov (Stanisławów). Zúčastnil som sa tam spolu so svojimi študentmi na druhej konferencii *Colloquia Russica*, tentoraz venovanej téme Haličsko-volynskej Rusi v 11. – 13. storočí a jej medzinárodných vzťahov. Bolo to večer, pri slávnostnej tabuli, keď počas stolovania podľa starého sarmatského zvyku postupne prišiel rad aj na mňa, aby som predniesol svoj toast. Pochválil som teda, ako už býva dobrým zvykom, usporiadateľov za všetku ich vynaloženú prácu a poďakoval za pohostinné prijatie. Potom som sa však nahlas zamyslel nad motívmi uhorskej, a teda aj slovenskej vojenskej prítomnosti v Haličsku v posledných desaťročiach 12. a prvých desaťročiach 13. storočia. Ako som sa tak nahlas zamýšľal, skrsla v mojej hlave myšlienka, ktorú moja duša vzápätí schválila. Áno, uhorský kráľ Ondrej II. a jeho ľudia mali skutočne veľa rozmanitých dôvodov pre svoje početné pobyty v tejto časti Európy, ale ten najdôležitejší som v tej istej danej chvíli zdieľal ponad mnoho storočí spolu s nimi. Ondrejovi bolo v Haličsku jednoducho dobre. A to bol ten dôvod, ktorým som nielen svojich hostiteľov a hostí pobavil, ale podarilo sa mi im aj tak trochu, aspoň minimálne, zavďačiť sa. A bola tu ešte jedna vec, ktorá stojí za to, aby som ju tu napísal. Na moju otázku, v akom jazyku to mám toast vzniesť, ma usporiadatelia uistili, že to mám urobiť po slovensky.

Nevedel som vtedy ešte veľmi, že o pár rokov, keď budeme s Norou Malinovskou pripravovať do tlače prvý slovenský preklad *Haličsko-volynskej kroniky* (ďalej *HVK*), sa k tomuto bodu svojho života budem v mysli znovu a znovu vracať. Hovoril som po slovensky a oni mi rozumeli, rovnako ako oni rozprávali vo svojom jazyku, hovorili „ďakujem“ i „prosím“ a pripíjali si so mnou počas dlhého večera „na zdravie“.

Môjmu poznaniu o jazykovej a kultúrnej blízkosti ľudí spoza Hory, ako Karpaty nazývajú prví ruskí spisovatelia, predchádzali početné, kratšie i dlhšie pobyty v Krakove na prvej poľskej univerzite a s tým súvisiace nádherne „objaviteľské“ chvíle v „Jagelonke“, to jest v jednej z najslávnejších knižníc

súčasného Poľska. Práve tu som si totiž po prvý raz prečítal *HVK* v jej prvom vydaní z roku 1843, ako o ňom ešte bude neskôr reč. Bolo to niekedy v roku 1994, ak sa nemýlim. Bol som vtedy ešte doktorandom na Katedre slovenských dejín a spomínam to preto, lebo som sa v tej istej chvíli stal jedným z mála vedcov prinajmenšom na Slovensku, ktorým sa podarilo tento text prečítať *in toto*, to jest v celku. Vypisoval som si vtedy z tejto kroniky témy, ktoré súviseli najmä so vzájomnými väzbami medzi Poľskom, Uhorskom a Kyjevskou Rusou.

Po obhájení doktorskej práce som potom, ako mladý nastupujúci asistent na Katedre slovenských dejín a archívnictva otvoril stredoveký seminár, ktorého hlavnou témou bola zahraničná politika Arpádovcov. Do dnešných dní z neho vyšlo niekoľko zaujímavých prác, o ktorých tiež ešte budeme podrobnejšie hovoriť. Podstatnejšie je však povedať, že vďaka tomuto semináru som neustále zostával v kontakte s *HVK*. To mi umožnilo za posledných viac ako dvadsať rokov nielen hlbšie sa zoznámiť s tým, koľko a čo z informácií obsiahnutých v tomto prameni poznali tí, ktorí sa ním zaoberali predo mnou, ale, a to najmä, prakticky kontinuitne sledovať, ako sa vyvíjala a vyvíja reflexia tohto prameňa v okolitých historiografiách.

Vďaka rôznym okolnostiam a fóram, ktoré tu teraz nebudem podrobne vymenúvať, lebo to nemá význam, sa stalo, že som mal tú česť aj osobne sa poznať s historikmi a jazykovedcami, ktorých v poslednom období tiež očaril a uchvátil tento stredoveký text. Nechýbal medzi nimi Miroslav Vološčuk a Vitalij Nagirnyj z Ukrajiny, Alexander Majorov z Ruska, Márta Fontová z Maďarska, Jitka Komendová z Česka alebo Dariusz Dąbrowski s Adrianom Jusupovićom z Poľska a iní. Sú to práve títo ľudia, ktorým sa okrem významného pokroku v bádaní tejto kroniky podarilo v posledných rokoch vytvoriť doslova akúsi učenú societu, ktorá sa venuje *HVK*. Čo je však na tejto učenej spoločnosti bádateľov *HVK* osobité oproti iným podobným neformálnym organizáciám, je jej vynikajúca, veľmi srdečná, žičlivá a otvorená atmosféra, ako bola tá v Ivano-Frankivsku.

V okruhu a v spoločnosti zmienených kolegov vo mne postupne dozrievala aj myšlienka na vydanie slovenského prekladu *HVK*. Cesta od rozhodnutia k realizácii, ako to už býva v podobných prípadoch, zabrala určitý čas. Šťastím pri tomto nádhernom, objavnom a niekedy dokonca až dobrodružnom podujatí sa nakoniec ukázalo aj to, že sa naň spolu so mnou podujala jedna z mojich žiačok Nora Malinovská (Verešová). Práve ona sa okrem iných prác postarala aj o prvý variant slovenského prekladu *HVK* a obohatila ho o prvé cenné a kritické poznámky. Oveľa významnejším prínosom tejto dámy však zostanú neustále diskusie o jednotlivostiach prekladu kroniky,

ktoré sa prejavili v jeho ustavičnom vylepšovaní a prepisovaním poznámok k nemu, a to až do podoby, ktorú teraz ponúkame.

Zaiste sa dalo urobiť ešte omnoho viac. Nechceli sme však stratiť zo zreteľa komunikatívnosť nášho prekladu. I napriek tomu náš text obsahuje viac ako 950 kritických a vysvetľujúcich poznámok. Uvedomujeme si, že sú v mnohých prípadoch naozaj rozsiahle. Pri ich písaní sme však mysleli najmä na nášho čitateľa, ktorý vzhľadom na skutočnosť, že mnohé komentované témy sa k nemu dostávajú niekedy vôbec po prvý raz, by sa bez takéhoto, často elementárneho vysvetľovania pri čítaní textu *HVK* jednoducho stratil.

Komentovanú edíciu prameňa predchádza niekoľko vstupných štúdií. Vlastný text ďalej dopĺňa niekoľko máp, 6 genealogických tabuliek Rurikovcov a obrazová príloha. Výsledkom nášho úsilia je tak prvá a komplexná edícia *HVK*, ktorá predstavuje náš svet za oponou niekoľkých dávnych stáročí. Ak sa v ňom niektorí čitatelia nájdu, budeme iba radi.

Moja vďačnosť patrí všetkým recenzentom, najmä však Miroslavovi Vološčukovi z Centra medievalistických štúdií Prikarpatskej národnej univerzity Vasila Stefanika v Ivano-Frankivsku (Центр медієвістичних студій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в Івано-Франківську), ktorý svojimi osobitnými komentármi prispel najviac k finálnej podobe tejto knihy.

Budmerice 1. februára 2019 *Martin Homza*

Túto knihu spolu s Norou Malinovskou symbolicky pripisujeme dnešným kňažnám: Márte Fontovej i Jitke Komendovej, ale i kniežatám: Mirkovi Vološčukovi, Darkovi Dąbrowskému, Adrianovi Jusupovićovi, Vitalijovi Nagirnému, Alexandrovi Majorovovi, Alexejovi Martynjukovi a Djurovi Hardemu…

Haličsko-volynská kronika, Slováci a Slovensko

Martin Homza

Haličsko-volynská kronika (ďalej *HVK*) je na dnešnom Slovensku stále pomerne neznámym textom. Znie to prinajmenšom zvláštne, ak si uvedomíme, aké množstvo nových informácií prináša pre poznanie slovenského stredoveku. Toto uvedomenie vyznie ešte vypuklejšie v porovnaní s tým, čo nám o slovenskom a uhorskom stredoveku v 13. storočí referujú už dobre známe uhorské kroniky (Anonymný notár P. a jeho *Gesta Hungarorum*, *Uhorsko-poľská kronika* či *Kronika Šimona z Kézy*). Hlavný význam *HVK* tak spočíva v tom, že nám Uhorské kráľovstvo predstavuje v inom svetle a farbách, než na ktoré bol slovenský čitateľ doteraz zvyknutý. Táto skutočnosť by sa azda dala ošetriť tým, čo kedysi výstižne vo svojej eseji o troch Európach vystihol maďarský historik Jenő Szűcs. A síce, že Kyjev, Praha a Ostrihom mali v prvých storočiach svojej existencie k sebe bližšie ako Praha a Ostrihom k Rímu a Kyjev ku Konštantínopolu. Výstižnejšie by sa to však dalo pomenovať aj tak, že Uhorské kráľovstvo na konci vlády Bela III. († 1196) sa stalo skutočnou dunajskou veľmocou, ktorej vplyv ďaleko presahoval hrebene Karpát. Tento vplyv sa od Kyjeva až po Dubrovník presadzoval až do takej miery, že namiesto o Uhorskom kráľovstve a okolitých krajinách je azda príhodnejšie hovoriť o akomsi druhu Uhorského spoločenstva národov, uhorského stredovekého *commonweltlhu*. Pre bližšiu predstavu, ktoré subjekty približne do tohto národnostne, kultúrne a nábožensky rôznorodého spoločenstva patrili, odcitujme na tomto mieste správu anonymného českého autora *Príbehov kráľa Přemysla Otakara II.*, ktorá hotovosť uhorského kráľa Bela IV. pred bitkou pri Kressenbrünne 12. júla 1260 opisuje takto:

„*Belo a jeho syn Štefan, králi Uhorska, Daniel, kráľ ruský a jeho synovia* [Lev Danielovič, Roman Danielovič, Švarn Danielovič] *a ostatní Rusi a Tatári, ktorí im prišli na pomoc; ďalej Boleslav Krakovský* [V. Hanblivý] *a Leško* [Čierny], *mladé lenčické knieža a nesčíselné množstvo Kumánov a Uhrov, rôznych Slovákov* [Slovanov], *tiež Sikulov a Vlachov* [Rumunov], *Bezerminov* [uhorskí

moslimovia] *a Izmaelitov, taktiež schizmatikov, Grékov, Bulharov, Raškov* [Srbov] *a Bosniakov kacírskych…*“[1]

Aj o tom, ako sa dalo vládnuť takejto rozmanitej pospolitosti a motivovať ju k spoločnému vojenskému postupu proti českému vládcovi, hovorí *HVK*. Aby sme však lepšie pochopili genézu celej problematiky, treba sa lepšie začítať do jej stránok.

Uhorský kráľ Ondrej II. (†1235) na nich vystupuje voči rurikovským kniežatám ako ich senior (suverén). Podobne ako na stránkach západoeurópskej analistiky a kronikárskej spisby vystupuje východofranský, neskôr nemecký kráľ a cisár Svätej ríše rímskej voči Čechám alebo ako sa občas (ale viac-menej neúspešne) pokúša najmä v 11. storočí vystupovať voči Poľsku alebo Uhorsku samotnému. Ešte zaujímavejšie však je, že nielen uhorský kráľ, ale aj jeho vojvodovia, ba jednotliví šľachtici, sa pohybujú v Haličsku a Vladimírsku ako jeho integrálna, neodmysliteľná súčasť. Hoci sú opisovaní navonok ako cudzinci, často aj dobyvatelia, autormi *HVK* sú Uhri (*Угри*) pociťovaní ako určitá oddávna známa súčasť ich vlastného života. Je to zrejmé napríklad v situácii, ktorá sa odohrala v roku 1232 pri dobýjaní Jaroslavi uhorskými vojskami. Uhorský šľachtic Čák, nepochybne významný člen rodu Čákovcov (azda priamo Demeter?),[2] z ktorého pochádza i jeho najslávnejší predstaviteľ Matúš Čák Trenčiansky,[3] príde k predstaviteľom Jaroslavi a celkom bezprostredne im oznamuje, že uhorská strana pri obliehaní mesta zaznamenala značné straty. Zároveň vyzýva jeho obrancov, aby sa preto nevzdávali. Ako je možné, že jeden zo znamenitých veliteľov uhorského vojska si jednoducho prekročí pomyselné hranice medzi dvoma armádami, uhorskou a ruskou, prejde za hradby obliehaného mesta? Následne je prijatý znepriatelenou stranou, ako by bol jeden zo „svojich“. Podobne by sme mohli uviesť aj iný, o niečo starší prípad. Aktuálne haličské knieža Roman z igorevičovskej vetvy Rurikovcov sa v roku 1209 ani len neunúva vyjsť z parného kúpeľa, keď človek Ondreja II. vojvoda Benedikt, neskôr označený knižníkom Timofejom ako „Antikrist“, obsadzuje mesto Halič. Benedikt ho potom, asi ešte v parnom kúpeli (*sic!*), nechá zatknúť a následne odviesť

[1] Pokračowatelé Kosmowi. In: *Fontes rerum Bohemicarum*. Vol. 2. Ed.: Josef Emler a trans.: Václav V. Tomek. Praha : Nákladem Musea Království českého,1874, s. 308 – 335 (tu s. 316).

[2] Demeter z rodu Čákovcov († po roku 1254), kráľovský stolník (*magister dapiferorum*) na dvore Ondreja II. (1217 – 1230), neskôr prešiel na stranu jeho syna Bela. Pozri Attila Zsoldos: *Magyarország vilagi archontológiaja 1000 – 1301*. Budapest : MTA, 2011, 382 s. (tu s. 54).

[3] Pozri k nemu Ján Lukačka: Matúš Čák Trenčiansky. Bratislava : Veda, 2017, 144 s.

ako zajatca do Uhorska. V mene uhorského kráľa Ondreja II. v Haliči začne vládnuť sám. Tieto dva prípady sú však ešte nič proti tomu, ako sa správa v Haličsku samotný uhorský kráľ Ondrej II. Zo všetkých opisov jeho jednaní a konaní uveďme ten zo zimy roku 1211/1212. Ondrej vstúpi so svojimi vojskami do mesta Haliča, vedie tu poradu (veču) so svojou príbuznou, vdovou po Romanovi II. Mstislavičovi, a haličskými i s vladimírskymi bojarmi, ako by to boli jeho ľudia.

Vice versa na mnohých iných miestach Haličania, ale tiež aj iní Rusi, vojvodovia, bojari, ba dokonca i Kumáni prehovárajú v dialógových formách k uhorským kráľom a s Uhrami vôbec tak, že nezaujatý človek nadobúda dojem, že medzi nimi nielenže neexistuje významnejšia komunikačná, ale ani kultúrna bariéra, a to i napriek tomu, že Haličania a Volyňania, jedným slovom Rusi, sú pravoslávni a Uhri katolíci a podľa zaužívaných predstáv by Uhri, ako Maďari, nemali vedieť s nimi ani komunikovať.

Jazyk, ktorým sa však obe strany rozprávajú, vykazuje všetky znaky sofistikovanej reči, ktorá zodpovedá vysokému sociálnemu statusu tých, ktorí medzi sebou hovoria. A tu sme v pokušení povedať, že hovoria tým istým alebo podobným jazykom. Námietke, že tento jazyk dialógov poznáme len vďaka štylizácii haličsko-volynských spravodajov možno ihneď protirečiť tým, že tento jazyk, ako aj vôbec celý jazyk *HVK* obsahuje množstvo západoslavizmov a zdvorilostných fráz, ktoré pozná súčasná slovenčina, čeština, poľština, ale i ukrajinčina. To vedie k myšlienke, že Uhorské kráľovstvo v sledovanom čase nielen do značnej miery ovplyvňovalo spoločenské dianie na území Haličskej a Volynskej Rusi,[4] ale že toto územie, ležiace z nášho pohľadu za Karpatmi, kultúrno-mentálne a jazykovo konvenovalo smerom k Dunajskej panve. Dorozumievacím jazykom tohto priestoru potom bola nadregionálna forma akéhosi, písomnou formou presne nekodifikovaného, ale komunikačne funkčného jazyka dunajských Slovanov, ktorý môžeme pokojne nazývať aj *common Slavic*.[5] Ak by niekto chcel získať predstavu o funkčnosti tohto jazyka, stačilo by mu prečítať si *Opis východnej Európy* (*Descriptio Europae Orientalis*) anonymného autora, najskôr však dominikána francúzskeho pôvodu zo začiatku 14. storočia:

[4] Мирослав М. Волощук: Проблема васальної (?) підлеглості князів Ігоревичів чернігівських від угорського короля Ендре II : Джерела, історіографія, коротка постановка проблеми. In: *Український історичний збірник*. Roč. 11, 2008, s. 18 – 25.

[5] Martin Homza: Niekoľko poznámok k edícii *Monumenta Linguae Slovacae*. In: *Monumenta linguae Slovacae*. Vol. I : *Documenta iuridico-administratoria* : *Formulae Iuramentorum saeculi XVI. – XVIII.* Ed.: Peter Benka; Martin Homza a Pavol Žigo. Tom. 1. Bratislava : Univerzita Komenského, 2018, s. 63 – 94 (tu s. 81 a nasl.).

„*Potrebné je zaznamenať, že Rusi, Bulhari, Slováci* [Slovania], *Česi, Poliaci a Prusi hovoria jedným a tým istým jazykom, ktorý sa nazýva slovenský* [slovanský]. *Na základe toho je očividné, že slovenský* [slovanský] *jazyk je jeden z najväčších a najrozšírenejších jazykov sveta.*“[6]

Viac ako jazyk však pomáhal dunajský priestor aj mentálne formovať kultúrnu identitu obyvateľstva za Karpatmi. Zjavným príkladom takéhoto tvrdenia je aj osobné vlastné meno Dunaj, ktoré nosí vojvoda Vladimíra Vasilkoviča, syna Vasilka Romanoviča. O dunajskom „sentimente“ vzhľadom na tradíciu východoslovanského písomníctva zachovanú v *Povesti dávnych časov*, ale i v *Slove o pluku Igorovom*, v ľudovej slovesnosti zhmotnenú vo figúre bohatiera Dunaja, je na tomto mieste celkom zbytočné hovoriť.[7] O čom však treba hovoriť je, že to bol práve tento vektor, ktorý bol dominantný v dejinách zakarpatského priestoru rovnako v časoch Ríma, ako aj v časoch avarských, veľkomoravských a aj v prvých storočiach Uhorského kráľovstva. Jeho nositeľmi v sledovanom čase boli slovansky hovoriaci, zväčša katolícki vojaci, ale aj klérus, v *HVK* vystupujúci pod kolektívnym polytonymom Uhri (*Угри*).

Iným dokladom hlbšej kultúrno-mentálnej komunikácie a vzájomného prepojenia medzi územiami, ktoré sa rozprestierajú z oboch strán Dunaja a za karpatským oblúkom, je rozšírenie sufixu *-ko*, typického pre zdrobneniny (*deminutíva*) osobných mužských mien. Táto zdrobnenina osobných vlastných mien mužského rodu sa totiž príznačne objavuje na území dnešného Chorvátska, Srbska, Maďarska, ale častá je najmä na Slovensku, ale i západnej Ukrajine. Raritná oproti tomu v Poľsku a v Čechách. Úplne ilustratívnym príkladom takéhoto mena je kniežacie meno Vasilko, osobné vlastné meno brata Daniela Romanoviča, odvodené od slovanskej podoby Vasil (z gréckeho Basileos/*Βασιλεοσ*). No pripomeňme tu aj meno uhorského vojvodu Banka, teda Benka, derivované od osobného vlastného mena Benedikt. Vysvetlenie tohto fenoménu pritom nie je také komplikované, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Vzťahy medzi mužmi vystavenými vojenskej záťaži a každodennej hrozbe fyzického zranenia či dokonca smrti, podliehajú často istej forme infantilizácie. Tá je však najmä odrazom

[6] Anonimi *Descriptio Europae Orientalis*. Ed. a trans.: Dragana Kunčer. Beograd : The Institute of History, 2013, 221 s. (tu s. 131: „Notandum autem hic quod Rutheni, Bulgari, Rasenses, Sclaui, Bohemi, Poloni et Pruzeni loquuntur unam et eandem linguam, scilicet Sclauonicam, ex quo patet quod lingua Sclauica maior est et diffusior omnibus linguis mundi.“)

[7] Владимир Я. Петрухин: Дунай. In: *Славянская мифология* : *Энциклопедический словарь*.Vol. А – Я. Ed.: Kol. 2. vyd. Москва : Международныеотношения, 2014, 509 s. (tu s. 148 – 149).

neobyčajnej pevnosti väzieb vzniknutých v krajných životných situáciách, často spečatených spoločne preliatou krvou. Za archetyp takejto mužsko-mužskej väzby sa zväčša považuje vzťah Achila a Patrokla, gréckych hrdinov, ktorých Homér nechal dobývať starovekú Tróju a zahynúť pri jej obliehaní. Ak by sme však siahli po moderných dejinách, potom treba uviesť napríklad názvy niektorých plukov pechoty rakúsko-uhorskej armády, ktoré bojovali počas prvej svetovej vojny na východnom fronte. Takými boli aj 13. pluk pechoty, známy tiež pod menom „Krakovské deti", alebo 28. peší pluk rakúsko-uhorskej armády, preslávený i menom „Pražské deti". V príkladoch by sa dalo, pochopiteľne, pokračovať. Pre túto chvíľu však za dôležité pokladáme zhrnúť načrtnutú problematiku tak, že zdrobnenina mužských osobných vlastných mien *-ko*, sa nie celkom náhodou rozšírila na miestach, z ktorých sa regrutovali a kde sa neskôr vojenskou praxou preslávili hrdinovia zmienení aj na stránkach *HVK*.

Ďalším dokladom menej uvedomelých, alebo povedzme, aj vôbec neznámych súvislostí ozajstnej *lebendiger Vergangenheit*, (teda „stále žijúcej minulosti") sú rôzne mužské priezviská, odvodené od východoslovanskej podoby latinských a gréckych mien. Prirodzene ich nachádzame nielen na území Slovenska, pre Slovensko sú však nejakým spôsobom viac typické. Aj tu uvedieme niekoľko príkladov z *HVK* a porovnáme ich s dnešnou slovenskou realitou. Napríklad súčasné slovenské priezvisko Dianiška/Daniška/Daniš je odvodené od deminutíva Dionýzko; ďalej už zmienené Benko/Banko, od mena Benedikta; alebo tiež meno Olexa/Olexák/Alexy od Alexander; či priezvisko Demianič odvodené od mena Damián; alebo – ešte na záver krátkeho výpočtu – spomeňme priezvisko Mikula, odvodené od Mikuláš, a iné.

Uvedené priezviská sme nevybrali náhodne, aj okolo pisateľa týchto riadkov sa totiž pohybujú ľudia, ktorých tieto dávne mená vytrhávajú z kontextu iných ľudí a vracajú do dávno zabudnutých čias. Po *amnézii* (zabúdaní), ktoré spôsobilo najmä posledné 20. storočie, v behu ktorého sa mnohé veci otočili z nôh na hlavu, však dúfame, že aj vďaka tejto kronike musí prísť k nutnej *anamnéze* (rozpomínaniu). Naši dedovia takéto rozpomínanie nepochybne zažili v prvých dňoch operácie Barbarossa, keď Rýchla divízia Slovenskej armády vyrazila proti vojskám Sovietskeho zväzu v zostave nemeckého Wehrmachtu. Jej ťaženie smerovalo na Sanok, potom na Ľvov a Vinicu, teda presne v smere uhorských vojenských výprav, ktoré sú opísané na stránkach *HVK* v prvej polovici 13. storočia. Otcovia našich dedov si prešli tým istým zasa ako členovia Trenčianskeho pluku v ťažkých bojoch 14. rakúsko-uhorskej armády na Haličskom fronte v priebehu rokov 1914 – 1916. Bol to aj neopakovateľný pocit vzájomnej kultúrnej, jazykovej

i mentálnej blízkosti našich vojakov a ich každodenná, mnoho a mnoho ráz opísaná interakcia s miestnym obyvateľstvom, ktorá slovenských vojakov často privádzala k dobrovoľnej dezercii na stranu nepriateľa.

HVK je však pre slovenské dejiny zaujímavá aj z pohľadu jej spisovateľov. Tí, ktorí ju spísali, ovládajú množstvo slov a fráz typických pre slovenčinu, poznajú aj miesta a lokality ležiace na Slovensku. Zaujímavé pritom je, že ich uvádzajú v slovanskej forme a nie v tej, ktorú ponúkajú maďarčinou pokrivené latinské názvy, známe z uhorských listín vydávaných na dvore kráľa Bela IV. Takouto lokalitou je napríklad k roku 1213 v *HVK* Leles, zaznamenaný v posesívnej forme „Lelesov" (*Лелесовь*). Ondrej II. sa tu nachádzal v čase jednej zo svojich výprav na Halič a tu ho aj zastihla správa o zavraždení jeho manželky Gertrúdy. Ďalšou v poradí je opis *HVK* o stretnutí (zjazde) uhorského kráľa Ondreja II. a krakovsko-sandomierskeho kniežaťa Leška Bieleho na „Spiši" (*Спиш*[*ь*]) v roku 1214. Treťou lokalitou, ktorá sa spomína v súvislosti s útekom Daniela Haličského pred Tatármi na jar – v lete roku 1241, je Bardejov. Čo je zaujímavé, aj toto mesto je zaznamenané v privlastňovacej forme „Bardoev" (*Бардоев*), odvodenej od osobného mužského vlastného mena Bard/Bardo. Štvrtou lokalitou je potom (hrad) Zvolen, v rukopise „Izvolin" (*Изволинъ*), na ktorom sa Belo IV. a jeho sprievod stretli v septembri roku 1246 s Danielom, jeho synom Levom a metropolitom Cyrilom s cieľom vyjednať mier medzi haličsko-vladimírskou a uhorskou stranou po predchádzajúcom konflikte, v ktorom sa Belo usiloval dosadiť na haličský trón svojho zaťa Rastislava Michajloviča Černigovského. Mier bol vo Zvolene, zaiste po nejakých predchádzajúcich rokovaniach, nielenže slávnostne uzavretý, ale pravdepodobne aj spečatený sobášom Leva Danieloviča a Konštancie, dcéry uhorského kráľa Bela. Z textácie to totiž nie je celkom zrejmé, ale podľa všetkého svadobný obrad prebehol v lokalite dnes známej pod názvom Pustý hrad.[8] Na záver tohto stručného prehľadu potom to najdôležitejšie. Manifestačný príchod vojenského sprievodu Daniela Romanoviča do „Požgu" – Bratislavy (*Пожог*), podľa všetkého v lete roku 1247 alebo 1252.[9]

[8] Práve minulý rok 2018 archeológovia našli aj materiálny doklad tohto stretnutia v podobe mince kráľa *Sclavoniae* Kolomana Haličského (brata Bela IV.). Pozri Ján Beljak a Noémi Beljak Pažinová: Výskum a obnova Pustého hradu vo Zvolene. In: *Stredné Slovensko v stredoveku* : *Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégií Zvolenu*. Ed.: Noémi Beljak Pažinová a Zuzana Borzová. Zvolen : Mesto Zvolen, 2018, s. 212 – 235, (tu s. 231).

[9] Pozri Алексей Мартынюк: „Немци же дивящеся оружю татарскому": С кем и когда встречался Даниил Романович в Пожони? In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2015, s. 149 – 160. Pozri tiež Martin Homza: Niekoľko poznámok o vladárskej

Do tohto výpočtu možno však zaradiť lokalitu, ktorá dnes nesie meno Svaľava (*Свалява*) a nachádza sa neďaleko Mukačeva, na rieke Laborec (Verecký priesmyk), Zakarpatská Ukrajina (Podkarpatská Rus). Aglomerácia sa spomína k roku 1254 v súvislosti s útekom bojara Fedora „k Soli" (*ко Солемь*), kam ho až nechal prenasledovať Daniel Romanovič. K roku 1238 v súvislosti s ústupom Rastislava Michajloviča od Haliče do Uhorska sa potom spomína lokalita Baňa, zvaná Rodna (dnes Rodna, Bistricko-našodská župa/*Județul Bistrița-Năsăud*, Rumunsko, Jazvečí priesmyk/Borsukov Del). Píšeme o tom podrobnejšie na iných miestach tejto knihy, teraz sa však uspokojíme s konštatovaním, že žiadna z menovaných lokalít, ktorú pozná autor *HVK*, sa neviaže na dnešné územie Maďarska, čo je samo o sebe zaujímavé. Ďalej sa pokúsime sústrediť na súvislosti, pre ktoré nezostalo miesto v poznámkach.

Vymenovanie týchto sídelných aglomerácií (hradov, kláštorov, budúcich miest) totiž nie je nijako náhodné. Sú to dôležité križovatky domácich i medzinárodných ciest. Tento systém ciest je v našich prameňoch známy aj pod súhrnným označením *magna via*. Jedným z cieľov tejto cesty je pritom samotné Haličsko-Vladimírsko.

Miesta zmienené v *HVK* z územia dnešného Slovenska však hovoria ešte aj o niečom inom, čo bežnému čitateľovi môže, ale nutne nemusí zostať skryté. Všetky vymenované lokality sú dôležitými opornými bodmi v systéme budovania politicko-cirkevnej správy kráľovstva. Tri z nich sú umiestnené na dnešnom východnom Slovensku: Leles, Spiš a Bardejov; jedno na strednom Slovensku: Zvolen a jedno na západnom Slovensku: Bratislava. Svaľava sa nachádza na Podkarpatskej Rusi a Rodna v Sedmohradsku. Pomer 5 : 1 : 1 nepochybne reflektuje optiku spisovateľa, ktorý je dôverne oboznámený najmä s terénom mu blízkym. V širšom slova zmysle však práve celý priestor dnešného východného Slovenska, Podkarpatskej Rusi a Sedmohradska, ktoré tvoria konfínium Uhorského kráľovstva na hraniciach so stredovekým Haličsko-volynským a Krakovsko-sandomierskym kniežatstvom.

Spiš, Zvolen i Bratislava v sledovanom období sú však zároveň známe svojimi monumentálnymi murovanými kráľovskými hradmi – vežami. Súčasná veda ich tak pokladá za centrá troch dôležitých uhorských kráľovských komitátov. Bratislava i Spiš disponujú v sledovanom čase tiež vlastnými prepoštstvami s kapitulami s významnými cirkevnými kompetenciami. Spolu s premonštrátskym kláštorom v Lelese sú zároveň hodnovernými miestami kráľa (*loca credibilia*) s notárskymi kompetenciami.

sebareprezentácii Bela IV. na pozadí konfliktu o babenberské dedičstvo. In: *Ingenii laus* : *Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Ed.: Eva Benková a Marek Púčik. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017, s. 113 – 114.

Veľmi zaujímavá je v tejto súvislosti aj zmienka o Bardejove. Zachytáva totiž obdobie, v ktorom prichádza k mestotvornému procesu tohto neskôr veľmi významného slobodného kráľovského mesta.[10] V blízkosti Bardejova mal kráľ Ondrej II. fundovať cistercitský kláštor, podobne ako v Spišskom Štiavniku. V blízkom Jasove zasa Koloman Haličský založil premonštrátsky kláštor. Všetky tieto aktivity zapadajú do celkového kontextu vnútornej, zahraničnej i cirkevnej politiky Ondreja II., jeho manželky Gertrúdy a ich synov Kolomana a Bela IV. Vo východnej časti dnešného Slovenska v prvých desaťročiach 13. storočia tak vďaka kráľom riadenej doosídľovacej akcii prišlo k významnému zvýšeniu hustoty osídlenia (klčovanie zeme, pozývanie hostí) s dvojakým cieľom, a to zlepšiť vlastnú infraštruktúru krajiny a pripraviť kvalitné zázemie pre postupné integrovanie Haličska do Uhorského kráľovstva.[11]

Nebolo to však iba množstvo, ale aj kvalita obyvateľstva, ktorá sa začínala meniť v súvislosti so snahami o obsadenie Haličska-Vladimírska. K najvýznamnejším zmenám, okrem nemecky hovoriacich hostí, patrilo kolektívne privilegovanie obyvateľstva, známe tiež pod termínom nobilitácia, s cieľom aktívne toto obyvateľstvo zapojiť do týchto dobyvačných cieľov. V tejto chvíli tak začíname hovoriť o tých Uhroch, ktorí zväčša v *HVK* nemajú ani meno, ale vieme o nich vďaka početným opisom vojen a bitiek, ktoré boli medzi rokmi 1205 až 1246 zvádzané medzi uhorskými a ruskými vojskami. Azda najvýznamnejším príkladom takejto kolektívnej nobilitácie je konštituovanie Provincie 10 spišských kopijníkov (*Sedes decem lanceatorum*) na Spiši. Pôvodné obyvateľstvo usadené približne v priestore medzi Popradom a Spišskou Novou Vsou bolo vydelené z kompetencií župana a kolektívne povýšené do stavu šľachty síce až privilégiom Bela IV. z roku 1243,[12] stalo sa tak však na základe starších zvykových privilégií. Hlavnou povinnosťou pôvodných roľníkov sa tak stalo postavenie a vyzbrojenie „*jedného náležite vyzbrojeného* (kopijníka)“, a to z 8 popluží pôdy.

[10] K vývoju Bardejova pozri napríklad Peter Benka: Mestské prísahy v Bardejove v ranom novoveku ako prameň kultúrnych a sociálnych dejín. In: *Historický časopis*. Roč. 66, 2018, s. 27 – 54 a Stanisław A. Sroka: *Bardejov v XV. storočí* : *Štúdie z dejín mesta*. Krakov : Goralinga, 2011, 122 s.

[11] Pozri Martin Homza: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii*. Vol. 1 : *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: Martin Homza a Stanisław A. Sroka. Bratislava a Kraków : Etc, 2009, 663 s. (tu s. 257).

[12] Pozri Codex *diplomaticus et epistularis Slovaciae* (ďalej *CDSl*). Vol. 1 – 2. Ed.: Richard Marsina. Bratislava: Veda, 1971 a 1987 (tu vol. 2, s. 88 – 89, č. 131).

Ešte viac ako na kopijníckej šľachte je vidno vplyv haličsko-volynských ťažení na genéze stavu nižšej šľachty, známeho ako synovia jobagiónov (*filii jobagionum*). Podľa názoru Daniela Rapanta ich konštituovanie súviselo so zvýšeným nárokom uhorských kráľov na armádu počas ťažení na Haličsko a Vladimírsko v prvých desaťročiach 13. storočia. Táto vrstva získala svoje meno podľa analogického kyjevskoruského označenia „bojarskí synovia", respektíve „bojarské deti", vo význame *„nižších závislých bojovníkov i činovníkov strednej a nižšej hodnosti"*.[13] Podľa tohto chápania boli synovia jobagiónov mladšou, teda novšou časťou uhorskej vojenskej hotovosti používanej najprv v súvislosti s ruskou, neskôr aj českou politikou (zápas o babenberské dedičstvo). Ako mladšia, novšia časť vojska stáli synovia jobagiónov na spoločenskom rebríčku nižšie oproti staršej šľachte, vlastným jobagiónom. Podobne ako u jobagiónov i pri synoch jobagiónov existovala ďalšia vnútorná hierarchizácia. Pokiaľ ide o rozsah vlastníctva ich pôdy na Spiši, Liptove, ale i v Turci či inde v severných komitátoch bývalého Uhorského kráľovstva, bol podobný tomu, ktorým disponovali spišskí kopijníci. To jest približne dvoma maximálne troma poplužiami.

Uvedené čísla i skutočnosť, že takúto nižšiu šľachtu máme v Uhorsku zväčša usídlenú v pohraničných komitátoch kráľovstva, u nás najmä na severnom a severovýchodnom Slovensku, vedie k záveru, že to boli práve rozsiahle interakčné pohyby medzi Uhorským kráľovstvom a Haličsko-volynskou Rusou datované do prvej polovice 13. storočia, ktoré prispeli k tomu, že v tejto časti kráľovstva možno i počas nasledujúcich storočí zaznamenať relatívne vysoké percento šľachticov, a to najmä v pomere k ostatnému obyvateľstvu. V konečnom dôsledku to po tom, čo boli práva uhorskej šľachty od posledného uhorského šľachtica („bačkora", „sedmislivkára") po prvého magnáta garantované Ondrejom II. v *Zlatej bule*, viedlo k postupnej premene kráľovských komitátov na šľachtické stolice. Ako na to poukazujú početné svedectvá, najmä z obdobia novoveku, veľká časť nižšej šľachty nikdy nestratila svoje slovenské povedomie, hoci k nemu vždy radila aj povedomie svojej osobitej šľachtickej stavovskej identity ošetrenej polytonymom Uhor (*Hungarus*). Postupne však celkom stratila pamäť o tom, čomu vlastne vďačí za svoj vznik. Výnimku pritom tvoria azda iba Turčanci, ktorí sa približne od 16. storočia, ak nie skôr, venovali olejkárstvu a šafraníctvu a jednou z ich

[13] Daniel Rapant: Drobné štúdie k slovenskému stredoveku : I. *Provincia Wag*, II. *Dux Ruizorum*, III. *Filii jobagionum* (Deti bojarské). In: *Slovenská archivistika*. Roč. 9, 1974, s. 47 – 79.

najčastejších destinácií boli práve krajiny, ktoré kedysi patrili do Haličskej alebo Volynskej Rusi.[14]

Ako je zrejmé aj na základe uvedených súvislostí, historické udalosti, procesy, vojny a bitky, ktoré boli v priebehu 13. storočia opísané autormi *HVK* nezostali bez svojho vplyvu na to, ako sa formovalo a nakoniec aj sformovalo stredoveké Slovensko a jeho najpočetnejší obyvatelia – Slováci. I napriek tomu, že väčšina toho, čo nájdeme v *HVK*, prešla procesom postupného zabudnutia, pretrvalo to najdôležitejšie – pocit akéhosi nie celkom zrejmého a jasného prepojenia. Prejaví sa napríklad vo chvíľach, keď dnešní Ukrajinci prehovoria na Slovensku po ukrajinsky alebo Slováci na Ukrajine po slovensky a náhle zistia, že ich jazyky sú si v zásade navzájom zrozumiteľné. Podobné sú aj ich stereotypy správania sa, a to i napriek tomu, že spolu od 14. storočia s výnimkou obdobia po prvom delení Poľska a pred zánikom monarchie (1772 – 1918) už v spoločnom, jednom politickom útvare nežili. Obdobie uhorskej dominancie v Haličsko-volynskom kniežatstve sa tak ukazuje ako formatívne i napriek svojmu krátkemu trvaniu. Jeho dôsledky môžeme cítiť, ako sme sa pokúsili ukázať na tomto mieste, prakticky do súčasných dní.

[14] So zaujímavou teóriou o „ruskom" pôvode turčianskych jobagiónskych synov prišiel Miroslav Vološčuk. Pozri jeho knihu Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 s. (tu s. 134 – 135).

O niekoľkých prienikoch *Haličsko-volynskej kroniky* s uhorskou a poľskou kronikárskou spisbou 13. storočia

Martin Homza

Haličsko-volynská kronika a spis Anonymného notára P. *Gesta Hungarorum*

Haličsko-volynskej kronike (ďalej *HVK*) je v posledných dvadsiatich-tridsiatich rokoch venovaná v historiografiách východo-strednej Európy zvýšená pozornosť. Do určitej miery, hoci menej ako napríklad v Poľsku, alebo na Ukrajine, to platí aj pre slovenskú historiografiu. V nasledujúcich riadkoch pomenujeme niekoľko dôvodov, prečo je tomu tak. Zamyslíme sa najmä nad tým, čo doteraz unikalo hlbšej pozornosti bádateľov, ale čo malo, prinajmenšom podľa nášho úsudku, veľmi dôležitý spoločenský presah pre historický vývoj krajín a národov východo-strednej Európy. Rovnako v 13. storočí, keď kronika vznikala, ako i dnes.

Skôr ako to urobíme, pokúsime sa text *HVK* žánrovo zaradiť. Bez toho aby sme vstupovali do obšírnej diskusie na túto tému,[1] podľa nášho názoru ide z hľadiska formy zachovanej písomnosti o kroniku letopisného charakteru. Z hľadiska obsahu však o dynastické gestá. Takéto rozlíšenie uvádzame, lebo ho pokladáme za správne a pragmatické. Predovšetkým preto, lebo nám jasne umožňuje identifikovať cieľ a objednávateľa diela, ktorým je dynastia Romanovičovcov, to jest potomstvo Romana Mstislaviča: jeho synovia

[1] Pozri naposledy Йитка Комендова [Jitka Komendová]: Жанр Галицко-Волынской летописи в типологической перспективе. In: *Письменность Галицко-Волынского княжества* : *Историко-филологические исследования*. Ed.: Jitka Komendová a kol. Olomouc : Univerzita Palackého, 2016, 157 s. (tu s. 79 – 90). Eadem: Хроника, житие, gesta? : К вопросу жанровых особенностей *Галицко-Волынской летописи*. In: *Die Welt der Slawen*. Roč. 61, 2016, s. 38 – 47. Pozri tiež sumarizáciu informácií pokiaľ ide o žánrové zaradenie diela *Chronica Galiciano-voliniana* : *Chronica Romanoviciana*. Ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, spolupráca Irina Juriewa, Aleksandr Majorow a Tatiana Wiłkuł: *Monumenta Poloniae Historica* : *Nova Series* (ďalej *MPH NS*). Vol. 16. Kraków a Warszawa : Polska Akademia Umiejętności, 2017, 710 s. (tu kapitolu IV. „Miejsce zajmowane przez zabytek w ramach konkretnej kolekcji historycznej oraz problem jego nazwy", s. XLI – LI, špeciálne potom podčasť „Przynależność gatunkowa zabytku", s. XLVII – LI).

Daniel a Vasilko Romanovičovci a vnukovia Vladimír Vasilkovič a Mstislav Danielovič. Dôvod spísania diela (*causa operis scribendi*) i objednávateľ diela (*conductor operarum*) je teda zrejmý. Dynastia Romanovičovcov mala totiž skutočne mnoho dôvodov aj písomne zaznamenať, osláviť svoje úspechy na domácej a zahraničnej scéne 13. storočia. Úspešne obhájila svoj nárok na ústredný haličský trón proti mnohým rodinným i cudzím ašpirantom. Navyše práve táto dynastia s väčšou či menšou intenzitou nastoľovala aj otázky svojich historických práv na zvrchovanú vládu nad celou dobovou Rusou. Legitimizácia týchto cieľov prostredníctvom vytvorenia historicko-literárneho média je teda hlavným zmyslom spísania *HVK*. Jeho autori – lebo nepochybne išlo o viacero redakcií tohto textu, prepisovaného a upravovaného viacerými autormi do času, kým bola spísaná podoba, ktorá je dnes viac-menej akceptovaná ako finálna – na tento účel fabrikovali činy (*gesta*) už zmienených členov dynastie. Ich opisy v čase, priestore, v rôznom historicko-politickom, historicko-literárnom alebo historicko-teologickom kontexte, mali zdôrazniť aktuálnu vyvolenosť dynastie, jej prednosti na bojovom i duchovnom poli (kontrast medzi Danielom Romanovičom a Vladimírom Vasilkovičom). Týmto spôsobom ju predstaviť ako jedinú oprávnenú, najmä pred inými líniami Rurikovcov, napríklad Igorevičovcami z Novgorodu Severského (*Новгороду Сіверського*), alebo ich príbuznými, černigovskými Olegovičovcami, ktorí tiež niekoľkokrát siahali po vysnívanom haličskom prestole. Aj keď teda *HVK* nemá jedného autora, má jeden jediný cieľ – osláviť potomkov Romana II. Mstislaviča Veľkého. Preto ak by sme mali obohatiť tento žáner prívlastkom *gesta*, ktorý podľa nás právom prislúcha k tomuto dielu, musíme zdôrazniť, že ide o dynastické gestá – činy rodu Romanovičovcov. V tomto ohľade sa náš názor najviac zbližuje s názorom slavistu Dmitra Čiževského.[2]

V tejto súvislosti je zaujímavé, že z hľadiska genézy a času vzniku podobných kroník, *gest* významných rodov východo-strednej Európy, máme tu do činenia s určitým fázovým posunom. Do tejto kategórie dynastických gest zaraďujeme najstaršiu časť *Povesti dávnych liet*, ako chronologicky najstaršie gestá dynastie Rurikovcov, potom Kosmove gestá rodu Přemyslovcov (*Chronica Bohemorum*) a gestá rodu Piastovcov od takzvaného Galla Anonyma (*Gesta ducum sive principum Polonorum*), no a tiež dnes už zaniknuté gestá nitrianskych Arpádovcov, ktoré pracovne nazývame *Gesta ducum Nitriae*. Posledné menované sa však do dnešných dní zachovali iba vo veľmi

[2] Dmitrij Tschižewskij: Zum Stil der Galizisch-Volynischen Chronik. In: *Südost-Forschungen*. Roč. 12, 1953, s. 79 – 109.

fragmentárnej a prepracovanej podobe *Veľkej uhorskej kronikárskej skladby zo 14. storočia*.[3] *HVK* bola spisovaná najmä v druhej polovici 13. storočia. To je však už tiež čas, keď v Českých krajinách, Uhorsku, ale i v Poľských krajinách čoraz viac do popredia vystupuje nový politický subjekt – šľachta a s ním potreba zdôvodnenia jej aktuálnej politickej i hospodárskej moci.

Naračné texty, ktorých hlavným hrdinom popri dynastii je už aj krajinská šľachta, nazývame spoločným termínom *gesta nobilium*, teda skutky šľachty.[4] Klasickým príkladom takéhoto posunu epicentra záujmu dobovej stredovekej historickej spisby od dynastie k určitému politickému stavu sú potom tri diela stredovekého uhorského dejepisectva, o ktorých tu z dôvodu tejto edície bude potrebné pohovoriť trochu viac. V prvom rade ide o takzvané *Gesta Hungarorum*, teda *Skutky* (alebo tiež inak *Činy*) *Uhrov*.[5] Za ich autora sa tradične pokladá takzvaný Anonymný notár P., ktorý mal pôsobiť na dvore kráľa Bela (po korunovácii ako Belo IV.). V druhom rade, nie však podľa významu, tu ide o rovnako anonymnú *Uhorsko-poľskú kroniku* (*Chronica Hungaro-Polonica*, ďalej *UPK*).[6] Jej autorstvo pripisujeme prvému spišskému prepoštovi Adolfovi († pred rokom 1241). Obdobie vzniku oboch týchto nárácií z dôvodov, ktoré tu teraz ešte presnejšie nebudeme rozoberať, kladieme pred rok 1234. No a nakoniec je tu ešte aj *Kronika Šimona z Kézy*. Tá bola spísaná na dvore

[3] Pozri Martin Homza: 14. marec roku 1074 a jeho dôsledky na vývoj Nitrianskeho kniežatstva. In: *Slovenské územie v historickom kontexte*. Ed.: Martin : Matica slovenská, 2017, 322 s. (tu s. 45 – 65, najmä s. 47 – 49).

[4] Pozri úvod Martyna Radyho a Lászlóa Veszprémyho k Anonymi *Gesta Hungarorum* : *Anonymus Deeds of the Hungarians*. Ed., trans. a pozn.: Martyn Rady a László Veszprémy. Budapest a New York : CEU Press, 2010, s. 2 – 129, 268 s. (tu s. XXIV – XXVI).

[5] Pozri predchádzajúcu poznámku. Slovenská edícia diela Anonymus: *Kronika anonymného notára kráľa Bela* : *Gesta Hungarorum*. Ed. a trans.: Vincent Múcska. Budmerice : Rak, 2000, 159 s. Klasická latinská edícia P. Magistri, qui Anonymus dicitur : Gesta Hungarorum. Ed.: Aemilius Jakubovich. In: *Scriptores rerum Hungaricarum* (ďalej *SSrerHung*). Vol 1 – 2. Ed.: Emericus Szentpétery. Budapestini : Academia Litterarum Hungarica atque Societate Historicarum Hungarica; Typographiae Regis Universitetis Litterarum Hungaricae sumptibus, 1937 – 1938 (tu vol. 1, s. 13 – 118). Anglický preklad a latinský text Anonymi *Gesta Hungarorum*, ed., trans. a pozn.: Martyn Rady a László Veszprémy, s. 2 – 129.

[6] Martin Homza a Jana Balegová (ed., trans. a koment.): *Uhorsko-poľská kronika* : *Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Bratislava : Post Scriptum, 2009, 224 s. Klasická edícia Chronicon Hungaro-Polonicum. Ed.: Iosephus Deér. In: *SSrerHung* 2, s. 289 – 320 a kritická edícia Chronica Hungaro-Polonica. Ed.: Béla Karácsonyi. In: *Acta Historica Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae*. Roč. 26, 1969, 75 s.

uhorského kráľa Ladislava IV. Kumánskeho († 1290)[7] niekedy v polovici rokov osemdesiatych 13. storočia.

Dôvodov na krátke zamyslenie v súvislosti s uvažovaním o obsahových prienikoch *HVK* s týmito kronikami, ale aj s tým, o čom sa v týchto kronikách nehovorí, ale v *HVK* áno, je niekoľko. Predovšetkým vieme, že Daniel Romanovič, ale i jeho synovia Lev a Roman, mali relatívne dosť možností bližšie sa zoznámiť s uhorským prostredím aj osobne. Daniel dokonca dôverne, veď veľkú časť svojho detstva strávil na niektorom z dvorov uhorského kráľa Ondreja II. († 1235), kde sa mu dostalo základnej výchovy spolu s Belom († 1270) a Kolomanom († 1241), dvoma staršími synmi Ondreja II. S oboma nakoniec počas života prichádzal do častého styku. Celkom oprávnene teda možno predpokladať, že nielen Daniel, ale i jeho ruský sprievod, v ktorom nechýbali rovnako cirkevné ako svetské osoby, sa v uhorskom prostredí rýchlo začali zoznamovať s aktuálnymi výdobytkami stredomorskej i západnej civilizácie. Materializácia pamäti, to jest spisovanie osobitých dejín dynastie, je v tomto čase jedným z neodmysliteľných znakov existencie úspešnej monarchie. Uhorsko Ondreja II. takýmto úspešným, hoci aj nie bezproblémovým, kráľovstvom nepochybne bolo. Navyše tiež bolo v uvedenom čase skutočnou križovatkou, priesečníkom kultúrnych, ekonomických, vojenských i politických novôt, ktoré sem prichádzali zo všetkých smerov. Tu však narážali a prenikali sa navzájom so staršími, desaťročiami a stáročiami overenými modelmi, ktoré do posledných decénií 12. storočia zabezpečovali chod a funkčnosť uhorskej podoby takzvanej patrimoniálnej monarchie. Významným motorom všetkých zmien uhorskej spoločnosti na začiatku 13. storočia boli križiacke výpravy, nemeckí kolonisti, ale i objavenie sa nových kresťanských rádov, či už bojových, špitálnických alebo tiež žobravých. Zanedbávanou entitou býva skutočnosť, že Uhorské kráľovstvo sa tiež v uvedenom období, azda ako nikdy predtým a tiež nikdy potom, geneticky preplietlo s nomádskymi spoločenstvami starej Kumánie. Tie po dobytí Kyjeva 6. decembra roku 1240 nahradili Mongoli a Tatári. Platilo to počas celej vlády Ondreja II. (1205 – 1235) a jeho syna Bela IV. (1235 – 1270). Západné a stredomorské vplyvy azda najdynamickejšie začali prenikať Uhorským kráľovstvom v čase, keď ešte žila kráľova manželka Gertrúda, teda pred rokom 1213. Kráľovná Gertrúda pochádzala z rodu Andechs-Meranovcov, ktorý bol vplyvným ríšskym rodom úzko prepojeným so stredo-

[7] Simonis de Kéza *Gesta Hungarorum*. Ed.: Alexander Domanovszky. In: *SSRerHung* 1, s. 129 – 194. Ďalej citovať túto kroniku budeme podľa vydania Simon of Kéza: *The Deeds of the Hungarians*. Ed. a trans.: László Veszprémy a Frank Schaer. Budapest : CEU Press, 1999, 235 s.

morskou civilizáciou prostredníctvom Istrijského markgrófstva. Práve takejto atmosféry mohutnej spoločenskej zmeny, ktorej spoločným menovateľom bol prechod Uhorského kráľovstva k feudalizmu so zachovaním určitých orientálnych (nomádskych) prvkov, sa mohol mladý Daniel nadýchať počas svojho detstva a potom sa s ňou znovu a znovu oboznamovať počas svojich viac-menej pravidelných návštev i dlhších pobytov v tomto kráľovstve. Zdá sa celkom nepochybné, že práve toto bola pečať, ktorú si Daniel a jeho ľudia niesli počas svojho života. Nebudeme sa bližšie venovať tomu, kde všade možno v *HVK* identifikovať uhorské vplyvy na dvore Daniela Romanoviča, jeho brata Vasilka a aj jeho synov a synovca, keďže to do určitej miery robíme v komentároch k vlastnému prekladu. Tiež si nemyslíme, že uhorské vplyvy boli jedinými, ktoré poznačili začiatok podobnej systémovej zmeny, akú zaznamenávame v prvých desaťročiach 13. storočia v Uhorsku i v Halič-sku-Vladimírsku. Vďaka podobným zmenám totiž približne v tom istom období prichádza k veľkej transformácii v Českých i Poľských krajinách. Nepochybným motorom postupnej feudalizácie západných kniežatstiev bývalej Rusi tiež bolo i usadenie nemeckých rytierov Konrádom Mazovským v roku 1227 na hraniciach Mazovska, Litvy a Vladimírska.

Podrobnejšie sa musíme zamyslieť na tomto mieste aj nad tým, ako je možné, že uhorské kroniky 13. storočia prakticky, až na výnimky, o ktorých ešte bude reč, neinformujú o dianí za Karpatmi. Platí to pritom rovnako pre udalosti, ktoré sa odohrávajú na Rusi, ale tiež v dobovom Poľsku, no a čo je zaujímavé, i v susedných Českých krajinách. Svojho času si túto chýbajúcu reciprocitu všimol už varšavský profesor Jerzy Dowiat († 1982) a demonštroval ju na materiáli najstaršej poľskej analistiky a kronikárskej spisby takzvaného Galla Anonyma.[8] V každom prípade ide o veľmi zaujímavý fenomén, ktorý by sme mohli označiť aj tak, že najstaršia uhorská spisba z istých dôvodov odmieta reflektovať okolité vplyvy a je akosi hlboko zahľadená do seba samotnej.[9] Vďaka tomu sme svedkami vcelku zaujímavého paradoxu. O dobo-

[8] Jerzy Dowiat: Bela I. węgierski w Polsce (1031/2 – 1048). In: *Przegląd Historiczny*. Roč. 56, 1965, č. 1, s. 1 – 23 (tu s. 8).

[9] Fenomén „zahľadenosti" Uhorska do seba samého najlepšie vystihuje latinské porekadlo, či skôr akési motto života uhorskej šľachty: „*Extra Hungariae non est vita, si est vita, non est ita*", to jest „*Mimo Uhorska nie je život, ak je život, tak to nie je ono!*" O tejto „sebastrednosti" Uhrov a tým aj uhorskej historickej spisby by sa však dalo uvažovať aj inak. Napríklad aj tak, že na rozdiel od okolitých krajín – Poľska, Rusi, ale i Čiech a Moravy, Uhorské kráľovstvo tvorilo skutočne mimoriadne komplikovaný spoločenský celok, hoci navonok ekonomicky viac sebestačný. Smerom dovnútra bol silno sociálne, jazykovo i nábožensky diferencovaný. Silným spojovacím článkom všetkých týchto aliterít, ktoré sa často prejavovali v rôznych

vých interakciách Uhorska s okolitými dynastiami a krajinami z obdobia 11. – 13. storočia sa dozvedáme z naračných textov spoza uhorských hraníc. Ak by sme nemali (najmä od čias Bela IV.) uhorské kráľovské listiny, ktoré sa vo svojom zdôvodňovaní donácií často odvolávajú na hrdinské skutky odmeňovaných, zostali by sme v situácii, že by to boli naše jediné informácie o dianí v Uhorskom kráľovstve. Informovať o dejinách Uhorského kráľovstva v 13. storočí tak okrem českých a poľských kroník pripadlo, a uvidíme ešte v akej silnej miere, i *HVK*. No a na tomto mieste sme svedkami ďalšieho dôležitého fenoménu reflexie našich stredovekých dejín. Pokiaľ vedomosti českých a z veľkej časti i poľských kroník sú našej odbornej spisbe pomerne známe, veľmi málo alebo prakticky vôbec sa pri písaní dejín slovenského a uhorského stredoveku reflektuje prínos východoslovanských autorov.

Autori *HVK* však nielen informujú o dianí v Uhorskom kráľovstve, ale zaznamenávajú i niekoľko dôležitých prienikov a styčných bodov s uhorskými kronikami sledovaného obdobia. Začneme s azda najznámejšou uhorskou kronikou, hoci, ako sme už naznačili, nejde ani tak o kroniku v pravom slova zmysle, ale o *gesta nobilium*, v súčasnom slovenskom a maďarskom dejepisectve známymi pod titulom *Skutky Uhrov* (*Gesta Hungarorum*) alebo tiež *Kronika Anonymného notára P.* Dej tejto písomnej pamiatky, ktorej cieľom bolo gloriolou ozdobiť zaujatie vlasti predkami dobovej uhorskej šľachty, zaiste nie náhodou začína odkazom na Jordanovu *Getiku* v historicko-mýtickej Skýtii. Prvým konkrétnym mestom, ktorého dejiny si už čitateľ môže „ohmatať", je Kyjev. Práve tu prichádza k rozhodujúcej bitke medzi podľa mena neznámym kyjevským kniežaťom, ďalšími ruskými a kumánskymi kniežatami a Uhrami, ktorá skončí porážkou rusko-kumánskej koalície a jej odprisahaním vernosti Uhrom a ich vodcovi Almošovi. Potom Almoš a jeho siedmi vojvodovia, na radu Rusov, tiahnu s Uhrami na Vladimír a Halič, ktoré sa vzdajú bez boja a Almošovi odovzdajú dary a rukojemníkov. Nuž a nakoniec Uhri podľa rozprávania Anonymného notára P. prejdú cez Verecký priesmyk a Snežné hory („*per silvam Hovos*"), a prídu do Mukačeva a Užhorodu (k vtedajšiemu hradu Ung), od ktorého sa nazvú *Ungari*, teda Uhri.[10]

odstredivých tendenciách, bola fyzicko-geografická determinácia – totiž vymedzenie Uhorského kráľovstva ako politického útvaru na západe Alpami, na severe a východe Karpatmi a na juhu dolným tokom rieky Dunaj a pohorím Stará Planina (známym tiež pod pomenovaním Balkánske hory) na jeho pravom brehu. Inak povedané, boli to najmä starosti samých so sebou a odkázanosť samých na seba, ktoré bránili uhorským literárnym kruhom v hlbšej reflexii okolitých krajín.

[10] Anonymi *Gesta Hungarorum*. ed., trans. a pozn.: Martyn Rady a László Veszprémy, kap. 7 – 9, s. 20 – 35.

Je známe, že takzvané „ruské ťaženie Uhrov“, či vlastne v onom mytologickom čase pred príchodom do Užhorodu ešte „Skýtov“, a obsadenie Kyjeva, Vladimíru i Haliče, ale i vpád do priestoru južne od Karpát, vyvolávalo a vyvoláva pri interpretácii a datovaní diela Anonymného notára P. mnoho kontroverzií. Vieme totiž, že ani Kumáni, ani mestá ako Vladimír a Halič v čase, do ktorého ich existenciu štylizuje autor najstarších činov Uhrov, to znamená do konca 9. storočia, ešte v tej forme, ako ich poznáme z *HVK* alebo iných prameňov 13. storočia, neexistovali. Z mnohých viac alebo menej smelých pokusov o vysvetlenie takejto štylizácie preto napokon vždy vyplynie jediný úsudok, že totiž anonymný autor najstarších „dejín“ uhorskej šľachty prosto anticipoval, to jest preložil, posunul v čase dejiny, ktoré žil, do obdobia spred niekoľkých storočí.

Hľadá sa tiež dôvod, pre ktorý autor tohto príbehu vytvoril kompozíciu Kyjev – Vladimír – Halič – nová vlasť, ktorá začína niekde v Skýtii a naplňuje sa za Snežnými vrchmi (Karpatmi) v hrade Ung, ktorým je nepochybne Užhorod a od ktorého si Uhri zoberú svoje meno (*sic!*). Je na to niekoľko odpovedí. Osobne sa však domnievame, že pomyselný „metál“ za túto prácu treba pripnúť na hruď neznámeho dominikána, ktorý sa pohyboval na dvore mladšieho kráľa Bela v Sedmohradsku.

Motívov na napísanie tohto diela potom bolo zaiste viac, preto začneme trochu zoširoka. V pozadí impozantného príbehu vidíme politický program cirkevnej únie medzi Rímom a obyvateľmi na sever a východ od Karpát. Tvorcom a iniciátorom tohto projektu bolo samotné pápežstvo a jeho silní pápeži v prvej polovici 13. storočia, medzi ktorých nepochybne treba rátať Inocenta III. (1198 – 1216), Honória III. (1216 – 1227), Gregora IX. (1227 – 1241), Celestína IV. (1241 – 1241) a Inocenta IV. (1243 – 1254). Realizáciou tejto úlohy bol síce poverený uhorský kráľ Ondrej II. (1205 – 1235), jeho syn, kráľ Slovanov a Rusov Koloman Haličský († 1241), ale do určitej miery aj jeho brat Belo (ako uhorský kráľ Belo IV.). Ideovými nosičmi však boli dominikáni. Idea projektu siahala po Kyjev i ďalej. Dominikáni začali mať najmenej od roku 1221 nezanedbateľný vplyv na uhorskom kráľovskom dvore Ondreja II. V roku 1222 už boli v Krakove. Prienikom spoločného záujmu uhorských a poľských dominikánov, hoci aj patrili do dvoch rozdielnych cirkevných provincií, sa stala Rus a v nej najmä mesto Halič. Podľa všetkého sa tu usadili v roku 1228 v súvislosti s obsadením haličského kniežacieho stolca kráľovičom Ondrejom a Sudislavom.[11]

[11] Gerhard Labuda: *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w rocznikach Królewstwa Polskiego Jana Długosza : Próba rekonstrukcji.* Poznań : Wydawn. Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1983, 308 s. (tu s. 132 – 133).

HVK však obchádza účasť cirkevných osôb na vojenských operáciách Uhrov za Karpatmi. Úplne mlčí o dominikánoch. Zaujímavé však je, že sa to týka aj pasáže opisujúcej uhorskú intervenciu z roku 1230, ktorej cieľom bolo prostredníctvom Bela obsadiť Halič a dosadiť tu k moci jeho brata, kráľoviča Ondreja. O konfesionálnom pozadí tejto výpravy však nemožno pochybovať. Dosvedčuje ho najmä náboženský zápal autora príslušných riadkov, keď na pomoc Haličanom proti Uhrom zvoláva všetky nebeské sily, na čele s Archanjelom Michaelom.

O aktivitách dominikánov v tejto časti sveta však našťastie vieme z iných dobových zdrojov. Pravdepodobne najdôležitejším z nich je takzvaná *Zaniknutá dominikánska kronika*, ktorej obsah sa na základe čítania diela Jána Dlugoša pokúsil čiastočne rekonštruovať Gerhard Labuda vo svojej rovnomennej knihe z roku 1983.[12] Boli to teda najmä dominikáni, ktorých angažovanie sa na ťaženiach uhorských i poľských katolíckych vojsk v Haličsku a Vladimírsku treba neustále pripomínať.

Práve dominikáni sa totiž pohybovali aj okolo mladšieho kráľa Bela v Sedmohradsku (ako mladší kráľ tu pôsobil v rokoch 1227 – 1235). Je k tomu nakoniec dostatok svedectiev aj v iných prameňoch. Tie najpodstatnejšie sa viažu na pokus o vytvorenie dominikánskeho misijného kumánskeho biskupstva, známeho neskoršie podľa mesta Milcovia (Milkov), dnes azda Craiuna-Kreuzburg v Rumunsku.[13] Dôvod konštituovania tohto biskupstva na hraniciach Uhorského kráľovstva a Kumánie bol podobný ako dôvod vojenských, politických a cirkevných intervencií Uhorského kráľovstva v tom istom období o niečo viac na sever od dobovej Kumánie, v juhoruských kniežatstvách Haličsko a Vladimírsko. Na jednej strane šlo o rozšírenie vplyvu Uhorského kráľovstva, na druhej strane znovu o politickú

Pozri tiež MARTIN HOMZA: Vzťahy Spiša a Malopoľska od roku 1238 do roku 1241. In: Martin Homza a Stanisław A. Sroka: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, 154 s. (s. 63 – 97, tu s. 86 – 87).

[12] GERHARD LABUDA: *Zaginiona kronika*, *passim*. Podľa JAN DŁUGOSZ: *Roczniki czyli kroniki sławnego Królewstwa Polskiego* (ďalej *RKKP*). Vol. 1 – 12. Ed. a trans.: Kol. Warszawa : PWN, 1961 – 2009 (tu vol. 5 – 6, *passim*).

[13] SPRÁVY dominikána brata Juliána o starých Maďaroch a Tatároch z roku 1237 a 1238. In: Richard Marsina a Miloš Marek (trans. a ed.): *Tatársky vpád*. Bratislava a Budmerice : Rak a Veda, 167 s. („Správa o prvej ceste dominikána brata Juliána“, s. 19 – 35, informácia o atmosfére na dvore Bela, ktorý si od roku 1233 pridal do svojej intitulatúry *Rex Cumaniae*, s. 22, 26 a 27).

úniu s Rímom.[14] Dodajme k tomu iba to, že dominikáni v Sedmohradsku v podstate „iba" nahradili v roku 1225 vypudených nemeckých rytierov.[15]

Dominikáni okolo uhorských kráľov – seniora Ondreja II. a juniora Bela, ale aj kráľa Rusov a Slovanov Kolomana – však neboli len realizátormi myšlienky únie a misionármi okolitých schizmatických, heretických alebo pohanských národov. Do intelektuálnej klímy okolo uhorskej kráľovskej rodiny tiež prenášali všetky aspekty, ktoré korešpondovali s aktuálnou mentálnou klímou Occidentu, a aj tu sa pokúšali vytvárať vysokú stredovekú európsku dvorskú kultúru.[16] Nie inak tomu bolo aj pri dvore mladšieho uhorského kráľa, kde okrem misijných cieľov medzi Rusmi, Valachmi (Rumunmi) a Kumánmi za Karpatmi plnili aj špecifické zadania ideovo-politického charakteru. Tak napríklad jednou z nových originálnych úloh, ktoré tu v bielom a čiernom odetí mnísi buďto priamo z poverenia mladšieho kráľa, ale ešte viac z vlastnej iniciatívy v uvedenom čase plnili, bolo hľadanie bývalej vlasti predkov vtedajších Maďarov, v prameňoch nazývanej *Magna* (*H*) *Ungaria*. Pri realizácii tejto úlohy, ako na to poukazuje najmä prvé svedectvo brata Juliána, sa spoliehali tiež na svoje predchádzajúce kontakty s Rusmi a Kumánmi.

Príchod prvých vzdelaných dominikánov na dvor uhorských kráľov v druhom desaťročí 13. storočia sa tak niesol aj v znamení ohromného intelektuálneho vypätia. Predurčovala ich na to najmä predchádzajúca univerzitná príprava, v praxi obohatená o neoceniteľné skúsenosti z vojenských ťažení uhorských vojsk za Karpatmi v rokoch 1228 a 1230 – 1233. Najpočetnejšími účastníkmi týchto výprav, a preto aj predmetom záujmu dominikánov, však boli drobní uhorskí šľachtici, ktorých spoločenský status sa v roku 1222 *de iure* právne kodifikoval vydaním *Zlatej buly* Ondrejom II. Bola to totiž *Zlatá bula*, ktorá viedla aj k formálnemu konštituovaniu sa uhorskej šľachty. Popri kráľovskej dynastii sa tak práve šľachta stala druhým politickým subjektom krajiny.

Intenčnou skupinou, teda skupinou, na ktorú sústreďovali svoju pozornosť žobravé rády v západnej a južnej Európe, bolo početné mestské obyvateľstvo. Vzhľadom na málo alebo prakticky vôbec nerozvinuté urbánne

[14] Victor Spinei: The Cuman Bishopric : Genesis and Evolution. In: *The Other Europe in the Middle Ages* : *Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans* (ďalej *The Other Europe*). Ed.: Florin Curta v spolupráci s Romanom Kovalevom. Leiden a Boston : Brill, 2008, 492 s. (s. 413 – 456, tu s. 444 – 445).

[15] *Ibidem*, s. 437.

[16] Gábor Klaniczay: Elisabeth von Thüringen und Ungarn : Zur „Europäisierung" des Elisabeth-Kultes. In: *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige* : *Aufsätze*. Ed.: Dieter Blume a Mathias Werner. Petersberg : Michael Imhof, 2007, s. 167 – 176 (tu s. 169).

prostredie Uhorsku sa tak pozornosť uhorských dominikánov obrátila aj na uhorskú šľachtu. Do určitej miery tu svoju úlohu mohla zohrať i otázka pôvodu jednotlivých bratov tohto rádu, keďže podľa všetkého boli prví uhorskí dominikáni tiež šľachtického pôvodu. Je preto celkom logické predpokladať, že okrem predstáv vládnucej dynastie sa intelektuálne pokúšali uspokojiť aj potreby tejto viac ako početnej vrstvy. Výsledkom tohto prieniku je potom skutočnosť, že práve tento stav, respektíve jeho poprední predstavitelia pri dvoroch uhorskej vládnucej dynastie, sa stal objednávateľom diela, ktorým chcel ospravedlniť predovšetkým svoju vlastnú existenciu. Pre získanie predstavy treba povedať, že nový šľachtic sa stal vďaka písomnému kráľovskému privilégiu dedičným vlastníkom zeme, ktorá bola navyše nescudziteľná. To však znamenalo zmenu hierarchie doterajšej vrstvy slobodných ľudí kráľovstva, z ktorých sa stali ľudia závislí (poddaní), čo samo o sebe znamenalo zostrenie sociálnej nerovnosti. Dôvodom spísania údajne najstarších gest Uhrov (*gesta Hungarorum*) sa tak stala najmä právna legitimizácia aktuálneho rozloženia politickej moci v Uhorskom kráľovstve prostredníctvom spísania dávnej hrdinskej histórie Uhrov. Ako úžasné libreto však neposlúžili bratom dominikánom udalosti z konca 9. storočia, ale spektakulárne ťaženia uhorských vojsk za Karpaty v rokoch 1228 – 1233. Vojenské aktivity Uhrov v priestore Haličska a Volynska sa vôbec neobjavujú v dobových uhorských kronikách. Zato však o nich viac ako podrobne píše *HVK*. Oproti tomu sa v diele Anonymného notára P. objavuje ťaženie „Skýtov" prevzaté z Jordanovej *Getiky*.

Nie sme ani zďaleka prví, kto uvažuje, že *Gesta Hungarorum* vznikli na dvore mladšieho kráľa Bela v čase jeho sedmohradského pobytu.[17] K doteraz použitým argumentom však môžeme pridať ešte jeden, podľa nás rozhodujúci. No a ten vlastne vyplýva z čítania *HVK*. Opisy autora *HVK* týkajúce sa vojenskej intervencie uhorského kráľa Ondreja II. a jeho syna Bela, mladšieho uhorského kráľa, v prospech dosadenia kráľoviča Ondreja, najmladšieho syna kráľa Ondreja II., na haličský kniežací prestol v rozmedzí rokov 1228 a 1233 (najmä však výprava z roku 1231/1232); totiž nápadne pripomínajú opis hrdinského pochodu predkov uhorskej šľachty zo Skýtie do *(H)Ungarie* v diele *Gesta Hungarorum* z pera neznámeho dominikána vystupujúceho ako Anonymný notár P. Slávny príchod Uhrov sa mal konať „iba" v opačnom

[17] Pozri podrobnejšie LÁSZLÓ VESZPRÉMY: Einleitung. In: *Die ‚Gesta Hungarorum' des Anonymen Notars : Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte*. Ed. a trans.: Gabriel Silági a László Veszprémy, Sigmaringen : Jan Thorbecke, 1991, 190 s. (tu s. 1 – 8) alebo *ANONYMI Gesta Hungarorum : Anonymus Deeds of the Hungarians*, ed., trans. a koment.: Martyn Rady a László Veszprémy, s. 2 – 129.

smere. Inými slovami, za hrdinskými skutkami mýtických Skýtov (Uhrov), ktoré sa mali konať na sklonku 9. storočia za Karpatmi, je vidieť najmä víťazné ťaženie Uhrov na čele s Ondrejom II. a jeho synom Belom z roku 1231 a 1232. Jeden z hlavných hrdinov *Skutkov* (alebo *Činov*) *Uhrov*, vojvoda Almoš, tak nie je nikým iným, ako samotným uhorským kráľom Ondrejom II. Rešpekt k jeho osobe je totiž v *HVK* okázalý a rovná sa tomu, ktorý je v anonymnom dominikánskom spise *Gesta Hungarorum* Kumánmi a Rusmi preukazovaný bájnemu Almošovi. Oproti tomu Arpádom nie je nikto iný ako mladší kráľ Belo. Práve Belo sa totiž po smrti svojho otca stáva v októbri roku 1235 zvrchovaným vládcom Uhorského kráľovstva, a to v tom politickom a územnom vymedzení, ako ho podáva Anonymný notár P. pre Arpáda.

Zhoda s opisom ďalších politických, etnických i kultúrnych reálií spoza Karpát v *Gesta Hungarorum* a tými, ktoré podáva autor *HVK*, je preto rozhodujúca pri definitívnom riešení otázky, kedy a kde tento mnoho a mnoho ráz diskutovaný politicko-ideový spis vlastne vznikol? *Gesta Hungarorum* pre kráľa Bela je teda potrebné datovať do obdobia, ktoré nasledovalo po viac ako úspešnej vojenskej operácii z rokov 1231/1232, a treba ho umiestniť na jeden zo sedmohradských dvorov mladšieho uhorského kráľa Bela, čakateľa na trón. Jeho autorom, ako sme naznačili, je nepochybne jeden z očitých svedkov tejto výpravy. Je to niektorý z dominikánov, úzko napojených na projekt kumánskeho biskupstva v Milkove. Zmyslom textu je posvätenie nových spoločenských pomerov v Uhorskom kráľovstve po vydaní *Zlatej buly*. Vďaka svedectvu *HVK* sa tak iné (najmä však staršie) datovanie vzniku textu Anonymného notára P. ako na začiatku tretej dekády 13. storočia dostáva do sveta fantázie a toho, čo anglicky hovoriace publikum označuje ako *wishful thinking*.

Haličsko-volynská kronika a *Uhorsko-poľská kronika*

Iným textom z uhorskej písomnej tradície, o ktorom vďaka *HVK* vieme povedať viac, je *Uhorsko-poľská kronika* (ďalej *UPK*). Osobou, ktorá stála za jej vznikom, je totiž brat Bela IV., prostredný syn veľkého kráľa Ondreja II. a jeho manželky Gertrúdy Andechs-meránskej Koloman, nie náhodou už celkom zaužívane nazývaný aj Haličský. Táto donedávna v slovenskej i stredoeurópskej historiografii prakticky neznáma osoba naplno ožíva na stránkach historickej spisby len v poslednom približne štvrťstoročí. O popularizáciu bádania tejto zaujímavej postavy našich dejín sa zaslúžili najmä profesor Ryszard Grzesik a pod jeho priamym vplyvom aj pisateľ týchto riadkov. Stalo sa tak najmä v súvislosti so skúmaním zmienenej kroniky

alebo skôr tiež ďalšieho ideového spisu, *UPK* (*Chronica Hungaro-Polonica*).[18] Nezakrývame, že na Kolomana ako historickú osobu máme so súčasnou maďarskou historiografiou trochu rozdielne názory. Mali by sme však najprv vysvetliť, prečo je taká dôležitá, že ju na tomto mieste a v kontexte uvažovania o mieste *HVK* v uhorských naračných prameňoch musíme spomenúť? Predovšetkým Koloman Haličský bol do konca svojho života, vďaka svojej korunovácii ostrihomským arcibiskupom v roku 1215, v podstate nespochybneným vládcom, kráľom Haličska (*rex Galitiae*) a kráľom Rusov (*rex Ruthenorum*). K týmto svojim titulom neskôr pridával hodnosti pána Spiša (*dominus Scepusiae*), vojvodu celej *Sclavoniae* (*dux totius Sclavoniae*), kráľa celej Sclavoniae (*rex totius Sclavoniae*) a na sklonku svojho života aj univerzálneho kráľa Slovanov (*rex Sclavorum*).[19] Kolomanovo meno sa priamo objavuje na stránkach *HVK* celkovo sedemkrát. Patrí preto, popri kráľovi Ondrejovi a jeho bratoch Belovi a Ondrejovi juniorovi, k najčastejšie zmieňovaným uhorským osobám v tejto kronike vôbec. K tomu však treba dodať, že nepriamo, ako zať Leška Bieleho alebo syn Ondreja II., vystupuje Koloman v *HVK* ešte najmenej dva razy. Len ťažko však vyhodnotiť, koľkokrát jeho osoba vystupuje v kontexte tejto staroruskej naračnej pamiatky vôbec? Mnohé z dejov, ktoré sú v nej opísané, sa totiž svojím spôsobom odvíjajú od zásadnej udalosti Kolomanovho života. Tou sa stal takzvaný Spišský zjazd z roku 1214, na ktorom sa uhorský vládca Ondrej II. a jeho krakovsko-sandomiersky náprotivok Leško Biely dohodli v súlade s vôľou pápeža Inocenta III. († 1216) na spoločnej zahranično-politickej koordinácii prokatolíckych síl v Haličskej a Volynskej Rusi. Hlavným výstupom tohto stretnutia monarchov bola myšlienka nastolenia únie pravoslávnej juhozápadnej Rusi (predovšetkým však Haličska) s katolíckym Rímom.[20] Detaily tejto dohody,

[18] Pozri Martin Homza: *Uhorsko-poľská kronika* : *Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Trans.: Jana Balegová. Koment. a vstupná štúdia: Martin Homza. Bratislava : Post Scriptum, 2009, 223 s. a Ryszard Grzesik (ed. a trans.) : *Żywot św. Stefana czyli Kronika węgiersko-polska*. Warszawa : DiG, 2003, 127 s.

[19] Gábor Barabás: The Titles of the Hungarian Royal Family in the Light of Hungarian and Papal Sources in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Chronica* : *Annual of the Institute of History, University of Szeged*. Roč. 13, 2017, s. 27 – 43

[20] K plánom o úniu medzi pápežstvom a Rusou, ktorú mal sprostredkovať Ondrej II., a o tom, aký podiel mal na tomto pláne zjazd (stretnutie) uhorského a jedného z poľských monarchov, píše napríklad Борис Н. Флоря: *У истоков религиозного раскола славянского мира (XIII в.)*. Санкт Петербург : Алетейя, 2017, 224 s. (pozri kapitolu „Русь, ее западные соседи и папство в первой трети XIII века“). O tomto však skoro nič alebo málo píše Gábor Barabás: *Das Papsttum und Ungarn in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (ca. 1198 – ca. 1241)* : *Päpstliche Einflussnahme,*

ako uvádzame v komentároch k nášmu prekladu *HVK*, boli niekoľko ráz v priebehu nasledujúcich rokov pozmenené. Jej hlavné kontúry, napríklad skutočnosť, že Koloman až do konca svojho života 13. októbra 1241 zostal so súhlasom pápežstva nominálnym kráľom, to jest „pomazanou hlavou" Haličska (*rex Galitiae*) a jeho obyvateľov (*rex Ruthenorum*), však pretrvali až do tohto tragického dátumu.

Východiskom únie s Rímom sa mala stať skutočnosť, že v Haliči bude vládnuť katolícky Arpádovec oženený za katolícku Piastovnu. Podobne teda ako bolo potrebné „vyrobiť" alebo doložiť historické práva uhorskej kráľovnej na Halič v časoch panovania Márie Terézie, bolo aj v 13. storočí potrebné formulovať historicko-právne nároky Arpádovcov na Haličsko. Tak ako v 18. storočí historici ako Jozef Bencúr z Jasenovej († 1784) v diele *Predbežné pojednanie o právach Uhorského kráľovstva na Malú, alebo Červenú Rus a Podolie…*[21] siahli k historicko-právnej argumentácii, na čo im poslúžili dokonca i dobové dokumenty, aj anonymný autor *UPK* pri hľadaní historicko-právnych argumentov v prospech Kolomana Haličského siahol po autorite svätého Ladislava. Ten mal získať Haličsko pre Arpádovcov takto:

„*Ruténsky* [ruský] *vojvoda Mstislav z mesta Haliče ho* [Ladislava] *však prijal za adoptívneho syna a spolu s dcérou, pretože mal len ju a bol bez syna, mu odovzdal naveky do vlastníctva Haličské kráľovstvo a potvrdil to prísahou.*"[22]

Práve tu, v tejto štylizácii sme svedkami ďalšieho nevšedného prieniku dvoch rôznych textov z dvoch rozličných, hoci aj blízkych kultúr a náboženstiev. Na jednej strane *UPK* a na druhej *HVK*:

„*Mstislav na radu podlých haličských bojarov vydal svoju mladšiu dcéru* [Mária Mstislavovna] *za kráľoviča Ondreja a dal mu Premyšel.*"

Zusammenwirken, Interessengegensätze : *Publikationen der Ungarischen Geshichtsforschung.* Vol. 6. Wien : Kódex Könyvgyártó Kft., 2014, 416 s. (tu s. 226 – 227). Dielo inak príznačné pre maďarskú historiografiu, ktorej optika je sústredená sama na seba. Bez jediného odkazu na relevantnú slovenskú literatúru a s absenciou ruskej, ukrajinskej, bieloruskej, bulharskej a ďalšej spisby k tejto téme.

[21] Sine Auctore [Josef Bentzur]: *Vorläufige Ausführung der Rechte des Königreichs Hungarn auf Klein- oder Roth-Russen und Podolien, und des Königreichs Böhmen auf die Herzogthümer Auschwitz und Zator*. Wien : Trattner, 1772, 68 s. + 42 s. = 17 príloh. Po latinsky pozri Idem: *Jurium Hungariae in Russiam minorem et Podoliam, Bohemiaeque in Oswiciensem et Zatoriensem ducatus praeviae explicatio*. Vindobonae : Trattner, 1772, 68 s. + 42 s. = 17 príloh. Dielo vyšlo v tom istom čase a rozsahu aj po francúzsky.

[22] Martin Homza a Jana Balegová (ed., trans. a koment.): *Uhorsko-poľská kronika*, s. 83, 180 a 181.

Podľa neznámeho autora tejto časti *HVK* teda nie (svätý) Ladislav, do ktorého postavy sa premieta v *UPK* Koloman Haličský, ale jeho brat kráľovič Ondrej si berie za manželku dcéru Mstislava. Zámena Ondreja za (svätého) Ladislava v *UPK* je teda zjavne účelovou záležitosťou Kolomana Haličského, objednávateľa tohto textu. Ten si prostredníctvom manželského zväzku (svätého) Ladislava a dobovou spisbou potvrdenou dcérou Mstislava túžil legitimizovať nielen svoj nárok na Haličsko,[23] ale i nárok svojho otca, celého rodu Arpádovcov. K tomu ho nakoniec mala oprávňovať i skutočnosť, že práve jeho predok, svätý Štefan, získal kráľovskú korunu z Ríma.

Postava (svätého) Ladislava v *UPK* je teda v pravom slova zmysle literárna kontaminácia postáv kráľoviča Ondreja a jeho brata kráľa Kolomana Haličského. Figúra tohto svätca však Haličsko nezíska iba sobášom, ako sme čítali v *HVK*, ale, podľa formulácie *UPK*, haličské knieža Mstislav (svätého) Ladislava aj adoptoval za svojho syna a deklamovaním slávnostnej prísahy ho vyhlásil za večného dediča Haličského kráľovstva. Trojaké zdôrazňovanie práva Arpádovca (v *Uhorsko-poľskej kronike* vlastne Aquilovca, lebo Aquila a nie Arpád sa volá hrdina, ktorý privedie predkov Uhrov do „zasľúbenej zeme" – *Sclavinie*) na haličský kráľovský trón je nezvyčajným už na prvý pohľad.

Tu sme však pri ďalšej podstatnej nezrovnalosti medzi podaniami *UPK* a *HVK*. Haličsko je v *UPK* označené ako *regnum Galici*[a]*e*, teda Haličské kráľovstvo. Kráľovič Ondrej, ktorý sa však tiež literárne kontaminoval do postavy (svätého) Ladislava, ale nemôže byť pokladaný za kráľa Haličska, lebo jeho Rímom posvätenú korunu drží stále Koloman. Bol to teda práve Koloman Haličský, kto viac ako hociktorý iný člen arpádovskej dynastie (predtým i potom) potreboval artikulovať historické a sväté práva na vládu v Haličsku. Ich „vyrobenie" na pozadí reálnych historických okolností sa stalo ďalším literárnym zadaním potenciálneho „výrobcu pamäti" (*magistra memoriae*), vzdelanca svojej doby. Elaborácia postavy (svätého) Ladislava, muža „zasväteného Bohu" (*Deo dedicatus*), v *UPK* je teda zadanie, za ktorým sa skrývajú najmä politické ambície Kolomana Haličského.[24]

[23] Bližšie o sobáši dcéry Mstislava s kráľovičom Ondrejom a získaní Premyšského vojvodstva Uhrami pozri RYSZARD GRZESIK: Książę węgierski żonaty z córką Mścisława Halickiego : Przyczynek do problemu czasu i miejsca powstania Kroniki węgiersko-polskiej. In: *Kwartalnik Historyczny* (ďalej *KH*). Roč. 52, 1995, s. 23 – 35. Kráľovič Ondrej vydržal v úrade haličského vládcu s prestávkami od roku 1226 do roku 1234.

[24] Historická veda pozná doteraz okrem nášho dva výklady tejto pasáže: 1) Ladislav ako Belo I. pozri DANIEL RAPANT: Drobné štúdie k slovenskému stredoveku. In: *Slovenská archivistika*. Roč. 9, 1974, s. 56 a 2) a Ladislav ako Ondrej (Arpádovec) premyšský vojvoda. Pozri HENRYK PASZKEWICZ: *Początki Rusi*. Ed. a trans.: Krzysztof

(Svätý) Ladislav z *UPK* sa však stal nielen panovníkom Haličska, ale aj celej Slovanskej krajiny/Slovanska/Slovänska (*Sclavonie*), to jest Uhorska (Predunajska a Zadunajska so Slavónskom, Chorvátskom, Bosnou a Dalmáciou), ako to nakoniec vidno celkom jasne z nasledujúcej štylizácie *UPK*:

„*Vojvoda Ladislav ostal v Haličsku, jeho brat Šalamún spravoval Sclavoniu* [Slovansko/Slovänsko/Slovanskú krajinu]. *Po porade s biskupmi a kniežatami sa z ustanovenia Božej láskavosti ponáhľali do ruského mesta Haliče a prijali blahoslavené knieža Ladislava za uhorského kráľa.* [Potom] *sa ponáhľali do kráľovského mesta Alba* (Stoličný Belehrad) *a so súhlasom jeho brata Šalamúna ho* [Ladislava] *korunovali za kráľa. Bohoslužbu skrášlili zvučnými hudobnými nástrojmi a takto pri velebení Boha strávili celý deň.*“[25]

Pokiaľ však prvá štylizácia ohľadne ovládnutia Haličska Arpádovcami cez historické práva svätého Ladislava aspoň trochu korešpondovala s historicko-právnou realitou druhého a tretieho decénia 13. storočia, rozpaky u mnohých vedcov vzbudzuje obsah druhej citovanej relácie z *UPK*. Čo totiž treba rozumieť pod slovami o pozvaní Ladislava z Haličska, neskoršej dobrovoľnej abdikácii Šalamúna (Bela IV.?) v tak trochu enigmatickej *Sclavinii* a v následnom slávnostnom korunovaní Ladislava v Stoličnom Belehrade?

Odpoveď sa ponúka vďaka hlbšiemu poznaniu vlastných historických dejov sledovaného obdobia. Po roku 1226, respektíve 1227, ako je známe z iných prameňov a ako konštatovali národné historiografie posledných rokov, prišlo k veľkej reorganizácii deľby moci medzi synmi Ondreja II. Belo sa stal sedmohradským vojvodom, Koloman slavónskym a chorvátskym a Ondrej junior získal Haličské kniežatstvo. Táto deľba však neviedla k uspokojeniu ambícií synov veľkého uhorského kráľa. Naopak. Podľa všetkého v priebehu rokov 1232/1233, teda v čase, keď bol už kráľovič Ondrej svojím otcom a bratom Belom znovu dosadený na haličský kniežací stolec, podnikol tento uhorský kráľovič a haličské knieža vojenskú výpravu proti svojmu bratovi Kolomanovi. Vieme o nej vďaka donácii Kolomana Haličského v prospech Dragana a jeho syna Drageča, jobagiónov hradu Rovište (slavónske vnútrozemie dnešného Chorvátska). Odmenení získali svoju donáciu za to, že preliali krv v obrane záujmov Kolomana, v čase, keď jeho brat Ondrej „*vedený šialeným úmyslom vtrhol do nášho kráľovstva zvaného*

Stopka. Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1996, 593 s. (tu s. 455). Podobne Ryszard Grzesik : Książę węgierski, s. 23 – 35.

[25] Martin Homza a Jana Balegová (ed., trans. a koment.): *Uhorsko-poľská kronika*, s. 180 a 181.

Sclavonia".[26] Listina, najmä pokiaľ ide o jej výklad, už na prvý pohľad vyvoláva viac rozpakov. V našej interpretácii vychádzame z toho, čo vieme overiť. Dragan a jeho syn Drageč sú jobagióni hradu Rovište (*Riucha*, *Rojsca*) a svoju odmenu v podobe zeme zvanej Koňská (*Koncka*), tiež dostali z územia tohto hradu. Hrad Rovište sa však nachádza v Slavónsku, z čoho vyplýva „krátke" a doteraz celkom automatické, ale už vôbec nie rozumom preukázateľné spojenie o tom, že kráľovič Ondrej vpadol na majetky svojho brata v Slavónsku (dnes súčasť Chorvátska). Možné to nie je z viacerých dôvodov. Predovšetkým Ondrej junior vládol v Haličsku. Medzi Haličskom a Slavónskom je celé územie Uhorského kráľovstva, cez ktoré by armáda kráľoviča Ondreja musela ísť, a to by okrem logistickej náročnosti iste nebolo možné bez dovolenia kráľa – otca Ondreja II. O tom však nevieme nič. Čo však vieme je to, že vojenská operácia Ondreja II. z roku 1231/1232 síce viedla k znovunastoleniu moci jeho syna Ondreja v meste Halič a v kniežatstve rovnakého mena, ale pozícia mladého kráľoviča v Haličsku po odchode otca a brata Bela naspäť do vlasti sa tu však ani zďaleka neukazovala taká stabilná, ako by si ju Uhri a kráľovič Ondrej želali mať. Nakoniec dokonca vyústila k obľahnutiu mesta Halič Danielom Romanovičom a smrťou kráľoviča Ondreja (1234). Ako je teda z uvedeného zrejmé, kráľovič Ondrej si z praktických a ani taktických dôvodov nemohol dovoliť dlhodobejšie opustiť mesto Halič. O jeho odchode z Haliče či Haličska tiež nič nevie autor *HVK*. To ale znamená, že „*naše kráľovstvo Sclavinia/naše Slovänské kráľovstvo*", to jest Kolomanovo Slovanské kráľovstvo, nie je možné stotožniť iba a len s územím historického Slavónska, ktoré sa tradične rozprestieralo medzi riekami Dráva a Sáva, ako si to stále želajú niektorí historici, ktorí neprenikli hlbšie do skúmanej problematiky. V skutočnosti je Kolomanova *Sclavinia* omnoho väčší geopolitický útvar. Rozprestiera sa od hraníc Haličska na severe až po rieku Sávu a mesto Split na juhu. Zahŕňa teda v sebe vlastné Slavónsko, Chorvátsko, Bosnu, Dalmáciu a územie na dnešnom východnom Slovensku. Tu všade Koloman vydával svoje privilegiálne listiny (vlastný Spiš, Šariš, Turňa a sčasti aj Zemplín). *Sclavoniou /Sclaviniou* je teda aj strategické poľsko-ruské pohraničné územie na severovýchode Uhorského kráľovstva, v priestore takzvanej Uhorskej brány, to jest územie ľahkého prieniku za Karpaty a spoza Karpát.

Konečne trochu viac svetla do vymedzenia Kolomanovho Slovänska (termín používame na rozlíšenie od dnešného Slovenska, to jest územia druhej Slovenskej republiky) prináša anonymný autor *UPK*, podľa ktorého

[26] *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (ďalej *CDCr*). Vol. 3. Ed.: Tadje Smičiklas. Zagrabiae : Ex officina societatis typographicae, 1905, 538 s. (tu s. 369, č. 323).

ide o územie totožné s Uhorským kráľovstvom. (Svätý) Ladislav podľa autora *UPK* vládne v Haličsku, ale jeho brat Šalamún v Slovänsku (Slovanskej krajine). Týmto – Slovänskom je však vlastné Uhorsko, a to v hraniciach, ktoré sme naznačili vyššie. S takýmto chápaním Slovänska sa zaiste nestotožňujú a nebudú stotožňovať naši kolegovia na juh od Dunaja.[27] Oproti tomu ho už akceptoval poľský bádateľ Ryszard Grzesik z Poznane.[28] Slovanské kráľovstvo je jednoducho v chápaní neznámeho autora *UPK* synonymický, alternujúci názov pre Uhorské kráľovstvo, čo nakoniec možno dokázať aj na ďalších prameňoch. Napríklad *Povesti dávnych liet*. Vzhľadom na tému našej knihy sa však tomuto problému nebudeme ďalej venovať.

Slovänsko (*Regnum Sclavorum*, *Provincia Sclavonia*, v neskorších prameňoch a obrazových a mapových stvárneniach *La Schiavonia*, etc.) je však na prekvapenie dogmaticky, národne-tradicionalisticky zmýšľajúcich historikov pojem ešte širší, pojem prekračujúci hranice Uhorského kráľovstva. Zahŕňa napríklad, ako sme naznačili, aj dobovú Bosnu, Srbsko a celú Dalmáciu. Jej hlavným mestom je starodávny rímsky Split. Zdá sa pritom viac ako zaujímavé, že s týmto konceptom *Sclavinie* na konci 13. storočia ďalej pracoval autor kroniky, ktorú nazývame zaužívane podľa jej autora *Kronika popa Dukljanina* alebo novšie *Gesta regum Sclavorum*, teda *Činy kráľov Slovanov*.[29] Treba však povedať, že je to koncept predovšetkým rímsky, pôvodne rímsko-ríšsky, v každom prípade však univerzalistický. Aby sme ho však pochopili a oboznámili sa s tým, prečo je potrebné ho spomínať práve v súvislosti s udalosťami opísanými v *HVK* a *UPK*, musíme sa v čase vrátiť najprv k univerzalistickým cisársko-pápežským konceptom politicko-cirkevného usporiadania obnovenej univerzálnej katolíckej Rímskej ríše z čias cisára Karola III. Tučného a kráľa Slovanov Svätopluka I. (roky 884 – 885). Plány zo sklonku 9. storočia, ktorých realizácia trvala veľmi krátko, sa dočkali svojej revitalizácie v časoch užšej kooperácie cisára Ota III. a najmocnejšieho vládcu Slovänska, Boleslava I. Chrabrého. V prípade Svätopluka I. i Boleslava I. šlo o pričlenenie *Sclavoniae* ku Galii, Germanii i Itálii a vytvorenie všeobecnej kresťanskej

[27] Pozri Péter Rokay a Miklós Takács: Szlavónia. In: *Korai Magyar történety lexikon (9. – 14. század)*. Ed.: Gyula Kristó (ďalej *KMTL*). Budapest : Akadémiai Kiadó, 1994, 753 s. (tu s. 650 – 652).

[28] Ryszard Grzesik: Początki państwowości w środkowoeuropejskich kronikach epoki średniowiecza. In: *Kontakty*. Vol XVI. : *Stredná Európa v optike Slovákov a Poliakov*. Krakov : Slovensko-poľská komisia humanitných vied, 2018, s. 53 – 63 (tu s. 55, pozn. 9).

[29] Pozri Тибор Живковић: *Gesta regum Sclavorum*. Vol. 2 : *Коментар*. Belgrade : Institute of History a Ostrog Monastery, 2009, 430 s. (tu *passim*).

Tetrarchie, teda cisárstva, ktoré by pozostávalo zo 4 rovnocenných provincií (kráľovstiev). Už od samých počiatkov ríšsko-rímskej politickej imaginácie o Slovänsku význam *Sclavinie* v dejinách stredovekej Európy rástol a padal najmä na vzájomných vzťahoch pápežstva a cisárstva. Neskôr, v časoch zápasov o investitúru, na vzťahu vlastnej Germanie (najprv Východofranskej ríše, neskôr Svätej rímskej ríše národa nemeckého) a následníkov svätého Petra. *Sclavinia* sa totiž mala v uvedenom období realizovať už ako antiríšsky, pápežský projekt.[30] Za silných pápežov sklonku 12. a prvej polovice 13. storočia, keď sa po dobytí Konštantínopola križiakmi v roku 1204 pápežstvo pokúšalo o pričlenenie pôvodne pravoslávnych území prostredníctvom únie k západnej latinskej Cirkvi, však mal koncept 4. rímskej provincie už opäť o niečo iný obsah. Predovšetkým, ako už bola o tom reč u viacerých autorov, napríklad aj u Borisa Florju, pri svetovládnych plánoch Ríma sa tentoraz rátalo s tým, že Slovania, alebo vôbec všetci pravoslávni slovanského obradu, teda aj Rumuni a Moldavci, (zatiaľ) nezdieľajú podobnú skepsu k primátu následníkov svätého Petra, ktorou sa netajili Gréci po zradnom obsadení Konštantínopolu západnými vojskami v zmienenom roku 1204. Navyše, každý z politických subjektov, ktorý predstavoval možného reprezentanta únie s Rímom, mohol vo vzťahu k Rímu rátať s väčšou mierou samostatnosti, ako tomu bolo dovtedy vo vzťahu s Konštantínopolom.[31] A tu sme pri jadre celej veci. Termín *Sclavinia* (Slovänsko, Slovanské kráľovstvo) v tomto období je iný, aktualizovaný názov pre úniu nekatolíckych národov východo-strednej Európy s Rímom pod egidou Arpádovcov.

Najvýznamnejším médiom tejto myšlienky v tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov 13. storočia sa stal kráľ Haličska Koloman. Ako sa zdá, bol to totiž práve on, koho v inkriminovanom roku 1233, teda v čase, keď jeho brat kráľovič Ondrej sedel, hoci aj dosť nepevne, na haličskom prestole, poveril pápež Gregor IX. († 1241) už ako „vznešeného kráľa Slovänska (*Sclaviniae*)" ochranou dvoch vtedy veľmi významných vdov prebývajúcich na území Poľska. Išlo o Kolomanovu svokru, kňažnú Grimyslavu (ale i o jej syna

[30] Martin Homza: 14. marec roku 1074, s. 52 a nasl.

[31] Борис Н. Флоря: *У истоков религиозного раскола славянского мира (XIII в.),* pozri kapitoly 2 a 3: „Болгария и Сербия в церковной унии с Римом (первая треть XIII в.)" a „Болгария и Сербия на пути к конфронтации с латинским миром (30-е гг. XIII – начало XIV в.)". Pozri tiež Alexander V. Maiorov: Ecumenical Processes in the mid 13th Century and the First Union between Russia and Rome. In: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*. Roč. 126, 2015, č. 1, s. 11 – 34.

Boleslava, neskôr známeho pod menom *Pudicus*, to jest Hanblivý),[32] a kňažnú Violu z Opola a jej synov (i dcér), vdovu po kniežati Kazimírovi I. Opolskom, účastníkovi 5. križiackej výpravy a známom mecénovi Cirkvi v Sliezsku.[33] Z akého titulu mal a mohol Koloman ochraňovať vznešené vdovy, nejde do hlavy napríklad Gáborovi Barabásovi z Maďarska. Ten celý postoj pápežskej kúrie voči kompetenciám Kolomana, tak ako majú odraz v jeho pápežskej intitulatúre, vysvetľuje len ako určitú kuriozitu alebo anomáliu kancelárie pápeža Gregora IX.[34] Inak povedané, celú vec, keďže sa nijako nehodí do konceptu maďarského výkladu uhorských dejín, nepatrične banalizuje. Čo k tomu dodať? Azda len to, že o dva roky neskôr, 9. augusta 1235, krátko pred smrťou Ondreja II., ten istý pápež Gregor IX. odobral Bosnu Kolomanovmu otcovi Ondrejovi a daroval ju aj *de iure* kráľovi Kolomanovi.[35] Veď ten si ju koniec-koncov už predtým vybojoval a *de facto* ju aj spravoval. Každému národným naratívom 19. storočia nezaťaženému bádateľovi je to tak z vyššie uvedených riadkov celkom zrejmé. Pápež Gregor IX. udeľuje Kolomanovi politické právomoci, ktoré siahajú od Sliezska, Malopoľska, Bosny, Chorvátska, Slavónska, Bosny až do Dalmácie. Tieto územia významne prekračujú hranice stredovekého Uhorského kráľovstva. Pochopiteľne, ak si tu odmyslíme veľkorysé politické ambície uhorských kráľov, odzrkadľujúce sa v ich intitulatúre. Aj tu však treba povedať jednu závažnú vec – nijaký titul neoprávňoval Arpádovcov miešať sa do poľských vecí, okrem jediného, a to bol titul *rex Sclavoniae* (*rex Sclavorum*), ktorý nosil Koloman Haličský. Jeho pomyselné kompetencie sa tak svojím rozsahom priblížili k hraniciam, ktoré pre *Sclaviniu* vytýčil napríklad aj poľský kronikár známy ako Gallus Anonymus.[36]

[32] Pozri *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* (ďalej *VMH*). Vol. 1. Ed.: Augustin Theiner. Romae : Typis Vaticanis, 1859, s. 121 – 122, č. 204. Grimyslava, podľa slov listu zveril pápež Gregor IX. „vznešenému kráľovi Slovanskej krajiny" (*ilustri regi Sclavoniae*). Pozri k tomu Dariusz Dąbrowski: Slovak and Southern Slavic Threads in the Genealogy of the Piast and Rurikid Dynasties in the Thirteenth Century. In: *Slovakia and Croatia Historical Parallels and Conections (until 1780).* Ed.: Martin Homza; Ján Lukačka a Neven Budak. Bratislava a Zagreb : Katedra slovenských dejín a Post Scriptum, 2013, 448 s. (tu s. 110 – 119).

[33] Pozri *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (ďalej *CDH*). Vol. I – XI. Ed.: Georgius Fejér. Budae : Typis Typogr. Regiae Universatis Ungaricae, 1829 – 1844 (tu vol. III/2, s. 373).

[34] Gábor Barabás: The Titles of the Hungarian, s. 41.

[35] Tadje Smičiklas (ed.): *CDCr* 3, s. 443, č. 385.

[36] Martin Homza: Hranice Nitrianskeho vojvodstva (kniežatstva) v poľských stredovekých kronikách. In: *Nitra v slovenských dejinách*. Ed.: Richard Marsina. Martin : Matica slovenská, 2002, 437 s. (tu s. 65 – 78).

S touto metodikou pristúpime k titulu *dux* (*rex*) *totius Sclavoniae*, respektíve *dux et rex Sclavorum*, s ktorou sa stretávame v pápežskej agende v súvislosti s politickými a cirkevnými úlohami pre Kolomana Haličského. V roku 1232 síce ešte pápež Gregor IX. tituloval Kolomana len ako *dux totius Sclavoniae* („vojvoda celej Sclavonie"),[37] o rok neskôr ho však už nazýval *dux ac rex Sclavoniae* („vojvoda a taktiež kráľ Sclavonie").[38] Či to malo alebo nemalo súvis s tým, že sa Gregor chystal z Kolomana urobiť aj zvrchovaného vládcu Bosny, zatiaľ neradno špekulovať. V každom prípade titul „kráľa Slovänska" Kolomanovi uznával i jeho brat Belo.[39] Pápež svojho hrdinu spočiatku systematicky nazýval vojvoda Sclavonie.[40] Ku koncu krátkeho, ale intenzívneho života Kolomana, zaiste pod silným vplyvom jeho vojenských výsledkov, ale aj jeho politicko-cirkevného zázemia hájeného najmä rodom Andechs-Meranovcov, ho už tituloval *dux et rex Sclavorum* („vojvoda a kráľ Slovanov").[41]

Koloman, ako prostredný syn kráľa Ondreja II. a Gertrúdy z Andechs-Meranu, sa tak v druhej polovici tridsiatych a na začiatku štyridsiatych rokov 13. storočia ukazuje ako najschopnejší z mužských potomkov svojich rodičov. Priazeň pápeža i svojho strýka Bertolda, aquilejského patriarchu, sa usiloval pretaviť i do politickej reality. Najschodnejšie sa mu vzhľadom na jeho cirkevné konexie zdalo presadiť ich najprv do cirkevno-právnej roviny. Jedným z najdôležitejších projektov, ktoré mali viesť k dosiahnutiu tohto cieľa, bolo vymaniť Záhrebské a Bosnianske biskupstvo spod jurisdikcie Kaločského arcibiskupstva a vložiť ho do správy Splitského arcibiskupstva.[42] Nápomocným krokom, ktorý mohol umocniť Kolomanove ambície o historicko-právnu literárnu konštrukciu, bolo spísanie osobitného ideového spi-

[37] TADJE SMIČIKLAS (ed.): *CDCr* 3, s. 369, č. 323.

[38] *Ibidem*, s. 384, č. 331 a i. Zaujímavé však je, že od februára roku 1240 sa opäť vracia k titulu vojvoda *Sclavonie*. Pozri IDEM (ed.): *CDCr* 4, s. 102 – 104, č. 95 a iné.

[39] *Ibidem*, s. 48 – 49, č. 44. Podobne iní uhorskí hodnostári uznávali takýto titul Kolomana.

[40] Dokazuje to korešpondencia pápeža Gregora IX. a Kolomana Haličského. Titul vojvoda *Sclavinie* používal pre Kolomana aj vtedy, keď ho už nazval svojím synom *filius noster* a keď Kolomana ako vodcu križiackej výpravy proti bogomilom v Bosne zobral pod ochranu Stolca svätého Petra. Pozri TADJE SMIČIKLAS (ed.): *CDCr* 3, s. 417 – 418, č. 362 a iné.

[41] Od 6. júna 1240 ho však i on nazýva titulom *rex et dux Sclavorum*. IDEM (ed.): *CDCr* 4, s. 114 – 115, č. 106 a s. 131, č. 120.

[42] *Ibidem*, s. 114 – 115, č. 106. Pozri komentáre NATAŠA PROCHÁZKOVÁ: *Koloman Haličský* : *Arpádovský panovník 13. storočia*. Dizertačná práca. Bratislava : Katedra slovenských dejín, 2015, 169 s. (tu s. 54 – 55).

su, ktorý by Kolomanove ambície oprávňoval prostredníctvom vytvorenia dejinnej konštrukcie. Pre Kolomana sa ho podujal vypracovať pravdepodobne spišský prepošt Adolf, ktorý (nielen vzhľadom na bezprostredné susedstvo Spišského hradu a Spišskej kapituly) nemohol chýbať na spišskom zjazde v roku 1214, ale ani pri korunovácii Kolomana v roku 1215. Navyše ako znalec miestnych pomerov a muž, ktorý v službe Ondreja II. a jeho manželky viedol početné legácie k pápežovi (Inocent III.), k cisárom, rozličným kniežatám,[43] bol zároveň mužom, na ktorého služby sa mohol Koloman Haličský počas svojho pôsobenia na Spiši (v rokoch 1221 – 1226), ale i neskôr, vďaka tomu, že bol človekom Andechs-Meranovcov, spoľahnúť.[44]

Podľa všetkého práve tento autor prostredníctvom literárnej postavy (svätého) Ladislava priradil sväté práva na Haličsko Kolomanovi a nie aktuálnemu haličskému kniežaťu a uhorskému kráľovičovi Ondrejovi. No, a to mohol byť nakoniec už aj dôvod, pre ktorý Ondrej vpadol do *Sclavonie*/Slovänska, respektíve jej severo-východnej časti, ktorú predstavoval Spiš, Šariš a Zemplín, etc. Prepošt Adolf však vo svojom texte nielenže nepriznal práva na vládu v Haličsku najmladšiemu zo synov Ondreja II., ale Kolomanovi do rúk vložil aj vládu nad *Sclaviniou*-Uhorskom (s hlavným mestom Split). Vo svojom diele totiž nechal abdikovať Ladislavovho brata Šalamúna, za ktorým treba vidieť najskôr samotného prvorodeného Bela, ale za sídlo posledného kráľa (a tým aj nové sídlo budúceho kráľa Slovanov Kolomana) určil dalmátsky Split. Okrem iného aj preto, že tu celých päť rokov pôsobil na biskupskom stolci nikto menší, ako svätý apoštol Pavol:

„*Kráľ Sclavonie a Chorvátska však našiel zaľúbenie pri mori, v meste, ktoré sa volá Split a ktoré svätý apoštol Pavol obrátil na kresťanskú vieru a päť rokov tam sedel na biskupskom stolci.*“[45]

Koloman však podľa všetkého svoju politickú prestíž a splendor svojho dvora nestaval len na vytvorení ideového spisu známeho ako *UPK*, on i jeho kráľovský dvor sa o žiaru svojho dvora starali aj inak. Navonok ju prezentoval zbožným životom, založeným na rytierskych kresťanských cnostiach, tak

[43] Codex *diplomaticus et epistularis Slovaciae* (ďalej *CDSl*). Vol. 1 – 2. Ed.: Richard Marsina. Bratislava : Veda, 1971 a 1987 (tu vol. 1, s. 122, č. 154).

[44] Martin Homza a Jana Balegová (ed., trans. a koment.): *Uhorsko-poľská kronika*, s. 25 – 27.

[45] *Ibidem*, s. 130: „Rex vero Sclavonie et Chrwacie circa mare delectabatur in civitate, que Sipleth dicitur, quam sanctus Paulus apostolus ad fidem Christianam convertit, et ipsam episcopalem kathedram V annis tenuit.“

ako ho reflektuje o niečo mladší *Život blahoslavenej Salomey*,[46] jeho manželky. Koloman Haličský však svoju kráľovskú hodnosť dokazoval aj inak. Napríklad aj tak, že začal raziť reprezentačnú striebornú mincu – hrivnu, kunu, predobraz budúceho chorvátskeho platidla. Na jej averze si ponechal apoštolský dvojkríž, neodmysliteľný znak nitrianskych Arpádovcov a štylizované hlavy kráľa a kráľovnej spolu so symbolickým znázornením luny a slnka. Na reverze tejto mince bola zasa znázornená kuna a majuskulný nápis v perleťovom pásiku MONETA REGIS PRO SCLAVONIA + (pozri obrázok č. 15). Hoci na minci chýba identifikačný nápis COLOMAN(US), objednávateľ tejto mince je celkom zrejmý, keďže v uvedenom čase bol iba jediný *rex Sclavinae* a tým bol práve Koloman. Jeho brat Belo vo svojej intitulatúre nikdy takéto označenie nepoužil. Toto tvrdenie navyše dosvedčuje aj minca jeho brata kráľa Bela (pozri obr. č. 17). Na jej averze je znázornená sediaca postava kráľa s korunou a kruhopisom BELA + REX. Na reverze grécky kríž s tŕňovou korunou a štyrmi hviezdičkami a v perleťovom kruhopise nápis MONETA REGIS PRO HUNGARIA +.

Nie je zatiaľ celkom známe, ako sa k plánom Kolomana staval jeho starší brat Belo. Pasivita, s ktorou pristupoval k vykresleniu literárnej postavy Šalamúna (Bela IV.) v *UPK* spišský prepošt Adolf, však bola skôr želaním jej autora a azda aj objednávateľa tohto diela než Bela samotného. Kolomanove vojenské, politické, diplomatické úspechy, ale i úspechy vo veciach cirkevných, ale pred Belom nezostávali skryté. Na rozdiel od najmladšieho Ondreja však Belo postupoval viac diplomaticky. Tejto diplomacii nakoniec priali aj objektívne dôvody. Východiskové pozície Bela na rokovania s Kolomanom navyše významne pozmenilo úmrtie kráľoviča Ondreja v roku 1234. Ešte viac ich zlepšila nasledujúca smrť otca Ondreja v roku 1235. O pretrvávajúcej neláske Bela ku Kolomanovi nakoniec svedčí aj osud jeho vdovy, haličskej kráľovnej Salomey, ktorá sa po smrti svojho manžela musela vrátiť do Poľska.

Korunovačný rituál Bela IV. v Stoličnom Belehrade však naznačuje dočasný (?) zmier medzi bratmi. Predpokladať teda možno, tak ako to nakoniec aj robíme v samotných komentároch k nášmu prekladu *HVK*, že podmienkou tohto aktu (zmierenia a účasti na korunovácii Bela IV.) bolo priznanie, respektíve znovuuznanie práv Kolomana na Haličsko. Tie mal uznať, a podľa všetkého za určité prísľuby (manželstvo niektorej z dcér Bela a syna Daniela?) aj uznal, i Daniel, prítomný spolu s Kolomanom v polovici októbra roku 1235 na korunovačnom rituáli Bela IV. v Stoličnom Belehrade. Ako

[46] Pozri VITA sanctae Salomeae reginae Halicensis auctore Stanislao Franciscano. Ed.: Wojciech Kętrzyński. In: *Monumenta Poloniae Historica* (ďalej *MPH*). Vol. 4. Lwów : Akademii Umiejętności w Krakowie, 1884, s. 770 – 796.

ďalší znak zmierovania sa Kolomana s Belom môže byť vyhodnotené i zasnúbenie Kunigundy, najstaršej dcéry Bela IV., s Boleslavom Hanblivým, bratom Kolomanovej manželky Salomey.

Ako vyzerala realita a hlavne, na koho strane boli preferencie samotného Ríma, možno dedukovať na základe toho, že ešte 6. júna v roku 1240, ako sme už uviedli, nazval pápež Gregor IX. Kolomana „kráľom Slovanov".[47] Do akej miery sa však v tejto chvíli sám Koloman ešte cítil byť stotožnený s plánom Svätej stolice, ktorá z neho chcela urobiť nástroj realizácie idey únie so Slovanmi na severo-východ od Karpát a južne od Dunaja, nedokážeme povedať. Isté je, že tento plán ohrozoval pozíciu jeho brata Bela. Čo všetko zo spoločných zámerov pápeža Gregora a Kolomana na vytvorenie únie s pravoslávnymi a heretickými Slovanmi sa nakoniec realizovalo, sa dá uvažovať dlhšie. Ako je totiž známe, všetky ich smelé zámery ukončili následky zranení, ktoré si haličský a slovanský kráľ odniesol z bitky na rieke Slaná z 11. na 12 apríla 1241. V auguste toho istého roka zomiera aj pápež Gregor IX. Úmysly Ríma realizovať úniu s nekatolíckym slovanským obyvateľstvom na sever a východ i juh od uhorských hraníc sa smrťou jej hlavných protagonistov neskončili.[48]

Naším zámerom tu bolo zosúladiť dikcie pápežských listov, rozprávanie *HVK* a *UPK* a tak do života uviesť závery, ktoré sú výsledkom hlbšieho myšlienkového prieniku medzi *HVK* a *UPK*. Staroruská kronika Romanovičovcov síce Kolomana Haličského reflektuje priamo, z ideových dôvodov sa však prakticky úplne vyhýba rímsko-katolíckemu rozmeru jeho politicko-cirkevnej misie v Haličsku. Oproti tomu *UPK* Kolomana priamo nemenuje, je však vlastne akýmsi politickým manifestom tohto panovníka. Autor tejto kroniky, do dnešných dní niektorými historikmi zaznávanej totiž pointuje politické plány Kolomana, ktoré v mieri s Poliakmi mali viesť k pričleneniu Haličska k Uhorskému kráľovstvu (*Sclavinii*). To, že za týmto aktom treba vidieť úsilie o cirkevno-právnu úniu tejto časti Rusi s Rímom a že to bol Rím sám, ktorý aktualizoval starú myšlienku 4. rímskej provincie *Sclavinie*, pritom nemožno pochybovať. Je to celkom zjavné z korešpondencie medzi

[47] Tadje Smičiklas (ed.): *CDCr* 4, s. 114 – 115, č. 106 a s. 131, č. 120: „rex et dux Sclavorum". Nezanedbateľný je v tomto kontexte aj spor pápeža s cisárom Fridrichom II., ktorého exkomunikoval a ktorý postupne obsadzoval Taliansko a žiadal zosadenie Gregora. Na jar 1241 začal obliehať Rím. Gregor si toto nebezpečenstvo uvedomoval, a preto musel hľadať spojencov.

[48] Pozri Alexander V. Maiorov: Church-union Negotiations between Rome, Nicaea and Rus' : 1231 – 1237. In: *Orientalia Christiana Periodica*. Vol. 2, 2017, s. 385 – 405.

týmto panovníkom a Rímskou kúriou v sledovanom období. Koloman je panovník, ktorý sa pokúsil o realizáciu týchto plánov, narazil však pritom na množstvo problémov. Tie sa mu síce sčasti podarilo prekonať, jeho predčasná smrť mu však zabránila v ich ďalšom uskutočnení.

Haličsko-volynská kronika a *Veľkopoľská kronika*

Ako hádam dosť dobre naznačili predchádzajúce riadky, v priebehu 13. storočia existovala vo východo-strednej Európe na dvoroch kráľov a kniežat konfesionálne rôznorodá, predsa však svojimi vedomosťami akosi spoločná rodina intelektuálov. V prevažnej miere šlo o vzdelaných mníchov, ktorí vzájomne reflektovali svoju dobu a tvárnili ju do rôznych literárnych podôb podľa konkrétnych objednávok svojich chlebodarcov. Po dvoch prienikoch *HVK* s uhorskou historiografiou, o ktorých sme sa už zmienili a potom, čo sa konštatuje, že významné súvislosti medzi *Kronikou Vincenta Kadlubka* a *HVK* už boli historickou vedou jasne artikulované,[49] prejdeme plynulo k tretej súvislosti medzi udalosťami opísanými v *HVK* a uhorsko-poľskými reáliami z 13. storočia. Menovite pokúsime sa zamyslieť nad jednou správou *Veľkopoľskej kroniky*.[50] Táto kronika vznikla najskôr až v posledných desaťročiach 13. storočia na dvore poľského kráľa Przemysla II. († 1296). Inkriminovaná správa znie:

„*Ten Boleslav* [tu Boleslav III. Krivoústy] *svoju dcéru Juditu* (sic!), *splodenú z Rusky, dal za manželku* [Kolomanovi] *synovi uhorského kráľa* [?]. [Boleslav III. Krivoústy] *Ako veno mu pridelil doživotne Spišskú kastelániu. Spolu s uhorským kráľom ustanovil Kolomana Haličanom za kráľa, dali ho korunovať. Po tejto korunovácii, keďže kráľ* (sic!) *Boleslav bol ľahkoverný, skrze uhorského kráľa bol ľstivo podvedený, nie Spišskú kastelániu, ale miesto nej Premyšskú kastelániu, ako veno svojej dcéry nazad prijal. Takto bola Spišská kastelánia Poliakom odcudzená a dodnes je Uhrami podvodne obsadená.*“[51]

---

[49] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в *Галицко-Волынской летописи* и польско-латинская литературная традиция. In: *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференция* : *Книга Резюме*. Ed.: Kol. Москва : Наследие, 1996, 264 s. (tu s. 84 – 87).

[50] *Chronica Poloniae Maioris*. Ed. a koment.: Brygyda Kürbis. In: *MPH NS*. Vol. 8. Varsoviae : PWN, 1970, s. 248 s.

[51] *Ibidem*, s. 39: „Iste Boleslaus filiam svam de Ruthena genitam Colomano regis Ungarorum filio matrimonialiter copulavit. Cui nomine dotis castellaniam de Spis quod viveret possidendam assignavit. Quem Colomanum una cum rege Ungarorum Halliciensibus in regem prefecerat ipsum coronari facientes. Cuius coronacione rex Boleslaus prout erat credelus per regem Ungarorum dolose circumventus castellaniam de Spiss (dedit) et loco eiusdem castellaniam Premisliensem nomine dotalicii filie sue recepit. Hec autem dolositas fuit origo dissensionum inter Polonos

Podobne ako v predchádzajúcich dvoch prípadoch, aj v tomto ide o aktualizáciu historickej udalosti (Spišského zjazdu) s dobovými udalosťami s určitým cieľom. Tentoraz však nejde o text, ktorého spoločenské dôsledky by boli také kardinálne ako v prípade uhorských gest Anonymného notára P. alebo textu *UPK*. V každom prípade však i tu ide o vcelku zaujímavú situáciu. Ako na to upozornila ešte svojho času editorka a prekladateľka *Veľkopoľskej kroniky* Brygyda Kürbisová, neznámy poľský kronikár tu v zásade anticipoval historické súvislosti okolo Spišského zjazdu z roku 1214 na svoju dobu.[52] Za Boleslavom III. Krivoústym preto hľadala Leška Bieleho, za jeho dcérou Juditou dcéru Leška Salomeu a za nemenovaným uhorským kráľom Ondreja II. Táto Salomea, ako už vieme, sa totiž skutočne stala manželkou Kolomana Haličského. Dáme teraz bokom všetky pokusy o vysvetlenie uvedenej pasáže *Veľkopoľskej kroniky*. Nakoniec analyzovali sme ich na inom mieste.[53] Za najpravdepodobnejšie vysvetlenie totiž naozaj pokladáme to, že ide o neskoršie komentáre neznámeho autora tejto kroniky k podmienkam, ktoré sprevádzali uzatvorenie spišskej dohody uhorského kráľa Ondreja II. s krakovským a sandomierskym vojvodom Leškom Bielym o spoločnom postupe na Haličskej Rusi s cieľom nastolenia únie tohto kniežatstva s Rímom. Oproti tomu, čo o tomto píše autor *HVK*, však neznámy autor *Veľkopoľskej kroniky* zamiešal do dohody medzi oboma panovníkmi aj Spišskú kastelániu. Tá mala byť podľa jeho názoru v danom čase poľská. Ako sme však videli, nie je to vôbec možné, lebo jej vládcom bol najprv Ondrej II., ktorý na Spišský hrad v roku 1214 poľskú delegáciu pozval, a po ňom samotný Koloman Haličský, a to až do konca svojho života. Po ňom však napríklad aj kráľovná regentka Alžbeta Kumánska († cca 1290) a iní uhorskí vladári. Spiš ako celok a ani jedna jeho časť teda nikdy pred rokom 1412, keď 13 spišských miest a Ľubovniansko-podolínske panstvo prešlo do poľského zálohu, do Poľska nepatril. Jedinou situáciou, ktorá tak mohla naviesť autora *Veľkopoľskej kroniky* k takejto štylizácii, je potom tá, ktorá vznikla v súvislosti s vennými majet-

et Ungaros prout in sequetibus patebit. Et sic castellania de Spis a Polonis alienata per Ungaros usque ad presens fraudulenter detenta occupatur."

[52] *Ibidem*, s. 150 – 151. Podobne tiež Ryszard Grzesik: Małżeństwo Judyty, córki Bolesława Krzywoustego z Kolomanem czyli o utracie Spisza przez Polskę. In: *Z minulosti Spiša.* Roč. 7 – 8, 1999/2000, s. 15 – 27 (tu s. 24).

[53] Martin Homza: Prehľad názorov na vznik stredovekej severnej hranice Uhorska na Spiši a historických prác na tému vzájomných vzťahov Spiša a Malopoľska v najstaršom období. In: Martin Homza a Stanisław A. Sroka: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*, s. 63 – 100 (tu *pasim*).

kami svätej Kunigundy († 1292), manželky krakovského a malopoľského vládcu Boleslava V. Hanblivého († 1279). Táto dáma totiž, ako na to poukazuje aj jej donačná politika, skutočne disponovala severnou časťou Spiša. Keďže sa zároveň stala zakladateľkou kláštora klarisiek v Starom Sonči (Sącz) na juhovýchodnej hranici vtedajšieho Poľska, scelila vo svojej doméne tak územia historického poľského Sandecka, ako aj severného Spiša patriaceho Uhorskému kráľovstvu. Svätá Kunigunda, nakoniec známa aj zo stránok *HVK* ako vskutku vplyvná manželka, ktorá presvedčila svojho muža k tomu, aby sa pridal k opavskému ťaženiu Daniela Romanoviča, však ku koncu života zastupovala záujmy predposledného poľského kráľa korunovaného v Gniezdne, Przemysla II. († 1296).

Týmto spôsobom naozaj možno celkom spoľahlivo vysvetliť, ako prišlo k údajnej zámene Premyšskej krajiny (kastelánie) za Spišskú.

V tejto chvíli však nejde iba o to, že historická udalosť, ktorá sa stala a bola dostatočne podrobne opísaná v *HVK*, bola autorom *Veľkopoľskej kroniky* prekrútená tak, aby z nej vznikol fiktívny fakt,[54] ktorý už nehovoril o tom, čo naozaj bolo, ale korešpondoval s aktuálnymi požiadavkami Poľska konca 13. a začiatku 14. storočia. Veď prečo inak by posúval historický rámec tejto udalosti takmer o 100 rokov dozadu? Skôr sa treba zamyslieť nad funkčnosťou takejto informácie a jej historiografickej potencie. Ako taký, to jest bez akéhokoľvek kritického hodnotenia, za to však doplnený o nové skutočnosti (napríklad, že to bol uhorský kráľ Koloman, ktorý ženil svojho syna Štefana, teda nie Kolomana, za Juditu) a o „presnejšiu" datáciu do roku 1108, prevzal a inovoval tento rámec aj posledný veľký kronikár poľského stredoveku Ján Dlugoš.[55] Vďaka jeho autorite potom prišlo na mnoho storočí k petrifikácii tohto fiktívneho faktu v poľskej historiografii, ale nielen poľskej historiografii. No a najmä na konci 19. a v 20. storočia aj k ďalším tematizáciám a inštrumentalizáciam, etc. v súvislosti so zahranično-politickými ambíciami Poliakov a Poľska. Písali sme však o tom na inom mieste.[56]

Udalosti zapísané v *HVK* nám pomohli celkom jasne ozrejmiť údaje *Veľkopoľskej kroniky*. Vďaka haličsko-volynským autorom *HVK* však tiež

[54] K chápaniu fiktívnych faktov (*facta ficta*) pozri Martin Homza: Metodologické východiská bádania stredovekých a ranonovovekých narácií o Svätoplukovi I. In: Martin Homza et al.: *Svätopluk v európskom písomníctve* : *Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*. Bratislava : Post Scriptum, 2013, 747 s. (tu s. 13 – 36).

[55] Jan Długosz: *RKKP* 3 – 4, s. 289 – 290.

[56] Martin Homza: Prehľad názorov na vznik stredovekej severnej hranice Uhorska na Spiši, *passim*.

dokážeme interpretovať dobu, miesto a poslanie textu *Gesta Hungarorum* od Anonymného notára P. a/alebo hlbšie chápať zmysel *UPK* spišského prepošta Adolfa. Takto nám nezostáva nič iné, len znovu konštatovať dávno známu skutočnosť, že poznanie histórie má ďalekosiahle dopady nielen na súčasnosť, ale najmä na to, ako bude vyzerať naša budúcnosť. V našom prípade i na to, ako možno bude vyzerať naša časť Európy v najbližších desaťročiach.

Haličsko-volynská kronika v súčasnej postuhorskej a postsovietskej historiografii

Martin Homza

Preklad *Haličsko-volynskej kroniky* (ďalej *HVK*) je určený prednostne slovenskému čitateľovi a vo svojich komentároch sa zameriava najmä na uhorsko(slovensko)-haličské súvislosti 13. storočia. Na tomto mieste predstavíme genézu vzniku prvých vydaní *HVK* a následne ich reflexiu v postuhorskom a postsovietskom dejepisectve. Do postuhorského dejepisectva sme pritom zaradili práce slovenských a maďarských historikov a pre niekoho možno prekvapujúco i práce srbského historika z dnešnej Vojvodiny, keďže Vojvodina bola súčasťou Uhorského kráľovstva. Z postsovietskej historiografie sa zameriame najmä na diela súčasných ukrajinských autorov. Neobídeme však ani to, čo k skúmanej problematike prinieslo ruské a bieloruské dejepisectvo. Všetky naše reflexie však obmedzíme na texty, v ktorých sme našli súvis s dejinami stredovekého Uhorského kráľovstva, predovšetkým však územia dnešného Slovenska, keďže, ako sme sa zmienili v predchádzajúcej štúdii, *HVK* zaznamenáva bohatú toponýmiu východo-strednej Európy na sever od Dunaja. Na juh od dnešnej Bratislavy (*Požga*/*Пожга*) však už žiadnu dobovú lokalitu. Z našich viac-menej historiografických úvah vypúšťame súčasných poľských historikov. Dôvod je prostý. Práve poľská historiografia, najmä však práce torunského historika Dariusza Dąbrowského a jeho varšavského priateľa, súpútnika a spoluautora Adriana Jusupovića, nástupcov znamenitého historika Bronisława Włodarského († 1974) a nedávno zosnulého profesora Andrzeja Poppeho († 31. január 2019), totiž v poslednom období zaznamenala vo vydávaní kritickej edície, poľského prekladu *HVK*[1] a rôznych komentárov k tejto kronike najväčší vedecký pokrok. Budeme z nich teda vychádzať najmä v komentároch k nášmu prekladu.

Pristúpme však k predstaveniu skúmanej problematiky systematicky a chronologicky. Vydávanie a široké sprístupňovanie staroruských

[1] *Chronica Galiciano-voliniana* : *Chronica Romanoviciana*. Ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović; spolupráca Irina Juriewa; Aleksandr Majorow a Tatiana Wiłkuł. In: *Monumenta Poloniae Historica* : *Nova Series* (ďalej *MPH NS*). Vol. 16. Kraków a Warszawa : Polska Akademia Umiejętności, 2017, 327 s. *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów.* Ed., trans. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović. Kraków a Warszawa : Avalon, 2017, 326 s.

historických a literárnych pamiatok neodmysliteľne súvisí s menom fenomenálneho vedca a literáta Mikuláša Michajloviča Karamzina/Николай Михайлович Карамзин († 1826). Strastiplné počiatky hľadania *Ipatievského letopisu* a nájdenie tejto výnimočnej písomnej pamiatky európskeho stredoveku opísal v roku 2017 Alexander Majorov vo svojich dvoch článkoch *Nájdenie Ipatievského letopisu N. M. Karamzinom* a *Z dejín nájdenia Ipatievského letopisu*.[2] Ďalšie osudy písomných pamiatok stredovekej Rusi, ktoré viedli k začatiu ich vydávania len o rok neskôr, pútavým spôsobom opísal ten istý historik a jeho petrohradský kolega Alexander E. Kotov v článku s názvom *Z dejín vydávania ruských letopisov*…[3]

Pod vplyvom prvého ruského profesionálneho historika Mikuláša M. Karamzina a na podnet Ruskej akadémie dňa 14. júla 1828 cár Mikuláš I. potvrdil vznik Cisárskej (Imperátorskej) archeografickej komisie (*Императорская археографическая комиссия*). Jedným z jej cieľov bol vznik kritickej edície staroruských letopisov. Výsledky činnosti Komisie na seba nedali dlho čakať a už v roku 1843 vyšiel v rámci novej edície *Úplná zbierka ruských letopisov* (*Полное собрание Русских летописей*, skratka *ПСРЛ*) *Ipatievský letopis* (*Ипатіевская лѣтопис*). Tento zväzok síce vyšiel v poradí podľa formálneho číslovania ako druhý, v skutočnosti však ako prvý diel tejto edície.[4] V rámci tohto edičného počinu, ako integrálna súčasť *Ipatievského letopisu*, potom po prvý raz tlačou vôbec vyšiel aj letopis (kronika), ktorý mal neskôr vstúpiť do dejín európskej i svetovej historiografie ako *Haličsko-volynský letopis* alebo tiež ako *Haličsko-volynská kronika*. Už čoskoro po tomto vydaní však bolo zrejmé, že vydanie nebude vyhovovať novým nárokom na edíciu prameňov. Archeografická komisia preto pristúpila k druhému, modernejšiemu a kritickému vydaniu *Ipatievského letopisu*, o ktoré sa v roku 1908 postaral Alexej Šachmatov.[5] Toto vydanie sa stalo neskôr podkla-

[2] Александр В. Майоров: Открытие Н.М. Карамзиным Ипатьевской летописи. In: *Вопросы истории*. Roč. 91, 2017, č. 1, s. 3 – 18 a Idem : Из истории открытия Ипатьевской летописи. In: *Российская история*, 2017, č. 6, s. 166 – 183.

[3] Александр В. Майоров a Александр Е. Котов: Из истории издания русских летописей: последнее начинание графа Н.П. Румянцева. In: *Русская литература*, 2018, č. 1, s. 5 – 34.

[4] Ako prvý diel, ale až v roku 1846, vyšiel *Lavrentievský a Trojický letopis* (*Лаврентіевская и Троицкая лѣтописи*). Ипатіевская лѣтопис. In: *Полное собрание Русских лѣтописей* (ďalej *ПСРЛ*). Vol. 2. Санкт-Петербург : Въ Типографіи Едуарда Праца, 1843, 379 s. (tu *Haličsko-volynská kronika*, s. 155 – 227).

[5] Druhé, kritickejšie vydanie vyšlo v roku 1908. Pozri Ипатіевская лѣтопис. In: *ПСРЛ* 2. 2. vyd. Санкт-Петербург : Типографія М. А. Александрова, 1908, 482 s./938 stĺpcov (tu s. 373 – 482/stĺpec 715 – 938).

dom k ďalším prekladom do anglického, ruského, ale i ukrajinského jazyka.

To, že slovenská verejnosť doteraz nie je širšie oboznámená s týmto textom, však celkom neznamená, že slovenskej historickej spisbe bol jej text celkom neznámy. Mohli by sme očakávať, že s edíciou boli oboznámení i zakladatelia slovenského moderného dejepisectva Franko Víťazoslav Sasinek († 1914) a Jonáš Záborský († 1876). Prvý menovaný vo svojom fundamentálnom diele *Dejiny Kráľovstva Uhorského* z roku 1869[6] však čerpal informácie týkajúce sa vzájomných väzieb Uhorského kráľovstva a/alebo Nitrianskeho (Slovenského) kniežatstva sprostredkovane od zakladateľa ruského kritického dejepisectva, zmieneného Mikuláša (Nikolaja) Karamzina.[7] Jonáš Záborský potom vo svojich *Dejinách kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*, ktoré tlačou vyšli len nedávno,[8] zasa vychádza z iného klasika ruskej historiografie, Sergeja Soloviova a jeho *Dejín Ruska od najstarších čias*.[9] Nielen teoreticky, ale aj prakticky to znamená, že prvé dve stredoveké syntézy dejín Slovákov z 19. storočia pracovali s *HVK* len sekundárne, cez inú autoritu.

Situácia sa nezmenila ani po roku 1918, ako by sme mohli na prvý pohľad čakať. Nepostaral sa o ňu ani český profesor Václav Chaloupecký († 1951), pôsobiaci na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, vo svojom diele *Staré Slovensko*, ktoré vyšlo v roku 1923.[10]

Určitá náprava tak prišla až so začiatkom pôsobenia Jevgenija J. Perfeckého († 1947) na tej istej univerzite a fakulte. Jevgenij Perfecký tu habilitoval v roku 1922. Patril k popredným žiakom Alexeja Šachmatova a pri Historickom seminári v Bratislave začal budovať knižnicu, ktorú dodnes používajú jeho nasledovníci. Okrem iného obsahovala na svoju dobu kompletnú zbierku *ПСРЛ*. Do dejín slovenskej historiografie vstúpil tento exulant

[6] Franko V. Sasinek: *Dejiny Kráľovstva Uhorského*. Vol. 1. Banská Bystrica : Rýchlotisk vdovy M. Macholda, 1869, 349 s. (s. 128 – 131).

[7] Николай М. Карамзин: *История государства Российского*. Vol. 1 – 12. Санкт-Петербург : Тип. Н. Греча, 1816 – 1829.

[8] Jonáš Záborský: *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Ed.: Timotej Kubiš. Bratislava: Slovart, 2010, 706 s.

[9] Сергей М. Соловьёв: *История России с древнейших времён*. Vol. 1 – 6. Санкт-Петербург : Товарищество «Общественная польза», 1851 – 1879 (tu najmä diely 3 – 4).

[10] Václav Chaloupecký: *Staré Slovensko* : *Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*. Vol. 3. Bratislava : Filosofická fakulta University Komenského, 1923, 424 s. + XX + 3 mapy.

dielom *Ruské letopisné zvody a ich vzájomné vzťahy* už v roku 1922.[11] Hoci by sa dalo očakávať, že jeho práca zanechá trvalý ohlas v slovenskom dejepisectve, nebolo to celkom tak. Dôvodov je určite viacero, na tomto mieste sa im však nebudeme venovať.

Po Emiliánovi Stavrovskom († 1996), ktorý nahradil v roku 1949 profesora Perfeckého, prevzal postupne problematiku dejín východných Slovanov na historickom 4. poschodí starej budovy Univerzity Komenského a Filozofickej fakulty na Šafárikovom námestí Miroslav Daniš, donedávna dlhoročný vedúci Katedry všeobecných dejín. Vďaka jeho prekladateľskému a vydavateľskému úsiliu nakoniec v roku 2018 uzrela svetlo sveta prvá komentovaná edícia *Povesti dávnych liet*.[12]

Záujem o najstaršie dejiny východných Slovanov vo vzájomnej interakcii s dejinami Uhorského kráľovstva do vymretia Arpádovcov však medzičasom rástol aj na sesterskej Katedre slovenských dejín. V roku 1998 vydal Martin Homza spolu s poľským kolegom Stanisławom A. Srokom monografiu *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*.[13] Vzhľadom na skutočnosť, že stredoveký Spiš spolu so Šarišom tvoril pohraničné územie medzi Uhorským kráľovstvom, Poľským kráľovstvom a Rusou, nutne sa v tejto práci nevyhol ani problematike *Haličsko-volynskej kroniky*. Martin Homza tak bol v polovici rokov deväťdesiatych jedným z prvých na Slovensku, ktorí začali upozorňovať na význam *HVK* pre dejiny Slovenska a Slovákov, ale v širšom slova zmysle i celej východo-strednej Európy. Od školského roku 1996/1997 v rámci seminára s názvom „Zahraničná politika Arpádovcov" dodnes vyškolil niekoľkých magistrov, ale i doktorov filozofie, ktorí vo svojich dizertačných prácach pracovali s *HVK*. K najvýznamnejším z nich patrí nepochybne

[11] Евгений Ю. Перфецкий: *Русские летописные своды и их взаимоотношения* : *Spisy Filosofické fakulty University v Bratislavě*. Vol. 1. Bratislava : Filosofická fakulta University Komenského, 1922, 101 s.

[12] *Nestorov letopis* : *Povesť o dávnych časoch na Ruskej zemi*. Ed., trans. a koment.: Miroslav Daniš. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 2018, 319 s.

[13] Martin Homza a Stanisław A. Sroka: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, 154 s. Martin Homza: Svätá Kunigunda a Spiš. In: *Terra Scepusiensis* : *Stav bádania o dejinách Spiša*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza. Levoča a Wrocław : Lúč, 2003, s. 381 – 407 a Idem: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii*. Vol. 1: *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: Martin Homza a Stanisław A. Sroka. Bratislava a Kraków : Etc, 2009, s. 125 – 327.

Marek Klatý,[14] Nataša Procházková,[15] Karol Hollý,[16] Jana Bačová,[17] Angelika Herucová,[18] Viktor Adamovič[19] a iní.

Slovenské dejepisectvo sa postupne za posledných 300 rokov vygenerovalo zo spoločného uhorského dejepisectva. To okrem iného znamená, že má v mnohom spoločné východiská s dnešnou maďarskou historiografiou, rumunskou a nemeckou historiografiou zo Sedmohradska, s chorvátskou, ale v neposlednom rade i s rusínskou (ukrajinskou) historiografiou Podkarpatskej Rusi (z hľadiska dnešnej Zakarpatskej Ukrajiny). Jedným z najlepších ilustračných príkladov pre takéto tvrdenie, hoci ešte pred prvou svetovou vojnou, je profesor právnej histórie na bratislavskej Alžbetínskej univerzite Anton Hodinka/Antal Hodinka/Антоній Годинка/Антоній Годинка († 1946). Tento žiak veľkého viedenského slavistu chorvátskeho pôvodu Vatroslava Jagića

[14] Marek Klatý: Vojvoda Benedikt v kontexte uhorsko-haličských vzťahov prvej tretiny XIII. storočia. In: *Medea* : *Studia Mediaevalia et Antiqua*. Roč. 2, 1998, s. 76 – 90 a Idem: Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii : Kultúrno-antropologická analýza Haličsko-volynského letopisu. In: *Terra Scepusiensis*, s. 264 – 266. Idem: *Ethnic-cultural Perception of 'Otherness' in a Frontier Region as Reflected in the Galician-Volhynian Chronicle*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest : CEU, 1999. Idem: Historical-anthropological reflections upon Imago of Kings and Rulership in the Galician-Volhynian Chronicle. In: *Дрогичинъ 1253* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*. Ed.: Олег Жерноклеєв; Мирослав Волощук a Ігор Гурак. Івано-Франківськ : ЛІК, 2008, s. 83 – 97.

[15] Nataša Procházková: *Koloman Haličský* : *Arpádovský panovník 13. storočia*. Dizertačná práca. Bratislava : Katedra slovenských dejín, 2015, 169 s. a Eadem : Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241. In: *Terra Scepusiensis*, s. 243 – 249.

[16] Karol Hollý: Princess Salomea and Hungarian-Polish Relations in the Period 1214 – 1241. In: *Historický časopis* (ďalej *HČ*). Roč. 55, 2007, s. 5 – 32.

[17] Jana Bačová: *Uhorsko-poľsko-české vzťahy v kontexte boja o babenberské dedičstvo*. Diplomová práca. Bratislava : Katedra slovenských dejín FiF UK, 2007, 68 s. a Eadem: *Legitimacy – Superiority – Subordination* : *The Image of Danil Romanovich in the Context of Foreign Affars in Galician-Volhynian Chronicle*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest : CEU, 2010, 62 s.

[18] Angelika Herucová: Palatine Then Antichrist : Benedict in the Chronicle of Galicia-Volhynia. In: *Colloquia Russica.* Series I, vol. 5, 2015, s. 123 – 130 a Eadem: Dionýz de Türje – priateľ a spolubojovník Bela IV. In: *Vojenské konflikty v dejinách Európy* : *Stretnutie mladých historikov*. Ed.: Nikoleta Dzurikaninová. Košice : UPJŠ, 2016, s. 36 – 48.

[19] Viktor Adamovič: Dynastic Relationships between Rurikids and Přemyslids : The Marriages Real and Unproven – on the Example of the Marriage between Vratislav of Brno and his Ruthenian Wife. In: *Colloquia Russica.* Series I, vol. 4, 2014, s. 123 – 130 a Idem: Kráľovstvo české v politike Apoštolskej stolice voči Rusi počas pontifikátov Inocenta IV. a Alexandra IV. In: *Colloquia Russica.* Series II, vol. 3, 2017, s. 159 – 166.

(† 1923) vydal počas vojny v Budapešti monumentálne dielo *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai* (*Uhorské vzťahy v ruských letopisoch*).[20] Vzhľadom na tematiku *HVK* je táto publikácia zaujímavá z mnohých dôvodov. Predovšetkým prináša maďarský preklad *HVK* podľa vydania *Ipatievského letopisu* a *Hustinského letopisu* z roku 1908, ktoré obohacuje o svedectvá dobových uhorských listín a dovtedajšej maďarskej historickej spisby k danej tematike. Niet sa preto čo čudovať, že dielo sa stalo a zostalo do dnešných dní základným žriedlom vedomostí maďarských historikov k téme vzájomných stredovekých väzieb medzi Uhorským kráľovstvom a Rusou. Na rozdiel od slovenskej historickej spisby a jej prvých syntéz stredoveku, v maďarskej historiografii a jej domácich i zahraničných syntézach uhorského stredoveku sa tematika rurikovsko-arpádovských väzieb v 13. storočí, ako ju podáva *HVK* aj vďaka dielu Antona Hodinku, pomerne často reflektuje. Platí to rovnako pri dielach, ktoré vychádzajú v maďarskom jazyku, ako i v cudzích jazykoch. Ako príklad uveďme niektoré práce Gyulu Kristóa († 2004),[21] Pála Engela († 2001)[22] alebo naposledy Nory Berendovej.[23]

Anton Hodinka ako uhorský patriot, hoci Rusín narodený na Slovensku, nepodpísal v roku 1919 lojalitu novej Česko-slovenskej republike. Ďalšiu časť svojho života tak prežil na univerzite v Päťkostolí (Pécs). Tu zasial semeno výskumu uhorsko-ruských stredovekých vzťahov, ktoré trvá dodnes. Dedičom jeho odkazu sa totiž stala profesorka Márta Fontová,[24] takisto žiačka segedínskeho profesora Gyulu Kristóa. Bibliografia tejto agilnej

[20] Antal Hodinka: *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai* : „Az Orosz teljés gyűjteménye" (*Полное собрание Русских лѣтописей*). Budapest : A M. Tud. Académia Kiadása, 1916, 510 s. (*HVK* sa týka najmä kapitola – „A halics-volodimeri évkönyv magyar vonatkozású helyei (III. Béla, II. Endre és IV. Béla halicsi hadjáratai") 1188 – 1282-ig, s. 275 – 476).

[21] Pozri napríklad Gyula Kristó: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest : Zrínyi katonai Kiadó, 1986, 293 s. Idem: *Die Arpadendynastie* : *Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*. Trans.: István Hansel. Budapest : Corvina Kiadó, 1993, 310 s.

[22] Pál Engel: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Trans.: Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 s. (najmä kapitola „The Age of the Golden Bulls", s. 83 – 100 a iné)

[23] Nora Berend: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*. London : Routledge, 2012, 544 s. (tu kapitola 14 „The Expansion of the Kingdom of Hungary in the Middle Ages : 1000 – 1490").

[24] Márta Font: Hodinka Antal – a szláv népek történetének kutatója. In: *A magyar-szláv kapcsolatok* : *Múlt és jelen című nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete*. Ed.: József Csehily; Valentyina Végvári a Róbert Wolosz : Pécs, 2016. október 13 – 14. Pécs : Pécsi Tudományegyetem BTK Szláv Filológia Tanszék, 2017, s. 11 – 17.

medievalistky by bola veľmi dlhá a sčasti ju reflektujeme aj v našom preklade *HVK*, a to na miestach, na ktorých rieši partikulárne témy spojené s našou predkladanou edíciou. Na tomto mieste preto podáme len tie najdôležitejšie publikácie. Ako to už v podobných prípadoch býva, základom každej historikovej práce je edícia prameňa. V prípade Márty Fontovej ako o fundamentálnom edičnom diele môžeme hovoriť o zbierke textov, ktoré vyšli pod titulom *Uhri v Kyjevských letopisoch*.[25] Ide o výber staroruských prameňov preložených do maďarčiny vo vzťahu k Uhorskému kráľovstvu a Uhrom do konca vlády Bela III. V roku 2001 vydala knihu zasvätenú osobe uhorského kráľa Kolomana Knihomila († 1116).[26] S Rusou ho spájalo i manželstvo s Eufémiou, z ktorého sa narodil syn Boris Kolomanovič, po smrti Kolomana mnohonásobný uchádzač o uhorský trón. V roku 2005 sumarizovala svoju dovtedajšiu prácu na téme uhorsko-ruských stredovekých vzťahov monografiou *Arpádovskí králi a ruské kniežatá*.[27] V tom istom roku uzrela svetlo sveta po nemecky napísaná monografia pod titulom *Dejepisectvo 13. storočia na hranici dvoch kultúr* : *Uhorské kráľovstvo a Haličsko-volynské kniežatstvo*,[28] ktorá mapovala dovtedajšiu editorskú i historiografickú prácu autorky a nadväzovala na jej predchádzajúcu prácu v maďarčine. V roku 2017 spolu s Gáborom Barabásom vydala biografiu Kolomana Haličského († 1241).[29] Vo výpočte naozaj rozsiahlej bibliografie maďarskej historičky by sme mohli pokračovať. Nie je to však účelom tejto práce. Aj uvedený výber totiž stačí na to, aby sme mohli dielo Márty Fontovej charakterizovať niekoľkými vetami. Nechýba jej jazyková pripravenosť, systematickosť, precíznosť, ba ani schopnosť abstraktného zovšeobecnenia hlavných historických trendov vo vzťahoch medzi Uhorským kráľovstvom a Rusou, respektíve Haličsko-volynským kniežatstvom. Pri hlbšom zamyslení sa nad jej naozaj rozsiahlym dielom však viac zasvätený do skúmanej problematiky musí postrehnúť,

[25] Eadem (trans., ed. a koment.): *Magyarok a Kijevi Évkonyvben*. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1996, 341 s.

[26] Eadem: *Koloman the Learned* : *King of Hungary (Könyves Kálmán és kora)*. Trans.: Monika Miklán. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2001, 110 s.

[27] Eadem: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2005, 330 s.

[28] Eadem: *Geschichtsschreibung des 13. Jahrhunderts an der Grenze zweier Kulturen* : *Das Königreich Ungarn und das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*. Mainz–Stuttgart : Akademie der Wissenschaften und der Literatur a Franz Steiner Verlag, 2005 (*Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse*, 2005/3.), 48 s.

[29] Márta Font a Gábor Barabás: *Kálmán (1208 – 1241)* : *Halics királya* : *Szlavónia hercege*. Budapest a Pécs : Magyar Történelmi Társulat a Kronosz Kiadó, 2017, 201 s.

že maďarská autorka síce píše veľa, ale v zásade len v rôznych jazykoch variuje niekoľko svojich zásadných myšlienok. No a na tomto mieste sa musíme trochu pozastaviť, aby sme pochopili najmä jej metodologické východiská. Na rozdiel od Rusína, slavistu, ale uhorského patriota Antona Hodinku, ktorý pri svojich prácach vychádzal zo starej", osvietenskou historiografiou overenej pravdy o mnohonárodnom charaktere stredovekého Uhorského kráľovstva, pre Mártu Fontovú je východiskom jej nazerania na skúmanú problematiku poňatie dejín prezentované výlučne maďarskou perspektívou, teda tak, ako bolo formulované generáciou maďarských etatistických historikov konca 19. a prvej polovice 20. storočia a petrifikované najmä dielami Györga Györffyho († 2000). Okrem iného to znamená, že vo svojom výklade uhorských dejín vychádza zo základných dogiem výkladu uhorského (maďarského) stredoveku. Myšlienkovou osou tejto historickej konštrukcie je, že Uhri, rozumej Maďari, prišli do Panónie, podobne ako Španieli do Ameriky, podrobili si miestne národy, prinútili ich im slúžiť, vtlačili im vlastnú kultúrnu pečať, za svätého Štefana vytvorili stredoveké Uhorské kráľovstvo, rozumej Maďarsko, a po dlhé stáročia, prakticky do jeho konca v roku 1918 boli jediným privilegovaným stavom (šľachtou) tejto monarchie. Netreba veľa vzdelania na to, aby človek pochopil, že takto jednoplánovo poňatý príbeh úspechu Maďarov v priestore Dunajskej panvy nikdy nefungoval, nakoniec rovnako ako nefunguje ani dnes. Uhorské dejiny teda chápe ako výlučne maďarské a za ich nositeľov pokladá Maďarov. To však tiež znamená, že z nich vylučuje iné historické národy bývalého Uhorského kráľovstva, najmä však slovanských obyvateľov tohto kráľovstva a z nich najmä Slovákov a Rumunov, ale aj Chorvátov či Srbov. Tí všetci sa, podľa nášho názoru rovnako ako Maďari, skrývajú v kyjevskoruskej letopisnej tradícii pod spoločným *polytonymom* (politickým, nie etnickým označením) *Оугры – Uhri*.[30] Maďarskej autorke prakticky úplne uchádza, že nielenže uhorskí panovníci z rodu Arpádovcov s Rurikovcami a Piastovcami tvorili jednu rodinu vládcov východo-strednej Európy, ale tiež, a to je azda to hlavné, že medzi nimi neexistovala prakticky žiadna jazyková a kultúrna bariéra. Okrem iného to znamená, že jazykom komunikácie, podobne ako tomu je napríklad i dnes počas každoročných konferencií *Colloquia Russica*, bola nadareálová forma spoločnej slovančiny (*common Slavic*). Za epicentrum

[30] K chápaniu tohto termínu pozri Martin Homza: „Uhor" – „Uhri", ďalej pozri Martin Homza: Rusi – Rus' a Uhri – Uhorsko : Pokus o paralelu. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 157 – 187.

tohto jazyka pokladáme vlastné Uhorské kráľovstvo a najmä sám jeho kráľovský dvor.[31]

Slovenská medievalistika 21. storočia sa tiež nestačí čudovať, s akou vehemenciou najmä na medzinárodných fórach jej južní spoludedičia dejín stredovekého Uhorského kráľovstva presadzujú svoj národne romantický koncept uhorských dejín. Márta Fontová nie je ani zďaleka jediný prípad tohto metodologicky účelového redukovania bohatosti a komplexnosti uhorských stredovekých dejín. Spomeňme na tomto mieste historičku z univerzity v Cambridge, profesorku Noru Berendovú. Vo svojom diele *Expanzia Strednej Európy v stredoveku* (*Expansion of Central Europe in the Middle Ages*)[32] ani raz nespomenula slovo „*Slovak*" alebo „*slovenský*" a slovo „*Slavic*" spomenula spolu možno „päťkrát", čo je vzhľadom na to, že Uhorské kráľovstvo bolo až do svojho úplného konca v roku 1918 nie väčšinovo maďarskou monarchiou, celkom zaujímavý výkon.

Vráťme sa však k Márte Fontovej. Jej úsilie o zachovanie výkladu uhorských dejín ako dejín Maďarov sa totiž prejavuje najmä v aktuálnom spracovaní problematiky haličského kráľa Kolomana Haličského († 1241), brata uhorského kráľa Bela IV. († 1271). Na pomoc v polemike so slovenskou, ale sčasti aj poľskou historiografiou zastúpenou Ryszardom Grzesikom, si pri spracovaní tejto tematiky zobrala asistenta, experta na vzťahy Svätej stolice s Uhorským kráľovstvom Gábora Barabása. Jeho úlohou sa stalo okrem iného spochybniť argumentáciu Martina Homzu, vyššie zmieneného Ryszarda Grzesika, ale aj Nataše Procházkovej, najmä pokiaľ ide o súvislosti medzi genézou *Uhorsko-poľskej kroniky*, *HVK* a listmi pápežskej stolice Kolomanovi Haličskému. Ak by sme mali zhrnúť jadro tejto polemiky v niekoľkých slovách, maďarská historiografia sa ústami Márty Fontovej a Gábora Barabása bráni najmä myšlienke, že cirkevná únia Haličsko-volynského kniežatstva s Rímom, ktorej nositeľom bol Ondrej II. a po ňom Koloman Haličský, sa v rámci univerzalistického rímskeho nazerania na problematiku východo-strednej Európy niesla v znamení revitalizácie myšlienky obnovenej štvrtej rímskej provincie *Sclavinie*.[33] Genéza tejto problematiky pritom

[31] Idem: Niekoľko poznámok k edícii *Monumenta Linguae Slovacae*. In: Peter Benka; Martin Homza a Pavol Žigo (ed.): *Monumenta Linguae Slovacae* : *Docuementa Iuridico-Administratoria* : *Formulae Iuramentorum Saeculi XVI. – XVIII.* Vol. I. Tom. 1. Bratislavae : Universitas Comeniana, 2018, 384 s. (tu s. 63 – 94).

[32] Nora Berend: *Expansion of Central Europe in the Middle Ages*, *passim*.

[33] Ako sme už naznačili, historik Gábor Barabás sa snaží spochybniť najmä našu argumentáciu týkajúcu sa Kolomana Haličského a jeho intitulatúry, v ktorej sa neobjavuje len „*dux totius Sclavoniae*", ale aj „*rex totius Sclavoniae*" a „*rex Sclavorum*",

siaha, ako je jasné, už do 9. storočia k *Regnum Sclavorum* Svätopluka I., k Slovanskému arcibiskupstvu svätého Metoda a potom k rímskym konceptom z konca 10. storočia spojeným so svätým Vojtechom, ale tiež do čias sporov cisárstva s pápežstvom, známych aj ako zápas o investitúru na konci 11. a začiatkom 12. storočia. Nemá väčší zmysel púšťať sa na tomto mieste hlbšie do naznačenej polemiky, keďže svojím žánrom patrí na iné miesto a do určitej miery sme sa jej venovali v predchádzajúcich kapitolách. Už tu však treba konštatovať, že myšlienku univerzálnej rímskej provincie menom *Sclavinia* pokladáme za ideovo-politickú konštrukciu, ktorá súperila počas celého stredoveku, ale i neskôr s viac partikulárnym konceptom Uhorského kráľovstva (*Regnum Hungariae*).

Dosť však o tom, ako sa na problematiku *HVK* dívajú maďarskí vedci. Pozrime sa radšej na skúmanú problematiku cez prizmu súčasných ukrajinských, bieloruských a ruských historikov. Náš stručný výpočet by sme mali začať od „zakladateľa" medievalistickej a ranonovovekej spisby o západnej Rusi – Ukrajine Michala S. Hruševského/Михайло Сергійович Грушевський († 1934). Jeho zásadné historické, ale aj národne formatívne desaťzväzkové dielo *Dejiny Ukrajiny-Rusi*[34] vznikalo počas mnohých desaťročí a dodnes tvorí východiskovú bázu pre mnohých bádateľov, ktorých zaujímajú dejiny tejto časti Európy. *HVK* a dejín vzájomných vzťahov Uhorska so západokyjevskými kniežatstvami sa týka tretia časť tohto *opus magnum* ukrajinskej historiografie. Nesie titul *Haličsko-volynská dŕžava*

ktoré v duchu *Uhorsko-poľskej kroniky* a staršej historickej tradície vykladáme ako paralelný politický koncept Uhorského kráľovstva. Pri svojej protiargumentácii však Barabás vyčíta Martinovi Homzovi veci, ktoré nikdy nenapísal. Napríklad, že v *Dejinách Spiša* na s. 148 Kolomana nazval *Rex Russiae*, čo neurobil, alebo, že na tej istej strane Kolomana nazval kniežaťom Spiša, ale ani tam to neurobil, čo si každý súdny človek môže overiť. Pozri MARTIN HOMZA: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii*. Vol. 1 : *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza. Bratislava a Kraków : Etc, 2009, 993 s. (tu s. 148). V súvislosti s výkladmi súvisiacimi s vydaním *Uhorsko-poľskej kroniky* potom hovorí o „nonconventional interpretations," teda nekonvenčných interpretáciách. Pozri GÁBOR BARABÁS: The Titles of the Hungarian Royal Family in the Light of Hungarian and Papal Sources in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Chronica* : *Annual of the Institute of History, University of Szeged*. Roč. 13, 2017, s. 27 – 43 (tu s. 39 – 40). Autor je tiež známy notoricky chybným prepisovaním slovanských jazykov.

[34] Михайло С. Грушевський: *Історія України-Русу*. Vol. 1 – 10. Львів a Київ 1898 – 1931.

(13. – 14. storočie)/Галицько-волинська держава (XIII – XIV в.).[35] Za viac ako záslužné, povedzme dokonca nevyhnutné pre určenie časovej a príčinno-následnej osi *HVK* pokladáme dielo *Chronológia udalostí Haličsko-volynského letopisu*[36] z roku 1901. O význame diela Hruševského pre vedecké práce už spomenutých Antona Hodinku a Jevgenija Perfeckého by sme mohli hovoriť dosť dlho, ale azda až na inom mieste.

Niekoľko slov však musíme povedať o diele ukrajinského exulanta, profesora na La Salle University vo Philadelphii v USA, Georga (Grigorija) A. Perfeckého, menovca bratislavského profesora. Začali by sme jeho anglickým prekladom *HVK*, ktorý vyšiel v rámci *Harvard Ukrainian Studies* už v roku 1973[37] a bol a je svojou kvalitou po mnohé roky základom informácií o Haličsku i Vladimírsku a jeho susedoch v 13. storočí nielen v anglojazyčnom svete. Druhou fundamentálnou prácou tohto autora s presahom do reálií Uhorského kráľovstva potom bola štúdia *Uhorsko a Uhri v Haličsko-volynskej kronike* (*Hungary and the Hungarians in the Galician-Volynian Chronicle*) z roku 1987.[38]

Ďalším významným vedcom, ktorý pokračoval a pokračuje v diele Georga (Grigorija) A. Perfeckého, je profesor stredovekej histórie v Ľvove Leontij Vojtovič (Леонтій Вікторович Войтович). Už pôsobisko Vojtoviča jednoznačne poukazuje na nadväznosť jeho diela na Michala S. Hruševského. Vo svojej práci mimoriadnu pozornosť venuje otázkam genézy Rusi, ekonomicko-politicko-cirkevného usporiadania v Haličsko-Volynsku i osobitne jej najvýznamnejším predstaviteľom Danielovi Romanovičovi Haličskému, či Levovi Danielovičovi.[39] V roku 2010 vydal napríklad významnú prácu o zápase Mongolov, Litovcov, Poliakov a Uhrov o dedičstvo po Romanovičovcoch.[40]

---

[35] Idem: *Галицько-волинська держава (XIII – XIV в.)*. Pozri http://litopys.org.ua/hrushrus/iur301.htm.

[36] Idem: Хронольогія подій Галицько-волинської літописи. In: *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Roč. 41, 1901, s. 1 – 72.

[37] Galician-Volhynian Chronicle. Ed. a trans.: George A. Perfecky. In: *Harvard Series in Ukrainian Studies*. Vol. 16/2. Munich : Wilhelm Fink Verlag, 1973, 159 s.

[38] George A. Perfecky: Hungary and the Hungarians in *the Galician-Volynian Chronicle*. In: *Hungarian Studies*. Roč. 3, 1987, s. 19 – 29.

[39] Леонтій В. Войтович: *Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл.1225 – бл. 1301)*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крипякевича НАН України, 2014, 314 s.

[40] Idem: Польща : Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів. In: *Проблеми слов'янознавства*. Roč. 59, 2010, s. 52 – 66. Online dostupné články pozri http://chtyvo.org.ua/authors/Voitovych_Leontii/.

V tesných šľapajach Leontija Vojtoviča kráča iný významný súčasný ukrajinský historik Mikola F. Kotľar (Микола Федорович Котляр), člen korešpondent Ukrajinskej akadémie vied. V roku 2002 vydal ukrajinský preklad a komentáre *HVK*.[41] V tom istom roku tiež vydal monografiu zasvätenú Danielovi Romanovičovi Haličskému,[42] v ktorej celkom pochopiteľne rieši aj početné uhorské väzby tohto panovníka k Uhorsku, respektíve Slovensku. Staršie väzby k Uhorskému kráľovstvu a Byzancii autor rozoberá v článku z roku 2000.[43]

Hoci Leontij Vojtovič a Mikola Kotľar sú nepochybne v súčasnosti najviac oceňovanými ukrajinskými medievalistami, viac textov o súvislostiach medzi Uhorským kráľovstvom napísal v poslednom období náš kolega Miroslav Vološčuk z Centra medievalistických štúdií Prikarpatskej národnej univerzity Vasiľa Štefánika v Ivano-Frankivsku (Центр медієвістичних студій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в Івано-Франківську). Prehľad stredovekárskych textov tohto autora s presahom na juh od Karpát je naozaj impozantný.[44] V roku 2014 vydal publikáciu *„Rus“ v Uhorsku (XI. – druhá polovica XIV. storočia)* : *Sociálno-politická úloha, majetkové vzťahy, migrácia*/*„Русь“ в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Ide o rozsiahlu monografiu, ktorá ako jedna z mála reflektuje maďarskú i slovenskú historiografiu v témach so súvislosťou k stredovekej Rusi.[45] Uhorským väzbám s Rusou v 13. a 14. storočí sa autor venuje skoro na päťdesiatich stranách v 2. kapitole.[46] Za cenné v tejto súvislosti pokladáme snahu autora

[41] *Галицько-Волинський літопис* : *Дослідження* : *Текст* : *Коментар*. Ed. Микола Ф. Котляр. Київ : Наук. думка, 2002, 396 s. Ruská verzia *Галицко-волынская летопись*. Ed. a trans.: Николай Ф. Котляр a kol. Санкт-Петербург : Алетейя, 2005, 424 s.

[42] Микола Котляр: *Данило Галицький* : *Біографічний нарис галицько-волинського князя Данила Романовича Галицького (1201 – 1264)*. Київ : Видавничий дім „Альтернативи“, 2002, 328 s.

[43] Idem: Галицько-Волинська Русь, Візантія і Угорщина XII ст. In: *Україна в Центрально-Східній Європі* : *Студії з історії XI–XVIII століть*. Ed.: В. А. Смолій. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2000, 463 s. (tu s. 6 – 21). Prehľad ďalších online diel tohto autora pozri http://chtyvo.org.ua/authors/Kotliar_Mykola/.

[44] Pozri jeho online dostupné články http://chtyvo.org.ua/authors/Voloschuk_Myroslav/.

[45] Мирослав Волощук: *„Русь“ в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 s. (tu s. 40 – 51).

[46] *Ibidem*, kapitola: „Русь“ – „Ruthenia“ – „Галицкая земля“ IX – XIV ст., s. 92 – 141.

zohľadniť podiel dnešného Slovenska, ale i Slovákov na vzájomných stredovekých vzťahoch medzi týmito dvoma politickými subjektmi. Autor celkom správne – na rozdiel od maďarskej historiografie – chápe, že pod termínom *Oугри* (*Угри*) v ruskej stredovekej spisbe treba chápať všetkých tých, ktorí prichádzali ako vojaci, ale tiež obchodníci či mnísi, alebo vôbec klérus zo stredovekého Uhorského kráľovstva, a to bez ohľadu na to, z akého národa pochádzali. *Vice versa*, teda z opačnej strany, ako Rusov, označovali v Uhorskom kráľovstve všetkých, ktorí na juh od Karpát prišli z území stredovekých ruských kniežatstiev.[47] Miroslav Vološčuk ešte napísal aj množstvo ďalších menších prác, štúdií, ktoré sa venujú sledovanej problematike. Z už uvedených dôvodov ich tu však nebudeme menovať.

Ďalším ukrajinským historikom, ktorý vložil a vkladá svoju energiu do bádania a popularizácie najstarších dejín území, na ktorých sa dnes nachádza Ukrajina a Bielorusko, je Vitalij Nagirnyj, absolvent Prikarpatskej národnej univerzity Vasiľa Štefánika v Ivano-Frankivsku, v súčasnosti na Jagelovskej univerzite v Krakove. Prehľad jeho diel by bol takisto širší, opäť sa však sústredíme na jeho fundamentálnejší výstup, ktorým je publikácia *Zahraničná politika kniežatstiev Haličskej a Volynskej krajiny v rokoch 1198 (1199) – 1264*.[48] Kniha mapuje zahraničnú politiku Haličsko-volynskej Rusi na sklonku vlády Romana Mstislaviča a jeho syna Daniela Romanoviča, ktorého smrťou v roku 1264 v podstate končí. Prednosťou Nagirného práce je skutočnosť, že uvedenú problematiku báda nielen na základe známych prameňov, ale v súlade a často i v polemike s najnovšou sekundárnou literatúrou k danej téme, ktorá k nej za posledné roky vznikla. Je tomu tak aj preto, že Vitalij Nagirnyj nie je len vedec, ale spolu s Miroslavom Vološčukom aj organizátorom každoročných konferencií *Colloquia Russica*, s výstupmi rovnakého mena. Toto fórum mladých i zaslúžilých historikov a historičiek zo Srbska, Maďarska, Česka, Slovenska, Poľska, Bieloruska, Ukrajiny i Ruska, ale tiež z Litvy a ďalších krajín prináša v ročnej periodicite najnovšie výskumy dotýkajúce sa tematiky stredovekej Rusi. Do dnešného dňa vyšlo 8 dielov v sérii I a 4 diely v sérii II. Podkladom k obom sériám sú každoročne organizované monotematické konferencie putujúce po jednotlivých štátoch a mestách, ktoré ležali vo sfére záujmu nielen Haličsko-volynskej, ale i celej Rusi. *Colloquia Russica* tak vytvára širokospektrálne autorské fórum začínajúcich i overených autorov, ktoré svojím zložením aj atmosférou či technikami a médiami dorozumievania

[47] *Ibidem*, s. 79.

[48] Witalij Nagirnyj: *Politika zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej v latach 1198 (1199) – 1264*. Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 2011, 362 s.

(„spoločná slovančina“ = *common Slavic*) odkazuje na stredovekú Haličsko-volynskú Rus, na ktorej to podľa všetkého nebolo veľmi inak.

Jedným z pravidelnejších hostí na týchto myšlienkových trhoch býva i bieloruský historik Alexej Martyniuk (Алексей Мартынюк), pôsobiaci na univerzite v Minsku. Vo svojich textoch sa zaoberá najmä analýzou tých častí *HVK*, ktoré súvisia s českými, rakúskymi a uhorskými epizódami Daniela Romanoviča a jeho syna Leva Danieloviča. Za všetky texty spomeňme na tomto mieste článok *Nemci sú nadšení z tatárskej zbroje*,[49] ktorý odznel na konferencii *Colloquia Russica* na Spišskej Kapitule v roku 2014, alebo *Knieža Rastislav v bitke na rieke Litave*.[50] Posledný z textov s uhorskou tematikou bieloruského autora, ktorému by sme tu chceli venovať pozornosť, nesie titul: *Rus na oboch stranách Uhorských hôr*[51] a je to recenzia na vyššie opísanú publikáciu Miroslava Vološčuka. V podobe vedeckej syntézy potom tieto a ďalšie práce menovaného autora vyšli v publikácii *Po Herbersteina* : *Rakúsko a východná Európa (13. – začiatok 16. storočia)*.[52] Z mnohých otázok, ktoré si v nej položil, zopakujeme jednu. Týka sa otázky prijímania ruských utečencov v Uhorskom kráľovstve a ich relatívne rýchlej asimilácie s miestnym prostredím. K úvahám bieloruského vedca by sme dodali iba to, že vlastne sa ani niet čomu čudovať. Zväčša sa totiž títo emigranti integrovali do miestneho uhorsko-slovanského prostredia. Na ilustráciu by som uviedol napríklad Rastislava Michajloviča Černigovského v Mačve.

Z východoslovanských autorov, ktorí sa intenzívne zaoberajú problematikou *HVK* a tým aj vzájomných uhorsko-ruských väzieb, napíšeme ešte pár slov k historikovi Alexandrovi V. Majorovovi, vedúcemu Katedry muzeológie v Petrohrade. Alexander Majorov v roku 2004 obhájil dizertačnú prácu *Haličsko-volynská Rus* : *Štúdie zo sociálno-politických dejín v predmongolskom*

[49] Алексей Мартынюк: „Немци же дивящеся оружю татарскому“: С кем и когда встречался Даниил Романович в Пожони? In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2015, s. 149 – 160 a Idem: Князь Ростислав в битве на реке Лейте : „русский эпизод“ австрийской истории. In: *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. Roč. 2 (52), 2013, s. 49 – 55.

[50] Idem: Князь Ростислав в битве на реке Лейте : „русский эпизод“ австрийской истории. In: *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. Roč. 2 (52), 2013, s. 49 – 55.

[51] Idem: Русь по обе стороны Угорских гор [Рец. на Волощук М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV століття). Ивано-Франківськ, 2014]. In: *Studia Historica Europae Orientalis* : *Исследования по истории Восточной Европы* 9. Минск : РИВШ, 2016, s. 233 – 238.

[52] Idem: *До Герберштейна* : *Австрия и Восточная Европа (XIII – начало XVI века)*. Москва : Квадрига, 2019, 572 s. (tu kapitola 1, s. 11 – 224).

období.[53] Vzhľadom na skutočnosť, že dielo sa zaoberá najmä šľachtou a mestskými komunitami, ktoré boli najmä v Haličsku často prouhorské, venujeme mu trochu viac pozornosti. Už pri prvom náhľade je totiž zrejmá perspektíva, z ktorej sa autor tejto v mnohých ohľadoch fenomenálnej knihy díva na historickú realitu. Nie je to optika zvonku, ako ju vidíme v dielach Márty Fontovej, a ani to nie je optika, ktorá vyhľadáva v systéme príznakové témy vo vzťahu k Uhorskému kráľovstvu, ako to vidíme v diele Miroslava Vološčuka. No a nejde ani o výskum prednostne zameraný na poľské témy, ako to vidíme u Dariusza Dąbrowského a Adriana Jusupovića. Je to originálny pohľad do systému a zo systému fungovania jedného z kniežatstiev starej Rusi. Alexander Majorov totiž najprv modeluje socio-historickú paradigmu starého Haličska-Vladimírska, aby následne mohol nielen ukázať, ktorá časť haličsko-vladimírskej society korelovala k Uhorskému kráľovstvu, ale aj to, prečo to tak bolo a hlavne ako to celé v praxi vyzeralo. Tento pohľad dovnútra a zvnútra nám tak v konečnom dôsledku pomáha pochopiť objektívne dôvody uhorského „úspechu" v juhozápadnej Rusi 13. storočia. Napriek tomu, že si vysoko vážime túto v mnohých ohľadoch fundamentálnu prácu ruského historika, dovoľujeme si v súlade s tézami načrtnutými v našich komentároch k terajšiemu vydaniu *HVK* povedať, že Alexander Majorov nie vždy v tejto svojej publikácii dôsledne zhodnotil kultúrny a politický význam juhozápadného vektora v dejinách počiatkov a rozvoja Rusi. Na druhej strane aj po osobných konzultáciách s týmto autorom nemôžeme povedať, že si ho neuvedomuje. Tomu nakoniec nasvedčuje aj článok uverejnený ešte v roku 2016 o historickej pamäti Veľkej Moravy na Rusi.[54]

Náš výpočet diel a historikov, ktorí si zasluhujú pozornosť v tomto stručnom prehľade, ukončíme glosovaním dvoch dôležitých textov – monografie *Následníci Kyjeva* : *Medzi kráľovskou korunou a tatárskym jarmom* z roku 2002 a štúdiou *Status Mačvy v časoch Rastislava Michajloviča*[55] od profesora Djuru

[53] Idem: *Галицко-Волынская Русь* : *Очерки социально-политических отношений в домонгольский период* : *Князь, бояре и городская община*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001, 640 s. (pozri najmä hlavu č. 5 „Zápas Daniela Romanoviča o haličský prestol…", s. 482 – 606).

[54] Idem: Историческая память о Великой Моравии и верчовская историко-географическая провинция. In: *Вестник Брянского государственного университета*. 2016, č. 4 (30), s. 71 – 77.

[55] Ђура Харди: *Наследници Кијева између краљевске круне и татарског јарма* : *Студија о државно-правном положају Галиче и Галичко-Волинске кнежевине до 1264. године*. Нови Сад : МБМ плас, 2002, 239 s. a Idem: Der Status von Matschwa in der Zeit Rastislav Michailowitschs. In: *Slovakia and Croatia* : *Historical Parallels*

Hardiho. Autora zo srbského Nového Sadu sme do nášho výpočtu zaradili z niekoľkých dôvodov. Predovšetkým dnešná srbská Vojvodina kedysi patrila do Uhorského kráľovstva, no a Djura Hardi je potomkom zemplínskych gréckokatolíkov, ktorí sa vysťahovali v 18. storočí na Dolnú zem. Vďaka svojej „ruskej viere" sa však v evanjelickom, katolíckom a pravoslávnom prostredí Vojvodiny vyhranili ako „Rusi". Djura Hardi tak istým spôsobom skúma históriu svojich historických predchodcov na pomedzí medzi Balkánom a Uhorským kráľovstvom. Jedným z takýchto bol nepochybne aj kniežа Rastislav Michajlovič. V monografii o následníkoch Kyjeva venuje tejto problematike približne 20 strán v kapitole, ktorá mapuje zápas Romanovičovcov, teda najmä Daniela, ale i jeho brata Vasilka v rokoch 1228 – 1245 o obnovenie ich moci nad Haličskom. Kniežа Rastislav Černigovský bol v čase, keď Djura Hardi písal svoju štúdiu, v slovenskom historickom svete pomerne málo známou osobnosťou a zo staršej historiografie sa mu venovali viac-menej iba už zmienení Franko V. Sasinek a Jonáš Záborský, určitý priestor sa mu dostal v rámci syntézy dejín Spiša *Historia Scepusii* v kapitole, ktorú napísal Martin Homza. Predstavenie tohto nie bezvýznamného vládcu z Olegovičovskej línie Rurikovcov slovenskej odbornej verejnosti bolo preto isto podstatným aktom. Zrekapitulujme však to najdôležitejšie z myšlienok srbského autora o Rastislavovi Michajlovičovi. Predovšetkým jasne vidí paralelu medzi vládou a pádom Kolomana Haličského a Rastislava v Haličsku. Podobnú analógiu potom vidí aj medzi ich umiestnením v južnej časti kráľovstva – Kolomana v Slavónsku-Chorvátsku s Dalmáciou a Rastislava najprv tiež v tejto časti kráľovstva, neskôr však v Mačve. Pri opisovaní tejto paralely si však Djura Hardi nepoložil otázku, prečo Belo neodovzdal dedičstvo po Kolomanovi (zomrel 13. októbra 1241) svojmu obľúbenému zaťovi a dcére, ale odovzdal ho Štefanovi z rodu Gutkeledovcov. Hoci tu nie je priestor na polemiku, domnievame sa, že rozhodnutie Bela IV. bolo motivované najmä strachom z toho, že podobne ako Koloman by v konečnom dôsledku z pozície vládcu celej Slovanskej krajiny (*totiae Sclavoniae*) mohol za určitých okolností aj Rastislav, či jeho potomkovia ohroziť centrálnu moc v kráľovstve. To sa nakoniec viac-menej aj udialo v časoch Bela Rostislaviča, Rastislavovho syna, ktorý po smrti Štefana V. bol v roku 1272 ako potenciálny regent kráľovstva zavraždený stúpencami Alžbety Kumánskej, respektíve jej neplnoletého syna Ladislava IV. Kumánskeho. Štúdia Djuru Hardiho

and Connections (until 1780). Ed.: Martin Homza; Ján Lukačka a Neven Budak. Bratislava a Zagreb : Katedra slovenských dejín a Post Scriptum, 2014, s. 128 – 134.

však v každom prípade prináša aj ďalšie dôležité súvislosti, napríklad vysvetlenie, prečo termín *dominus* (pán) bol v dobovej uhorskej právnej terminológii adekvátny termínu *dux* (vojvoda, ale niekedy prekladané aj ako knieža). V úvahách o textoch srbského autora by sa dalo, pochopiteľne, pokračovať. Teraz nám však nezostáva nič iné než očakávať jeho monografiu zasvätenú Rastislavovi Michajlovičovi Černigovskému.

Na záver nášho stručného prehľadu venovaného rekapitulácii hlavných tém a tendencií v interpretácii *HVK* by sme radi poznamenali jediné. V posledných viac ako dvadsiatich rokoch sa výskum tejto kroniky výrazne zmenil. Týka sa to tak jeho kvality ako i kvantity. Vedúcu úlohu v ňom má najmä súčasná ukrajinská, ale aj poľská historiografia. Vedcom z Ukrajiny Vitalijovi Nagirnému a Miroslavovi Vološčukovi sa však v posledných rokoch podarilo okolo média *Colloquia Russica* vytvoriť myšlienkový trh – fórum, na ktorom sa veľmi intenzívne pertraktujú témy (nielen, ale aj) z tejto kroniky. Je príznačné, že na ich riešení sa podieľajú vedci, ktorí myšlienkovo zapadajú do záujmového priestoru Uhorského kráľovstva v časoch vlády Bela III., ale najmä Ondreja II. a jeho syna Bela IV. Každá z moderných národných historiografií, či je to poľská, ukrajinská, ruská, bieloruská, slovenská, maďarská, ale i srbská, ba sčasti aj litovská a česká, tak majú svoju možnosť prezentovať svoje názory na históriu tejto zaujímavej časti Európy a sveta.

Haličsko-volynská kronika. Krátka história vydávania významnej pamiatky starej ruskej literatúry

Nora Malinovská

Haličsko-volynskú kroniku[1] (ďalej *HVK*) možno priradiť k obsahovo a literárne najvýznamnejším dielam staroruskej písomnej kultúry a historiografie. Okrem toho, že je hlavným prameňom informácií k dejinám Haličsko-volynského kniežatstva a dynastie Romanovičovcov v období rokov 1201 – 1292, prináša zároveň množstvo dôležitých poznatkov pre skúmanie vzájomných vzťahov v celom východo-stredoeurópskom priestore v danom

[1] *Haličsko-volynská kronika* je v slovenskej historiografii známa aj pod názvom *Haličsko-volynský letopis*, čo je priama transliterácia pôvodného ruského názvu diela (rus. *Галицко-Волынская летопись*). Letopis je literárnym žánrom typickým pre historiografiu stredovekej Rusi. Jednotlivé historické udalosti a fakty, ktoré sú v ňom zaznamenané viac-menej v chronologickom slede „rok-po-roku" (rus. *погодная запись*), sú často popretkávané rôznožánrovými vsuvkami a interpoláciami (historické rozprávania, legendy, záznamy úradných dokumentov, atď.), mnohokrát aj od viacerých autorov-letopiscov. Záznam udalostí sa v každom novom roku (až do konca 15. storočia v stredovekej Rusi bol prvým mesiacom roka marec, podobne ako pôvodne u všetkých Slovanov) tradične začínal slovami: „*в лѣто*" (to jest v roku; toto staroslovanské slovo označovalo všeobecne „rok") – odtiaľ vzišiel aj názov „letopis".

Staroruské letopisy nemajú v ostatnej stredovekej historickej spisbe presné ekvivalenty; analógie môžeme hľadať v byzantských kronikách či stredovekých západoeurópskych análoch a kronikách. Ale historiografia juhozápadnej Rusi, kam zaraďujeme aj *HVK*, sa svojou štruktúrou vydeľuje spomedzi ostatných, typických staroruských letopisných zbierok. Zápis udalostí sa nerobil postupne v ročnej súslednosti, ale celá narácia vznikala naraz. Z tohto dôvodu, čo potvrdzuje aj rozbor jednotlivých zachovaných rukopisov *HVK*, vieme, že jeho pôvodný protograf neobsahoval chronologizáciu (táto skutočnosť je zaznamenaná prostredníctvom *Chlebnikovského odpisu*, bližšie pozri pozn. č. 6), čím sa dielo vzhľadom na obsahovo, literárne a štylisticky pestré a celistvé spracovanie textu viac približuje literárnemu žánru stredovekej kroniky. Aj z tohto dôvodu uprednostňujeme v našej edícii výraz „kronika" pred výrazom „letopis". Podrobnejšie pozri Йитка Комендова: Жанр Галицко-Волынской летописи в типологической перспективе. In: *Письменность Галицко-Волынского княжества* : *историко-филологические исследования*. Ed.: Jitka Komendová a kol. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, 159 s. (tu s. 79 – 88). Pozri tiež Галицко-Волынская летопись. Ed. a trans.: Ольга П. Лихачева. In: *Библиотека литературы Древней Руси*. Vol. 5 : *XIII век*. Санкт-Петербург : Наука, 1997, s. 184 – 357 (tu s. 184).

období. Ako vyplýva z textu *HVK*, medzi Haličsko-volynským kniežatstvom a Uhorským kráľovstvom, jeho bezprostredným juhozápadným susedom, dochádzalo k zvlášť intenzívnej politickej a kultúrno-spoločenskej interakcii v časoch panovania uhorského kráľa Ondreja II. (1205 – 1235) a v prvých dvoch dekádach vlády jeho syna Bela IV. (1235 – 1270). Vývoj politických, kultúrnych i ekonomických pomerov v Uhorskom kráľovstve, ktoré bolo najmenej od čias vlády Bela III. (1172 – 1196) politickým hegemónom v tejto časti Európy, zákonite ovplyvňoval situáciu v tomto juhozápadnom staroruskom kniežatstve. O to viac je potom prekvapivé, že vedecký preklad tohto kľúčového naračného textu 13. storočia nebol doposiaľ v slovenskej, ale donedávna ani v českej[2] historiografii zrealizovaný. Unikátny informačný potenciál *HVK* možno aj z tohto dôvodu ostal v našej historiografii nedostatočne prebádaný, nevyčerpaný a pre mnohých čitateľov to bude vôbec prvé oboznámenie sa s danou problematikou. Naším hlavným zámerom preto bolo a je tento nedostatok napraviť a predstaviť slovenskej verejnosti prvé slovenské kritické prekladové vydanie *HVK*.[3]

V kritickej edícii uzrela táto kronika po prvý raz svetlo sveta v roku 1843, v rámci vydania *Ipatievského letopisu*, ako druhý diel v rámci široko koncipovaného projektu edície Ruskej akadémie vied, presnejšie jej Archeografickej komisie, pod titulom *Полное собрание русских летописей* (ďalej *ПСРЛ*).[4]

[2] V roku 2010 vyšiel český preklad kroniky: *Halicko-volyňský letopis*. Ed. a trans.: Jitka Komendová. Praha : Argo, 2010, 184 s.

[3] Z najnovších zahraničných kritických prekladových edícií *HVK* spomenieme práce ruských, ukrajinských a poslednom čase najmä poľských kolegov: *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*. Ed., trans. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović. Kraków a Warszawa : Avalon, 2017, 327 s. Podobne Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów). Ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović. In: *Monumenta Poloniae Historica* : *Nova series* (ďalej *MPH NS*). Vol. 16. Kraków a Warszawa : Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2017, 710 s. Takisto *Галицько-Волинський літопис* : *Дослідження* : *Текст* : *Коментар*. Ed., trans. a koment.: Микола Ф. Котляр. Київ : Наукова Думка, 2002, 400 s. a ruský preklad: *Галицко-Волынская летопись*. Ed., trans. a koment.: Николай Ф. Котляр, Вера Ю. Франчук а Андрей Г. Плахонин. Санкт-Петербург : Алетейя, 2005, 424 s.

[4] Ипатіевская лѣтопис. In: *Полное собрание Русских летописей* (ďalej *ПСРЛ*). Vol. 2. Ed.: Яков И. Бередников. Санкт-Петербург : Въ Типографіи Едуарда Праца, 1843, 379 s. (tu *Haličsko-volynský letopis*, s. 155 – 227). Druhé, kritickejšie vydanie vyšlo v roku 1908. Pozri poznámku číslo 5.

O druhé vydanie sa potom postaral v roku 1908 Alexej Šachmatov.[5] Toto vydanie do dnešných dní slúži ako východisko početných prekladov a edícií.

Zachované rukopisy *HVK*

HVK tvorí tretiu nosnú časť *Ipatievského letopisu*[6] (ďalej *IL*), ktorý sa do súčasnosti zachoval v ôsmich známych rukopisoch datovaných od 15. do 19. storočia. Historiograficky najcennejšie z nich sú prvé dva najstaršie: rovnomenný takzvaný *Ipatievský odpis*,[7] pochádzajúci zo začiatku dvadsiatych rokov 15. storočia, a mladší, no obsahovo archaickejší takzvaný *Chlebnikovský odpis*[8] z konca päťdesiatych a začiatku šesťdesiatych rokov

[5] Pozri Ипатіевская лѣтопис. In: *ПСРЛ*. Vol. 2., 2. vyd. Ed.: Алексей А. Шахматов. Санкт-Петербург : Типографія М. А. Александрова, 1908, 482 s./938 stĺpcov (tu s. 373 – 482/stĺpec 715 – 938).

[6] *Ipatievský letopis,* respektíve *Ipatievská letopisná zbierka* (rus. *Ипатьевская летопись*, *Ипатьевский летописный свод*) je spolu s *Lavrentievským letopisom* najstarším a najcennejším staroruským naračným prameňom k dejinám stredovekej Rusi. Svoj názov dostal podľa Ipatievského kláštora pri meste Kostroma, v ktorom bol objavený najstarší odpis tohto letopisu, tzv. *Ipatievský odpis*. Už koncom 19. storočia Alexej A. Šachmatov dokázal, že *IL* fixuje a odráža južnoruskú letopiseckú tradíciu konca 13. storočia, ktorá sa oproti novgorodskej či pskovskej vyznačovala literárnejším a štylisticky poetickejším spracovaním naračného textu. Podrobnejšie pozri nasledujúci odkaz.

[7] *Ipatievský odpis* (rus. *Ипатьевский список*) je najstarším z rukopisov *IL*. Predpokladá sa, že bol spísaný okolo roku 1420 v severoruskej oblasti, najpravdepodobnejšie v Pskove, avšak vychádza z nezachovaného južnoruského originálu, takzvanej *Južnoruskej letopisnej zbierky* (rus. *Южнорусский летописный свод*). Hlavnou osobitosťou *Ipatievského odpisu*, ktorou sa líši od *Chlebnikovského*, ako aj od všetkých ostatných odpisov *IL*, je implementácia chronologizácie do *HVK*. V súčasnosti sa *Ipatievský odpis* nachádza v Knižnici ruskej akadémie vied (rus. *Библиотека Российской Академии наук*) v Petrohrade pod signatúrou 16.4.4. Podrobný opis a analýzu rukopisu pozri Алексей А. Шахматов: 1) Предисловіе. In: *ПСРЛ*. Vol. 2. 2. vyd. (1908), s. III – V; 2) *История русского летописания*. Vol. 2 : *Обозрение летописей и летописных сводов XI – XVI вв.* Ed.: Виктор К. Зиборов a Роман А. Наливайко. Санкт-Петербург : Наука, 2011, 648 s. (tu s. 75 – 110). Takisto Борис М. Клосс: Предисловие к изданию 1998 г. In: *ПСРЛ* 2. 5. vyd. Ed.: Борис М. Клосс. Москва : Языки русской культуры, 1998, 648 s. (tu s. E – G). Podobne aj *Kronika halicko-wołyńska*, s. XIX – XXII.

[8] Južnoruský *Chlebnikovský odpis* (rus. *Хлебниковский список*) bol zostavený medzi rokmi 1550 – 1560. Stalo sa tak pravdepodobne z iniciatívy kniežaťa Konštantína K. Ostrožského (rus. Константин Константинович Острожский, 1526 – 1608), po ktorom je v historiografii *Chlebnikovský spisok* niekedy nazývaný aj *Ostrožský* (rus. *Острожский список*). V 17. storočí sa niekoľko papierových listov rukopisu stratilo a pôvodné radenie listov sa pomiešalo. Následne bola

16. storočia. Textologicko-lingvistickým rozborom sa preukázalo, že obidva tieto rukopisy sú redakciami rovnakého nezachovaného južnoruského protografu *IL* z konca 13. storočia.

Ostatné rukopisy sú buď samostatnými odpismi *IL*, alebo ich redakciami, respektíve kópiami hlavných odpisov *IL*. Uvádzame ich v chronologickom poriadku: takzvaný *Pogodinský odpis*[9] z prvej tretiny 17. storočia, takzvaný

vyhotovená nová redakcia odpisu, v ktorej boli niektoré zo stratených listov doplnené novými, prepísanými z iného rukopisu *IL*, čím však na niekoľkých miestach došlo k duplikácii rovnakej pasáže textu. V 18. storočí *Chlebnikovský odpis* patril kolomenskému kupcovi, bibliofilovi a mecénovi Petrovi K. Chlebnikovovi. Textologicko-lingvistickou analýzou Alexeja A. Šachmatova bolo preukázané, že v porovnaní s *Ipatievským odpisom* je táto južnoruská redakcia *IL* na mnohých miestach úplnejšia, presnejšia a najmä archaickejšia. Týmto sa viac približuje nezachovanému stredovekému južnoruskému archetypu *IL* z konca 13. storočia. Originál *Chlebnikovského odpisu* sa nachádza v Knižnici ruskej akadémie vied v Petrohrade pod signatúrou F.IV.230. Podrobnejší opis a analýzu rukopisu pozri Алексей А. Шахматов: 1) Предисловие, s. VIII – XI, 2) *История русского летописания* 2, s. 111 – 123. Борис М. Клосс: Предисловие, s. G – H; ako aj *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XIV – XIX.

[9] *Pogodinský odpis* (rus. *Погодинский список*) bol zostavený v roku 1621 v Životove (dnešná rovnomenná obec Vinnyckej oblasti Ukrajiny). Ide o nekompletne zachovanú kópiu *Chlebnikovského odpisu* s rovnakým poprehadzovaným radením listov. Avšak dôležitosť tohto rukopisu spočíva v tom, že jeho prostredníctvom vieme zrekonštruovať tie pasáže *Chlebnikovského odpisu*, ktoré k roku 1621 (to jest v čase spísania *Pogodinského odpisu*) boli ešte súčasťou *Chlebnikovského odpisu* a neskôr sa stratili. V 19. storočí *Pogodinský odpis* patril ruskému historikovi a zberateľovi Michalovi P. Pogodinovi (rus. *Михаил Петрович Погодин*), po ktorom bol aj pomenovaný. V historiografii je však pre tento rukopis zaužívaný aj alternatívny názov – *Četvertinský odpis* (rus. *Четвертинский список*), ktorý sa vzťahuje na pravdepodobného objednávateľa zostavenia rukopisu, knieža Štefana Četvertinského (rus. *Стефан Святополк-Четвертинский*; 1575 – 1655). V súčasnosti je rukopis uložený v Ruskej národnej knižnici v Petrohrade (rus. *Российская национальная библиотека*) pod signatúrou Pog. 1401. Bližšie pozri Алексей А. Шахматов: Предисловие, s. XI – XII. Takisto Борис М. Клосс: Предисловие, s. H – I, ako aj *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XXIV – XXVI.

Jarockého odpis[10] datovaný rokom 1651, takzvaný *Jermolajevský odpis*[11] zostavený začiatkom druhého desaťročia 18. storočia, takzvaný *Krakovský odpis*[12]

[10] *Jarockého odpis* (rus. *список Я. В. Яроцкого*) obsahuje úplnú informáciu o svojom zostavovateľovi, mieste a presnom čase spísania. Rukopis bol vytvorený v roku 1651 v kyjevskom Pustinno-nikoľskom kláštore mníchom Markom Bundurom, a preto sa v novšej historiografii na jeho označenie používa aj alternatívny názov – *Odpis Marka Bundura* (rus. *Список Марка Бундура*). Názov *Jarocký* je odvodený od priezviska posledného majiteľa rukopisu, riaditeľa kremenského lýcea Jakova V. Jarockého (rus. *Яков В. Яроцкий*), ktorý ho v roku 1910 odpredal petrohradskej Knižnici akadémie vied. V minulosti sa predpokladalo, že tento rukopis je len neskoršou kópiou *Chlebnikovského odpisu*, čo však Alexej A. Šachmatov, ako aj súčasní bádatelia rukopisov *IL* vyvrátili. Podľa výsledkov ich skúmaní sa *Jarockého odpis* spolu s *Chlebnikovským* najviac približujú stredovekému južnoruskému archetypu *IL*, respektíve *Jarockého odpis* spolu s *Jermolajevským* vychádzajú z rovnakého protografu. V súčasnosti sa rukopis nachádza v Knižnici ruskej akadémie vied v Petrohrade pod signatúrou 21.3.14. Podrobný opis a analýzu rukopisu pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XXII – XXIII.

[11] *Jermolajevský odpis* (rus. *Ермолаевский список*) bol vyhotovený okolo roku 1711 v Kyjevsko-pečorskej lavre na príkaz kniežaťa Dmitrija M. Golicyna (rus. *Дмитрий Михайлович Голицын*; 1665 – 1737). Knieža Golicyn bol aj jeho prvým vlastníkom. Po vystriedaní niekoľkých majiteľov sa začiatkom 19. storočia dostal do rúk zberateľa, numizmatika a paleografa Alexandra I. Jermolajeva (rus. *Александр Иванович Ермолаев*; 1779 – 1828), po ktorom je rukopis pomenovaný a ktorý ho v roku 1814 daroval Imperátorskej verejnej knižnici, dnešnej Ruskej národnej knižnici v Petrohrade, kde je pod signatúrou F. IV. 231 uložený dodnes. Textologická komparácia rukopisov *Jermolajevského* a *Jarockého* ukázala, že vzhľadom na ich celkovú blízkosť museli obidva tieto texty vychádzať z jedného a toho istého protografu. Ďalej sa predpokladá, že tento ich spoločný protograf musel vzniknúť krátko po *Chlebnikovskom odpise*. Podrobnú analýzu pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XXVII.

[12] *Krakovský odpis*, prepísaný latinským písmom, bol zostavený koncom 18. storočia (niekedy v rozmedzí rokov 1781 – 1792) na objednávku poľského biskupa a historika Adama Naruszewicza (1733 – 1796), ktorý bol aj jeho prvým vlastníkom. Napriek tomu, že tento odpis je kópiou *Pogodinského odpisu*, historiograficky je cenný, pretože obsahuje aj tie časti textu, ktoré jeho prototyp stratil. Prostredníctvom *Krakovského odpisu* môžeme preto úplne zrekonštruovať *Pogodinský odpis*. V súčasnosti sa rukopis nachádza v Knižnici kniežat Czartoryskich v Krakove (poľ. *Biblioteka Ks. Czartoryskich w Krakowie*) pod signatúrou 122. Bližšie pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, *ibidem*, XXVII – XXVIII. Podobne Борис М. Клосс: Предисловие, s. I – J.

zostavený koncom 19. storočia, takzvaný *RGADA*[13] *odpis*[14] datovaný rokmi 1814 – 1816 a napokon takzvaný *BAN*[15] odpis[16] z roku 1819.

HVK bola napísaná cirkevnoslovanským jazykom staroruskej redakcie a vykazuje mnohé jazykové a terminologické špecifiká príznačné pre daný časovo-priestorový horizont.[17]

Ipatievský letopis a *HVK*

Text *IL* sa skladá z troch nezávislých častí, ktoré vznikali postupne v priebehu 12. a 13. storočia. Toto tradičné rozdelenie zaviedli do historiografie začiatkom 20. storočia poprední ruskí bádatelia Alexej A. Šachmatov[18]

[13] RGADA – Rossijskij gosudarstvennyj archiv drevnich aktov (rus. *РГАДА – Российский государственный архив древних актов*), to jest Ruský štátny archív starých dokumentov.

[14] *RGADA odpis* sa nachádza v Ruskom štátnom archíve starých dokumentov (fond 181, č. 10). Zostavený bol medzi rokmi 1814 – 1816. Bledomodré papiere rukopisu obsahujú datovací vodoznak „1814", zatiaľ čo v texte rukopisu sa nachádza poznámka riaditeľa Moskovského archívu Alexeja F. Malinovského, že v roku 1816 bol rukopis odovzdaný do archívnej knižnice. Tento odpis je vernou kópiou *Ipatievského rukopisu*. Podrobne pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XXIX – XXX. Podobne Борис М. Клосс: Предисловие, s. F – G.

[15] BAN – Biblioteka Rossijskoj akademii nauk (rus. *БАН – Библиотека Российской академии наук*), to jest Knižnica ruskej akadémie vied.

[16] *BAN odpis* sa nachádza v Knižnici ruskej akadémii vied v Petrohrade pod signatúrou 17.11.9. Tento rukopis bol vytvorený v roku 1819 Vasilijom G. Anastasevičom (rus. *Василий Григорьевич Анастасевич*; 1775 – 1845), vydavateľom, prekladateľom a jedným z prvých ruských bibliografov. *BAN odpis* je kópiou *Ipatievského odpisu* s doplneniami podľa *Chlebnikovského* a *Jermolajevského odpisu*, a preto jeho kategorizácia nie je jednoznačná. V minulosti sa jednoznačne považoval za posledný, ôsmy zachovaný rukopis *IL*, v poslednom vydaní *HVK* ho však D. Dąbrowski a A. Jusupović označili za najstaršie pripravované vydanie *HVK*, ktoré sa však nedočkalo tlačenej knižnej podoby a ostalo len v rukopisnej podobe. Podrobnejšie pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XXX – XXXIII. Podobne Борис М. Клосс: Предисловие, s. G.

[17] Podrobný gramatický a lexikálno-syntaktický rozbor textu kroniky pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. XCVII – CXX.

[18] Výsledky výskumov Alexeja A. Šachmatova v otázkach genézy, obsahovej a jazykovej kritiky najstarších ruských letopisov sú dodnes etalónom a východiskovým bodom pre akékoľvek bádanie v danej oblasti. K vedeckému prínosu A. A. Šachmatova bližšie pozri Алексей А. Шахматов: *История русского летописания*. Vol. 1 :

a jeho nasledovník Michal D. Prisiolkov,[19] ktorí svojimi fundamentálnymi historicko-filologickými prácami o staroruských letopisných zbierkach položili pevné základy pre akýkoľvek ďalší výskum v tejto oblasti.

Úvodnou, prvou časťou *IL* je Nestorova[20] *Povesť dávnych liet*[21] (ďalej *PDL*), text ktorej sa končí rokom 1117.[22] Chronologicky na ňu nadväzuje takzvaná *Kyjevská letopisná zbierka*[23] (ďalej *KLZ*), ktorá tvorí jadro *IL* a opisuje udalosti

---

Повесть временных лет и древнейшие русские летописные своды. Кн. 1 : *Разыскания о древнейших русских летописных сводах*. Ed.: Виктор К. Зиборов a Василий В. Яковлев. Санкт-Петербург : Наука, 2002, 484 s. (tu s. 5 – 22).

[19] Podrobnejšie pozri Михаил Д. Приселков: *История русского летописания XI – XV вв*. Ed.: Яков С. Лурье. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1996, 280 s.

[20] Mních Nestor, po ktorom je letopis pomenovaný, sa považuje až za jedného z posledných zostavovateľov *PDL*. Jeho meno ako (spolu)autora je zapísané v *Chlebnikovskom odpise IL*. Nestor-letopisec je takisto spomenutý aj v takzvanom *Pečorskom Pateriku*, to jest zbierke životov (*жития*) najvýznamnejších mníchov Kyjevsko-pečorskej lavry, zostavenom v 13. storočí. Alexej A. Šachmatov vyslovil tézu, že Nestor je autorom prvej ucelenej redakcie letopisu *PDL*, zostavenej do roku 1110/1111. Táto redakcia, ktorá reflektuje južnoruskú (kyjevsko-pečorskú) letopisnú tradíciu, sa do našich čias nezachovala, no stala sa archetypom pre celú nasledujúcu školu kyjevskoruskej analistiky. Jej pôvodný korpus sa podarilo zrekonštruovať na základe komparácie dvoch mladších redakcií letopisu (2. redakcia z roku 1116 – najviac zachovaná v *Lavrentievskom letopise*; 3. redakcia z roku 1118/1119 – najviac zachovaná v *Ipatievskom letopise*). Z bádaní, ktoré vychádzajú zo Šachmatovových a neskôr aj Prisiolkových záverov, no čiastočne ich modifikujú, možno uviesť výskum Andreja L. Nikitina, ktorý autorstvo 1. redakcie *PDL* pripísal pečorskému mníchovi-pisárovi Hilarionovi, sekretárovi svätého Theodosia Pečorského a jej vznik vymedzil osemdesiatymi rokmi 11. storočia až rokom 1113. Podrobnejšie pozri Алексей А. Шахматов: *История русского летописания*. Vol. 1 : *Повесть временных лет и древнейшие русские летописные своды* 1, s. 23 – 26. Михаил Д. Приселков: *История русского летописания*, s. 49 – 83. Pozri tiež Андрей Л. Никитин: *Инок Иларион и начало русского летописания*. Москва : Аграф, 2003, 320 s. (tu s. 11 – 149).

[21] Popri názve *Povesť dávnych liet* je v slovenskej historiografii ustálený celý rad adaptovaných názvov tohto letopisu: *Povesť vremennych let* (transliterovaný z ruského názvu *Повесть временных лет*), *Nestorov letopis* (z rus. *Несторова летопись*), *Nestorova kronika*, *Počiatočný letopis* (z rus. *Начальная летопись*) či *Rozprávanie o dávnych časoch*.

[22] Text bol nedávno preložený do slovenčiny. Pozri *Nestorov letopis* : *Povesť o dávnych časoch na Ruskej zemi*. Trans. a ed.: Miroslav Daniš. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 2018, 319 s.

[23] *KLZ*, známa aj ako *Kyjevská letopisná zbierka 1198 roku*, bola pravdepodobne dokončená koncom 12. storočia v kyjevskom Vydubeckom kláštore mníchom Mojžišom (Mojsej). Na základe analýzy textu sa predpokladá, že tento letopis bol zostavený pre kyjevský veľkokniežací dvor Rurika Rostislavoviča (rus. *Рюрик*

rokov 1118 až 1200. Poslednou, treťou časťou *IL* je *HVK*, ktorá sa však obsahovo a štylisticky výrazne odlišuje od predchádzajúcich, „všeruských" častí letopisu. Svojím užším zameraním predstavuje samostatné naračné dielo. Opisuje historický vývoj, politické, ekonomické a cirkevné pomery v Haličsko-volynskej Rusi a u jej bezprostredných susedov počas takmer celého 13. storočia. Na sklonku 13. storočia bola táto *Kronika Romanovičovcov*, ako sa tento text tiež zvykne nazývať, začlenená do *IL*, ako pokračovanie najstarších kompilácií kyjevskoruských kroník.

Pôvodný juhozápadný ruský protograf *HVK* neobsahoval chronologické radenie udalostí k jednotlivým rokom. Táto archaická podoba kroniky je známa prostredníctvom *Chlebnikovského odpisu*[24] *IL* a z neho odvodených kópií.[25] Chronologická os členená podľa rokov bola inkorporovaná do textu *HVK* až v redakcii *IL* z prvej tretiny 15. storočia zostavovateľom *Ipatievského odpisu*.[26]

Okolnosti vzniku a štruktúra *HVK*

Z hľadiska obsahu, štruktúry a jazykovo-štylistických osobitostí *HVK* môžeme v jej texte identifikovať niekoľko chronologických a obsahových navrstvení. Rekonštrukcia ich presného počtu, doby a miesta zostavenia, ako aj mien jednotlivých autorov sú dlhodobo predmetom vedeckých polemík.[27] K všeobecnému konsenzu prišlo len v otázke základného rozčlenenia kroniky na dve hlavné organické časti. Prvá sa v historiografii nazýva *Kronika Daniela Romanoviča*, či vzhľadom na miesto jej vzniku len skrátene *Haličská*

Ростиславич, 1137 – 1212), ktorý sa v letopise spomína a vyzdvihuje aj pri udalostiach, ktoré s ním nesúviseli. *KLZ* je kompiláciou viacerých starších staroruských letopisných zbierok. Podrobnejšie Михаил Д. Приселков: *История русского летописания*, s. 84 – 97. Najnovšie Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskej kolekcji historycznej*. Kraków a Warszawa : Avalon, 2019, 203 s. (tu s. 19 – 30).

[24] Pozri pozn. č. 8.

[25] Ide o *Pogodinský* a *Krakovský odpis*. Podrobnejšie pozri poznámky číslo 9 a 12.

[26] Snaha autora *Ipatievského odpisu* chronologicky napojiť *HVK* na *KLZ*, ktorá sa končila rokom 1200, mala za následok, že rozdiel medzi reálnou chronológiou a jeho datovaním sa pohybuje v rozpätí od dvoch do piatich rokov. Pozri pozn. č. 7.

[27] Pozri naposledy sumarizujúci text. Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskej kolekcji historycznej*, *passim*.

kronika.[28] Zachytáva udalosti v rozpätí rokov 1201 (6709[29]) až 1260 (6768), respektíve 1264 (6772). V jej jadre leží letopisná zbierka z obdobia panovania kniežaťa Daniela Romanoviča Haličského, ktorý je ústrednou postavou tejto časti *HVK*.[30] Po jeho smrti sa centrum moci a spolu s ním aj optika letopiseckej školy, ako realizátora ideologickej línie a historickej pamäti kniežacieho dvora Romanovičovcov presúvajú do volynského Vladimíra. Tu prichádza k zostaveniu *Volynskej kroniky*.[31] Táto druhá časť *HVK* sa zameriava na pomery vo Volynskej Rusi počas vlády Vasilka Romanoviča a jeho syna Vladimíra Vasilkoviča a končí sa približne smrťou Vladimíra († 1288) rokom 1292.

V otázke autorstva a počtu redakcií obidvoch častí *HVK* môžeme skonštatovať, že podobne ako v celej stredovekej letopiseckej a analistickej tradícii, aj v prípade tejto kroniky sa identifikácia jej zostavovateľov pohybuje v hypotetickej rovine. Nateraz historická veda a historická rekonštrukčná filológia rozpoznali štyroch možných zostavovateľov *HVK* pred jej záverečnou redakciou koncom 13. storočia.

V *Kronike Daniela Romanoviča* boli rozpoznané dve redakcie. Predpokladá sa, že prvá redakcia *Haličskej kroniky* bola zavŕšená okolo roku 1246 v Chelme

---

[28] Pre označenie prvej organickej časti *HVK* sú v historiografii zaužívané aj nasledovné názvy: *Letopis Daniela Romanoviča*, *Haličský letopis*, *Kronika/Letopis Daniela Haličského*. Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskej kolekcji historycznej*, s. 31 – 96, sa pokúsil túto časť ešte ďalej rozčleniť na *Kyjevský letopis Rastislavovičovcov* a vlastnú *Kompiláciu* (*Zvod*) *Daniela Romanoviča*. Jeho argumentácia je postavená na staršej téze Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории Галицко-волынской Руси*. Москва : Издательство АН СССР, 1950, 333 s. (tu s. 86 a 89). Tento autor prišiel s myšlienkou o tom, že haličská časť *HVK* do roku 1238 bola zmiešaná s takzvaným *Veľkokniežacím kyjevským letopisom*. Táto myšlienka sa vzhľadom na obsahovú kritiku Danielovej časti *HVK* zdá aj nám veľmi pravdepodobná.

[29] Staroruské naračné pramene používali chronologický systém podľa takzvanej Konštantínopolskej/Byzantskej éry *od stvorenia sveta*, ku ktorému malo podľa byzantských výpočtov dôjsť 1. marca 5508 roku pred Kr. (respektíve 1. septembra 5509 roku pred Kr.). V stredovekej Rusi, ako aj v Ruskom cárstve sa tento letopočet udržal až do reformy kalendára Petrom I., ktorý rok 7208 (od stvorenia sveta) zmenil na rok 1700 (od narodenia Krista).

[30] Datovanie podľa *Ipatievského odpisu* (*IL*). K roku 1260 (6768) je priradený opis prvého pochodu mongolského Burundaja na južnú Rus, ktorý ostáva nedokončený (rozprávanie je pretrhnuté v polovici vety), čo sa považuje za štrukturálny (no aj lingvisticko-štylistický) medzník medzi prvou a druhou časťou *HVK*. Textologický rozbor diela však ukázal, že prirodzeným medzníkom je rok 1264. Vtedy zomiera Daniel Romanovič, oslave ktorého je venovaná väčšina prvej časti kroniky. Podrobnú analýzu pozri v *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. LXII – LXXVI.

[31] Taktiež *Volynský letopis* a *Vladimírsko-volynský letopis/kronika*.

a pripisuje sa Danielovmu bojarovi-pečatníkovi Cyrilovi (strážcovi pečate), neskoršiemu metropolitovi Cyrilovi III.[32] Vychádzajúc z historických reálií opísaných v *HVK*,[33] Cyril sa vydal na dlhú cestu do Nikaje, aby sa dočkal svojho vysvätenia za metropolitu Kyjeva a celej Rusi. Zároveň mal túto cestu využiť aj na diplomatické usporiadanie vzťahov s Belom IV. prostredníctvom zjednania sobáša medzi dcérou uhorského kráľa a synom Daniela Romanoviča. Logicky sa dôvodí, že vzhľadom na plánovanú dlhodobú neprítomnosť Cyrila knieža Daniel musel vybrať adekvátneho nástupcu na miesto dvorského kronikára Romanovičovcov. Predpokladá sa, že touto osobou bol chelmský biskup Ivan, ktorý nadviazal na *Cyrilovu kroniku* a začiatkom šesťdesiatych rokov 13. storočia vyhotovil druhú, doplnenú redakciu *Kroniky Daniela Romanoviča*. Táto časť sa v historiografii nazýva aj takzvaná *Ivanova kronika*.[34] Vyčlenenie tejto druhej chelmskej redakcie z korpusu *HVK* bolo možné len cestou postupného oddeľovania tých redakčných vrstiev, o ktorých má historiografia aspoň približnú predstavu, to jest (podľa chronologického členenia *Ipatievského odpisu*) chelmskej *Cyrilovej kroniky* siahajúcej po udalosti roku 1246 a *Volynskej kroniky*, začínajúcej rokom 1261, respektíve 1264.[35] Zvyšná časť *HVK* bola identifikovaná ako *Ivanova kronika*, obsahujúca však početné neskoršie interpolácie vladimírsko-volynských kronikárov.[36]

[32] Bojar Cyril patril do okruhu ľudí spriaznených s kniežaťom Danielom Romanovičom a bol jeho kandidátom na funkciu metropolitu Kyjeva a celej Rusi (Cyril III. bol metropolitom v rokoch 1242 – 1280). Ich blízky vzťah bol okolo roku 1251 prerušený Danielovým primknutím sa k pápežskej kúrii. Bližšie pozri Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 62 – 92. Tiež *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. LXII – LXVI.

[33] Opisovaná cesta metropolitu do Nikaje sa podľa ipatievského datovania mala odohrať v roku 1250 (6758), čo však nezodpovedá reálnemu datovaniu udalosti do roku 1246. Bližšie Pavol Maliniak: K sobášnej politike Bela IV. Dynastická svadba vo Zvolene a jej reflexia v historiografii. In: *Historický časopis* (ďalej *HČ*). Roč. 56, 2008, č. 1, s. 125 – 126.

[34] Takisto aj *Kronika biskupa Ivana*, *Letopis biskupa Ivana* či *Chelmská kronika/Letopis Ivana*. Pritom vo všetkých prípadoch sa používajú rôzne adaptované varianty mena Ivan: Ioann, Ján.

[35] Konkrétny časový horizont, v ktorom na *Ivanovu kroniku* začína nadväzovať vladimírsky kronikár, nie je možné presne stanoviť pre početné redakcie, ktorých zostavovatelia interpolovali aj predchádzajúce, už zavŕšené časti *HVK*.

[36] Bližšie pozri Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 91 – 101 a Галицко-Волынская летопись. Ed. a trans.: Ольга П. Лихачева. In: *Библиотека литературы Древней Руси*, s. 184 – 186.

Ďalej sa predpokladá, že po smrti kniežaťa Daniela Romanoviča († 1264) sa haličská Ivanova redakcia, ktorá obsahovala aj Cyrilovu časť *Kroniky Daniela Romanoviča*, dostala do volynského Vladimíra k Vasilkovi Romanovičovi, Danielovmu mladšiemu bratovi. Zmena politickej mikroklímy v juhozápadnej Rusi sa prejavila aj v náráciách, ktoré boli zostavované už v tomto severnejšie situovanom kniežatstve a nazývajú sa súhrnne *Volynskou kronikou*.[37] Lingvistický a textologický rozbor odhalil, že aj v týchto častiach možno rozpoznať niekoľko kronikárskych redakcií. Prvou je pomerne stručná takzvaná *Vasilkova kronika*, vyhotovená pravdepodobne koncom šesťdesiatych rokov 13. storočia na kniežacom dvore Vasilka Romanoviča. Je veľmi pravdepodobné, že jej autor vniesol početné úpravy do *Kroniky Daniela Romanoviča*[38] a potom vytvoril pokračovanie s cieľom vyzdvihnúť význam Vladimírskeho kniežatstva pod vládou Vasilka Romanoviča. Zodpovedá tomu aj tendenčný postoj kniežacieho kronikára, ktorý zaznamenal len udalosti spojené s osobou objednávateľa svojho diela. Prítomnosť početných fragmentov s litovskými reáliami odkazuje na interpolácie z novgorodského *Litovského letopisu*.[39]

Po smrti kniežaťa Vasilka Romanoviča († 1269) nastúpil na vladimírsky prestol jeho najstarší syn Vladimír Vasilkovič a pokračovaním kniežacej kroniky „Vasilkovičovcov" poveril blízkeho človeka, s ktorým zdieľal rovnaké ideologicko-politické cítenie.[40] Táto druhá časť *Volynskej kroniky*, známa aj

[37] Podľa chronológie *Ipatievského odpisu* ide o pasáže pokrývajúce zvyšné obdobie zachytené v *HVK*, to jest roky 6769/6772 – 6800 (1261/1264 – 1292).

[38] Najčastejšie išlo o interpolácie mena *Vasilko* do tých pasáží haličskej kroniky, kde sa spomínal len Daniel. Okrem toho však vladimírsky kronikár inkorporoval do Danielovho textu aj dlhšie vsuvky o kniežati Vasilkovi a takisto skrátil, respektíve vypustil tie časti, ktoré sa týkali výsostne Haličského kniežatstva. Textologický a gramaticko-štylistický rozbor zásahov vladimírskeho pokračovateľa do textu *Kroniky Daniela Romanoviča* pozri Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 105 – 109.

[39] Litovské vsuvky sa objavujú už v prvej, haličskej časti *HVK*. Predpokladá sa, že podobne ako Cyril a Ivan, aj vladimírski redaktori disponovali novgorodským letopisom o litovských kniežatách, v historiografii známym pod titulom *Litovský letopis* a čerpali z neho pri písaní vlastných záznamov. Detailný rozbor pozri Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 113 – 121.

[40] Väčšina bádateľov *HVK* sa prikláňa k názoru, že s najväčšou pravdepodobnosťou šlo o vladimírskeho biskupa Jevsegnija, respektíve osobu z jeho najbližšieho okolia. O možných zostavovateľoch *Vladimírovej kroniky* pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. LXII – LXIX. Oproti tomu Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskiej kolekcji historycznej*, s. 113 a ďalšie. Jednoducho autora nazýva knihomil („knižník").

ako takzvaná *Vladimírova kronika*,[41] sa začína slovami: „*Začal na mieste jeho vládnuť jeho syn Vladimír*“ a končí sa Vladimírovou smrťou a chválospevom na jeho život.[42] Cestou vnútornej analýzy textu sa dospelo k záveru, že *Vladimírova kronika* bola, až na záverečné dodatky, dokončená začiatkom roka 1289, tesne po smrti kniežaťa. Táto redakcia nadviazala na *Vasilkovu kroniku*. V jej epicentre sa opäť nachádzalo Volynské kniežatstvo, vedené Vladimírom. Charakteristické vyzdvihovanie podielu Vasilkovej línie Romanovičovcov pri christianizácii a politickom smerovaní celej juhozápadnej Rusi je leitmotívom celej *Volynskej kroniky*. Toto zároveň ozrejmuje aj dôvod, prečo v obidvoch uvedených volynských redakciách bol hlavný politický konkurent Vasilkovičovcov, haličské knieža Lev Danielovič, zobrazovaný zväčša negatívne, niekedy dokonca až hanlivo. Jeho pôsobenie bolo vladimírskymi kniežacími kronikármi prehliadané.[43] Dodávame, že bohužiaľ, pretože Haličské kniežatstvo jeho doby bolo omnoho viac zainteresované na uhorských dejinách ako Vladimírsko-volynské kniežatstvo.

Záverečnou časťou *Volynskej kroniky* a takisto celej *HVK* je krátky text, známy ako *Kronika kniežaťa Mstislava Danieloviča*.[44] Charakterizuje ho fragmentárnosť, stručnosť a nezavŕšenosť dejovej línie.[45] To nijako neuľahčuje textologický rozbor prameňa. Mstislav Danielovič, syn Daniela Romanoviča, bol luckým kniežaťom a po smrti svojho bratranca Vladimíra Vasilkoviča († 1288) sa stal z jeho vôle aj vladimírsko-volynským kniežaťom. Geopolitické rozšírenie horizontov Volynského kniežatstva sa prejavilo aj v texte kroniky. Zmenil sa postoj vladimírskeho kronikára k Levovi Danielovičovi,[46] do popredia sa dostali udalosti všeobecnejšieho charakteru (vojny, intrigy medzi bojarmi a kniežatami), presahujúce hranice kniežatstva. Posledné záznamy majú však už cudzorodý charakter, predstavujú výňatky z pinských

[41] Takisto aj *Vladimírov letopis*, či *Letopis/Kronika biskupa Jevsegnija*.

[42] Jevsegnij veľmi intenzívne prežíval a zachytil obdobie choroby a smrti Vladimíra Vasilkoviča, ktoré opísal s dennikárskou presnosťou a detailnosťou. Predpokladá sa, že cieľom jeho záverečnej panegyriky, doplnenej o hagiograficko-teologické aktualizácie, bola príprava svätorečenia kniežaťa Vladimíra.

[43] Podrobne o *Vladimírovej kronike* pozri Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 108 – 130. Takisto *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. LXXIV – LXXVI.

[44] Takisto aj *Letopis* (*kniežaťa*) *Mstislava Danieloviča* či *Mstislavova kronika*.

[45] *Mstislavova kronika* je nedokončená, predpokladá sa, že zvyšné časti textu sa stratili.

[46] Mstislav Danielovič a Lev Danielovič boli bratmi.

a stepanských letopisných záznamov a končia sa podľa Ipatievského datovania rokom 6800 (1292).[47]

Z uvedeného rozboru je zrejmé, že detailná rekonštrukcia pôvodnej štruktúry *HVK*, najmä však jej starších častí, je vzhľadom na jej hybridný a mnohovrstevný charakter takmer nemožná. Ako sme videli, každé nové pokračovanie kroniky v skutočnosti nebolo *continuatio* v pravom zmysle slova. Nový zostavovateľ totiž do pôvodného textu protografu kroniky vnášal nielen interpolácie, no často robil aj zásadné zmeny. Až takto pozmenenú („upravenú") verziu rozšíril o svoje ďalšie rozprávanie. Keďže sa rozprávanie kroniky končí smrťou Vladimíra Vasilkoviča, možno predpokladať, že zachovaná podoba *HVK* s najväčšou pravdepodobnosťou korešponduje s poslednou zásadnou, vladimírsko-volynskou redakciou kronikárskej dielne Vladimíra Vasilkoviča, s malým (naozaj už nepatrným) doplnením z čias Mstislava Danieloviča. Autograf tejto redakcie z konca 13. storočia sa nezachoval, avšak jej neúplný odpis je známy vďaka rukopisom *IL*.[48]

Historické pramene k *HVK*

Pramenná báza *HVK* je veľmi rozmanitá. V jej jadre ležia domáce (rodinné) kniežacie kroniky, sprvu kyjevského (Rostislavičovského) či haličsko-chelmského, neskôr vladimírsko-volynského dvora. Na rozdiel od starších, viac univerzálnych kyjevských a novgorodských naračných diel mali komornejší, regionálny charakter, bez ašpirácií na vyhotovenie staroruskej *historia mundi*. Popri nich nachádzame v *HVK* početné interpolácie, odkazy a literárne obrazy prevzaté z pramenných zdrojov rôznej proveniencie a charakteru. Možno ich rozdeliť na domáce naračné diela (*Povesť dávnych liet*, *Poučenie Vladimíra Monomacha*, novgorodský *Litovský letopis*, *Švarnova kronika*, atď.); prekladové naračné diela, najmä rímske a byzantské (*Dejiny židovskej vojny* od Jozefa Flavia, *Chronografia* Jána Malalasa, *Alexandreida*, Homér a iné); diplomatický materiál (právne akty, listiny, zmluvy, atď.); náboženské a liturgické texty (*Sväté písmo*, kresťanská literatúra najmä pravoslávnej proveniencie), ako aj pramene kategórie *oral history* (ústne tradovania). Celá táto pestrá koláž textov je prepletená subjektívnymi názormi

[47] Bližšie pozri Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 130 – 131.

[48] V. T. Pašuto prišiel k záveru, že do našich čias zachovaná podoba *HVK* je v skutočnosti vladimírsko-volynskou kronikou konca 13. storočia a v jej jadre leží haličská, chelmská kronika z roku 1246 (to jest *Kronika Daniela Romanoviča*), ktorá však prešla výraznou redakciou podľa potrieb a optiky vladimírskeho kniežacieho dvora. Владимир Т. Пашуто: *Очерки по истории*, s. 133 a 303 – 305.

a pozorovaniami kniežacích kronikárov, čo vnáša do deja *HVK* beletristickú živosť a emocionálny náboj.[49]

Východiská prekladu

Slovenský preklad *HVK* vychádza z *Ipatievského odpisu* (*IL*) z prvej tretiny 15. storočia, známeho pod signatúrou BAN, 16.4.4. Náš výber dôvodíme, podobne ako pred nami autori mnohých edícií *HVK*, prehľadnosťou a lepšou uchopiteľnosťou, ale najmä neúprosnou logikou rozprávania kroniky. Uvedomujeme si aj riziká takéhoto prekladu. Jedným z nich je chronologické členenie kroniky podľa rokov, ako sú retrospektívne uvádzané v manuskripte *IL*. Hoci je datovanie zväčša nepresné a často bez opory v reálnych historických dejoch, rozhodli sme sa ho zachovať. Slúži totiž čitateľovi, ktorý sa už oboznámil s textom *IL*, na rýchlejšiu orientáciu. Na marginálnych strán nášho prekladu však uvádzame aj správne datovanie, ktoré pomôže pri pochopení ozajstnej chronológie deja. Pri jeho zostavovaní sme vychádzali z chronologickej tabuľky, ktorú k *HVK* zostavil Adrian Jusupović.[50] Opravili sme ju iba na miestach, o ktorých sme predpokladali, že sa v nich varšavský profesor mýlil.

Podobne problematické sa môže zdať aj členenie *IL* na jednotlivé odseky. Aj tie sme však, na rozdiel od poľských vydavateľov, zachovali podľa *IL,* a to z podobných dôvodov ako už spomínané nesprávne (no v rodine bádateľov *HVK* akosi zaužívané) datovanie.

Pri preklade sme použili aj *Chlebnikovský* (*Ch*) a *Pogodinský rukopis* (*P*), ktoré, ako odhalila vnútorná textologická kritika textu *IL*, vykazujú archaickejší charakter, bližší k archetypu letopisu. Tie časti *Ch*-odpisu a *P*-odpisu, ktoré sa v porovnaní s *IL*-odpisom rôznili, uvádzame do komentárov k textu *HVK*. V komentovaní textu kroniky sme sa opierali aj o najnovšie výsledky výskumov *HVK*, najmä Dariusza Dąbrowského a Adriana Jusupovića, no takisto o naše vlastné postrehy a objavy.

[49] Podrobnú analýzu prameňov pozri *Kronika halicko-wołyńska*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. LXXXIII – XCII.

[50] Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskej kolekcji historycznej*, s. 161 – 170.

Kľúč k pravidlám slovenského prekladu *Haličsko-volynskej kroniky*, k jeho čítaniu a pochopeniu

Nora Malinovská

Slovenský preklad *HVK*, ktorý je súčasťou tejto publikácie, vychádza z *Ipatievského odpisu* (*IL*) zo začiatku 15. storočia,[1] napísaného v cirkevnoslovanskom jazyku staroruskej redakcie, s inkorporovaným chronologickým členením textu kroniky podľa rokov.[2] Hoci, ako už bolo spomenuté, je táto chronológia nepresná, často sa s reálnym historickým dejom rozchádzajúca až o niekoľko rokov, preberáme ju do nášho prekladu. Na marginálniách strán však uvádzame historicky správne datovanie, ktorá vychádza z chronologickej tabuľky *HVK*, zostavenej Adrianom Jusupovićom,[3] a zároveň z datovania Grigorija Perfeckého.[4] V preklade sme zohľadnili aj textologické odchýlky medzi *IL* odpisom na jednej strane a *Chlebnikovským* (*Ch*) a *Pogodinským* (*P*) *odpisom* na strane druhej.[5] Cirkevnoslovanský text, z ktorého bol vyhotovený náš slovenský preklad, pochádza z textovo-kritického vydania *HVK* od Dariusza Dąbrowského a Adriana Jusupovića.[6]

---

[1] Bližšie k pôvodu, chronologizácii a skladbe *Ipatievskému odpisu* pozri našu vstupnú štúdiu.

[2] Staroruské naračné texty (letopisy) používali chronologický systém podľa takzvanej Konštantínopolskej/Byzantskej éry *od stvorenia sveta*. V súlade so zaužívaným spôsobom zápisu staroruského letopočtu preto v slovenskom preklade popri pôvodnom letopočte uvádzame aj jeho prepis na súčasný chronologický systém.

[3] Pozri Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskej kolekcji historycznej*. Kraków a Warszawa : Avalon, 2019, s. 161 – 170.

[4] Pozri *Galician-Volhynian Chronicle*. Ed. a trans.: George A. Perfecky. In: *Harvard Series in Ukrainian Studies*. Vol. 16/2. Munich : Wilhelm Fink Verlag, 1973, *passim*.

[5] Tie časti textu *HVK*, ktoré sa v rukopisoch *Ch* a *P* líšili od *IL*-rukopisu a výrazne ovplyvňovali celú nasledujúcu naráciu textu, sme vyznačili buď priamo v texte prekladu *kurzívou*, alebo sme na rozdiely poukázali v poznámkovom aparáte pod čiarou.

[6] Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów). Ed.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović. In: *MPH NS*. Vol. 16. Kraków a Warszawa : Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2017, 710 s.

Pre porozumenie nášho postupu pri preklade cirkevnoslovanského textu do slovenčiny je potrebné uviesť niekoľko doplňujúcich informácií, ozrejmujúcich náš postup najmä v prípade prepisu staroruských proprií (najmä antroponým, etnoným, toponým a hydronym). Najspornejším momentom bol prepis (staro)ruských antroponým do slovenčiny. Pri preklade sme polemizovali s dvoma možnosťami: a) precízne transliterovať ruské vlastné mená do slovenčiny, so zachovaním ich „východoslovanskej osobitosti" (napríklad *Михаил* ako *Michail*, *Кирилл* ako *Kirill*); alebo b) prekladať ruské vlastné mená do slovenčiny podľa ich slovenskej zaužívanej formy (napríklad *Михаил* ako Michal, *Кирилл* ako *Cyril*). Po dôkladnom zvažovaní sme sa zhodli na tom, že krstné meno budeme prepisovať z cyriliky do slovenčiny podľa zaužívanej slovenskej ekvivalentnej formy osobného mena (*Михаил* ako *Michal*), zatiaľ čo ruské stredné, rodové meno, takzvané *отчество*, budeme do slovenčiny transliterovať, zachovávajúc pritom ruské kultúrno-jazykové špecifiká (napríklad *Михайлович* ako *Michajlovič*). Osobitý prístup sme zvolili len v prepise ruského vlastného mena *Андрей*, ktorému v slovenčine zodpovedajú dva rovnocenné varianty mena: *Andrej* a *Ondrej*. Prvú formu *Andrej*, zachovávajúcu pôvodný tvar ruského mena, sme volili v tých prípadoch, keď nositeľ tohto mena bol Rus (*Андрей* ako *Andrej*). Formu *Ondrej* sme potom volili v tých prípadoch, keď šlo o neruskú osobu, napríklad uhorského kráľa Ondreja II. Svoj postup odôvodňujeme aj tým, že v slovenčine je v tomto konkrétnom prípade všeobecne zaužívaná podoba mena Ondrej. V prípade ruských priezvisk sme postupovali obdobne ako pri rodových menách, teda transliterovali sme ich do slovenčiny. Pri transliterácii sme vychádzali z dlhodobej tradície prepisu cyrilských písmen do latinky podľa slovenskej jazykovej normy, ukotvenej v *Pravidlách slovenského pravopisu*.[7] Polemickou bola aj otázka prepisu (staro)ruských toponým do slovenčiny. Tu sme takisto narazili na sporné miesta, kde sme sa nemohli oprieť o jednoznačný výklad prepisu (staro)ruských toponým. Toponymá sme rozdelili do dvoch skupín podľa toho, či sa v slovenčine vyskytuje zaužívaný slovenský variant toho-ktorého ruského toponyma, alebo či úplne absentuje. Na základe takejto vlastnej kategorizácie sme postupovali nasledovne: a) tie ruské toponymá, pri ktorých v slovenčine existujú zaužívané ekvivalenty, sme prekladali podľa ich slovenskej adaptovanej (zaužívanej) podoby (napríklad *Холм* ako *Chelm*; *Берестье* ako *Brest*), s uvedením ich pôvodného staroruského tvaru, ako aj súčasných jazykových foriem v poznámkovom

[7] Podrobne pozri *Pravidlách slovenského pravopisu* (2003, VII. kap. Prepis z iných grafických sústav, s. 42 – 43), (citované podľa internetu http://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf, dňa 21. marca 2019).

aparáte pod čiarou; b) tie ruské toponymá, často toponymické historizmy, ktoré nemali a nemajú v slovenčine svoj zaužívaný variant, sme precízne transliterovali podľa slovenskej jazykovej normy (napríklad *Козельск* ako *Kozeľsk*; *Колодяжьн* ako *Koloďažin*) alebo prekladali, uchovávajúc pritom rovnakú sémantickú rovinu (napríklad *Градокъ пѣсочьнъ* ako (mestečko) *Piesočné*; *Боръсуков Дѣлъ* ako *Jazvečí priesmyk*). Rovnako ako v prvom prípade, aj tu sme ku každému toponymu do poznámky pod čiarou alebo priamo do textu v hranatých zátvorkách za toponymom uviedli jeho pôvodný tvar, ako aj jeho jazykové adaptácie.

Z ďalších jazykových úprav, ku ktorým sme počas prekladových prác pristúpili, spomenieme ortografické zmeny v slovenskom preklade textu *HVK*. V prípade prekladu či prepisu ruských proprií sme opravili písanie veľkých písmen pri etnonymách, toponymách a ich odvodeninách, rešpektujúc pritom súčasný úzus názvoslovia (napríklad *оугры* sme prepísali ako *Uhri*). Pokiaľ ide o *nomina sacra*, zmenili sme malé písmená na veľké len v prípade, ak šlo o Boha, Bohorodičku, Svätú Trojicu a niektoré s nimi súvisiace náboženské a cirkevné pojmy (napríklad *Cirkev*; *Chrám svätých Apoštolov*) a ich odvodeniny.

Samostatný súbor úprav tvoria opravy celých slovných spojení a viet. Vzhľadom na okolnosti vzniku *HVK*, ktorej súčasná podoba je výsledkom dlhodobého navrstvovania jednotlivých redakčných úprav do prototypu kroniky, nemožno sa čudovať, že kronikári-redaktori pri prepisovaní a doplňovaní textu niekedy zabudli vetu syntakticky prispôsobiť jej okoliu. Výsledkom je v mnohých prípadoch taká syntaktická skladba textu, ktorá bez doplňujúceho vysvetlenia stráca zmysel a jej obsahová podstata čitateľovi uniká. Tento problém sme riešili pomocou vysvetľujúcich poznámok v hranatých zátvorkách, ktoré sme vložili priamo do textu kroniky. Zachovali sme tak pôvodné znenie a zároveň, bez väčších zásahov, sme text syntakticky vyčistili a doformovali.

Z obsahového hľadiska sa v texte *HVK* nachádza mnoho citácií a parafráz z *Biblie*, kresťanských textov a z diel antických klasikov, ktoré však nie sú v pôvodnom texte kroniky citované. Tieto pasáže sme v texte vyznačili kurzívou a na konci každej citácie a parafrázy sme v oblých zátvorkách uviedli zdroj. Všetky citácie *Svätého písma* sme označovali zaužívanými slovenskými skratkami v kurzíve s označením konkrétnych veršov (kapitola, verš) pomocou arabských číslic (napríklad *Dan* 1,3).

V hranatých zátvorkách [ ] sú slová organicky doplnené do textu pre lepšiu zrozumiteľnosť a takisto výrazy, ktoré majú charakter vysvetlivky, napríklad doplnenie mena pri zámenách, uvedenie slovenského alebo súčasného

inojazyčného ekvivalentu pri topografických názvoch, menách a podobne, ktoré sme ponechali v pôvodnej podobe, ak bola neobvyklá alebo niesla iný význam.

Pôvodný staroruský text neobsahoval chronologické radenie jednotlivých udalostí, ako o tom nakoniec píše jeden z jeho autorov s tým, že tak spraví dodatočne, ale nespravil. Chronológiu deju *HVK* tak nakoniec priradil až autor *IL redakcie* v 15. storočí. Jeho retrospektívny výpočet jednotlivých rokov však nie je vždy presný. Na rozdiel od našich poľských kolegov ho však ponechávame ako orientačnú pomôcku, a to nielen pre čitateľa, ktorý by pracoval s inými edíciami *HVK*. Je to totiž akási pomyselná chronologická os príbehu Romanovičovcov, ktorej počiatkom je stvorenie sveta. Po narodenie Krista potom uplynulo 5 508 rokov a k stanoveniu počiatku našej kroniky, to jest k panovaniu Romana II. Mstislaviča v Haliči, vyše 6700 rokov. Ide o byzantský letopočet. Skutkom Daniela a Vasilka Romanovičovcov, Vladimíra Vasilkoviča a Leva i Mstislava Danielovičovcov, jedným slovom potomkom Romana II. Mstislaviča, je tu vymedzené takmer celé 68. storočie byzantskej éry.

Chronologicky správne radenie udalostí sme preto označili na marginálich našej edície.

HVK je v podstate kompiláciou, skladbou (súborom) niekoľkých pôvodne od seba nie vždy celkom závislých textov, nakoniec nie inak ako tomu bolo aj v prípade iných stredovekých kroník, uhorské z toho nevynímajúc. Tieto texty neskôr spojila ruka jedného alebo aj niekoľkých redaktorov, ako sme sa o tom už zmienili. Títo literáti svoje pôvodiny doplňovali ďalšími informáciami, ktoré čerpali alebo z vlastnej autopsie, alebo z iných predlôh. Pôvodiny tiež aktualizovali o odkazy na svoju dobu a nového objednávateľa – pokračovateľa diela. Nový literárny elaborát ďalej prostredníctvom rôznych konektorov aj štylisticky prepojili. Napriek tomuto úsiliu o formálne zjednotenie konečného textu je však rôznorodosť jeho pôvodín zreteľná i dnes. Historiografia, ktorá tento problém dlhodobo sledovala, preto *HVK* tradične rozdeľovala na *Haličskú kroniku* (*Kronika Daniela Romanoviča*), ktorá zachytáva udalosti do smrti kniežaťa Daniela Romanoviča (1264), a *Volynskú kroniku*, do smrti Vladimíra Vasilkoviča (rok 1289). Za akýsi apendix bola všeobecne pokladaná *Kronika Mstislava Danieloviča* (rok 1289). Poľský bádateľ Adrian Jusupović,[8] ktorý sa ako nateraz posledný zaoberal otázkou abstrahovania základných jednotlivín, z ktorých sa skladá *HVK*,

[8] Adrian Jusupović: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskej kolekcji historycznej*, *passim*.

ale opísal jeho základné narácie takto: 1) *Pochvala Romanovi Mstislavičovi (1198 – 1205)*; 2) *Kyjevský letopis Rostislavičovcov (1205 – 1228)*; 3) *Kronikárska kompilácia Daniela Romanoviča (1228 – 1245)*; 4) *Kronikárske zápisky (1245 – 1259)* a 5) *Kronikárska kompilácia Vladimíra Vasilkoviča (1259 – 1289)*.[9] My sa s týmto rozdelením viac-menej stotožňujeme. Keďže však hlavnou predlohou našej edície *HVK* je jeho ipatievský variant, pridávame k tomu deleniu ešte časť 6) *Kronika Mstislava Danieloviča (1289)*. Začiatky každej z týchto šiestich častí sú v texte slovenského prekladu *HVK* označené hviezdičkou. Čitateľ ich ďalej identifikuje jednako podľa obsahu, ktorý je na začiatku knihy, a jednako podľa tzv. plávajúceho záhlavia, ktoré sa nachádza na nepárnych stranách našej knihy.

[9] Pôvodné poľské názvy jednotlivých častí *HVK* sme nepreložili doslovne, ale tak, aby boli zrozumiteľné slovenskému čitateľovi. Adrian Jusupović ich uvádza takto: 1) *Enkomion Romana Mścisławowicza…*; 2) *Kijowski latopis Rościsławowiczów*; 3) *Tak zwany Zwód Daniela*; 4) *Kronikarstwo z inspiracji* a 5) *Kronikarz Włodzimierza Wasyłkowicza*.

HALIČSKO-VOLYNSKÁ KRONIKA

[Slovenský preklad a komentáre]

Haličsko-volynská kronika[1]

V ROKU 6709 (1201)

Začiatok* panovania veľkokniežaťa Romana [Roman II. Mstislavič],[2] haličského kniežaťa, ktorý bol jediným vládcom celej Ruskej krajiny. *Roky 1199 – 1205*

[1] V našom preklade a pri niektorých komentároch sa budeme pridŕžať doteraz najlepšej edície *HVK*: Chronica Galiciano-voliniana : Chronica Romanoviciana. Ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović; spolupráca Irina Juriewa; Aleksandr Majorow a Tatiana Wiłkuł. In: *Monumenta Poloniae Historica* : *Nova Series* (ďalej *MPH NS*). Vol. 16. Kraków a Warszawa : Polska Akademia Umiejętności, 2017, 327 s. a prekladu *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*. Ed., trans. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović. Kraków a Warszawa : Avalon, 2017, 326 s. Nápomocné nám boli aj iné preklady *Галицко-волынская летопись*. Ed. a trans.: Николай Ф. Котляр a kol. Санкт-Петербург : Алетейя, 2005, 424 s. *The Galician-Volhynian Chronicle*. Ed. a trans.: George A. Perfecky. In: *Harvard Series in Ukrainian Studies*. Vol. 16/2. Munich : Wilhelm Fink Verlag, 1973, 159 s., ale i ďalšie edície.

[2] Roman II. Mstislavič († 1205) v historiografii známy aj ako Roman Mstislavič Haličský či Veľký, haličsko-volynské knieža, veľkoknieža kyjevské, autorom *HVK* titulovaný ako „samovládca celej Ruskej krajiny" a „cár celej Rusi". Roman Mstislavič bol synom Mstislava Iziaslaviča a Agnešky, dcéry poľského kniežaťa Boleslava Krivoustého, pravnukom Mstislava Veľkého a prapravnukom Vladimíra Monomacha. V roku 1198 zjednotil Haličské a Volynské kniežatstvo. Padol v boji s Leškom Bielym pri Zavichvoste (Zawichość) 19. júna 1205. Zakladateľ monarchie a dynastie Romanovičovcov, o ktorej rozpráva *HVK*.

19. jún 1205

Po smrti veľkokniežaťa Romana [Roman II. Mstislavič],[3] pamäti večnej hodného samovládcu[4] celej Rusi, ktorý porazil všetky pohanské národy múdrosťou svojho umu, pridŕžal sa prikázaní Božích: bol totiž na pohanov ako lev, srditý bol ako rys, zabíjal ich ako krokodíl, prelietal ich krajinami ako orol, chrabrý bol tiež ako tur. Rovný bol svojmu starému otcovi Monomachovi. Priniesol skazu hanebným Izmaelitom, zvaným Polovcami,[5]

[3] K Romanovi II. Mstislavičovi dnes existuje v celku rozsiahla sekundárna literatúra. Pozri Олександр Б. Головко: *Роман Мстиславович та його доба*. Київ : Стилос, 2001, 249 s. Dariusz Dąbrowski: *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*. Poznań a Wrocław : Wydawnictwo Historyczne, 2002, 347 s. (tu s. 25 – 53). Text neskôr autor rozpracoval Idem: *Genealogia Mścisławowiczów : Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.)*. Kraków : Avalon, 2008, 816 s. (tu s. 256 – 266). Олександр В. Майоров: *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич : Володар, воїн, дипломат*. Vo. 1 – 2. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2011 (tu vol. 1 : *До вивчення джерел з історії внутрішньої та зовнішньої політики*. 318 s. a vol. 2 : *Політична та культурна спадщина, родина, династія*. 462 s.) Alexander V. Maiorov: The Alliance between Byzantium and Rus' Before the Conquest of Constantinople by the Crusaders in 1204. In: *Russian History*. Roč. 42, 2015, č. 3, s. 272 – 303. Анна Ф. Литвина а Федор Б. Успенский: *Выбор имени у русских князей в X – XVI вв.* : *Династическая история сквозь призму антропонимики*. Москва : Индрик, 2006, 740 s. (tu s. 597 – 598 a i) a Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі* : *Портрети еліти*. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2006, 782 s. (tu s. 470 – 490) a iní.

[4] Termíny „veľkokniežа" (st. rus. *великий князь*) a „samovládca" (st. rus. *самодеръжец*) sú tu použité skôr vo svojom obsahovom, než formálnom zmysle ako ho poznáme z neskorších období dejín východných Slovanov. Pokiaľ ide o titul veľkokniežа pozri Andrzej Poppe: O tytule wielkoksiążęcym na Rusi. In: *Przegląd Historyczny*. Roč. 75, 1984, č. 3, s. 423 – 439 a Piotr Boroń: *Kniaziowie, krolowie, carowie* : *Tytuły i nazwy władcow słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010, s. 81 – 99. Pozri tiež novšie názory na terminológiu názvu štátu a titulatúry kniežat Haličského a Volynského kniežatstva Мирослав М. Волощук: Мовою джерел? Термінологічні аспекти історіографічного державонайменування на прикладі Галицької землі X – XIV ст. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 265 – 295.

[5] Polovci (Plavci), ruské pomenovanie pre kočovný národ turkického pôvodu, ktorý sa začiatkom 11. storočia pohol od Zavolžska smerom k Čiernemu moru, vytlačiac odtiaľ Pečenehov. V arabsko-perzských a tatárskych prameňoch sú označovaní ako Kypčakovia, v európskych a byzantských prameňoch sú známi pod menom Kumáni.

zahnal Otroka[6] k Obezom za Železnú bránu.[7] A Syrčan[8] zostal na Done, rybou sa živil. Vtedy Vladimír Monomach pil Don zlatou helmou. Podmanil si celú ich krajinu a zahnal prekliatych [H]Agarénov.[9] Po Vladimírovej smrti zostal Syrčanovi jediný bard Or,[10] ktorého poslal k Obezom.[11] Povedz [mu]: „*Vladimír zomrel. Vráť sa, brat, do svojej krajiny! Odovzdaj moje slová, zaspievaj polovecké piesne. A keď nebude chcieť, daj mu privoňať bylinu zvanú palina*.“[12] Onomu sa však nechcelo ani vrátiť, ani počúvať piesne. Poslal mu teda Or bylinku. Keď si k nej [Otrok] privoňal, rozplakal sa a rečie: „*Lepšie ti kosti*

---

[6] Atrak (adaptované prepisy tohto mena Atruq, Artak, Artyk, Otrak a Otrok), polovecký chán, syn chána Šarukana, brat chána Syrčana a otec chána Končaka (vládol 1170 – 1203). Jeho syn Juraj Končakovič sa stal kresťanom (o čom nižšie). Pozri Peter B. Golden: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples* : *Ethnogenesis and State Formation in Medieval and Early Modern Euroasia and the Middle East*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1992, 483 s. (tu s. 279). Анна Ф. Литвина а Федор Б. Успенский: *Русские имена половецких князей* : *Междинастические контакты сквозь призму антропонимики*. Москва : Полимедиа, 2013, 280 s. (tu s. 102 – 106, 109 – 114)

[7] Železná brána (vráta), jedno z archaických pomenovaní vysokohorského kaukazského *Krížového priesmyku* (rus. *Дарьяльское ущелье*, 2 384 m), ktorý sa nachádza na hranici Ruska (Severné Osetsko) a Gruzínska. V starovekej a stredovekej toponýmii bol tento priesmyk označovaný aj ako Brána Kaukazu, Alanská brána, alebo Sarmatská brána.

[8] Syrčan – polovecký chán, syn chána Šarukana a brat chána Atraka. Stál na čele poloveckej hordy, ktorá kočovala po stepiach okolo pravých prítokov rieky Donec.

[9] [H]Agaréni, potomkovia Izmaela, prvorodeného syna Abraháma a otrokyne Hagar (*Gen. 16* a *21*). V staroslovienskej terminológii synonymum pre moslimov (izmaelitov). Takto už v *Živote svätého Konštantína Filozofa* (kap. VI). Pozri Žitie Konstantina. In: *Magnae Moraviae fontes historici* (ďalej *MMFH*). Vol. 1 – 5. Ed. a trans.: Lubomír Havlík a kol. Praha a Brno : Státní pedagogické nakladatelství, 1966 – 1977, tu vol. 2, s. 57 – 115 (tu s. 59). Podobne Život Konštantína – Panónsko-moravská legenda (ďalej ŽK). In: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Ed. a trans.: Peter Ratkoš. Bratislava : SAV, 1968, 529 s. (tu s. 204 – 232). Pozri aj klasickú edíciu Constantinus et Methodius Thesalonicenses. Ed. a trans.: Franciscus Grivec a Franciscus Tomšić. In: *Fontes* : *Radovi staroslavenskog instituta*. Roč. 4. Zagreb : Štamparski zavod „Ognjen Prica”, 1960, s. 13 – 276.

[10] Or, respektíve Orev (cirk. slovan. *Орев*).

[11] Ide o kmeň Abazgov (iné etnonymické názvy: Abasgovia, Abazovia, Abezovia, Obezovia). Starobylý kmeň obývajúci v neskoroantickej a včasnostredovekej dobe územia Abazgie, to jest regiónu na území Abcházska, na pobreží Čierneho mora.

[12] Palina (lat. *Artemisia absinthium*), v origináli *емшанъ*. Podľa všetkého od turkického názvu pre túto rastlinu japčan, javšan (dnes *yavşan*) známu svojimi liečivými i narkotickými účinkami, napríklad ako súčasť slávneho nápoja intelektuálov menom Absint.

zložiť vo svojej krajine, ako v cudzej slávnym byť." A prišiel do svojej krajiny. Z neho sa zrodil Končak,[13] ktorý rieku Sulu[14] vyčerpal tak, že chodil pešo a nosil kotol na ramenách.[15]

Knieža Roman [II. Mstislavič] nasledoval vo svojich činoch Vladimíra Monomacha a snažil sa pobiť [neruské] plemená.

Rok 1205

[…]* veľká smuta [nepokoje] vypukla v Ruskej krajine – ostali po ňom [Romanovi II. Mstislavičovi] dvaja synovia, jeden mal štyri [Daniel] a druhý [Vasilko] dva roky.

V ROKU 6710 (1202)

August 1205

Rurik [Rostislavovič][16] zhromaždil mnoho Polovcov a Rusov a vytiahol proti Haliči,[17] keď predtým zanechal kláštorný život, ktorý prijal

[13] Končak – chán donských a pridneprovských Polovcov, vládol v roku 1170 – 1203, syn chána Atraka, vnuk chána Šarukana. Pre obdobie vlády Končaka boli príznačné početné vpády na Kyjev a Perejaslav. Pozri Анна Ф. Литвина а Федор Б. Успенский: *Русские имена половецких князей*, s. 102 – 106.

[14] Rieka Sula, ľavý prítok Dnepra, preteká územím Ukrajiny (Sumskou, Poltavskou a Čerkaskou oblasťou).

[15] Celá pasáž, vrátane odkazu na Vladimíra Monomacha, teda na hrdinský čas pred časom vytvorenia nášho rozprávania, má charakter cudzieho textu, ktorý bol vložený do hlavného naratívu podobne ako iné texty, s jediným cieľom osláviť Daniela a Vasilka, synov Romana II. Mstislaviča. Na rozdiel od iných cudzích vložených pasáží, o ktorých bude ešte reč, nejde o vsuvku, ktorá má súvis s anticko-hebrejsko-kresťanskou tradíciou, ale s textami ľudovej slovesnosti a nebudeme prví, ktorí v tejto súvislosti odkážu na podobné literárne vsuvky v *Povesti dávnych liet*, alebo v inej pamiatke starého ruského písomníctva v *Slove o pluku Igorovom*. Niektorí bádatelia tiež analyzovanú pasáž rozdeľujú na dve časti – na *Apológiu* Vladimíra Monomacha a niekoľkých poloveckých (kumánskych) motívov. Pozri k tomu Dariusz Dąbrowski: *Król Rusi Daniel Romanowicz : O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.* Kraków : Avalon, 2016, 412 s. (tu s. 199 – 200).

[16] Ide o Rurika Rostislavoviča, syna Rastislava Mstislaviča Smolenského a pravnuka Vladimíra II. Monomacha. Bol kniežaťom novgorodským (1170 – 1171), obručským (1173 – 1194), veľkokniežaťom kyjevským (1173, 1181, 1194 – 1201, 1203 – 1204, 1205 – 1206, 1207 – 1210) a kniežaťom černigorským (1210 – 1212). Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей : Первое поколение (до начала XIV в.). Издание исправленное и дополненное*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2015, 880 s. (tu s. 433 – 443).

[17] Halič (mesto) – historické centrum Haličska, respektíve Haličského kniežatstva. Prvýkrát sa v historiografii spomína v *Ipatievskom letopise* v súvislosti s opisom

zo strachu pred Romanom. Po príchode do Haličska sa pri Mikuline[18] na rieke Seret[19] stretol s haličskými a vladimírskymi bojarmi, ktorí tam celý deň bojovali. Mnohí boli zranení, nevydržali a vrátili sa do Haliče. Rurik pritiahol k Haliči, ale nedosiahol ničoho.

udalostí k roku 6648 (1140). V súčasnosti sa nachádza v Ivano-Frankovskej oblasti (Ukrajina). Богдан П. Томенчук: Три періоди розвитку історичної топографії Давнього Галича. In: *Галичина* : *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Roč. 1, 1997, s. 19 – 28.

[18] Dnešná obec Mikulinci (ukr. *Микулинці*) v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina). Роман Миська: Теребовельська земля в XI – XIII ст. (за археологічними джерелами). In: *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Roč. 15, 2011, s. 186 – 209 (tu s. 187 – 189).

[19] Rieka Seret je ľavým prítokom rieky Dnester a preteká Ternopiľskou oblasťou dnešnej Ukrajiny.

Všetko toto sa stalo preto, že po Romanovej smrti uzavrel kráľ[20] [Ondrej II.[21]] v Sanoku spojenectvo so svojou švagrinou.[22] Prijal totiž Daniela[23]

[20] Len uhorský panovník a nikto iný v oficiálnej byzantskej mocenskej terminológii v 11. a 12. storočí nosil pôvodne západoslovanský titul *kráľ – κραλεσ*. Pozri výklad Gyula Moravcsik: *Byzantium and the Magyars*. Trans. Samuel R. Rosenbaum. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, 147 s. (tu s. 68 – 69). Vystupoval v nej ako slovanský *krales = kráľ*, čo svedčí o osobitom postavení tohto panovníka v byzantskom systéme moci. Podobne je to tiež v recepcii najstarších kyjevskoruských prameňov (*Ipatievský letopis* a jeho kontinuácia *HVK*). Tiež poznajú len jediného panovníka s titulom *kráľ*, ktorým bol opäť vladár stredovekého Uhorského kráľovstva. Tak napríklад Ипатіевская лѣтопис. In: *ПСРЛ*. Vol. 2., 2. vyd. Ed.: Алексей А. Шахматов. Санкт-Петербург : Типографія М. А. Александрова, 1908, 482 s. / 938 stĺpcov (tu s. 245 – 246): „Kráľ [*Gejza II.*] vošiel do Hory [*do Nízkych Beskýd*], tu zanechal svoje vozy a sám sa hnal so svojou družinou k Premyšlu. Keď prešiel Horu, obsadil Sanok, jeho posadnika [župana] zaujal a obsadil mnohé dediny okolo Premyšla.“ Tiež – *ibidem*, s. 406. Ide o rok 1150.

[21] Ondrej II., uhorský kráľ († 1235) bol tiež haličským vojvodom. Na trón v meste Halič ho dosadil jeho otec uhorský kráľ Belo III. († 1196). Pozri Márta Font: Szempontok III Béla halicsi hadjárataihoz kronologiajához In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae* : *Acta Historica*. Roč. 84, 1987, s. 45 – 50 a Александр В. Майоров: Бояре и община Юго-Западной Руси в событиях 1187 – 1190 гг. (к проблеме внутриобщинных отношений в домонгольский период). In: *Средневековая и новая Россия* : *Сборник научных статей к 60-летию професора Игоря Яковлевича Фроянова*. Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1996, s. 226 – 243.

[22] Олександр В. Майоров: *Єфросинія Галицька* : *Дочка візантійського імператора в Галицько-Волинській Русі* : *Княгиня і черниця*. Біла Церква : Вид. Пшонківський О. В., 2013, 224 s. V časti „Дискусія про другий шлюб Романа Мстиславовича на s.10 autor vysvetľuje termín *атровь*. Poľsky Aleksandr V. Majorov: *Eufrozyna Halicka* : *Córka imperatora bizantyńskiego na Rusi Halicko-Wołyńskiej (ok. 1176 – 1180 – po 1253).* Kraków : Avalon 2016, 370 s. Jednako bližšie pravde je pravdepodobne torunský historik Dariusz Dąbrowski, ktorý použitie termínu „jatvora“ vykladá na základe príbuzenstva medzi matkou Bela III., Eufrozinou Mstislavovnou a Romanom Mstislavičom. Obaja sa totiž odvodzovali od veľkokniežaťa Mstislava Fedora Vladimiroviča. Roman bol jeho pravnukom a Eufrozina dcérou. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 32 – 33.

[23] Daniel Romanovič († 1264), kráľ Rusi, veľkoknieža kyjevské, knieža volynské a haličské. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Król Rusi Daniel Romanowicz, passim*. O Danielovi a Uhorsku pozri základné texty päťkostolskej bádateľky Márty Fontovej. Марта Фонт: Даниил Романович «Галицкий» и Венгерское Королевство. In: *Письменность Галицко-Волынского княжества* :

ako svojho milého syna a dal mu záložný oddiel: veľkého Mokeja Slepého, Koročuna, Volpta a jeho syna Vitomíra, Blagiňu[24] a mnoho ďalších Uhrov,[25] takže Haličania nemohli nič robiť. Bolo tam aj veľa ďalších Uhrov.

Историко-филологические исследования. Ed.: Jitka Komendová a kol. Olomouc : Univerzita Palackého, 2016, s. 91 – 106 a Márta Font: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2005, 330 s. (pozri kapitoly 3 a 4, ktoré sú venované politike Ondreja II. na Haličsko-volynskej Rusi a Bela IV. a Daniela Haličského, s. 188 – 264). Taktiež Мирослав М. Волощук: „Угорське дитинство" князя Данила Романовича (1206 – 1210 pp.). In: *На вівтар історії України* : *Ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В. В. Грабовецького*. Івано-Франківськ : ЦІТ, 2008, s. 365 – 376.

Na okraj tejto témy – okolo roku 1075 pápež Gregor VII. nazval kráľom Rusi (*Rex Ruthenorum*) Iziaslava Mstislaviča a jeho syna Jaropluka Iziaslaviča. Pozri *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia (1075 – 1953*). Ed.: P. Athanasius G. Welykyi OSBM. Romae : Basiliani, 1953, 686 s. (tu s. 5 – 8).

[24] Veľmi zaujímavý zoznam uhorských rytierov, ktorí sa podieľali na výprave do Haličska v roku 1205. V historiografii existuje niekoľko pokusov o jeho interpretáciu. Pozri napríklad Márta Font: Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. In: *Studia Slavica Hungarica*. Roč. 38, 1995, č. 1 – 2, s. 27 – 39 (tu s. 34). Väčšinou však okrem samotného vodcu výpravy Veľkého Mocha Slepého nie s veľkým úspechom. Moch bol županom viacerých uhorských komitátov. Zastával tiež úrad palatína Uhorského kráľovstva. Pozri k nemu aj Attila Zsoldos: *Magyarország vilagi archontológiaja 1000 – 1301*. Budapest : MTA, 2011, 382 s. (tu s. 338). Tiež Мирослав М. Волощук: Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: Основні цілі та характер перебігу. In: *Вісник національного університету «Львівська політехніка»* 2006, č. 571, s. 99 – 104.

[25] Uhor/Uhri, st. sl. *Угор*/*Угры*, lat. (*H*)*Ungarus*/(*H*)*ungari*. Etymológia tohto slova sa viaže k turkickému nomádskemu zväzu, ktorý je známy v dejinách pod menom Onoguri/*Оногуры* (gr. *Ονόγουροι*, Ονογούρων), čo sa obyčajne vykladá ako 10 riek, alebo 10 striel/šípov. Súčasná podoba tohto mena prešla do latinčiny a tým aj do moderných svetových jazykov cez slovansky modifikovanú podobu mena Ugri/Uhri. Je to meno staré, hrdinské a osvedčené. Problém je však v tom, ako k nemu prišli dnešní Maďari, pre ktorých je do dnešných dní exonymom, teda menom, ktorým ich pomenúvajú tí z vonku. Podobne exonymom však meno Uhor bolo aj pre Slovákov. História úspechu tohto osobného vlastného mena sa viaže k úspešnej invázii Uhrov (Uhorskej nomádskej kmeňovej federácie) do priestoru medzi Alpami a Karpatami, do Slovanskej krajiny. Tento proces, vďaka existencii predchádzajúcej, aj písomne fixovanej kultúrnej tradície viazanej na iné slávne meno – Slovan/Slovania však zďaleka nebol taký prostý, ako sa to dodnes prezentuje. Viac pozri Martin Homza: Rusi – Rus' a Uhri – Uhorsko : Pokus o paralelu. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 157 – 186.

Vtedy dve polovecké kniežatá, Kuten[26] a Somogur Sutojevičovci,[27] narazili na peších bojovníkov, ktorí im zabili kone a takmer aj ich samých zajali.

A Rurik [Vasil Rostislavič] sa vrátil do Kyjeva.

Rok 1206

Po krátkej dobe priviedli [Vladislava] Kormiličiča,[28] ktorého vyhnal veľkokniežа Roman [II. Mstislavič], pretože mu neveril. Kormiličičovci boli stúpencami Igorevičovcov.[29] Haličskí bojari ich vypočuli, poslali pre Igorevičovcov a dosadili do Haliče Vladimíra [Igoreviča] a do Zvenigorodu[30] Romana [Igoreviča].

---

[26] Kuten Sutojevič, polovecké knieža. V roku 1205 po smrti haličského kniežaťa Romana Mstislaviča podnikol Rurik Rostislavič (veľkokniežа kyjevské) spolu s Olegovičovcami výpravu do Haličska. Zapojilo sa do nej aj mnoho Polovcov na čele s Kutenom a jeho bratom Somogurom. Často sa zamieňa s chánom západných Polovcov-Kumánov rovnakého mena, ktorý po porážke od Mongolov utiekol v roku 1237 do Uhorska k Belovi IV., ale o tom nižšie. Bližšie Dariusz Dąbrowski: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 512.

[27] Kumánske knieža Somogur Sutojevič i jeho brat Kuten sú z iných prameňov neznámi. Podobne ako ich predok.

[28] Vladislav Kormiličič/Kormilič/Kormiľčič († 1231/1232?) bol z vôle Ondreja II. v rokoch 1210/11 – 1214 faktickým vládcom Haličska. Pochádzal z významného haličského bojarského rodu Kormiličičovcov, ktorý svoj pôvod a aj meno odvodzoval od vychovávateľa (st. rus. *кормильца*) Vladimíra Jaroslaviča, syna Jaroslava Vladimíroviča, posledného kniežaťa z dynastie haličských Rastislavovcov, ktorý bol v *Slove o pluku Igorovom* nazvaný Osmomyslom (rus. *Осмомысл*), čo by sme mohli preložiť ako „premúdry". Pozri k nemu Мирослав М. Волощук: „Вокняжѣние" галицьке Володислава Кормильчича (1210 – 1214 рр., з перервами) : Міфи і реальність. In: *Historické štúdie* : *K životnému jubileu Zuzany Ševčíkovej* : *Acta Posoniensia*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2009, s. 99 – 113. Idem: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛІЕЯ-НВ, 2014, 496 s. (tu s. 155 – 166) a Adrian Jusupović: Bojar czy książe : „Uzurpacje" Wołodysława Kormiliczicza w naracji Kroniky Halycko-Wołyńskiej. In: *Княжа Доба* : *Історія і культура*. Roč. 7, 2013, s. 137 – 146.

[29] Igorevičovci, vetva Olegovičovcov, boli synmi Igora Sviatoslavoviča, hrdinu *Slova o pluku Igorovom*. Synovia: Vladimír, Roman a Svätoslav. V roku 1206 Vladimír Igorevič z iniciatívy haličských bojarov zasadol na prestol v Haliči a svojim bratom daroval mestá Zvenigorod (Romanovi) a Premyšl (Svätoslavovi). Okrem Vladimíra ich však neskôr stretol tragický osud. Pozri nižšie.

[30] Zvenigorod (ukr. *Звенигород*), kniežacie mesto stredovekej Rusi. V súčasnosti sa nachádza v Ľvovskej oblasti (Ukrajina). Pozri Вира Гупало: *Звенигород і Звенигородська земля у XI – XIII століттях (соціоісторична реконструкція)*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014, 532 s.

Kňažná, vdova po Romanovi, vzala svoje deti a utiekla do mesta Vladimír.[31] Vladimír [Igorevič] chcel vyhubiť Romanov rod, v čom mu pomáhali bezbožní Haličania.[32] Na radu haličských bojarov poslal Vladimír k Vladimírčanom popa. Rečie: „*Z vášho mesta nezostane nič,* (2 *Kr* 9, 27; *Iz* 2, 9; 27, 9; 62, 12; *Zach* 10, 10) *ak mi nevydáte Romanovičovcov a neprijmete môjho brata Svätoslava* [Adriana Igoreviča] *za vladimírske knieža*." Vladimírčania chceli popa zabiť, no Mstibog, Mončjuk a Mikifor im riekli: „*Nie je dobré, aby sme zabili posla*." Skrývali totiž vo svojich srdciach lesť a hodlali vydať svojich vládcov aj svoje mesto. Ale popa tým zachránili. *Jún 1206*

Druhého dňa sa o tom dozvedela kňažná a po porade s vychovávateľom kniežacích synov, Miroslavom, v noci utiekla k Poliakom. Vychovávateľ posadí Daniela pred seba na koňa a ujde z mesta. Vasilka vyvedie pop Juraj s dojkou cez otvor v hradbách, ale nevedia kam utiecť, lebo Roman bol zabitý v Poľsku a Leško[33] doposiaľ neuzavrel mier. Avšak Boh im pomohol – Leško nespomínal na niekdajšie nepriateľstvo, ale prijal svoju švagrinú s deťmi s veľkými poctami, zľutoval sa nad nimi. Rečie: „*To diabol zasial nepriateľstvo medzi nami*." Bol to Vladislav [Tenkonohý],[34] kto medzi nimi zo žiarlivosti prebudil zlobu. *Zima 1206/1207*

V roku 6711 (1203)

V tie roky Leško poslal Daniela do Uhorska a spolu s ním aj svojho posla Václava Lysého.[35] [Ten] Kráľovi rečie: „*Na spor s Romanom som už* *Rok 1207*

[31] Volynský Vladimír (ukr. *Володимир-Волинський*), kniežacie centrum Volynska. V súčasnosti sa nachádza vo Volynskej oblasti (Ukrajina). Михайло Кучинко: *Володимир середньовічний* : *Історико-краєзнавчі нариси*. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006, 144 s.

[32] Nie sme prví a ani poslední, ktorí budú na tomto mieste konštatovať, že anonymný autor tejto často *HVK* nebol Haličan. Svoju nelásku k obyvateľom tohto mesta, najmä však k jeho bojarskej vrstve, totiž prejavuje viac ako zreteľne.

[33] Ide o Romana II. Mstislaviča Haličského a Leška Bieleho († 1227). Leško Biely bol krakovským kniežaťom (1194 – 1227), synom Kazimíra II. Spravodlivého a Heleny Znojemskej a z otcovej línie bol bratrancom Romana II. Mstislaviča. Pozri Marek Chrzanowski: *Leszek Biały* : *Książę krakowski i sandomierski, princeps Poloniae (ok. 1184 – 23/24 listopada 1227)*. Kraków : Avalon, 2013, 212 s.

[34] Vladislav III. Tenkonohý († 1231), veľkopoľské knieža. Pozri Oswald Balzer: *Genealogia Piastów*. Kraków : Avalon, 2005, 1020 s. (tu s. 356 – 361).

[35] Pravdepodobne kastelán mesta Krakova. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201 – 1264)* : *Biografia polityczna*. Kraków : Avalon, 2012, 544 s. (tu s. 51).

zabudol. Bol to tvoj druh.[36] *Prisahali ste si, kto zostane nažive, ten sa postará o potomstvo druhého. A oni sa teraz ocitli vo vyhnanstve. Vyrazme teda zabrať* [Halič] *a vráťme im späť ich domovinu.*" Kráľ [Ondrej II.] si tie slová vypočul a pocítil ľútosť nad tým, čo sa stalo. Nechal pri sebe Daniela, zatiaľ čo Leško si pri sebe ponechal kňažnú s Vasilkom.

Knieža Vladimír [Igorevič] poslal kráľovi [Ondrej II.] a Leškovi mnoho darov.[37]

Rok 1208

Prešlo veľa času a medzi bratmi Vladimírom [Igorevičom] a jeho bratom Romanom sa začali nezhody. Roman odišiel k Uhrom, bojoval s bratom, zvíťazil a ovládol Halič, a Vladimír utiekol do Putivli.[38]

V ROKU 6712 (1204)

Alexander [Vsevolodovič][39] priviedol Leška [Bieleho] a Konráda [Mazovského].[40] Keď Poliaci prišli do Vladimíra, obyvatelia mesta im otvorili brány sa slovami: „*Toto je Romanov synovec.*" Poliaci vyplienili celé mesto. Alexander prosil Leška, aby ušetril mesto a Chrám svätej Bohorodičky (*Iz* 11, 11;

[36] Zaujímavá správa kronikára prezrádza, že korene spojenectva a priazne medzi uhorským kráľom Ondrejom II. a Romanom II. Mstislavičom mohli siahať do času, keď Ondrej zápasil o uhorský trón so svojim bratom Imrichom († 1204). Takto už *THE GALICIAN-VOLHYNIAN Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 130 a pred ním napríklad aj Michal S. Hruševský. Pozri МИХАЙЛО С. ГРУШЕВСЬКИЙ: *Історія України-Руси*. Vol. 3. Київ : Наукова думка, 1993, s. 10 – 11.

[37] Ako nový haličský vládca si chcel Vladimír Igorevič nakloniť oboch susedných vládcov. Pozri МИРОСЛАВ М. ВОЛОЩУК: Проблема васальної (?) підлеглості князів Ігоревичів чернігівських від угорського короля Ендре II : Джерела, історіографія, коротка постановка проблеми. In: *Український історичний збірник*. Roč. 11, 2008, s. 18 – 25.

[38] Putivľ (ukr. *Путивль*), kniežacie mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti mesto v Sumskej oblasti (Ukrajina). ОЛЕГ В. СУХОБОКОВ: *Древнерусский Путивль и его округа (по материалам археологических исследований)*. Путивль : Путивльский государственный историко-культурный заповедник, 1990, 152 s.

[39] Alexander Vsevolodovič († po roku 1234), belzské knieža. Bol synom Vsevoloda Mstislaviča, synovcom Romana II. Mstislaviča a bratrancom Daniela a Vasilka Romanovičovcov. Pozri ДАРИУШ ДОМБРОВСКИЙ: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 331 – 338.

[40] Konrád I. Mazovský († 1247), mazovské knieža, štvrtý syn krakovského kniežaťa Kazimíra II. Spravodlivého, vnuk Boleslava III. Krivoústeho a mladší brat Leška Bieleho. Počas života vládol striedavo v Kujavsku, Mazovsku a Krakovsku. Konrád Mazovský bol ujcom Michala Černigovského.

Jer 23, 3; *Zach* 14, 2.). Brány chrámu boli tak pevné, že ich nebolo možné rozbiť a keď medzičasom prišli Leško a Konrád, zastavili svojich Poliakov. A takto boli chrám a aj zvyšok ľudí zachránení. A Vladimírčania, ktorí im [Poliakom] aj ich prísahe uverili, bedákali: „*Keby s nimi nebol ich príbuzný Alexander* [Vsevolodovič], *neprešli by ani cez Bug*."

Svätoslav [Igorevič] bol zajatý a odvedený do Poľska. Alexander [Vsevolodovič] sa usadil vo Vladimíre. Vtedy bol zajatý aj Vladimír Pinský.[41] S Poliakmi bol Ingvar [Jaroslavič][42] a Mstislav [Jaroslavič, zvaný Nemý].[43] Ingvar sa potom usadil vo Vladimíre, Leško sa oženil s jeho dcérou,[44] ale opustil ju a tiahol na Oreľsk.[45]

K Leškovi prišli Bresťania a prosili, aby im vládla kňažná Romanova aj spolu s deťmi,[46] ktoré boli ešte malé. Leško súhlasil, aby im vládli. Bresťania ich privítali s takou radosťou, ako by samotného veľkého Romana živým videli. *Rok 1208*

Potom žil Alexander [Vsevolodovič] v Belzi[47] a Ingvar [Jaroslavič] vo Vladimíre, ale bojari nemali Ingvara radi. Alexander sa na radu Leška zmocnil [mesta] Vladimíra. Kňažná Romanova poslala k Leškovi Miroslava

[41] Vladimír Sviatopolčič to jest Svätoplukovič († po roku 1229), pinské knieža z Turovsko-pinskej vetvy Rurikovskej dynastie. Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 301, 346, 361 a 628 – 629.

[42] Ingvar Jaroslavič († 1220), lucké knieža (1180 – 1220), veľkoknieža kyjevské (1201 – 1203, 1204, 1212) a volynské knieža (1209 – 1210). Bol synom Jaroslava Iziaslaviča a z otcovej línie bratrancom Romana Mstislaviča. *Ibidem*, s. 289 – 293.

[43] Mstislav Jaroslavič Nemý († 1226), známy aj ako Mstislav Peresopnický, mladší brat Ingvara Jaroslaviča, haličské (1212 – 1213) a lucké knieža (1220 – 1226), bratranec Romana Mstislaviča. *Ibidem*, s. 293 – 298.

[44] K tomuto sobášu pozri *Ibidem*, s. 334 – 337, a ďalšie. Nechceme v tejto téme vstupovať do poľskej diskusie o manželke Leška Bieleho. Za isté pokladáme len jedno, že právoplatnou životnou družkou krakovského kniežaťa Leška Bieleho bola ruská kňažná Grimyslava († 1258). Táto kňažná bola aj matkou Boleslava Hanblivého a Salomey. Salomea, ako o tom bude ešte reč, sa stala manželkou Kolomana, prostredného syna Ondreja II. Boleslav si za manželku zobral svätú Kunigundu Uhorskú, dcéru Bela IV.

[45] Dnešná obec Orzelec Duży v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko).

[46] Pravdepodobne odkaz na to, že Roman II. Mstislavič nemal len dvoch synov Daniela a Vasilka. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 302 – 308.

[47] Belz (ukr. *Белз*), kniežacie mesto Belzského kniežatstva. V súčasnosti v Ľvovskej oblasti (Ukrajina). Теофил Коструба: *Белз і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року*. Нью-Йорк a Торонто : The Buh Region Association, 1989, 165 s. Z novších prác pozri Володимир Петегирич: Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури в X – XIV ст. In: *Галичина*

s odkazom: „*Ten človek všetku našu zem a domovinu ovláda a môj syn má len Brest.*“[48] Alexander zabral Uhrusk,[49] Vereščin, Stolpje a Komov[50] a Vasilkovi dal Belz.

Rok 1210

V ROKU 6713 (1205)

Alexander sedel vo Vladimíre a jeho brat Vsevolod[51] v Červeni.[52] Litovci a Jatvingovia[53] spustošili Turijsk[54] a okolie Kornova takmer až po Červeň a bojovali pri Červienskych bránach, zatiaľ čo záložné oddiely boli v Uchanii.[55] Vtedy zabili Mateja, zaťa Ľubova, a aj Dobrogosťa, ktorí vyrazili

Rok 1210?

і Волинь у добу середньовіччя : *До 800-річчя з дня народження Данила Галицького* (ďalej *Галичина і Волинь*). Ed.: Ярослав Ісаєвич. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001, s. 199 – 209.

[48] Brest (bielorus. a rus. *Брест*), kniežacie mesto. Historické názov Beresťje (st. rus. *Берестье*) – mesto ležiace na juhozápade dnešného Bieloruska. Петр Лысенко: *Берестье*. Минск : Наука и техника, 1985, 399 s.

[49] Uhrusk (ukr. *Угруск*), dnes obec vo Włodawskom okrese, Lublinské vojvodstvo (Poľsko). Pozri Jurij Mazuryk, Sergej Panyszko a Oleksandr Ostapjuk: Badania archeologiczne latopisowego Uhrowieska. In: *Archeologia Polski Środkowo-Wschodniej*. Roč. 3, 1998, s. 175 – 182. Сергій Панишко: Угровське князівство Данила Романовича. In: *Король Данило і його місце в українській історії* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції* : *Львів, 29 – 30 листопада 2001 р.* Ed.: Ярослав Дашкевич. Львів : ВМС, 2003, s. 58 – 65 a iné.

[50] Staroruské mestá Volynského kniežatstva.

[51] Vsevolod Vsevolodovič († jar 1214 – jar 1221?), červienske (1207 – 1212) a belzské knieža (1211 – 1215), brat Alexandra Vsevolodoviča. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 338 – 341.

[52] Červeň, historické centrum Horného Pobužia. Najväčšie z červienskych miest. Mesto sa nachádzalo vo Volynsku, na rieke Huczwa (prítok Západného Bugu). Ležalo približne na území dnešnej obce Czermno v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko). Czerwień – *gród między Wschodem a Zachodem* : *Katalog wystawy*. Ed.: Jolanta Bagińska, Marcin Piotrowski a Marcin Wołoszyn. Tomaszów Lubelski; Leipzig; Lublin a Rzeszów : Muzeum Regionalne im. dr Janusza Petera, 2012, 448 s.

[53] Jatvingovia, baltský kmeň, najbližší Prusom a Litovcom. Jazyk Jatvingov zaraďujeme k západnej vetve baltskej jazykovej skupiny indoeurópskych jazykov.

[54] Turijsk (st. rus. *Турискъ*, ukr. *Турійськ*), kniežacie mesto stredovekej Rusi, V súčasnosti obec vo Volynskej oblasti (Ukrajina). Pozri Павел А. Раппорт: Военное зодчество западнорусских земель X – XIV вв. In: *Материалы Института археологии*. Roč. 140, 1967, s. 45 – 46.

[55] Uchanie (poľ. *Uchanie*, rus. *Ухань*, ukr. *Ухане*), historické mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti obec v Lubelskom vojvodstve (Poľsko).

spolu so strážnym oddielom. Vladimírska krajina veľmi trpela plienením Litovcov a Jatvingov. Ale vráťme sa k tomu, čo sa stalo v Haliči.

Keď sa kráľ Ondrej[56] dozvedel, aké bezprávie a vzbury sa dejú v Haličskej krajine, poslal tam Benedikta[57] s vojskom. [Benedikt] zajal Romana [Igoreviča], ktorý sa práve umýval v parnom kúpeli,[58] a nechal ho odviesť do Uhorska. *Rok 1209*

Bol v Haliči premúdry knižník [vzdelanec] Timofej.[59] Pochádzal z Kyjeva. O utlačovateľovi Benediktovi rozpovedal v podobenstve: „*V posledných*

[56] Ondrej II. (1177 – 1235) bol v rokoch 1205 až 1235 uhorským kráľom. Hodnotenie domácej i zahraničnej, alebo tiež cirkevnej politiky Ondreja II. je medzi historikmi predmetom značných kontroverzií. Na jednej strane je Ondrej obviňovaný z toho, že krajinu priviedol najmä svojou zahraničnou politikou na hranu reálnej existencie. Na druhej strane je pokladaný za hlavného reformátora, ktorý priviedol Uhorské kráľovstvo (najmä vďaka svojej manželke) do orbitu feudálnej západnej Európy. O Ondrejovi II. a jeho haličskej politike písala v poslednom čase asi najviac Márta Fontová. Pozri napríklad Márta Font: Ungarn und Osteuropa zur Zeit des Königs Andreas II. (1205 – 1235). In: *Generalprobe Burzenland* : *Neue Forschungen zur Geschichte des Deutschen Ordens in Siebenbürgen und im Banat*. Ed.: Konrad Gündisch. Köln; Weimar a Wien : Böhlau Verlag, 2013, s. 40 – 57.

[57] K identifikácii Ondrejovho vojvodu Benedikta existuje niekoľko hypotéz (veľmož Benedikt Bor či Benedikt Lysý, alebo aj uhorský palatín Banko, atď.). Podrobný rozbor pozri Toru Senga: „Benedikt Bor“, Benedek és Bankó Halicsban 1210 körül. In: *Magyar Nyelv*. Roč. 112, 2016, č. 2, s. 183 – 205. K jeho presnejšej identifikácii pozri Marek Klatý: Vojvoda Benedikt v kontexte uhorsko-haličských vzťahov prvej tretiny XIII. storočia. In: *Medea* : *Studia Mediaevalia et Antiqua*. Roč. 2, 1998, s. 76 – 90. Idem: Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii: Kultúrno-antropologická analýza *Haličsko-volynského letopisu*. In: *Terra Scepusiensis* : *Stav bádania o dejinách Spiša*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza. Levoča a Wrocław : Kláštorisko, 2003, s. 264 – 266 a Angelika Herucová : Palatine Then Antichrist : Benedict in the Chronicle of Galicia-Volhynia. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2015, s. 123 – 133.

[58] Parný kúpeľ alebo ruská sauna (rus. *баня*). Okrem tejto nepochybne dôležitej informácie, ktorá sa týka kultúrnych dejín východných Slovanov, zachytáva anekdota letopisca aj veľmi zaujímavú väzbu medzi Romanom a Benediktom. Roman totiž nepokladá za dôležité vyjsť z parného kúpeľa, hoci musel mať o pohybe cudzích vojsk pred mestom ako jeho vládca dostatok informácii. Z toho vyplýva, že tieto vojská a jeho veliteľa Benedikta nepokladal za nepriateľov, ale spojencov, čo zasa implikuje, že Roman sa tešil úradu vládcu Haličského kniežatstva z vôle uhorského kráľa Ondreja II. Formálno-právne bol teda jeho človekom. Pozri Мирослав М. Волощук: Проблема васальної (?) підлеглості князів Ігоревичів чернігівських від угорського короля Ендре II, s. 23.

[59] Timofej Haličský, vzdelanec a letopisec, ktorého časť historikov stotožňuje so spovedníkom kniežaťa Mstislava Mstislaviča Udatného (knieža trepoľské, torepecké,

dňoch sa tromi menami nazve Antikrist.“ Timofej sa pred Benediktom skrýval, lebo ten utláčal bojarov aj obyvateľov miest. [Uhri] páchali zvrátenosti a poškvrnili ženy, ba tiež mníšky i ženy popov. Podľa hriechov, čo napáchal, Benedikt bol vskutku Antikristom. (2 *Sol* 2, 3 – 4)

V ROKU 6714 (1206)

Haličania priviedli proti Benediktovi Mstislava [Nemého], ale keď pritiahol k Haliču, nič nezmohol. Iľja Ščepanovič[60] ho odviedol na Haličskú mohylu.[61] Ušklebil sa a rečie mu: „*Knieža, na Haličskej mohyle si si už posedel, takže si i v Haliči chvíľu panoval*.“ Vysmieval sa totiž. Mstislav sa vrátil do Peresopnice.[62] Neskôr rozpovieme o Haličskej mohyle a o počiatkoch Haliče, odkiaľ sa vzala.

Roman utiekol z Uhorska. Haličania vyslali k jeho bratovi Vladimírovi poslov s odkazom: „*Previnili sme sa voči vám. Zbav nás od tohto utláčateľa Benedikta*.“ [Roman a Vladimír Igorevičovci] vytiahli do boja proti Benediktovi a ten utiekol do Uhorska. Vladimír sa usadil v Haliči, Roman v Zvenigorode,

Rok 1210

novgorodské, haličské a torčeské). Mstislav Mstislavič bol starým otcom Alexandra Nevského a Leva Haličského.

[60] Iľja Ščepanovič, respektíve Stepanovič, prouhorský haličský bojar. ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205 – 1269)* : *Studium prosopograficzne*. Kraków : Avalon, 2013, s. 163 – 164.

[61] Kopec Haličská mohyla (*Галичина могила*), neďaleko starého mesta Halič, dnes archeologická lokalita. O jej histórii a význame pre pôvodný rituálny život starého Haliča sa dnes už možno domnievať len na základe analógií s funkciou podobných umelo navŕšených kopcov v blízkosti významných miest. Autor *HVK* nám totiž, i napriek svojmu sľubu, jej príbeh nedorozprával. Pozri ОЛЕГ ГУЦУЛЯК; ПЕТРО ДРОГОМИРЕЦЬКИЙ a БОГДАН ТОМЕНЧУК: До проблеми Галичиної могили (Scando-Slavica y Верхньому Подністров'ї). In: *Галичина* : *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Roč. 11, 2005, s. 14 – 26.

[62] Peresopnica (st. rus. *Пересопницъ*, ukr. *Пересопница*), kniežacie mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti rovnomenná obec v Rivnenskej oblasti (Ukrajina). СВЯТОСЛАВ В. ТЕРСЬКИЙ: Оборонний комплекс княжого міста Пересопниці. In: *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Roč. 63, 2008, s. 8 – 17.

Svätoslav v Premyšli,[63] svojmu synovi Iziaslavovi[64] dal [Vladimír] Terebovľ[65] a syna Vsevoloda[66] poslal s darmi do Uhorska ku kráľovi [Ondrejovi II.].

Keď bol Daniel v Uhorsku, kráľ Ondrej, uhorskí šľachtici a celá krajina chceli vydať kráľovskú dcéru[67] za kniežaťa Daniela, pretože kráľ nemal syna.[68] Obaja boli ešte deťmi.

[63] Premyšel (st. rus. *Перемышль*), staroruské mesto, historické centrum takzvanej Červenej Rusi. Leží na rieke San. V súčasnosti poľské mesto *Przemyśl* (rus. *Пшемысль* a ukr. *Перемишль*), Podkarpatské vojvodstvo na juhovýchode Poľska, na hranici s Ukrajinou. Strategický bod, hrad a neskôr pevnosť na rieke San. Strážil vstup do Duklianskeho priesmyku, teda do Uhorskej brány od severu. Dzieje *Przemyśla*. Vol. 1 – 2. Ed.: Andrzej Koperski. Przemyśl : Wyd-wo Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 2003 – 2004.

[64] Iziaslav Vladimírovič († 1255), pravdepodobne syn Vladimíra Igoreviča a poloveckej princeznej Svobody Končakovnej (dcéry poloveckého chána Končaka), brat Vsevoloda Vladimíroviča. Pozri Martin Dimnik: Russian Princes and their Identities in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Mediaeval Studies*. Roč. 40, 1978, s. 157 – 189. Микола Ф. Котляр: *Історія України в особах* : *Давньоруська держава*. Київ : Україна, 1996, s. 224 – 228. Александр В. Майоров: *Очерки социально-политических отношений в домонгольский период* : *Князь, бояре и городская община*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001, s. 543 – 544 a Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 692 – 693.

[65] Terebovľa (ukr. *Теребовля*), historické mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti sa nachádza v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina). Борис О. Тимощук: Теребовль – місто Галицької Русі. In: *Галич і Галицька земля*. Київ а Галич : Національний заповідник „Давній *Галич*“, 1998, s. 124 – 127.

[66] Vsevolod Vladimírovič, mladší syn Vladimíra Igoreviča a Svobody Končakovnej, brat Iziaslava Vladimíroviča.

[67] Pravdepodobne šlo o Annu (ako pravoslávna kresťanka známa tiež pod menom Mária), najstaršiu dcéru Ondreja II. a Gertrúdy z Andechs-Meranu, narodenú okolo roku 1204. Neskôr manželka bulharského cára Ivana Asena II. Teoreticky to však už mohla byť aj druhá dcéra uhorského kráľa Ondreja II., svätá Alžbeta Durínska, ktorá sa narodila v roku 1207. K nej pozri nižšie.

[68] Okolo roku 1210, keď sa udiali opisované udalosti, mal už Ondrej II. dvoch synov Belu a Kolomana. Belo, neskorší kráľ Belo IV. sa podľa všetkého narodil už v roku 1206, Koloman, neskorší kráľ Ruténov (*Ruthenorum*) a Slovanov (*Sclavorum*) i celého Slovänska (*totiae Sclavoniae*) v roku 1208. Najmladší z trojice bratov Ondrej junior, neskoršie haličské knieža, sa podľa všetkého narodil v roku 1210. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Daniel Romanowicz król Rusi,* s. 52 – 54.

V roku 6715 (1207)

21. jún 1208

Veľký cisár Filip Rímsky[69] bol zabitý na podnet kráľovninho brata.[70] Ten prosil sestru [Gertrúdu], aby mu našla pomocníka.[71] Ona však bratovi nemohla pomôcť inak, než, že vydala svoju dcéru za grófa Ľudovíta.[72]

Rok 1211

Bol to silný muž a pomáhal jej bratovi. Túto jej dcéru teraz vyhlásili za svätú, pod menom Alžbeta,[73] ale jej pôvodné meno bola Kinga.[74] Po smrti

[69] Filip Švábsky (1177 – 1208) bol synom Fridricha I. Barbarossu a od roku 1198 rímsko-nemeckým kráľom. Cisárom sa nestal. V roku 1208 bol zavraždený Otom VIII. z Wittelsbachu. Pozri Peter Csendes: *Philipp von Schwaben* : *Ein Staufer im Kampf um die Macht (Gestalten des Mittelalters und der Renaissance)*. Darmstadt : Primus Verlag, 2003, 240 s.

[70] Táto informácia sa nezakladá na pravde, ale anonymnému autorovi *HVK* nemožno poprieť jeho dobrú informovanosť. Viac v nasledujúcej poznámke.

[71] V úryvku sa spomína uhorská kráľovná Gertrúda Meránska (1185 – 1213), manželka Ondreja II. Z vraždy kráľa, ktorá sa stala v roku 1208 boli obvinení jej bratia Ekbert, babenberský biskup a Henrich, istrijský markgróf. Spišský prepošt Adolf pre nich pripravoval azyl na Spiši. V Uhorskom kráľovstve už určitý čas pôsobil v najvyšších krajinských úradoch Bertold, tretí z bratov z rodu Andechs-Meranovcov. Pozri Martin Homza: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii*. Vol. 1: *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza. Bratislava a Kraków : Etc, 2009, *passim*. Pozri tiež Jonatan R. Lyon a Anika M. Auer: Andechs-Meranier. In: *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige* : *Katalog*. Ed.: Dieter Blume a Mathias Werner. Petersberg : Michael Imhof, 2007, s. 45 – 56. K prepoštovi Adolfovi podrobne pozri Peter Labanc: *Spišskí prepošti do roku 1405*. Trnava : Trnavská univerzita – Filozofická fakulta, 2011, 232 s. (tu s. 66 – 70).

[72] Budúca svätica Alžbeta bola od roku 1211 zasnúbená s Hermanom, starším bratom Ľudovíta, ktorý v roku 1216 zomrel. Súvis medzi vraždou Filipa Švábskeho a zasnúbením Alžbety je invenciou autora kroniky. V skutočnosti v zákulisí plánovaného dynastického prepojenia stála podpora rádu nemeckých rytierov, ktorí sa mali usadiť v Uhorskom kráľovstve. Pozri Gábor Klaniczay: Elisabeth von Thüringen und Ungarn : zur „Europäisierung" des Elisabeth-Kultes. In: *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige* : *Aufsätze*. Ed.: Dieter Blume a Mathias Werner. Petersberg : Michael Imhof, 2007, s. 167 – 176. Durínsky gróf Ľudovít IV. († 1227), manžel svätej Alžbety Uhorskej od roku 1221.

[73] Svätá Alžbeta Uhorská, známa aj ako Alžbeta Durínska (1207 – 1231) bola kanonizovaná v roku 1235. Pozri Александра А. Немтина: *Святая Елизавета Венгерская*. Москва : Изд-во Францисканцев, 2010, 128 s.

[74] Toto je jediná informácia, ktorú ohľadne druhého osobného vlastného mena svätej Alžbety máme. Kunigunda (Kinga) sa volala najstaršia dcéra Bela IV. a Márie Laskarisovej. Podobne toto meno niesli aj iné popredné dievčiny z kráľovských a cisárskych rodov 13. storočia. Dôvodom jeho popularity bola kanonizácia svätej cisárovnej Kunigundy Bavorskej manželky svätého cisára Henricha II. Tú uskutočnil pápež Inocent III. 29. marca 1200.

svojho muža oddane slúžila Bohu, za čo ju aj vyhlásili za svätú.[75] Ale vráťme sa k tomu, o čom sme už začali rozprávať.

V ROKU 6716 (1208)

Rok 1210/1211

Igorevičovci viedli radu proti haličským bojarom. Chceli ich totiž zabiť. Pri vhodnej príležitosti ich pozabíjali, a zabili aj Juraja Vitanoviča, Iľju Ščepanoviča a mnohých iných významných bojarov – celkovo zabili päťsto ľudí a ďalší utiekli.

Leto 1211

Vladislav Kormiličič, Sudislav a Filip[76] utiekli do Uhorska. Vyhľadali tam Daniela. Bol ešte dieťa. Prosia uhorského kráľa: „*Daj nám Daniela, ktorý pochádza z Haliče, aby sme ju spolu s ním získali späť od Igorevičovcov.*“[77] Kráľ vedený milosťou[78] vyslal vojsko o veľkej sile. Veľkému dvorskému [palatínovi] Potovi[79] poručil velenie nad všetkými vojmi. Boli s ním vojvodovia, ktorých mená sú: prvý – Peter Turovič, druhý – Banko [Benko], tretí – Mika Bradatý, štvrtý – Lotocharot [Lotar], piaty – Mokjan, šiesty – Tibrec [Tiburcius],

[75] Tento údaj môže byť použitý pri datovaní vzniku najstaršej vrstvy rozprávaní *HVK* ako *terminus ante quem*, to jest dátum po ktorom mohlo byť začaté s písaním kroniky. Svätá Alžbeta bola kanonizovaná 27. mája 1235.

[76] Haličskí bojari, ktorí boli v opozícii voči Romanovičovcom. ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów*, s. 139 – 142.

[77] Vyslanci komunikujú s uhorským kráľom vo svojom jazyku. Otázka je, o aký jazyk vlastne ide? Domnievame sa, že ide o slovanské koiné (*common Slavic*), kultúrnu formu slovanského jazyka typického pre dobové Uhorské kráľovstvo, ktoré sa v administratívno-právnych vzťahoch a diplomacii v priestore Dunajského bazéna používal od čias Avarského kaganátu a Veľkej Moravy. Viac k tomu pozri k tomu. MARTIN HOMZA: Niekoľko poznámok k edícii *Monumenta Linguae Slovacae*. In: *Monumenta linguae Slovacae*. Vol. I : *Documenta iuridico-administratoria* : *Formulae Iuramentorum saeculi XVI. – XVIII.* Ed.: Peter Benka; Martin Homza a Pavol Žigo. Tom. 1. Bratislava : Univerzita Komenského, 2018, s. 63 – 94 (tu s. 81 a nasl.).

[78] Výprava sa konala v lete roku 1211. Diplomatický zvrat: „с великою любовию“ nemôže byť prekladaný inak ako „s veľkou milosťou“. Inak povedané, Daniel bol dosadený do svojho dedičstva „z milosti“ uhorského kráľa Ondreja II. Na tento fakt kronikár poukazuje napríklad aj pri opise vyhnania kráľoviča Ondreja z Haliča v roku 1230 (pozri nižšie).

[79] Ide o uhorského palatína Pot(h)a z Hederu/Hedervári z Rábu (palatín v rokoch 1209 – 1212). Pozri ATTILA ZSOLDOS: *Magyarország vilagi archontológiaja 1000 – 1301*, s. 17 a 343.

siedmy – Marcel[80] a mnohí ďalší, ktorých nevieme ani vymenovať, ani o nich niečo napísať.

Všetci sa zhromaždili. Najprv vytiahli na mesto Premyšel. Keď sa Vladislav [Kormiličič][81] priblížil k mestu, tamojším obyvateľom rečie: „*Bratia, o čom premýšľate? Vari to neboli práve títo* [Igorevičovci], *čo pozabíjali vašich otcov a bratov? Ukradli vám majetky a dali vaše dcéry vašim nevoľníkom! Vašej krajine vládnu cudzinci. Za týchto ľudí chcete položiť svoju dušu?*“ [Obyvatelia mesta] oľutovali to, čo sa stalo, vydali mesto a zajali knieža Svätoslava.

Odtiaľ tiahli k Zvenigorodu. Zvenigorodčania s nimi úporne bojovali. Nepúšťali ich k mestu, ani k bráne v hradbách a oni [útočníci] stáli okolo mesta.

Vasilko vládol v Belzi a od neho prišiel veľký Viačeslav Tučný, Miroslav, Demian a Vratislav[82] a mnohí ďalší bojari a bojovníci. Leško poslal z Poľska Sudislava Bernatoviča s mnohými Poliakmi a z Peresopnice pritiahol s mnohými bojovníkmi Mstislav Nemý, a z Vladimíra Alexander s bratom

[80] O identifikáciu týchto mien sa pokúsila Márta Font: Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien, s. 34, ale tiež Eadem: Ungarische Vornehmen in der Halitsch im 13. Jahrhundert. In: *Specimina Nova Universitatis Quinqueecclesiensis*. Pécs : Instituto Historico *Universitatis Quinqueecclesiensis,* 1990, s. 165 – 174, ale aj iní. My sme väčšiu pozornosť venovali rytierovi Marcelovi a jeho potenciálnej identifikácii s počiatkami takzvaného Marcelovho hradu v chotári obce Hrabušice na Spiši. Pozri Martin Homza: Vzťahy Spiša a Malopoľska od roku 1138 do roku 1241. In: Martin Homza a Stanisław A. Sroka: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, s. 63 – 97.

[81] Pozri Мирослав М. Волощук: Обстоятельства казни в 1210 г. Игоревичей Черниговских : Актуальные вопросы реконструкции русско-венгерских отношений начала XIII в. In: *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. 2007, č. 1/2, s. 105 – 112.

[82] Viačeslav Tučný, haličský bojar a diplomat, ktorý slúžil Romanovi Mstislavičovi a jeho potomkom. Miroslav, Demian a Vratislav boli takisto haličskými bojarmi a stúpencami Daniela Haličského. Pozri podrobnejšie Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 267 – 289.

[Vsevolodom] a množstvom bojovníkov. Ingvar poslal svojho syna s mnohými bojovníkmi z Lucka,[83] Dorogobuže[84] a Šumska.[85]

A Romanovi [Igorevičovi] prišli na pomoc Polovci spolu s Iziaslavom Vladimírovičom. Uhri nedokázali poraziť útočníkov a tí ich vyhnali z ich stanov.[86] Mika prebodol Tobaša a odťal mu hlavu. Keď uvideli Polovci, že ostro na nich útočia, vyrazili vpred k rieke Ľutaja,[87] aby tam neprišli Poliaci a Rusi. Zosadli z koní, a keď prechádzali cez rieku Ľutaja, Polovci strieľali a Rusi šli proti nim. Vtom sa Marcel vzdialil od svojej zástavy, ktorej sa zmocnili Rusi, čo pre Marcela bolo veľkým ponížením.[88] Uhri sa vrátili ku svojim vozom, inými slovami ku stanom [to jest do svojho tábora]. *Leto 1211*

[83] Luck (ukr. *Луцьк*), jedno z kniežacích miest Volynska (dnes Ukrajina). V súčasnosti mesto v západnej časti Ukrajiny, centrum Volynskej oblasti. Святослав Терський: *Лучеськ X–XV ст*. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2006, 252 s.

[84] Dorogobuž (ukr. *Дорогобуж*) historické mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti sa nachádza v Rivnenskej oblasti (Ukrajina). Богдан А. Прищепа a Юрій М. Нікольченко: *Літописний Дорогобуж в період Київської Русі*. Рівне : Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996, 248 s.

[85] Šumsk (ukr. *Шумськ*), historické mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti mesto v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina).

[86] V origináli: „…гнаш[*а*] их[ъ] (Uhrov) съ становь своих[ъ].“ Slovo *станъ* tu síce uvádzame ako praslovanské – pozri heslo „Stan“. In: Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 2015, 702 s. (tu s. 552), ale nie východoslovanské slovo. Naopak ako západoslavizmus, teda slovo typické pre staršiu a súčasnú slovenčinu a češtinu. V poľštine sa však nenachádza. Nižšie preto autor používa aj vysvetľujúci pojem pre svojho čitateľa: „в колымаги, рекше въ станы“. Pritom slovo *kolymahy* je mongolského pôvodu a znamená povoz so štyrmi kolesami. Na tomto ďalšom mieste preto prekladáme „ku svojim vozom, inými slovami ku stanom“ [to jest do svojho tábora]. Pre stany sa tiež vo východoslovanských jazykoch používa slovo *šiator*. Toto slovo, hoci je aj turkického pôvodu, je rovnako zrozumiteľné v súčasnej slovenčine i maďarčine. Prienik podstatného mena *станъ* do aktuálnej lexiky dobového autora *HVK* preto vykladáme ako prienik spoločného slovanského jazyka (*common Slavic*) z Uhorského kráľovstva na sever.

[87] Rieka Ľutaja (ukr. *Лютая*) preteká pod Zvenigorodom (Haličským) na Ukrajine.

[88] Zaujímavá veta o vojvodovi Marcelovi ako zástavníkovi uhorského vojska. Aj preto, že sa môžeme len domnievať, aký symbol daná štandarda mohla niesť. Vzhľadom na skutočnosť, že všetci uhorskí králi (okrem Petra Orseola a Abu Samuela) pochádzali z Nitrianskeho kniežatstva a ako je známe v erbe mesta Nitry sa nachádza strieborný ležiaci dvojkríž v červenom poli, možno celkom oprávnene vzniesť hypotézu, že na tejto štandarde bola nejaká forma strieborného dvojkríža v červenom poli. K tomuto dvojkrížu v neskoršom období pribudlo zelené trojvršie. S takouto štandardou sú v *Uhorskej obrázkovej kronike* z druhej polovice 14. storočia zobrazení svätý kráľ Štefan i Ladislav, ale rovnako i Ondrej II.

Potom Roman opustil mesto, aby hľadal pomoc u ruských kniežat. Keď bol na moste v Šumsku, zajali ho Zerňko [Zrnko] s Čuchomom a odviedli ho do stanu k Danielovi a ku všetkým uhorským kniežatám a vojvodom.[89] A vtedy títo vyslali k obyvateľom mesta poslov. Rečú: „*Vzdajte sa, vaše knieža bolo zajaté.*“ Zvenigorodčania tomu neverili, až kým sa správa nepotvrdila, a až potom sa vzdali.

Odtiaľ tiahli [Uhri] na Halič. Vladimír a aj jeho syn Iziaslav utiekli z Haliče a prenasledovali ich až k rieke Nezda.[90] Iziaslav bojoval pri rieke Nezda, prišiel o ťažného koňa. Potom sa [Daniel, jeho uhorskí a ďalší spojenci] vrátili do Haliče.

Vtedy prišla veľkokňažná Romanova, aby uvidela svojho syna Daniela. Vtedy vladimírski a haličskí bojari a Viačeslav Vladimírsky a aj všetci vladimírski a haličskí bojari a uhorskí vojvodovia v Chráme svätej Bohorodičky Panny Márie dosadili knieža Daniela na prestol[91] jeho otca, veľkokniežaťa Romana.

September 1211

Kráľ Ondrej nezabudol na niekdajšiu priazeň k svojmu bratovi, veľkokniežaťu Romanovi, ale poslal svoje voje a dosadil v Haliči svojho syna.[92] Kniežatá Roman, Svätoslav a Rastislav[93] [Igorevičovci] boli zajatí a Uhri ich

[89] Uhorské kniežatá a vojvodovia (v origináli: „кнѧси ико и войвода оугор[ь]ские“). Informácia o zložení uhorského vojska, ktorá nápadne pripomína posolstvo kniežaťa Rastislava do Konštantínopolu, ako je obsiahnuté v *Živote svätého Konštantína Filozofa*. Rastislav posolstvo formuluje so svojimi kniežatami a Moravanmi. Systém kniežat a vojvodov krajiny z popredných rodov zdedilo po Morave i Uhorské kráľovstvo.

[90] Rieka Nezda (st. rus. *Незда*). Prítok rieky Seret, ktorá preteká Ternopiľskou oblasťou Ukrajiny.

[91] Ruiny pôvodného kostola sú na mieste bývalého mesta Halič viditeľné i dnes a boli predmetom archeologických výskumov (Юрий В. Лукомський: Успенський собор Давнього Галича : За результатами нових досліджень 1992 – 2000 років. In: *Записки НТШ* 2002. Tom. 244, s. 578 – 607). Ako na to poukazuje autor *HVK* i samotné mariánske patrocínium kostola, šlo o ústredný chrám Haličského kniežatstva, miesto rituálnych pohrebov zosnuvších haličských vladárov i symbolických uvádzaní do úradov jeho nových vládcov. Bližšie k tomu pozri Martin Homza: *Mulieres suadentes* : *Persuasive Women* : *Female Royal Saints in Medieval East Central and Eastern Europe*. Leiden a Boston : Brill, 2017, 260 s. Pozri najmä kapitolu *St. Olga* : *The Mother of All Princes and Tsars of Rus'*, s. 143 – 168 (tu s. 119 a iné).

[92] Ide o Daniela Romanoviča, ktorého Ondrej II. prijal „ako svojho milého syna“.

[93] Toto knieža nikdy neexistovalo. Podľa najnovších zistení, jeho meno bolo chybne skopírované do textu *HVK* v 15. storočí. Pozri Ярослав Б. Книш: Галицька трагедія Ігоревичів. In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Roč. 2, 2017, s. 117 – 126.

chceli odviesť ku kráľovi. No Haličania ich z pomsty požiadali, aby zajatcov obesili. Uhri sa nechali podplatiť veľkými darmi a v septembri boli knieža tá obesené.[94]

Daniel vládol v Haliči. Bol tak mladý, že nepoznal ani svoju matku. Minul nejaký čas a Haličania vyhnali Danielovu matku z Haliče. Daniel sa nechcel s matkou rozlúčiť a plakal za ňou. Bol totiž ešte mladý. A podišiel Alexander, *šumavinský tiun*,[95] a zobral za opraty jeho koňa. Daniel vytasil meč a napriahol sa na neho, no udrel koňa pod ním. Matka mu vzala meč z rúk a uprosila ho, aby zostal v Haliči. Sama odišla do Belza a zanechala Daniela medzi nevernými Haličanmi. Na radu Vladislava totiž chcela vládnuť sama. Keď sa kráľ [Ondrej II.] dozvedel o jej vyhnaní, zarmútil sa.[96]

V ROKU 6717 (1209)

Rok 1211/1212

Kráľ [Ondrej II.] prišiel v zime do Haliče a priviedol svoju švagrinú, veľkokňažnú Romanovu a vladimírskych bojarov. Z Lucka dorazil Ingvar a prišli aj ďalšie knieža tá. Kráľ vedie poradu so svojou švagrinou a vladimírskymi bojarmi. Rečie im: „*Vladislav vládne a moju švagrinú vyhnal.*“

[94] Od čias vraždy Borisa a Gleba († 1015) a prípadu vraždy Andreja Bogoľubského († 1174), neskoršieho svätca, šlo o výnimočný čin v rodine Rurikovcov. Poprava obesením navyše evokuje ponižujúci charakter aktu.

[95] Tiun, respektíve *tivun* (st. rus. *тиун*, *тивун*) – v stredovekej Rusi administratívna funkcia na knieža com alebo bojarskom dvore so súdnou právomocou.

[96] Existujú až tri navzájom si protirečiace interpretácie tohto, vo svojej podstate nie celkom jasného miesta. A to, že haličskí bojari vyhnali matku Daniela, lebo chcela vládnuť sama; vládnuť chceli haličskí bojari za Daniela; alebo vládnuť chcel Vladislav Korm ilič, ktorý je z takéhoto činu obvinený kráľom Ondrejom II., hoci, ako je tiež celkom príznačné pre Ondreja II., nakoniec aj vládu v Haličsku Vladislavovi Korm ilič ovi odovzdá. Prikláňame sa však k verzii, že to boli bojari, ktorí chceli vládnuť namiesto matky-regentky. Vladislav bol obvinený neprávom, čoho dôsledkom bol nakoniec neskorší nástup Vladislava Korm ilič a do úradu vládcu Haličska. Ako je však z uvedenej ukážky zrejmé, so situáciou, keď mali vládnuť v Haliči bojari, respektíve Vladislav Korm ilič v ich mene, nebol spokojný Ondrej II. a ako bolo jeho zvykom a aj podľa možností vtedajšej uhorskej armády, rozhodol sa vzniknutú situáciu vyriešiť okamžite. Pozri pohľad M. Vološčuka na túto problematiku: Мирослав М. Волощук: „*Русь*“ *в Угорському королівстві*, s. 154.

Vladislav, Sudislav a Filip boli zajatí a mučení. Sudislav vykúpil seba zlatom, inými slovami, dal [za seba] veľa zlata a majetku a tým sa zachránil. A Vladislava v okovách odviedli do Uhorska. Zatiaľ čo Vladislava odvážali do Uhorska, Javold a jeho brat Jaropluk[97] sa ponáhľali do Peresopnice za Mstislavom a priviedli Mstislava. Mstislav s nimi prišiel k Busku[98] a Gleb Potkovič z Buska ušiel. Ivanko Stanislavič a jeho brat pribehli do Haliča, aby Haličanom zvestovali o vojne a obkľúčení. A kňažná Romanova so svojím synom Danielom a Viačeslavom Tučným utiekli do Uhorska a Vasilko s [vychovávateľom] Miroslavom odišli do Belza. Keď uplynul nejaký čas, kráľ urýchlene začal zbierať veľké vojsko.

Rok 1212/1213

V ROKU 6718 (1210)

Z popudu Alexandra [Vsevolodoviča], ktorý chcel škodiť Romanovičovcom [Danielovi a Vasilkovi], pritiahol Leško k Belzu, ktorý Alexander nevedel dobyť. Leško ho ovládol a odovzdal Alexandrovi, ale bojari zachovali vernosť Romanovičovcom a ušli s kniežaťom Vasilkom do Kamenca.[99]

[97] Javold a Jaropluk boli haličskými bojarmi. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów*, s. 175 – 176 a 179 – 180.

[98] Busk (ukr. *Буськ*), historické mesto stredovekej Rusi, ležiace na južnom Bugu, v súčasnosti mesto v Ľvovskej oblasti (Ukrajina). V staroruskej letopisnej tradícii sa stretávame s rôznymi formami písania názvu tohto mesta: Bužsk, Božesk, Bozk, Bozsk, Bozesk, Buzko (*Бужьск*, *Божеск*, *Бозк*, *Бозск*, *Бозъск*, *Бузко*). Pozri ВОЛОДИМИР М. ПЕТЕГИРИЧ: Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури в X – XIV ст. In: *Галичина та Волинь*, s. 199 – 209.

[99] Tu Kamenec nad Slučou (rieka Sluča je pravý prítok rieky Pripiať). Pozri ЛЕОНІД ЛЕНЧЕВСЬКИЙ: Літописний город Кам'янець. Спроба розвідки в царині історичної географії. In: *Науковий збірник за рік 1927* : *Записки Українського Наукового Товариства в Київі (тепер Історичної Секції Всеукраїнської Академії Наук)*. Roč 24, 1927, s. 14 – 22. ЄВГЕН ОСАДЧИЙ: Ще раз про проблему історичних назв волинських міст, згаданих у статті 1240 р. Іпатіївського літопису. In: *Ruthenica*. Roč. 10, 2011, s. 78 – 90.

Kráľ pustí Vladislava, zhromaždí početné voje a tiahne na Halič. Zastavil sa v kláštore v Lelesi,[100] kde sa ho zradní šľachtici[101] pokúšali zabiť.

Zabijú kráľovu ženu [Gertrúdu],[102] jeho švagor [Bertold], akvilejský patriarcha,[103] horko-ťažko zutekal a mnoho Nemcov bolo zabitých. Kráľ sa potom vrátil späť, mnohí boli zabití a ďalší sa rozutekali. Kým trvali nepokoje a bezprávie povstalcov, (*Ž* 73 [72], 19) kráľ nemohol viesť vojnu. *28. september 1213*

[100] Informácia je dôležitá z niekoľkých dôvodov. Po prvé, vieme z nej dedukovať, že už pred rokom 1213 na mieste dnešného premonštrátskeho kláštorného komplexu Leles, existoval starší kláštor, ktorý bol podľa všetkého benediktínsky. Samotná posesívna forma názvu lokality *Лелесовь* s privlastňovacím sufixom *-ov* však pripomína, nakoniec, ako aj v ďalšom prípade lokality Bardejov, o ktorej ešte bude reč, že šlo o miesto, ktoré pôvodne založil a teda patrilo istému Lelesovi, čo vyvracia starší názor, že názov miesta je odvodený od maďarského *lélek* = duša. Na druhej strane šlo o strategické miesto na dôležitej kráľovskej ceste z centrálnych území Uhorského kráľovstva cez Blatný Potok, Veľké Kapušany, Bardejov a Sanok. Kláštor založil, alebo (znovu) založil podľa všetkého už Belo III. prostredníctvom vacovského biskupa Boleslava († 1212), ktorý v spore medzi kráľom Imrichom a kráľovičom Ondrejom (neskôr Ondrejom II.), stál na strane Ondreja. Pozri Peter Maťovčík: Premonštrátsky kláštor v Lelesi v ranom stredoveku (do r. 1355). In: *Bibliotheca Strahoviensis*. Roč. 2, 1996, s. 7–32. Samotná skutočnosť, že Belo III. a jeho syn Ondrej II. iniciovali vznik takejto inštitúcie na severo-východnom predpolí svojho kráľovstva, ktorý okrem dušpastierskej, tiež plnil funkciu hodnoverného miesta, má svoju osobitú vypovedaciu funkciu (pozri k tomu našu vstupnú štúdiu).

[101] V pôvodine *боярe*. Ako sme videli aj v iných prípadoch, aj v tomto anonymný autor *HVK* aplikuje terminológiu a reálie neskorej (Kyjevskej) Rusi na Uhorské kráľovstvo a *vice versa*. Okrem toho, že bol s Uhorským kráľovstvom úzko prepojený, to dosvedčuje aj ďalšiu skutočnosť konštatovanú v našich komentároch už niekoľkokrát. Menovite, že tento geopolitický priestor v danej dobe vykazoval ešte stále množstvo spoločných znakov.

[102] Okolnosti atentátu pozri Mór Wertner: Meráni Gertrud gyilkosai. In: *Erdélyi Múzeum*. Roč. 14, 1897, č. 5, s. 269–276. Imre Takács: The Tomb of Queen Gertrude. In: *Acta Historiae Artium*. Roč. 61, 2015, s. 5–88 (tu časť „Historical Background and Sources", s. 6–8).

[103] Bertold z Andechs Meranu, v čase atentátu sedmohradský vojvoda a kaločský arcibiskup. Aquilejským patriarchom sa v skutočnosti stal až 10. februára 1218. Bol ním až do svojej smrti 23. mája 1251. Autor *HVK* tu teda anticipuje stav, ktorý bol reálny v jeho dobe. Týmto činom nám znovu pomáha aj pri datovaní vznikania textu, keď možno právom predpokladať, že aj táto pasáž reflektuje obdobie, v ktorej sa pisateľ tejto časti kroniky pohyboval a žil.

Roky 1213 – 1214

Vladislav [Kormiličič] tak išiel popredku so všetkými Haličanmi. Akonáhle Mstislav [Jaroslavič] zbadal veľké kráľovo vojsko, utiekol z Haliče. Vladislav vstúpil do Haliče. Stal sa kniežaťom, keď si zasadol na prestol.[104]

Daniel si vypýtal od kráľa [Ondreja II.] povolenie, aby mohol odísť s matkou do Poľska. Leško prijal Daniela s veľkými poctami. Odtiaľ odišiel aj s matkou do Kamenca, kde ho jeho brat Vasilko a všetci bojari veľmi srdečne privítali.

V ROKU 6719 (1211)

Roky 1210 – 1212

V tých rokoch v Kyjeve vládlo knieža Vsevolod Sviatoslavič,[105] ktoré veľmi milovalo deti kňažnej Romanovej. […?][106]

Roky 1213 – 1214

Potom Mstislav Peresopnický vyprovokoval Leška, aby vyšiel na Halič.[107] Leško zobral Daniela z Kamenca, Alexandra z Vladimíra a Vsevoloda z Belza, každého spolu s ich vojskom. Danielovo vojsko bolo väčšie a silnejšie, pretože v ňom boli všetci veľkí bojari jeho otca. Akonáhle to Leško uvidel, pocítil ku kniežaťu Danielovi a jeho bratovi Vasilkovi veľkú priazeň.

---

[104] Situáciu v súvislosti s kariérou Vladislava Kormiličiča sme načrtli vyššie. Potom ako znovu získal priazeň Ondreja II. využil politickú situáciu v Uhorsku, aby so svojimi priaznivcami obsadil Halič. Pozri k tomu Мирослав М. Волощук: „Вокняжение" галицьке Володислава Кормильчича, s. 99 – 113 a IDEM: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 159 – 161.

[105] Vsevolod Sviatoslavič Čermný/Rudý († 1212), kyjevské veľknieža 1206, 1207 a 1210 – 1212.

[106] Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović sa vo svojich vydaniach *HVK* – podľa všetkého celkom právom – domnievajú, že táto časť haličského rozprávania, ktorá nie je ani časovo ani tematicky konzistentná s rozprávaním predchádzajúcim a nasledujúcim, sa mala týkať sobáša vdovy po Romanovi II. Mstislavičovi s Michalom Vsevolodovičom, synom kyjevského kniežaťa Vsevoloda Sviatoslaviča, ktorým navonok heterogénna vsuvka začína. Tento akt sa uskutočnil v roku 1228. Keďže však šlo o matku Daniela a Vasilka, niektorý z kopistov pôvodného textu letopisu mohol usúdiť, že k vytváraniu pozitívnej pamäti o úspešných Romanovičovcoch by sa táto, akokoľvek historicky overiteľná udalosť nehodila a z textu ju jednoducho vypustil. Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 110.

[107] Prekladáme zmysel vety podľa prekladu a jeho logického zdôvodnenia *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 110.

Jaropluk s Javoldom sa opevnili v Haliči a Vladislav vytiahol so svojimi Uhrami a Čechmi,[108] spojil sa s Haličanmi a pritiahol k rieke Bobroka. Keď to Leško zbadal, poslal na nich Poliakov, a od Daniela Miroslava a Demiana a od Mstislava Gleba Zeremejeviča a Juraja Prokopiča.

Boli to veľké boje, v ktorých Poliaci a Rusi obstáli. Daniel bol vtedy ešte dieťa, ale už vedel jazdiť na koni. Vladislav utiekol a mnoho z jeho mužov padlo. Leško nemohol dobyť Halič a odišiel bojovať do okolia Terebovľa, Moklekova a Zbaraže. Bykoven Poliaci a Rusi dobyli. A získali veľa zajatcov a vrátili sa do Poľska.

Potom Daniel s Vasilkom vďaka Leškovej pomoci dobyli od Alexandra Tichomil[109] a Peremil[110] a začali tam so svojou matkou vládnuť. Pri pohľade na Vladimír hovorili: „*Tak či onak, ale Vladimír s Božou pomocou bude náš*."

[108] Účasť Čechov na výprave Vladislava Kormiličiča v roku 1214 (a potom v roku 1221) bola podľa všetkého diktovaná manželstvom medzi českým kráľom Přemyslom Otakarom I. († 1230) a Konštanciou Uhorskou († 1240), sestrou Ondreja II. Pre inú interpretáciu, spojenú s možným českým pôvodom bojara Sudislava *genere Ludan* pozri Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 301.

[109] Tichomil (st. rus. *Тихомль*), zaniknuté staroruské mesto na území dnešnej Chmeľnickej/Chmeľnickej oblasti (Ukrajina). V súčasnosti sa neďaleko od tejto zaniknutej lokality nachádza malá rovnomenná obec Tichomil (ukr. *Тихомель*). Pozri Мария А. Тиханова: Разведки в районе верхнего течения реки Горынь. In: *Краткие сообщения Института археологии Академии наук*. Roč. 87, 1962, s. 53 a Михайло П. Кучера: *Слов'яно-руські городища VIII–XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем*. Київ : Інститут археології НАНУ, 1999, s. 193.

[110] Peremil (st. rus. *Перемиль*), staroruské mesto, jedno z najstarších sídlisk nielen vo Volyni, ale aj na území celej dnešnej Ukrajiny. V súčasnosti rovnomenná obec Peremil (ukr. *Перемиль*). Pozri Святослав В. Терский-Шеломенцов: Перемыль. In: *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский период)*. Ed. А. П. Черныш. Киев : Наук. Думка, 1990, s. 146–147.

Rok 1214

Neskôr, keď sa Daniel zdržiaval u Leška, kráľ [Ondrej II.] ide na Leška.[111] Leško poslal posla, veliteľa Pakoslava Lesotiča.[112] Rečie: „*Nie je dobré, aby v Haliči vládol bojar* [Vladislav Kormilčič]. *Vydaj moju dcéru za svojho syna Kolomana*[113] *a daj mu vládu v Haliči*.“ Ondrejovi sa Pakoslavova rada zapáčila, stretol sa s Leškom na Spiši[114] a oženil svojho syna [Kolomana] s Leškovou

[111] Táto informácia nie je v iných prameňoch doložená. Naopak medzi Poľskom a Uhorskom bol tematizovaný mier, ktorý garantovala Svätá Stolica, ako to našlo výraz už v *Uhorsko-poľskej kronike* (ďalej *UPK*). Tá vznikla na kráľovskom dvore Kolomana Haličského niekedy v prvej tretine 13. storočia. Pozri Martin Homza: *Uhorsko-poľská kronika* : *Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Trans.: Jana Balegová. Koment. a vstupná štúdia: Martin Homza. Bratislava : Post Scriptum, 2009, 223 s. (tu s. 150 – 155). V polovici 13. storočia bol vďaka poľskému kronikárovi Vincentovi Kadlubkovi tento mier tématizovaný ako Mier svätého Vojtecha a svätého Štefana. Pozri Magistri Vincentii dicti Kadlubek : *Chronica Polonorum*. Ed.: Marian Plezia. In: *MPH NS*. Vol. 11. Kraków : Wydawnictwo i drukarnia “Secesja“, 1994, 212 s. (tu s. 165 – 166).

[112] Vojvoda Pakoslav Lasotič, alebo Pakoslav Starý, syn Lasotu z malopoľského rodu Avdankovcov. Pozri *Urzędnicy Małopolscy XII – XV wieku*. Ed.: Janusz Kurtyka a Antoni Gąsiorowski. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, 377 s. (tu s. 353).

[113] Koloman († 1241), prostredný syn Ondreja II. Haličský vládca (knieža 1215, kráľ 1219 – 1241), spišský vojvoda (*dominus Scepusiae* 1221 – 1241), vojvoda a kráľ celého Slovänska (*dux et rex totius Sclavoniae* 1227 – 1241), kráľ Rusov (*rex Ruthenorum* 1219 – 1241) a kráľ Slovanov (*rex Sclavorum* 1240 – 1241). Tomuto prostrednému synovi kráľa Ondreja II. v poslednom období venuje slovenská i maďarská historiografia pomerne značnú pozornosť. Pozri Nataša Procházková: *Koloman Haličský* : *Arpádovský panovník 13. storočia*. Dizertačná práca. Bratislava : Katedra slovenských dejín, 2015, 169 s. a Idem : Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241. In: *Terra Scepusiensis*, s. 243 – 249. Martin Homza: Coloman King of Galicia (1208? – 1241) on the Background of Arpad Dynasty's Foreign and Home Policy in the First Half of the 13th Century. In: *Colloquia Russica*. Series 1, vol. 2, 2012, s. 236 – 242. Z maďarskej historiografie pozri Márta Font a Gábor Barabás: *Kálmán (1208 – 1241)* : *Halics királya* : *Szlavónia hercege*. Budapest a Pécs : Magyar Történelmi Társulat a Kronosz Kiadó, 2017, 201 s. Gábor Barabás: The Titles of the Hungarian Royal Family in the Light of Hungarian and Papal Sources in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Chronica. Annual of the Institute of History, University of Szeged*. Roč. 13, 2017, s. 27 – 43. Idem: Prince Coloman's Life after 1226 : A Member of the Árpádian Dynasty and Central European Narrative Sources. In: *Hungary and Hungarians in Central and East European Narrative Sources(10th – 17th Centuries)*. Ed.: Dániel Bagi; Gábor Barabás; Márta Font a Endre Sashalmi. Pécs : University of Pécs, 2019, s. 107 – 124 a iné.

[114] Stretnutie, zjazd na Spiši (na Spišskom hrade). Jedno z najdôležitejších stretnutí uhorských a poľských elít, ktorého dôsledky sa v tej či onej forme napĺňovali počas nasledujúcich desiatok rokov. Zdá sa, že šlo najmä z uhorskej strany o dlho pripravovanú politickú dohodu, ktorej ideové krytie zabezpečovalo pápežstvo,

dcérou.[115] Nariadil, aby v Haliči zajali Vladislava a uväznili ho. Ten potom vo väzení aj zomrel.[116] Kvôli kniežacej vláde Vladislav spôsobil svojmu rodu a svojim deťom veľké zlo. Preto nikto z kniežat nepodporoval jeho deti (*Sdc* 21, 24; *Iz* 14, 21; 57, 4; *Dan* 1, 3).

Rok 1215

Kráľ [Ondrej] dosadil do Haliče svojho syna [Kolomana], Leškovi dal Premyšel a Pakoslavovi Ľubačev.[117] Pakoslav bol zástancom kňažnej Romanovej a jej detí. Na Pakoslavovu radu odkázal Leško Alexandrovi: „*Daj Vladimír Romanovičovcom – Danielovi a Vasilkovi. Ak nedáš, zaútočím na teba spolu s Romanovičovcami.*“ Alexander tak neurobil a Leško dosadil Romanovičovcov do Vladimíra.[118]

v danom čase Inocent III († 1216). Zmyslom stretnutia bolo cirkevne inkorporovať časť Kyjevskej Rusi do latinského kresťanského orbitu, čomu zodpovedá sľub Ondreja II. pápežovi Inocentovi III. vytvoriť cirkevnú úniu medzi obyvateľmi Haličského kniežatstva a Latinskou katolíckou cirkvou. V praktickej rovine z tohto dôvodu prišlo aj ku kompromisu s deľbou Haličského kniežatstva medzi dve katolícke krajiny. Západnú časť s Ľubačevom a Premyšlom mali získať Poliaci. Východná časť Haličska s hlavným mestom a centrom kniežatstva mala pripadnúť Uhrom. Romanovičovcom malo zostať len vlastné Vladimírsko. Ďalšie okolnosti stretnutia a ich analýzu pozri Martin Homza: Včasnostredoveké dejiny Spiša, s. 146.

[115] Salomea († 1268) bola dcérou Leška Bieleho a ruskej kňažnej Grimyslavy. V čase Spišského zjazdu mohla mať maximálne tri roky. K sobášu s Kolomanom mohlo prísť teda najskôr okolo roku 1225, teda ešte počas Kolomanovho pôsobenia na Spiši. Od konca roku 1226 do smrti svojho manžela v roku 1241 pôsobila v Slavónsku. Manželstvo zostalo nekonzumované. Po roku 1241 sa vrátila do Krakovského a Sandomierskeho kniežatstva svojho otca a matky. Stala sa zakladateľkou mníšskeho radu klarisiek v Poľsku. V roku 1673 bola vyhlásená za blahoslavenú. Pozri Karol Hollý: Princess Salomea and Hungarian-Polish Relations in the Period 1214 – 1241. In: *Historický časopis* (ďalej *HČ*). Roč. 55, 2007, s. 5 – 32.

[116] Vladislav Kormiličič podľa všetkého zomrel v Uhorsku v rozmedzí rokov 1231 – 1232. Nie však vo väzení, ako píše kronikár, ale vo výslužbe, ako šľachtický *emeritus*. Pozri Мирослав М. Волощук: „*Русь*“ *в Угорському королівстві*, s. 171 – 173.

[117] Ľubačev, staroruské kniežacie mesto v Haličskom kniežatstve. V súčasnosti poľské mesto Lubaczów (ukr. *Любачів*, rus. *Любачев*), ktoré sa nachádza v Podkarpatskom vojvodstve blízko od hranice s Ukrajinou. Pozri Aleksandra Gruszczyńska: Wyniki prac wykopaliskowych na Wzgórzu Zamkowym w Lubaczowie, wojew. Przemyśl w roku 1975. In: *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1976 – 1979*. Roč. 35, (1983) 1984, s. 245 – 249 a iné.

[118] Vyhnanie Alexandra z mesta Vladimíra a dosadenie Romanovičovcov bolo podľa všetkého súčasťou dohody zo Spiša.

V ROKU 6720 (1212)

Rok 1215

Kráľ [Ondrej II.] odobral Leškovi Premyšel a Ľubačev.[119] Leško bol tou hanbou zarmútený a poslal [posla] do Novgorodu po Mstislava [Mstislaviča Udatného].[120] Rečie: „*Si môj brat. Príď a ovládni Halič.*“ Mstislav na Leškovu radu vytiahol na Halič. Všetci Haličania a Sudislav poslali po Daniela. Daniel však nestihol prísť, Benedikt Lysý so Sudislavom utiekli do Uhorska a Mstislav usadol [na kniežací prestol] v Haliči.

V ROKU 6721 (1213)

Jeseň 1217

V tých rokoch, potom, čo uplynul určitý čas, Daniel pojal za ženu Mstislavovu dcéru menom Anna[121] a narodili sa im synovia a dcéry[122] (*Gn* 11, 13; 11, 17; 11, 19; 11, 21; 11, 25; *Ez* 23, 4.). Prvorodený bol Herakles, potom Lev, ďalej Roman, Mstislav, Švarn[123] a ďalší, ktorí ešte ako malí opustili tento svet.

[119] Veľmi dôležitý moment, ktorým Ondrej II. z nateraz neznámych dôvodov porušil *Spišskú dohodu*. Odvetou, ako je z textu evidentné, bolo pozvanie Mstislava Mstislaviča Udatného, vtedajšieho novgorodského kniežaťa Leškom Bielym. Ako formálna zámienka tu poslúžila skutočnosť, že malopoľský i novgorodskí vladári sa pokladali za členov rodiny vládcov východo-strednej Európy, keďže medzi nimi platila určitá miera pokrvnej príbuznosti. Pozri nižšie štylizáciu: „Si môj brat…“

[120] Mstislav Mstislavič (Udatný), zo smolenskej vetvy Mstislavičovcov, novgorodské, haličské a torčeské knieža († 1228). Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 506 – 512. Pokiaľ ide o slovenské a uhorské dejiny pod menom *Mstizlaus*, treba povedať, že ako jednému z mála ruských kniežat mu *UPK* venuje osobitú časť, v ktorej anticipuje práva Kolomana Haličského na haličský prestol. Pozri MARTIN HOMZA: *Uhorsko-poľská kronika*, s. 23 – 24, 83 – 84 a 181.

Udatný v origináli *оудатныи*. Adjektívum sa dnes obyčajne prekladá ako „udatný“. V pôvodnom slova zmysle však má aj viacero iných významov, napríklad „spôsobný“ (majúci dobré spôsoby), ale aj celkom opačné voči dnes zaužívanému chápaniu – „ústupčivý“. Pozri heslo: „Удава́ть, уда́ть“. In: ВЛАДИМИР И. ДАЛЬ: *Толковый словарь живого великорусского языка*. Vol. 1 – 4. 2. vyd. С. Петербургъ : Типография М. О. Вольфа, 1880 – 1882 (tu vol. 4, s. 483).

[121] Anna Mstislavovna († 1245?), dcéra Mstislava Udatného. K sobášu však prišlo až niekedy na konci roku 1217, alebo v prvých mesiacoch 1218. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 314.

[122] Ako je z textu zjavné Daniel Romanovič a Anna Mstislavovna mali aj dcéry. Bližšie o ich osude pozri *ibidem*, s. 363 – 372 a 656 – 669.

[123] Herakles († do 1240 ?); Lev († 1300/1301); Roman († 1258/1259); Mstislav († 1247/1250 ?), alebo Mstislav z druhého manželstva Daniela Romanoviča. Pozri *ibidem*, s. 366 – 367. Posledným podľa mena známym synom Daniela bol

Po nejakej dobe prišiel Daniel k Mstislavovi do Haliče. Rečie na Leška: „*Drží moju vlasť*“. [Mstislav] mu odvetil: „*Syn môj, pre staršie priateľstvo nemôžem ísť proti nemu. Nájdi si iných*.“ *Roky 1217 – 1218*

Daniel sa vrátil domov a potom spolu s bratom ovládol Brest, Uhrusk, Vereščin, Stolpje, Komov a celú ukrajinu.[124]

Leško sa veľmi rozhneval na Daniela. Keď prišla jar, Poliaci vytiahli do boja a bojovali na Bugu. Daniel proti nim poslal Gavrila Dušiloviča, Semiona Oľujeviča a Vasilka Gavriloviča. V bojoch sa dostali až k Suchej Dorogve,[125] oslobodili svojich zajatcov a s veľkou slávou sa vrátili do Vladimíra. *Jar 1218*

Vtedy bol zabitý Klim Christinič, jediný zo všetkých Danielových bojovníkov, a jeho kríž dodnes stojí na Suchej Dorogve.[126]

Zabili mnoho Poliakov a hnali ich až k rieke Vepru.[127]

Švarn († 1269 ?). Už na prvý pohľad je zjavné, že výber osobných vlastných mien mužských potomkov Daniela a Anny bol podrobený zámeru pokračovať v budovaní novej mocnej dynastie. Mená Herakles, Lev i Roman sú totiž menami slávnych byzantských cisárov. Na druhej strane Roman a Mstislav sú tiež systémové antroponomiká po oboch starých otcoch Romanovi Mstislavičovi a Mstislavovi Mstislavičovi Udatnom. Oproti tomu celkom nesystémové meno je Švarn. K logike výkladu osobných vlastných mien u Romanovičovcov podrobnejšie pozri Анна Ф. Литвина a Федор Б. Успенский: *Выбор имени у русских князей в X–XVI вв.*, s. 168, o mene Švarn pozri *ibidem* exkurz Nr. 5. Byzantské imperiálne mená by sa dali pochopiť, ak by sa prijala hypotéza o tom, že druhou manželkou Romana Mstislaviča bola byzantská princezná Eufrozina. Pozri Aleksandr V. Maiorov: *Eufrozyna Halicka* : *Córka imperatora bizantyńskiego*, *passim*.

[124] V origináli *оукраина*, tu ešte pravdepodobne v zmysle okrajové územia, pohraničná oblasť. Tu oblasť západne od rieky Veper, pohraničné územie medzi Volynským kniežatstvom a Poľskom. Takto už Perfecky. Pozri *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 133. Slovo *ukrajina* neskôr slúžilo ako ľudové označenie na priestory, ktoré sa rozprestierali medzi Moskovským veľkokniežatstvom, neskôr Ruským cárstvom (impériom), Poľským kráľovstvom a Osmanskou ríšou. Dnes Ukrajina oficiálny názov štátu v tejto časti Európy.

[125] Suchaja Dorogva (rus. *Сухая Дорогва*), predpokladá sa, že ide o lokalitu na území historického Volynska, v súčasnosti na území dnešného Poľska, v blízkosti mesta Włodawa (rus. *Влодава*, ukr. *Володава*) a dediny Suchawa (rus. a ukr. *Сухава*). Pozri Николай П. Барсов: *Очерки русской исторической географии* : *География начальной (Несторовой) летописи*. Варшава : Тип. К. Ковалевского, 1885, 371 s. (citované podľa internetu https://www.prlib.ru/item/436166, 20. februára 2018).

[126] Lokalitu sa do súčasných dní nepodarilo presnejšie lokalizovať.

[127] Rieka Veper (st. rus. *Вепрь*, poľ. *Wieprz*), pravý prítok Visly. Pramení v blízkosti dnešného poľského mesta Tomaszów Lubelski v Lubelskom vojvodstve.

Rok 1218/1219

Leškovi sa zazdalo, že Daniel ovládol Brest na Mstislavovu radu, a preto odkázal kráľovi [Ondrejovi II.]: „*Nechcem diel v Haličsku, ale daj ho môjmu zaťovi* [Kolomanovi].“[128] Kráľ poslal veľké vojsko, ktoré spolu s Leškom pritiahlo k Premyšlu.[129] Jarun, ktorý bol vtedy tisícnikom[130] v Premyšli, pred nimi utiekol.

Mstislav uzavrel spojenectvo so všetkými ruskými a černigovskými kniežatami. Poslal Demetera, Miroslava a Michalka Glebovića, aby im šli oproti

[128] Letopisec v literárnej skratke opisuje začiatok druhého panovania kráľoviča Kolomana a jeho manželky Salomey v Haličsku. Pri svojom vstupe do tejto problematiky nadväzuje na najdôležitejšiu problémovú tému rímskej (uhorsko-poľskej) koalície, ktorou boli poľské nároky na západné Haličsko. Leško Biely sa ho týmto posolstvom *de facto* vzdáva ako venného majetku v prospech svojej dcéry Salomey.

[129] Uzurpovanie vlády Mstislavom Mstislavičom Udatným v Haličsku bolo okrem iných okolností umožnené aj skutočnosťou, že Ondrej II. a s ním väčšina uhorskej vojenskej hotovosti, v ktorej nechýbali ani ďalší uhorskí hrdinovia *HVK* ako napríklad kráľovský taverník Dionýz, kráľovský stajník Demeter, ale i iní poprední dvorania Ondreja II., sa zúčastnili 5. krížovej výpravy. Vlastná výprava (prípravy pochopiteľne o dosť dlhšie) pre väčšinu Uhrov trvala zhruba rok od leta 1217 do leta 1218. To znamená, že kráľ Ondrej II. sa v haličských veciach mohol znovu angažovať až najskôr na jeseň, skorú zimu 1218.

[130] Tisícnik – tysjacký (rus. *тысяцкий*), úradná osoba kniežacej administratívy v mestách stredovekej Rusi. Pôvodne podľa ruského a ukrajinského výkladu vodca mestskej domobrany, ktorému sa podriaďovalo približne tisíc mužov. Postupne, ako sa vyvíjali mestá, menili sa aj právomoci tisícnika, ktorý popri vojenskej funkcii prebral do svojich rúk aj mestský súd a administratívny dohľad nad obchodom v meste. Úrad tisícnika sa takto stal jedným z najdôležitejších v mestách Kyjevskej Rusi, ako aj Haličsko-volynského kniežatstva. Na genézu problému tisícnikov však máme iný názor. Pôvod tejto organizácie treba podľa všetkého hľadať v Rímskej ríši a v jej vojenskej a civilnej organizácii. Za tisícnika tu treba pokladať tribúna kohorty (*tribunus cohortis*), neskôr označovaného prosto ako *comes*. Tisícnik rímskej armády velil stotníkom – *centuriones*, a desiatnikom – *decuriones*. V Uhorskom kráľovstve, ale podľa všetkého už aj v jeho genetickom predchodcovi Slovanskom kráľovstve (*Regnum Sclavorum*) Mojmírovcov, sa táto pôvodne vojenská organizácia transformovala aj do podoby civilnej. Podrobnejšie pozri Matúš Kučera: Desatinná organizácia obyvateľstva v ranostredovekom Slovensku. In: *Historické štúdie*. Roč. 11, 1966, s. 57 – 77. Tam aj ďalšia literatúra k danej problematike. Optimálnym prekladom tohto termínu by teda bolo slovenské župan, alebo latinské *comes*, teda správca hradu, mesta, alebo vôbec určitej politicko-správnej jednotky, ktorému je z vôle panovníka zverená táto správa. Informácie o tisícnikoch a stotníkoch v *HVK* tak poukazujú na vojensko-militárny charakter politickej správy Haličsko-volynského kniežatstva v sledovanom období, čo ho nerobí až tak odlišným od susedných krajín viac na juh a západ. Tie však, najmä České krajiny počas vlády Vladislavovskej línie Přemyslovcov a Uhorské kráľovstvo od čias vlády Ondreja II., už v danej dobe prechádzali obdobím postupnej ekonomickej a spoločenskej transformácie smerom k feudalizmu.

ku Gorodku.[131] Gorodok sa oddelil, pretože v ňom boli Sudislavovi ľudia. Keď Demeter bojoval pri meste, zaútočili na neho Uhri a Poliaci, a Demeter utiekol. Vtedy bol tiež pod mestskou hradbou zastrelený diak[132] Vasil, prezývaný Molz. Michalko Skula zahynul po tom, čo ho dohnali pri rieke Ščirec,[133] odťali mu hlavu, zložili z neho tri zlaté reťaze a priniesli jeho hlavu Kolomanovi.

Mstislav čakal na rieke Zubrja.[134] Demeter utiekol k nemu. Mstislav nemohol s Uhrami bojovať a požiadal svojho zaťa Daniela a Alexandra, aby sa opevnili v Haliči. Daniel a Alexander mu sľúbili, že odídu do Haliča. Daniel sa opevnil v Haliči, ale Alexander sa to neodvážil.

V tom čase veľkokňažná Romanova vstúpila do kláštora. *Jeseň 1219*

Potom pritiahlo k mestu [Halič] vojsko Kolomana a Poliakov. Na Krvavom brode[135] sa tuho bojovalo, napadol sneh a oni už nedokázali ďalej vytrvať, odtiahli za Rogožinu[136] proti Mstislavovi a vyhnali ho z krajiny. *Jeseň, skorá zima 2019*

Mstislav povedal Danielovi: „*Odíď z mesta*!“ Daniel odišiel spolu s tisícnikom Demeterom, Glebom Zeremejevičom a Miroslavom. Vyrazili z mesta,

[131] Gorodok (ukr. *Городок*), kniežacie mesto stredovekej Rusi. V súčasnosti sa nachádza v Ľvovskej oblasti (Ukrajina). Володимир Пшик: *Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII – XVIII ст*. Львів : Гердан графіка, 2008, s. 41.

[132] Diak (rus. *дьяк*), úradná osoba v administratíve miest stredovekej Rusi. Podľa toho, na čele ktorého riadiaceho orgánu diak stál, rozlišujeme cirkevných, kniežacích, bojarských diakov, atď.

[133] Rieka Ščerek (ukr. *Щерек*; adaptované varianty: *Щирец, Щирок, Щирка*), ľavý prítok Dnestra, rieka pretekajúca historickým územím Haličská, v súčasnosti Ľvovskou oblasťou (Ukrajina).

[134] Rieka Zubrja (st. rus. *Зубрья*), rieka pretekajúca historickým územím Haličská, prítok Dnestra.

[135] Dnes ťažko identifikovateľná lokalita. Z kontextu však vyplýva, že nemohla byť ďaleko od mesta Halič.

[136] Rogožina (st. rus. *Рогожина*), historické mesto v Haličsku, v súčasnosti archeologicky presne nezafixovaná lokalita vo Ľvovskej oblasti, niekde medzi mestami Halič a Kamenec (Ukrajina). Pozri *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі*. Ed.: Олексій С. Стрижак. Київ : Наукова думка, 1985, s. 115.

a keď boli naproti Tlmaču,[137] dohnal ich zradný Vladislav Vitovič.[138] Zaútočili na neho. On im však utiekol vďaka rúčosti svojho koňa.

Daniel bol mladý, a keď videl, že Gleb Zeremejevič a Semion Kodninský[139] vyrážajú do boja, pripojil sa k nim, aby ich posilnil. A iní sa dali na útek.

Toho dňa trvala bitka až do noci. V noci sa Daniel a Gleb Zeremejevič vrátili späť a zajali janca.[140] Hoci bol Daniel mladý, preukázal statočnosť. Bojovali celú noc. Nadránom ich dohnal Gleb Vasilievič. Daniel na neho zaútočil a hnal ho za medze kraja. Ten utiekol len vďaka tomu, že mal svieže kone. Keď sa Daniel vracal, vydal sa sám proti nepriateľom, ale tí sa neodvážili na neho zaútočiť. Potom k nemu prišiel Gleb Sudilovič, Gavrilo Ivorovič a Perenežko.[141]

Pred 25. októbrom 1219

Odtiaľ pokračovali do Onuta[142] a vošli do stepi. Mali veľký hlad. Pred sviatkom svätého Demetera šli vozy k Plavu. Zmocnili sa týchto vozov a dosýta sa najedli a potom ďakovali Bohu a svätému Demeterovi, že ich nasýtil. Odtiaľ tiahli nadol pod Kučelemin.[143] Rozmýšľali, kde prekročiť Dnester. Z božej milosti priplávali z Olešia[144] lode a na nich preplávali Dnester[145] a nasýtili sa rybami a vínom.

---

[137] Dnes *Тлумач*, lokalita Ivano-frankivskej oblasti (Ukrajina).

[138] Haličský bojar. Pozri Мирослав В. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 182.

[139] Haličský bojar. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów*, s. 236 – 238.

[140] Nielen poľskí editori vďaka pôvodine, v ktorej sa nachádza veľké písmeno, sa domnievali, že ide o osobné vlastné meno. My sa domnievame, že ide o podstatné meno zajatec, odvodené od slovesa *jať*, v zmysle brať, zajímať.

[141] Mená haličských bojarov. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów*, s. 145 – 146, 148 – 150 a 232 – 233.

[142] Onut (ukr. *Онут*), historické mesto v Haličsku, ležiace na pravom brehu Dnestra. V súčasnosti obec v Černovickej oblasti (Ukrajina).

[143] Kučelemin/Kučelmin (st. rus. *Кучелемин/Кучелмин*), historické mesto ležiace na juhu Haličského kniežatstva na pravom, skalnatom brehu Dnestra.

[144] Olešie, respektíve Oľšie/Ošelie (st. rus. *Олешье, Ольшье, Олшия, Ошелье*), doslovný preklad „Jelšavovo". Kyjevskoruský morský prístav v Čiernom mori v ústí rieky Dneper. Založili ho v 10. storočí kupci a bojovníci z Kyjevskej Rusi, obchodujúci po rieke Dneper s Byzanciou. Pozri Арнольд Л. Сокульский: К локализации летописного Олешья. In: *Советская археология*. Roč. 1, 1980, s. 64 – 73.

[145] Lode pravdepodobne plávali pozdĺž pobrežia Čierneho mora, v smere od rieky Dneper k Dnestru.

Odtiaľ Daniel prišiel k Mstislavovi. Mstislav veľmi pochválil Daniela a dal mu veľké dary i svojho svižného siváka [koňa]. Rečie mu: „*Choď, knieža, do Vladimíra a ja pôjdem k Polovcom, aby som sa pomstil za svoju hanbu*.“ A Daniel odišiel do Vladimíra.

V ROKU 6722 (1214)

Bol pokoj.

V ROKU 6723 (1215)

Október – november 1219

Z vôle Božej vyslali litovské kniežatá poslov k veľkokňažnej Romanovej a Danielovi s Vasilkom s ponukou na mier. Mená litovských kniežat boli tieto: najstarší Živinbudas, Daujotas, Dausprungas, jeho brat Mindovg,[146] Daujatasov brat Vilikaila. A žemaitské kniežatá Gerdivilas, Vykintas, Ruškovičovci – Kintibutas, Vambutas, Butautas, Vižeikis so synom Višlisom, Kitenis, Plikosova a ďalej Bulevičovci – Vismantas, ktorého zabil Mindovg a vzal si jeho ženu a zabil jeho bratov Edivydasa a Sprudeikisa. A tieto kniežatá z Deltuvy – Juodikis, Pukeikis, Bikšys, Ligeikis. Títo všetci uzavreli mier s kniežatami Danielom a Vasilkom a v krajine zavládol mier.[147] Ale Poliaci neprestávali škodiť, preto na nich Daniel poslal Litovcov, ktorí s Poliakmi bojovali a mnoho ich pozabíjali.

Rok 1220

V ROKU 6724 (1216)

Nestalo sa nič.

[146] Mindovg (st. rus. *Ми(н)довгъ*, rus. *Миндовг*, pol. *Mendog*, bielorus. *Міндоўг*, lit. *Mindaugas*. Žil okolo rokov 1195/1203 – 1263), litovské veľknieža a od roku 1253 kráľ. Zjednotil politicky nejednotné územie litovských kmeňov a považuje sa za prvého známeho a významného vládcu Litvy. Pozri JULIUSZ LATKOWSKI: *Mendog król litewski (ok. 1203 – 12 sierpnia 1263)*. Kraków : Avalon, 2018, 223 s.

[147] ВИТАС ЯНКАУСКАС: Русско-литовский договор 1219 года и внутриполитические отношения Литвы в первой четверти X века. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2013, s. 115 – 121.

V ROKU 6725 (1217)

V tom čase File Hrdý[148] vyrazil s množstvom Uhrov do boja. Veril, že ovládne krajinu a vysuší more. Rečie: „*Jeden kameň rozbije veľa hrncov*.“[149] A naduto predniesol aj ďalšie slová: „*S ostrým mečom a rýchlym koňom ovládneme mnoho Rusov*.“[150] Boh to ale nestrpel a neskôr bol File Hrdý zabitý Danielom Romanovičom.

Alexander [Vsevolodovič] prešiel z Danielovej a Vasilkovej strany na Leškovu, takže kým nepritiahol Mstislav s Polovcami, tí dvaja sa okrem božej pomoci nemohli spoliehať na nič. A vtedy odtiahol z Haliče File s mnohými Uhrami a Poliakmi a zobral so sebou haličských bojarov a svojho svokra Sudislava,[151] Lazara a ďalších. A ostatní ho opustili, pretože [File] veľmi spyšnel.

---

[148] File Hrdý (Pyšný). V *HVK* najčastejšie zmieňovaný uhorský hodnostár. Patril medzi popredných mužov Ondreja II. a Bela IV. Bol zabitý Danielom v roku 1245 v bitke pri Jaroslave. Pozri nižšie. File Hrdý je negatívnou postavou v očiach autora *HVK*, ktorý tu pri jeho opise uplatnil logiku dobrý vládca a zlý radca. To jest uhorskí králi a kráľovičí, ktorí vystupujú v *HVK* sú v podstate pozitívne postavy. Nástroje ich moci, ako File Hrdý, alebo Benedikt (Antikrist) sú však postavami naskrz negatívnymi. Pokiaľ ide o historicitu Fileho Hrdého, je doložený aj v prameňoch uhorskej proveniencie, a to vo funkcii kráľovského stolníka v rokoch 1231 a 1232, šopronského župana (v roku 1234) na dvore Ondreja II. Pozri ATTILA ZSOLDOS: *Magyarország világi archontológiaja 1000–1301*, s. 54, 198 a 303. Pozri k tejto osobnosti podrobnejšie МИРОСЛАВ М. ВОЛОЩУК: Филя древле прегордыи : *Fila Supruniensis* : Маловідомі сюжети з історії Галицької землі першої половини XIII століття. In: *Actes testantibus* : *Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* : *Україна* : *Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Vol. 20. Ed.: Микола Литвин. Львів : Інститут українознавства, 2011, 838 s. (s. 189–196) a IDEM: *„Русь“ в Угорському королівстві*, s. 326–328.

[149] Zjavne ide o použitie staršieho latinského múdroslovia. Početní komentátori tejto časti textu upozorňujú na súvislosť s anekdotou, ktorú vo viazanej reči veršov použil poľský kronikár Vincent Kadlubek vo svojej *Poľskej kronike* z polovice 13. storočia. Stalo sa tak v súvislosti s opismi bojov, ktoré viedol Kazimír Spravodlivý s ruskými kniežatami: „Vincit conflictu/Lapis, olla suo cadit ictu…“ (*„Hrniec, ktorý sa stretne s kameňom, pukne pri prvom údere*“). Ak by sa táto hypotéza potvrdila, potom by sa dalo predpokladať, že autor tejto časti *HVK* vedel po latinsky. Na to nakoniec poukazuje aj jeho znalosť latinskej terminológie na iných miestach letopisu. Touto jazykovou znalosťou sa zaraďoval do dobového vzdelaneckého okruhu, ktorý sa združoval okolo rodiny vládcov východo-strednej Európy v sledovanom čase.

[150] Podobne ako v predchádzajúcej poznámke.

[151] Manželstvo Fileho Hrdého s neznámou, podľa mena dcérou Sudislava, je ďalším dokladom o tom, že zmiešané pravoslávno-katolícke manželstvá boli aj po roku 1204 v našej časti Európy na dennom poriadku. Vďaka tejto vedomosti, alebo

V ROKU 6726 (1218)

Bol pokoj.

V ROKU 6727 (1219)

V tom čase Leško pritiahol proti Danielovi k Ščekarevu,[152] aby mu znemožnil spojiť sa a pomôcť svojmu svokrovi Mstislavovi. Konrád prišiel uzmieriť Leška s Danielom, ale keď sa dozvedel o Leškovej ľsti, prestal pobádať Daniela, aby šiel k Leškovi. File sa chystal do boja (1 *Sam* 13, 6; *Ž* 147, 16; *Jer* 40, 10). Myslel, že ho nikto nemôže poraziť. Nechal v Haliči Kolomana a vybudoval vežu[153] v Chráme našej Prečistej Pani, Bohorodičky, ktorá však nestrpela pohanenie svojho chrámu a odovzdala mesto Mstislavovi.

Rok 1220/1221

Rok 1221

napríklad aj sobášu Demetra z rodu Aba s Rurikovnou (Anastázia Alexandrovna, pozri nižšie), môžeme povedať, že v danom období existovalo rodinné pokrvné príbuzenstvo nielen v rodine vládcov, ale aj v rodoch popredných veľmožov, a to naprieč poľskými i ruskými kniežatstvami a Uhorským kráľovstvom. Pozri aj МИРОСЛАВ М. ВОЛОЩУК: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 324 – 330.

[152] Ščekarev (st. rus. *Щекарев*), historické mesto vo Volynsku. V súčasnosti ide o mesto Krasnystaw (rus. *Красныстав*, ukr. *Красностав*) v Lubelskom vojvodstve (Poľsko). Pozri PRZEMYSŁAW GRZĄDKA: W sprawie lokalizacji grodziska w Krasnymstawie. In: *Archeologia Polski Środkowowschodniej*. Roč. 7, 2005, s. 259 – 261 a KONRAD GROCHECKI: Głos w sprawie lokalizacji latopisowego grodziska Szczekarzew. Reinterpretacja źródeł. In: *Nestor* : *Czasopismo Artystyczne*. Roč. 1(23), 2013, s. 28 – 33.

[153] V pôvodine *създа град*[ъ]. Preložili sme „vybudoval vežu". Ide o najpravdepodobnejšie riešenie tohto prekladateľského problému. Viedlo nás k nemu niekoľko indícií. Po prvé bol to v danej dobe veľmi populárny spôsob opevnenia, ktorý sa v Uhorskom kráľovstve rozšíril z Jadranskej oblasti najmä v súvislosti s križiackymi výpravami a postupne aj vďaka uhorskému vplyvu za Karpatmi sa rozširoval aj v Haličskom, Volynskom a ďalších kniežatstvách. Po druhé istý Leko, syn Mocha a jeho bratia sa spomínajú ako verní ľudia Bela IV., jobagióni Bratislavského hradu, v súvislosti s budovaním veže na Bratislavskom hrade v roku 1245. Pozri CODEX *diplomaticus et epistularis Slovaciae* (ďalej *CDSl*). Vol. 1 – 2. Ed.: Richard Marsina. Bratislava: Veda, 1971 a 1987 (tu vol. 2, s. 126, č. 190).

S Kolomanom[154] tu bol Ivan,[155] Lekin,[156] a takisto Demeter[157] a Bot.[158] Keď prišli Polovci, aby sa pozreli na bitku, vrhli sa na nich Uhri aj s Poliakmi. Jednému Polovcovi sa podarilo zasiahnuť Uza[159] strelou do oka a ten spadol z koňa. Zobrali jeho telo a oplakali ho. Na druhý deň, pred sviatkom svätej Bohorodičky,[160] zaútočil Mstislav zavčas rána na Fileho Hrdého, Uhrov a Poliakov. Bojovali medzi sebou urputne a zvíťazil Mstislav. Uhri a Poliaci sa dali na útek. Množstvo z nich bolo pobitých a preveliký File bol

14. august 1221

[154] Nasledujúci menoslov nie je hierarchický usporiadaný, ale náhodný, podľa toho, na čo si práve autor *HVK* Anna A spomenul, alebo koho poznal. Okrem vysokých kráľovských hodnostárov, akými boli nepochybne Demeter z rodu Abovcov a Ivan(ka), sa tu podľa všetkého vyskytuje aj jobagión Bratislavského hradu a stavbár (?) Lekin a nie celkom jasne identifikovateľný Bot(h). Spoločným menovateľom tohto zoznamu mien je, že šlo o ľudí verných Kolomanovi. Pozri tež Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 304.

[155] Pri identifikácii tejto osoby mali poľský vydavatelia *HVK* určité pochybnosti. Z logiky veci, to jest z existujúcich zoznamov uhorských hodnostárov im totiž vyplývalo, že týmto Ivanom by mohol byť Ivanka, požecký župan zmienený v roku 1232, neskôr, v roku 1242 ako slavónsky vicebán a záhrebský bán. Pozri Attila Zsoldos: *Magyarország vilagi archontológiaja 1000–1301*, s. 182 a 229. Toto riešenie je podľa nášho názoru veľmi pravdepodobné vzhľadom na skutočnosť, že uvedený hodnostár patril k ľuďom zo sprievodu Kolomana Haličského a tento prostredný syn Ondreja II. bol v roku 1232 slavónskym a chorvátskym vojvodom. Rovnako pravdepodobné je, že po smrti Kolomana, ako jeho blízky človek prevzal na seba časť kompetencií tohto vládcu.

[156] Lekin. K identifikácii tejto postavy pozri tri poznámky vyššie.

[157] Demeter z lipoveckej línie rodu Abovcov. Pozri k nemu Attila Zsoldos: *Magyarország vilagi archontológiaja 1000–1301*, s. 294. Vychovávateľ a blízky človek, stolník (*dapifer*) Kolomana Haličského. „Kráľa Rusov" sprevádzal na všetkých jeho pôsobiskách začo si vyslúžil aj to, že okrem iných majetkov mu v roku 1240 Koloman daroval aj Našice v Slavónsku. Pozri Codex *diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (ďalej *CDCr*). Vol. 1–18. Ed.: Tadija Smičiklas. Zagreb : JAZU, 1904–1990 (tu vol. 4, s. 102–104, č. 95). O výnimočnom postavení tohto muža svedčí aj skutočnosť, že si vzal za manželku Anastáziu Alexandrovnu, dcéru ruského kniežaťa Alexandra Vsevolodoviča, ako o tom píše autor *HVK* nižšie. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 397.

[158] Rytier Bot. Jeho identifikácia je dosť zložitá. Jedno z riešení pozri Attila Zsoldos: *Magyarország vilagi archontológiaja 1000–1301*, s. 191.

[159] Uhorský rytier Uzo. Taktiež Kolomanov človek. Postava z iných prameňov ťažko identifikovateľná.

[160] Sviatok Nanebovzatia Panny Márie, to jest 15. august.

zajatý Dobryňovým družiníkom. Kedysi ho [Fileho] uniesol falošný Žiroslav[161] – ten [Žiroslav], keď bol odhalený, prišiel o celú svoju dedovizeň.[162]

Po tom, ako zvíťazil, vytiahol Mstislav na Halič a bojovalo sa pri mestskej bráne. A [obrancovia mesta[163]] uchýlili sa na horné poschodie chrámu, niektorí sa tam dostali na lanách, no ich kone boli pochytané. Z chrámu [Prečistej Pani Bohorodičky] vytvorili pevnosť [vežu], strieľali a hádzali kamene na obyvateľov mesta, ale vysiľoval ich smäd, lebo tam nemali vodu. Keď prišiel Mstislav, vzdali sa mu a boli vyvedení z chrámu. Daniel dorazil s malou družinou a tisícnikom Demianom, ale v tej chvíli tam on [Mstislav] ešte nebol. Potom prišiel Daniel k Mstislavovi a všetci sa veľmi radovali, lebo Boh ich ochránil pred cudzincami, všetci Uhri a Poliaci padli alebo boli zajatí a ďalší sa na úteku utopili alebo ich pozabíjali smerdi [sedliaci],[164] takže nikto z nich sa nezachránil – taká bola Božia milosť v Ruskej krajine.

Potom Sudislava priviedli k Mstislavovi, ktorý mu nepripomenul niekdajšie zlo a zmiloval sa nad ním.[165] Ten mu za to objal nohy a sľuboval,

---

[161] Žiroslav, významný veľmož (vojvoda, bojar?) na dvore Mstislava Mstislaviča Udatného. Negatívna postava letopisu. Autorom pokladaný za ľstivého, alebo aj falošného. Zástanca prouhorskej politiky. Pozri Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 182 – 184.

[162] V origináli *отчина* (rus. *вотчина*) – dedovizeň, rodový majetok, panstvo.

[163] Ide o ľudí Kolomana. V origináli sa *expressis verbis* s týmto označením nestretneme, no z kontextu je zrejmé, že ide o Uhrov, respektíve Uhrov a Poliakov.

[164] V origináli *смерды* – doslova tí, ktorí smrdia, smrdiaci – čierne krky, oproti bielym krkom (šľachta a klérus). Išlo o kategóriu obyvateľstva v stredovekej Rusi 9. – 14. storočia (definované tzv. *Ruskou Pravdou*), ktorá sa venovala obrábaniu pôdu, roľníctvu. Spočiatku, na rozdiel od nevoľníkov (st. rus. *холопы*) boli slobodní, no postupne, ako sa upevňovali feudálne väzby, stali sa z nich nevoľníci. Pozoruhodný odkaz v ruskej literatúre 19. storočia u Fiodora Michajloviča Dostojevského v diele *Bratia Karamazovovci*, hrdina menom Smerďakov, syn otca Karamazova a nevoľníčky. Všeobecne odkaz na nízky, alebo nelegitímny pôvod. Autor tejto časti *HVK* chcel takýmto opisom zdôraznil hanebný osud uhorsko-poľského vojska.

[165] Mstislav Udatný sa k porazeným zachoval veľmi milosrdne. O motívoch, prečo tak urobil, sa môžeme iba domnievať. V každom prípade Sudislav, ako je zrejmé z textu, nepatril k ľuďom, ktorých prepustenie vyjednal Ondrej II. od Mstislava po tom ako toto ruské knieža dobylo mesto Halič v lete roku 1221. K prepustencom oproti tomu patril na prvom mieste Koloman, jeho manželka Salomea a podľa všetkého aj File Hrdý. Po zdĺhavých rokovaniach sa ich podarilo dostať zo zajatia Mstislava Udatného až niekedy na prelome rokov 1221/1222 po tom, čo sa Koloman oficiálne vzdal svojho nároku na haličský trón. Pozri Nataša Procházková: *Koloman Haličský* : *Arpádovský panovník 13. storočia*, s. 23.

že bude jeho sluhom. Mstislav jeho slovám uveril, obdaroval ho veľkými poctami a dal mu Zvenigorod.

V ROKU 6728 (1220)

Nebolo nič.

V ROKU 6729 (1221)

Pred jeseňou 1221

V tom čase Alexander odstúpil [od Daniela a Vasilka] a uzavrel mier s Leškom, Kolomanom a Filem Hrdým, lebo stále želal Romanovičovcom len to zlé. Avšak po Mstislavovom víťazstve a po vojne Litovcov proti Poliakom uzavrel Leško mier s Danielom a Vasilkom prostredníctvom Držislava Abramoviča a Tvoriana Votichoviča a Romanovičovci uzavreli mier prostredníctvom tisícnika Demiana.[166] Tak Leško odstúpil od spojenectva s Alexandrom.[167]

Rok 1222/1223

Počas tej sobotňajšej noci vyplienili Daniel s Vasilkom okolie Belza a Červene a celá krajina bola spustošená. Bojar lúpil bojara, sedliak sedliaka, jedno mesto druhé (*Iz* 19, 2; *Jer* 15, 9), takže nezostala ani jediná nevyplienená dedina. Ako sa hovorí v Písme: „*Nezostane kameň na kameni*." (*Mk* 13, 2; *Mt* 24, 1 – 2) Belžania nazývajú túto noc zlou nocou, lebo táto noc si s nimi zahrala zlú hru – než svitlo, všetko bolo vydrancované.[168]

Mstislav rečie: „*Zmiluj sa nad bratom Alexandrom*!" A Daniel odtiahol od Belzu a vrátil sa do Vladimíra.

V ROKU 6730 (1222)

Nebolo nič.

[166] Držislav Abramovič a Florián Vojtechovič boli dôležitými malopoľskými hodnostármi. Demian bol človekom Daniela. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: Elity *ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 242 – 243, o Demianovi *ibidem,* s. 118 – 125.

[167] Autor *HVK* spomína len udalosti, ktoré sa udiali za oblúkom Karpát. Porážka Kolomana a Fileho Hrdého mohla znamenať formálne zánik katolíckej koalície Ondreja II. a Leška Bieleho. Právny základ tejto zmluvy – manželstvo medzi Salomeou a Kolomanom – však pretrvalo aj po tejto udalosti a spolu s korunováciou Kolomana na kráľa Ruténov, ktorej platnosť pápež Honórius III. na dopyt Ondreja II. nezrušil, dávalo legitímne základy pre kontinuitu Kolomanovej politiky v Haličsku. O tom ale podrobnejšie nižšie.

[168] K vysvetleniu tohto miesta pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 122.

V ROKU 6731 (1223)

Rok 1223 – 1224?

Za Daniela a Vasilka Romanovičovcov boli vladimírski biskupi:[169] biskupom bol blahoslavený velebný Josaf zo Svätej Hory,[170] potom bol Vasil [Vasilij] zo Svätej Hory, potom Mikifor zvaný Stanilo, keďže predtým bol Vasilkovým sluhom, a nakoniec Kuzma, mierny, velebný a pokorný biskup vladimírsky.[171]

S Božím dovolením založil Daniel mesto menom Chelm.[172] O jeho založení [však] porozprávame inokedy.

Z Božej vôle vybral knieža Daniel z kléru veľkého Chrámu svätej Bohorodičky Vladimírskej a ustanovil biskupom Ivana, lebo predtým bol biskupom Josaf Ugrovský (Uhruský?),[173] ktorý si uzurpoval metropolitný stolec, za čo bol zosadený a biskupstvo bolo prenesené do Chelmu.

---

[169] V pôvodine západoslovanské *бискупи*, nie východoslovanské *єпархи*, ako by sa dalo očakávať. Poľskí prekladatelia a editori sa domnievajú, že ide o slovo, ktoré preniklo do letopisu prostredníctvom dobovej poľštiny. Slovo biskup je však staro hornonemeckého pôvodu a prostredníctvo bavorskej nemčiny ho najprv prevzali Slovania okolo stredného Dunaja. Pozri heslo „Biskup" In: ĽUBOR KRÁLIK: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 71. Tu sa používalo aj v prvých storočiach existencie Uhorského kráľovstva. My si myslíme, azda nie celkom neprávom, že referenčným priestorom pre autora *HVK*, neboli dobové poľské kniežatstvá, ale dobové Uhorské kráľovstvo. Preto predpokladáme, že ide o ďalší doklad prieniku používania spoločného slovanského základu, akéhosi slovanského *koiné* jazyka, ktorého epicentrom bolo po dlhé stáročia Uhorské kráľovstvo. Poukazuje na to aj ďalšie pomerne časté užívanie odbornej, zdvorilostnej a diplomatickej lexiky typickej pre priestor južne od Karpatského masívu, tak ako ich budeme i naďalej uvádzať.

[170] Kláštor Svätá Hora v Zimnom pri Vladimíre vznikol ako obraz najslávnejšieho pravoslávneho mníšskeho centra Svätej Hory Athos už v 11. storočí.

[171] Viac o týchto cirkevných osobách pozri АНДЖЕЙ ҐІЛЬ а ІГОР Я. СКОЧИЛЯС: *Владимирсько-Берестейска єпархія XI–XVIII. століть* : *Історичні нариси*. Львів : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2013, 288 s. (tu s. 15–16) a ЮРІЙ ДИБА: Джерела до ранньої історії Володимирської єпархії. In: *Волинський Благовісник*. Roč. 5, 2017, s. 97–118 (tu 111–112).

[172] Dnešné mesto Chełm (rus. a ukr. *Холм*), leží v Lubelskom vojvodstve vo východnej časti Poľska na hraniciach s Ukrajinou. Vzniklo po roku 1235. Daniel tu vybudoval najprv hrad a neskôr sem preniesol aj hlavné ústredné orgány svojho kniežatstva, vrátane sídla eparchie. K tomu nižšie. Pozri aj ADRIAN JUSUPOVIĆ: „Богу же изволившю Данилъ созда градъ Холмъ" : Geneza Chełma i jego biskupstwa. In: *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. Roč. 12, 2014, č. 6, s. 11–26.

[173] Identifikácia biskupa Josafa Ugrovského nie je podnes uspokojivo vyriešená. Existuje niekoľko hypotéz o jeho pôvode. Jedni ho identifikujú s „blahoslaveným,

V ROKU 6732 (1224)

Roky 1222 – 1223

Pritiahlo nevídané vojsko: bezbožní Moabčania,[174] (*Gn* 19, 31 – 37) zvaní Tatári,[175] pritiahli do Poloveckej krajiny. Polovci sa pokúšali klásť odpor, ale ani ten najsilnejší z nich, Juraj Končakovič,[176] nemal síl sa im postaviť na odpor a utiekol. Pozabíjaných bolo množstvo ľudí – až po rieku Dneper. Tatári sa potom otočili naspäť a vrátili sa do svojich júrt.[177] A keď Polovci pribehli do Ruskej krajiny, riekli ruským kniežatám: „*Ak nám nepomôžete, dnes posekali nás, no zajtra posekajú vás!*"

V meste Kyjeve sa konal snem všetkých kniežat, na ktorom sa dohodli takto:„*Je lepšie sa s nimi stretnúť v cudzej krajine, než vo svojej.*"[178] V tom čase

---

velebným biskupom Josafom zo Svätej Hory", ktorý bol dovtedy vladimírskym biskupom, druhí toto stotožnenie odmietajú, argumentujúc, že ak by išlo o jednu a tú istú osobu, text *HVK* k roku 1223 by bol veľmi zmätočný až nelogický (v udalostiach k tomuto roku je najprv Josaf opísaný ako velebný biskup a o pár riadkov nižšie už ako uzurpátor moci). Bližšie k tejto polemike Pravoslávna encyklopédia (citované podľa internetu http://www.pravenc.ru/text/578078.html, 20. februára 2018).

K prídomku Ugrovský – odvodené od názvu historického stredovekej Rusi – Uhruvsk, respektíve Ugrovsk, Ugrovesk, Ugoresk (st. rus. *Угровск, Угровеск, Угореск*), ktorého dnešnú, presnú lokalizáciu nepoznáme. Hypoteticky je však možné lokalitu tiež identifikovať s dnešným poľským Uhruskom, ukr. *Угруск*. Pozri vyššie.

[174] Moabčania, obyvatelia Moábie, biblický semitský národ žijúci na východ od Jordánu a Mŕtveho mora. Ich meno sa odvodzuje od syna Lóta a jeho staršej dcéry (*Gn* 19, 31 – 37). Týmto biblickým menom staroruskí kronikári zvyčajne označovali Tatárov.

[175] Východoslovanské dobové pramene a po nich aj stredoveké latinské texty pod týmto menom označujú nomádsku kmeňovú konfederáciu pôvodne vedenú Džingischánom a jeho Mongolmi. Meno sa v Európe stalo populárnym aj vďaka svojej asociácii s Tartarom, v gréckej mytológii priepasťou večnej tmy, kde za svoje hriechy pykali najhoršie duše. V kresťanskom ponímaní peklo. Vďaka tejto asociácii a pre Európana neobvyklému zjavu, boli Tatári chápaní aj ako vojaci pekla. Podrobnejšie k problematike pozri PETER B. GOLDEN: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*, s. 283 – 308.

[176] Juraj Končakovič. K jeho identifikácii pozri *ibidem*, s. 279.

[177] V pôvodine *вежде своа*. Teoreticky by mohlo ísť aj o kryté vozy (domy) kočovníkov – *telegy*.

[178] Z vojensko-taktického hľadiska najlepšie riešenie. Podobne uvažoval aj Belo IV., keď svoju najstaršiu dcéru Kunigundu, neskôr svätú, vydal za krakovské a sandomierske kniežа Boleslava Hanblivého a druhú dcéru Annu za Rastislava Černigovského, nominálne haličské kniežа. Cieľom tejto politiky Bela IV. bolo vytvoriť na svojej severovýchodnej hranici nad Karpatami ochrannú (bufernú) zónu. Bohužiaľ tento plán nevyšiel a okrem vpádu z roku 1241 prišli aj vpády ďalšie. Pozri BOŁESŁAW

bol Mstislav Romanovič v Kyjeve,[179] Mstislav Kozeľský[180] v Černigove[181] a Mstislav Mstislavič v Haliči: to boli najstaršie kniežatá Ruskej krajiny. Juraj, suzdaľské veľknieža,[182] na tomto sneme nebol. Potom tu boli mladšie kniežatá: Daniel Romanovič, Michal Vsevolodovič,[183] Vsevolod Mstislavič

Ulanowski: Drugi napad Tatarów na Polskę. In: *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiętności*. Roč. 18, 1885, s. 275 – 325. O tom však nižšie.

[179] Mstislav Romanovič Kyjevský/Mstislav Boris Romanovič († 1223 v bitke na Kalke), zo smolenskej vetvy Romanovičovcov. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 449 – 453.

[180] Mstislav Sviatoslavič († 1223 v bitke na Kalke), z polockej vetvy Rurikovcov. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 125.

[181] Dnes укр. *Чернігів*, centrum Černigovskej oblasti na severe Ukrajiny. Pôvodne jedno z najstarších a najdôležitejších centier Kyjevskej Rusi. V čase písania *HVK* tu vládla dynastia Olegovičovcov, ktorá sa odvádzala od Olega Sviatoslaviča, vnuka Jaroslava Múdreho. V roku 1239 ho zničili Mongoli. Pozri Ірина Чугаєва: *Чернігівське літописання XI – XIII ст.* : *Історіографічний міф чи історичне джерело?* Чернігів : ПАТ ПВК «Десна», 2018, 336 s. Podobne Володимир Коваленко: Чернігів і Галич у XII – XIII ст. In: *Галичина і Волинь у добу середньовіччя* : *До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. Львів : Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 2001, s. 154 – 165.

[182] Juraj Vsevolodovič († 1238), suzdaľské veľknieža, syn Vsevoloda Jurieviča Veľké Hniezdo. Pozri Андрей А. Кузнецов: *Владимирский князь Георгий Всеволодович в истории Руси первой трети XIII века* : *Особенности преломления источников в историографии*. Нижний Новгород : Изд-во ННГУ, 2006, 540 s.

[183] Michal Vsevolodovič (1179 – 1246), v historiografii známy aj ako Michal Černigovský a v pravoslávnej cirkvi ako svätý Michal Vsevolodovič – knieža pereslavské (1206), novgorodské (1224, 1229), černigovské (1223 – 1246), haličské (1235 – 1239) a veľknieža kyjevské (1238 – 1239, 1241 – 1243). Otec Rastislava Michajloviča, známeho aj ako Rastislav Slavónsky či Haličský. Kvôli pochopeniu ďalších dejov, ktoré opisuje autor *HVK*, treba ešte uviesť, že Michal Vsevolodovič bol synom Vsevoloda Sviatoslaviča Čermeného a podľa mena neznámej dcéry Kazimíra Spravodlivého. Bol teda bratrancom Leška Bieleho a Konráda I. Mazovského. S Kolomanom Haličským ho teda spájalo príbuzenské puto, ktoré stelesňoval manželský zväzok Kolomana a Salomey, dcéry Leška Bieleho. Na druhej strane mal blízke vzťahy aj s Danielom a Vasilkom, keďže za manželku mal ich sestru Helenu (?). Táto rodinná konštelácia mala nepochybný vplyv na jeho haličskú, poľskú, ale i uhorskú politiku. Po jeho smrti sa preniesla na jeho syna Rastislava Michajloviča, o ktorom však nižšie. K Michalovi Černigovskému pozri Martin Dimnik: *Mikhail, Prince* of *Chernigov and Grand Prince of Kiev, 1224 – 1246* : *Studies and Texts Series of the Pontifical Institute of Mediaeval Studies*. Vol. 52. Michigan : Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1981, 199 s.

Kyjevský[184] a mnohé iné kniežatá. Vtedy sa tiež nechalo pokrstiť veľknieža polovecké Basty.[185] Vasilko na sneme nebol, zostal vo Vladimíre, pretože bol ešte primladý.

Odtiaľ [z Kyjeva] oni [kniežatá] v mesiaci apríl vyšli a došli až k rieke Dneper, k Varjažskému ostrovu.[186] Sem za nimi prišla celá Polovecká krajina. Prišli aj Černigovčania, Kyjevčania, Smolenčania a aj obyvatelia iných krajín. Všetci sme prešli suchou nohou cez Dneper, lebo voda bola zakrytá množstvom lodí.[187] Aj Haličania a Volyňania prišli, každý so svojimi kniežatami. Aj Kurčania, Trubečania a Putivľjania, všetci prišli na koňoch so svojimi kniežatami. Vyhnanci z Haliče[188] plávali po Dnestri[189] a vplávali do mora. Bolo ich na tisíc ľudí.[190] Potom vplávali do Dnepra. Priplávali až k riečnym

[184] Vsevolod Mstislavič († 1239/1240), novgorodské a smolenské knieža. Bol synom Mstislava Borisa Romanoviča. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Genealogia Mścisławowiczów,* s. 520 – 526.

[185] Basty, polovecký chán. Na pravoslávie konvertoval pod dojmom prehratej bitky s Mongolmi najskôr v márnej viere, že jedine spojené ruské a kumánske vojská budú vedieť zastaviť hroziacu mongolskú inváziu. Pozri VICTOR SPINEI: The Cuman Bishopric : Genesis and Evolution. In: *The Other Europe in the Middle Ages* : *Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans* (ďalej *The Other Europe*). Ed.: Florin Curta v spolupráci s Romanom Kovalevom. Leiden a Boston : Brill, 2008, 492 s. (s. 413 – 456, tu s. 442).

[186] Dnes už neexistujúca lokalita pri meste Zarub, na pravom brehu dolného Dnepra, kde sa nachádzal v stredoveku dôležitý brod. Dnes obec Zarubince (ukr. *Зарубинці*) v Kyjevskej oblasti (Ukrajina).

[187] Chyba kopistu. V pôvodine nemohla byť voda pokrytá množstvom ľudí: „от множ[ь]ства людей", to je ale nemožné. Navyše o niekoľko riadkov nižšie kopista opäť zamieňa ľudí za lode. Tento raz v opačnom garde. Zaujímavé je, že autor, ako rozprávač tejto anekdoty, tu prechádza do prvej osoby množného čísla. To by mohlo znamenať, že podobne ako v iných prípadoch i v tomto bol na tvári miesta. Podľa všetkého vo vojenskom sprievode kniežaťa Daniela Romanoviča.

[188] V pôvodine: „выгон[ь]ци галиц[ь]киа". Tento termín nemá doteraz v historiografii jednoznačné vysvetlenie. Prekladali sme teda doslovne ako „vyhnanci z Haliče". V takomto prípade by šlo o obyvateľov, ktorí nesúhlasili s aktuálnym politickým *status quo* v tomto meste a kniežatstve. Ich účasť na ťažení proti Mongolom však mohla dočasne prevrstviť ich nesúhlas. Zaujímavé je ich umiestnenie na Dnestri (v historickom Podolí). Pozri Адриан Юсупович: Галицкие „выгнаньцы" или „выгонци"? In: *Rossica antiqua.* Roč. 2, 2012, č. 6, s. 114 – 133.

[189] Ďalšia chyba kopistu. V pôvodine Dneper, ale to je nelogické. Šlo o Dnester, ako je z kontextu jasné.

[190] V pôvodine *лодей тысяща*. Nie sme prví, ktorí si všimli, že ide o ďalší evidentný omyl kopistu, klasické *locus corruptus*. Správne má byť *людей тысяща*, teda tisíc ľudí, čo zodpovedá aj reálnemu obsahu týchto riadkov.

kataraktom a zostali pri rieke Chortica,[191] pri brode u Protolče.[192] Bol s nimi Juraj Domamirič a Držikraj Vladislavič.[193]

Do tábora prišla zvesť, že Tatári sa prišli pozrieť na ruské lode. Keď to začul Daniel Romanovič, vyskočil na koňa a vyrazil obhliadnuť si to nevídané vojsko, a spolu s ním sa tam hnali aj jeho jazdci i mnoho ďalších kniežat, aby to nevídané vojsko uzreli. Tatári ušli. Juraj im [mladším kniežatám] povedal: „*Sú to strelci.*“[194] A iní rečú: „*Sú to obyčajní ľudia, horší než Polovci.*“ Juraj Domamirič riekol: „*Sú to vojaci, zdatní bojovníci.*“

Po návrate Juraj všetko vyrozprával Mstislavovi. Mladé kniežatá povedali: „*Mstislav, a aj ty druhý Mstislav, nestojte! Vytiahnime proti nim!*“ Všetky kniežatá, Mstislav [Kyjevský] a aj druhý, Mstislav Černigovský, prekročili rieku Dneper a pripojili sa k nim ďalšie kniežatá a vstúpili na poloveckú step. Dneper prekročili v utorok a Tatári sa stretli s ruskými plukmi. Ruskí strelci zvíťazili a hnali ich ďaleko do stepi, rúbajúc ich. Ukoristili im dobytok a odišli so stádami, takže všetci bojovníci sa obohatili o dobytok.

Odtiaľ potom pokračovali [spojené ruské a kumánske vojská] osem dní[195] k rieke Kalke.[196] Cestou narazili na tatárske strážne oddiely. Strážne oddiely medzi sebou zviedli boj, v ktorom padol Ivan Dmitrijevič a ďalší dvaja muži.[197]

---

[191] Rieka Chortica, pravý prítok Dnepra.

[192] *Протолче – Протолчий брод*, alebo tiež prosto Dneperský brod na dolnom Dnepri. V písomných prameňoch známy od 11. do 16. storočia. Prechod rieky Dneper pri južnej časti ostrova Chortica pri Osokorovskom jazere. Dnes zaliaty Kachovskou priehradou.

[193] Vojvodovia Mstislava Mstislaviča Udatného. K identifikácii týchto osôb pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 126.

[194] V pôvodine *стрѣл*[ь]*ци*. Tu vo významne strelci z reflexných lukov, lučištníci na koňoch, ľahká nomádska jazda.

[195] Číslovka 8 tu môže plniť štylistickú funkciu, môže mať totiž aj symbolickú hodnotu plnosti času. Za ôsmy deň stvorenia je totiž považovaná nedeľa Zmŕtvychvstania Ježiša Krista. Podrobnejšie pozri Martin Homza: *Uhorsko-poľská kronika*, s. 21 – 22 a 128.

[196] Rieka Kalka, najčastejšie stotožňovaná s riekou Kalčik, ktorá sa vlieva do Azovského mora, alebo s jej menším ľavým menom Kalka v Doneckej oblasti (Ukrajina).

[197] K identifikácii tejto osoby pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 127.

30. máj 1223

Tatári odišli. Na tej istej rieke Kalka sa Tatári stretli s poloveckými a ruskými plukmi. Mstislav Mstislavič prikázal ako prvému Danielovi, aby so svojím a ďalšími plukmi prekročili rieku Kalka. Sám po ňom tiež prešiel rieku – bol v strážnom oddiele. Keď zbadal tatárske pluky, prišiel a zavelil: „*Do zbrane*!" Mstislav Romanovič [Kyjevský] aj druhý Mstislav [Kozeľský/Černigovský] sedeli v tábore a o ničom nevedeli – Mstislav [Mstislavič] im kvôli závisti nepovedal, čo sa deje. Bolo totiž medzi kniežatami veľké nepriateľstvo.

Pluky sa zhromaždili. Daniel vyráža dopredu i Semion Oľujevič a Vasilko Gavrilovič. Útočia na tatárske pluky. Vasilka zhodia [z koňa]. Samotný Daniel bol tiež bodnutý do pŕs. Vďaka svojej mladosti a chrabrosti necíti rany na tele. Má iba osemnásť rokov[198] a je silný.

Daniel statočne bojuje a zabíja Tatárov. Keď to vidí Mstislav Nemý, myslí, že Daniel padol [z koňa], a sám ruší na nich, lebo je to silný muž, Romanov príbuzný, z rodu Vladimíra, zvaného Monomach. Veľmi tiež kedysi miloval jeho otca [Romana], ktorý mu po svojej smrti odkázal celé svoje imanie, aby ho potom odovzdal kniežaťu Danielovi.

Tatári utekajú. Daniel aj so svojím plukom ich zabíja, aj Oleg Kurský[199] [so svojim plukom] sa statočne s nimi zráža. Avšak zaútočia na nich nové pluky. Za naše hriechy boli ruské pluky porazené.

Keď Daniel zbadá, že zúri najkrutejšia bitka, [a ďalší] ozbrojenci nepriateľa nastupujú [do boja] a tatárski strelci urputne strieľajú, pod náporom nepriateľa obráti svojho koňa na útek. Ako uháňa, zachce sa mu veľmi piť a keď sa napije, zacíti rany na svojom tele, ktoré v zápale boja pre svoju statočnosť a mužný vek nevnímal. Bol totiž odvážny a chrabrý: „Od hlavy až po päty na ňom nebolo chyby". (*2 Sam*, 14, 25 a *Iz* 1, 6)[200]

[198] Číselný údaj o veku Daniela je opäť potrebné brať skôr symbolicky, ako reálne. Diskusiu k tejto problematike pozri Алексей П. Толочко: Известен ли год рождения Даниила Романовича Галицкого? In: *Средневековая Русь*. Roč. 7, 2007, s. 221 – 236. Pozri tiež Дариуш Домбровский: К вопросу о датах рождения Даниила и Василька Романовичей (заметки к статье А. П. Толочко). In: *Средневековая Русь*. 2009, s. 85 – 100.

[199] Oleg Sviatoslavič († po 1228), kurské knieža. *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 127. Tam aj ďalšia literatúra.

[200] Autor, ktorý bol podľa všetkého svedkom porážky ruských a poloveckých kniežat na rieke Kalka, využíva celý opis nešťastnej bitky, v súlade s hlavným zámerom svojho diela, na heroizáciu hlavného hrdinu Daniela. K tomu, podobne, ako aj na iných miestach, používa alúzie i priame citáty z *Písma Svätého*.

Všetky ruské kniežatá boli porazené. Niečo takéto sa ešte nikdy nestalo. Tatári po tom, ako za hriechy kresťanov porazili ruské kniežatá, pritiahli do Novgorodu Svätoplukovského.[201] Rusi nečakali od nich ľsti, vyšli im oproti s krížmi a všetci boli pozabíjaní.

Boh očakával od kresťanov pokánie a obrátil Tatárov naspäť do krajín na východe, kde dobyli Tangutskú a ďalšie iné krajiny. Vtedy bol aj Čingischán zabitý Tangutami.[202] Tatári oklamali Tangutov, aby ich potom ľsťou porazili. Aj ďalšie krajiny dobyli – buď v boji, alebo ešte častejšie ľsťou.

V ROKU 6733 (1225)

Roky 1224 – 1226?

Potom ako uplynul nejaký čas, Alexander [Vsevolodovič], stále živiaci nenávisť voči bratom Danielovi a Vasilkovi Romanovičovcom, sa dopočul, že Mstislav svojho zaťa, knieža Daniela, nemá v obľube. Naplnilo ho to radosťou a začal nabádať Mstislava k vojne. Mstislav vytiahol do boja a dorazil k Lysej Hore.[203] Daniel dorazil do Poľska, prizval na pomoc knieža Leška, a vytiahol proti nemu [Alexandrovi]. Mstislav poslal pomoc Alexandrovi.[204] Keď stretli [Daniel a Leško] vojsko [Mstislava], zahnali ho do mesta Belz a chýbalo málo a skoro dobyli aj mesto. Na druhý deň ráno Daniel proti nim vyrazil. Mstislav podľahol a vrátil sa do Haličska.

Knieža Daniel s Poliakmi pustošil Haličskú krajinu okolo Ľubačeva. Do zajatia brali všetkých po celom Belzskom a Červienskom kraji, dokonca

[201] Novgorod Sviatopolčeský, to jest Svätoplukovský (st. rus. *Новагород Святополчьский*), historické mesto na rieke Dneper, južne od Kyjeva v Pereslavskom kniežatstve. V roku 1096 bol založený Svätoplukom II. (Michalom) Iziaslavičom († 1113). Dnes archeologická lokalita *Святополч,* medzi dedinami *Витачів* a *Стайки* v Kyjevskej oblasti (Ukrajina).

[202] Džingischán zomrel počas vojenskej kampane proti Tangutom v auguste 1227. Pozri PETER B. GOLDEN: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*, s. 288.

[203] Lysá Hora, pomerne častý názov hory v nejakej krajine. Tu ide o názov vrchu *Лиса гора*, severne od obce Holohory (ukr. *Гологори*) vo Ľvovskej oblasti (Ukrajina). Pozri ВИТАЛІЙ ЛЯСКА: Лиса Гора на Голих горах (причинок до топонімічного ландшафту галицько-волинського пограниччя в добу романовичів). In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 217–226.

[204] Preklad podľa logiky, ktorú uznal už Grigorij (George) Perfecky. Pozri *THE GALICIAN-VOLHYNIAN Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 30. Podobne *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 128.

aj tých, ktorí sa schovali.[205] Knieža Vasilko získal mnoho koristi, stáda koní a kobýl, až mu Poliaci závideli. Keď prišli od oboch poslovia, Demian a Andrej boli prepustení.

Okolo roku 1225

A stalo sa potom, že Mstislav priviedol Kutena[206] s množstvom Polovcov a Vladimíra Kyjevského[207] hotujúc sa tiahnuť na Alexandrovu radu proti Poliakom. Alexander, ktorý vždy škodil svojim bratom, radil [Mstislavovi]: „*Tvoj zať ťa chce zabiť*." Keď si pred jeho stanom vyjasňovali veci, sám Alexander ta nesmel prísť a poslal svojho Jána.[208] Mstislav riekol: „*Toto je, Ján, tvoje dielo, že Daniel na mňa po druhýkrát poštval Poliakov*." A všetky kniežatá pochopili, že Alexander ohovára a Ján klame, a všetci povedali Danielovi: „*Za tú urážku si zaslúžiš, aby si vládol namiesto neho*." No on [Daniel] ho [Mstislava] z bratskej lásky o vládu nepripravil, za čo ho všetci pochválili.

Mstislav [za to] prijal svojho zaťa s láskou a poctil ho veľkými darmi, dal mu svojho vrtkého koňa aktaza,[209] v tej dobe nevídaného, a svoju dcéru Annu tiež bohato obdaroval. V Peremili sa stretol s bratmi a spoločne tam uzavreli mier.

V ROKU 6734 (1226)

Potom ľstivý Žiroslav riekol haličským bojarom: „*Mstislav vyšiel do stepi* [Poloveckej] *a chce vás vydať napospas svojmu svokrovi Kutenovi, aby vás pozabíjal.*" Mstislav bol pritom nevinný a o ničom takom nevedel. Bojari

[205] Uprednostnili sme preklad podľa *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 128.

[206] Kuten († 1241). V historiografii sa objavujú rôzne transkripcie jeho mena: Köten, Kutan, Kuthen, Kuthens, Kotyan, Kotjan, Kotan, Koťan, Koteny, Kötöny, Kuethan a Zayhan. V roku 1237 po mongolskom vpáde na polovecké územia utiekol spolu s približne 40 tisícmi Polovcov (Kumánov) do Uhorska, kde ich prijal Belo IV. a usadil ich medzi riekami Tisa a Dunaj. V Uhorsku Kumáni prijali kresťanstvo západného rítu. Kuten bol pokrstený menom Ján. O tomto panovníkovi existuje rozsiahla literatúra pozri napríklad DIMITRI KOROBEINIKOV: A Broken Mirror : The Kipcak World in the Thirteenth Century. In: *The Other Europe*, s. 379 – 412.

[207] Vladimír Demeter Rurikovič († 1239), od roku 1225 (?) kyjevské knieža. Pozri ДАРИУШ ДОМБРОВСКИЙ: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 497 – 501.

[208] Vojvoda Ján, z iných prameňov neznámy. Človek kniežaťa Alexandra Vsevolodoviča. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów*, s. 173 – 174.

[209] Aktaz (turkic. *Aktaz* – „ak" biely a „tazy" arabský), biely arabský kôň. V *HVK* sa týmto slovom označovali vybrané polovecké kone.

Žiroslavovi uverili, odišli do Premyšskej krajiny,[210] do hôr Kaukazských, nazývaných aj Uhorskými,[211] na rieku Dnester.[212] Poslali poslov. Rečú: „*Žiroslav nám povedal, predal nás* [Mstislav] *Kutenovi*." Mstislav k nim poslal otca Timofeja so slovami: „*Žiroslav ma* [Mstislava] *pred vami bezdôvodne oklebetil*." Timofej im odprisahal, že Mstislav o ničom takom nevedel, a priviedol všetkých bojarov k nemu naspäť.

Knieža Žiroslava usvedčil a vyhnal ho od seba rovnako, ako Boh vyhnal Kaina od svojej tváre. Rečie: „*Buď prekliaty! Stenaj a tras sa na zemi, lebo zem otvorila svoje ústa, aby prijala krv tvojho brata*." (*Gen* 4, 11 – 12) Rovnako však aj Žiroslav otvorí ústa svoje na svojho pána: „*Nech nebude žiadneho podporovateľa* [Mstislava] *v žiadnej z ruských krajín, uhorských a nikde inde na svete. Nech blúdi z jednej krajiny do druhej, žobre o jedlo, nech má nedostatok vína a oleja.*[213] *Nech jeho dvor je pustý a v jeho dedine nebude ani živej duše!* (*Lv* 10, 20; *Dt* 29, 6; *Ž* 69 (68); 26 a 108, *Sk* 1, 20)[214]

Odtiaľ ide vyhnanec [Žiroslav] k Iziaslavovi [Vladimírovičovi], nazývaným zradným klamárom, keďže zradil všetkých, horel klamstvom, ale všetci ho poznali vďaka tomu, že mal dobrého otca [Vladimír Igorevič]. Iba jeho

[210] Veta „Жирославь повѣдал[ъ] нам[ъ] ес[*mъ*]" obsahuje sloveso „povedať", odvodené od „dať vedieť" (oboznámiť). heslo „Povedať" In: Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 462. Moderné východoslovanské jazyky ho nepoznajú. Oproti tomu západosloslovanské jazyky ako slovenčina, poľština a čeština, áno. Nepoznáme čas, kedy sa toto sloveso z východoslovanských jazykov vytratilo, respektíve bolo nahradené inými slovesami. S určitou dávkou opatrnosti však možno používanie slovesa *povedať* autorom *HVK* pokladať za ďalší znak existencie nadregionálnej formy slovanského *lingua franca* (*common Slavic*), za ktorého epicentrum v sledovanom čase 13. storočia možno určiť Uhorské kráľovstvo, teda aj dnešné územie Slovenska.

[211] Karpaty sa tradične vo východoslovanských naračných prameňoch nazývajú Uhorskými horami. Zriedkavý idióm „(ísť) do Kaukazských hôr" (*в Горы Кавокаскыа*) je ďalším znakom učenosti, sčítanosti, ale aj osobnej skúsenosti autora tejto časti *HVK*.

[212] V origináli *HVK* ide o rukopisnú chybu, keď je tam uvedené Dneper (*Днепръ*).

[213] V origináli st. rus. *олей*, rus. *елей* (st. gr. *ἔλαιον* – olivový olej). Išlo o cirkevnoslovanský názov pre olivový olej, neskôr sa tak označoval akýkoľvek olej, ktorý sa používal pri pravoslávnom cirkevnom obrade. Olivový olej často zmiešavali s vínom alebo inými aromatickými látkami.

[214] Formulácia reči Žiroslava pripomína formuly verejnej kliatby. Ich verejné vyrieknutie a opísanie autorom *HVK* svedčí o neobyčajnom význame, ktorý Žiroslav požíval na dvore Mstislava. Pozri Алексей П. Толочко: О галицком боярине Жирославе, его венце и убожестве. In: *Ruthenica*. Roč. 5, 2006, s. 252 – 255. Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 182 – 184.

chudoba mu po dlhú dobu prekážala v intrigách, jeho jazyk sa živil lžami, no vďaka prefíkanosti dodával vierohodnosť klamstvu a tešil sa zo lži viac než z [kráľovskej] koruny. Bol to klamár, ktorý podvod používal nielen voči cudzím, ale aj voči svojim najlepším priateľom, pretože klamal kvôli prospechu. (Jozef Flavius, *Židovské starožitnosti*) Pre toto tak veľmi chcel byť u Iziaslava. Ale vráťme sa k tomu, o čom bola reč skôr.

Rok 1227

Mstislav na radu podlých haličských bojarov vydal svoju mladšiu dcéru[215] za kráľoviča Ondreja[216] a dal mu Premyšel.[217] Ondrej [kráľovič] poslúchol

[215] Dariusz Dąbrowski stotožnil túto osobu s Máriou Mstislavovnou. Udalosť sa mala odohrať podľa toho istého autora pred 21. januárom 1222. Vzhľadom na nedospelosť oboch však malo ísť o klasické *sponsalia pro futuro*. Manželstvo bolo podľa všetkého uzavreté až po dovŕšení dospelého veku okolo roku 1224 alebo 1225. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Daniel Romanowicz król Rusi,* s. 121 – 122. V tom istom čase mal získať potom, čo formálne spravoval Premyšské vojvodstvo i Halič.

[216] Kráľovič Ondrej, haličské knieža († 1234), najmladší syn uhorského kráľa Ondreja II. a Gertrúdy z Andechs-Meranu, zať Mstislava Haličského. Pozri Mór Wertner: *Az Árpádok családi története*. Nagy-Becskerek : Pleitz Ferencz Pál Könyvnyomdája, 1892, 629 s. (tu s. 452 – 456). Ondrej II. „nasadil" do pozície haličského vojvodu svojho syna kráľoviča Ondreja ako alternatívne riešenie pre naplnenie plánu, ktorého zmyslom bola integrácia Haličska do Uhorského kráľovstva umocnená o úniu s Rímom. V skutočnosti sa však tento plán ukázal rovnako nereálny, ako bol ten predchádzajúci s Kolomanom. Jeho komparatívnou nevýhodou navyše bolo, že bratia Koloman a Ondrej sa dostali vo veci Haličska do pozície vzájomných konkurentov. Konzekvencie tohto postavenia sa potom prejavili aj v zahraničných vzťahoch Uhorského kráľovstva. Tak napríklad všetci bývalí spojenci Leška Bieleho (okrem Konráda Mazovského, o ktorom ešte bude reč) prešli do tábora Kolomana. Tento v pozícii *dux et rex totius Sclavoniae* nielenže nikdy nestratil haličský kráľovský titul, ale, a to je dôležité, jeho domáce i zahraničné úspechy ho naďalej predurčovali byť v očiach pápežstva pokračovateľom a hlavným nositeľom plánu, ktorý bol dohodnutý na Spiši v roku 1214. Dodajme ešte, že významnou mierou k tejto pozícii napomohol Kolomanovi aj fakt, že pápež Gregor IX. postupne strácal vieru v to, že stanovené ciele dokáže realizovať jeho otec Ondrej II.

[217] Bližšie o sobáši dcéry Mstislava s kráľovičom Ondrejom a získaní Premyšského vojvodstva Uhrami pozri Ryszard Grzesik: Książę węgierski żonaty z córką Mścisława Halickiego : Przyczynek do problemu czasu i miejsca powstania Kroniki węgiersko-polskiej. In: *Kwartalnik Historyczny*. Roč. 52, 1995, s. 23 – 35. Kráľovič Ondrej vydržal v úrade haličského vládcu s prestávkami od roku 1226 do roku 1234.

O manželstve medzi haličskou princeznou, dcérou Mstislava a uhorského kráľoviča, nie však Ondreja, ale Ladislava (*sic!*), píše aj autor *UPK* z prvej tretiny 13. storočia, a to takto: „Ruténsky vojvoda Mstislav z mesta Haliče ho (Ladislava) však prijal za adoptívneho syna a spolu s dcérou, pretože mal len ju a bol bez syna, odovzdal mu (Ladislavovi) naveky do vlastníctva Haličské kráľovstvo a potvrdil to prísahou." Podľa autora *UPK* teda Mstislav Mstislavič Ladislava nielen zosobášil so svojou dcérou, ale, podľa údajov spomenutej kroniky, ho aj adoptoval

podlého Semionka Ryšavého,[218] ponáhľal sa do Uhorska a začal zbierať vojsko. Keď nastala zima, dorazil do Premyšla.[219] Juraj, ktorý bol vtedy tisícnikom, vydal Premyšel a sám utiekol k Mstislavovi [Mstislavičovi Udatnému]. Kráľ [Ondrej II.] sa zastavil vo Zvenigorode a poslal svojich bojovníkov k Haliči,[220] sám sa však neodvážil pokračovať v ceste do Haliče – uhorskí

za syna a prísahou ho vyhlásil za večného dediča Haličského kráľovstva. Trojaké zdôrazňovanie práva Arpádovca na haličský kráľovský trón je nezvyčajným už na prvý pohľad. Prezrádza však eminentný záujem objednávateľa *UPK* o zdôraznenie jeho práv na haličský trón. Hoci Mstislav Mstislavič bol len haličským kniežaťom, Halič je v tejto kronike označené ako kráľovstvo a Ladislav získal toto kráľovstvo nielen pre seba, ale aj pre Uhorské kráľovstvo, a to na večné časy (*sic!*). Takouto okľukou sa dá dostať k jedinému korunovanému (haličskému) kráľovi pred rokom 1253 (v tomto roku sa stal kráľom Rusi Daniel Haličský, pozri nižšie). Týmto skorším kráľom Rusov (Haliče) bol Koloman Haličský. Bol to práve on, kto viac ako hociktorý iný člen arpádovskej dynastie (predtým i potom) potreboval historické a sväté práva na vládu v Haličsku. Zdôrazniť pritom treba, že tieto práva si vďaka autorovi *UPK* Koloman odvodzoval nie od hocijakého Arpádovca, ale práve priamo od Ladislava, druhého svätého kráľa arpádovskej dynastie. Za historickou postavou Ladislava teda treba vidieť politické ambície Kolomana. Autor *HVK* všetky tieto súvislosti jednoducho vynecháva (viac k tejto téme však pozri v našej vstupnej štúdii). Pozri Martin Homza: *Uhorsko-poľská kronika*, s. 23, 83, citát z kroniky s. 181. Pozri tu aj našu vstupnú štúdiu.

[218] V origináli *Чермний* (archaicky Červený, Rudý), haličský bojar, protivník vlády Daniela a Vasilka. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 238 – 239.

[219] Autor kroniky, tak, ako aj v iných prípadoch, nesleduje časovú následnosť jednotlivých dejov, ale tematickú. V tomto prípade retrospektívne vykresľuje tému kráľoviča Ondreja. Ten začiatkom roku 1227 vpadol do Haličska s pomocou vojsk svojho otca. Cieľom tejto výpravy bolo inštalovať na haličský trón kráľoviča Ondreja. Výprava, ako je z nižšie uvedených informácií zrejmé, dopadla v neprospech uhorskej strany. Kráľ Ondrej II. však neskôr svoj cieľ dosiahol inými spôsobmi. K ďalším detailom pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 131.

[220] Výprava Ondreja II. do Haličska v roku 1227 zapadá do veľkej „rošády“, ktorú vykonal so svojimi synmi uhorský kráľ v predchádzajúcom období. Najneskôr však na sklonku roku 1226 Bela presunul zo Slavónska a Chorvátska do Sedmohradska a daroval mu titul „mladšieho kráľa“ (*rex junior*). Kolomana presunul zo Spiša do Slavónska, so súhlasom pápeža Honória III. mu však ponechal titul „kráľa Rusov, vojvodu Dalmátska a taktiež Chorvátska“ („rex Ruthenorum et dux Dalmatiae atque Croatiae“). Pozri *CDCr* 3, č. 231, s. 258 – 259. Pozri tiež Nataša Procházková: *Koloman Haličský* : *Arpádovský panovník 13. storočia*, *passim* a staršiu prácu Eadem: Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241. In: *Terra Scepusiensis*, s. 243 – 249 (tu s. 247). Jedným z dôvodov takéhoto riešenia bolo geograficky oddeliť od seba bratov Kolomana a Ondreja, ktorých navonok spájali a zároveň aj proti sebe stavali tie isté politické záujmy. Belo naproti tomu, ako je to opäť zrejmé z ďalšieho textu *HVK*, sa stal spojencom kráľoviča Ondreja. To ho zároveň ale znepriateľovalo s Kolomanom. Takáto situácia trvala približne do času úmrtia kráľoviča Ondreja v zime roku 1234.

volchovia[221] mu totiž predpovedali, že ak uzrie Halič, neostane nažive. Pretože veštcom veril, netrúfol si ísť do Haliče. Dnester sa tak rozvodnil, že ho nebolo možné prekročiť.

Mstislav so svojimi plukmi vyšiel proti nim. Navzájom si jeden druhého prezreli a Uhri sa potom vrátili do svojich táborov. S kráľom [Ondrejom II.] bol aj Pakoslav a Poliaci.[222] Odtiaľ kráľ tiahol k Terebovli a dobyl ho, potom tiahol na Tichomil, tiež ho dobyl, a potom odtiaľ šiel ku Kremencu,[223] kde bojoval. Bolo pobitých alebo zranených veľa Uhrov.

[221] „Uhorskí volchovia" (*влъхвы оугор*[ь]*скъа*). Ponechali sme zrozumiteľný termín volchovia, nemožno ho totiž preložiť prosto ako čarodejníci, ako to robia poľskí prekladatelia a editori. Ruská encyklopédia slovanskej mytológie totiž pod heslom volchovia uvádza, že v staroruskej tradícii šlo o pohanských žrecov, astrológov – hviezdopravcov, čarodejov, alebo jasnovidcov. Pozri Владимир Я. Петрухин: Болхвы. In: *Славянская мифология : Энциклопедический словарь*. Vol. А – Я. Ed.: Kol. 2. vyd. Москва : Международные отношения, 2014, 509 s. (tu s. 89 – 90). Ťažko predpokladať, že okolo jedného z vodcov 5. krížovej výpravy sa pohybovali nejakí pohanskí kňazi. Na druhej strane však celkom oprávnene možno uvažovať o tom, že v prípade Ondreja II. ide najskôr o dvorných astrológov. Bola to v podstate bežná a prestížna súčasť dvora, ktorá súvisela s predpovedaním narodenia budúceho panovníka, vhodného času na výpravu, na stavbu kostola a iné. Táto špecifická vrstva vzdelancov sa totiž pohybovala okolo uhorského dvora kráľa Ondreja II. ako na to poukazuje *Život svätej Alžbety Durínskej*, ktorý spísal magister Teodorik okolo roku 1289 na základe starších podkladov. V tomto diele sa hovorí o tom, že v Sedmohradsku žil niekedy okolo prvého decénia 13. storočia: „istý šľachtic a boháč, ktorý mal ročný dôchodok tritisíc hrivien. Bol to filozof veľmi rozhľadený vo svetských vedách a rovnako vzdelaný aj v nigromancii a v astronómii. Tohto magistra menom Klynsor…" Bol to Klynsor, astrológ a vyvolávač duchov zomretých, ktorý mal na základe pozorovania hviezd predpovedať narodenie svätej Alžbety. Pozri O ŽIVOTE a smrti aj o zázrakoch svätej Alžbety. Trans.: Július Sopko. In: RICHARD MARSINA (ed. a trans.): *Legendy stredovekého Slovenska* : *Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*. Budmerice : Rak, 1997, s. 139 – 230 (tu s. 147). Ide v celku o zaujímavú súvislosť oboch rozprávaní.

[222] Účasť Pakoslava a Poliakov vo výprave Ondreja II., ktorá mala zabezpečiť kráľovičovi Ondrejovi haličský kniežací stolec, je logická. Pakoslav totiž počas celého svojho života patril k zástancom prouhorskej politiky na krakovskom dvore. Druhá vec ale je, že potom, ako sa uhorská politika za Karpatami rozštiepila na prokolomanovskú a protikolomanovskú, pridal sa na stranu Kolomana. O čom nižšie.

[223] Kremenec (st. rus. *Кремянъць*, ukr. *Кременець*), staroruské mesto v Haličskej Rusi na riečke Irva, ktoré odolalo vpádu Mongolov v rokoch 1240 – 1241. V súčasnosti sa mesto nachádza v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina).

Vtedy Mstislav poslal Sudislava k svojmu zaťovi, kniežaťu Danielovi, so slovami: „*Zachovaj mi vernosť*.“ Ten mu rečie: „*Mám vo svojom srdci úprimnosť*.“

Odtiaľ kráľ prišiel k Zvenigorodu. Aj Mstislav vyšiel z Haliče. Z kráľovho tábora proti nemu vyrazili Uhri. Mstislav s nimi bojoval, premohol ich a potom ich hnal a zabíjal až po kráľovsky tábor. Vtedy bol zabitý aj Martiniš, kráľov veliteľ.[224] Kráľ upadol na mysli a bez váhania ušiel z tejto krajiny.

Daniel prišiel s bratom Vasilkom k Mstislavovi ku Gorodku a bol s nimi aj Gleb. Riekli: „*Vytiahni, knieža* [Daniel], *proti kráľovi* [Ondrejovi II.], *lebo ten chodí po Lochti*.“[225] Sudislav mu v tom bránil. Skrýval totiž vo svojom srdci lesť a neprial si kráľovu smrť, pretože do neho vkladal veľké nádeje.

Stalo sa však, že [Ondrej II.] ochorel. V tom čase mu šiel na pomoc Leško.[226] Daniel sa síce snažil mu v tom zabrániť, ale on tým viac chcel kráľa podporiť. Daniel s Vasilkom poslali svojich ľudí k Bugu a znemožnili mu prísť. Ten [Leško Biely] sa odtiaľ vrátil do svojej krajiny, lebo z vojenského ťaženie vyčerpalo.

A uhorský kráľ sa vrátil do Uhorska. Dohnali ho Iziaslav so ľstivým Žiroslavom[227] a išli do Uhorska spolu s ním.

Potom Sudislav klamal Mstislava. Riekol mu: „*Knieža, vydaj svoju zasnúbenú dcéru za kráľoviča a daj mu Halič. Ty sám v ňom panovať nemôžeš, bojari ťa nechcú*.“ Mstislav ale nechcel dať Halič kráľovičovi, pretože ho najradšej chcel dať Danielovi. Avšak Gleb Zeremejevič a Sudislav nedovolili, aby ho [mesto Halič] Mstislav dal Danielovi. Riekli mu: „*Ak dáš* [Halič] *kráľovičovi, kedy sa ti zachce, môžeš mu ho zase odobrať. Keď dáš Danielovi, už Halič nikdy* *Rok 1227*

[224] V pôvodine: „Мартиниш (…) воевода королева“. Ide o východoslovanský tvar pôvodného Martinič, teda syn Martina. V zhode s ostatnými vedcami, ktorí sa pokúsili interpretovať túto pasáž, konštatujeme, že vzhľadom na veľmi populárne meno v Uhorskom kráľovstve ide o veľmi ťažko identifikovateľnú postavu. Z ďalšej vety je však jasné, že išlo popredného muža Ondreja II.

[225] Fráza: „По лохти ходить“. Ide o dnes už nie celkom zreteľnú frazému. Jej pravdepodobným zmyslom je však, že kráľ (Ondrej II.) je s aktuálnym politickým vývojom v Haliči nespokojný, nevie však, čo s tým.

[226] Ide stále o vojenskú kampaň zo začiatku roku 1227. Leška Bieleho viazala s Ondrejom II. nielen spoločná katolícka viera, ale aj vyššie opísané manželstvo jeho dcéry Salomey s Kolomanom, prostredným synom Ondreja II. V roku 1227 sa protikladný vzťah dvoch uhorských strán v Haličsku ešte nevyformoval naplno.

[227] Potvrdenie Žiroslavovej prouhorskej orientácie autorom *HVK*.

tvojím nebude.“[228] Haličania si priali Daniela a poslali svojich ľudí na vyjednávanie. Mstislav dal Halič kráľovičovi Ondrejovi[229] a sám si vzal Ponižie [Podolie].[230] Odtiaľ išiel k Torčesku.[231]

Mstislav Nemý dal svoju dedovizeň kniežaťu Danielovi a poručil mu svojho syna Ivana. Ivan zomrel. Luck získal Jaroslav. Čartorysk [Čertoryjsk][232] zabrali Pinskí.

V ROKU 6735 (1227)

Rok 1227

Začneme rozprávať o nespočetných bojoch, aj o veľkých činoch, častých vojnách, mnohých sprisahaniach, častých povstaniach a mnohých zmätkoch. Od mladosti tí dvaja [Daniel s Vasilkom] nemali pokoja.

[228] Na rozdiel od autora *HVK*, ktorý je straníkom Daniela, sa domnievame, že Sudislav i Gleb Zeremejevič odhadli aktuálnu situáciu pre Mstislava veľmi reálne. Pozri Мирослав М. Волощук: *„Русь“ в Угорському королівстві*, s. 310.

[229] Skutočnosť, hoci aj trochu odľahlá od toho, čo sa dialo v kráľovskej rodine v Uhorsku, ale svojou logikou zapadá do udalostí súvisiacich s rozdelením kráľovstva a jednotlivých sfér vplyvu medzi synov Ondreja II.

[230] Ponižie (st. rus. *Понизье*, ukr. *Пониззя*, rus. *Днестровское Низовье*), historicko-geografická oblasť v juhovýchodnej časti historického územia Haličského kniežatstva, okolo stredného Dnestra, s centrom v meste Bakota. Od polovice 14. storočia sa toto územie začalo nazývať Podolím (rus. *Подолье*, *Подолия*, ukr. *Поділля*, poľ. *Podole*, lat. *Podolia*). Podolie je geograficky vymedzené Podolskou Pahorkatinou. V súčasnosti sa nachádza v priestoroch takmer celej Vinnyckej, južných častí Ternopiľskej a Chmeľnickej a severnej časti Odeskej oblasti (Ukrajina).

[231] Torčesk (st. rus. *Торцкь*, *Торцьскъ*, ukr. *Торчеськ*), kniežacie mesto stredovekej Rusi, založené v priestoroch vydelených pre turkických Oguzov, ktorých starí Rusi nazývali aj Turkami/Torkami. Cieľom tu bolo vytvoriť bufernú zónu, tzv. *confinium*, ktoré by túto časť Kyjevskej Rusi bránila pred vpádmi Kumánov-Polovcov. Od roku 1227 bolo nakrátko centrom moci Mstislava Mstislaviča Udatného. Mesto bolo definitívne zničené počas mongolského vpádu v prvej polovici 13. storočia, a preto je jeho súčasná presná lokalizácia sporná. Podľa všetkého sa nachádzalo v historickej oblasti Poroží, ktoré bolo zo severu ohraničené riekou Stugna (ukr. *Стугна*) a z juhu riekou Ros (ukr. *Рось*). Pozri Борис А. Рыбаков: Торческ – город черных клобуков. In: *Археологические открытия 1966 года*. Москва, 1967, s. 243 – 245.

[232] Čartorysk/Čertoryjsk (st. rus. *Черторыйск*), staroruské mesto VolynskejRusi. Leží pri rieke Styr. V súčasnosti dedina Staryj Čartoryjsk (ukr. *Старий Чорторийськ*) vo Volynskej oblasti (Ukrajina). Po roku 1227 ho ako údel dostala pinská vetva rurikovských kniežat z línie Rastislava Sviatopolčiča. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 291 – 293. Od tohto miesta odvádza svoj pôvod aj slávna rodina kniežat Čartoryských (Czartoryski).

Keď Jaroslav [Ingvarevič] vládol v Lucku, išiel Daniel do Židičina,[233] aby sa poklonil a pomodlil k svätému Mikulášovi.[234] Jaroslav [Ingvarevič] ho pozýval do Lucka. A jeho bojari mu vraveli: „*Ovládni Luck a zajmi tu ich knieža*." No on odpovedal: „*Prišiel som sa sem pomodliť k svätému Mikulášovi. Toto urobiť nemôžem*." Išiel do Vladimíra, zhromaždil vojsko a poslal odtiaľ proti Jaroslavovi Andreja, Viačeslava, Gavrila a Ivana.[235] Keď Jaroslav vyšiel z mesta, bol so svojou ženou zajatý Alexejom Orieškom. Ten mal totiž rýchleho koňa, takže ho dokázal pri meste dohnať a zajať. Obyvatelia Lucka sa opevnili v meste. Na druhý deň prišiel Daniel s Vasilkom a Luck sa vzdal. Brat daroval Vasilkovi Luck a Peresopnicu, Brest mu dal už predtým.[236]

Začiatok roku 1228

Jatvingovia vyplienili okolie Brestu, ale potom ich vyhnali Vladimírčania.[237] Dvaja muži, Šutra Mondunič a Stegut Zebrovič,[238] narazili na [ruský] pluk. Daniel s Viačeslavom zabili Šutru a Šelva[239] zabil Steguta. Keď Jatvingovia utekali, Daniel ich dohnal a uštedril Nebrovi[240] štyri rany a drevcom[241] mu vyrazil kopiju z ruky. Vasilko, ktorý sa hnal za nimi, počul mocný krik: „*Tvoj brat bojuje vzadu*." Vasilko sa otočil a vrhol sa bratovi na pomoc. Vďaka tomu Jatving utiekol a ostatní sa tiež rozpŕchli.

---

[233] Dnes *Жидичин*, Volynská oblasť (Ukrajina).

[234] Do Kláštora svätého Mikuláša v Židičine nad Strijom. Nachádzala sa tu jedna z najstarších ikon svätého Mikuláša. Stratila sa počas prvej svetovej vojny.

[235] K identifikácii týchto osôb pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 165 – 167.

[236] Dariusz Dąbrowski celkom výstižne komentuje túto pasáž, keď upozorňuje na to, že šlo o hrubé porušenie zmlúv o delení moci medzi jednotlivými rodovými líniami Rurikovcov v tejto časti Rusi v prospech línie Romanovičovcov. Na druhej strane tiež správne vyhodnocuje, že ide o pomerne zriedkavú informáciu o tom, čo všetko vlastne patrilo Vasilkovi v rámci spoločnej vlády s Danielom. Tomu pritom pochopiteľne formálne prináležala zvrchovaná moc nad celým Haličsko-vladimírskym kniežatstvom. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 133.

[237] Všeobecne sa predpokladá, že táto výprava sa odohrala v roku 1228.

[238] Šutra Mondunič a Stegut Zebrovič, vojvodovia Jatvingov.

[239] Šelv, bojar Daniela Romanoviča. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 363 – 264.

[240] Nebra, vojvoda Jatvingov.

[241] Označenie viacerých typov bodnej respektíve sečnej zbrane, kde čepeľ je nasadená na dlhej (1,5 – 2,5 m) drevenej násade.

Opustíme túto tému a vrátime sa k tomu, o čom bola reč skôr.

Daniel poslal Demiana k svojmu svokrovi. Rečie: „*Nepatrí sa, aby Pinčania držali Čartorysk. Nemôžem to strpieť*." Demian to Mstislavovi zvestoval a ten Danielovi odkázal: „*Synu, zhrešil som, keď som na radu ľstivého Sudislava nedal Halič tebe, ale cudzincovi. Sudislav ma podviedol. Ak si to bude Boh priať, vytiahneme proti nemu. Ja posadím na kone Polovcov a ty svojich mužov. Ak Boh dá, ty si vezmeš Halič a ja Ponižie. Boh ti pomôže. A pokiaľ ide o Čartorysk, máš pravdu.*"[242]

25. marec 1228

Demian sa vrátil na Veľkonočnú sobotu. Druhého dňa, na Vzkriesenie, pritiahli Daniel s Vasilkom k Čartorysku a v noci z nedele na pondelok obkľúčili mesto.[243] Vtedy zastrelili z mestského opevnenia Danielovho koňa. Na druhý deň Miroslav s Demianom obkľúčili mesto. Rečú: „*Boh vydal našich nepriateľov do vašich rúk.*" Daniel zavelil k útoku, mesto bolo dobyté a jeho knieža zajaté.

Potom* zomrelo veľkoknieža Mstislav Udatný.[244] Veľmi túžil ešte uvidieť svojho syna Daniela, ale Gleb Zeremejevič, hnaný závisťou, to nedopustil. Mstislav chcel svoj dom aj svoje deti zveriť do Danielových rúk, lebo k nemu prechovával veľkú lásku.[245]

Neskôr prepustili Jaroslava, dali mu Peremil a potom Medžibožje.[246]

---

[242] V poradí ďalšia zmena politiky Mstislava, ktorá poukazuje na nestálosť jeho charakteru. Oproti tomu veľmi systematicky vyznieva postup kniežat Daniela a Vasilka, synov Romana, ktorí cieľavedome sceľujú svoju dŕžavu využívajúc k tomu všetky okolnosti. Dobytím Čartoryska zjednotili celé Volynské kniežatstvo pod svoju moc. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 134.

[243] Veľká noc v roku 1228 pripadla na 26. marca. Pozri *ibidem*.

[244] Mstislav Mstislavič Udatný zomrel medzi 1. aprílom a 24. júlom 1228. K datovaniu smrti pozri napríklad Dariusz Dąbrowski: *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 510–511.

[245] Klasický príklad *pium desiderium*, teda zbožného priania autora *HVK*, ktoré tu slúži aby opodstatnilo legitímnou aurou ďalšie kroky Daniela. Tie v podstate viedli k porušeniu poslednej vôle Mstislava Mstislaviča Udatného, ako ju zaznamenal a reflektoval anonymný autor *UPK*. Podľa nej malo byť Haličsko zverené do večitého užívania Kolomanovi a s ním aj ďalším Arpádovcom.

[246] Medžibož (st. rus. *Межибожье*, ukr. *Меджибіж*), historické mesto stredovekej Rusi. Ležalo na sútoku riek Južný Bug a Bužok. V súčasnosti sa táto neveľká obec nachádza v Chmeľnickej oblasti (Ukrajina). Od roku 2016 tu vychádza špecializovaný vestník *Меджибіж* : *Науковий вісник*. Roč. 1–3, 2016–2018. Je zasvätený problémom dejín, archeológie a kultúry tohto mesta a jeho okolia.

V roku 6736 (1228)

V tomže roku blažený a svätý metropolita Cyril[247] prišiel, aby vyjednal mier, ale nedokázal to. *Rok 1228/1229*

Potom Rastislav Pinský neprestával šíriť klebety, lebo jeho deti boli v zajatí [u Daniela].

Vladimír [Rurikovič] Kyjevský[248] zhromaždil vojsko [i] Michal [Vsevolodovič] Černigovský. [Rečie:] „*Lebo jeho* [Danielov] *otec zavrel môjho* [Vladimírovho] *otca do kláštora*“.[249] Mal [preto] vo svojom srdci veľký strach. Vladimír priviedol Kutena a všetkých Polovcov. Pritiahli ku Kamencu.[250] Vladimír spolu so všetkými kniežatami, Kurčanmi, Pinčanmi, Novgorodcami [Novgorodu Severského] a Turovčanmi obliehali Kamenec.

Daniel sa pokúšal uzavrieť s nimi mier, chcel ich podkúpiť a potom išiel za Poliakmi, aby u nich získal pomoc. Takisto vyslal ku Kutenovi svojho posla Pavla.[251] Rečie: „*Otče, ukonči túto vojnu a začnime žiť v láske.*“ Ten [Kuten] ale vyplienil Haličskú krajinu a odišiel do Poloveckej krajiny bez toho, aby sa k nim pripojil.[252]

---

[247] Cyril II., kyjevský metropolita (cca † 1233). Pozri Ігор М. Коваль: Печатка київського митрополита Кирила (1225 – 1233) з Галича. In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Roč. 2, 2017, s. 10 – 15.

[248] Vladimír Rurikovič († 1239), knieža pereslavské (1206 – 1210), smolenské (1212 – 1219), obručské (1219 – 1223 a 1236 – 1239) a veľkoknieža kyjevské (1223 – 1235 a 1235 – 1236). Syn Rurika Rostislaviča. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 497 – 501. Pozri poznámku 207.

[249] V origináli *постригль*. Ide o rituálne ostrihanie adepta na mníšsky stav. Niekedy, ako tomu je aj v tomto prípade, sa tonzúra, ostrihanie udialo aj na politickú objednávku s cieľom kláštornej internácie politického rivala. V každom prípade pasáž nie je celkom jasná. Podľa všetkého kopistom vypadlo slovo, alebo aj niekoľko slov. Priama reč tak nie je celkom na mieste. Jej význam je však jasný. Vladimír Kyjevský zdeľuje svoje obavy z konfliktu s Danielom Michalovi Černigovskému. V tomto duchu aj *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 135.

[250] Tu opäť Kamenec nad Slučou.

[251] Z iných prameňov neznáma postava. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 231 – 232.

[252] Dcéra kumánskeho chána Kutena, krstným menom Mária, bola manželkou Mstislava Udatného. Dcéra Márie a Mstislava bola zasa manželkou Daniela. Odtiaľ oslovenie „Otče“. Zdá sa, že táto rodinná väzba nakoniec prispela ku kompromisnému postoju

Kráľovič [Ondrej] bol spolu so Sudislavom v Haliči. Boli to spojenci Vladimíra [Kyjevského] a Michala [Černigovského]. Tí však nič nedosiahli a vrátili sa.

Daniel s Vasilkom zhromaždili množstvo Poliakov a spolu s vojvodom Pakoslavom[253] a Alexandrom vytiahli proti Kyjevu. Stretli Vladimírových a Michalových poslov: Vratislava Petroviča a Juraja Tolignevičа,[254] ktorí chceli uzatvoriť mier. Mier bol uzavretý a Poliaci sa vrátili naspäť.

V ROKU 6737 (1229)

24. novembra 1227

V tých rokoch bol zabitý Leško, poľské veľkoknieža.[255] Na zjazde ho z popudu zradných šľachticov zabili Svätopluk[256] a Vladislav Otovič.[257] Konrád si po bratovej smrti veľmi obľúbil Daniela a Vasilka a prosil ich, aby

Kutena v tejto výprave. Po roku 1228 už Kuten vystupuje ako Danielov spojenec. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 536 – 537.

[253] Vojvoda Pakoslav držal po Spišskom zjazde dočasne v roku 1214 Premyšské vojvodstvo. Bol prívržencom prouhorskej politiky krakovského dvora. Tá sa však vďaka Ondrejovi II. po roku 1227 začala štiepiť na dva proti sebe stojace prúdy. Na jednej strane stáli záujmy korunovaného kráľa Rusov Kolomana, aktuálneho vojvodu Slavónska, Chorvátska a Spiša, ktorý mal za manželku Salomeu, dcéru Leška Bieleho a na druhej záujmy kráľoviča Ondreja, ako vládcu Haličska. Pakoslav, ako je zrejmé, pri tejto výprave podporuje Kolomanovu stranu. No a na jeho strane je aj Daniel s Vasilkom.

[254] Vojvodovia kniežat Michala Vsevolodoviča a Vladimíra Rurikoviča. Z iných prameňov neznámi.

[255] Krakovské knieža a senior všetkých aktuálnych poľských kniežat z rodu Piastovcov bol zabitý 24. novembra 1227 v Marcinkowe, neďaleko Gąsawy počas zjazdu (stretnutia) poľských a pomoranských kniežat. O jeho smrť sa zaslúžil Svätopluk II. Veľký, pomoranské knieža a Vladislav Otovič. Svätopluk II. následne vyhlásil nezávislosť Pomoranska od Poľska. Zaujímavé je, že na zjazde sa nezúčastnil Vladislav Tenkonohý, v *HVK* známy aj pod prívlastkom Starý (pozri nižšie), strýko Vladislava Otoviča. Práve jemu totiž smrť Leška Bieleho politicky konvenovala najviac. 5. mája 1228 ho totiž vo Višlici (Wiślica) zvolili za následníka Leška Bieleho, krakovské knieža, seniora Piastovcov. Konzekvencie tohto aktu opisuje v nasledujúcich riadkoch autor tejto časti *HVK*.

[256] Svätopluk II. Veľký († 1266), východno-pomoranské knieža z dynastie Sebeslavičovcov. Pozri EDWARD RYMAR: *Rodowód książąt Pomorskich*. Szczecin : Książnica Pomorska, 2005, 620 s. (tu. s. 240).

[257] Vladislav Otovič († 1239), veľkopoľské knieža. Pozri KAZIMIERZ JASIŃSKI: Genealogia Piastów wielkopolskich – Potomstwo Władysława Odonica. In: *Nasi Piastowie* : „*Kronika Miasta Poznania*“. Roč. 63, 1995, č. 2, s. 34 – 66 (tu s. 37).

mu prišli na pomoc. Prišli mu teda na pomoc[258] proti Vladislavovi Starému.[259] Sami tiahli do boja a v Breste zanechali Vladimíra Pinského, Uhruvčanov a Bresťanov, aby chránili krajinu pred Jatvingami. V tej dobe bojovali Litovci proti Poliakom, a pretože sa domnievali, že sú v mieri s Bresťanmi, pritiahli k Brestu. Vladimír rečie: „*Síce ste uzavreli mier, ale nie so mnou.*" Vytiahol s Bresťanmi proti ním a všetkých ich pozabíjal.

Daniel s Vasilkom prišli ku Konrádovi,[260] poradili sa s ním a tiahli k mestu Kališ.[261] Večer prešli Vartu.[262] Druhého dňa za svitania prekročili rieku Prosna[263] a pritiahli k mestu. Tej noci veľmi pršalo. Keď zistili, že tam nie je nikto, kto by sa im postavil, začali plieniť a brať do zajatia. Rusi dospeli *Rok 1229*

[258] Ide o obnovenie staršej koalície, ktorá približne od roku 1215 zabezpečovala vzájomnú spoluprácu a koordináciu vojenských akcií Konráda Mazovského, brata Leška Bieleho a Vasilka, brata Daniela. V zásade šlo pôvodne o projekt, ktorý reagoval na výsledky Spišského zjazdu z roku 1214.

[259] Vladislav Tenkonohý/Włodysław Laskonogi († 1231). V *HVK* pomenovaný v odlíšení od mladšieho synovca Vladislava Otoviča aj ako Starý, veľkopoľské knieža a krakovské knieža od roku 1228. Pozri Maciej Przybył: *Władysław Laskonogi*. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2015, 244 s.

[260] Vojenská akcia Konráda Mazovského a jeho spojencov Daniela a Vasilka proti Vladislavovi Tenkonohému mala za cieľ oslabiť jeho pozície v zápase o ústredný, krakovský stolec Piastovcov uprázdnený po Leškovi Bielom. Výprava sa odohrala v roku 1229, teda potom, čo bol v máji v roku 1228 zvolený za krakovské knieža. Konrád Mazovský si totiž na tento úrad tiež robil právne nároky po svojom bratovi Leškovi Bielom. Koloman Haličský bol v spore o ústredný kniežací stolec Piastovcov na strane Grimyslavy a jej syna Boleslava (V. Hanblivého). K výprave samotnej pozri Олександр Б. Головко: Похід волинських князів Данила та Василька Романовичів в Польщу (1229 р.) в розповіді Галицько-Волинського літопису. In: *Славістична збірка*. Roč. 2, 2016, s. 262 – 271.

[261] Kališ (poľ. *Kalisz*, nem. *Kalisch*), dnes okresné mesto v stredozápadnom Poľsku (Veľkopoľské vojvodstvo). V 13. storočí jedno z centier veľkopoľských kniežat. Tadeusz Baranowski: Gród w Kaliszu – badania, odkrycia, interpretacje. In: *Kalisz Wczesnośredniowieczny* : *Materiały sesji Kalisz 15. 06. 1998 r*. Ed.: Idem. Kalisz : Instytut Archeologii i Etnologii (Polska Akademia Nauk) a Rada Miejska Kalisz, 1998, 136 s. (tu s. 39 – 64).

[262] Rieka Varta (poľ. *Warta*, nem. *Warthe*), pravý prítok Odry. Po Visle druhá najdlhšia rieka v Poľsku.

[263] Prosna, ľavý prítok rieky Varta.

až k Miliču[264] a Starhradu,[265] obsadili niekoľko vroclavských[266] dedín, získali veľkú korisť a potom sa vrátili do svojich táborov. Premýšľali, ako zaútočiť na mesto. Poliaci nechceli bojovať.

Na druhý deň Daniel s Vasilkom so svojimi bojovníkmi postúpili k mestu. Konrád mal v obľube ruský spôsob boja a nabádal svojich Poliakov, ale tí aj tak nemali chuť bojovať. Obaja sa priblížili k bráne Kališa, zatiaľ čo Miroslava a ďalšie pluky poslali do tylu mesta.

Mesto bolo obklopené vodou a mohutnou húštinou vŕb, takže bojovníci nevedeli, kde kto bojuje. Keď jedni ustupovali, druhí útočili, a keď tí ustupovali, útočili tí druhí. Kvôli tomu, že sa navzájom nevideli, mesto nebolo toho dňa dobyté. Z mestských hradieb lietali kamene ako dážď. Útočníci stáli spočiatku vo vode, ale po nejakej dobe sa už ocitli na suchu, na množstve nahádzaných kameňov. Spálili padací most aj s lanami na žeriave [kladke]. Poliaci ledva uhasili mestskú bránu.

Daniel s Vasilkom obchádzali okolo mesta, niektorí lukostrelci strieľali na mestské hradby a na hradbách bolo ranených stošesťdesiat mužov. Večer sa vrátili do svojich táborov.

Stanislav Mikulič rečie: „*Tam, kde sme stáli, nie je ani voda ani vysoké valy*." Daniel vysadne na koňa, sám vyjde na obhliadku mestského opevnenia. Zistil, že to tak je. Potom príde ku Konrádovi a rečie mu: „*Keby sme hneď od začiatku poznali toto miesto, mesto už by bolo dobyté*." Konrád ho poprosil, aby ráno na mesto znovu zaútočili.

Ráno tam Daniel s Vasilkom poslali svojich mužov. Tí stáli a rozoberali drevené konštrukcie okolo mesta. A obyvatelia mesta sa neodvážili zhadzovať z hradieb na nich kamene a prosili, aby Konrád k nim poslal Pakoslava

[264] Milič (poľ. *Milicz*), dnes okresné mesto v Dolnosliezskom vojvodstve (Poľsko).

[265] Starhrad (poľ. *Starogród*), dnes lokalita vo Veľkopoľskom vojvodstve (Poľsko).

[266] Autor tejto pasáže *HVK* viac ako presne opisuje geografický rámec vojenských operácií synov Romana. Tie prekročili veľkopoľské územie a zasiahli až Sliezske kniežatstvo, ktoré v tom čase riadil ďalší adept na krakovský stolec, sliezske knieža a spojenec Vladislava Tenkonohého, Henrich Bradatý († 1238), manžel neskoršej svätice Hedvigy Sliezskej. Sestra sv. Hedvigy, Gertrúda Meránska, bola prvou manželkou Ondreja II. Vzhľadom na ďalšie veľmi konkrétne opisy jednotlivých bojov o mesto Kališ, jeho podrobnú geografiu, ale i charakter opevnenia a vodných priekop, ale i technického vybavenia opevnenia (most a drevený žeriav s lanami) je zrejmé, že autor komentovaných riadkov bol priamym účastníkom týchto udalostí.

a Mstivoja.[267] Pakoslav rečie Danielovi: „*Prezleč si šaty a poď s nami.*“ Daniel nechce, ale brat mu rečie: „*Choď a vypočuj si, o čom sa hovorí na ich veči.*“[268] Konrád Mstivojovi nedôveroval.

Daniel si nasadí Pakoslavovu helmu a postaví sa za neho.[269] Muži stoja na hradbách a vravia: „*Odkážte veľkokniežaťu*[270] *Konrádovi: ‚Vari toto mesto nie je tvoje? My, vojaci trpiaci v tomto meste, predsa nie sme cudzinci, ale tvoji ľudia, vaši bratia! Prečo sa nad nami nezľutujete? Ak nás Rusi ovládnu, čo z toho bude mať Konrád za slávu? Ak ruský prápor zavlaje na hradbách, komu tým bude preukázaná česť? Predsa Romanovičovcom! A svoju česť zneuctíš! Teraz slúžime tvojmu bratovi,*[271] *ale zajtra budeme tvoji. Nedožič slávu Rusom, nezahub toto mesto!‘* “ A nahovorili toho ešte veľa.

Pakoslav rečie: „*Konrád by sa nad vami rád zľutoval, ale Daniel je na vás veľmi nahnevaný a nechce odísť, kým nedobyje mesto.*“ Potom sa rozosmial a rečie: „*A hľa, on sám tu stojí. Pohovorte si s ním.*“ Knieža do neho štuchne drevcom kopije a dá si dolu helmu. Oni zakričia z mestskej hradby: „*Podrobíme sa ti, prosíme ťa, uzavri s nami mier!*“ A on [Daniel] sa veľa smial, dlho sa s nimi zhováral, vzal od nich dvoch mužov a odišiel ku Konrádovi.

Konrád s nimi uzavrel mier a zobral si u nich rukojemníkov. Rusi zajali mnoho čeľade aj bojarok.[272] Poliaci a Rusi si navzájom prisahali, že keby medzi nimi neskôr došlo ku sváru, Poliaci nezajmú ruskú čeľaď, a ani Rusi poľskú.[273]

---

[267] Mstivoj, Mstiuj (st. rus. *Мьстиуй*), poľský vojvodca. Pozri *Urzędnicy Małopolscy XII – XV wieku,* ed.: Janusz Kurtyka a Antoni Gąsiorowski, s. 349.

[268] K problematike „veče“, ako právneho inštitútu u Slovanov pozri Adam Mesiarkin: Veča : Príspevok k dejinám slovanského práva. In: *HČ*. Roč. 64, 2016, č. 2, s. 333 – 360.

[269] Ďalšia zaujímavá anekdota zdôrazňujúca heroizmus Daniela, ktorá potvrdzuje myšlienku o tom, že autor tejto časti *HVK* bol svedkom udalostí, ktoré opisuje.

[270] Konrád Mazovský sa usiloval získať, v konečnom dôsledku neúspešne, ústredný krakovský stolec po svojom bratovi Leškovi Bielom. Uvedená titulácia je teda politické *pium desiderium* (zbožné prianie) autora uvedených riadkov, ktorý je straníkom záujmov Romanovičovcov, ale tým aj ich spojencov. V tomto prípade Konráda Mazovského. Pozri Henryk Samsonowicz: *Konrad Mazowiecki (1187/88 – 31 VIII 1247)*. Kraków : Avalon, 2008, 120 s. (tu s. 77 – 79).

[271] Konrád Mazovský bol bratrancom Vladislava Tenkonohého.

[272] Bojarka – žena bojara, príslušníčka vysokej šľachty na Kyjevskej a neskôr aj Moskovskej Rusi.

[273] Veľmi zaujímavá informácia, ktorá má aj dobový ideový náboj. Mnohoraké vzájomné väzby medzi Rurikovcami a Piastovcami v 13. storočí viedli k tomu, že i napriek konfesionálnej rôznosti si boli obe dynastie veľmi blízke. Ako sme vyššie

Potom sa so cťou vrátili [Daniel a Vasilko] od Konráda domov, lebo Boh bol na ich strane. (*Rim* 8, 31 – 32). Veľmi pomohli Konrádovi a tak sa so slávou vrátili do svojej krajiny. Žiadne iné knieža, okrem Vladimíra Veľkého,[274] ktorý pokrstil Rus, totiž nezašlo tak hlboko do Poľskej krajiny.

Rok 1230

Po nejakej dobe išiel Vasilko do Suzdaľu,[275] k veľkokniežaťu Jurajovi, na svadbu svojho švagra.[276] A vzal so sebou Miroslava a ďalších.

Koniec zimy skorá jar 1230

Keď bol knieža Daniel v Uhrusku, Haličania poslali k nemu poslov. Rečú: „*Sudislav odišiel do Ponižia*, *ale kráľovič* [Ondrej jun.] *zostal v Haliči. Príď čo najrýchlejšie!*“ Daniel zhromaždil vojsko, rýchlo poslal Demiana proti Sudislavovi, sám však vyrazil s malou družinou z Uhruska, smerom k Haliču a tretieho dňa v noci už bol pri Haliči.[277] Sudislav bol Demianom premožený

videli pri rozhovore Daniela s obrancami Kališa, alebo vojvodom Pakoslavom, používali dokonca ten istý, alebo veľmi blízky jazyk. Tematizovanie nenásilia pri riešení vzájomných sporov odráža práve takúto realitu a má preto praktický ideový a tým aj politický rozmer. Do istej miery to pripomína jednu pasáž z *Parížskych prednášok* Adama Mickiewicza, v ktorej ich autor pripomína scénu, keď si poľskí a ruskí dôstojníci po porážke Napoleona v roku 1815 na Kryme pripíjali šampanským na vzájomné priateľstvo.

[274] Odkaz na Vladimíra Veľkého, ktorý krstil Rus, má na tomto mieste rozprávania funkciu legitimizačno-právneho rámca pre Daniela (a Vasilka). Ich osobná chrabrosť a vojenské úspechy sú kontextualizované (usúvsťažnené) s prvým veľkým kresťanským vládcom Rusi. Daniel (a Vasilko) sú tak chápaní ako priami pokračovatelia Vladimíra Veľkého. Nakoniec, za účelom posvätenia vlády nad Haličskom a Vladimírskom Romanovičovcami bola *HVK* aj napísaná. Pozri Dariusz Dąbrowski: Piasten und Rjurikiden vom 11. bis zur Mitte des 13. Jahrhundert. In: *Fernhändler, Dynasten, Kleriken* : *Die Piastische Herrschaft in kontinentalen Beziehungsgeflechten vom 10. zum frühen 13. Jahrhundert*. Ed.: Dariusz Adamczyk a Norbert Kersken. Wiesbaden : Harrasowitz Verlag, 2015, s. 155 – 189.

[275] Suzdaľ (st. rus. *Сужда́ль*, rus. *Суздаль*), kniežacie mesto stredovekej Rusi. Centrum Suzdaľského kniežatstva. Od roku 1157 po meste Vladimír druhé mocenské centrum Vladimírsko-suzdaľského kniežatstva. Z početnej litaratúry pozri Алексей Д. Варганов: *Суздаль* : *Очерки по истории и архитектуре*. Ярославль : Верхне-Волжское книжное издательство, 1971, 184 s. (pozri online https://www.suzdalonline.ru/history/varganov/).

[276] V origináli *шуринъ*. Juraj Vsevolodovič, suzdaľské knieža a vladimírske veľkoknieža († 1238). V roku 1230 oženil svojho syna Vsevoloda za Marinu, dcéru Vladimíra Rurikoviča Kyjevského. Pri tejto príležitosti prišlo k nadviazaniu hlbších diplomatických stykov medzi ním a Romanovičovcami. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 500. Autor tu však neuvádza meno dcéry Vladimíra Rurikoviča.

[277] Táto výprava sa konala koncom zimy, na skorú jar v roku 1230. Ak je pravda, čo píše letopisec, a síce, že za tri dni bol Daniel pod mestom Halič, potom musel každý deň so svojimi družiníkmi prejsť skoro 100 km. Šlo teda výlučne o jazdecké vojsko. Daniel nepochybne rátal vo svojom taktickom pláne s momentom

a utiekol do Haliča. Keď Daniel prišiel k Haliču, Haličania uzavreli mesto. Daniel dobyl Sudislavov dvorec. Čo tam bolo vína, ovocia, jedla, kopijí, striel – hrôza vidieť![278] Keď Daniel uvidel, že sa jeho muži opili, nechcel zostať táboriť pri meste a radšej prešiel na druhú stranu Dnestra.

Sudislav v noci pribehol do mesta. Zajatci z vojov Sudislava povedali, že Sudislav je už v Haliči. Daniel zostal stáť v Ugoľnicach[279] na brehu Dnestra. Haličania a Uhri vyšli [z mesta] na ľad [Dnestra] a začali strieľať. Keď sa večer začal ľad topiť a rieka sa rozvodnila, podpálili [Uhri a Haličania] most cez Dnester – urobil to nehanebný, zlý Semionko, podobný líške vďaka svojej rudosti.

Konečne prišiel Demian so všetkými haličskými bojarmi – s Miroslavom, Vladislavom a s mnohými ďalšími haličskými bojarmi. Daniel mal z toho veľkú radosť, ale bol zarmútený kvôli mostu, pretože nevedel, ako prejdú cez Dnester. Daniel sa rozbehol k mostu, a keď uvidel, že oheň na konci mosta zhasol, veľmi sa potešil.

---

prekvapenia, ako rozhodujúcim činiteľom svojho útoku. Okrem toho sa však mohol spoliehať aj na podporu miestneho obyvateľstva, pomoc spriatelených rurikovských kniežat a, to v neposlednom rade, aj na postupný príchod hlavného jadra jeho síl z Volynska. Takýto scenár nakoniec potvrdzujú aj nasledujúce riadky.

[278] Sudislav, ako je z uvedeného textu jasné, disponoval vlastným opevneným dvorcom. Zaiste by dnes bolo zaujímavé ho nájsť a archeologicky vyskúmať. V každom prípade ide o cennú vedomosť, keďže vieme, že takéto dvorce popredných mužov blízkych dynastii poznáme v našom geopolitickom priestore už od čias Veľkej Moravy. Pozri napríklad Ducové (od *dux* – vojvoda) neďaleko Piešťan, alebo dvorec na ostrove Zalaszabar-Borjúállás-sziget na Malom Balatone (dnes Maďarsko), ktorý pravdepodobne patril jednému z družiníkov Pribinovcov (Vitimirovi?). Nie menej je tiež zaujímavý opis toho, čo všetko našli dobyvatelia Sudislavovho dvorca, najmä pokiaľ náš spravodajca hovorí o zásobách vína. Je totiž veľmi pravdepodobné, že jeho pôvod je potrebné hľadať na juh od Haličska. Ako jedno z možných riešení vzhľadom na prouhorskú politiku Sudislava sa potom núkajú vinice Horného Uhorska (Tokajská oblasť). Pozri Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 333. Autor tu analyzuje zmienku o víne v *HVK* a tiež podčiarkuje skutočnosť, že zásoby vína sa tu nespomínajú v súvislosti s dvorom kniežaťa, ale v spojení so Sudislavom. Ten, ako haličský bojar, sa mohol a iste sa aj zaoberal obchodovaním s touto komoditou, keďže mu nechýbal kontakt s uhorským územím a jeho elitami.

[279] V pôvodine *Оугольнице*. Lokalita je neistá. Doterajší editori *HVK* ponúkajú niekoľko riešení. V každom prípade ide o miesto, ktoré od Haliče nemôže byť veľmi vzdialené. Posledné pokusy o identifikáciu týchto lokalít ponúkajú možnosť, že ide o dnešné osady *Угольники* alebo *Ганнівці*, v Ivano-frankivskej oblasti (Ukrajina). Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 145.

Ráno, keď prišiel Vladimír Ingvarevič,[280] prekročili most a zastavili sa na brehu Dnestra.

Ráno, keď všetci vstali, Daniel obišiel mesto, zhromaždil vojsko z celej Haličskej krajiny a rozostavil ich na štyroch miestach okolo mesta. Zozbieral vojsko od Bobrovky[281] až po rieku Ušicu[282] a Prut a obkľúčili mesto vo veľkom počte. Vyčerpaní Haličania mesto vydali. Po ovládnutí mesta si Daniel spomenul na milosť kráľa Ondreja a prepustil jeho syna [kráľoviča Ondreja] a vyprevadil ho až k rieke Dnester.[283] Spolu s ním odišiel iba Sudislav, po ktorom ľudia hádzali kamene a kričali: „*Ťahaj z mesta, škodca krajiny*!"

Ondrej prišiel k svojmu otcovi [Ondrejovi II.] a bratovi [Belovi][284] a Sudislav ustavične opakoval: „*Choďte na Halič a ovládnite Ruskú krajinu. Ak nepôjdete, budú silnejší ako my*."

Rok 1230

Rex Belo,[285] to jesť uhorský kráľ, vytiahol s veľkým vojskom.[286] Rečie: „*Mesto Halič nemôže odolať. Nie je nikto, kto by ho mohol uchrániť pred mojou*

[280] Vladimír Ingvarevič, lucké knieža († 1235). K jeho identifikácii pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 642 – 650.

[281] Rieka Bobrovka, ľavý prítok Dnestra.

[282] Rieka Ušica, ľavý prítok Dnestra.

[283] Diplomatický zvrat: „любов копол҃ Андрѣа" by bolo tiež možné preložiť aj ako „priazeň kráľa Ondreja" (pozri vyššie). Upomína totiž na hierarchicky vzťah, ktorý panoval medzi Ondrejom II. a Danielom. Inak povedané Daniel bol do časti svojho otcovského dedičstva uvedený z „milosti" Ondreja II. a za jeho praktickej vojenskej pomoci. Pozri opis udalostí, ktoré sprevádzali tento akt v roku 1211. Zároveň sa však za ním skrýva aj skutočnosť, že Daniel a Ondrej boli švagrovia.

[284] Podľa všetkého kráľovič Ondrej prišiel na jeden z dvorov svojho brata Bela v Sedmohradsku, kde sa vtedy pohyboval aj ich otec Ondrej II. To by vysvetľovalo aj možnosť pochodu Sudislava na pomoc mladšiemu kráľovi Belovi pod bulharským Vidinom v roku 1230. Za túto pripomienku ďakujeme Miroslavovi Vološčukovi. Pozri tiež Мирослав М. Волощук: „*Русь" в Угорському королівстві*, s. 317, 332 – 334.

[285] Belo IV. († 1270), uhorský kráľ. Tu označený ako *ризь*, z lat. *rex*, čo autor vysvetľuje ako *корол*[ь] *оугор*[ь]*ский*. Za týmto označením sa ukrýva funkcia mladšieho, alebo tiež prvorodeného kráľa Uhorska (*rex primogenitus regis Hungari*[a]*e*). Belo bol za uhorského kráľa korunovaný až 14. októbra 1235. Pozri nižšie. Zaujímavé je aj to, že Ondrej II. a Belo sa nachádzajú na jednom mieste. Vzhľadom k nasledujúcim udalostiam možno predpokladať, že Sudislav vyhľadal oboch uhorských kráľov na jednom zo sedmohradských kráľovských dvorov Bela. Pozri Mór Wertner: *Negyedik Béla király története*. Temesvár : Nyomatott a Csanád-Egyházmegyei Könyvsajtón, 1893, 251 s.

[286] Vojenskú operáciu s cieľom dosadiť naspäť do Haličska svojho brata Ondreja viedol Belo zo svojho údelu v Sedmohradsku. Dialo sa tak so súhlasom svojho

rukou.“ Keď vstúpil do Uhorských hôr,[287] Boh nám [Rusom] poslal na pomoc Archanjela Michaela, a ten otvoril nebeské hrádze (*Gn* 7, 11; *Ž* 42 [41]; *Bar* 5, 8; *Dan* 3, 15; 10, 13; 12, 1; *Mal* 3, 10; *Zjv* 9, 13 – 16, 8). Kone sa topili a ľudia sa zachraňovali na vyvýšených miestach, ale ten [Belo] sa neúnavne usiloval o ovládnutie mesta a krajiny. Daniel sa modlil k Bohu a Boh ho uchránil pred silnými nepriateľmi (*Ž* 18 [17], 18; *Jer* 15, 21; 31, 11; *Mal* 4, 10).

[Belo] obkľúčil mesto a poslal posla, ktorý mohutným hlasom zvolal: „*Počujte slová veľkého uhorského kráľa.*[288] *Nech vás Demian neupokojuje tým, že vraví: ‚Boh vás zdvihne zo zeme.' Nech váš Daniel nedúfa v pomoc Hospodina, keď hovorí: ‚Toto mesto sa nemôže vzdať uhorskému kráľovi'. Koľkokrát som chodil do cudzích krajín – kto sa môže ubrániť pred mojou rukou a silou mojich plukov?*“ (2 *Kr* 18, 25 – 30, 35; *Iz* 36, 13 – 15; 18 – 20). Avšak Demian bol pevný a nenechal sa jeho hrozbami zastrašiť. Boh mu bol pomocníkom (*Gen* 16, 3; 1 *Sam* 19, 8; 2 *Sam* 3, 1; *Jer* 18, 13; *Ez* 10, 3; *Am* 1, 11; 1 *Kor* 3, 9). Daniel si priviedol Poliakov a Kutenových Polovcov, zatiaľ čo u kráľa boli Begovarsovi Polovci.[289]

---

otca, kráľa Ondreja II., ale proti vôli svojho brata Kolomana Haličského. Inak ako letopisec, ktorý zdôrazňuje aktívny prístup Bela k tejto vojenskej operácii, hodnotí celú udalosť Márta Fontová. Pozri Марта Фонт: Даниил Романович «Галицкий» и Венгерское Королевство, s. 98. Účasť Bela na výprave z roku 1230 vidí ako z Belovho pohľadu v podstate pasívny akt. Svoju interpretáciu opiera o neskoršiu listinu Bela IV. v prospech Dionýza, syna Dionýza, z rodu Abovcov, svojho koniarnika (*magister agazonum*). Pozri Codex *diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (ďalej *CDH*). Vol. I – XI. Ed.: Georgius Fejér. Budae : Typis Typogr. Regiae Universatis Ungaricae, 1829 – 1844 (tu vol. IV/1, listina z roku 1235). O dôvodoch svojej výpravy a jej výsledkoch so zreteľom na Dionýza, na s. 22 – 23: „de mandato et voluntate patris nostri, Incliti Regis Andree [Ondrej II.] duximus exercitum…“ Pozri tiež novšiu edíciu listiny u Richarda Marsinu *CDSl* 2, s. 4, č. 1.

[287] V origináli *горы оугор*[ь]*скыи*, to jest Uhorské hory. Ako sme sa už zmienili, zaužívaný názov východoslovanských letopiscov pre Karpaty.

[288] Veľkým uhorským kráľom (tu: „великий король оугор[ь]ский“) nepochybne Ondrej II. Belo a aj spomenutý posol, odhliadnuc od biblických alúzií, ktoré tu plnia tradičnú odkazovú teologicko-filozofickú os, konajú v jeho mene.

[289] O Kutenovi pozri vyššie. Zaujímavý je tu ale iný kumánsky vládca Begovars. Podľa všetkého totiž ide o tú istú osobu ako Bortz (*Burchi*, *Boricius*), teda kumánskeho chána, ktorý v roku 1227 prijal kresťanstvo a pôsobil v priestoroch okolo dolného Dunaja, teda v dotyku s priestorom, v ktorom sa prelínala moc uhorského kráľa a bulharského cára. Jeho zaradenie do zostavy vojsk mladého Bela, je teda logické. Pozri Victor Spinei: The Cuman Bishopric, s. 428.

Boh na nich zoslal faraónove rany (*Ex* 7 – 12).[290] Sily mesta rástli a Belove slabli (2 *Sam* 3, 1). A ten [Belo][291] odišiel od mesta a zanechal tam svojich ľudí, mnohých bojovníkovi a jazdcov (1 *Sam* 13, 5; *Jer* 47, 3; *Ag* 2, 22). Mnoho obyvateľov mesta na nich zaútočilo – jedni padali do rieky, druhí boli zabití, iní zranení, ďalší padli do zajatia. Ako sa kdesi hovorí: „*Rieka Skirtos sa kruto zahrala s obyvateľmi mesta*.“[292] Tak sa aj tu Dnester kruto zahral s Uhrami.

Odtiaľ tiahol kráľ [Belo] k Vasilevu,[293] prekročil Dnester a pokračoval k Prutu. Boh na nich zoslal mor, a jeho anjel ich bil. Oni takto zomierali – jedným schádzala koža z nôh, ako by to bola podošva (*Joz* 9, 5 a 9, 13) druhí, keď vošli medzi kone [boli ušliapaní], iní umierali, keď si sadali k ohňu a dávali si mäso k ústam. Rozličnými ranami umierali – a nebeské hrádze sa roztrhli, všetkých bez rozdielu topili (*Ex* 7 – 12; 1 *Sam* 13, 5; *Jer* 47, 3; *Ag* 2, 22).[294] Takto utekal Belo kvôli nevere haličských bojarov, zatiaľ čo Daniel z Božej vôle získal svoje mesto Halič.

Ďalej budeme rozprávať o mnohých nepokojoch, veľkých klamstvách a nespočetných bojoch.

---

[290] Biblický motív o „egyptských ranách (trestoch)“, ktoré Boh zoslal na faraóna a Egypťanov a tým ich porazil. K štylistickým zvláštnostiam *HVK* pozri Антін Генсьорский: *Галицько-волинський літопис* : *Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*. Київ : АН УРСР, 1961, 284 s. Pozri kapitolu „Фразеологізми в галицькій редакції“. s. 179 – 180.

[291] Nejde o jedinú vojenskú prehru Bela (ako uhorského kráľa Bela IV.) a následný útek z bojiska. Tento uhorský kráľ, na rozdiel od svojho otca Ondreja II. nevynikal vojenskými úspechmi a za svojho života nezvíťazil v žiadnej bitke.

[292] Podobne ako v iných prípadoch aj tu ide o aktualizáciu staršej historickej a kultúrno-náboženskej schémy v prospech skutkov Daniela Romanoviča a jeho brata Vasilka. Uspokojivé riešenie motívu rozvodnenej rieky Skyrtos a jej paralely na základe starších interpretácii podal Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 140.

[293] Dnes obec *Василів*, Černivecká oblasť (Ukrajina). Dôležitý bod na brode cez rieku Dnester v smere na prechod rieky Prut a Černivci a cez Karpaty na dnešnú rumunskú Sučavu. Сергій В. Пивоваров: Літописний Василів у середньому Подністров'ї. In: *Середньовічна Європа* : *погляд з кінця XX ст.* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Чернівці : Золоті Литаври, 2000, s. 216 – 221.

[294] Podobne ako pri ťažení na mesto Halič aj v týchto pasážach štylizuje anonymný autor *HVK* Rusov do podoby starozákonných Izraelitov a Uhrov ako ich nepriateľov do rôznych analógii s nepriateľmi Židov. Ako príklad možno uviesť Egypťanov, či Filištíncov…

V roku 6738 (1230)

Prelom rokov 1230/1231

Bolo sprisahanie bezbožných haličských bojarov. Dohodli sa s Danielovým bratrancom Alexandrom [kniežaťom z Belzu],[295] že zavraždia Daniela a odovzdajú jeho krajinu [Ondrejovi II.].[296] Kým sa radili, plánovali založiť požiar, milostivý Boh podnietil Vasilka, aby vyšiel von a vytasil meč ako by na hru proti sluhovi kráľa [Ondreja II.] a druhému, takisto zo zábavy, zobral štít. Keď to uvideli neverní Molibogovičovci, zľakli sa Boha a povedali: „*Náš úmysel je zmarený*." A utiekli ako Svätopluk Prekliaty.[297] Oni už utekali, ale knieža Daniel s Vasilkom ešte o ničom nevedeli.

Vasilko odišiel do Vladimíra a bezbožný Filip pozval knieža Daniela do Višne.[298] Sprisahanci sa po druhýkrát dohodli s Danielovým bratrancom

[295] V origináli *браточадь*, to jest bratranec z druhého kolena. Starí otcovia Daniela a Alexandra boli bratia.

[296] V tomto duchu prekladá Grigorij Perfecky pozri *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 38. Načrtnutá logika udalostí totiž vyplýva aj z nasledujúcich viet. Poľskí prekladatelia a editori oproti tomu tento moment trochu opomenuli. Vyplývajú však z neho celkom vážne konsekvencie. Okrem iného aj to, že Ondrej II. sa s porážkou svojho syna Bela nezmieril a pokračoval ďalej vo svojej politike, ktorej cieľom bolo pričleniť prinajmenšom Haličsko a pokiaľ možno aj Vladimírsko k Uhorskému kráľovstvu. Nuž a v tejto politike mal Ondrej II., ako je z textu *HVK* celkom jasne viditeľné, mnohých spojencov. Belzké knieža Alexander Vsevolodovič a jeho ľudia na dvore Daniela (tu Molibogovičovci) boli jednými z nich.

[297] Svätopluk I. Jaropolkovič alebo Vladimírovič Prekliaty († 1019), turovské knieža, kyjevské veľknieža. Najstarší syn Vladimíra Svätého, pravdepodobne splodený Jaropolkom Sviatoslavičom, no vychovaný v rodine kniežaťa Vladimíra. Najstaršia ruská hagiografia mu pripísala (možno aj celkom neprávom) smrť bratov Borisa a Gleba, neskoršie prvých dynastických svätcov Rurikovcov. Pozri Саава М. Михеев: „*Святополкъ сѣде в Киевѣ по отци*" : *Усобица 1015 – 1019 годов в древнерусских и скандинавських источниках*. Vol. 4 : *Славяно-германские исследования*. Ed.: Федор Б. Успенский. Москва : Институт славяноведения РАН, 2009, 292 s. V našom texte, podobne ako pripodobňovanie Daniela k svätému Vladimírovi Veľkému, slúži jeho príbeh ako odkazová úroveň starších ruských dejín. Kým Vladimír a Daniel sú ale postavy jednoznačne pozitívne, prívrženci uhorského kráľa sú postavami negatívnymi. Je tomu tak aj preto, že Svätopluk Prekliaty bol presvedčeným katolíkom, mal za manželku Poľku a zomrel niekde: „между лѧхы и чахы", doslova teda medzi Poliakmi a Čechmi. Táto fráza sa však často používala vo význame „nevedno kde".

[298] Višňa (st. rus. *Вишьня*), pevnosť-sídlo bojara Filipa, ktorá sa nachádzala medzi Zvenigorodom a Premyšlom. Dnes obec *Судова Вишня*, Ľvovská oblasť (Ukrajina). Pozri Олексій О. Ратич: Результати досліджень древньоруського городища Замчиська в м. Судова Вишня Львівської області в 1957 – 1959 рр. In: *Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині*. Roč. 4, 1962, s. 106 – 119. Idem:

Alexandrom, že ho [Daniela] zavraždia. Keď prišiel do oblasti Branevičevej lúky,[299] dorazil k nemu posol od jeho tisícnika Demiana s odkazom: „*Toto je nedobrá hostina, pretože tvoj bezbožný bojar Filip a tvoj bratranec Alexander sa dohovorili, že ťa zabijú. Ako si vypočuješ tieto slová, vráť sa späť, nech si udržíš stolec svojho otca.*“

Akonáhle to Kosniatin [300] dopovedal, Daniel sa na rieke Dnester obrátil. Bezbožní bojari prešli [rieku] na inom mieste, pretože nechceli uvidieť jeho tvár.

Keď [Daniel] prišiel do Haliča, poslal k svojmu bratovi, kniežaťu Vasilkovi posla: „*Tiahni na Alexandra.*“ Alexander utiekol do Premyšlu ku svojim [uhorským] spojencom a Vasilko získal Belz. Svojho koniarnika[301] Ivana[302] poslal na podlých Molibogovičovcov a Voldrisa. Ivan Michalkovič ich zajal dvadsaťosem. Avšak neboli zabití, ale dostali milosť. Pritom, keď sa knieža kedysi radoval na hostine, jeden z tých bezbožných bojarov mu chrstol do tváre čašu a on to strpel. „*Nech ich Boh potrestá!*“

V ROKU 6739 (1231)

Rok 1231

Sám Daniel zvolal veču. Zostalo mu osemnásť otrokov[303] s tisícnikom Demianom. Povedal im: „*Chcete mi zachovať vernosť, aby som mohol*

Багате поховання рубежу X–XI ст. у Судовій Вишні. In: *Середні віки на Україні*. Roč. 1, 1971, s. 162 – 168.

[299] Braničeva otmeľ (ukr. *Браничева мілина*), Braničeva lúka. Dnes lokalita v chotári obce *Бранцы*, neďaleko Sudovej Višne, dnes Ľvovská oblasť (Ukrajina).

[300] Kosniatin, meno tisícnika Demiana. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 194.

[301] Koniarnik (rus. *седельничий*), hodnosť na kniežacom dvore Daniela, osoba, ktorá sa starala o kone, prenesene, stajňu kniežaťa. V iných prameňoch nezmienkovaná. Vzhľadom na skutočnosť, že Daniel strávil svoje detstvo na dvore Ondreja II. a do konca života bol vo vrelom vzťahu s kráľmi z Uhorského kráľovstva, zdá sa nám pravdepodobné, že práve dvor Ondreja II. by mohol byť referenčným rámcom pre budovanie systému hodnostárov na dvore Daniela. Preto aj tento úrad, podobne ako úrad palatína (dvorského) pokladáme za prevzatý odtiaľ. Latinský termín pre koniarnika na dvore uhorského kráľa znel *magister agazonum*.

[302] Koniarnik Ivan Michalkovič sa podľa názoru Adriana Jusupovića mohol zúčastniť už aj ťaženia proti Lucku v roku 1227. Pozri vyššie a ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 165 – 167.

[303] Slovo *otrok* má viacero významov, nielen slovenské človek bez osobnej slobody (lat. *servus*). Najčastejšie chlapec, mladík, ktorý sa nemôže zúčastňovať veče, to jest snemovania mužov, je odtiaľ „odročený“, teda nesmie tam hovoriť, nemá tam slova.

vytiahnuť proti mojim nepriateľom?“ Oni mocne zvolali: „*Sme verní Bohu a tebe, nášmu pánovi. Tiahni do boja s Božou pomocou!*“ Stotník[304] Mikula povedal: „*Pane, keď nezahubíš včely, nemôžeš jesť med.*“[305] Pomodlil sa [Daniel] k Bohu, k Svätej Prečistej Bohorodičke a Archanjelovi Božiemu Michaelovi a rozhodol sa vyraziť do boja s malým počtom mužov. Na pomoc mu prišiel Miroslav s hŕstkou družiníkov. Zradcovia mu tiež šli na pomoc, predstierajúc svoju vernosť. Uzavreli s ním spojenectvo, hoci voči nemu prechovávali zášť. Keď Daniel prišiel do Premyšla, Alexander to nestrpel a utiekol. Počas prenasledovania bol ranený Šelv – bol chrabrý a zomrel s veľkou cťou. Zradný Vladislav Jurievič, ktorý s ním uzavrel spojenectvo, prenasledoval Alexandra až do Sanoku, k Uhorskej bráne.[306] Utekajúci Alexander opustil svoje majetky a prišiel do Uhorska k Sudislavovi, ktorý sa tam vtedy zdržiaval.

Sudislav začal konať – prišiel ku kráľovi Ondrejovi. Vyzval uhorského kráľa na ťaženie.[307] A kráľ Ondrej prišiel so svojím synom Belom a druhým *Rok 1232*

V tomto význame slovo otrok, ako chlapec aj napríklad v dnešnej slovinčine. V starej ruštine *отрок* osoba mužského pohlavia vo veku 7 – 15 rokov. V analyzovanom prípade teda ide o sprievod kniežaťa Daniela tvorený nedospelými mužmi. Pozri heslo „Otrok“ In: Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 411. Takisto Петр С. Стефанович: «Верность» в отношениях князя и дружины на Руси XII – XIII вв. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. Roč. 2008, č. 1 (31), s. 72 – 82 (tu s. 79).

[304] Stotník – sotskij (st. rus. *соцкый*, rus. *сотский*), doslova „stovník“, v stredovekej Rusi vojenská a administratívna hodnosť, ktorá sa v hierarchii kniežacích hodností nachádzala pod tisícnikom. „Sotskij“ bol veliteľom „sotne“, teda stovky bojovníkov. Pozri vyššie pozn. o desatinnej a stotinnej organizácii na Rusi.

[305] Ďalší zo štylistických „kúskov“ anonymného autora *HVK*, ako naňho upozornili editori a prekladatelia tohto diela už pred nami (napríklad Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović). Frazému: „melle securius uti apum non posse“ totiž poľský kronikár Magister Vincent Kadlubek vložil do úst Romanovi Mstislavičovi, otcovi Daniela. Pozri Magistri Vincentii dicti Kadlubek: *Chronica Polonorum*, s. 186. Aký však možno urobiť z toho záver, okrem toho, že intelektuáli – literáti, aj vtedy a aj teraz tvoria osobitú skupinu ľudí, ktorá vďaka svojmu vzdelaniu prekračuje hranice národné, konfesionálne i štátne, nie je celkom jasné. Inými slovami, hoci kultúrne a civilizačne môže byť anonymný autor *HVK* zaradený k pravoslávnym Slovanom a Vincent Kadlubek ku katolíckym, obaja čítali tých istých teologických a antických autorov, inšpirovali sa podobnými hodnotami literárneho umenia. Svojim spôsobom, hoci v mierne rozdielnych formách, tak hovorili tým istým metajazykom.

[306] Uhorská brána – historický názov dnešného Duklianskeho priesmyku na hranici Slovenska a Poľska.

[307] Ako je z kontextu tejto vety jasné a tiež ako nás o tom informujú ďalšie riadky, kráľ Ondrej II. sa zdržiaval v severovýchodnej časti kráľovstva, v časti, ktorá pripadala jeho synovi Belovi, teda v Sedmohradsku.

synom Ondrejom k Jaroslavu.[308] Bojar Dávid Višatič a Vasil Gavrilovič, muži kniežaťa Daniela, sa opevnili v Jaroslavi. Uhri bojovali pri meste až do západu slnka, ale boli od mesta odrazení.

Večer sa konala porada. Dávid sa preľakol – jeho svokra, žena vychovávateľa Nezdila, podporovala Sudislava. [Dávid] ju nazýval svojou matkou, [ona] povedala: „*Nemôžeš udržať toto mesto*." Vasilko mu odvetil: „*Nepoškvrníme česť svojho kniežaťa. Toto mesto nemôže byť dobyté*." Bol to totiž silný a chrabrý muž. Avšak Dávid ho nepočúval, chcel totiž mesto vydať. Čák,[309] ktorý prišiel z uhorských plukov, rečie: „*Oni vás už ale nemôžu poraziť, pretože sami utrpeli silné straty*." Vasilko ďalej trval na tom, že mesto sa nesmie vzdať. Dávidovo srdce však opanoval strach, i keď sám bol bez zranení a so všetkými bojovníkmi ustúpil [z mesta]. Kráľ ovládol Jaroslav a tiahol k Haliči. Klimiata z Holých hôr[310] prebehol od kniežaťa Daniela ku kráľovi a po ňom prebehli tiež všetci haličskí bojari.

Odtiaľ kráľ [Ondrej II.] tiahol na Vladimír. Keď dorazil k Vladimíru, začudoval sa a riekol: „*Takéto mesto som nevidel ani v nemeckých krajinách*!"[311] Takýmto [Vladimír] naozaj aj bol. Na hradbách stáli bojovníci a ich štíty a zbrane sa leskli ako slnko.[312] Miroslav bol vtedy v meste. Kedysi bol

[308] Mesto Jaroslav, dnes Jarosław v Podkarpatskom vojvodstve (Poľsko), ležiace na rieke San na území historického Haličského kniežatstva. Pozri Antoni Junysz: Badania archeologiczne na wzgórzu Benedyktynek w Jarosławiu. In: *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za r. 1966*. Rzeszów : Muzeum Okręgowe, 1968, s. 230 – 233. Pozri tiež ďalšie práce k tejto lokalite od tohto autora.

[309] Čák, niektorý z predkov rodu Čákovcov, šopronský župan. Nedá sa však nekomentovať jeho voľný príchod na poradu obrancov Jaroslavu a nie celkom lojálny postoj k svojmu kráľovi. Pozri aj Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві*, s. 319, kde autor tento Čákov príchod k Jaroslavčanom odvôvodňuje jeho blízkym vzťahom so Sudislavom.

[310] *Голы горы*, pohorie neďaleko Zvenigorodu. Pozri Віталій Ляска: Голі Гори та Печера Домажирова : Причинки до історичної географії галицько-волинського пограниччя у першій половині XIII століття. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 3, s. 11 – 34. K bojarovi Klimiatovi bližšie pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 193 – 194.

[311] Autor tu nepochybne trochu nadsadzuje svoje rozprávanie v prospech mesta Vladimír. Ako vieme, Ondrej II. sa pohyboval po dobových východno-jadranských mestách a počas 5. krížovej výpravy navštívil skvostné mestá Blízkeho Východu. Malej Ázie, etc. Jeho počudovanie ale možno vysvetliť aj tým, že charakterovo šlo o iný typ mesta, než na aký bol z mediteránskej, západoeurópskej i uhorskej praxe zvyknutý.

[312] Aj bez nášho komentára je celkom zrejmé, na ktorej strane sú sympatie rozprávača. Pokiaľ však ide o motív „lesknúcich sa štítov a zbraní", je známy rovnako

chrabrým, ale boh vie prečo sa teraz znenazdajky zľakol a bez súhlasu kniežaťa Daniela a jeho brata Vasilka uzavrel s kráľom mier. Podľa [tejto] zmluvy tiež vydal Alexandrovi Belz a Červeň. A kráľ so súhlasom zradných Haličanov zveril Halič svojmu synovi Ondrejovi.[313] Miroslav potom zapieral, hovoriac: „*Ja som ale Červeň na základe zmluvy nevydal.*“ No obaja bratia ho veľmi karhali: „*Prečo si uzatváral mier, keď máš také silné vojsko?*“

Zatiaľ čo kráľ zotrvával vo Vladimíre, knieža Daniel získal v bojoch okolo Buska mnoho zajatcov. Kráľ sa vrátil do Uhorska.[314]

Zima 1232/1233

Vladimír [Rurikovič Kyjevský] poslal k Danielovi [posla]. Rečie: „*Tiahne proti mne Michal* [Vsevolodovič Černigovský]. *Pomôž mi, brat*!“[315] Daniel prišiel, aby ich uzmieril. Daniel si z Ruskej krajiny vzal časť Torčeska a vrátil ho späť Mstislavovým deťom [deťom Mstislava Mstislaviča Udatného], svojím švagrom. Riekol im: „*Za dobré skutky vášho otca prijmite mesto Torčesk a vládnite tu*.“

---

zo starozákonnej ako i antickej spisby. Ide o účelový rozprávačský topos, ktorého zmyslom je upozorniť na krásu a hrôzu blížiacej sa bitky.

[313] Dobytie Vladimíra a Haliča Uhrami pri výprave Ondreja II., jeho syna Bela a Ondreja za účasti ruských kniežat pripomína reverznú logiku rozprávania Anonymného notára P. o putovaní Uhrov do ich novej vlasti v Panónskom bazéne, podľa ktorého Uhri pri svojom putovaní zo Skýtie najprv prišli ku Kyjevu, kde sa spojili s Kumánmi, ktorí Almošovi odprisahali vernosť, potom bez boja dobyli mesto Vladimír a mesto Halič, vzali odtiaľ výkupné, zajatcov a rukojemníkov. Popritom sa k nim malo pridať aj množstvo Rusov, ktorí s Almošom ďalej cez Verecký priesmyk prešli do Mukačeva… etc. Pozri ANONYMUS: *Kronika anonymného notára kráľa Bela* : *Gesta Hungarorum*. Ed. a trans.: Vincent Múcska. Budmerice : Rak, 2000, 159 s. (tu s. 48 a 49, 50 a 51, 52 a 53). Rozprávanie neznámeho autora *HVK* tak pomáha vysvetliť všetky ahistorizmy diela Anonymného notára P., vrátane samotných Rusov a Kumánov, ktorí sú realitou 13. storočia, ale v 9. storočí o nich nemôže byť ani reči. V konečnom dôsledku by to potom mohol byť aj definitívny argument pre datovanie diela, ktoré nesie hrdý, ale zavádzajúci názov *Gesta Hungarorum*. Dielo sa datuje od čias Belu I. až po Belu IV. Tento účelový text teda mohol vzniknúť po uhorskej výprave z rokov 1232 a 1233, a to na dvore kráľa juniora Bela v Sedmohradsku. Za fabulóznym Almošom sa tak skrýva Ondrej II. a za Arpádom jeho syn Belo. Pri takomto výklade azda môže vzniknúť námietka, že v *HVK* niet priamej zmienky v tejto súvislosti o Kyjeve. O diplomacii Ondreja II. a jeho syna Bela (IV.) v súvislosti s Kyjevom, ruskými kniežatami a zmluvách uhorských kráľov s vodcami Kumánov však vieme z iných prameňov. Súhrnne pozri VICTOR SPINEI: The Cuman Bishopric, *passim*. Pozri tiež tu našu vstupnú štúdiu.

[314] Zdá sa, že kráľ, tu najskôr Ondrej II. sa vrátil domov tiež cez Verecký priesmyk.

[315] Oslovenie „brat“ (v origináli *брате*) tu nie je znakom pokrvného príbuzenstva, ale stavovského familiarizmu (obaja boli kniežatami) a obojstrannej príslušnosti k rodu Rurikovcov.

V tej dobe vytiahol kráľovič Ondrej s vojskom proti Danielovi a došiel k Belobrežju.[316] Vladislav [Jurievič, bojar] šiel so strážnym oddielom od Daniela z Kyjeva a v Belobrežji narazil na vojsko. Bojovali proti sebe pri rieke Sluč.[317] [Uhri zvíťazili] a hnali [Rusov][318] z Čertovho lesa[319] až po rieku Derevnaja.[320]

Prišla zvesť [o tom] do Kyjeva Danielovi s Vladimírom od Vladislava. A Daniel riekol kniežaťu Vladimírovi: „*Brat, viem, že tiahnu proti nám obom. Pusť ma a ja ich napadnem zozadu*." Keď sa to nepriatelia dozvedeli, vrátili sa do Haliče.

Marec 1233

Daniel sa pripojil k bratovi a dohnal ich pri Šumsku a rokoval s nimi pri rieke Velia.[321] S kráľovičom bol Alexander a Gleb Zeremejevič, bolochovské kniežatá[322] a mnoho Uhrov. Uvideli sa Daniel a kráľovič na rieke Veľja

[316] Belobrežje (st. rus. *Бѣлобережье*), historické mesto na území Kyjevského kniežatstva.

[317] Rieka Sluč (st. rus. *Солучь*, ukr. *Случ*), pravý prítok rieky Goryn. Takisto známa ako Južná Sluč na odlíšenie od Severnej Sluče, ľavého prítoku rieky Pripiať.

[318] Túto pasáž sme uprednostnili preložiť podľa edície Perfeckého. Pozri *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 40.

[319] Takzvaný „Čertov les" sa nachádzal na území Kyjevského kniežatstva, dnes okolo dediny Ušica (ukr. *Ушиця*), Žitomírska/Žytomýrska oblasť (Ukrajina).

[320] Rieka Derevnaja (st. rus. *Деревная*), v súčasnosti rieka Derevička (ukr. *Деревичка*), ľavý prítok rieky Sluč, preteká Chmeľnickou a Žytomýrskou oblasťou (Ukrajina).

[321] Rieka Velia (st. rus. *Велья*, ukr. *Вілія*), ľavý prítok rieky Goryň.

[322] Otázka interpretácie slovného spojenia *князи болоховьстїи* vyvoláva veľa sporov. Najradšej by sme sa priklonili k riešeniu, že šlo o valašské, teda rumunské kniežatá z územia blízkeho k dnešnému Moldavsku v poriečí rieky Bug, čo by bol asi vôbec jeden z prvých výskytov tohto mena v prameni. Túto domnienku však vylučuje skutočnosť, že ďalej v *HVK* vystupujú ako „bolochovskí bratia" kniežatá Michal Vsevolodovič a Iziaslav Vladimírovič. K takejto možnosti mlčí tiež odkazové dielo, ktoré mapuje genézu Rumunov a Moldavcov. Pozri André Du Nay: *The Rumunians* : *The Early History of the Rumanian Language*. Toronto a Buffalo : Mathias Corvinus Publishing, 1996, 403 s. Preto prijímame skôr tradičnejšie riešenie, že šlo o bolochovské kniežatá z rovnomenného kniežatstva, ležiaceho v povodí riek Goryň, Sluč a Teterev. Pozri aj výklad Олексій П. Толочко a Володимир М. Ричка: „Князи болоховьсции". In: *Ruthenica*. Roč. 13, 2016, č. 13, s. 83 – 107, ktorí identifikujú „*volochovské kniežatá*" ako Mongolmi vytvorené, lojálne kniežacie elity. V prípade návratu mongolského vojska po roku 1242 im mali vytvoriť zázemie a zabezpečiť ich zásobovanie (pozri nižšie text *HVK*). Výskyt tohto výrazu v letopisnom zápise k roku 1233 by na základe tohto výkladu mal byť neskoršou interpoláciou.

a povedal mu [Daniel] akési hanlivé[323] slovo, čo sa Bohu nepáči. Na druhý deň Daniel prekročil rieku Veľja pri Šumsku, poklonil sa Bohu a svätému Simeonovi, zhromaždil svoje pluky a vytiahol k Torčevu.[324] Akonáhle sa to kráľovič Ondrej dozvedel, zhromaždil svoje pluky a vyrazil proti nemu na seč.[325] Ondrej tiahol po rovine, zatiaľ čo Daniel s Vasilkom museli schádzať z vysokých hôr. Niektorí im radili zostať v horách a brániť cesty dolu, ale Daniel riekol: „*Ako hovoria texty: Kto váha, keď má ísť do boja, má zbabelú dušu*.“[326] A donútil ich rýchlo zísť dolu.

Vasilko tiahol proti Uhrom, tisícnik Demian a mnohé ďalšie pluky šli po ľavej strane a Daniel so svojím plukom šiel uprostred. Jeho pluk bol veľký, zdobený chrabrými mužmi a blyštiacimi sa zbraňami. Keď ho Uhri zbadali, nechceli sa s ním pustiť do boja, ale obrátili sa proti Demianovi a ďalším plukom. [Uhorskí] strelci sa na nich vrhli ako jastrabi, ale ľudia [Demiana] nečakali, pobili ich a orabovali. Demian bojuje so Sudislavom, kým knieža Daniel bije do nich z tylu a rúbe. Demianovi sa zdá, že to boli všetci, ktorí pred ním utiekli. Daniel vrazí do jedného bojovníka svoju kopiju, tá sa zlomí a tasí svoj meč. Rozhliadol sa okolo seba a zbadal, že Vasilkova zástava vlaje a ten odvážne bojuje, prenasleduje Uhrov. Daniel tasí svoj meč, vyráža bratovi na pomoc, mnohých raní a ďalší jeho mečom zomierajú. Stretnú sa s Miroslavom, a keď vidia, ako sa Uhri zhromažďujú, vyrážajú proti nim vo dvojici. Tí útok nevydržali a uskočia, potom prichádzajú ďalší, aj s tými bojovali a aj tých premohli. Pri prenasledovaní nepriateľov sa

[323] V origináli je *слово похвал*[ь]*но*, to jest doslova „pochvalné slovo“. Takýto význam iba ak v ironickom slova zmysle, ale keďže autor *HVK* iróniu nepoužíva, treba predpokladať, že kopista pozmenil – v snahe uchrániť aureolu svojho hrdinu Daniela – pôvodné slovo, ktorým mohla byť nejaká forma nadávky, ba dokonca kliatby, čo by zodpovedala druhej časti vety, „čo sa Bohu nepáči“.

[324] Torčev (st. rus. *Торчев*), historické mesto stredovekej Rusi, v súčasnosti mesto Torčin (ukr. *Торчин*) vo Volynskej oblasti (Ukrajina).

[325] Túto pasáž sme prekladali podľa *Ipatievskej redakcie HVK* a jej Perfeckého edície. Pozri *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 40.

[326] Ako sme uviedli na viacerých miestach, autor *HVK* modeluje svojho Daniela ako akéhosi „superhrdinu“ a pri dosahovaní tohto cieľa mu pomáha jeho výborná znalosť ďalších textov. V citovanom prípade odkazuje na stredovekú *Alexandreidu*, ktorej texty v rôznych podobách a formách cirkulovali po celej dobovej Európe. Nepochybne to súviselo tiež s módou križiackych výprav a rozvojom rytierskej kultúry. Tá, neobišla ani dvor Daniela a jeho brata Vasilka.

rozdelili. Potom on [Daniel] zbadal brata, ako smelo bojuje so zakrvavenou kopijou a ratište[327] má doťaté od úderov mečmi.

V ROKU 6740 (1232)

Marec 1233

Gleb Zeremejevič zhromaždí Uhrov a vyrazí na seč proti Vasilkovi. Daniel sa k nim [Rusom] priblíži, povzbudiť svojich do boja, ale nevidí žiadnych bojovníkov, len otrokov ako držia kone. [Uhri] Keď ho spoznajú, chcú mečmi zabiť jeho koňa. Avšak milostivý Boh ho vyviedol od nepriateľov bez zranení, len koniec ostria meča zodral koňovi srsť na stehne. Prišiel [Daniel] k svojim a prinútil ich, aby vyrazili proti nim [Uhrom].

Vasilkov pluk ženie Uhrov až do ich táborov, kráľovičovu zástavu podťali. Ďalšie množstvo Uhrov zutekalo a zastavili sa až v Haliči.

Zatiaľ čo vyčkávali – jedni [Rusi] na kopci a druhí [Uhri] v doline, Daniel s Vasilkom vyzývali svojich ľudí, aby vyrazili dolu na nepriateľov. Avšak Boh sa [Danielovi] takto odmenil za hriechy: Danielova družina sa obrátila na útek. Uhri sa ho ale neodvážili prenasledovať, takže Danielove pluky neutrpeli žiadne straty, okrem piatich mŕtvych.[328]

Druhého dňa ráno sa Daniel vychystal. Nevie nič o bratovi, kde a s kým je? Kráľovič sa vrátil do Haliče, pretože jeho pluky nemali veľké straty. Ďalší Uhri zutekali a zastavili sa až v Haliči.

Bola to veľká bitka ten deň. Padlo veľa Uhrov a len zopár Danielových bojarov, ktorých mená boli: Rastislav Jurievič, Mojžiš [Mojsej], Štefan [Stepan], jeho brat a Juraj Janevič.

Potom sa Daniel dozvedel, že jeho brat je zdravý a neustáva v prípravách na boj.

[327] Tu *соулиця*, prekladali sme tu ako ratište, drevená násada na kopiju.

[328] Bitka pri Šumsku v marci roku 1233 skončila podľa všetkého nerozhodne. Danielov ústup, ktorý je tu vyložený ako Boží trest za jeho predchádzajúci hriech nepatričnej urážky kráľoviča Ondreja, mohol byť v skutočnosti motivovaný omnoho viac prozaicky. Grigorij (George) Perfecky sa napríklad domnieva, že Danielovi chýbali na záverečný útok na mesto Halič patričné jednotky špecialistov na dobýjanie hradieb. Ako je totiž vo vojenstve všeobecne známe, akokoľvek dobre vyzbrojená jazda nedokáže v statickom boji, akým dobýjanie mesta nepochybne je, zužitkovať svoje výhody. Pozri *THE GALICIAN-VOLHYNIAN Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 135.

Počas Veľkonočnej soboty bol [Vasilko][329] v Torčesku.[330] *2. apríl 1233*

Potom prostredníctvom poslov Alexander odkázal bratovi Danielovi a Vasilkovi: „*Nie je dobre, keď som proti vám.*“ Oni zas ho prijali s láskou.

Keď vyrástla tráva, vyrazil Daniel s bratom a aj s Alexandrom k Plesnesku,[331] dobyl ho od Arbuzovičovcov,[332] získal mnoho zajatcov a vrátil sa do Vladimíra. *Apríl – máj 1233*

V ROKU 6741 (1233)

Kráľovič [Ondrej] a Sudislav priviedli proti Danielovi Dianiša [Dionýza].[333] Daniel odišiel do Kyjeva a priviedol proti nim Polovcov a Iziaslava [Vladimíroviča]. [Daniel] s Iziaslavom a Vladimírom [Rurikovič *August 1233*

[329] Pôvodina na tomto mieste má zamlčaný podmet. V predchádzajúcej vete sa hovorí o Vasilkovi, ktorý sa chystal na bitku. Podmetom teda môže byť aj Vasilko a aj bitka. Prekladali sme podľa *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 146 – 147.

[330] Existujú rôzne interpretácie tohto toponyma. Prikláňame sa k Perfeckého identifikácii so staroruským mestom Torčesk. Pozri *THE GALICIAN-VOLHYNIAN Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 41. K toponymu Torčesk pozri vyššie poznámku č. 231.

Poľskí editori a prekladatelia *HVK* na tomto mieste uvádzajú lokalitu Torčev, ktorú situujú do areálu dnešnej obce Starij Taraž (ukr. *Старий Тараж*) v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina). Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 146.

[331] Plesnesk (st. rus. *Плъсньск, Плъснеск, Преснеск*, ukr. *Пліснеськ*), historické mesto stredovekej Rusi, v blízkosti dnešného mesta Brody vo Ľvovskej oblasti (Ukrajina).

[332] Arbuzovičovci, rod haličských bojarov. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 112 – 113.

[333] Osobné vlastné meno *Дианиш* je dobovou ruskou adaptáciou mena Dionýz. V našom prípade ide o vojvodu Dionýza, syna Dionýza de Türje, o ktorom sme sčasti hovorili už vyššie. V čase uvedenej výpravy sedmohradský vojvoda, človek mladšieho kráľa Bela, neskoršieho uhorského kráľa Bela IV., ktorého po svojom nástupe na uhorský trón odmenil medzi prvými za verné služby. Pozri *CDSl* 2, ed.: Richard Marsina, s. 4, č. 1. ATTILA ZSOLDOS: *Magyarország világi archontológiaja 1000 – 1301*, s. 296. Skutočnosť, že po smrti Kolomana Haličského prevzal jeho úrad a stal sa slavónskym bánom svedčí o tom, že napätie medzi predstavou, kto má byť reálnym nosičom plánov otca Ondreja II. v haličskej politike sa odráža aj na kariére tohto muža.

Kyjevský] si prisahali v chráme vernosť[334] a vyrazili proti Dianišovi. Iziaslav [Vladimírovič] ale zradil. Prikázal plieniť Danielovu krajinu, dobyl Tichomil a potom sa vrátil domov. Vladimír s Danielom a Kutenom tak zostali sami.[335] „*Ó, lesť je zlá*, – ako píše Homér – „*sladká do odhalenia, no po odhalení trpká. Toho, kto ju seje, postihne zlý koniec*.“[336] Ó, zlo toto je zo všetkých najhoršie!

Odtiaľ tiahli k Peremilu. Kráľovič Ondrej, Dianiš a Uhri bojovali s Danielom a Vladimírom[337] o most [do Haliča], ale tí [Rusi] ho od nich vybojovali. Ako sa Uhri vracali do Haliče, zanechali za sebou vrhacie stroje [katapulty?].[338] Vladimír a Daniel vyrazili za nimi. Vasilko a Alexander prišli k bratovi. A stretli sa pri Busku. Vladimír, Kuten a Iziaslav sa vrátili domov.[339]

---

[334] Pravdepodobne šlo o rituál „bozkávania Kríža“ (*крестоцелование*), známe aj z iných východoslovanských pamiatok. Pozri Петр С. Стефанович: Крестоцелование и отношение к нему церкви в Древней Руси. In: *Средневековая Русь*. Roč. 5, 2004, s. 86 – 113. Pozri aj Norbert Mika: „Крестьное целование“ – geneza i praktyka stosowania przez władców ruskich, polskich i węgierskich (do końca XII wieku). In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 6, 2019, s. 111 – 130. Dávno pred napísaním týchto článkov vystihol fenomenálne podstatu tohto rituálu vo filme *Andrej Rubľov* filmový režisér Andrej Tarkovský.

[335] Ohlas tejto zrady nachádzame v diele Anonymného notára P., ktorý prísahu ruských kniežat vodcovi Uhrov Almošovi taktiež lokalizuje na Rus. Ako je z dobovej uhorskej hierarchie celkom jasné, kráľovič Ondrej vedie svoju legáciu do Kyjeva v mene otca Ondreja II. Z nasledujúcich udalostí je tiež jasné, že príklad Ijazslava Mstislaviča Smolenského nasledoval aj kumánsky (polovecký) chán Kuten, ktorý prestúpil do služieb kráľoviča Ondreja. Otázka spolupráce Kutena s Danielom tak zostáva nie celkom jasná aj v tomto prípade, ako na to nakoniec poukazujú aj nasledujúce verše Homéra, ktoré tematizujú zradu spojencov.

[336] Použitie veršov z Homéra, okrem tematizácie zrady spojencov Daniela, opäť dokazuje všestranné vzdelanie autora *HVK*, čo v konečnom dôsledku posúva jeho kroniku v hierarchii tohto žánru v celej Európe na popredné priečky. Z hľadiska jeho skrytého obsahu je však jasné, že tento básnický povzdych sa týka práve Kutena, ktorý Daniela opustil tiež.

[337] V tejto bitke už bojuje ako spojenec Daniela a Vasilka iba kyjevské knieža Vladimír Rurikovič.

[338] V origináli *порокы*, čo nemožno automaticky preložiť ako praky. Staroruským slovom *порок* sa súhrnne označovali obliehacie stroje na vrhanie rôznorodých, najčastejšie kamenných projektilov či striel. Iné synonymické výrazy: kameňomet, obliehací prak, *balista* (lat.), či *katapult* (gr.).

[339] Spojenci opúšťali Daniela a Vasilka postupne. Najprv Iziaslav, potom Kuten a, ako sa zdá, ku koncu ťaženia aj Vladimír.

V ROKU 6742 (1234)

Gleb Zeremejevič prešiel od kráľoviča na Danielovu stranu. *Jeseň 1233*

Jednako[340] Daniel s Vasilkom vyrazili k Haliču. V ústrety im vyšla väčšia polovica Haliče: Dobroslav, Gleb a mnoho ďalších bojarov. Keď tam prišli, Daniel sa postavil na breh Dnestra, prijal Haličskú krajinu a rozdal mestá bojarom a vojvodom. Jedla mali dostatok. Avšak kráľovič, Dianiš a Sudislav v meste trpeli hladom. Deväť týždňov obliehali mesto a čakali, až začne mrznúť, aby mohli prejsť cez rieku. Sudislav prostredníctvom ľsti odkázal Alexandrovi: „*Dám ti Halič, keď opustíš brata*." A ten odišiel.[341] Haličania hodlali zajať tých Haličanov, ktorí vyšli v ústrety Danielovi.[342]

Onedlho kráľovič [Ondrej] zomrel. Haličania poslali Semionka Ryšavého po Daniela. Sudislav ušiel do Uhorska. *Zima 1233/1234*

S príchodom jari Alexander odišiel k svojmu svokrovi [Vladimírovi Rurikovičovi] do Kyjeva. Mal totiž strach zo svojho zlého skutku. Akonáhle sa *Rok 1234*

[340] Teda, ako by z vlastného popudu, náhle, predsa len.

[341] Toto bola posledná zrada Alexandra. Azda ho k nej primäla aj skutočnosť, že kráľ Ondrej II. sa v auguste roku 1233 nachádzal v Berehovskom lese (*Silva Bereg*), to jest v priestore širokého karpatského lesného *konfínia* a od Haličskej Rusi ho oddeľovalo len niekoľko dní pochodu. K chápaniu tohto lesa pozri PAVOL HUDÁČEK: *Silva Bereg* : A Royal Forest in Medieval Hungary. In: *HČ*. Roč. 65, 2017. č. 5, s. 809 – 848. Tu ho našiel pápežský legát Jakub, s ktorým Ondrej II. písomne uzatvoril dohodu v dejinách známu aj ako *Berehovská zmluva*, ktorou si udobroval katolícku cirkev. Boli tu s ním všetci poprední hodnostári, z ktorých mnohí boli účastní na predchádzajúcom ťažení Ondreja II. do Haličsko-vladimírskej Rusi. Pozri Georgius FEJÉR (ed.): *CDH* III, s. 324 – 326. Ako na to poukázali už viacerí vedci pred nami na základe údaju, ktorý obsahuje zmienený dokument o polohe uhorského kráľa, nebolo nereálne domnievať sa, že svojho najmladšieho syna nenechá osamoteného v konflikte s Danielom. Pomoc však evidentne, ako o tom svedčí ďalší text kroniky, nedorazila. Dôvodov prečo sa tak stalo je viacero. Pápežský interdikt, ktorý sa Ondrej II. staral zrušiť *Berehovskou zmluvou*, vpád Fridricha II. Babenberského, ale v neposlednom rade aj pripravovaný tretí sobáš uhorského kráľa s niečo vyše dvadsaťročnou Beatrice D'Este. Druhá manželka kráľa Jolana de Courtenay zomrela v júni roku 1233. Skutočnosť, že Ondrej II. nevstúpil v tejto fáze otvorene do konfliktu za Karpatami, do ktorého sa vstúpiť pôvodne chystal, však ešte neznamená, že vývoj na severo-východ od svojej hranice nechával na samospád. Nie celkom bezdôvodne preto predpokladáme rozsiahle uhorské diplomatické aktivity v tomto priestore, ale o tom nižšie.

[342] Táto pasáž sa prekladá rôzne, a to vzhľadom na nejednoznačnosť samotnej predlohy. Náš pokus sa snaží vystihnúť jeho podstatu, ktorou podľa všetkého je to, že samotní Haličania boli rozštiepení na dva proti sebe stojace tábory. Jedni, ktorí podporovali prouhorské nároky, ktoré reprezentoval kráľovič Ondrej, Sudislav a vojvoda Dianiš a druhí, ktorí podporovali Daniela.

to Daniel dozvedel, vytiahol na neho z Haliče, dohnal ho v Polonnom[343] a v Chomorskom luhu[344] ho zajal. Daniel tri dni a tri noci nespal, rovnako ako jeho bojovníci.

Roky 1234 – 1235

Keď v Kyjeve vládol Vladimír, poslal svojho syna Rastislava[345] do Haliča a s Danielom uzavrel spojenectvo založené na bratstve a veľkej láske. Michal [Vsevolodovič Černigovský] s Iziaslavom [Vladimírovič] však naďalej pociťovali voči [Danielovi a Rastislavovi] nevraživosť. Daniel u neho [Vladimíra] ponechal Gleba Zeremejeviča i Miroslava a mnoho ďalších bojarov. Vladimír mu cez poslov odkázal: „*Pomôž mi, brat!*" Daniel videl jeho lásku, zobral pluky a vyrazil [mu na pomoc].

Rok 1235

Michal neustál [jeho útok] a odtiahol od Kyjeva. Daniel prišiel k Vladimírovi a spoločne vyrazili na Černigov. Pridal sa k nim aj Mstislav Glebovič.[346] Odtiaľ sa vydali dobývať krajinu, obsadili mnoho miest na rieke Desna, dobyli Chorobor, Sosnicu, Snovesk[347] a rad ďalších miest a potom sa vrátili k Černigovu. Mstislav [Glebovič] a Černigovčania uzavreli s Vladimírom [Rurikovičom] a Danielom mier. Bol totiž strohý boj pri Černigove,

---

[343] Polonne, historické mesto v Bolochovskej oblasti stredovekej Rusi, v súčasnosti mesto Polonne (ukr. *Полонне*) v Chmeľnickej oblasti (Ukrajina).

[344] Luh, vlhký listnatý les v nížinatých oblastiach, často zaplavovaný povodňami. Chomorský luh – les v blízkosti rieky Chomora (ukr. *Хомора*), ktorá preteká Chmeľnckou oblasťou na Ukrajine a vlieva sa do rieky Sluč. Ako upozorňuje Dariusz Dąbrowski, vzdialenosť medzi mestom Halič a Chomorským luhom je cca 285 km. Daniel a jeho najbližšia družina túto vzdialenosť prešli podľa kronikára za 3 dni a 4 noci. Nie je to prvý príklad neobyčajnej mobility haličského kniežaťa. Tá sa dá vysvetliť ešte stále jeho mladosťou a atleticko-vojenským spôsobom života. Zabúdať však v tejto súvislosti nemožno ani na to, že Daniel svojho súpera a príbuzného musel jednoducho aj nájsť, čo svedčí o sieti ľudí, ktorí Danielovi dôverovali, ale tiež vysokých stopárskych a logistických schopnostiach mužov okolo Daniela. Pozri Dariusz Dąbrowski: Książę *w* drodze : Warunki podróżowania Rurykowiczów w XIII w. na przykładzie Daniela Romanowicza. In: *Slavia Orientalis*. Roč. 64, 2015, č. 2, s. 207 – 227 (tu s. 214).

[345] Rastislav Vladimírovič († okolo 1241). Z iných prameňov skoro neznámy. Pozri Idem: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 574 – 577.

[346] Mstislav Glebovič († okolo roku 1239), syn polockého kniežaťa Gleba Sviatoslaviča, po roku 1235 černigovské knieža. Spojenec Daniela Romanoviča. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі* : *Портрети еліти*. Біла Церква : Олександр Пшонківський, 2006, 782 s. (tu s. 409).

[347] Chorobor (st. rus. *Хоробор*ь), Sosnica (st. rus. *Сосница*) a Snovesk (st. rus. *Сновеск*, ukr. *Седнів*), boli tri historické mestá v Černigovskom kniežatstve stredovekej Rusi. V súčasnosti tieto územia ležia v Černihivskej oblasti (Ukrajina).

dokonca použili aj tarany,[348] [katapulty] vrhali na nich [Černigovčanov] kamene na vzdialenosť poltora výstrelu [lukom] kameňmi, že ich mohli zdvihnúť len štyria silní muži. Odtiaľ sa v mieri vrátili do Kyjeva.

Avšak Iziaslava [Vladimíroviča] neprešla [nevraživosť] a naviedol na Kyjev Polovcov.[349]

6. január – 17. máj 1235

Daniel a jeho voje už boli veľmi vyčerpaní, veď poplienili všetky černigovské kraje. Bojoval predsa od Troch Kráľov po Nanebovstúpenie [Krista]. Uzavrel [napokon] mier a vrátil sa do Kyjeva.

Ku Kyjevu pritiahli Polovci a plienili Ruskú krajinu. Daniel ochorel a chcel sa lesnou stranou vrátiť domov.[350] Avšak Vladimír ho prosil a Miroslav [Danielov vojvoda] prehováral: „*Vytiahnime spolu proti pohanským Polovcom!*“ Polovci na nich narazili pri Zvenigorode.[351] Vladimír sa chcel vrátiť a aj Miroslav začal rozprávať o tom, že sa treba stiahnuť, ale Daniel riekol: „*Nepatrí sa vojakovi idúcemu do boja zvíťaziť, alebo zomrieť rukou nepriateľa? Predtým som vás zadržiaval. Teraz vidím, že zbabelú dušu máte.* (*Alexandreida*) *Vari som vám nevravel, že nie je dobré, aby zoslabnutí muži tiahli proti sviežim?* (2 *Sam* 17, 1 – 2) *A teraz sa prečo bojíte? Vyrazte proti nim*!“

Jún? 1235

S veľkým poloveckým vojskom sa stretli pri Torčesku,[352] a bola to ľúta seč. Daniel ženie Polovcov do chvíle, kým nepostrelia jeho hnedáka. Dovtedy sa

[348] V origánali *таранъ*, to jest taran, zariadenie na rozbíjanie brán a opevnení.

[349] V našej edícii a preklade sledujeme, hoci aj v samotnom texte *HVK* nie celkom viditeľné nite, ktoré vedú aj v tomto prípade do Uhorského kráľovstva a k jeho stále žijúcemu kráľovi Ondrejovi II. Ten sa zaiste neuspokojil so skutočnosťou, že Daniel po jeho synovi Ondrejovi prevzal vládu nad Haličskom. O spojenectve Uhrov a Kumánov, ktorého organizátorom bol uhorský kráľ a jeho synovia, sme už hovorili vyššie, preto odvetná akcia nemenovaného vodcu (podľa všetkého chána Kutena) proti Danielovi a jeho spojencom, nemôže byť len osamotenou iniciatívou Iziaslava Vladimíroviča, hoci aj bol prostredníctvom svojej manželky spokrvnený s Kumánmi, ale širšej protidanielovskej koalície na čele s Ondrejom II. Okrem iného to poukazuje predchádzajúca dezercia Iziaslava (spolu s chánom Kutenom) z protiuhorskej koalície v roku 1233.

[350] To jest od Kyjeva severnou, lesnou cestou smerom na západ.

[351] Tu Zvenigorod Kyjevský, asi 20 km juho-východne od Kyjeva. Dnes archeologická lokalita.

[352] Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović vyrátali, že vzdialenosť, ktorú vojská Daniela Romanoviča museli prejsť medzi Zvenigorodom Kyjevským a Torčeskom, bola medzi 94 – 130 km. Psychologicky tým vysvetlili to, čo sa autor *HVK* pokúsil stvárniť prostredníctvom krásnej literatúry. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 150.

však iní Polovci dali na útek. Keď Daniel vidí, že jeho jazdecký kôň cvála ranený, obráti sa na útek. [Knieža] Vladimíra [Rurikoviča] zajali v Torčesku a na popud bezbožného Gregora [Grigorija] Vasilieviča a Molibogovičovcov bol zajatý taktiež Miroslav a mnoho ďalších bojarov padlo do zajatia.

Jún 1235

Daniel však utiekol do Haliča, kde už bol Vasilko so svojím plukom a zvítal sa so svojím bratom. Boris Mežibožský[353] na radu Dobroslava a Zbyslava poslal Danielovi správu: „*Iziaslav s Polovcami tiahnu na Vladimír.*" Bola to ale lesť. Daniel odkázal bratovi: „*Stráž Vladimír.* " Keď haličskí bojari zistili, že Vasilko s plukom[354] odtiahol, podnietili vzburu. Sudislav Iľjič[355] povedal: „*Knieža, slová Haličanov sú lživé, nezahub seba, odíď preč!*" Akonáhle sa Daniel dozvedel o vzbure, ušiel do Uhorska.[356]

[353] Boris, mežibožské knieža. Adran Jusupović ho však pokladá za bojara. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 114 – 115.

[354] Na tomto mieste panuje medzi doterajšími prekladateľmi a interpretátormi *HVK* nezhoda. V origináli sa totiž nachádza slovo *полонъ*, čo možno prekladať ako korisť. S predchádzajúcich riadkov však vieme, že Vasilko stacionoval s Haliči so svojim plukom. Slovo pluk (*полк*) a korisť-plen (*полонъ*) sa podobajú. Tak, či onak, bol to odchod Vasilka do Vladimíra, ktorý zapríčinil ďalší tok udalostí.

[355] Sudislav Iľjič, haličský bojar. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 262 – 263.

[356] Ďalší pomerne náhly obrat v doterajšom politickom smerovaní Daniela Romanoviča, ak uvážime, že posledné viac ako 3 roky zasvätil svojmu zápasu o haličské dedičstvo s uhorským kráľom Ondrejom II., jeho synom kráľovičom Ondrejom a mladším kráľom Belom. Logické na ňom je iba to, že situácia Daniela bola, zasa raz, takmer bezvýchodisková. Ak by sme však hľadali predsa len nejaké racionálne vysvetlenie, prišli by sme k dvom hypotézam. Prvá z nich by predpokladala, že Daniel odniekiaľ vedel o tom, že Ondrej II. je chorý a skoro zomrie. Je to však len málo pravdepodobné, keďže Ondrej sa z Berehova vybral na kajúcnu púť do Itálie a po ceste sa zoznámil s Beatrice D'Este, svojou budúcou manželkou, ktorú si zobral 23. mája 1234; ďalej viedol vojnu s rakúskym vojvodom Fridrichom II. Zúrivým a permanentne riešil konflikt s rímskou cirkvou… Ergo, nič nenaznačovalo jeho predčasný odchod z tohto sveta. Druhým hypotetickým vysvetlením Danielovho náhleho obratu môže byť potom skutočnosť, že po smrti kráľoviča Ondreja, nominálneho haličského vládcu, zostal ešte v Uhorskom kráľovstve jeho brat Koloman, ktorý nikdy nestratil oficiálny titul kráľa Haliče (*Galitiae Rex*), pravidelne potvrdzovaného Rímom. Na odchod do Uhorska ho teda mohol nahovoriť mladší kráľ Belo, ktorý túžil po zmierení medzi Danielom a Kolomanom, keďže konflikt medzi týmito dvoma vládcami Haliče permanentne tlel od roku 1221, keď bol Koloman z Haliče vypudený. Prostredníctvom zmieru medzi Danielom a Kolomanom nakoniec mohol rátať tiež s tým, že príde aj k obnoveniu vzájomnej lásky medzi oboma uhorskými kráľovskými bratmi. Na takéto riešenie by potom poukazovala skutočnosť, že pri korunovácii Bela IV. v Stoličnom Belehrade 14. októbra 1235 držal za uzdu koňa kráľa Bela a jeho brat Koloman pred ním niesol meč. Pozri CHRONICI Hungarici compositio saeculi XIV.

Keď nastala zima, Vasilko vzal so sebou Poliakov[357] a prišiel k Haliču. *Zima 1235*

Ed.: Alexander Domanovszky. In: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed.: Emericus Szentpétery. Vol. 1. Budapestini : Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. sumptibus, 1937, 553 s. (*Veľká uhorská kronikárska skladba zo 14. storočia*, s. 217 – 505, tu s. 467: „Rex Bela post eum filiu seius coronatus est pridie Idus Octobris feria prima, qua cantatur: Da pacem Domine, in cathedrali ecclesia Beati Petri Albe, quam ipse consecrari fecit, Colomano duce fratre eiusdem ensem regalem ad latus ipsius honorifice tenente, Daniele vero duce Rutenorum equum suum ante ipsumsumma cum reverentia ducente."). V každom prípade Daniel Romanovič strávil v Uhorskom kráľovstve niekoľko mesiacov od júna 1235 do neskorej jesene – zimy toho istého roku.

[357] Je dosť zložité na tomto mieste dedukovať, o akých Poliakov vlastne šlo? V niečom môže byť azda nápomocná skutočnosť, že pred vlastnou korunováciou Bela IV. v Stoličnom Belehrade prišlo skutočne k uzavretiu mieru medzi Kolomanom Haličským a Danielom. Podmienky tohto mieru nie sú známe. Možno sa však domnievať, že šlo o návrat k východiskovej politickej situácii, ktorú definovalo stretnutie Ondreja II. a Leška Bieleho na Spiši. Inými slovami Koloman by dostal Haličsko a Daniel s Romanom Vladimírsko. Za tento politický program mohla byť ochotná bojovať kňažná Grimyslava a jej ruskí spojenci, vdova po Leškovi Bielom, matka Salomey, manželky Kolomana a následníka krakovského a sandomierskeho kniežacieho trónu Boleslava V. (neskôr známeho aj pod menom Hanblivý – *Pudicus*). Ten bol totiž v roku 1239 zasnúbený s najstaršou dcérou Bela IV., neskoršou sväticou Kunigundou.

Uvedomujeme si, že takýto pohľad môže v súčasnej vedeckej spisbe vyvolať polemiku, najmä vzhľadom na skutočnosť, že ťažko vysvetliť to, prečo záujmy Kolomana a Bela IV. v Haličsku mali brániť Michal Černigovský a jeho syn Rastislav? Na druhej strane práve on, to jest Rastislav Michajlovič, ako na to poukazujeme nižšie, sa stal dedičom Kolomana po jeho smrti v roku 1241 najskôr v Haličsku a neskôr aj na Balkáne. V každom prípade situácia okolo Haličska musela byť v čase okolo korunovácie Bela IV. vyriešená k spokojnosti Kolomana i Daniela. Pozri trochu rozpornú literatúru k tejto téme. Wojciech Zabłocki: *Grzymisława Ingwarówna, księżna krakowsko-sandomierska*. Kraków : Universitas, 2012, 180 s. (tu s. 104 – 105). Мирослав М. Волощук: Вассальная зависимость Даниила Романовича от Белы IV (1235 – 1245 гг.) : Актуальные вопросы реконструкции русско-венгерских отношений второй четверти XIII в. In: *Specimina nova* : *Pars prima* : *Sectio mediaevalis*. Roč. 3, 2005, s. 83 – 115, ale tiež Witalij Nagirnyj: *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199) – 1264*. Kraków : PAU, 2011, s. 203 – 204. Pre nami navrhnuté riešenie svedčí však aj to, že Koloman Haličský, bol protektorom (regentskej vlády) Grimyslavy a jej syna Boleslava v Sandomieri. K tomu ho predurčil sám pápež Gregor IX. ešte v roku 1233. Grimyslavu, ktorú podľa slov pápežského listu pritom zverili „vznešenému kráľovi Slovanskej krajiny" (*ilustri regi Sclavoniae*), ohrozoval brat zabitého Leška Bieleho Konrád I. Mazovský a jeho synovia. Ďalším protektorom Grimyslavy bolo sliezske knieža Henrich Bradatý, ktorému pápež Gregor IX. poslal svoj list na vedomie. Je to celkom logické: Henrich Bradatý mal za manželku neskoršiu svätícu Hedvigu z Andechs-Meranu, sestru matky Kolomana Gertrúdy. Pozri *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* (ďalej *VMH*). Vol. I. Ed.: Augustin Theiner. Romae : Typis Vaticanis, 1859, s. 121 – 122, č. 204. Pápežské oslovenie Kolomana

Daniel sa v tom čase vrátil z Uhorska k svojmu bratovi. Bojovali, ale k Haliču nedošli a vrátili sa domov [do Vladimíra].

V ROKU 6743 (1235)

Haličania[358] a s nimi všetky bolochovské[359] kniežatá pritiahli ku Kamencu [nad Slučou], plienili krajinu okolo rieky Chomora.[360] Dorazili ku Kamencu a po tom, ako získali veľa zajatcov, odišli. V tom čase poslal Vladimír [Rurikovič] Danielovi na pomoc Torkov[361] a Daniela Ažiroviča. Danielovi bojari vyrazili z Kamenca, spojili sa s Torkami a dohnali Haličanov. A zákerní Haličania boli porazení. Všetky bolochovské kniežatá padli do zajatia a priviedli ich ku kniežaťu Danielovi do Vladimíra.

Rex Sclavoniae je zaujímavé, ale k tomu ešte raz nižšie. Naznačené rozloženie politických síl za Karpatami, to jest sily podporujúce koalíciu Romanovičovcov s Belom IV. a Kolomanom a tie sily, ktoré podporovali nároky Konráda Mazovského, potvrdzuje aj opis nasledujúcich udalostí, najmä však tých z leta 1236.

[358] Zdá sa, že v sledovaných mesiacoch mesto Halič nemalo vlastných kniežat, keďže Daniel a Vasilko bojujú o Halič s kolektívnym subjektom Haličania. Haličania teda pripomínajú trochu Novgorodčanov, alebo Dubrovníčanov, dve stredoveké slovanské mestské republiky. Pozri HENRIK BIRNBAUM: *Novgorod and Dubrovnik* : *Two Slavic City Republics and Their Civilization* : *A Comparative Sketch*. Zagreb : Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1989, 33 s. Inou možnosťou je, že ako svoje knieža po udalostiach z jari roku 1235 síce prijali Michala Černigovského, ale na tomto mieste sa nespomína. Pri zvažovaní takejto myšlienky však zasa nedáva zmysel, prečo by autor Michala vynechal. Je totiž pravdepodobné, že v zime roku 1235 bol práve on haličským kniežaťom. Takto to nakoniec vyplýva aj z nasledujúcich riadkov *HVK*. Pozri MARTIN DIMNIK: *Mikhail*, *Prince* of *Chernigov*, s. 73.

[359] Bolochovská krajina, staroruská historická oblasť 11. – 13. storočia, nachádzajúca sa okolo horného toku rieky Južný Bug a okolo riek Goryň, Slučy a Teterov. Centrom bolochovskej oblasti bolo mesto Bolochov (st. rus. *Болохов*). Pozri poznámku č. 321. Takisto Николай П. Дашкевич: *Болоховская земля и ее значение в русской истории* : *Эпизод из истории Южной Руси в XIII–XIV столетиях*. Киев : Отд. отт. из Трудов 3-го Археологического съезда, 1876, 61 s.

[360] Rieka Chomora (ukr. *Хомора*), ľavý prítok Sluče.

[361] Torki (st. rus. *торки/торцькы*) – jeden z turkických kmeňov, žijúci v oblasti okolo rieky Ros v Bolochovskej krajine. V byzantských prameňoch tento kmeň vystupuje pod etnonymom Oguzi, respektíve Uzi. Pozri Петр В. Голубовский: *Печенеги, торки и половцы до нашествия татар* : *История южно-русских степей IX – XIII вв.* Киев : Унив. тип. (И.И. Завадского), 1884, s. 57 – 58 (citované podľa internetu https://dlib.rsl.ru/viewer/01003545089#?page=63, dňa 2. marca 2018). Pravdepodobne jeden zo subjektov pôvodného nomádskeho zväzu známeho v staršej spisbe ako *Черные клобуки*, podľa čiernej pokrievky hlavy. Tento politický subjekt bol vo vazalskom vzťahu ku kyjevským kniežatám.

S príchodom leta sa Michal [Vsevolodovič Černigovský] s Iziaslavom [Vladimírovičom] začali cez poslov vyhrážať: „*Prepusť našich bratov, ináč začneme vojnu.*“ Daniel sa modlil k Bohu a svätému arcikňazovi Mikulášovi, aby urobil zázrak, pretože Michal s Iziaslavom priviedli na Daniela Poliakov, Rusov a mnoho Polovcov. Konrád [Mazovský] sa zastavil tam, kde teraz stojí mesto Chelm, a poslal [svojich mužov] bojovať ku Červeni. Vasilkovi muži sa stretli s poľskými bojarmi, bojovali s nimi, zajali ich a priviedli pred Daniela do Gorodka. *Leto 1236*

Michal stál na Podgorji.[362] Chcel sa spojiť s Konrádom a čakal na Polovcov s Iziaslavom. Polovci vpadli do Haličskej krajiny, ale nechceli tiahnuť proti Danielovi a po tom, ako vydrancovali celú Haličskú krajinu, vrátili sa naspäť. Keď sa to dopočul Michal, vrátil sa do Haliče, no Konrád v noci utiekol do Poľska a mnoho jeho mužov sa utopilo v rieke Veper.

Keď prišlo leto zobrali [vojsko] a šli obaja [Daniel s Vasilkom] na Halič, na Michala a Rastislava.[363] Tí sa opevnili v meste. Mnoho Uhrov u neho [Michala] bojovalo. Oni [Daniel s Vasilkom] sa potom vrátili a plienili okolo Zvenigorodu, ale mesto, aj keď sa snažili, nedokázali dobyť, pretože v ňom bola zázračná Ikona svätej Bohorodičky.[364] *Leto 1236? (1237?)*

Počas jesene uzavreli mier. *Jeseň 1237?*

S príchodom jari vytiahli na Jatvingov a dorazili k Brestu, avšak rieky sa rozvodnili, takže nebolo možné v ťažení na Jatvingov pokračovať. *Rok 1238*

Daniel rečie: „*Nie je dobré, keď našu domovinu ovládajú križiaci templári, nazývaní šalamúnovcami.*“[365] A vyrazili s veľkým vojskom proti nim. V mesiaci *Marec 1238? Marec 1241?*

[362] Podgorje (st. rus. *Подъгорье*), dnes podľa všetkého oblasť *Грядове Побужжя*, na severo-východ od Ľvova (Ukrajina).

[363] Rastislav Michajlovič († 1263). V historiografii známy aj ako Rastislav Slavónsky či Rastislav Haličský, knieža novgorodské (1229 – 1230), haličské (1238, 1241), černigovské (1241 – 1243), bán Slavónska (1247 – 1248) a Mačvy (1248 – 1262). Zať uhorského kráľa Bela IV., ktorého dcéra Anna Uhorská bola jeho manželkou. Pozri k nemu napríklad Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 418. Виктор Мандзяк: Ростислав Михайлович – „*dux Galiciae et imperator Bulgarorum*“. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 5, 2011, s. 131 – 143.

[364] Nepochybne ďalšia cenná vedomosť z kultúrnych dejín dobovej Rusi, ktorá prezrádza živý kult obrazov. V našom prípade Bohorodičky. Otázne samozrejme zostane, či táto ikona dnes existuje, hoci aj pod iným názvom, alebo zanikla so slávou mesta Halič.

[365] Ide o stredoveký rytiersky kresťanský *Rád dobrynských bratov* (lat. *Fratres Militie Christi de Livonia contra Prutenos, fratres de Dobrin*), ktorý bol z iniciatívy Konráda

marec ovládli mesto [Drohičin], ich veľmajstra Bruna[366] a vojakov zobrali do zajatia a potom sa vrátili do Vladimíra.

Leto 1237? Jeseň – zima 1238/1239

V tom istom roku vytiahol Daniel k Haliču proti Michalovi. Tí [Haličania] prosili o mier a dali Danielovi Premyšel.[367] V tom istom roku poslal Daniel na Konráda Mindovgových Litovcov a Iziaslava Novgorodského.[368]

Rok 1239

V tom čase šiel Daniel so svojím bratom do Uhorska ku kráľovi. Pozval ho totiž vzdať mu česť [hold?].[369]

Mazovského založený v Dobryni (poľ. *Dobrzyń nad Wisłą*) niekedy v priebehu tridsiatych rokov 13. storočia. V roku 1235 sa tento rád zlúčil s *Rádom nemeckých rytierov* (lat. *Ordo domus Sanctæ Mariæ Theutonicorum Hierosolymitanorum*, často uvádzaný aj ako *Rád teutónskych rytierov*). V roku 1237 sa Konrád Mazovský snažil o znovuzrodenie a osamostatnenie tohto rádu, no rytieri na čele s veľmajstrom Brunom ešte v tom istom roku utrpeli zdrvujúcu porážku od Daniela Haličského.

Podobne ako ostatné nemecké rytierske rehole pôsobiace v pobaltských územiach, aj *dobrynskí bratia* vychádzali z *Regule rádu templárov*. Z tohto dôvodu ich stredoveká ruská tradícia spájala s templármi (lat. *Pauperes commitiones Christi templique Salomonis*), Ochrancami Šalamúnovho chrámu. Pozri Олександр М. Масан: Добжинський Орден (до історії Дорогичинського інциденту 1237 року). In: *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії (збірник наукових статей).* 1996, č. 1, s. 41 – 53 a č. 2, s. 52 – 62. Pozri tiež Adrian Jusupović: „Domus quondam Dobrinensis“: Przyczynek do dziejów templariuszy na ziemiach Konrada Mazowieckiego. In: *Zapiski historyczne*. Roč. 71, 2006, s. 7 – 18.

[366] Bruno, veľmajster *Rádu dobrynských bratov*.

[367] Premyšel bol pokladaný tak za zónu vplyvu uhorskú, ako i poľskú. Ústupok Michala Černigovského preto môže byť chápaný ako čiastočné naplnenie politického programu Spišského zjazdu. Romanovičovci však, hoci vydobyli tento hrad s uhorskou a podľa všetkého i poľskou pomocou (o ktorej kronikár mlčí), zaujatím Premyšského vojvodstva, ktoré do istej miery možno chápať aj ako kľúč k ovládnutiu ostatného územia Haličska, túto zmluvu aj porušili. Ako je z priebehu ďalších udalostí očividné, toto mesto nehodlali odovzdať ani Kolomanovi a ani následníkovi Leška Bieleho Boleslavovi V. Pozri aj Мирослав М. Волощук: *Terra Praemizliensi in Regnum Hungariae* в XIII веке : Хронология проблемы. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 1, 2013, s. 101 – 111.

[368] Iziaslav Novgorodský († ?), rurikovské knieža z iných prameňov neznáme. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 415.

[369] Táto pasáž sa podľa nášho názoru viaže s datovaním do roku 1239. Redaktor, ktorý opisoval pôvodinu *HVK* ju ale presunul časovo dopredu. V predchádzajúcich rokoch 1237 a ani v roku 1238 totiž nedáva zmysel. Daniel s Vasilkom boli podľa všetkého pozvaní na slávnostné zásnuby budúcej svätice Kunigundy, najstaršej dcéry Bela IV. a sandomierskeho kniežaťa Boleslava Hanblivého. Keďže obaja snúbenci boli ešte deťmi, šlo o *sponsalia pro futuro*. V každom prípade by však účasť oboch Romanovičovcov na slávnosti vyplývala z predchádzajúcich uhorsko-poľsko-ruských dohovorov. O zásnuby Kunigundy a Boleslava, sa okrem iných zaslúžila aj

V tej dobe cisár Fridrich[370] zaútočil na vojvodu[371] a Daniel so svojím bratom Vasilkom chceli ísť vojvodovi na pomoc.[372] Kráľ [Belo IV.] im v tom však zabránil, a tak sa vrátili do svojej krajiny.

Potom prišiel Jaroslav Suzdaľský.[373] Odobral Vladimírovi [Rurikovičovi] Kyjev, ale nedokázal ho udržať a vrátil sa späť do Suzdaľu. Michal odobral

---

blahoslavená Salomea, manželka Kolomana Haličského a krakovský biskup Vislav. Pozri Martin Homza: Svätá Kunigunda a Spiš. In: *Terra Scepusiensis*, s. 381 – 407 (tu s. 383). Romanovičovci sa tiež podľa všetkého výmenou za svoje spojenectvo usilovali dohodnúť aj sobáš Danielovho syna s ďalšou dcérou Bela IV. Zdá sa, že v situácii, keď krajine hrozilo nebezpečenstvo zo strany Mongolov, to nebolo nereálne riešenie. Len na okraj tejto poznámky, šlo o v poradí tretí pobyt Daniela v Uhorskom kráľovstve, druhý v relatívne krátkom časovom slede po sebe a prvý pobyt Vasilka. Pochopiteľne za predpokladu, že ho tam volynský kontinuátor *Haličskej kroniky* prosto nepripísal. Pozvanie Daniela k uhorskému kráľovi Belovi IV. tiež pripomína podobné cesty slovanských kniežat na dvor východofranských kráľov, alebo cisárov Svätej Rímskej ríše. Pozri k tomu napríklad Мирослав М. Волощук: *Вассальная зависимость*, s. 112.

[370] Fridrich II., cisár Svätej rímskej ríše († 1250). Pozri Houben Hubert: *Kaiser Friedrich II. (1194 – 1250)* : *Herrscher, Mensch, Mythos.* Stuttgart : W. Kohlhammer, 2008, 262 s.

[371] Fridrich II. Zúrivý, alebo tiež Bojovný, vojvoda Rakúska († 1246). Pozri Adolf Ficker: *Herzog Friedrich II., der letzte Babenberger*. Innsbruck : Wagner, 1884, 177 s. Veľmi zaujímavé je na tomto mieste konštatovať, že neznámy autor *HVK* pozná aj nemecký termín pre vojvodcovský titul Fridricha II. Zúrivého a síce *Herzog* (*герцикь*).

[372] Nie je nám známy dôvod, pre ktorý by sa Daniel a Vasilko mali angažovať v prospech rakúskeho vojvodu, okrem toho, že obaja bratia boli pod silným vplyvom západnej rytierskej kultúry (alebo prinajmenšom pisateľ *HVK*), v ktorej sa patrilo pomáhať slabším, no a rakúsky vojvoda v pomere k cisárovi bol „slabším“. Zaujímavé tematické a chronologické rozuzlenie tohto problému ponúka Alexander Majorov, ktorý tu dôvodí rodinnými väzbami – Daniel a Fridrich II. boli druhostupňovými bratrancami po matke. Pozri Александр В. Майоров: *Русь, Византия и Западная Европа* : *Из истории внешнеполитических и культурных связей XII – XIII вв*. Санкт-Петербург : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2011, s. 657 – 658. Celá pasáž ale znovu pripomína, že Belo IV. vystupoval voči Danielovi ako jeho lénny pán (suzerén). Pozri štylizáciu v origináli: „бѣ бw зваль его на ч[ь]сть“ („pozval ho totiž vzdať mu česť [hold?]“). Z tohto titulu tiež zabránil Danielovi aby sa zamiešal do konfliktu medzi oboma Fridrichmi. Pozri Мирослав М. Волощук: *Вассальная зависимость*., s. 96. Pozri tiež Ілля Л. Паршин: Участь князя Данила Романовича в інтронізації угорського короля Бели IV. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, , s. 23 – 34 a Дюра Гарди: Данило Романович на інтронізації Бейли IV 1235 року – або повернення до королівської сім'ї. In: *Король Данило Романович* : *Культурна і державотворча спадщина його доби. Монографія*. Ed.: Микола Бевз a Юрій Лукомський. Львів : Растр–7, 2016, s. 43 – 46.

[373] Jaroslav Vsevolodovič († 1246), syn Vsevoloda Jurieviča Veľké Hniezdo, brat Juraja Vsevolodoviča a otec Alexandra Nevského. V rokoch 1212 – 1238 bol

Druhá polovica 1239

od neho Kyjev a Rastislava, syna svojho, nechal v Haliči. A Danielovi odobrali Premyšel [Michal a Rastislav?]. A bol medzi nimi to mier, to vojna.

Rok 1238

Rastislav vyrazil do poľa [na vojenské ťaženie]. S Božou pomocou prišla Danielovi do Chelmu[374] správa, že Rastislav so všetkými bojarmi a jazdcami vytiahol na Litvu. Keď sa tak stalo, Daniel s vojakmi vyrazil z Chelmu a na tretí deň bol pri Haliči. Obyvatelia mesta ho milovali. Priblížil sa k mestu. Rečie im: „*Ó, muži tohto mesta, ako dlho chcete znášať vládu cudzích kniežat?*“ Oni zvolali: „*Toto je náš vládca, Bohom nám daný*!“ A vrhli sa k nemu ako deti k otcovi, ako včely ku matke, ako prahnúci po vode k prameňu. Biskup Artemij[375] s dvorským[376] Gregorom mu robili prekážky, ale keď zistili, že mesto udržať nedokážu, zbabelo sa poponáhľali s jeho vydaním. Vyšli so slzami v očiach, zarmútenými tvárami, oblizovali si svoje vyschnuté pery, (*Lk* 11, 26; *Mt* 11, 26; 12, 45; 22, 26; 27, 63; 2 *Pt* 2, 20) lebo nemali kniežaciu moc. S ľútosťou rečú: „*Príď, knieža Daniel, a zober si mesto!*“ Daniel vošiel

---

pereslavským kniežaťom a v rokoch 1236 – 1238 a 1243 – 1246 bol veľkokniežaťom kyjevským. Pozri Александр Р. Андреев: *Великий князь Ярослав Всеволодович Переяславский* : *Документальное жизнеописание* : *Историческая хроника XIII в.* Москва : Русская панорама, 1998, 251 s.

[374] Chelm (od chlm, kopec) sa neskôr stal sídelným mestom Daniela, keď rezignoval na mesto Halič, respektíve Haličanov, alebo radšej na ich bojarské elity, s ktorými mal veľmi zložité vzťahy, ale jedným dychom dodajme, že aj iní vládcovia, vrátane tých uhorských. Ako vyrátal Miroslav Vološčuk, Daniel Haličský v tomto meste v rokoch 1201 – 1246 pobudol 12 a pol roka. Pozri Мирослав М. Волощук: Князь і король Данило Романович у житті міста Галича XIII сторіччя. In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Vol. 2. Ed.: Idem. Івано-Франківськ : Лилея НВ 2017, s. 127 – 146 (tu s. 141).

[375] Artemij, haličský biskup (1235 – 1240). Podporoval vládu Rastislava Michajloviča. Zaujímavé je, že Artemij je tu označený tradičným rusko-gréckym označením *епископъ*, teda nie ako západoslovansko-nemecko-latinským *бискупъ*, ako sme videli vyššie v prípade vladimírskych biskupov (poznámka č. 169). Pozri Ђура Харди: Руски монаси, духовници и преписивачи на тлу Срема у средњем веку. In: *Споменица историјског архива „Срем“* . Roč. 4, 2005, s. 79 – 90.

[376] V pôvodine *двор*[ь]*ский*. Podľa všetkého v zmysle správca kniežacieho dvora, paláca. V tomto kontexte bol Gregor (Григорий) Vasiljevič správca dvora kniežaťa Rastislava Michajloviča v Haliči. V Uhorskom kráľovstve tomuto úradu zodpovedala pozícia nádvorníka, inak nádvorného župana, lat. *palatinus*, *comes palatinus*, *comes curialis maior*, *magnus comes*, z toho maď. *nádorispán*. Ako sme ukázali v prípade tisícnika

do svojho mesta, prišiel k [Chrámu] Prečistej svätej Bohorodičke,[377] prijal stolec svojho otca, oslávil víťazstvo a na Nemeckej bráne vztýčil svoj prápor.

Na druhý deň ráno prišla k nemu zvesť, že Rastislav už vyrazil na Halič, ale keď sa dopočul, že mesto bolo dobyté, utiekol do Uhorska cestou, ktorá vedie na Jazvečí priesmyk [Borsukov Del],[378] dorazil k Bani [horúcemu prameňu], zvanej Rodna,[379] a odtiaľ pokračoval do Uhorska.[380]

Bojari prišli a padli k nohám Daniela. Prosili ho o milosť: „*Zhrešili sme proti tebe, keď sme iné knieža nechali vládnuť nad nami.*" On im odvetil a riekol: „*Dostanete milosť a neurobte to znovu, aby sa nestalo niečo oveľa horšie.*" (*Lk* 11, 26; *Mt* 12, 45; 22, 26).

Keď sa Daniel dozvedel o ich [Rastislava a jeho družiny] úteku, poslal na nich svojich vojakov, ktorí sa za nimi hnali až do Hory.[381] No potom sa vrátili späť.

(*comes*), alebo koniarnika (*magister agazonum*) a iných úradov na dvore Daniela, ide o ďalší príklad vzájomného ovplyvňovania sa politicko-správnych úradov za a pred Karpatmi. Z literatúry k tejto téme pozri napríklad Adrian Jusupović: Palatinus-dworski : Wpływ dworu węgierskiego na terminologię urzędniczą Rusi Halicko-Włodzimierskiej. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 1, 2011, s. 57 – 62.

[377] Do Chrámu svätej Bohorodičky.

[378] Jazvečí, alebo Borsukov priesmyk (st. rus. *Боръсуков Дѣлъ*), vysočina v Karpatoch, dnes Pasul Prislop, Prislopský priesmyk.

[379] Baňa Rodna (Rudňa/Rudna), stredoveké banské mesto v Sedmohradsku, dnes Bistricko-našodská župa (*Județul Bistrița-Năsăud*).

[380] V celku zaujímavá „výmena stráží" ruských kniežat na uhorskom kráľovskom dvore. Zdá sa, že Rastislav si musel byť vedomý skutočnosti, že obsadením Haliča Daniel porušil zmluvu s uhorským kráľom Belom IV., jeho bratom Kolomanom i s Grimyslavou a jej synom Boleslavom V. Hanblivým. Preto utekal k tomu, ktorý mal garantovať jeho moc v Haliči, k Belovi IV.

[381] Veta mala podľa všetkého nasledovať pred odsekom o Danielovom zaujatí mesta Halič. Týka sa totiž prenasledovania Rastislava Černigovského a jeho ľudí. Pod *Horou* sa myslia tradične Karpaty.

Vpád Batua[382]

Zima 1237

V roku 6745 (1237)

V tých časoch prišli bezbožní Izmaeliti,[383] [ktorí] už predtým bojovali s ruskými knieža tami na Kalke.

Najprv vpadli do Riazanskej krajiny, obkľúčili a mečom dobyli mesto Riazaň,[384] úskokom vylákali knieža Juraja [Igoreviča][385] a priviedli ho k Pronsku.[386] Bola vtedy jeho kňažná v Pronsku. Lsťou vylákajú kňažnú a zabijú knieža Juraja i jeho kňažnú a potom pobijú všetkých v krajine, neušetriac ani

21. december 1237

[382] Batu († 1255), v historiografii známy aj ako Batu chán – mongolský princ, zakladateľ Zlatej Hordy, syn Džučiho, ktorý bol najstarším synom Džingischána. V rokoch 1236 až 1242 bol na čele mongolských vpádov do Európy. Pozri Роман Ю. Почекаев: *Батый : Хан, который не был ханом*. Москва a Санкт-Петербург : АСТ, Евразия, 2006, 350 s.

[383] Slovami „В та ж[*е*] времена прїидоша безбожнїи измаел[ь]тѧне…“, sa začína osobitý literárny opus vložený do *HVK*, ktorý je známy aj pod menom *Povesť o zničení Riazanskej krajiny chánom Batuom*. Bol včlenený do rôznych iných staroruských literárnych pamiatok a v rôznych variantoch sa stal súčasťou aktívnej pamäti východných Slovanov na ich zápas s Mongolmi. Pozri Повесть о розорении Батыем Рязани. Ed.: Oľga Kovačičová. In: *Staroruská čítanka*. Ed. a trans.: Eva Fojtíková a kol. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989, s. 146 – 152. Slovo *измаел*[ь]*тѧне* = Izmaeliti, je potrebné chápať ako synonymické k [H]Agarénom, ako sme o ňom rozprávali vyššie (pozri poznámku č. 9). Izmael bol totiž synom Abraháma a egyptskej otrokyne Hagar, ktorých Sára, sestra a manželka Abraháma vyhnala do púšte po tom, čo porodila Izáka. Boh ich však ochránil, keďže mal s nimi iný zámer. Pozri *Gn* 16. Tu meno pre nomádov všeobecne, ale aj označenie pre ich moslimské náboženstvo, hoci to nebolo u Mongolov rozhodujúce.

[384] (Stará) Riazaň (st. rus. a rus. *Рязань*), historické mesto, ktoré ležalo na pravom brehu rieky Oka, asi 180 km od Moskvy. V stredoveku centrum Riazanského knieža tstva. Neskôr na inom mieste vznikla (Nová) Riazaň, do roku 1778 známa ako *Переяславль-Рязанский*, administratívne centrum Riazanskej oblasti (Rusko). Pozri Владислав П. Даркевич: *Путешествие в древнюю Рязань : Записки археолога*. Рязань: «Новое время», 1993, 255 s.

[385] Juraj Igorevič († 21. decembra 1237), riazanské knieža, syn Igora Gleboviča. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 382.

[386] Pronsk (st. rus. *Прыньск*, rus. *Пронск*), mesto, ktoré bolo v stredovekej Rusi historickým centrom Pronského údelného knieža tstva. Vládol tu potomok a následník riazanského knieža ťa. V súčasnosti obec ležiaca na rieke Proňa, 69 km južne od Riazane (Rusko).

deti ba ani kojencov. (*Dt* 32, 25 a iné napríklad *Ez* 9, 5; 24, 21) Kir[387] Michajlovič[388] so svojimi ľuďmi uteká do Suzdaľa a hovorí veľkokniežaťu Jurajovi [Vsevolodovičovi][389] o vpáde bezbožných [H]Agarénov.[390]

Ako to počuje veľknieža Juraj [Vsevolodovič], posiela na nich svojho syna Vsevoloda[391] so všetkými mužmi a s nimi kir Michajloviča. Batu už mieri do Suzdaľskej krajiny. Vsevolod sa s ním stretne v Kolodne[392] a bojujú. Padne veľa [mužov] na oboch stranách. Vsevolod je porazený. Hovorí otcovi svojmu o nedávnej bitke s votrelcami, ktorí zaútočili na jeho krajinu a mestá. Knieža Juraj zanechá svojho syna a kňažnú[393] vo Vladimíre.[394]

---

[387] Kir, oslovenie, respektíve čestný titul, odvodený z gréckeho slova *κύριος*, znamenajúceho „pán“.

[388] Pravdepodobne šlo o syna pronského kniežaťa Vsevoloda Michajloviča. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 386.

[389] Juraj Vsevolodovič († 1238), syn vladimírskeho veľkokniežaťa Vsevoloda Jurieviča Veľké Hniezdo († 1212), brat Jaroslava Vsevolodoviča a otec Vsevoloda Jurieviča (pozri nižšie). V čase mongolského vpádu bol vladimírskym veľkokniežaťom (1212 – 1216 a 1218 – 1238). Kanonizovaný ruskou pravoslávnou cirkvou.

[390] [H]Agaréni (nazývaní aj Agaréni, Hagarejci, Agarejci), iné meno pre Arabov, ktorí boli v stredovekej a ranonovovekej spisbe označovaní aj ako Izmaeliti či Saracéni. Slovo [H]Agaréni doslova znamená potomkovia Hagar a je odvodené od mena otrokyne Hagar, ktorá bola podľa biblickej tradície druhou ženou proroka Abraháma. Spolu mali mať syna Izmaela, ktorý je považovaný za praotca Arabov. Pozri vyššie poznámku č. 9 a 384.

[391] Vsevolod Jurievič († 1238), novgorodské knieža, syn vladimírskeho veľkokniežaťa Juraja Vsevolodoviča. Počas mongolského vpádu v roku 1238 spolu s celou svojou rodinou zomreli mučeníckou smrťou (tzv. *Vladimírski mučeníci*) a ruská pravoslávna cirkev ich kanonizovala. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 554.

[392] Kolodna, staré ruské mesto Kolomna (rus. *Коломна*), ktoré leží v blízkosti miesta, kde sa rieka Moskva vlieva do rieky Oka. V stredoveku bola Kolomna centrom Kolomenského kniežatstva, ktoré bolo do konca 13. storočia súčasťou väčšieho celku – Riazanského kniežatstva.

[393] Podľa všetkého Agafija (Agáta), dcéra kniežaťa Vsevoloda Sviatoslaviča Rudého (Ryšavého). Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 408.

[394] Vladimír (st. rus. *Володимеръ*, rus. *Владимир*), historické mesto Kyjevskej Rusi ležiace na rieke Kľazma (rus. *Клязьма*), v 12. – 14. storočí centrum Vladimírsko-suzdaľského kniežatstva. V súčasnosti je toto mesto centromVladimírskej oblasti v Rusku. V minulosti sa mesto nazývalo aj Vladimír-Zalesský (rus. *Владимир-Залесский*) alebo Vladimír-na-Kľazme (rus. *Владимир-на-Клязьме*), aby sa odlíšilo od Vladimíra Volynského. Pozri Андрей А. Кузнецов: К изучению летописных дат основания Владимира-на-Клязьме. In: *Вестник Нижневартовского государственного университета* : *История, исторические науки*. Roč. 2011, č. 1, s. 3 – 14.

[Sám] Vychádza z mesta, zbiera kolo seba vojsko, ale nemá stráže, [a tak] ho zajme hriešny Burundaj.[395] Mesto zaberie a samotné knieža Juraja zabije.[396] Batu stojí pri meste [Vladimíre], bije sa urputne o mesto, k obyvateľom mesta s úškľabkom rečie: „*Kde sú riazanské kniežatá, kde je vaše mesto, kde vaše veľknieža Juraj? Nebola to azda naša ruka, ktorá ho poslala na smrť*?“ (2 *Kr* 18, 34; *Iz* 36, 19; *Jer* 11, 21; *Dan* 3, 88).

4. marec 1238

Keď to počuje svätý biskup Mitrofan,[397] so slzami začal všetkým vravieť: „*Deti, nebojme sa úkladov bezbožníkov! Nemyslime na pominuteľnosť a časný život, ale starajme sa o život nečasný* [večný], *lebo to je život s anjelmi. Ak aj naše mesto zaberú zbraňou a nás odovzdajú smrti, ručím vám, deti, získate od Krista Boha veniec večný*.“ (*Sk* 6 – 7) Ako počúvajú tieto slová, vrhajú sa všetci odhodlane do boja. Tatári s pomocou katapultov [kameňometov] rozbíjajú mestské opevnenie. Zasypávajú ho bezpočetným množstvom striel. Vidí knieža Vsevolod, že bitka je čoraz zúrivejšia, ďalší vojaci nastupujú. Preľakne sa, bol totiž ešte mladý. Sám zuteká z mesta s malou časťou družiny. Nesie so sebou mnoho darov, nádeja sa, že mu zachránia život. On [Batu] ale, ako ľúty zver, nezľutuje sa nad jeho mladosťou a rozkáže ho podrezať a celé mesto [do hlavy] vybiť. Svätý biskup s kňažnou a deťmi utekajú do chrámu, ale bezbožník káže chrám zapáliť, a tí takto do rúk Božích odovzdajú svoje duše.

7. február 1238

Po tom, ako zničil mesto Vladimír a zmocnil sa suzdaľských miest, pritiahne Batu k mestu Kozeľsk.[398] Tam vládlo mladé knieža menom Vasil.[399] Bezbožníci sa dozvedeli, že ľudia v meste majú pevného ducha. Mesto teda ľstivými slovami získať nemožno. Kozelčania sa totiž dohodli, že mesto Batuovi nevydajú, rečú nasledovné: „*Aj keď je naše knieža mladé, položíme za neho svoje životy. Tak si tu vydobyjeme slávu sveta a na onom veniec nebeský od Krista prijmeme*.“ Tatári bojujú, mesto chcú dobyť, opevnenia mesta rozbili, na valy sa štverajú. Nožmi s nimi Kozeľčania bojujú. Radia sa, že na tatárske pluky vyrazia. Ako vyjdú, kameňomety im ničia, útočia na nich. Štyritisíc Tatárov pobijú. Sami však [svoje životy] položia. Batu sa zmocní mesta. Všetkých zabíja. Deti neušetrí, ani nemluvňatá. O kniežati Vasilovi nie je nič

Jar 1238

[395] Burundaj (v historiografii uvádzaný aj ako Burondaj, Buranda, Brandaj, Buruldaj, Boraldaj, Berendej), mongolský vojvodca, blízky Batuovi.

[396] Knieža Juraj Vsevolodovič padol v bitke na rieke Siť (rus. *Сить*) 4. marca 1238.

[397] Biskup Mitrofan († 7. február 1238), vladimírsky a suzdaľský biskup.

[398] Kozeľsk (st. rus. a rus. *Козельск*), historické mesto ležiace na ľavom brehu rieky Žizdra (rus. *Жиздра*), v súčasnosti sa nachádza v Kalužskej oblasti (Rusko).

[399] Vasil Ivanovič (?). Pozri Леонтій В. Войтович : *Княжа доба на Русі*, s. 413.

známe – niektorí však hovoria, že sa utopil v krvi, bol totiž ešte veľmi mladý. Od toho času sa však Tatári neodvažujú nazvať mesto Kozeľskom, ale [len] „Zlým mestom“. Sedem týždňov totiž sa oň bili. Zabili Tatárom troch synov veliteľov tumenov.[400] Tatári ich hľadajú, ale medzi toľkými trupmi mŕtvol nájsť nemôžu.

Po dobytí Kozeľska Batu odišiel do Poloveckej krajiny. Odtiaľ začal posielať [výpravy] na ruské mestá, dobyl zbraňami mesto Perejaslav.[401] Celé ho spustošil. Chrám Archanjela Michaela zboril. Množstvo drahocenných liturgických nádob, strieborných i zlatých a drahých kameňov ukradol. Svätého biskupa Semiona [Simeon] zabil.[402]

18. október 1238

V tom istom čase poslal [Batu] svojich mužov na Černigov. Ťažkou silou zovrie mesto. Počuje Mstislav Glebovič, že cudzia krv útočí na mesto, vpadne na nich so svojimi vojmi. Bojuje s nimi, ale je porazený Mstislav a mnoho jeho mužov pobitých, mesto dobyté a vypálené. (*Sdc* 1, 8; *Joz* 8, 8; 8, 19; 8, 28; 11, 11; 11, 13; 16, 10) Biskupa [Porfiria] nechali nažive a odviedli do Gluchova.[403]

Chán Mengu[404] prišiel, aby si obzrel mesto Kyjev. Zostal stáť na druhej strane Dnepra, neďaleko mestečka Piesočné.[405] Vidí mesto, diví sa jeho kráse

[400] *Tumen*, nomádska jednotka, ktorá sa skladala približne z 10 tisíc bojovníkov.

[401] Perejaslav (st. rus. *Переяславль*), historické (kniežacie) mesto stredovekej Rusi, založené okolo roku 1152 kniežaťom Jurajom Dolgorukým a pomenované podľa staršieho, južnejšieho centra Kyjevskej Rusi – mesta Perejaslav Ruský (dnes ukr. Perejaslav-Chmeľnický). Na odlíšenie týchto dvoch miest sa pre severnejší Perejaslav postupne zaužívalo nazvanie Perejaslavľ-Zalesský (rus. *Переяславль-Залесский*) a od 15. storočia sa podnes používa transkripčne pozmenená forma Pereslavľ-Zalesský (rus. *Переславль-Залесский*). V súčasnosti sa toto mesto nachádza v Jaroslavskej oblasti (Rusko). Pozri Михаил И. Смирнов: *Переславль-Залесский : Исторический очерк 1934 г.* Переславль-Залесский : Плещеево озеро, 1996, 368 s.

[402] Semeon (svätý Simeon), perejeslavský biskup. V roku 1238 bol zabitý Tatármi počas ich útoku na Perejaslav.

[403] Dnes ukr. *Глухів* (Hluchiv), Sumská oblasť (Ukrajina).

[404] Mengu/Munke/Möngke († 1259), vnuk Džingischána. V poradí štvrtý chán Mongolskej ríše (vládol v rokoch 1251 – 1259). V rokoch 1237 až 1240 sa zúčastnil mongolských vpádov na ruské kniežatstvá. Pozri Леонтій В. Войтович: *Нащадки Чингіз-хана : Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів.* Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004, 248 s. (tu s. 92).

[405] Mestečko Piesočné (st. rus. *Градокъ пѣсочьнъ*, ukr. *Городець Пісочний*, *Городок на піску*), dnes archeologická lokalita mestského typu nachádzajúca sa na ľavom brehu rieky Dneper, oproti Kyjevu. V súčasnosti táto lokalita leží na území Kyjeva

a veľkosti. Posiela poslov k Michalovi [Vsevolodovičovi Černigovskému] a obyvateľom mesta. Chce ich oklamať, ale oni ho nevypočuli.

V ROKU 6746 (1238)

Jeseň 1239

Michal [Vsevolodovič Černigovský] nasledoval svojho syna[406] a utiekol pred Tatármi do Uhorska. Rastislav Mstislavič Smolenský[407] usad-

Zima 1239 – 1240

ne [na trón] v Kyjeve. Daniel vytiahol proti nemu, zajme ho a v Kyjeve nechal Demetra [Dmitra],[408] aby bránil mesto pred národmi cudzej krvi, bezbožnými Tatármi.

Keď Michal utekal z Kyjeva do Uhorska, zajal [Jaroslav Vsevolodovič Suzdaľský][409] jeho kňažnú a bojarov a dobyl mesto Kamenec.[410] Keď sa o tom dopočul Daniel, poslal poslov. Rečie: „*Pusť sestru ku mne, pretože Michal* [Vsevolodovič Černigovský] *intriguje proti nám obidvom.*" A Jaroslav vypočul Danielove slová. A bolo tak. Sestra prišla k Danielovi a Vasilkovi, a tí ju mali vo veľkej úcte.

(Ukrajina). Pozri Глiб Ю. Івакін: Городок Пісочний. In: *Енциклопедія історії України*. Vol. 2, 2004, s. 172.

[406] Michalov syn – Rastislav Michajlovič, známy ako Rastislav Slavónsky alebo Rastislav Haličský. Rastislav po strate Haliča utiekol do Uhorského kráľovstva už niekoľko mesiacov pred svojim otcom. Pozri vyššie. Ako uvádza Martin Dimnik, útek Michala Vsevolodoviča Černigovského nebol motivovaný zbabelosťou tohto panovníka. Pre tento skutok sa rozhodol najmä pod vplyvom skutočnosti, že ďalšie tri juhoruské kniežatá sa dohodli na separátnom mieri s Mongolmi. Pozri MARTIN DIMNIK: *Mikhail*, *Prince* of *Chernigov*, s. 87.

[407] Rastislav Mstislavič-Fiodorovič Smolenský († po roku 1239), smolenské kniežа (1230 – 1232) a veľkokniežа kyjevské († 1239/1240). Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 577 – 580.

[408] Demeter – Dmitr. Podľa Dariusza Dąbrowského a Adriana Jusupovića tisícnik Mstislava Mstislaviča Udatného. V *HVK* by mal vystupovať už pri udalostiach z roku 1219. Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 159.

[409] V tejto časti textu nie je uvedené meno kniežaťa, no z nasledujúceho kontextu vyplýva, že ide o Jaroslava Vsevolodoviča Suzdaľského, ktorý bol v tej dobe vladimírskym veľkokniežaťom (1238 – 1246).

[410] Tu už pravdepodobne Kamenec Podolský. Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 159. Martin Dimnik sa oproti tomu domnieva, že šlo o Kamenec Volynský. Pozri MARTIN DIMNIK: Kamenec. In: *Russia Mediaevalis*. Roč. 4, 1979, s. 25 – 34. Dávame za pravdu poľským bádateľom.

Kráľ [Belo IV.] nedal svoju dcéru[411] [Annu][412] Rastislavovi za ženu a vyhnal ho preč. Michal s Rastislavom šli k svojmu ujcovi Konrádovi [Mazovskému] do Poľska. Michal vyslal poslov k Danielovi a Vasilkovi. Rečie: „*Mnohokrát som sa voči vám previnil a mnohokrát som ti uškodil. Čo som ti sľuboval, som nesplnil. Aj keď som s tebou chcel žiť v láske, zradní Haličania mi to nedovolili. Teraz ti prisahám, že už nikdy nebudem tvojim nepriateľom.*“

Daniel s Vasilkom zabudli na zlé, vrátili mu [svoju] sestru a priviedli ho z Poľska. Po porade s bratom Daniel sľúbil Michalovi Kyjev a jeho synovi Rastislavovi dal Luck.[413] Michal sa ale zo strachu pred Tatármi do Kyjeva neodvážil ísť. Daniel s Vasilkom mu dovolili chodiť po svojej krajine [vyberať daň]. Dali mu veľa pšenice, medu, mnoho býkov a oviec. Keď sa Michal dozvedel o dobytí Kyjeva, utekal so svojím synom ku Konrádovi do Poľska.[414] Akonáhle sa Tatári priblížili, nevydržal ani tu [v Krakove?], utekal do Vroclavskej krajiny a prišiel k nemeckému mestu[415] menom Streda

Druhá polovica 1240

[411] V origináli opäť zaujímavý tvar genitívu „Корол[ь] же не вдасть дѣв[ъ]ки своєѧ“, teda Belo nechcel dať Rastislavovi „svojej dievky“. Takto sa totiž aj dnes hovorí na východnom Slovensku.

[412] Tu ide o ďalšiu z dcér Bela IV. a Anny Laskarisovej menom Anna Uhorská († ? 1274). Za Rastislava Michajloviča sa vydala napokon v roku 1243. Pozri Дариуш Домбровский: IV Béla Magyar királya és bizonyos lengyel fejedelmek és Románovicsok közötti politikai viszonyok 1242 – 1250 között (kölönösena házossági problémák figyelembevételével). In: *Українсько-угорські етюди*. Roč. 2, 2012, s. 138 – 165. (tu s. 139 – 142).

[413] Z textu sa zdá celkom evidentné, že po dobytí Černigova Mongolmi a úteku Michala Vsevolodoviča z Kyjeva Daniel zaujal vedúce postavenie medzi rurikovskými kniežatami. Z tohto titulu mu prináležalo aj právo „prerozdeľovať“ mestá, ako tomu bolo medzi Rurikovcami zvykom už aj predtým. Na druhej strane takúto úvahu trochu komplikuje skutočnosť, že na ľavom brehu rieky Dneper pred Kyjevom už vtedy stáli Mongoli a iné kniežatá ako Michal a jeho syn Rastislav, boli na úteku. Reálne teda mohlo ísť o stav, ktorý býva ošetrený frázou „z núdze spraviť cnosť“.

[414] Konrád v tej dobe vládol aj v Krakovsku. Pozri Jan Szymczak: Udział synów Konrada Mazowieckiego w realizacji jego płanów politycznych. In: *Rocznik Łódzki*. Roč. 29, 1980, s. 9 – 54. (tu s. 34).

[415] Opäť veľmi zaujímavý západoslovanský termín *мѣсто* = mesto; namiesto cyrilského a staroslovienskeho *город*. Pozri Aleksander Baran: Pojawienie się terminu „miasto“ w językach polskim i ruskim w XIII wieku (na materiale „Kroniki halicko-wołyńskiej“). In: *Limes : Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*. Roč. 5, 2012, s. 7 – 12 (prípad sliezskeho mesta Streda na s. 9). Bohužiaľ autor nereflektuje české a uhorské relácie. Etymológiu slova mesto pozri „Mesto“. In: Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 356. Krátke pozastavenie pri tomto termíne je potrebné aj preto, že manželka sliezskeho kniežaťa Henricha

[Sereda].[416] Keď Nemci zbadali, že má so sebou veľa tovaru, pozabíjali jeho ľudí, ukradli mnoho tovaru a zabili jeho vnučku.[417] Michal už ďalej nešiel, vrátil sa a mal veľký žiaľ. Tatári už pritiahli, aby bojovali s Indrichovičom [Henrich II. Pobožný].[418] A Michal sa opäť vrátil späť ku Konrádovi.

9. apríl 1241

Vráťme sa ale k tomu, o čom sme hovorili predtým.

V ROKU 6747 (1239)

V ROKU 6748 (1240)

V tom roku sa ku Kyjevu priblížil Batu s ťažkou silou, s preveľkým množstvom svojich bojovníkov a obkľúčili mesto (2 *Kr*, 10 – 11). Obľahli ho tatárskou silou a mesto sa ocitlo v ťažkom zovretí. A bol Batu pri meste a jeho bojovníci mesto obstúpili. Nebolo počuť nič pre škrípanie jeho

November – december 1240

Bradatého a manželka uhorského kráľa, svätá Hedviga Sliezska a Gertrúda boli sestry a ich otec Bertold IV. z rodu Andechs-Meranovcov bol úzko naviazaný na rád nemeckých rytierov, rozvoj nemeckej kolonizácie a s tým spojeným rozvoj výrobných síl. To sa pochopiteľne prejavilo aj v novej právnej terminológii, čoho dôsledkom je aj nové slovo *mesto*, ktoré do dobovej slovenčiny, češtiny a poľštiny preniklo zo starohornonemeckého *Stat* (miesto). Po čase prevrstvilo najmä v slovenčine, češtine a poľštine vďaka novému, privilegovanému statusu svojich obyvateľov, starý termín – *город*. Autor *HVK* tak neskutočne presne reflektuje svoju dobu a v tomto ohľade nám podáva neopakovateľné svedectvo o dobových civilizačných trendoch a tokoch.

[416] Sereda (st. rus. *Середа*). Vzhľadom na cestovný itinerár Michala Černigovského sa prikláňame k identifikácii tejto lokality s poľským mestom Środa Śląska (nem. *Neumark in Schlesien*, čes. *Slezská Středa*). Pozri BENEDIKT ZIENTARA: Cesarówna tatarska na Śląsku – geneza i funkcjowanie legendy. In: *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*. Ed.: Bronisław Geremek. Wrocław; Warszawa; Kraków a Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich a PAN, 1978, s. 173 – 179 a АЛЕКСАНДР В. МАЙОРОВ: Михаил Черниговский в Силезии и битва под Легницей. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. Roč. (60) 2, 2015, s. 23 – 35.

[417] Veľmi zaujímavá epizóda s tragickým koncom, ktorá mala ďalekosiahle konsekvencie. Viac informácii pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 160.

[418] Indrichovič (Henrichovič), to jest Henrich II. Pobožný († 1241), vroclavské knieža, syn Henricha I. Bradatého. V rokoch 1238 – 1241 bol kniežaťom Krakovska, Sliezska a Veľkopoľska. Padol v bitke proti Mongolom pri Legnici 9. apríla 1241. Pozri JAKUB KOSTOWSKI a JACEK WITKOWSKI: Książę Henryk II Pobożny i bitwa legnicka w ikonografii (XIII – XX w.). In: *Bitwa legnicka* : *Historia i tradycja*. Ed.: Wacław Korta. Wrocław a Warszawa : Volumen, 1994, s. 277 – 305.

vozov, pre rev množstva jeho tiav, erdžanie jeho stáda koní. (6 *Harmatolos*; *Jer* 8, 16; *Sdc* 7, 12; 7, 12) A Ruská krajina bola zaplavená bojovníkmi. (6 *Harmartolos*; *Sdc* 6, 5; *Iz* 14, 21; *Jer* 8, 16; 52, 4; *Ez* 26, 8 – 10)

Zajali Tatára menom Tovrul, ktorý im porozprával o celej ich sile. Toto boli jeho bratia, mocní velitelia: Urdju a Bajdar, Birjuj, Kajdan, Bečak, Mangu a Kujuk,[419] ktorý sa vrátil, keď sa dozvedel o chánovej smrti, a stal sa chánom, hoci nebol z jeho rodu, ale bol to jeho prvý veliteľ – bohatier[420] Sebedaj a bohatier Burundaj, ktorý dobyl Bulharskú[421] a Suzdaľskú krajinu, a mnoho ďalších vojvodov, o ktorých tu nebudeme vypisovať.

Stavia katapulty [kameňomety] Batu pri meste, do línie oproti Poľskej bráne, kde sa schádzajú úvozy. Metajú kamene deň i noc, hradby rozbijú [nakoniec]. [Vtedy] Vybehnú obyvatelia na rozbité hradby a je vidieť, ako sa lámu kopije a trieštia štíty. Svetlo tých, čo prehrali, temnie od [tatárskych] striel. Demeter [Dmitr] je ranený. Vyjdú Tatári na hradby a zostanú tam. Toho dňa a v noci obrancovia stavajú druhé hradby okolo Chrámu svätej Bohorodičky.[422] Na ďalšie ráno na nich zaútočia [Tatári]. Strhne sa veľký boj. Ľudia sa chýlia do chrámu, aj so svojimi majetkami lezú na chrámovú emporu. Pod ich ťarchou sa však steny chrámu preboria. Mesto je vojskom dobyté. Demetra [Dmitra] vyviedli [z Kyjeva] raneného, no z úcty k jeho chrabrosti ho nechali na žive.

6. december 1240

Práve v tom čase odišiel Daniel do Uhorska ku kráľovi [Belovi IV.], takže ešte nevedel o útoku ničomných Tatárov na Kyjev.

Október – november 1240

[419] K identifikácii týchto osôb pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 160.

[420] Slovo turkického pôvodu *богатырь* sa na stránkach *HVK* objavuje v zmysle, v ktorom neskôr preniklo do slovníka ľudovej slovesnosti. Tu vo význame výnimočný hrdina, jeden z prvých výskytov tohto slova v literárnom jazyku Kyjevskej Rusi vôbec.

[421] Ide o Povolžské Bulharsko.

[422] Chrám Bohorodičky v Kyjeve, známy tiež pod menom *Десятинная церков*, najstarší murovaný chrám starého Kyjeva na Vladimírskom návrší nad Dneprom. Pozri Денис Ёлшин a Глеб Ивакин: Церковь Рождества Богородицы Десятинная митрополита Петра Могилы (история, археология, изобразительные источники). In: *Ruthenica*. Roč. 9, 2010, s. 74 – 109. Nechal ho postaviť ešte svätý Vladimír Veľký a jeho manželka, byzantská princezná Anna. V tomto chráme boli uložené relikvie svätej baby Oľgy, svätého Vladimíra a aj jeho manželky. O Desatinnom chráme Martin Homza: *Mulieres suadentes* : *Persuasive Women*, s. 148.

Batu dobyl mesto Kyjev a keď sa dopočul, že Daniel je v Uhorsku, vytiahol sám na Vladimír. Prišiel k mestu Koloďažin.[423] Postavil dvanásť katapultov [kameňometov], ale nedokázal rozbiť hradby. Preto začal prehovárať ľudí. Keď si tí vypočuli jeho podlú radu, vzdali sa a boli pozabíjaní. Potom sa vydal ku Kamencu [nad Slučou] a Iziaslavu [424] a dobyl ich. Zistil, že Kremenec a mesto Danilov[425] dobyť nedokáže, a tak odtiaľ odtiahol. Prišiel k Vladimíru, vzal mesto útokom a všetkých bez milosti pobil. Rovnako tak Halič a nespočetné množstvo ďalších miest.

Danielov kyjevský tisícnik Demeter [Dmitr] povedal Batuovi: „*Nemôžeš sa zdržovať tak dlho v tejto krajine, je na čase, aby si vytiahol na Uhorsko. Ak sa omeškáš, krajina zmocnie. Zhromaždia proti tebe vojsko a nevpustia ťa do svojej krajiny*.“[426] Povedal to preto, že videl, ako Ruská krajina hynie od bohaprázdnosti.

[423] Koloďažin (st. rus. *Колодяжьн*, ukr. *Колодяжин*), staroruské mesto Volynskej Rusi 12. – 13. storočia, ležiace na pravom brehu rieky Sluč. V roku 1240 bolo toto volynské mesto počas mongolského vpádu zničené a vypálené.

[424] Iziaslav (st. rus. *Изяславль*, ukr. *Ізяслав*), staroruské mesto Volynskej Rusi. Leží na sútoku riek Goryň a Sluč, na východnej hranici Volynska. Toto pohraničné mesto bolo založené v prvej polovici 12. storočia volynským kniežaťom Iziaslavom Mstislavičom, po ktorom nesie aj svoje meno. V súčasnosti je centrom Iziaslavského rajóna Chmeľnickej oblasti (Ukrajina).

[425] Danilov (st. rus. *Даниловъ*, ukr. a rus. *Данилов*), staroruské mesto Haličskej Rusi, založené v prvej polovici 13. storočia kniežaťom Danielom Haličským, na počesť ktorého bolo aj pomenované. Nachádzalo sa v blízkosti mesta Kamenec nad Slučou a pri jeho založení sa plánovalo, že sa stane sídelným mestom kniežaťa. Ako jedno z mála miest nebolo dobyté Mongolmi. V súčasnosti sa nachádza v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina). Pozri Владимир М. Петегирич: Данилов. In: *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья* : *(раннеславянский и древнерусский периоды)*. Ed.: А. П. Черныш. Киев : Наукова думка, 1990, s. 144 – 145.

[426] Tisícnik Demeter je podľa všetkého totožný s obrancom Kyjeva, o ktorom bola reč vyššie. Informácia, ktorú mal podať chánovi Batuovi je však skôr štylizácia autora *HVK*, ktorý na rozdiel od Mongolov-Tatárov poznal uhorské reálie dôverne. To samozrejme nevylučuje, že podobné vedomosti ako on nemal nejaký iný z ruských informátorov vodcu mongolského ťaženia do Uhorského kráľovstva. Obsah vedomosti, ktorá mala byť zdelená Batuovi je teda nasledujúci. Je treba, aby sa vojsko vypravilo za Karpaty čím skôr, lebo na jednej strane môže uhorská armáda obsadiť karpatské priesmyky a takto sťažiť, ak nie celkom znemožniť presun nomádskych vojsk do Dunajského bazéna. V prípade, že by sa presun predsa len podaril, však Uhorské kráľovstvo stále disponuje vojenskou hotovosťou, inak na Kyjevskej Rusi dobre známou najmä z výprav v rokoch 1232 – 1233, ktorá môže byť pre výpravu Batu chána, prinajmenšom nepríjemným protivníkom. O tom, že tisícnik Demeter mal v konečnom dôsledku pravdu, svedčia mnohé ďalšie vojenské ťaženia v smere východ – západ, z ktorých posledné dva v prvej i druhej

Batu poslúchol Demetrovu [Dmitrovu] radu a vytiahol na Uhorsko. Kráľ Belo a [kráľ] Koloman sa s nimi stretli na rieke Slaná.[427] Vojská spolu bojovali, Uhri sa obrátili na útek a Tatári ich hnali až k rieke Dunaj. Po víťazstve tam zostali tri roky.[428] *11. – 12. apríl 1241*

Ešte predtým šlo knieža Daniel do Uhorska ku kráľovi [Belovi IV.], pretože sa chcel s ním zosvatať, ale nezhodli sa.[429] Vrátil sa teda od kráľa a prišiel

svetovej vojne ukázali opodstatnenosť jeho úvah. Druhá vec je ale to, že Belo IV. nebol Ondrejom II. a v Uhorskom kráľovstve sa netešil autorite svojho otca. Nuž a v neposlednom rade tiež priebeh nasledujúcich udalostí z pohľadu Uhorského kráľovstva poukazuje na to, že Belovi IV. sa skôr hodila porážka jeho vojsk ako víťazstvo, ktoré by pomohlo vzrásť autorite mnohých oponentov jeho politiky. Téma by si však zaslúžila najskôr samostatný článok.

[427] Bitka na rieke Slaná, alebo tiež pri osade Mohi, ako sa niekedy nazýva, prebehla v dvoch fázach. V nočnej z 11. na 12. apríla a dennej 12. apríla ráno. Hoci Mongoli nedisponovali početnou prevahou, kvôli taktickým chybám hlavného veliteľa uhorských síl kráľa Bela IV. bolo o bitke rozhodnuté už v predpoludňajších hodinách 12. apríla 1241. K najdôležitejším opisom bitky patrí MAGISTRI ROGERII: *Epistola in miserabile carmen super destructione regni Hungarie per Tartaros facta*. Ed. a Trans.: János M. Bak a Martin Rady. Budapest a New York. CEU Press, 2010, s. 132 – 228 (tu bitka na Slanej kapitola XXVIII, s. 180 – 185) a THOMAE ARCHIDIACONI SPALATANENSIS: *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*. Ed.: Damir Karbić a kol., trans. Olga Perić. Budapest a New York : Central European University Press, 2006, 404 s. (tu s. 260 – 271). Hlavný oponent Belovej haličskej politiky kráľ Koloman Haličský bol v bitke zranený a svojim zraneniam po niekoľkých mesiacoch 13. októbra 1241 v Záhrebe podľahol. Na Spiši bol pokladaný za svätého kráľa a martýra. Pozri obrázok mesiaca október v *Kalendáriu* zo *Spišského misálu* zo 14. storočia.

[428] V skutočnosti odišli už po roku. Chán Batu sa totiž po zvesti o tom, že zomrel Ogotaj, ponáhľal naspäť s cieľom zaujať najvyššiu pozíciu v Mongolskej ríši. Dôsledky mongolského vpádu boli pre Uhorsko i Rus katastrofálne.

[429] Daniel Romanovič sa snažil na Belovi vymôcť naplnenie predchádzajúceho sľubu a zrealizovať sobáš svojho syna Leva Danielovića s dcérou Bela IV. Konštanciou. Belo v zložitej vnútropolitickej situácii a pod tlakom predchádzajúcej žiadosti Michala Vsevolodoviča a Rastislava Michajloviča ale s naplnením prísľubu váhal. Miroslav Vološčuk sa oproti tomu domnieva, že takémuto sobášu chýbal v arpádovskej matrimoniálnej politike precedens. Pozri MYROSLAV VOLOSHCHUK: Ruthenian-Hungarian Matrimonial Connections in the Context of the Rurik Dynasty Inter-Dynasty Policy of the 10th–14th Centuries: Selected Statistical Data. In: *Codrul Cosminului*. Roč. 24, 2018, č. 3, s. 7 – 30 (tu s. 20 – 21). S týmto názorom možno súhlasiť iba čiastočne, keďže nám pre staršie obdobia chýbajú z prameňov relevantné dáta. Za fakt však možno prijať, že Arpádovci si brali Rurikovny. V zásade ide o zrkadlový obraz dynastických väzieb Arpádovcov s Přemyslovcami. Nie je totiž známy ani jeden prípad, žeby si Arpádovec zobral Přemyslovnu. Oproti tomu Přemyslovci si brali Arpádovny najmä v prípade, že potrebovali „vylepšiť" svoju nekráľovskú krv. Rodinné väzby Arpádovcov s Piastovcami

do Sinevolodského Kláštora svätej Bohorodičky.[430] Keď druhého dňa ráno vstal, zbadal množstvo ľudí. Utekali pred bezbožnými Tatármi. Vrátil sa [preto] späť do Uhorska. Nemohol sa dostať do Ruskej krajiny, lebo so sebou mal len malú družinu. Svojho syna [Leva] nechal v Uhorsku, aby ho nedal do rúk Haličanom.[431] Vedel, akí sú zradní, preto ho nevzal so sebou [do Poľska].[432]

---

oproti spomenutým obom príkladom sú aj v mužskej i ženskej línii. Vec si však pochopiteľne zaslúži osobitý článok.

Pokiaľ ide o uzavretie sobáša medzi Belovou dcérou a synom Daniela, došlo k nemu až o niekoľko rokov neskôr, niekedy v rozpätí rokov 1246 – 1251. Podľa najnovších zistení malo tomuto aktu dôjsť v druhej polovici roku 1246 až prvej polovici roku 1247. Podrobnejšie pozri Леонтий В. Войтович: Лев Данилович и загадки „Австрийского узла" (1272 – 1278). In: *Rossica Antiqua*. Roč. 4, 2011/2012, s. 120 – 139 a Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 371. Za možné tiež pokladáme, že k svadbe došlo na Zvolenskom hrade, ale k tomu nižšie.

[430] Kláštor sa nezachoval. Jeho lokalizácia je preto neistá. Sinevoďsk (st. rus. *Синеволодьск*), staroruské mesto Haličskej Rusi, ležiace na hranici s Uhorským kráľovstvom. Dnes obec *Верхнє Синьовидне*, Ľvovská oblasť (Ukrajina). Pozri Михайло Ф. Рожко: *Архітектура та система оборони Українських Карпат у княжу добу*. Львів : БаК, 2016, 232 s. (tu s. 33 – 35).

[431] Z logiky nasledujúceho Danielovho itinerára (ďalšia zastávka Bardejov a potom Sandomier) vyplýva, že sa nachádzal aj so synom niekde v severovýchodnom cípe Uhorského kráľovstva. Predpokladáme, že svojho syna chcel nechať na bezpečnom mieste a takými sa ukázali len kamenné pevnosti. Jediným takýmto bezpečným miestom na sledovanej trase bol Spišský hrad. Pozri Martin Homza: Spišský hrad a Spišské prepoštstvo, dve centrá včasnostredovekého Spiša. In: *Terra Scepusiensis* : *Terra Christiana 1209 – 2009* : *Spišský hrad, Spišská Kapitula, dve centrá v dejinách Spiša*. Ed.: Mária Novotná. Levoča : Spišské múzeum, 2009, s. 9 – 27.

[432] Pôvodina nie je celkom jasná. Prekladáme podľa logiky veci. Podobne *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 49.

Neskorá jar – začiatok leta 1241

Z Uhorska išiel do Poľska cez Bardojev [Bardejov][433] a prišiel do Sandomiera.[434] Dozvedel sa o svojom bratovi, deťoch a svojej kňažnej, že ušli pred bezbožnými Tatármi z Ruskej krajiny do Poľska. Ihneď sa ich vydal hľadať a našiel ich na rieke Polka.[435] Zaradovali sa, že sú opäť pohromade, a bedákali nad porážkou Ruskej krajiny a dobytím toľkých miest cudzincami.

Danielovi rečú: „*Nie je dobré, aby sme zostávali tu, v blízkosti cudzozemcov, čo bojujú proti nám!*“ A odišiel do Mazovska k Boleslavovi,[436] Konrádovmu synovi. Knieža Boleslav mu dal mesto Vyšehrad [Wyszogród].[437] A ostával tam, pokým neprišla správa, že bezbožníci odišli z Ruskej krajiny.

[433] V rukopise *Бардоев*. Ide o prvú zmienku o tejto lokalite na severovýchodnom Slovensku. Hoci kronika vznikala retrospektívne, možno predpokladať, že jej podklady boli písané bezprostredne. Je to teda skutočne výnimočný doklad o existencii tejto lokality už v tejto dobe. Ako je známe, Bardejov sa nachádza vo veľmi strategickej polohe na priesečníku dvoch priesmykov – Kurovského (Tyličského) a Duklianskeho, z ktorých prvý viedol v stredoveku do Poľska, druhý na Rus. Lokalita je autorom kroniky vymedzená ako jeden z bodov na ceste z Uhorska do Poľska. Ďalšia zmienka o tejto lokalite pochádza až z roku 1247, ale už v maďarizovanej forme *Bartfa*. Pozri *CDSl* 2, ed.: Richard Marsina, s. 193, č. 274. Dôležitosť zmienky *HVK* ešte umocňuje skutočnosť, že tvar *Бардоев*, je posesívnym tvarom od osobného vlastného mena Bardo/Bard, nakoniec podobne ako v prípade vyššie spomenutého Lelesova (dnes Leles). Ide teda o pôvodné miesto, osadu Barda. Pozri k tomu tiež Ferdinand Uličný: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 20.

[434] Sandomier (st. rus. *Судомирь*), dnes mesto Sandomierz leží na rieke Visla v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko). Mesto je zaujímavé svojim menom, lebo to je odvodené osobného vlastného mena Sudomir, pričom zachováva staršiu nosovku ą (*Sądomir*). Toto meno je však typologicky menom bitematickým, kniežacím. Téma *mir*, bola navyše špecifickou pre dynastiu Mojmírovcov. Strategická poloha tejto lokality tak môže indikovať to, o čom sme hovorili už aj na iných miestach. Totiž, prvými, ktorí sa pokúšali tieto oblasti integrovať do svojho systému rodiacej sa politickej, ekonomickej a cirkevnej štruktúry boli moravskí Mojmírovci, respektíve nitriansky Svätopluk. Pozri o dobytí Vislianska Svätoplukom Život Metoda. In: *MMFH* 3, s. 156: „…поганьскъ кнѧзь, сильнъ вєльми, сѣдѧ въ вислѣ, роугашєсѧ крьс(*ти*)ьаномь (…), пославъ къ нємоу рєчє: добро ти сѧ кр(*ь*)сти(ти), с(*ы*)ноу, волєю своєю на своюи зємли, да нє илѣєнъ ноудьми крьщєнъ боудєши на чужєи земли (…) ююже и быст(*ь*)…“

[435] Rieka Polka (poľ. *Pełcz*), preteká cez Lubuské vojvodstvo v Poľsku.

[436] Boleslav I. Mazovský (po † 1248), najstarší syn Konráda Mazovského a ruskej kňažnej Agafie Sviatoslavovny Severskej. Pozri Kazimierz Jasiński: *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*. In: *Biblioteka Genealogiczna*. Vol. 3. Ed. Marek Górny. Poznań a Wrocław : Wyd-wo Historyczne, 2001, 264 s. (tu s. 49 – 55).

[437] Vyšehrad (st. rus. *Вышегородъ*), dnešné poľské mesto Wyszogród. Leží na pravom brehu rieky Visla v Mazovskom vojvodstve. Pozri Bronisława Nowicka:

Daniel sa vrátil do svojej krajiny, priblížil sa k mestu Drohičin [Dorogičin][438] a chcel vojsť do mesta, no je mu oznámené: „*Nevstúpiš do mesta*!" Nato on povedal: „*Toto bolo naše mesto a našich otcov a vy mi nedovolíte do neho vstúpiť*?!" A toto mysliac si odišiel.

Skoro nato Boh potrestal pána toho mesta a vydal ho do Danielových rúk. Ten [Daniel] mesto obnovil. Vystaval prenádherný Chrám svätej Bohorodičky a potom povedal: „*Toto je moje mesto, dávno-pradávno som ho dobyl.*"[439]

Daniel s bratom prišli k Brestu,[440] ale nemohli vojsť na pole kvôli zápachu z nespočetných pobitých. Vo Vladimíre nezostal nikto nažive, Chrám svätej Bohorodičky bol plný mŕtvol a rovnako tak aj ďalšie chrámy boli plné mŕtvych tiel.

Potom Michal [Vsevolodovič Černigovský] spolu so svojím synom [Rastislavom Michajlovičom] prišiel od svojho strýka [Konráda Mazovského] do Vladimíra a odtiaľ pokračoval do Pinska. Rastislav Vladimírovič[441] prišiel k Danielovi do Chelmu, ktorý Boh uchránil pred bezbožnými Tatármi.

Wyszogród : *Zarys dziejów*. Wyszogród : Towarzystwo Naukowa Płockie, Oddział w Wyszogrodzie, 1971, 134 s.

[438] Drohičin (st. rus. *Дорогычин*, rus. *Дрохичин*, ukr. *Дорогичин*), významné staroruské obchodné centrum. Ležalo na ceste, ktorá spájala Halič s Pobaltím. V priebehu 11. – 13. storočia sa preslávilo takzvanými „drohičinskými pečaťami" z olova, na ktorých boli vyobrazené typické symboly Rurikovičovcov (predovšetkým dvojzubec a trojzubec). V súčasnosti poľské mesto Drohičin, ktoré sa nachádza sa v Podleskom vojvodstve, blízko hranice s Bieloruskom. Pozri Сергей В. Белецкий: Знаки Рюриковичей на пломбах из Дрогичина (по материалам свода К. В. Болсуновского). In: *Stratum plus*. Roč. 6, 1999, s. 288 – 230 a iné.

[439] Odkaz na vyššie spomenutý zápas s vodcom križiakov Brunom, ktorý nakoniec mesto vydal Danielovi. Jeho datácia je problematická. Časť vedcov sa domnieva, že sa tak stalo pred vpádom Mongolov, časť, že po ich vpáde. Prikláňame sa k druhej možnosti, teda k obdobiu jar – leto 1241. Na argument porušovania chronológie autorom alebo kopistom *HVK*, možno odpovedať, že by to nakoniec nebolo jediný raz v tomto diele. Pozri aj Adrian Jusupović: Przynależność polityczna Drohiczyna w XII i pierwszej połowie XIII w. In: *Дрогичинъ 1253* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*. Ed.: Олег Жерноклеєв; Мирослав Волощук а Ігор Гурак. Івано-Франківськ : ЛІК, 2008, s. 159 – 170.

[440] Zdá sa, že Daniel a jeho ľudia cestovali loďami. Bližšie k možnej trase pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 163.

[441] Rastislav Vladimírovič († po jari 1241), syn kniežaťa Vladimíra Rurikoviča Kyjevského, ovručské knieža. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 574 – 577.

Rastislav dokázal svoju čestnosť, [a to,] že nie je Michalovým spojencom. Avšak Michal sa Danielovi s Vasilkom za ich dobrodenia neodvďačil. Prešiel jeho [Danielovou] krajinou. Vyslal posla. Vydal sa ku Kyjevu a žil tam na ostrove, zatiaľ čo jeho syn Rastislav sa vydal do Černigova.

Lev[442] odišiel s haličskými bojarmi z Uhorska a prišiel do Vodavy[443] ku svojmu otcovi, ktorý sa mu veľmi potešil. *Leto 1241*

Haličskí bojari nazývali Daniela svojim kniežaťom, ale sami ovládali krajinu. Dobroslav Sudič, popov vnuk, uzurpoval si kniežací stolec a lúpil po celej krajine. Prišiel do Bakoty[444] a bez dovolenia kniežaťa ovládol Ponižie [Podolie]. Gregor [Grigorij] Vasilievič mal zase v úmysle odrezať si všetok hornatý Premyšský kraj. A kvôli nim boli veľké nepokoje a plienenie v krajine. Keď to Daniel zistil, veľmi rozhorčený poslal svojho stolníka[445] Jakuba

[442] Lev I. Danielovič († 1301), druhý syn Daniela Romanoviča a Anny Mstislavovny. Haličské a volynské knieža. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 366 – 372 a Леонтій В. Войтович: *Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301)*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крипякевича НАН України, 2014, 314 s.

[443] Vodava. Identifikácia tejto stredovekej lokality je sporná. Väčšina bádateľov stotožňuje Vodavu z *HVK* so staroruským mestom Volodava, ktoré sa nachádzalo na mieste dnešného poľského mesta Vlodava (poľ. *Włodawa*, rus. a ukr. *Володава*, bielorus. *Ўладава*) v Lubelskom vojvodstve. Bližšie k polemike ohľadom toponýmie v *HVK* pozri Александр Майоров: Монголо-Татары в Галицко-Волынской Руси. In: *Русин*. Roč. 4 (30), 2015, s. 56 – 72.

[444] Bakota (st. rus. *Бакота*), dnes už neexistujúce staroruské mesto Bolochovskej krajiny, ktoré bolo v roku 1981 v dôsledku výstavby vodného diela na rieke Dnester zatopené. V 13. storočí bola Bakota politicko-administratívnym centrom dnesterovského Ponižia (neskôr nazývané Podolie). Určitý čas bolo v rukách haličských kniežat. V súčasnosti sa táto zatopená lokalita nachádza v Chmeľnickej oblasti (Ukrajina). Pozri poznámku č. 230.

[445] Stolník, tu ako *стол*[ь]*ник* (lat. *dapifer*), osoba (pôvodne otrok), ktorá sa starala od rímskych čias o donášanie potravy na stôl svojho pána. Pokiaľ ide o existenciu tohto úradu na dvore kniežaťa Daniela, stojí opäť za zamyslenie, či aj v tomto prípade nejde o funkciu, s ktorou sa Daniel a jeho sprievod, okrem iných aj anonymný autor *HVK*, stretali na uhorskom kráľovskom dvore (*magister dapiferorum* – hlavný kráľovský stolník) počas svojich početných pobytov na juh od Karpát, alebo aj v čase intenzívnych kontaktov ruských elít s uhorským dvorom napríklad počas vlády Ondreja II. a jeho ruských výprav. Hoci sa tento úrad spomína v *HVK* len na tomto mieste, v iných dobových ruských písomnostiach sa nachádza tiež. Pozri Микола Ф. Котляр a Володимир М. Ричка: *Княжий двір Південної Русі X–XIII ст.* Київ : Наукова думка, 2008, 357 s.

[Jakov Markovič][446] k Dobroslavovi [Sudičovi]. Hovorí k nim [k Dobroslavovi a ďalším odbojným bojarom]: „*Ja som vaše knieža. Moje rozkazy ale neplníte. Krajinu pustošíte. Nenariadil som ti, Dobroslav, aby si prijal černigovských bojarov. Dedovizne mali dostať Haličania! A kolomyjská soľ*"[447] *patrí mne*." Ten [Dobroslav] rečie: „*Nech sa tak stane*." V tej dobe, keď sa u neho zdržiaval Jakub [Markovič], prídu Lazar Domažirič a Ivor Molibožič,[448] dvaja [krivoprísažní] podvodníci, z rodu smerďov.[449] Poklonia sa mu až k zemi. Jakub [Markovič] sa tomu čuduje, pýta sa na príčinu poklony. Dobroslav odpovie: „*Dal som im Kolomyju.*" Jakub mu odvetí: „*Akože im ju môžeš dať bez kniežacieho dovolenia? Veď veľkokniežatá držia Kolomyju, aby ju mohli rozdávať družine, no títo nie sú hodní ani toho, aby dostali Voťnin.*"[450] On sa smeje a hovorí: „*Čo ti mám na to povedať*?" Jakub to po návrate všetko vyrozprával kniežaťu Danielovi. Daniel sa zarmútil a modlil sa k Bohu za svoju vlasť, pretože ju držia a ovládajú podvodníci [bojari].

Koniec leta 1241

Onedlho nato Dobroslav [pred kniežaťom] očiernil Gregora. Povedal: „*Nie je ti verný*!" Snažil sa mu uškodiť, pretože chcel sám získať celú [jeho] krajinu. Rozhádali sa [Gregor a Dobroslav]. Dostavili sa [pred knieža] plní nadutosti. Dobroslav šiel spupne iba v košeli, na zem sa nedíval, kým Haličania kráčali popri jeho ostrohoch.

---

[446] Významný bojar v službách Romanovičovcov. Pozri k nemu ešte nižšie. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 171 – 173.

[447] Kolomyjská soľ (st. rus. *Коломыйская соль*), soľ zo solivarov v okolí mesta Kolomyja, ktoré patrili haličsko-volynskému kniežaťu a boli dôležitým zdrojom regálnych príjmov pre kniežaciu pokladňu. Ziskami z predaja soli, ako dokladuje *HVK*, vyplácalo napríklad knieža svojich vojakov Pozri Старожитності *Гуцульщини* : *Джерела з етнічної історії населення Українських Карпат* : *Каталог пам'яток історії та культури*. Vol. 2. Ed.: Мирослав Волощук a kol. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2011, s. 88, 155, 158, 178 – 179 a iné.

Kolomyja (ukr. *Коломия*), staroruské mesto Haličskej Rusi, ležiace na rieke Prut. Vzhľadom na svoje nerastné bohatstvá, ako aj výhodnú geografickú polohu, bola Kolomyja dôležitým obchodným a správnym centrom. V súčasnosti sa mesto nachádza v Ivano-frankivskej oblasti (Ukrajina).

[448] Mená haličských bojarov. Porzi ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 169 – 170 a 198 – 199.

[449] Tu výraz *smerď* použitý na zdôraznenie ich nízkeho, roľníckeho, neslobodného pôvodu. Zdá sa však, že to nezodpovedalo pravde. Domažiričovci i Molibožičovci patrili k dlhoročným bojarským rodinám Haliče. Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 165.

[450] Dnes *Отинія*, menšia lokalita v blízkosti mesta Kolomyje, Ivanofrankivská oblasť (Ukrajina).

Keď Daniel s Vasilkom uzreli jeho pýchu, veľmi sa na neho nahnevali. Dobroslav s Gregorom hľadali príležitosť, ako jeden druhému uškodiť. Daniel pochopil, že ich reči sú plné klamu, že sa nechcú podrobiť jeho vôli (*Ž* 10, 7/9, 22 – 39) a že chcú dať jeho právomoc inému [kniežaťu]. A vidiac ich bezprávie, po porade s bratom bol donútený ich zatknúť.

V ROKU 6749 (1241)

Jeseň 1241

Rastislav [Michajlovič] zhromaždil bolochovské kniežatá a zvyšok Haličanov a pritiahol k Bakote. V tom čase sa tam nachádzal pečatník Cyril,[451] ktorého do Bakoty poslal Daniel s Vasilkom, aby spísal, čo rozkradli bezbožní bojari a aby upokojil ľud. Keď sa stretli pri bráne, Rastislav ustúpil. Chcel ho [Cyrila] prehovoriť mnohými slovami. Cyril mu však odvetil: „*Takto sa ty odplácaš svojím ujcom za ich dobrodenia! Vari si nepamätáš, ako ťa uhorský kráľ* [Belo IV.] *vyhnal s tvojím otcom z tejto krajiny? A ako moji páni a tvoji ujcovia prijali tvojho otca s veľkou úctou, sľúbili mu Kyjev, tebe dali Luck a tvoju matku, ich sestru, oslobodili z rúk Jaroslava* [Ingvareviča] *a vrátili ju tvojmu otcovi?*“ A riekol mu ešte mnoho ďalších múdrych slov. Keď sa Cyril presvedčil, že ho nepočúvne, vyrazil proti nemu so svojimi pešiakmi. Ako to [Rastislav] uvidel, odtiahol preč. Takto Cyril múdrosťou i silou ubránil Bakotu. Rastislav odišiel za Dneper.

Keď sa Daniel dopočul o ťažení Rastislava a bolochovských kniežat na Bakotu, hneď na nich zaútočil, vypálil ich [bolochovských kniežat] mestá a zboril ich [obranné] valy. (*Sdc* 8, 17; 2 *Sam* 11, 25; *Jer* 34, 2; *Ez* 36, 35) Knieža Vasilko mal zostať brániť krajinu pred Litovcami, no svoje vojsko poslal s bratom. Daniel sa vrátil s množstvom zajatcov a obsadil ich mestá: Derevič, Gubin, Kobud, Kudin, Gorodec, Busk, Ďaďkov.[452] Prišiel Cyril, pečatník kniežaťa Daniela, s tromi tisíckami pešiakov a tristo jazdcami a pomohol im dobyť mesto Ďaďkov.

[451] Cyril, haličský bojar-pečatník, najskôr ochranca pečate, kancelár Daniela. Neskôr ako Cyril III. (1242 – 1281) sa stal metropolitom Kyjeva a celej Rusi. Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 313 – 316.

[452] Mestá v Bolochovskej krajine, identifikácia mnohých z nich je dnes sporná: Derevič (st. rus. *Деревичь*), Gubin (st. rus. *Губинъ*), Kobud (st. rus. *Кобудъ*), Kudin (st. rus. *Кудинъ*; v súčasnosti pravdepodobne obec Kudinka v Chmeľnickej oblasti na Ukrajine), Gorodec (st. rus. *Городъць*), Busk (st. rus. *Божьскый*; v súčasnosti mesto Busk v Ľvovskej oblasti na Ukrajine) a Ďaďkov (st. rus. *Дядьковъ*). Pozri tiež *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 166.

Po 1236 a pred 1241

Potom sa Daniel zmocnil celej Bolochovskej krajiny a vypálil ju. Tatári totiž túto krajinu ušetrili, aby tam pre nich pestovali pšenicu a proso.[453] Daniel ich veľmi nenávidel za to, že vkladali nádeje do Tatárov, veď bol to on, kto oslobodil ich kniežatá spod nadvlády Boleslava Mazovského. Veď ten [Boleslav] riekol: „*Prečo vstúpili do mojej krajiny, keď som im nezadal* [žiadnu príčinu]?“ [Ďalej] Rečie [Boleslav]: „*Oni nie sú tvoji* [Danielovi] *bojovníci, ale samostatné kniežatá*.“ Boleslav chcel ich [krajinu preto] vydrancovať. Vtedy sľúbili [bolochovské kniežatá], že sa mu [Danielovi] podriadia. Na ich prosby Daniel s Vasilkom chceli za nich bojovať [s Boleslavom Mazovským]. Vasilko išiel a presvedčil, lepšie povedané uprosil Boleslava s pomocou množstva darov, aby ich [bolochovské kniežatá] oslobodil. Avšak oni potom zabudli na tieto dobrodenia, za čo ich Boh potrestal, takže v ich mestách nezostalo nič, čo by nevyplienili. Z milosti Božej Vasilko prišiel k svojmu bratovi a oslavovali víťazstvo.

Jar 1242

Avšak Rastislav bol naďalej plný zloby, pozbieral vojsko a spolu so zradným Vladislavom [Jurievičom] vytiahol na Halič. Keď prišli k pečere [pevnosti/hradu] Domamirov.[454] Vladislav ich [obrancov Domamiru] oklamal a tí sa poddali Rastislavovi. Po tom, ako ho zaujali [Domamir], vydali sa k Haliču. [Vladislav] mu [Rastislavovi] rečie: „*Tvoj je Halič*!“[455] Sám pritom od neho prijal [úrad] tisícnika [Haliča]. Keď sa to dopočuli Daniel s Vasilkom, ihneď zhromaždili vojsko a vytiahli proti nim. Rastislav sa zľakol a utiekol z Haliče do Ščekotova.[456] Spolu s ním utekal aj haličský biskup Artemij a aj ďalší Haličania. Daniel s Vasilkom sa hnali za nimi, keď v tom ich zastihla správa, že

[453] Odtiaľ pôvodina nie celkom zachovaná, preto sa náš preklad, podobne ako v prekladoch našich vzorov, riadi logikou udalostí. K bolochovským kniežatám pozri aj Олексій П. Толочко a Володимир М. Ричка: „Князи болоховьсции“, s. 83 – 107.

[454] Pečera Domamirov (st. rus. *Печеръ Домамири*), staroruské mesto Haličskej Rusi. Patrilo rodu haličských bojarov Domažiričovcov. V súčasnosti sa táto lokalita nachádza v obci Domamorič (ukr. *Домаморич*) v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina). Iná lokalizácia – *Страдецька Гора*, Ľvovská oblasť (Ukrajina). Pozri Віталій Ляска: „Чи Домамири, чи Домажири“ повертаючись до дискусії про літописну печеру 1242 р. In: *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Roč. 18, 2014, s. 150 – 163 a *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 167.

[455] Ako sa zdá z kontextu ďalšieho rozprávania, Rastislav Michajlovič na krátky čas mesto Halič ovládol. Pred blížiacimi silami Romanovičovcov však zvolil ústup. Pozri aj Мирослав М. Волощук: Вассальная зависимость, s. 108. Дариуш Домбровский: IV Béla Magyar király, s. 139, ale aj Witalij Nagirnyj: *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej*, s. 218 – 219.

[456] Ščekotov (st. rus. *Щекотов*, ale aj *Щекотин*), staroruské mesto Haličskej Rusi.

Tatári odišli z Uhorska a tiahnu na Haličskú krajinu. Vďake tejto správe sa Rastislav zachránil, ale niekoľko jeho bojarov padlo do zajatia.

Daniel chce v krajine ustanoviť poriadok. Vydá sa do Bakoty a Kaliusu.[457] Vasilko cestuje do Vladimíra. Daniel vyslal dvorského do Premyšla proti Konštantínovi Riazanskému,[458] dosadeného Rastislavom. S premyšským biskupom totiž zosnoval sprisahanie. Keď sa Konštantín dopočul, že proti nemu s nepriateľským úmyslom tiahne Andrej,[459] nocou utiekol. Andrej ho nezastihol, avšak zastihol vladyku[460] a jeho pyšných sluhov pripravil o majetok. Roztrhal ich bobrie tuľajky a čapice[461] z vlčej a jazvečej kožušiny. Slávneho speváka Mitusa,[462] ktorý kedysi z pýchy nechcel slúžiť kniežaťu Danielovi, priviedli okradnutého a spútaného. Ako povedal tvorca podobenstva: „*Márnosť tvojho domu padne. Bobor, vlk a aj jazvec budú zjedení.*" Tak rieklo podobenstvo. (*Prís* 15, 22; *Lv* 11, 6 a *Dt* 14, 5 – 7)[463]

V súčasnosti sa táto historická lokalita nachádza v blízkosti dediny Glinsk (ukr. *Глинськ*) v Ľvovskej oblasti (Ukrajina).

[457] Kalius (st. rus. *Калиус*, ukr. *Калюс*), staroruské mestečko Haličskej Rusi. V súčasnosti rovnomenná dedina v Chmeľnickej oblasti (Ukrajina).

[458] Konštantín Riazanský, riazanský bojar, stúpenec Rastislava Michajloviča. Pozri Андрей Носенко: Константин „Рязанский" и Евстафий Константинович: к вопросу о княжеском происхождении и родственных связях. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2015, s. 161 – 172.

[459] Andrej († 1255), haličský bojar a posol (dvorský) kniežaťa Daniela. V *HVK* sa spomína aj v roku 6753 (1245) ako bojar Daniela a Vasilka, ktorý sa zúčastnil bitky pri Sečnici proti Rastislavovi Michajlovičovi. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 103 – 109.

[460] V origináli *владыка*, pôvodne nie cirkevný ale politický úrad miestneho hodnostára, veľmoža spravujúceho svoju dŕžavu. Neskôr sa termín preniesol na pravoslávneho biskupa. V *HVK* tak máme do činenia s trojakým označením biskupskej hodnosti – gréckym, slovanským a slovansko-nemecko-latinským (*епарха*, *владыка* a *бискупь*), čo je samo o sebe zaujímavým fenoménom. Pozri Ігор Я. Скочиляс: *Галицька (Львівська) єпархія XII – XVIII століть* : *Організаційна структура та правовий статус*. Львів : Вид-во УКУ, 2010, 832 s. (tu s. 150 – 152). Tiež Іван В. Паславський: До питання про початки єпископства в Перемишлі. In: *Записки НТШ*. Vol. 264, 2012, s. 129 – 137.

[461] V origináli termíny *тулы*, tuľajky (kožušinové puzdrá obyčajne na štíty) a *прилбъцъ* tu nedáva zmysel.

[462] Mitus, haličský spevák 13. storočia, známy z *HVK*. Pozri Юрій Ясіновський a Богдан Кіндратюк: Данило Романович і літописний Митуса. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 2, 2008, s. 158 – 166.

[463] Ďalšie úvahy pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 168, pozn. 799.

V ROKU 6750 (1242)

Nebolo nič.

V ROKU 6751 (1243)

Jeseň 1242

V tom čase Tatári prenasledovali Rastislava do Borka. Ten utiekol do Uhorska a uhorský kráľ mu dal za ženu svoju dcéru [Annu].[464]

Keď bol Daniel v Chelme, pribehol k nemu Polovec menom Aktaj a riekol mu: „*Batu sa vrátil z Uhorska a vyslal dvoch bohatierov, aby ťa našli: Manymana a Balaja*." Daniel opevnil Chelm a odišiel k svojmu bratovi Vasilkovi. Zobral so sebou aj metropolitu Cyrila.[465] A Tatári spustošili všetko až po Volodavu[466] a spôsobili mnoho zla v okolí jazier.[467]

[464] Ide v celku o zaujímavú situáciu. Ako vieme, Belo IV. pred krátkym časom vyhnal od svojho dvora Michala Vsevolodoviča i jeho syna Rastislava. Teraz ho však nielenže prijal, ale dal mu za manželku aj svoju dcéru Annu. Pripomeňme, že Daniel, predchádzajúci favorit Bela IV. spomedzi ruských kniežat, z Uhorska odišiel v tej istej veci s prázdnymi rukami. Je teda vážny dôvod zamyslieť sa nad motívom, ktorý viedol Bela, k zmene svojho pôvodného rozhodnutia podporovať nároky Daniela. Oproti roku 1235, ktorý podľa všetkého dával východiskový rámec Belovej haličskej politike, sa zmenilo jediné, zomrel Koloman Haličský. Preto je dosť možné, že Belo sa rozhodol preniesť dohodnuté práva na haličský stolec na svojho nového zaťa Rastislava, ktorý ich podľa nášho názoru sčasti reprezentoval už aj za života Kolomana. Oproti tomu sobáš niektorej z dcér Bela IV. a niektorého zo synov Daniela by tieto práva prenášal automaticky na Daniela, ktorému podľa dlhodobých uhorských politických predstáv malo patriť len Volynsko. K sobášu prišlo podľa všetkého niekedy na jar v roku 1243. Obaja mladomanželia už boli na manželstvo aj biologicky súci. Hoci aj Rastislav nenaplnil politické očakávania svojho svokra, dynastický arpádovsko-rurikovský zväzok sa v konečnom dôsledku vydaril, čo nakoniec dokazuje aj kariéra detí, ktoré z tohto vzťahu vzišli.

[465] Podobne ako v iných prípadoch aj tu ide o anticipáciu neskoršieho stavu. Cyril sa stal totiž metropolitom najskôr v roku 1246. Pozri Вікторія Любащенко: Київські митрополити Кирило II і Петро Ратенський : Історичні паралелі. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 3, 2010, s. 213 – 256 a Adrian Jusupović: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej*, s. 313 – 316.

[466] Volodava (rus. *Володава*), staroruské mesto. V súčasnosti poľské mesto Vlodava. Pozri Witalij Nagirnyj: *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej*, s. 230 – 232. Pozri bližšie poznámku č. 442.

[467] Jazerá na Łęczyńsko-włodawskej rovine, súčasť západného Polesia, Lubelské vojvodstvo (Poľsko).

V ROKU 6752 (1244)

Nebolo nič.

V ROKU 6753 (1245)

Keď sa Michal dopočul, že kráľ [Belo IV.] vydal svoju dcéru za jeho syna, ponáhľal sa do Uhorska. Uhorský kráľ a Michalov syn Rastislav mu ale nepreukázali [patričnú] úctu. Nahneval sa na syna a vrátil sa do Černigova. *Rok 1245*

Odtiaľ odišiel [Michal] k Batuovi. Prosiť ho o svoje dŕžavy. Batu rečie: „*Skloň sa pred vierou našich otcov.*“ Michal odpovedá: „*Keďže Boh nás a našu vlasť za naše hriechy vydal do vašich rúk, klaniame sa ti a ctíme ťa. Ale pred vierou tvojich otcov a pred tvojím bohorúhačským príkazom sa neskloníme.*“ Batu sa rozbesnil ako divoké zviera, rozkázal Michala zaklať. Hanebný bezbožník [Doman] Putivlec to vykonal. Spolu s ním bol zabitý aj jeho bojar Fedor [Fiodor]. Zomreli [knieža Michal Vsevolodovič Černigovský a bojar Fedor ako mučeníci a prijali mučenícku korunu od Krista. *20. september 1246*

Daniel so svojím bratom Vasilkom začali vojnu s poľským kniežaťom Boleslavom [V. Hanblivým].[468] Do Poľska vtrhli štyrmi cestami. Sám Daniel bojoval okolo Lublina. Vasilko pozdĺž Izvoli a Lady, v okolí Bielej,[469] dvorský Andrej pozdĺž Sanu a Vyšata bojoval v Podgorí [Podkarpatsko, zo strany dnešnej Ukrajny]. Získali zajatcov a vrátili sa. Potom znovu vytiahli, spustošili Lublinskú krajinu až po rieku Visla a San. Keď dorazili k Zavichvostu,[470] knieža Vasilko vystrelil cez Vislu, ale rieku nemohli prekonať, pretože bola rozvodnená. S množstvom zajatcov sa teda vrátili. *Polovica júla 1243*

[468] Pozadie tohto nového konfliktu bolo diktované skutočnosťou, že Boleslav V. Hanblivý a s ním aj Malopoľsko sa stalo prostredníctvom sobáša Rastislava Černigovského a Anny spojencami. Boleslav V. a Rastislav boli švagrami. Dôsledky takéhoto rozloženie politických síl pozri nižšie.

[469] Biela Lada (poľ. *Biała Łada*), poľská rieka Lada sa v jej hornom toku nazýva Biela Lada. Preteká Lubelským a Podkarpatským vojvodstvom.

[470] Zavichvost (st. rus. *Завихвостъ* a rus. a ukr. *Завихост*), stredoveké mesto ležiace v Malopoľsku, v Sandomierskej oblasti, na rieke Visla. V súčasnosti rovnomenné poľské mesto *Zawichost*, nachádzajúce sa v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko). Pozri ZAWICHOST *we wczesnym średniowieczu*. Ed.: StanisławTabaczyński; Dariusz Wyczółkowski a Dorota Cyngot. Warszawa : IAE PAN, 2018, 439 s.

Po krátkej dobe pritiahli Poliaci a bojovali okolo Andrejeva.[471] Keď to počuli knieža Daniel s bratom Vasilkom, spojili svoje sily. Prikázali postaviť kameňomety, ako aj ďalšie obliehacie stroje a pritiahli k mestu Lublin. Za jediný deň dorazili z Chelmu až k tomuto mestu, so všetkými bojovníkmi a kameňometmi. Hádzali kamene a strely, ako dážď padali na mesto, Keď Poliaci pochopili, že s Rusmi ich čaká ešte tvrdší boj, začali prosiť o zmilovanie. Daniel s Vasilkom sa radili, čo im navrhnú. Rečú: „*Nepomáhajte svojmu kniežaťu*." (*Gn* 17, 2; *Ex* 34, 27; 1 *Sam* 11, 1; 23, 18; 2 *Sam* 3, 12; *Dan* 11, 6) A oni sľúbili, že to vyplnia. Vydrancujúc túto krajinu, Daniel s bratom sa vrátili späť.

Rok 1244

Rastislav [Michajlovič] uprosil Uhrov. Veľa sa nadrankal u svojho svokra [Bela IV.], aby s ním vytiahli na Premyšel. Zhromaždil množstvo pešiakov-smerďov a vyrazil. Priviedol ich k Premyšlu. Keď sa to Daniel s Vasilkom dopočuli, poslali Leva, ktorý bol ešte tak mladý, že pre svoj vek [dovtedy] nemohol ísť do boja;[472] poslali svojho synovca Vsevoloda [Alexandroviča],[473] Andreja,[474] Jakuba [Jakova] a ďalších bojarov. Bojovali na rieke Sečnica[475] a Rastislav sa ubránil, lebo mal mnoho pešiakov. Andrej s Jakubom bojovali statočne, ale Vsevolod im nepomohol, otočil koňa a dal sa na útek. Avšak oni po tvrdom boji ušli bez zranenia. Akonáhle sa to Daniel dozvedel, vyrazil sám. Zozbieral veľa vojov i pešiakov. A vyhnal [Rastislava] z krajiny a ten odišiel do Uhorska.

---

[471] Andrejev (st. rus. *Андрѣев*), mesto Jędrzejów. Dnes sa nachádza sa v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko).

[472] Podľa opisu teda mohol mať Lev vek, v ktorom sa už nepokladal za chlapca. Za takýto rok zrelosti, sa pokladal vek okolo 14 – 15 rokov. To ale protirečí názoru Leontia Vojtoviča, ktorý predpokladá, že v uvedenom roku mal Lev 18 – 19 rokov. Pozri Леонтій В. Войтович: *Лев Данилович*, passim.

[473] Knieža Vsevolod Alexandrovič, syn belzkého kniežaťa Alexandra Vsevolodoviča. O jeho politickej kariére veľa známeho nie je. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 409 – 412.

[474] Andrej, haličský bojar. Sluha Daniela Romanoviča. Podrobnejšie pozri poznámku č. 458.

[475] Sečnica, rieka tečúca v okolí mesta Premyšel. V súčasnosti rieka Sičňa (ukr. *Січня*). Ľvovská oblasť (Ukrajina).

V ROKU 6754 (1246)

V ten istý rok prišli Litovci s Ajšvnom Ruškovičom[476] a bojovali okolo Peresopnice. Daniel s Vasilkom vyrazili do Pinska, aby tam boli skôr ako on. Keď šli Litovci po Pinskom poli, z mesta [Pinska] vyrútili sa na nich [Rusi]. Ale pohania mali v srdci pýchu [začali bojovať]. Keď však na nich zaútočili [Daniel a Vasilko], oni [útok] nezadržali a dali na útek. Ako utekali, padali z koní. Vasilko ako prvý priviezol svojmu bratovi bojovú trofej. Všetci bojovníci Ruškoviča boli pobití a on sám ledva vyviazol. V meste Pinsk sa z Danielovho a Vasilkovho víťazstva veľmi radovali. Odobrali im celú korisť, s Božou pomocou. *Rok 1244*

V ROKU 6755 (1247)

No a potom ďalším rokom Lingevinovi[477] Litovci bojovali okolo Meľnice.[478] Získali veľa zajatcov. Daniel s Vasilkom sa za nimi hnali do Pinska. Michal Pinský[479] o tom upovedomil Litovcov. Tí ostali v lese za zásekom, no Michal im poslal z Pinska správu. No Daniel s Vasilkom poslali na nich svojich mužov na čele s dvorským Jakubom [Jakov]. Litovci však Michalovi neuverili a vyšli zo svojich stanovísk. Z milosti Božej sa Litovci dali na útek, boli zabíjaní, a zajatci boli oslobodení. Samotný Lingevin utŕžil ranu, ale zutekal. Keď táto správa dorazila k Danielovi a Vasilkovi, zavládla v meste Pinsk veľká radosť.

Ešte pred vojnou s Černigovom pobýval Daniel v Haliči a Vasilko vo Vladimíre.[480] *Rok 1234*

[476] Ajšvno Ruškovič (st. rus. *Аишьвно Рушькович*, lit. *Vaišnys Ruškaitis*), litovské knieža z rodu Ruškovičovcov.

[477] Lingevin (st. rus. *Лековний*), litovské knieža z rodu Lingevinovcov, kniežat severnej Litvy.

[478] Meľnica (st. rus. *Мѣлница*, ukr. *Мельниця*), staroruské mesto Volynskej Rusi. V súčasnosti rovnomenná obec vo Volynskej oblasti (Ukrajina).

[479] Bližšia identifikácia kniežaťa Michala Pinského († po roku 1247) pre nedostatok ďalších informácii nie je istá. Leontij Vojtovič predpokladá, že mohlo ísť o syna Vladimíra († 1228?) alebo Rastislava Sviatopolkoviča († po roku 1232). Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 362.

[480] Chronologická vsuvka, ktorá podobne ako v iných prípadoch má u autora *HVK* plniť funkciu vyčerpania tematiky. Tento raz pokiaľ ide o konflikty Romanovičovcov s ich severnými susedmi.

V ROKU 6756 (1248)

Rok 1234?

Jatvingovia bojovali okolo Ochože[481] a Busovna[482] a celú tú krajinu vyplienili, lebo Daniel vtedy ešte nevystaval Chelm.[483] Vasilko vyrazil proti nim z Vladimíra. Dohnal ich pri Drohičine[484] na tretí deň po tom, čo vyšiel z Vladimíra. Bili sa práve pri drohičinskej bráne, keď na nich zaútočil Vasilko. Vyrazili proti nemu, nedokázali sa však Vasilkovi postaviť tvárou v tvár. S Božou pomocou sa títo ničomní pohania dali na útek. Ľúto ich rúbali a hnali za mnoho vierst.[485] Padlo štyridsať ich kniežat a aj mnoho ďalších bolo pobitých. Jatvingovia podľahli. [Vasilko] poslal k svojmu bratovi do Haliče posla, takže toho dňa sa v meste Haliči všetci veľmi radovali.

Vasilko bol stredného vzrastu, vyznačoval sa múdrosťou a odvahou, veď mnohokrát sám porazil pohanov[486] [Jatvingov] a mnohokrát spolu [s bratom] posielali na nich vojská. Tak boli aj zúriví bojovníci Skomond a Borut[487] zabití. Skomond, čarodejník a preslávený veštec, rýchly ako zviera, chodiac peši ovládol celú Pinskú krajinu a iné krajiny. Keď bol tento pohan zabitý, jeho hlavu nastokli na kôl. Aj v iných časoch, z Božej milosti, boli pobití bezbožníci, o ktorých písať nechceme, pretože ich bolo priveľa.

[481] Ochoža (st. rus. *Охожа*), staroruské mesto Volynskej Rusi, ktoré sa nachádza v blízkosti mesta Chelm, Lubelské vojvodstvo (Poľsko).

[482] Busovno (st. rus. *Бусовен*, dnes poľ. Busówno), staroruské mesto Volynskej Rusi. Nachádzalo sa v blízkosti mesta Chelm. V súčasnosti rovnomenná dedina v Lubelskom vojvodstve (Poľsko).

[483] Ide o dosť závažnú informáciu, ktorá upozorňuje na skutočnosť, že autor *HVK* na tomto mieste naozaj opustil chronológiu doteraz opisovaných udalostí, a zároveň potvrdzuje, že pred rokom 1234 Chelm ešte neexistoval. Tiež však odkazuje na ďalší dôvod, pre ktorý bol postavený, a tým sú vpády pohanských Baltov na územie, ktoré Daniel a Vasilko pokladali za svoje. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 182.

[484] Pozri poznámku č. 438.

[485] Versta (st. rus. *верста*), stará ruská dĺžková miera. Zodpovedá 500 siaham (st. rus. *сажень, сяжень, саженка*) alebo 1500 lakťom (st. rus. *аршин*), to jest približne 1067 m.

[486] Tieto údaje sú azda najočividnejším dôkazom skutočnosti, že druhá – volynská redakcia *HVK* vznikla na dvore Vasilka.

[487] Skomond (okolo † 1248) a Borut, jatvinské kniežatá.

V ROKU 6757 (1249)

Rastislav* [Michajlovič] prosil kráľa [Bela IV.], svojho svokra, aby mu poskytol bojovníkov proti Danielovi. Zobral [od neho] voje, odišiel do Poľska. Prosbami Leškovu[488] [kňažnú Grimyslavu][489] presvedčil, aby mu dala Poliakov. A ona mu dala vojakov. Poprední šľachtici a iní Poliaci, ktorí už predtým utiekli z krajiny, pretože chceli prejsť k Danielovi, keď sa dozvedeli o Rastislavovom čine, chceli získať milosť u Leškoviča [Boleslava *Leto 1245*

[488] Ide o Leška Bieleho. Viac poznámka č. 33.

[489] „Leškova", to jest manželka Leška Bieleho, krakovská kňažná (*ducissa Poloniae*) Grimyslava (poľ. *Grzymisława*). Bližšie poznámka č. 44. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 642 – 648 a MYROSLAV VOLOSHCHUK: W kwestii obecności Rusinów na dworze księżnej Grzymisławy – wdowy (1227 – 1258) po księciu krakowsko-sandomierskim Leszku Białym. In: *Tractu temporis* : *Ludzie – regiony – fakty* : *Księga jubileuszowa dedykowana Dr hab. Prof. UŁ Tadeuszowi Nowakowi*. Ed.: Tadeusz Grabarczyk a Anna Kowalska-Pietrzak. Łódź a Wieluń : Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, 2017, s. 25 – 65.

V. Hanblivého][490] a jeho matky.[491] Prišli na pomoc Rastislavovi, ale po krátkom čase najstaršieho z nich, Floriána,[492] zajal Daniel.[493]

Rastislav mal v úmysle zaútočiť na mesto Jaroslav. No v meste boli ľudia Daniela a Vasilka a množstvo bojarov. Uvidel Rastislav, že mesto je mocné, odtiahol k Premyšlu. Nabral mnoho miestnych, vojenské stroje na obliehanie a katapulty [kameňomety]. Keď sa vystrojil, príde opäť k Jaroslavu a za sebou nechá mesto Premyšel. Takto premýšľa: „*Ak toto mesto nedobyjem, to druhé si udržím*." Stojí pri meste, stavia vrhacie stroje, chce nimi dobyť mesto. Strhne sa ale veľká bitka pred mestom. Rozkáže svojim mužom

[490] Leškovič (st. rus. *Лестькович*), v *HVK* nie je uvedené meno mladého malopoľského kniežaťa. Jeho stredné meno (rus. *отчество*) je odvodené od mena otca (Leško), podľa úzu východných Slovanov. Ide o Boleslava V. Hanblivého († 1279), lat. *Pudicus*. Pozri STANISŁAW ROSIK: *Bolesław Wstydliwy i jego czasy*. Wrocław : Wydaw. Dolnośląskie, cop., 2002, 24 s.

[491] Preklad sme urobili doslovne. O jeho obsahu však treba pochybovať. Je totiž pochybné, žeby v polovici 13. storočia katolícky vyhranení poľskí šľachtici prechádzali do služieb pravoslávneho kniežaťa. Niežeby výnimky neboli možné, ale takto všeobecne, ako to vyplýva zo zachovaného textu, to iste nebolo. To nás vedie k inému výkladu tohto miesta. Politická neistota a neustále striedanie kniežat v Krakove po smrti Leška Bieleho viedli k nutnému exilu určitej časti politických elít. Medzi nimi boli aj tí šľachtici, ktorí podporovali následníctvo Boleslava V. Hanblivého v Krakove po Leškovi Bielom. Tí sa začali vracať po bitke pri Suchodole 25. mája 1243, ktorú medzi sebou zvedli Konrád Mazovský a Boleslav V. Hanblivý, a to za výdatnej uhorskej podpory. Konrád I. Mazovský sa však ani po tejto porážke nevzdal svojich nárokov na Krakovsko a Sandomiersko, o čom svedčia jeho nájazdy na Krakov v roku 1244 a v roku 1246. Návrat poľských šľachticov, o ktorých je v analyzovanom mieste reč, tak súvisí so stabilizáciou moci Boleslava V. Hanblivého v Krakove. Na tom mal uhorský dvor svoj eminentný záujem. Výprava Rastislava Černigovského z roku 1245 bola súčasťou tohto plánu. Dvaja „zaťkovia" Bela IV. – Boleslav V. Hanblivý a Rastislav Černigovský by totiž na severovýchodnom predpolí Uhorského kráľovstva vytvorili politickú a mocenskú štruktúru, ktorej zmyslom bolo prinajmenšom zadržať ďalší z potenciálnych ničivých Mongolských útokov. Pozri aj JAN SZYMCZAK: Udział synów Konrada Mazowieckiego, s. 52 a HENRYK SAMSONOWICZ: *Konrad Mazowiecki*, s. 84.

[492] V *HVK* je uvedený tvar mena Tvorián (st. rus. *Творьянъ*), ktorý je odvodený od latinského mena Florián. Na tomto mieste ide o Floriána z rodu Avdankovcov. Bol to brat Pakoslava Mladšieho. Ako už druhé meno jasne signalizuje, Florián pochádzal z rodu, ktorý už tradične spolu s krakovskými cirkevnými prelátmi razili prouhorskú politiku. Florián bol v rokoch 1243 – 1244 sandomierskym vojvodom. Pozri *URZĘDNICY Małopolscy XII – XV wieku*, s. 330. Aj to svedčí o tom, že nemohol byť v exile u Daniela.

[493] Daniel bol sokom Rastislava v zápase o haličský trón, a preto aj Boleslava V. Hanblivého a tým činom aj ich ľudí. V druhom tábore, spolu s Danielom a Vasilkom stál Konrád Mazovský.

stiahnuť sa, aby ich obrancovia mesta nezranili, kým nepostavia vrhacie stroje. Chváli sa pred svojimi vojmi a hovorí: „*Keby som vedel, kde sú Daniel a Vasilko, vyrazil by som na nich. Aj keby som mal len desať vojakov, aj tak by som proti ním vyrazil.*“ Ako sa vystatuje, usporiada pred mestom [rytiersky] turnaj.[494] Zrazí sa s Voršom.[495] Jeho kôň padá a on si vymkne rameno. Nebolo to preňho dobré znamenie.

Keď sa Daniel s Vasilkom dozvedia o vpáde jeho [Rastislavovho] vojska, pomodlia sa k Bohu a začnú zbierať vojsko. Pošlú ku Konrádovi [Mazovskému] so slovami: „*Kvôli tebe na nás zaútočili Poliaci, pretože sme tvoji spojenci*.“[496] Konrád im poslal pomoc. Daniel s Vasilkom pošlú tiež s prosbou o pomoc do Litvy. A Mindovg im ju poslal. Neprišli ale spojenci načas. Zjavil im Boh svoju milosť, pretože víťazstvo neprichádza vďaka ľudskej pomoci, ale Božej.

Čoskoro potom, ako zhromaždili vojakov, [Daniel a Vasilko] začnú ťaženie [z Chelmu]. Ako predvoj pošlú [dvorského] Andreja, nech pozrie [silu nepriateľov] a povzbudí mesto, že blízko je ich záchrana. Nedošli ešte ani k rieke San, vojaci zosadnú v poli [z koní], aby sa vyzbrojili. Nad vojskom sa ukáže znamenie: zletia sa orly a množstvo havranov ako veľký oblak. Hrajú sa vtáky, orly klekotajú a plachtia na krídlach, nosia sa po nebi tak, ako nikde a nikdy predtým. A to bolo dobré znamenie.

[494] Z hľadiska kultúrnych dejín Uhorského kráľovstva, ale vôbec aj dejín vojenstva ide o veľmi závažnú vedomosť. Je to jedna z prvých informácií o rytierskom turnaji, ktorý sa odohráva na území Haličskej krajiny. Iná anekdota o rytierskom turnaji sa však tiež zachovala v *Živote blahoslavenej Salomey*, manželky kráľa Kolomana Haličského pozri Vita sanctae Salomeae reginae Halicensis auctore Stanislao Franciscano. Ed.: Wojciech Kętrzyński. In: *Monumenta Poloniae Historica* (ďalej *MPH*). Vol. 4. Lwów : Akademii Umiejętności w Krakowie, 1884, s. 770 – 796. Z obsahu oboch informácií o rytierskych turnajoch je jasné, že v polovici 13. storočia mali poslúžiť ako ukážka prestíže toho, kto ich organizoval. V haličskom prípade tiež nezanedbateľnú úlohu zohrával „psychologický efekt“. Rastislav chcel preukázať svoju kultúrnu a tým aj bojovú dominanciu pred obrancami Jaroslavi a tým aj Danielom. Pozri Дюра Гарди: Руські та угорські джерела про князя Ростислава Михайловича в Ярославській битві, або до питання про історію лицарської культури. In: *Записки НТШ*. Vol. 264, 2012, s. 368 – 373. Idem: Руські та угорські джерела про князя Ростислава Михайловича в Ярославській битві, або до питання про історію лицарської культури. In: *Colloquia Russica.* Series II, vol. 1, 2013, s. 145 – 150.

[495] K identifikácii tohto hrdinu pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s.174, pozn. 859.

[496] Aj táto priama reč Daniela a Vasilka Konrádovi Mazovskému potvrdzuje vyššie naznačené politické rozloženie síl.

Daniel sa ustrojí, zoberie svoje voje a ide k rieke San. Brod je hlboký. Popredku pred ním prejdú Polovci. Prejdú cez rieku, vidia ich [protivníkov] stáda. Ich stráže ale neboli pri rieke. Polovci sa neodvážia kradnúť bez knieža-cieho rozkazu. Konečne ich [Polovcov protivník] zazrie a stiahne sa aj spolu so stádami do svojho tábora.[497] Daniel s Vasilkom neváhajú. Rýchlo prekročia rieku. Rozostavia jazdcov a pešiakov, bez slov vyrazia do boja. Ich srdcia sú pevné, plné odhodlania k boju. A keďže Lev bol ešte dieťa, poručia ho Vasilkovi [Glebovičovi], chrabrému a odvážnemu bojarovi, nech ho ten počas boja chráni.

17. august 1245

Rastislav [Michajlovič] vidí, prišli vojská, zhromaždí svoje voje – Rusov, Uhrov i Poliakov a vyrazí proti nim.[498] Pešiakov nechá na stráži proti bráne mesta [Jaroslavi], aby cez bránu nevyšli na pomoc Danielovi a nezničili kameňomety. Zoradí [voje] Rastislav, prejde hlbokú roklinu. Vyrazí k pluku Danielovmu. Dvorský Andrej ale zabránil jeho stretu s plukom Daniela. Sám [Andrej] sa ponáhľa strmým útokom na Rastislavov pluk. Kopije sa lámu, ako by burácalo hromobitie. Veľa mužov na oboch stranách padá z koní a umiera, ďalší sú ranení mocnými údermi kopije.

Daniel posiela [Andrejovi] na pomoc dvadsať vyberaných mužov. Andrej už nemôže [stráca sily], no Vasil [Vasilko] Glebovič, Vsevolod Alexandrovič a Mstislav bežia [ustupujú] naspäť k Sanu. Andrej zostáva s malou družinou, jazdí na koni urputne sa s nimi v boji zráža.

Daniel vidí, ako Poliaci strmo útočia na Vasilka, spievajú „kereleš“,[499] mocný hlas [tejto piesne] znie ich plukom.

---

[497] V origináli: „в станы своѧ“.

[498] Bitka pri Jaroslave sa odohrala 17. augusta 1245. K datovaniu pozri nižšie, šlo o deň pred sviatkom svätých Floru a Lavra. Pozoruhodné je, že hoci Rastislava podporil Belo IV., sám sa na bitke nezúčastnil, keďže bol v tom istom čase (druhá polovica augusta 1245) na juh od Karpát, na Šariši. Pozri *CDSI*, ed.: Richard Marsina, s. 131 – 132, č. 199. Na základe odporúčania svojho zaťa Rastislava, ktorého tu tituluje ako *dux Galiciae*, to jest haličské knieža, tu vtedy vydáva listinu. V texte *HVK* sa nespomína priamo účasť Boleslava V. Hanblivého, hoci z kontextu je jasné, že Poliaci (z Krakovského kniežatstva) bojovali na strane Rastislava. O tom, aké mali tieto politické udalosti vplyv na dejiny vtedajšieho severovýchodného Slovenska pozri Martin Homza: Včasnostredoveké dejiny Spiša, s. 151 a ďalšie. K opisu bitky a jej zúčastnených pozri Мирослав М. Волощук: Просопографічні студії битви під Ярославом 17 серпня 1245 року In: *Colloquia Russica.* Series II, vol. 3, 2017, s. 103 – 122.

[499] Kereleš – v *HVK* uvedená fonetická transkripcia gréckeho *Κύριε ἐλέησον*, *Kyrie eleison* (to jest „Pane, zmiluj sa“).

Daniel vidí, ako blízko Rastislav bojuje. Zatiaľ File stojí v zadnom [záložnom?] pluku so zástavou a rečie: „*Rusi rýchlo útočia, ale my ich tlaku nepodľahneme. Dlhý boj neznesú.*“ Ale Boh si nevypočul jeho chvastanie. Daniel s Jakubom [Jakovom] Markovičom a Šelvom na neho zaútočia. Šelv je bodnutý a Daniela zajmú, ale on [Daniel] sa Filemu vytrhne z rúk. Cvála von z pluku. Vidí Uhra rušiaceho na pomoc Filemu. Zráža ho kopijou, ktorá sa láme, [ten] spadne a zomiera. A na Filem Hrdom si zlomí svoju kopiju mladý Lev. Zakrátko ale Daniel opäť na neho [Fileho] útočí, rozbíja jeho pluk. Zástavu roztrhá [napoly]. (1 *Sam* 9, 21; 10, 19 – 21; *Mk* 15, 38; *Lk* 23, 45 a *Mt* 27, 51) Rastislav to vidí, uteká. Na útek obracia Uhrov.

Vasilko sa ide zraziť s Poliakmi. Vrátili sa totiž [Poliaci] a obzerajú sa [s Rusmi] navzájom. Poliaci sa im posmievajú: „*Poženieme tie dlhé brady!*“ Vasilko však hovorí: „*Vaše slová sú samá lož. Boh je náš pomocník.*“ (*Ž* 18(17), 3; 28(27), 7; 30(29), 11; 40(39), 18; 52(51), 9 a *Prís* 30, 6) Popchne svojho koňa a vyrazí. Poliaci nevydržia [útok]. Odvracajú sa od jeho tváre. [Utekajú]. Daniel sa ženie hlbokou roklinou za Uhrami a [Rastislavovými] Rusmi: Bije ich. Rmúti sa. O bratovi [totiž] nevie nič. [Potom] Na veľkú radosť však zočí jeho zástavu ako ženie Poliakov.

Zostáva stáť na mohyle oproti mestu. Príde k nemu Vasilko. Daniel chce prenasledovať nepriateľov, ale Vasilko mu v tom bráni. Rastislav poznal svoju porážku. Otočí svojho koňa na útek. Mnoho Uhrov a Poliakov bolo zabitých. Mnoho od všetkých [plukov] padlo do zajatia. Aj pyšný File bol vtedy zajatý dvorským Andrejom. Priviedli ho k Danielovi a Daniel ho zabil.[500] Žiroslav predviedol Vladislava [Jurieviča], zlého mätežníka krajiny. Toho istého dňa zabili aj jeho a v hneve bolo pobitých aj množstvo ďalších Uhrov.[501]

[500] Naposledy poľskí editori a teraz aj my s nimi sa zamýšľame nad touto sentenciou. Nepripadá nám totiž logické, že by Daniel, na iných miestach vykresľovaný autorom *HVK* ako ideálny hrdina, takto nerytiersky zbavil života uhorského vojvodu Fileho. Skutočnosť, že Daniel siahol po tomto „krajnom“ riešení možno vysvetliť aj tak, že Daniel osobitne nenávidel rod bojara Sudislava, od ktorého Miroslav Vološčuk odvodzuje aj Fileho Hrdého. Pozri Мирослав М. Волощук: „Филя древле прегордыи“/*Fila Supruniensis*, s. 196.

[501] Podobne tento opis brutálneho vysporiadania sa Daniela so zajatcami nekorešponduje so svetlom, v ktorom sa snaží vykresliť svojho hrdinu autor tejto časti *HVK*. Krutý postup voči Uhrom však tiež môže byť vysvetlený aj tým, že Daniel sa už necítil byť vazalom Bela IV. Postup Bela vo vzťahu k Danielovi mohol byť totiž vnímaný aj ako zrada. A to aj napriek tomu, že Belo sa výpravy osobne nezúčastnil. Pozri Мирослав М. Волощук: Вассальная зависимость, с. 112 – 113. V tomto kontexte sú potom opisované udalosti trošku zrozumiteľnejšie. Nejasné však zostane prečo boli popravovaní len Uhri, nie Poliaci a Rastislavovi Rusi?

Daniel s Vasilkom nevojdú do mesta [Jaroslavi] a Lev stojí na bojisku, medzi trupmi, zjavuje svoje víťazstvo. Tí, čo prenasledovali nepriateľov sa od mrku postupne až ku polnoci vracajú, prinášajú bohatú korisť. (*Ž* 119(118), 162; *Ex* 15, 9; *Iz* 8, 1; 9, 2(3); 53, 12) Celú noc neustávajú pokrikovania tých, ktorí sa navzájom hľadali.

Boh sa zmiloval a dal Danielovi víťazstvo pred sviatkom veľkých mučeníkov Flora a Lavra.[502] Daniel zapálil opevnenie, ktoré postavil Rastislav, a s množstvom zajatcov sa vydal do Chelmu, ktorý on sám založil. Vtedy k nemu [Danielovi] prišla Litva a Konrádovi Poliaci, ktorí sa náhlili do bitky. [Vidiac, že je po všetkom] vrátili sa domov. A Rastislav utiekol do Poľska. Zobral [odtiaľ] so sebou svoju ženu [Annu] a odišiel do Uhorska. Preto z Uhorska prišiel do Poľska so ženou, lebo zamýšľal dobyť a ovládnuť Halič.[503] Ale Boh kvôli jeho nadutosti nedopustil, čo zamýšľal.

V ROKU 6758 (1250)

Jeseň 1245

Mogučej [Maucy][504] vyslal k Danielovi a Vasilkovi, ktorí sa nachádzali v Dorohusku [Dorogovsk],[505] svojho posla. Rečie: „*Odovzdaj Halič.*“ Daniel veľmi zosmutnel, lebo ešte neopevnil mestá vo svojej krajine. Poradil sa so svojim bratom a sám odišiel k Batuovi. Rečie: „*Nedám polovicu svojej otčiny, idem sám k Batuovi.*“

[502] Svätí mučeníci Flor a Lavr (2. storočie po Kristovi), ranokresťanskí mučeníci z Ilýrie. V pravoslávnej cirkvi ich sviatok pripadá na 31. august (podľa gregoriánskeho kalendára), čo zodpovedá 18. augustu podľa juliánskeho kalendára. Svätí Flor a Lavr boli patrónmi koní, dnes sú patrónmi veterinárov.

[503] V uvedenom čase – august 1245, Belo IV. tituloval svoj zaťa *dux Galiciae*. Zaujímavá je súvislosť s Rastislavovou cestou do Poľska. Mohol totiž ísť iba do Krakova, v ktorom vládol jeho švagor Boleslav V. Hanblivý. Anna, manželka Rastislava bola teda počas celej tejto nepodarenej vojenskej intervencie v Krakove u svojej sestry, svätej Kunigundy, manželky Boleslava V.

[504] Mogučej (st. rus. *Могучѣеви*), mongolský náčelník Maucy, Mauči (rus. *Мауци*), vnuk Džingischána a syn chána Čagataja. V čase, keď pozval Daniela, vládol v bývalej Kumánii, to jest na ľavej strane rieky Dneper. Pozri aj Віталій Нагірний: „Да и Галич“ : З історії відносин галицьк-волинських князів із монголами у 1240-х рр. In: *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії* : *Збірник наукових праць* : *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Roč. 16, 2009, s. 9 – 12.

[505] Dorogovsk (st. rus. *Дороговьск*), staroruské mesto Volynskej Rusi. V súčasnosti dedina *Dorohusk* (starý názov *Drohiczyn Chełmski*), nachádzajúca sa v Lubelskom vojvodstve (Poľsko).

Pomodlil sa k Bohu. Vyrazil na sviatok svätého Demetera [Dmitrija][506] a prišiel do Kyjeva, kde vládol Jaroslav [Vsevolodovič][507] prostredníctvom svojho bojara [tisícnika] Demetera [Dmitra] Jejkoviča.[508] Daniel prišiel do Domu archistratéga Michaela vo Vydubickom kláštore.[509] Zvolal starcov, mníšsky stav. Igumenovi i bratom riekol, nech sa za neho modlia. A oni sa pomodlili, aby mu Boh dal milosť. A tak bolo. Padol [na kolená] pred archanjelom Michaelom. Z kláštora vyrazil na lodi. Vidí [všade cestou] biedu strašnú a hroznú.[510] *26. október 1245*

Došiel do Perejaslavy, kde sa stretol s Tatármi. Odtiaľ šiel ku Kuremsovi.[511] Videl, že od nich [Mongolov] nepríde nič dobrého.

Odvtedy sa jeho duša ešte viac rmútila, lebo videl, že ich ovláda diabol: ohavné ich čarodejnícke táraniny, Džingischánove diabolstvá, jeho ohavné pitie krvi a nekonečné černokňažníctva. Prichodiacich cisárov, knieżatá a veľmožov vodili okolo kríka, nútili klaňať sa slnku, mesiacu, zemi, diablovi a zosnulým i ich otcom v pekle sa nachádzajúcim, starým otcom a matkám. Ó, aká ohavná je ich lesť!

Veľmi sa zarmútil, keď sa o tom všetko dozvedel.

Odtiaľ prišiel k Batuovi na Volgu. Keď sa mu chcel ísť pokloniť, prišiel za ním Jaroslavov [Vsevolodoviča] človek menom Sonogur.[512] Rečie mu: „*Tvoj brat Jaroslav sa klaňal kríku. Aj tebe sa bude* [načim] *pokloniť*.“ Daniel mu rečie: „*Diabol hovorí tvojimi ústami. Nech ti Boh upchá ústa, aby tvoje slovo nebolo počuť*.“ V tú hodinu Daniela zavolali k Batuovi. Tak ho Boh zbavil ich odporného besnenia a čarov. Pokloní sa podľa ich obyčaje a vojde

[506] Sviatok svätého Demetra [Dmitrija] Solúnskeho pripadá v pravoslávnej cirkvi na 8. november, čo zodpovedá 26. októbru podľa juliánskeho kalendára.

[507] Jaroslav (II.) Vsevolodovič (v historiografii známy aj ako Jaroslav Vsevolodovič Suzdaľský), v tej dobe veľkoknieža kyjevské. Pozri aj poznámky č. 373 a 409.

[508] Demeter [Dmitr] Jejkovič, bojar a zástupca Jaroslava Vsevolodoviča v Kyjeve.

[509] Michalovský chrám, nazývaný taktiež Chrám Archanjela Michala, jedna z najstarších architektonických stavieb v rámci Vydubického kláštora v Kyjeve. Kláštor patrí medzi najstaršie cirkevné stavby a bol založený v rokoch 1070 až 1077 kniežaťom Vsevolodom Jaroslavovičom, synom Jaroslava Múdreho.

[510] Podľa všetkého dôsledky mongolskej invázie z roku 1239/1240 boli stále viditeľné.

[511] Kuremsa (st. rus. *Куремъс*, rus. *Куремса, Куремша*), pravnuk Džingischána, mongolský náčelník a beklarbek Batua v Zlatej Horde. V historiografii známy aj ako Kurumiši. Pozri Леонтий В. Войтович: *Нащадки Чингіз-хана*, s. 141.

[512] Sonogur, podľa mena človek poloveckého pôvodu.

do chánovho šiatra. [Batu] mu rečie: „*Daniel, prečo si už dávno neprišiel, ale až teraz prichádzaš? No – to je dobre. Napiješ sa čierneho mlieka, nášho nápoja, kobylieho kumysu?*“[513] [Daniel] mu odpovedal: „*Doteraz som nepil. Teraz však, keď ty rozkazuješ, sa napijem.*“ [Batu] rečie: „*Ty si už náš, Tatár. Pi naše pitie!*“ Napil sa [Daniel], podľa ich obyčaje sa poklonil, prednesie svoje slová a [potom] rečie: „*Pôjdem sa pokloniť veľkej kňažnej Barakčin.*“[514] [Batu] rečie: „*Chod'!*“ Šiel a poklonil sa [jej] podľa obyčaje. [Batu] mu potom poslal džbán vína. Rečie: „*Neprivykli ste piť mlieko, pi víno!*“

Ó, horšia zla je česť tatárska! Daniel Romanovič, veľkoknieža, so svojím bratom vládol v celej Ruskej krajine: v Kyjeve, Vladimíre, Haliči a aj v iných krajoch, a teraz tu kľačí na kolenách a [Batu] ho nazýva sluhom! Chcú od neho daň a on ani nedúfa, že prežije! Blíži sa pohroma. Ó, horšia zla česť tatárska! Jeho otec bol cárom[515] Ruskej krajiny, pokoril Poloveckú ríšu a bojoval proti všetkým [susedným] krajinám. Ak sa jeho synovi takejto cti nedostane, kto iný ju by ju mohol získať? (*Bar* 3, 17; 3, 25 a *Alexandreida*) Ich [tatárskej] zlobe a klamstvám nieto konca. Veľkoknieža suzdaľské Jaroslava otrávili jedovatými bylinami. Michal knieža černigovské a jeho bojar Fedor [Fiodor], keď sa nepoklonili kríku, zaklatí boli nožom. No oni, ako sme už o ich zaklatí rozprávali, prijali korunu mučeníctva. No a mnoho ďalších kniežat a bojarov bolo zabitých.

Február – máj 1246

Bolo teda knieža u nich dvadsať a päť dní. Potom bol prepustený a poručili mu krajinu, ktorú držal už predtým. A príde do svojej vlasti, stretne sa s bratom svojím a synmi. Bol nárek nad jeho ponížením, väčšia však radosť, že v zdraví vyviazol. (*Slovo o pluku Igorovom* ?)

---

[513] Kumys, stredoázijský tradičný kvasený nápoj z kobylieho mlieka, ktorý je vďaka kvaseniu mierne alkoholický. Pozri Александр Г. Юрченко: Кумысная церемония при дворе Бату-хана. In: *MONGOLICA-VII посвящается 100-летию со дня рождения Д. Нацагдорджа (монг. Д. Нацагдорж).* Ed.: И. В. Кульганек. Санкт-Петербург : Петербургское Востоковедение, 2007, s. 62 – 70.

[514] Barakčin (st. rus. *Баракъчин, rus. Баракчин, Буракчин, Бораджин, Боракчин-хатун*), v historiografii známa aj ako Barakčin-chatun (*chatun*, *katun* – ženský titul, analogický mužskému titulu *chán*), bola hlavnou manželkou chána Batu. Predtým najstaršia žena chána Ogotaja/Ogataja. Po jeho smrti roku 1241 odišla na dvor Mogučeja [Maucyho]. Pozri Леонтій В. Войтович: *Нащадки Чингіз-хана*, s. 103.

[515] V pôvodine *ц[а]рь* = cár, denominatívum od osobného vlastného mena Caesar († 44), v zmysle zvrchovaný vládca, imperátor. Takýto titul Roman nikdy nepoužíval. Autor *HVK* ho tu použil s cieľom zdôrazniť moc a vplyv Danielovho otca. Pozri Александр В. Майоров: *Русь, Византия и Западная Европа*, s. 571 – 586 (*Царский титул Романа Мстиславовича и его потомков*).

Tej istej zimy Konrád poslal pre Vasilka. Rečie: „*Poďme na Jatvingov*.“ Ale napadol sneh a pokryli sa srieňou,[516] takže nemohli ísť a museli sa vrátiť na Nur.[517] *Zima 1245 – 1246*

Vo všetkých krajoch vošlo na známosť, že Daniel sa navrátil od Tatárov a Boh ho zachránil.

Tohože leta uhorský kráľ [Belo IV.] poslal posla Vitka.[518] Rečie: „*Zober moju dcéru pre tvojho syna Leva*.“ Kráľ sa ho totiž bál, pretože [Daniel] bol u Tatárov, zvíťazil nad Rastislavom a aj nad jeho Uhrami. Daniel s bratom podumal, ale jeho slovám neuveril, lebo raz ich už oklamal. Sľuboval, že im dá svoju dcéru.[519] *Leto 1246*

Daniel s Vasilkom vyslali biskupa Cyrila, aby bol ustanovený za ruského metropolitu. Keď sa zdržiaval u kráľa, ten ho slovami a mnohými darmi

[516] V pôvodine krásny archaizmus pokryli sa *сереноу* = srieňou, to jest zľadovatenou vodou na povrchu zeme, rastlín, stromov, ale aj ľudí a zvierat.

[517] Nur (st. rus. *Нуръ*, , rus. *Нужец, Нурец*, bielorus. *Нурэц*), poľská rieka Nurzec. Pravý prítok Západného Bugu, preteká Mazovským a Podleským vojvodstvami na východe Poľska.

[518] V iných rukopisoch X *вицькаго*, a v И *вицькаго*. Ako na to správne upozornili editori pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 179. So všetkou pravdepodobnosťou ide o meno Vitko, ktoré je inak častým menom uhorskej šľachty. Logicky sa teda pokúsili identifikovať tohto Vitka, syna Sebeslava z rodu Ludanickovcov za jeho legácie do Čiech a na Rus. Pozri *CDSL* 2, ed.: Richard Marsina, s. 157 – 158, č. 227. Druhou, rovnako dobrou možnosťou je však tohto Vitka identifikovať ako syna Muntáša, ktorý získal majetky neďaleko Spišskej Kapituly (od neho obec Vítkovce) v roku 1253. Stalo sa tak totiž práve na príhovor Leva Danieloviča, ktorý mohol byť Vitkovi vďačný za sprostredkovanie informácie o ponuke ruky dcéry Bela IV. Pozri *Ibidem*, s. 299, č. 428. Miroslav Vološčuk pokladá Vitka z rodu Ludanickovcov a Vitka zo Spiša za jednu a tú istú osobu. Pozri Мирослав М. Волощук: *„Русь“ в Угорському королівстві*, s. 349 – 357). Oproti tomu Senga Toru z Maďarska uvažuje o tom, že nejde o osobné vlastné meno, ale titul *vicecomes* Bela IV., v skrátenej forme *vicka*. Jeho meno by malo byť potom totožné s Achilom, ktorý tento úrad zastával. Tento sa naozaj včaššie stretával s Cyrilom – Кирилом. Pozri Senga Toru: Achilles alkancellár Halicsban 1246-ban : Adalék a magyar *vice* szó történetéhez. In: *Magyar Nyelv*. Roč. 114, 2018, s. 44 — 58.

[519] Je celkom očividné, že celú udalosť ruský letopisec podáva z pohľadu Daniela, z ktorého sa naozaj môže zdať, že Belo porušil podmienky dohovorov z rokov 1235 a 1239 (?). Tie sa však zmenili najmä smrťou Kolomana Haličského a následnými prenesením jeho práv na Haličsko na Rastislava Černigovského. Nie žeby si slovenskí editori robili nejaké ilúzie o čestnosti Bela IV., ale ako porušenie zmlúv mohlo byť z uhorskej strany chápané aj to, že Daniel sa neprestal usilovať o haličský prestol. Podobne nepriateľsky mohlo byť chápané jeho neustávajúce spojenectvo s Konrádom Mazovským. Ten sa totiž, do konca svojho života nezmieril s tým, že po smrti Leška Bieleho mu nepripadol krakovský kniežací stolec.

presviedčal: „*Privediem ťa s veľkou slávou do Grécka, ak so mnou Daniel uzavrie mier.*“ On že rečie: „*Ak sa mi prísahou zaprisaháš, že nenarušíš svoje slovo, pôjdem a privediem ho* [Daniela].“ Metropolita prišiel k Danielovi a riekol: „*Tvoje prianie sa vyplnilo. Zober jeho dcéru a vydaj za svojho syna.*“ Vasilko povedal: „*Choď k nemu, veď je to kresťan.*“ Vtedy Daniel šiel, vzal so sebou svojho syna Leva a metropolitu, prišiel ku kráľovi do Izvolina [Zvolena].[520] Svojho syna [Leva] oženil s jeho dcérou [Konštanciou].[521] Odovzdal mu zajatých veľmožov, ktorých mu Boh dal do rúk, keď s bratom zvíťazil proti nemu pri Jaroslave. Uzavrel s ním mier a vrátil sa do svojej krajiny.[522]

September 1246

[520] Izvolin (st. rus. *Изволинъ*), dnešné slovenské mesto Zvolen, ktorému v roku 1238 Belo IV. udelil mestské výsady, čím sa stalo slobodným kráľovským mestom. Daniel Haličský so všetkou pravdepodobnosťou navštívil Bela IV. na Pustom hrade nad Zvolenom, ktorý v tej dobe často navštevovali uhorskí králi a predpokladá sa, že práve tam Belo IV. vydával svoju dcéru. K udalosti prišlo v druhej polovici roku 1246, teda asi rok po prehratej bitke pri Jaroslave. Senga Toru a Dariusz Dąbrowski vymedzujú uzatvorenie sobáša 11. – 27. septembrom 1246, kedy sa Belo IV. zdržiaval vo Zvolene. Pozri Senga Toru: IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett „tatár-levele“. In: *Századok*. Roč. 121, 1987, č. 4, s. 588 – 594 a Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 371. Uhorský kráľ si tu prísľubom zväzku svojej dcéry Konštancie za Leva, syna Daniela Romanoviča, zabezpečil nielen zmierenie s čoraz vplyvnejším synom Romana Mstislaviča, ktorého dobré kontakty siahali od Zlatej Hordy, cez Kyjev až k poľským a uhorským hraniciam, ale nenápadne, už ako svojho príbuzného, ho vťahoval a nakoniec aj vtiahol do konfliktu, ktorý v nasledujúcich desaťročiach mal tvárniť podobu strednej Európy. Pozri Jana Bačová: *Legitimacy – Superiority – Subordination* : *The Image of Daniil Romanovich in the Context of Foreign Affairs in Galician-Volhynian Chronicle*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest : CEU, 2010, 62 s. Niektoré moderné výklady (nesprávne) hovoria aj o prvej polovici roku 1247. Pozri Witalij Nagirnyj: *Politika zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej*, s. 234 – 236. Iné datovanie tohto stretnutia dnes neprichádza do úvahy. Pozri tiež článok Pavol Maliniak: K sobášnej politike Bela IV.: Dynastická svadba vo Zvolene a jej reflexie v historiografii. In: *HČ*. Roč. 56, 2008, č. 1, 125 – 136, o ktorom predpokladáme, že vznikol na podklade starších prác Jany Bačovej. Zvolenské stretnutie v poslednom období dokumentuje aj nález „mince kráľa Slovänska“ (Kolomana) MONETA REGIS PRO SCLAVONIA + vo veži komitátneho hradu z rokov 1235 – 1241. Pozri Ján Beljak a Noémi Beljak Pažinová: Výskum a obnova Pustého hradu vo Zvolene. In: *Stredné Slovensko v stredoveku* : *Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégií Zvolenu*. Ed.: Noémi Beljak Pažinová a Zuzana Borzová. Zvolen : Mesto Zvolen, 2018, s. 212 – 235, (tu s. 231). (Pozri obrázok číslo 15)

[521] Blahoslavená Konštancia († po 1288), uhorská princezná. Mladšia z dcér Bela IV. Po svadbe s Levom Danielovičom sa stala haličsko-volynskou kňažnou. Bližšie poznámka č. 428. Pozri tiež Piotr Stefaniak: *Bł. Konstancja Arpadówna OP (1238 – 1301) królewna węgierska i księżna halicka*. Budapest : Magyar Egyháztörténeti enciklopédia munkaközösség, 2009, 90 s.

[522] K sobášu prišlo preto, že Belo IV. si nemohol dovoliť zanechať severné predpolie svojej krajiny, to jest Haličské kniežatstvo, bez svojho vplyvu. Na druhej strane

V ROKU 6759 (1251)

Tohože leta zomrelo poľské veľkoknieža Konrád [Mazovský]. Bol slávny a veľmi dobrý. Daniel s Vasilkom za ním smútili.[523] Potom zomrel aj jeho syn Boleslav,[524] mazovské knieža, ktorý zanechal Mazovsko svojmu bratovi Zemovitovi.[525] Ten bol poslušný kniežaťu Danielovi. Mal totiž za ženu jeho neter, Alexandrovu [Vsevolodovičovu] dcéru menom Nastasia,[526] ktorá sa potom vydala za uhorského šľachtica Demetra [Abu]. *3. august 1247* *5. december 1248*

V tom istom roku začal Zemovit vládnuť v Mazovsku. Daniel s Vasilkom poslal k nemu [posla]. Rečie: „*Ty vieš, že sme pre teba urobili veľa dobrého, tak teraz poď s nami na Jatvingov*.“ Pomoc vzali tiež od Boleslava [Hanblivého], vojvodu Sudu[527] a Segneva.[528] Všetci sa zišli v Drohičine. Vyrazili, prekonali močiare a vpadli do krajiny Jatvingov. *Zima 1248 – 1249*

Poliaci sa neudržali a zapálili hneď prvú dedinu – a tým spravili zle, lebo upozornili na seba Jatvingov. Daniel s Vasilkom sa za to na nich veľmi

---

to ale znamenalo otočenie o 180 stupňov v dovtedajšej podpore Rastislava Černigovského. Belo IV. však zaiste kalkuloval s určitou „pridanou hodnotou“, ktorú nový zväzok prinášal. Nikto okrem Daniela samotného totiž nemohol tušiť, aké sú vlastne jeho väzby na Mongolov. Príbuzenstvom s Danielom tak Belo IV. získal nepochybnú výhodu i pre svoje ďalšie zahranično-politické kroky najmä v zápase o babenberské dedičstvo.

[523] Na rozdiel od poľských editorov *HVK*, nás pozitívny tón kroniky ohľadne hodnotenia Konráda Mazovského neprekvapuje. Tak ako on od skonu svojho brata Leška Bieleho prakticky nepretržite usiloval o ústredný stolec Piastovcov v Krakove, tak Daniel i napriek všetkým svojim sľubom voči uhorským panovníkom nikdy nestratil zo zreteľa zisk Haličska. To z nich v konečnom dôsledku robilo strategických spojencov. Pozri HENRYK SAMSONOWICZ: *Konrad Mazowiecki*, s. 87 – 105.

[524] Boleslav I. Mazovský, pozri poznámku č. 436. Tiež KAZIMIERZ JASIŃSKI: *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 51 – 52.

[525] Zemovit I. Mazovský (st. rus. *Сомовит*, poľ. *Siemowit, Ziemowit*; † 1262), mladší syn Konráda I. Mazovského a ruskej kňažnej Agafie Sviatoslavovny Severskej. Zomrel v roku 1262. Pozri *ibidem*, s. 65 – 70.

[526] Anastázia Alexandrovna, v historiografii známa aj ako Anastázia Belzská, dcéra kniežaťa Alexandra Vsevolodoviča Belzského. V roku 1247 sa vydala za Boleslava I. Mazovského, no už v nasledujúcom roku ovdovela. Druhýkrát sa vydala za uhorského veľmoža Demetera z rodu Abovcov. Pozri ДАРИУШ ДОМБРОВСКИЙ: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 417 – 422.

[527] Suda, z rodu Odrowążovcov, v tom čase sandomiersky vojvoda. Pozri *URZĘDNICY Małopolscy XII – XV wieku*, ed.: Janusz Kurtyka a Antoni Gąsiorowski, s. 360.

[528] Segnev (pol. Sięgniew), malopoľský hodnostár v službách Boleslava V. Hanblivého. Pozri *ibidem*, s. 361.

hnevali. Bojovali až do večera a získali množstvo zajatcov. Keď nastal večer, prišli Zlinci,[529] zhromaždili sa Jatvingovia z celej krajiny a poslali k Danielovi Nebiasta so slovami: „*Nechaj nám Poliakov a ty v mieri odíď z našej krajiny*." Ale svojho nedosiahli. Poliaci sa opevnili. V noci ich napadli [Jatvingovia]. Ale Rusi sa neopevnili. Poliaci urputne bojovali, vrhali sudlice,[530] horiace drevá, ktoré sa jagali ako blesky. Kamene padali ako dážď z nebies. Poliaci zle strádali, Zemovit vysiela posla [k Danielovi a Vasilkovi] a prosí: „*Pošlite mi strelcov*!" Bratia sa stále hnevajú kvôli tomu prvému požiaru. Naveľa ich [strelcov] pošlú, ale len preto, že [Jatvingovia] už prelomili opevnenie a začal boj muža proti mužovi. Strelci dorazia, mnohých zrania, mnohých zabijú svojimi strelami. Odrazia [Jatvingov] od prielomu. Tej noci od nich [Jatvingov] nebol pokoj.

Zrána sa zhromaždili všetci Jatvingovia, mnoho pešiakov i jazdcov. Bolo ich toľko, že sa nimi naplnili lesy. Prv než vyrazili, spálili svoj tábor, inými slovami svoje stany. Bol to deň vzkriesenia, ako sa hovorí, nedeľa.[531] Knieža Daniel ide napred a odíde ďaleko s Boleslavovými Poliakmi, kým Vasilko zostane so Zemovitom. Lazar zostáva vzadu s Polovcami, keď na neho ostro zaútočia a ukoristia jeho zástavu. Uteká k Vasilkovi a Zemovitovi. A bola ľúta bitka medzi nimi. Po oboch stranách padá mnoho mužov. Vasilko a Zemovit sa v bitke držia udatne. [Nie tak] dvorský Andrej, hoc aj mal udatné srdce (*Ž* 27(26), 14; 31(30), 25), jeho telo a ruky opantala choroba. Uprostred nepriateľov upustí kopiju a je takmer zabitý.

Pošle Vasilko posla k bratovi. Hovorí [posol]: „*Bitka je veľká, presuň sa ku nám.*" Daniel sa vráti. Nepriateľov ženie do lesa. Avšak oni začnú s protiútokom. Padne mnoho mužov. Okrem iných, Fedor [Fiodor] Dmitrijevič. Chrabro bojoval, bol však ranený a od tej rany prijal smrť na rieke Narva.[532]

[529] Zlinci (st. rus. *злиньци*), podľa *HVK* jeden z kmeňov Jatvingov.

[530] Sudlica (st. rus. *сулич*, *сулица*), stredoveká bodná zbraň s dlhým bodcom a dvoma hákmi.

[531] V pôvodne *неѳ*[ѣ]*ля*. Z gréčtiny „*aprāktos* (*hēmerā*)", deň, ktorý sa nepracuje. Pozri heslo „Nedeľa". In: Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 383. Autor používa oba termíny *воскр*[ѣ]*сение* i *неѳ*[ѣ]*ля*. Pritom slovo nedeľa je pre neho hovorovým slovom „ako sa povie"… Avšak, ako je všeobecne známe termín nedeľa pre 7. deň v týždni uprednostňujú západoslovanské jazyky. Termín *voskresenie* najmä východní Slovania. Používanie oboch slov tak opäť poukazuje na skutočnosť, že autor *HVK* bol v mnohom ovplyvnený aj západoslovanským jazykovým prostredím.

[532] Narva, rieka pretekajúca územím dnešného západného Bieloruska a serevovýchodného Poľska, pravý prítok Visly.

Jaščelto [jeden z veliteľov Jatvingov] rečie: „*Dobre je vám sedieť!* [na koňoch] *Ale ak vám nie je nás ľúto, to poľutujte seba a zamyslite sa nad svojou hanbou. Veď vy si našimi hlavami zachraňujete svoju česť*.“[533] A potom sa stalo nasledovné: Daniel prikáže svojim vojakom zosadnúť z koní. Potom však znova nasadnú, zmäkčujú srdcia Jatvingov. Ukazujú im ruskú a poľskú silu.[534]

Ako postupujú, plienia a pália ich krajinu. Keď prekročia rieku Oleg,[535] radi by zastaviť v jednom údolí. Vidí to knieža [Daniel] a vzopne sa [na koni] rečie im: „*Ó, muži-vojaci! Vari vy neviete, že kresťanom šírina je pevnosťou, pohanom však úžina. V lese sú zvyknutí bojovať*.“ Prejdú Žakou.[536] Rabujú. Keď prišli na otvorené pole, utáborili sa tam. Jatvingovia na nich i naďalej dorážali. Rusi s Poliakmi ich prenasledovali. Padlo veľa jatvinských kniežat a [Jatvingovia] boli zahnaní až k rieke Oleg. Takto sa bitka skončila.

Na druhý deň ráno sa ukázalo, že sprievodcovia nič nevedia [nepoznajú cestu] a blúdia. Dvaja barbari boli zabití, tretieho rukami zajali a predviedli pred knieža Daniela. Ten mu rečie: „*Vyveď ma na správnu cestu. Zachrániš si život!*“ (*Ž* 107 (106)) Daniel mu na to dal ruku a ten ho vyviedol a [Rusi i Poliaci] prekročili rieku Lyk.[537]

Nasledujúceho dňa ich dohnali Prusi a Bortovia [Brtníci].[538] Všetci jazdci zosadnú z koní. Pešiaci z tábora sa vyzbroja, ich štíty sú ako ranné zore, hel-

[533] Text v pôvodine nie je celkom jasný. Preložili sme ho doslova. Jeho obsahom by však mohlo byť to, že Poliaci a Rusi útočili na Jatvingov na koňoch, teda ako jazda. Jatvingovia ich preto obviňujú z toho, že ich boj je nečestný. Takémuto chápaniu by tiež zodpovedali nasledujúce riadky, ktoré sú o tom, že Daniel prikáže svojim ľuďom zosadnúť z koňov. Takéto gesto by bolo pochopiteľné z titulu šíriaceho sa étosu rytierskej vojny. No, a ako už vieme, anonymný autor *HVK* svojho hrdinu predstavuje práve ako ideálneho rytiera, pochopiteľne, až na určité výnimky. Do akej miery šlo tiež o taktický Danielov rozkaz, ktorý mal zmiasť protivníkov, nie je celkom jasné. V každom prípade, potom, čo Poliaci a Rusi z koňov zosadli, zasa na nich nasadli a koňmo uštedrili svojmu protivníkovi definitívny úder.

[534] Celá pasáž nakoniec vyznieva ako určitá ironizujúca metafora. Rusi a Poliaci zmäkčujú srdcia svojich nepriateľov svojou silou.

[535] Dnes rieka Lega, pravý prítok rieky Bobr (Bebrzy) na severovýchode dnešného Poľska.

[536] Lokalita, ktorá je dosť ťažko identifikovateľná. Za isté pokladáme iba to, že sa nachádzala niekde na severovýchode dnešného Poľska.

[537] Lyk, pravý prítok rieky Bobr, ktorá preteká územím Minskej oblasti dnešného Bieloruska.

[538] Bortovia [Brtníci], pobaltský kmeň, ktorého meno je odvodené od st. rus. slova *боръ*, ktoré prekladáme ako „brt“ (dutý kmeň stromu, v ktorom sa zahniezdujú včely). Toto ruské etnonymum možno preto preložiť aj ako „Brtníci“.

mice ako vychádzajúce slnko, kopije v ich rukách pripomínajú húštinu rákosia, po oboch stranách idú lukostrelci, v rukách majú kuše a luky, do ktorých už na nepriateľov vložili strely. A Daniel sediac na koni zoraďuje voje [do boja]. Prusi rečú Jatvingom: „*Možno podoprieť strom sudlicami* [kopijami] *a na také vojsko odvážiť sa* [útočiť]?“ Keď to uvideli [obranné rozostavenie Rusov a Poliakov], vrátili sa domov.

Odtiaľ knieža Daniel došiel k Vizni.[539] Prekročil rieku Narvu. [Daniel s Vasilkom] vyslobodili mnoho kresťanov zo zajatia. A tí im spievali piesne slávy. Boh im pomohol. So slávou sa vrátili do svojej krajiny. [Takto Daniel] Nasledoval svojho otca, veľkého Romana, ktorý sa kedysi vrhal na pohanov ako lev, až Polovci ním strašili svoje deti.

V ROKU 6760 (1252)

Leto 1247? /Leto 1252?

V tých rokoch[540] uhorský kráľ [Belo IV.] vyslal poslov k Danielovi s prosbou, aby ho podporil v boji proti Nemcom. Daniel mu išiel na pomoc a dorazil k Požgu [Bratislava],[541] kam k nemu prišli nemeckí poslovia. Cisár [Fridrich II. Štaufský][542] totiž už predtým ovládol Viedeň, Rakúsku i Štajerskú krajinu, lebo vojvodu [Fridricha II. Bojovného/Zúrivého] zabili.[543] Toto

[539] Vizna (st. rus. *Визьнь*), historické mesto Mazovského vojvodstva. V súčasnosti dedina Wizna, nachádzajúca sa v Podleskom vojvodstve (Poľsko).

[540] Nie celkom jasné chronologické vyjadrenie o tom, kedy sa odohrali nižšie opisované udalosti, ktoré boli predzvesťou vojny o babenberské dedičstvo. Podľa názoru posledných editorov *HVK* sa tak malo stať v lete v roku 1247. Alexej Martyňuk z Minska si však myslí, že sa tak udialo v lete roku 1252. Алексей Мартынюк: „Немци же дивящеся оружию татарскому“: С кем и когда встречался Даниил Романович в Пожони? In: *Colloquia Russica.* Series I, vol. 5, 2015, s. 149 – 160.

[541] Požog (st. rus. *Пожог*), ruské toponymum odvodené od latinského a maďarského názvu Bratislavy – lat. *Posonium*, maď. *Posony*. Dôvodom pozvania Daniela a jeho sprievodu boli pohraničné nezhody s Ríšou, ktoré vyvstali po smrti posledného mužského člena rodu Babenbergovcov Fridricha II. Zúrivého. Daniel Romanovič a jeho suita mali v Bratislave demonštrovať moc Bela IV. a zastrašiť potenciálneho súpera v zápase o babenberské dedičstvo, čo dokresľuje aj nasledujúci opis. Pozri Martin Homza: Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV. na pozadí konfliktu o babenberské dedičstvo. In: *Ingenii laus* : *Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Ed.: Eva Benková a Marek Púčik. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017, s. 113 – 114 (pozri obrázok číslo 16 – 18)

[542] Fridrich II. Štaufský († 13. december 1250).

[543] Fridrich II. Babenberský bol zabitý v bitke s uhorským vojskom nad riekou Litavou (Leitha) dňa 15. júna 1246. Otázky vyvoláva problém identifikácie ruského kráľa (*rex Ruscie*) v tejto bitke. Pozri Norbert Mika: *Walka o spadek po Babenbergach*

boli mená poslov: kráľov veliteľ a [arci]biskup žalošpurský [salzburský],[544] inak zvaný soľský a Garich Poruňský a Oto Garetenik Pietovský.[545] Kráľ [Belo IV.] vyšiel s nimi [s nemeckým posolstvom] naproti kniežaťu Danielovi. Daniel sa k nemu blíži a jeho voje [ako by] v bojovej zostave. Nemci sú nadšení z tatárskej zbroje: kone totiž mali masky a kožené prikrývky, ľudia v drôtených košeliach. Z plukov vychádza veľká žiara z lesku [ich] zbraní. Samo knieža podľa ruskej obyčaje ide vedľa kráľa. Kôň pod ním je neobyčajný, sedlo vykladané taveným zlatom, strely a meče zdobené zlatom a inými ozdobami, ktoré vyvolávajú údiv. Kaftan čiže tunika[546] [Daniela] z gréckeho

*w latach 1246 – 127*8. Racibórz : Wyd-wo a Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawocny, 2008, 136 s. (tu s. 19). Witalij Nagirnyj: *Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej*, s. 238. Алексей В. Мартынюк: Князь Ростислав в битве на реке Лейте: „русский эпизод" австрийской истории. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. Roč. 2013, s. 49 – 55. Александр В. Майоров: „Король Руси" в битве на Лейте. In: *Русин*. Roč. 3 (29), 2012, s. 54 – 77 a Idem: Про повернення Данила Романовича з Орди, примирення з королем Белою IV і участь у битві на ріці Лейті (історико-хронологічні уваги). In: *Записки НТШ*. Vol. 264, 2012, s. 68 – 86.

[544] Termín Žalošpurský Dariusz Dąbrowski analyzuje ako „salzburský" a formu „žalospurský" z *HVK* transkribuje ako „žalos" a „purský", dodávajúc, že dôvodom pre takýto skomolený prepis, bola letopiscova neznalosť nemeckého jazyka. Ďalej predpokladá, že informátorom mohol byť priamo Daniel Haličský a letopisec len foneticky zafixoval jemu neznáme toponymum. Bližšie pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 180.

[545] Nemeckú delegáciu viedol Oto z Ebersteinu. Pozri Peter Roháč: Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254. In: *Vojenská história*. Roč. 20, 2016, s. 20. Pozri tiež Witalij Nagirnyj: Politika zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wolyńskiej, s. 242. Dariusz Dąbrowski tiež uvádza pokus o identifikáciu ďalších mien jednotlivých ríšskych hodnostárov. Dariusz Dąbrowski: *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 344.

[546] St. rus. slovné spojenie „Кожоух[ъ] же оловира" sme nepreložili doslova ako kožuch, keďže to nedáva zmysel, lebo rokovanie, ako je z textu ďalej jasné, sa odohralo v horúcom lete, ale podľa logiky textu, ktorý objasnili vydavatelia *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 184, pozn. 966. Nepoužili sme však opisnú formu, ktorú uprednostnili oni, ale pokúsili sa nájsť adekvátny slovenský termín odevu. K purpurovej farbe tuniky dodajme, že ňou autor skutočne mohol chcieť zdôrazniť cisársky pôvod svojho hlavného hrdinu. Pozri k tomu Александр В. Майоров: *Русь, Византия и Западная Европа*, s. 552 – 557.

purpuru, lemovaná širokými zlatými krajkami, čižmy zo zeleného safiánu[547] vyšívané zlatom. Nemci sa len dívajú. Nevedia sa vynačudovať.[548]

Rečie mu [Danielovi] kráľ: „*Nezobral by som ani tisíce* [hrivien] *striebra,* [za to] *že si prišiel podľa ruskej obyčaje svojich otcov*.“ Daniel ho poprosil o prístrešie, lebo toho dňa bola strašná horúčava. Kráľ ho vzal za ruku, odviedol do svojho stanu,[549] sám ho vyzliekol a obliekol do svojich šiat. Takúto česť mu preukázal. (*Alexandreida*)

Potom sa [Daniel] vrátil domov.

Roky 1248(?) – 1249

V tom istom roku vyhnal Mindovg[550] svojich synovcov Tevtivila[551] a Edivida.[552] Poslal ich na vojnu spolu s ich strýkom Vykintom[553] na Rus ku Smolensku bojovať. Rečie: „*Čo kto dobyje, nech to i ovládne*.“ Sám však skrz nepriateľstvo s nimi úskokom ovládol Litvu. Zabral celú Litovskú krajinu, ako aj nespočetné ich majetky, ba zhabal aj ich bohatstvo. [Mindovg] poslal na nich svojich vojakov, aby ich zabili. Keď sa to dozvedeli, utekali ku kniežaťu Danielovi a Vasilkovi a prišli do Vladimíra. Mindovg tam poslal poslov. Rečú: „*Nepreukáž im milosť*.“

[547] Safián, jemne vypracovaná kozľacia koža (useň), ktorá sa farbila jasnými farbami, najčastejšie na zeleno, červeno, modro a žlto. Nepravý safián sa vyrábal z teľacej alebo ovčej kože.

[548] Ak máme veriť opisu pompézneho Danielovho príchodu do Bratislavy, čo sa nám zdá celkom pravdepodobné, potom je potrebné zamyslieť sa nad príčinami, ktoré Bela IV. a Daniela viedli k tomu, aby príjazd haličského kniežaťa a jeho družiny vyzeral práve takto a nie inak? Najpravdepodobnejšou odpoveďou je to, že táto malá vojenská prehliadka, divadielko, mali mať na nemeckých diplomatov aj určitý psychologický efekt. Inými slovami Belo IV. sa s Danielom pustil do hry, ktorej cieľom bolo zastrašiť potenciálnych oponentov. Túto „psychologickú zbraň“ neskôr Belo používal až do konca svojho života. To pochopiteľne nevylučuje, že pri jej konštruovaní autor *HVK* nevyužil aj iné literárne predlohy, do úvahy pripadá napríklad *Alexandreida* a iné.

[549] Tu opäť slovo *станъ*, vo svojom slovenskom a českom súčasnom význame.

[550] Litovské veľkoknieža. Bližšie pozri poznámku č. 146.

[551] Tevtivil (st. rus. *Тевтивил*, lit. *Tautvilas*; † 1264), litovské knieža, synovec Mindovga (Mindaugasa), polocké knieža. Pozri aj Мирослав М. Волощук: Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII – XIV ст. In: *Український історичний журнал*. 2018, č. 4, s. 4 – 19 (tu s. 9).

[552] Edivid (st. rus. *Едивид*), brat Tevtivila. Pozri *ibidem*, s. 9.

[553] Vykint (st. rus. *Выкынтъ*, lit. *Vykintas*, † 1253), žmudské knieža, ujec Tevtivila a nepriateľ litovského kniežaťa Mindovga. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Daniel Romanowicz*, s. 306 – 307.

Daniel s Vasilkom však neposlúchli, pretože ich [Tevtivilova a Edividova] sestra bola Danielova manželka.[554]

Potom sa Daniel dohodol s bratom a vyslal do Poľska posla k poľským kniežatám. Rečie: „*Je čas kresťanom na pohanov* [tiahuť], *lebo tí* [teraz] *bojujú medzi sebou*.“ Poliaci sľúbili, ale [sľub] nedodržali. Daniel a Vasilko poslali Vykinta k Jatvingom, k Žmuďanom[555] a k Nemcom do Rigy. Vykint presvedčil striebrom a mnohými darmi Jatvingov a polovicu Žmude. Nemci Danielovi odpovedali: „*Kvôli tebe uzavrieme mier s Vykintom, hoci zahubil mnoho našich bratov*.“ Nemeckí rytieri sľúbili ísť na pomoc Tevtivilovi. Daniel a Vasilko išli k Novogrudku.[556] *Rok 1249*

Potom, ako sa Daniel poradil s bratom Vasilkom a so synom brata [Levom],[557] poslal [Daniel] svojho brata na Volkovyjsk[558] a syna na Slonim.[559] Sám potom tiahol k Zditovu.[560] Dobyli mnoho miest a vrátili sa domov.

---

[554] Informácie o litovskej manželke Daniela Romanoviča sú sporadické, nie je známe ani jej meno. Bližšie pozri Dariusz Dąbrowski: *Król Rusi Daniel*, s. 134 – 136.

[555] Žmuďania, respektíve Žemajťania (st. rus. *жемойтъ*, rus. *жмудь, жемайты, жямайты, жамойты, жмудины*, žem. *žemaitē*, lit. *Žemaičiai*), litovský kmeň, ktorý sídlil v oblastiach dnešnej západnej Litvy, na území historického regiónu Žmuď, respektíve Žemaitsko, Žemajtsko. Ten sa rozkladá na severozápade krajiny medzi riekou Neman (Nemunas), Lotyšskom, Baltickým morom a takzvanou Malou Litvou.

[556] Novogrudok (rus. *Новогрудоак*, bielorus. *Навагрудак*), v stredoveku jedno z politicko-kultúrnych centier Litovského kniežatstva. V súčasnosti mesto ležiace v Grodnianskej oblasti v Bielorusku. Фрида Д. Гуревич: *Древний Новогрудок* : *Посад – Окольный город*. Ленинград : Наука, 1981, 162 s.

[557] Podobne ako poľskí editori aj my vo svojej edícii zachovávame nelogickú konštrukciu „so synom brata“. Je totiž neklamným dôkazom neskoršej takzvanej Vasilkovej redakcie *Gesta Danieli*, ako by sa pôvodný text mohol pracovne nazývať, a ako sme o tom nakoniec aj hovorili v úvode.

[558] Volkovyjsk (st. rus. *Волковыескь*, rus. *Волковыск*, bielorus. *Ваўкавыск*, poľ. *Wołkowysk*), jedno z najstarších staroruských včasnostredovekých miest, ktoré ležalo na rieke Ross. V súčasnosti sa nachádza v Grodnianskej oblasti (Bielorusko). Pozri Ярослав Г. Зверуго: *Древний Волковыск (X–XIV вв.)*. Минск : Наука и техника, 1975, 144 s.

[559] Slonim (st. rus. *Услонимъ*, rus. *Слоним*, bielorus. *Слонім*), jedno z najstarších staroruských stredovekých miest, v súčasnosti sa nachádza v Grodnianskej oblasti (Bielorusko). Pozri aj Василий И. Мелешко: *Слоним* : *Исторический очерк*. Минск : Госиздат БССР, 1962, 79 s.

[560] Zditov (st. rus. *Здитов*, rus. *Здитово*, bielorus. *Зьдзітава*) – stredoveké staroruské mesto, jedno z južných centier takzvanej Čiernej Rusi. V súčasnosti sa mesto nachádza v Brestskej oblasti (Bielorusko).

Rok 1250

Vykint k nim [Danielovi a Vasilkovi] vyslal posla so správou, že Nemci chcú povstať na pomoc Tevtivilovi. Poslal Daniel Tevtvila [bojovať]. Na pomoc mu dal Rusov a Polovcov [vyrazili na Mindovga]. Boje trvali dlho.

Odtiaľ potom Tevtivil šiel s Danielovými zajatcami do Rigy. Rižania ho prijali s veľkými poctami a [Tevtivil] bol pokrstený.[561]

Keď sa Mindovg dozvedel, že Tevtivilovi chcú pomôcť Boží rytieri,[562] biskup[563] a všetci rižskí vojaci, preľakol sa. Tajne vyslal posla k rižskému majstrovi Andrejovi[564] a mnohými darmi ho presvedčil, čiže obmäkčil. Poslal mu totiž veľa zlata, striebra, prekrásne strieborné i zlaté nádoby a mnoho koní. Rečie: „*Keď zabiješ alebo vyženieš Tevtivila, dostaneš toho ešte viac.*“ On odpovedal: „*Nezbavíš sa tohto* [Tevtivila]*, kým nepošleš k pápežovi*[565] *a neprijmeš krst. Nepriateľa neporazíš. Ja však k tebe cítim priateľstvo*.“ Ó, zlo zla! Zlato oslepilo jeho oči (*Jn* 12, 40). [Vďaka tomu] teraz beda mu od nich [Litovcov].[566]

Roky 1250 – 1251

Mindovg poslal [posolstvo] k pápežovi a prijal krst, avšak jeho krst bol neúprimný. Tajne obetoval svojim bohom: prvému Nonadejovi, Teľavelovi, Diverkizovi – zajačiemu bohovi a Mindeinovi. Keď vyšiel na pole a na pole vybehol zajac, nevkročil do hája[567] a ani nesmel zlomiť prút. Obetoval svojim bohom, spaľoval telá mŕtvych a otvorene sa držal pohanstva.[568]

---

[561] Tevtivil bol pokrstený v katolíckej viere v roku 1250. Jeho kresťanské meno bolo Gotlib.

[562] Boží rytieri, stredoveký kresťanský *Rád livónskych rytierov* alebo aj *Livónsky rád*, známy takisto aj pod názvom *Rád mečových bratov* (lat. *Fratres militiae Christi*) či *Rytieri meča.* Rád bol založený v roku 1202, zanikol v roku 1561 a významne sa podieľal na šírení kresťanstva v pobaltských oblastiach, na území historického Livónska. V origináli zaujímavý tvar – Boží dvorania (*Б[о]жїи дворѧне*).

[563] Rižským biskupom bol Mikuláš von Nauen († 1252). Znovu sa tu nachádza západoslovanský termín *бискоупъ*, o ktorom však už bola reč vyššie.

[564] Majster Andrej, magister livónskeho rádu Andreas von Felfen, známy aj ako Andreas von Stirland (nem. Andreas von Felben, Andreas von Velven, Andreas von Stirland; magister v rokoch 1240 – 1241, 1248 – 1253). Okolo roku 1254 bol z rádu vyhnaný.

[565] Pápež Inocent IV. († 7. december 1254).

[566] Majster Andrej von Stirland bol v roku 1253 podľa všetkého zbavený svojej funkcie a odcestoval do Ríše.

[567] V pôvodine *лѣсь рощенїа*. Preložili sme ako háj, tu asi v zmysle posvätné miesto kultu predkov.

[568] Podrobnosti okolo litovského pohanstva pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 186, pozn. 993 – 998. Tam aj ďalšia literatúra k tejto téme.

Tevtivilovi to vyrozprávali biskup i prepošt[569] Viržania, ktorí ho ľutovali, lebo vedeli, že keby Tevtivil nebol vyhnaný, Litva by už bola v ich rukách a voľky-nevoľky prijala by krst. Ale za to, že Litovci nie sú pokrstení, je vinný Andrej. Vyhnaný bol spolubratmi [rádu] a zbavený svojej funkcie. Tevtivil utiekol do Žmudskej krajiny k svojmu strýkovi Vykintovi, vzal Jatvingov, Žmuďanov a pomoc od Daniela, ktorú mu Daniel poskytol už skôr, a vytiahol na Mindovga.

Mindovg sa pripravil k boju. No [potom] si zmyslel, že sa vyhne boju s jeho plukom, a odišiel do mesta s názvom Voruta.[570] V noci vyslal svojho švagra [bojovať?, vyjednávať?], avšak Rusi a Jatvingovia ho odohnali. Druhého dňa ráno vyrazili Nemci s kušami,[571] a proti nim vyšli ruskí a poloveckí strelci a Jatvingovia so sudlicami a naháňali sa po poli ako pri hre.[572] Odtiaľ sa vrátili do Žmudskej krajiny.

Keď zhromaždil mohutné vojsko, príde Mindovg k Vykintovmu mestu, menom Tverimet.[573] Tevtivil vyšiel z mesta a spolu s ním aj Danielovi Rusi a Polovci, aj Žmuďania a mnoho pešiakov. Pri prenasledovaní jeden Polovec strelil Mindovgovho koňa do stehna. A Mindovg sa vrátil do svojej krajiny. A mnoho bojovníkov sa bilo medzi sebou. Visimot pri tomto meste padol.

ROKU 6761 (1253)

Potom Tevtivil poslal k Danielovi Revbu. Rečie: „*Poď k Novogrudku*.“ A Daniel šiel s bratom Vasilkom, synom Levom, Polovcami a so svojím *Zima 1251 – 1252*

[569] V pôvodine *пребощь*. Opäť upozorňujeme na západoslovanský termín „prepošt“, odvodené od lat. *praepositus*, to jest predstavený, prvý kanonik kapituly. Pozri heslo „Prepošt“. In: ĽUBOR KRÁLIK: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 469.

[570] Voruta (st. rus. a rus. *Ворута*), stredoveká litovská pevnosť a rovnomenné mesto, ktoré sa spomína len v *Ipatievskom odpise HVK*. Jeho identifikácia a geografická lokalizácia je predmetom diskusií a sporov a napriek nedostatku historických a archeologických dokladov, časť bádateľov považuje Vorutu za hlavné mesto Litovska počas panovania Mindovgasa.

[571] Tu použitý archaický termín „samostrely“ (*самострѣлы*).

[572] Aj na tomto mieste je slovo „hra“ (*игра*), použité v zmysle predstavenie, *performance*, čo pokladáme za odkaz na dobové rytierske hry.

[573] Tverimet (st. rus. *Тверимeть*, lit. *Tarvainaia*), stredoveké litovské mesto, dnešná dedinka Tarvainaia (Litva).

svatom Tegakom[574] a dorazil k Pinsku. Pinským kniežatám sa nedalo veriť. [Daniel však] Proti ich vôli ich zobral do vojny. Litovci poslali stráže na jazero Zjatje[575] a hnali sa cez močiare k rieke Šaria.[576] Keď sa všetky vojská zoskupili, zvolali radu. Rečú: „*Už o nás vedia*." Muži sa preli, nechceli ísť bojovať. Daniel im však predniesol múdre slová: „*Bude nám hanba pred Litvou a ostatnými krajinami, ak nedôjdeme a vrátime sa. Zajtra ráno* – rečie, – *zvoláme radu*." Tej istej noci odkázal všetkým svojim vojakom: „*Poďte bojovať, nech sa stane zjavným, ktorým sa do vojny nechce*." (*Iz* 61, 9; *Sk* 1, 19; 4, 10; 9, 24 a 28, 28) A keď zarána uzreli vojakov, ktorí boli odhodlaní bojovať, aj ďalší vojaci boli prinútení vyraziť [do boja].

A už ráno sa zmocnili celej Novogrudskej krajiny a odtiaľ sa vrátili domov. Jatvingovia, ktorí vytiahli na pomoc Danielovi, nakoniec nemohli doraziť. Napadlo totiž množstvo snehu. S pomocou Božou sa odtiaľto vrátili a získali množstvo zajatcov.

Jar – leto 1252

Potom Daniel poslal svojich ľudí so svojím bratom a so svojím synom Romanom. Dobyli Grodno[577] a sami sa vracali od Belska.[578] Potom Daniel

[574] Tegak (st. rus. *Тѣгак*, rus. *Тейгак, Тегак*), polovecký chán, ktorý bol svatom Daniela Haličského. Podľa staršieho názoru Dariusza Dąbrowského bola menom neznáma Tegakova dcéra vydatá za Romana Danieloviča. Pozri Dariusz Dąbrowski: *Daniel Romanowicz król Rusi,* s. 122, 147 – 148 a Анна Ф. Литвина a Федор Б. Успенский: *Русские имена половецких князей*, s. 90. Avšak v poslednom čase Dariusz Dąbrowský zmenil svoj názor. Pozri Dariusz Dąbrowski: O konieczności weryfikacji i ujednolicenia nazewnictwa i terminologii genealogicznej stosowanych w badaniach nad genealogią Rurykowiczów. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 67 – 77 (tu s. 71 – 75).

[575] Podľa všetkého dnes *Выганашчанскае озеро*, Brestská oblasť (Bielorusko).

[576] Šaria (st. rus. *Щарьѣ*, rus. *Щара, Шара*), ľavý prítok rieky Neman, pretekajúci územím dnešného Bieloruska.

[577] Grodno (st. rus. *Городенъ*, rus. *Гродно*, bielorus. *Гродна*, poľ. *Grodno*, lit. *Gardinas*), mesto ležiace na území dnešnej Grodnianskej oblasti (Bielorusko). K dejinám Grodna a jeho kniežat pozri Александр В. Назаренко: Городенское княжество и городенские князья в XII в. In: *Древнейшие государства Восточной Европы, 1998 г.* : *Памяти чл.-корр. РАН А. П. Новосельцева*. Москва : Восточная литература, 2000, s. 169 – 188.

[578] Belsk (st. rus. *Бѣльск*), staroruské mesto. Podľa tradície ho založil Jaroslav Múdry. Leží na území historického Podlesia. V súčasnosti mesto Bielsk Podlaski (rus. *Бельск-Подляски, Бельск-Подляшский*, bielorus. *Бельск*), nachádzajúce sa v Podleskom vojvodstve (Poľsko). Krystyna Mazurek a Doroteusz Fionik: *Bielsk Podlaski – miasto pogranicza.* Białystok : „Orthdruk" : Na zlec. Muzeum Podlaskiego : Na zlec. Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, 2003, 143 s.

vyslal mnoho svojich pešiakov i jazdcov na ich [litovské] mesta a tí sa zmocnili všetkej ich domoviny a ich krajiny.

Mindovg poslal svojho syna, aby bojoval okolo Turijska.[579]

Koniec roku 1252

Toho istého roku poslal Mindovg k Danielovi [poslov]. Prosil o mier a túžil po láske a po tom, aby sa stali svatmi.[580] Vtedy od Žmuďanov a Jatvingov pribehol k Danielovi Tevtivil so slovami: „*Mindovg si ich podkúpil množstvom striebra.*“ A Daniel sa na nich [Žmuďanov a Jatvingov] rozhneval.[581]

V roku 6762 (1254)

V tom istom období, trochu neskôr.

Kronikár[582] musí opisovať všetkých a všetko, čo sa udialo, niekedy pritom predbieha a inokedy sa zase vracia naspäť. Ten, kto je múdry a skúsený, to pri čítaní pochopí. Letopočty sme tu nepísali, spätne ich potom dopíšeme podľa antiochijského letopočtu Sýrčanov, podľa gréckych olympiád, rímskych priestupných rokov, tak ako Eusebius[583] a Pamphilius,[584] a iní kronikári napísali, od Adama až po Krista. A všetky roky dopíšeme dodatočne, keď ich prepočítame.[585]

---

[579] Pravdepodobne Turijsk (st. rus. *Турийскъ*), staroruské mesto Volynskej Rusi. Ležalo na pravom brehu rieky Neman. V súčasnosti sa na jeho mieste nachádza dedina Turejsk (bielorus. *Турейск*), ležiaca v Grodnianskej oblasti (Bielorusko). V 13. storočí patril grodnianskym kniežatám, pozri Александр В. Назаренко: Городенское княжество и городенские князья в XII в., s. 169 – 188.

[580] Mindovg ponúkol svoju dcéru ako manželku pre jedného zo synov Daniela. K spriateleniu oboch protivníkov prostredníctvom sobáša ich potomkov však neprišlo.

[581] Poľskí editori a prekladatelia na tomto mieste veľmi správne pointujú dvojtvárnosť politiky Mindovga. Na jednej strane Danielovi ponúkal mier a priateľstvo, ba dokonca príbuzenstvo a na druhej strane podplácal jeho spojencov, aby sa proti Danielovi postavili. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 188, pozn. 1024.

[582] V pôvodine *хронограф*[ъ].

[583] Eusebius Pamphilius, známy aj ako Eusebius z Cézarey (260/265 – 339/340), včasnokresťanský grécky teológ a historik kresťanskej cirkvi, žiak a priateľ svätého Pamphilia.

[584] Svätý Pamphilius, známy aj ako Pamphilius z Cézarey († 309), biskup z Cézarey, jeden z najväčších kresťanských teológov svojej doby.

[585] K výkladu tejto pasáže pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 188.

Po zabití vojvodu[586] Fridricha [II. Zúrivého], ktorý bojoval proti uhorskému kráľovi [Belovi IV.] a bol zavraždený svojimi veľmožmi,[587] nastali spory medzi urodzenými mužmi ohľadom cti a majetku zavraždeného vojvodu, [a to] ohľadom Rakúskej a Štajerskej krajiny. Bojovali o ňu uhorský kráľ-*rex* a český kráľ.[588]

Jar – Leto 1252

Jún 1252

Uhorský kráľ [Belo IV.] začal hľadať pomoc, lebo túžil získať Nemeckú krajinu.[589] Pošle k Danielovi. Rečie: „*Pošli mi svojho syna Romana. Ja ho ožením s vojvodovou sestrou*[590] *a dám mu Nemeckú krajinu*.“ I šiel potom [Daniel]

[586] V pôvodine termín *герцигъ*, podobne aj na iných miestach pri titule rakúskeho vojvodu. Znalosť ríšskej a uhorskej politickej nomenklatúry je príznačná pre autora tejto časti *HVK*. Druhá vec je ale, že po nemecky nerozumel a slová prepisoval, ako počul, ako sme svedkmi v prípade slova „žalozpurský“ (salzburský).

[587] Peter Roháč: Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a Českým kráľovstvom. In: *Vojenská história*. Roč. 19, 2015, č. 3, s. 6 – 25. Informácia o tom, že by rakúskeho vojvodu mohli zabiť jeho vlastní veľmoži sa neopakuje v žiadnom inom dobovom prameni. Vedie však k zamysleniu, kde k nej autor prišiel? Domnievame sa, že autor tejto časti *HVK* bol súčasťou sprievodu Romana Danieloviča, ktorý sa na podnet Bela IV. v roku 1252 oženil s Gertrúdou z rodu Babenbergovcov. Vysvetľovalo by to aj ďalšie detailné vedomosti, ktoré ponúka o rakúskom „extempore“ tohto Romanoviča, jediného „Rusa“ na rakúskom dedičnom vojvodcovskom stolci. Pozri aj Алексей В. Мартынюк: „Австрийский стол“ князя Романа Даниловича. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 3, 2017, s. 133 – 144. Idem: Память о Романе Даниловиче в Австрии : Три новых свидетельства. In: *Polska, Ruś i Węgry : X – XIV wiek*. Ed.: Dariusz Dąbrowski; Adrian Jusupović a Teresa Maresz. Kraków : Avalon, 2018, s. 89 – 98.

[588] Zaujímavá kombinácia slovanského a latinského pomenovania pre úrad korunovanej a pomazanej hlavy. Môže niesť aj vážny významový odtieň. Východoslovanská vladárska nomenklatúra prevzala byzantsko-západoslovanský termín pre uhorského vládcu *kráľ – кралєсъ – король*. V tomto ohľade bol pre autorov staroruských letopisov iba jediný kráľ – uhorský, ktorý svoju legitimitu odvodzoval od Ríma. Oproti tomu český panovník získal svoje povýšenie od cisára, teda od svetskej autority. Z tohto dôvodu bolo pravdepodobne pre autora *HVK* dôležité zdôrazniť autoritu uhorského kráľa pridaním latinského označenia tohto úradu – *rex*.

Pokiaľ ide o historické reálie, v skutočnosti Přemysl Otakar II. v uvedenom čase ešte nebol oficiálne korunovaný. K jeho korunovácii totiž došlo až v roku 1260.

[589] Ide o dedičné babenberské (rakúske) krajiny.

[590] Išlo o vojvodovu neter Gertrúdu († 1288), nie sestru. Gertrúda bola dcéra Fridrichovho staršieho brata Henricha, vojvodu z Mödlingu. Po smrti Fridricha II. Babenberského sa práve ona stala podľa *Privilegia Minus* univerzálnou dedičkou Rakúskych krajín. Jej prvým manželom bol Vladislav, syn českého kráľa Václava I. Krátko po spoločnom sobáši však Vladislav v roku 1247 zomrel. V roku 1248 si Gertrúda vzala za manžela bádenského markgrófa Hermana VI., s ktorým mala syna Frederika a dcéru Agnesu. Ani toto manželstvo však dlho nevydržalo. V roku 1250 totiž bádenský markgróf zomrel. Po tomto dátume v júli 1252 hľadala ambiciózna 26-ročná rakúska vojvodkyňa oficiálnu politickú podporu u uhorského

s Romanom k Nemcom. Oženil Romana s vojvodovou sestrou a splnil svoj sľub – podrobne o tom nepíšeme, pretože by to bolo dlhé rozprávanie.

Potom pošle [Belo IV.] k Danielovi. Rečie: „*Ty si môj príbuzný a svat, po-* *Rok 1253*
môž mi proti Čechom.“ A presvedčil ho, aby išiel.[591] Sám [Belo IV.] tiahol na
Opavu[592] svojou cestou a plienil pritom Moravskú krajinu, zničil mnoho *Jún 1253*
miest, všetko vypálil a mnohých pozabíjal v tejto krajine.

Daniel sa zišiel s Boleslavom [V. Hanblivým] a premýšľal, ako tiahnuť na Opavsko. Boleslavovi sa nechcelo ísť, ale jeho žena menom Kineka [svätá Kunigunda][593] svojimi slovami pomáhala Danielovi, veď ona bola dcérou uhorského kráľa.[594] No kniežaťu Danielovi sa chcelo bojovať, jednak kvôli

---

kráľa Bela IV. Tej sa jej dostalo v kontroverznom pláne, podľa ktorého si ju mal zobrať za manželku Roman, syn Daniela. Čo sa aj uskutočnilo. Pozri FRIEDRICH WILHELM SCHIRRMACHER: Gertrud. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Vol. 9. Leipzig : Duncker & Humblot, 1879, s. 70 a nasl. V staršej nemeckej historiografii sa tejto téme venoval HERMANN MEIER: Gertrud Herzogin von Österreich und Steiermark. In: *Zeitschrift des Historischen Versinst für Steiermark*. Roč. 23, 1927, s. 5 – 39 a v slovenskej JONÁŠ ZÁBORSKÝ: *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Ed.: Timotej Kubiš. Bratislava: Slovart, 2010, s. 409 – 410. My sme o tomto sobáši písali v článku MARTIN HOMZA: Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV., s. 114 – 115.

[591] LETOPISY ČESKÉ 1196 – 1278 : Pokračowatelé Kosmowy. Ed. a trans.: Josef Emler a Václav V. Tomek. In: *Fontes rerum Bohemicarum* (ďalej *FRB*). Vol. 2. Praha : Nákladem Musea Království českého, 1874, s. 290. PETER ROHÁČ: *Vojny o Babenberské dedičstvo 1246 – 1278* : Rigorózna práca. Trnava: Trnavská univerzita, 2015, 172 s. Podrobnejšie k prvej fáze vojenského konfliktu v slovenskej historiografii pozri IDEM: Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254, s. 29 a nasl. Tam aj ďalšia literatúra. K starším textom pozri NORBERT MIKA: *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*, 136 s. Pozri tiež RICHARD MARSINA: Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia Historica Bohemica*. Roč. 1, 1979, s. 37 – 65 a náš text MARTIN HOMZA: *Politické dejiny Spiša do začiatku 14. storočia*, s. 152 a nasl.

[592] Dnešné moravské mesto Opava, ležiace na obidvoch brehoch rieky Opava (Česká republika). Pozri JANA KONVIČNÁ: Opavsko – Morava nebo Slezsko? (Několik poznámek k politicko-správnímu vývoji Opavska do konce husitských válek). In: *Korunní země v dějinách Českého státu*. Vol. 1 : *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku* : *Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK*. Ed.: Lenka Bobková. Praha : Ústav českých dějin Filosofické fakulty Univerzity Karlovy ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR, 2003, s. 59 – 76.

[593] Kineka – Kunigunda, známa aj ako Kunhuta a Kinga († 1292), najstaršia dcéra Bela IV., svätica katolíckej cirkvi a patrónka Poľska a Litvy, manželka Boleslava Hanblivého. Pozri BARBARA KOWALSKA: *Święta Kinga* : *Rzeczywistość i legenda* : *Studium źródłoznawcze*. Kraków : Avalon, 2008, 410 s.

[594] Pozri k jej podielu v zápase o babenberské dedičstvo MARTIN HOMZA: Svätá Kunigunda a Spiš, s. 381 – 406.

kráľovi, jednak kvôli sláve – veď v Ruskej krajine doteraz nebolo nikoho, kto by ovládol Českú krajinu: ani Svätoslav Chrabrý, ani svätý Vladimír.[595] Boh splnil jeho želanie. Ponáhľal sa a chcel bojovať. Vzal so sebou svojho syna Leva a tisícnika Juraja, pomoc od brata Vasilka. Spojil sa s Boleslavom a odišiel z Krakova.[596]

Prišli k rieke Odre, ku mestu Kozlie,[597] kde sa k nemu [Danielovi] pripojili Vladislav,[598] syn Kazimíra,[599] [vnuk] Mieška Krivonohého,[600] s peším i jazdeckým vojskom. Keď dorazili k rieke Psine,[601] Daniel, Lev a Vladislav sa tam poradili, kam pôjdu bojovať. [Vladislav] im ale nepovedal pravdu

[595] Správne na tomto mieste konštatovali editori posledného vydania *HVK*, že táto pasáž stojí za zamyslenie. Dôvody na to našli dva. Prvý z nich je znalosť počiatkov Rurikovskej dynastie a druhý – svedectvo o kulte svätého Vladimíra Veľkého. Ide totiž o jednu z prvých, ak nie vôbec prvú informáciu obsiahnutú v historickom prameni o počiatkoch kultu tohto ortodoxného svätca. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 189, pozn. 1045. Zabúdať však nemožno ani na propagandistický a ideologický aspekt celého českého ťaženia Daniela Romanoviča, ako na to upozorňuje Йитка Комендова: Опавский поход Даниила Романовича : Чешский взгляд. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 4, 2014, s. 185 – 192. Александр В. Майоров: Поход русских войск в Моравию и борьба за „австрийское наследство" в 1252–1253 гг. In: *Военно-исторический журнал*. Roč. 3, 2012, s. 49 – 54. Pozri aj Norbert Mika: *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*, s. 41 – 45.

[596] Autor alebo prepisovač *HVK* tu prehodil chronológiu udalostí.

[597] Kozlij (st. rus. *Козлии*), sliezske mesto. Leží na rieke Odra. V súčasnosti známe pod názvom Kędzierzyn-Koźle (čes. *Kandřín-Kozlí*), Opolské vojvodstvo (Poľsko). Janusz Bogdanowski: Twierdza Koźle : Problem planu w świetle systemu kleszczowego szkoły staropruskiej i szkoły Arad. In: *Studia i materiały do historii sztuki wojennej*. Roč. 12, 1966, č. 1, s. 153 – 162.

[598] Vladislav I. Opolský († 1281/82), opolsko-ratiborské knieža z rodu sliezskych Piastovcov. Bol synom Kazimíra I. Opolského. Pozri Kazimierz Jasiński: *Rodowód Piastów śląskich* : *Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświeńcimscy*. Kraków : Avalon, 2007, 721 s. (tu s. 510 – 511).

[599] Kazimír I. Opolský († 1230), opolsko-ratiborské knieža z rodu sliezskych Piastovcov. Syn Mieška I. Krivonohého. *Ibidem*, s. 501 – 503.

[600] Mieško I. Krivonohý († 1211), sliezske údelné knieža z rodu sliezskych Piastov. Pozri Norbert Mika: *Mieszko książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski (ok. 1142 – 1211)*. Kraków : Avalon, 2013, 288 s.

[601] Rieka Psina (čes. *Cina*/*Pština*, poľ. *Psina*, nem. *Zinna*), je ľavým prítokom rieky Odra. Pozri Norbert Mika: Wyprawa wojenna księcia Daniela Romanowicza i jego sprzymierzeńców na terytorium Moraw w 1253 r. : Trasa przemarszu i problem wiarygodności faktów prezentowanych przez autora Latopisu halicko-wołyńskiego. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 3, 2017, s. 145 – 158. (tu s. 148).

a dal im zlého sprievodcu. (*Ž* 7, 18; 119 (118), 7, 62) Knieža Daniel poslal Leva, aj Tevtivila, aj Edivida, aj dvorského a všetko vojsko preč a sám zostal s malým plukom so starými bojarmi[602] a tisícnikom Jurajom. Lev vytiahol do boja, a keď zistil, že ho sprievodcovia klamú, prestal ich počúvať, vyrazil do lesnatých hôr[603] a získal mnoho zajatcov.

Keď Daniel s Boleslavom vyrazili k Opave, [Boleslav] vyslal [popredku] hliadku svojich Poliakov. Z Opavy vyšiel Andrej[604] s Čechmi. Stretli sa a začali bojovať. Zvíťazil Andrej. Poliakov bolo málo. Niektorých zabili, iných zobrali do zajatia. A na Poliakov padol veľký strach.

Príde k nim Daniel a rečie: „*Čoho sa hrozíte? Vari ste nevedeli, že vojna sa bez zabitých nezaobíde? Vari ste nevedeli, že narazíte na mužov, bojovníkov a nie na ženy? Čo je to za čudo, ak muž padne vo vojne? Iní umierajú doma bez slávy, a títo zomreli so slávou. Posilnite vaše srdcia a pozdvihnite svoje zbrane proti nepriateľom*!“ (*Ž* 36 (35), 12; *Ez* 16, 27 a *Sk* 20, 7 – 8.) Týmito slovami ich povzbudil a povedal im ešte mnoho ďalšieho. Potom [Daniel] vyrazil k Opave.

Zbadal, že obyvatelia okolitých dedín vo veľkom množstve utekajú do mesta a on nemá [na mesto] koho poslať. Rečie Vladislavovi: „*Mňa si klamal a seba si tým zahubil. Keby tu teraz bol Lev a všetci moji ľudia, mohli by sme vyplieniť túto krajinu a mesto by sme tak či tak dobyli.*“ Ľutoval, že odoslal svojho syna Leva s vojakmi preč. A [Daniel] nabádal Poliakov, aby išli k mestu, ale tí nechceli. Keď to videl, zarmútil sa, nevedel totiž, čo je s jeho synom a kde je vojsko? No Poliaci sa nechceli priblížiť k mestu, chceli sa zdržiavať od neho opodiaľ.

Hoci dohoda bola, že sa celé vojsko presunie k mestu.

[602] Tu v zmysle so svojou užšou družinou, overenými (staršími) (sú)druhmi.

[603] Podľa všetkého ide o pohorie Nízke Jesenníky. Pozri NORBERT MIKA: Wyprawa wojenna księcia Daniela Romanowicza i jego sprzymierzeńców na terytorium Moraw w 1253 r., s. 149.

[604] Andrej z Tvorkova z českého rodu Benešovcov. Spolu s bratom Benešom z Civilína bránili slieszku Opavu pred rusko-poľskou vojenskou intervenciou. Pozri TOMÁŠ BALETKA: *Páni z Kravař* : *Z Moravy až na konec světa*. Praha : Lidové noviny, 2004, s. 426 – 427. Podrobnejšie pozri nižšie.

Daniel rečie: „*Ak chcete, odíďte preč, ale ja tu chcem zostať aj sám s malou družinou a vyčkať príchod svojich vojakov*.“ Keď to Boleslav a Poliaci počuli, ostali pod mestom pri rieke Opava, a neodvážili sa ho opustiť.

Tohože večera prišiel Lev s vojakmi a veľkým lupom. Tohože večera zvolali poradu a dohodli sa, že ráno prekročia rieku, obídu mesto a vypália všetko, čo sa nachádza za hradbami: kostoly, záhrady i hospodárske budovy.

Keď nastalo ráno, tak aj urobili. Boleslav ale neprešiel rieku. Ostal na kopci, pripravený na boj. Vladislav vyrazí. Príde k prvej bráne, podpáli ju a potom príde k druhej bráne. A [odtiaľ] vyrazia Česi. Niekoľko z nich [Poliakov] zabijú a ostatných odoženú. Pred bránou stojí Beneš[605] so zástavou v rukách. A v okolí druhej brány [útočníci] pália okolie mesta. Ako prídu k tretej bráne, Daniel velí zosadať [z koní] a začať vypaľovať okolie mesta. Ľudia nečakane vyrazia k mestu. Nemci vidia mohutný ruský tlak, pribehnú a niekoľkých z nich v bráne zabijú, ale bránu [títo] utekajúci nezatvorili.

Daniela bolia oči, a tak neuvidí, čo sa deje pri bráne. Vidí len, ako jeho ľudia utekajú, tasí meč a ženie ich. Preto mesto nedobyli. Keď potom zistil, čo sa stalo, zarmútil sa, že mesto nedobyli. Sužovaný bolesťou a vyčerpaný, rečie svojmu synovi: „*Vypáľ všetko v okolí mesta. Ja pôjdem do svojej kolimahy*,“ [takto] totiž hovoril do „stanu“.[606] Boleli ho oči počas celej doby trvania vojny. Mnohí ho prehovárali, aby sa vrátil, ale on to neurobil.

Druhého dňa ráno, po tom, ako sa poradili, [Daniel] vyrazil nahor pozdĺž Opavy, plienil a vypaľoval, až sa dostal k mestu zvanému Nasilie.[607] Dopočul sa, že v tomto meste je veľa zajatých Rusov a Poliakov, preto na druhý deň zoradil pluky a vyrazil proti nemu. Pri pohľade na blížiace sa obrovské množstvo plukov sa [obyvatelia mesta] zľakli a vzdali sa. [Daniel] dobyl mesto, oslobodil zajatcov, na mestskej hradbe vztýčil svoju zástavu

[605] Český vojvoda, syn Voka (Woka) z rodu Benešovcov. Pozri NORBERT MIKA: Wyprawa wojenna księcia Daniela Romanowicza i jego sprzymierzeńców na terytorium Moraw w 1253 r., s. 149.

[606] Na tomto mieste letopisu je použitý turkický termín *kolymaha* (st. rus. *колымага*), ktorý sa používal na označenie viacerých typov povozov: prekrytý voz s plachtou, brička, rebrinák, vozík, atď. Zdá sa, podobne ako na iných miestach kroniky i na tomto, že haličské knieža, nakoniec nie inak ako iné ruské kniežatá, bol vo vedení vojny silno ovplyvnený nomádskymi zvyklosťami. Tie mohli pochádzať od Kumánov (Polovcov), ktorí bývali častými spojencami ruských kniežat, alebo priamo od Mongolov (Tatárov).

[607] Nasilie, dnešná poľská obec Nasiedle, ležiaca v Opolskom vojvodstve, v blízkosti česko-poľskej hranice (Poľsko).

na znak víťazstva. Obyvateľov omilostil. Keď odchádzal, zastavil sa v dedine Nemecká.[608]

Daniel sa dopočul, že Beneš odišiel do Glubičice.[609] Na druhý deň ráno sa stretol s Boleslavom. Vyrazili ku Glubičici. Plienili a pálili. Vladislav takisto poslal [svojich mužov] vypaľovať široké okolie, ale bolo to na škodu, lebo kvôli tomu mesto nedobyli.

Keď Daniel s Boleslavom dorazili k mestu, všetci vojaci ho chceli dobyť pomocou ohňa.[610] Vietor silno dul smerom k mestu a mesto bolo postavené z jedľového dreva, val bol nízky. Vojaci chodili hore-dolu, hľadali drevo a slamu, aby ich mohli zhodiť na mesto, ale nič nenašli. Všetko v celom šírom okolí už totiž vypálil Vladislav. A tak mesto nebolo vypálené.

V ten večer premýšľali: „*Kam pôjdeme – k Osoblahe*,[611] *alebo proti Gerbortovi*,[612] *alebo sa vrátime domov?*“ Gerbort Danielovi poslal meč [na znak] svojho pokorenia.[613] Daniel s Boleslavom sa zhodli: „*Už sme vyplienili celú krajinu*.“

[608] Obec Nemecká, dnes podľa všetkého Nowa Cerekwia (nem. *Deutsch Neukirch*), Glubčické vojvodstvo (Poľsko).

[609] Glubičice, dnešné poľské mestečko Głubczyce (nem. *Leobschütz*, čes. *Hlubčice*). Leží v Opolskom vojvodstve, približne 20 km severnejšie od obce Nasiedle na rieke Psina.

[610] V texte *HVK* sa spomína dobýjanie mesta pomocou hádzania zapálených brvien, dosiek a iného horľavého materiálu za mestské hradby. Táto technika boja a útočenia sa v staroruskom a ruskom jazyku nazýva *примет* (to jest metanie ohňa).

[611] Dnešná česká obec Osoblaha (nem. *Hotzenplotz*). Nachádza sa v blízkosti česko-poľskej hranice, Moravsko-sliezsky kraj (Česko).

[612] Herbert z Fulštejna (nem. *Herbort von Fulstein*), lénnik olomouckého biskupa Bruna zo Schauenburgu (Schaumburg). Pozri Antoni Barciak: Biskup ołomuniecki Bruno z Schauenburgu a Polska. In: *Śląski kwartalnik historyczny Sobotka*. Roč. 36, 1981, č. 1, s. 69 – 75. Jan Libor: Věrně po boku svého krále : Bruno ze Schaumburku. In: *Osobnosti moravských dějin*. Vol. 1. Ed.: Libor Jan a Zdeněk Drahoš. Brno : Vydala Matice moravská, 2006, s. 63 – 76.

[613] Českí a sliezski vedci v poslednom období odmietajú pohľad (pozri napríklad Йитка Комендова: Опавский поход Даниила Романовича, s. 187 – 188), že šlo o Herbertovu kapituláciu. Argumentujú tým, že poslaním meča chcel Herbert rituálne vyzvať Daniela na súboj. My však skôr súhlasíme s názorom Dariusz Dąbrowski: *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 272 – 274. Argument poľského vedca o tom, že Daniel bol zbehlý v rytierskej kultúre totiž podopiera niekoľko zmienok aj z *HVK*. Dodávame len, že knieža a sám budúci kráľ, ktorý bol aktuálne v rodinnom zväzku s uhorským kráľom i dedičkou po Babenbergovcoch a takto prenikol do dobovej „rodiny európskych vládcov“ by ponuku na súboj od lénnika olomouckého biskupa ani nemohol prijať. Nedovoľoval mu to totiž jeho spoločenský status.

Na druhý deň ráno sa začali vracať, prešli rieku Odru a prešli cez Vladislavovu krajinu.

Vtedy boli v Krakove pápežskí legáti. Prinášali požehnanie od pápeža [Inocenta IV.], kráľovskú korunu a titul [*rex Russiae*?]. Chceli sa stretnúť s kniežaťom Danielom. Ten im rečie: „*Nepatrí sa mi s vami dnes vidieť v cudzej krajine – až potom.*“[614]

Prvá polovica augusta 1253

[Daniel] odtiaľ pokračoval Sandomierskou krajinou a so cťou a slávou prišiel do mesta Chelm. V Chráme Nepoškvrnenej,[615] padol na kolená, aby sa poklonil a slávil Boha za všetko, čo sa stalo – veď žiadne ruské knieža nebojovalo v Českej krajine.[616] Potom sa stretol so svojím bratom. A bolo veľa radosti. Pobudol v Chráme svätého Jána[617] v meste Chelm. S radosťou slávil Boha, Nepoškrvnenú jeho Matku a svätého Jána Zlatoústeho.

V ROKU 6763 (1255)

Pápež vyslal vážených legátov s korunou, žezlom a jablkom, ktorými sa vyjadruje kráľovská dôstojnosť. Rečú: „*Syn, prijmi od nás kráľovskú korunu.*“[618] [Už] Skorej k nemu [pápež] poslal biskupa bereňského, [a] kameneckého.[619] Riekol mu: „*Prijmi kráľovskú korunu.*“ Daniel ju však vtedy

[614] Myslíme, že tento Danielov výrok dostatočne jasne dovysvetľuje skutočnosť, že autor, alebo sám Daniel dostatočne dobre poznali základy dobovej západoeurópskej diplomatickej i dvorskej etikety. Jej ďalšie detaily, ktoré súvisia s udelením Danielovi kráľovskej hodnosti z Ríma sú opísané autorom tejto časti *HVK* nižšie.

[615] Chrám Bohorodičky. K tomuto bohostánku pozri *Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie* : *Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013 – 2014.* Ed.: Andrzej Buko a Stanisław Gołub. Chełm : Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie, 2016, 324 s.

[616] Aj na tomto mieste sa viac ako vojenský, zdôrazňuje ideologický a propagandistický charakter ťaženia Daniela Haličského do Čiech v lete roku 1253.

[617] Chrám Jána Zlatoústeho. Dupľovanie informácie nižšie. Pozri Василь Слободян: *Церкви Холмської єпархії* : *Монографія*. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2005. 560 s. (tu s. 435).

[618] Detaily, čo všetko poslal napríklad pápež Gregor VII. prostredníctvom svojho legáta zachytáva list chorvátskeho kráľa Demetera Zvonimíra z novembra roku 1075. Šlo o zástavu, meč, žezlo a korunu. Korunováciu vykonal pápežský legát v Soline (neďaleko Splitu). Pozri *CDCr.* Vol. 1. Ed.: Marko Kostrenčić; Jakov Stipisić a Miljen Šamšalovič. Zagreb: JAZU, 1967, s. 140, č. 109. O ďalších pápežských korunováciách prostredníctvom vyslaných legátov pozri nižšie.

[619] Identifikácia pápežského vyslanca, či vyslancov je podnes predmetom početných diskusií historikov. Väčšina z nich sa zhoduje, že šlo o dvoch biskupov, značne

neprijal. Povedal: „*Tatárske vojsko nám neprestáva činiť zlo, preto ako môžem prijať od teba korunu, ak nedostávam od teba žiadnu pomoc*?“ Opizo[620] prišiel a priniesol korunu so sľubom: „*Dostane sa ti* [vojenská] *pomoc od pápeža*.“ On ju napriek tomu nechcel, ale presvedčila ho jeho matka, Boleslav [V. Hanblivý], Zemovit [Mazovský] a poľskí šľachtici, aby korunu prijal. Rečú: „*A my ti budeme nápomocní proti pohanom*.“[621]

Prijal teda korunu od Boha, od cirkvi svätých Apoštolov, aj od stolice svätého Petra a od svojho otca pápeža Inocenta[622] a od všetkých svojich

Koniec december 1253

sa však rôznia v otázke ich pôvodu. Kým pri prvom „bereňskom“ biskupovi sa uvažuje nad jeho veronským, alebo brnianskym/olomouckým (čo je málo pravdepodobné vzhľadom na nepriateľský vzťah olomouckého biskupa voči Danielovi), či brémskym pôvodom; pri identifikácii druhého prichádza do úvahy najčastejšie biskup z poľskej diecézy Kamieň Pomorski (nem. *Cammin in Pommern*). Mesto leží v dnešnej Západopomoranskom vojvodstve (Poľsko). Podrobnú analýzu jednotlivých teórii pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 192 – 193.

[620] Opizo z Mezzanu (mesto v provincii Tarent, severné Taliansko), legát pápeža Inocenta IV. († 1254). Pozri aj Олександр В. Майоров: Звістка Ніколо да Кальві, капелана папи Інокентія IV, про коронацію Данила Романовича. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 4, 2011, s. 187 – 192.

[621] Ide o veľmi dôležitý moment, ktorý len potvrdzuje, že v tomto čase na severovýchod od uhorských hraníc existovali veľmi silné vzájomné väzby. Nie bez svojej váhy tu pochopiteľne bol aj vlastný uhorský záujem, o ktorom sa síce v texte priamo nehovorí, ale je jasný z niekoľkých dôvodov. Jednak sú to rodinné väzby Arpádovcov a haličsko-volynských Rurikovcov (Romanovičovcov) a potom v neposlednom rade aj vlastný štátno-politický záujem Uhorského kráľovstva v tejto oblasti, ktorý by pomohol zahranično-politicky ochrániť jeho severné hranice pred mongolskou hrozbou. Nakoniec to dokazuje, že medzi tými, ktorí presviedčali Daniela, aby prijal kráľovské pomazanie, bola jeho prouhorsky orientovaná matka (o ktorej je to inak vôbec posledná zmienka), švagor jeho syna Leva, Boleslav V. Hanblivý a Zemovit Mazovský, známy aj z iných prouhorských aktivít. Bližšie pozri Мирослав М. Волощук: Коронація Данила Романовича в зовнішній політиці Угорського королівства. In: *Галичина* : *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Roč. 10, 2004, s. 23 – 31.

[622] Pápežské uznávanie a udeľovanie kráľovských titulov panovníkom stredo-východnej Európy pomocou vyslaných legátov prebiehalo i v predchádzajúcich obdobiach najmä v súvislosti so zápasom o investitúru, no a predtým ako určitá snaha hľadať a vytvoriť si oporné politické body vo veľkom celoeurópskom kolbišti, kde sa zápas medzi svetskou a cirkevnou mocou postupne rozohrával už od poslednej tretiny 9. storočia. Také boli v poradí prípady moravského Svätopluka I. (okolo roku 885), ale aj chorvátskeho Tomislava I. (po roku 925). Do tohto počtu patrí aj kráľovský titul pre uhorského (alebo skôr panónskeho) kráľa Štefana I. (okolo roku 1000), ale tiež Boleslava I. Chrabrého (v roku 1025). Pokiaľ šlo o vlastný zápas o udeľovanie biskupskej berly (investitúru), potom od následníkov svätého Petra z Ríma kráľovskú hodnosť dostali: v roku 1076 Boleslav II. Štedrý (Smelý) od pápeža Gregora VII.

biskupov.[623] Inocent totiž uvaľoval kliatbu na tých, ktorí hanili grécku

(† 1085). Pozri Lamperti monachi Hersfeldensis: Annales. In: *Monumenta Germaniae Historica* (ďalej *MGH*) *in us. schol. ex MGH recusi*. Vol. 38. Ed.: Oswald Holder-Egger. Hannoverae et Lipsiae : Hahniani, 1894, s. 284 – 285. (Podrobnosti pozri Tadeusz Wojciechowski: *Szkice historyczne XI wieku*. Kraków : Nakładem Akademii Umiejętności, 1904, s. 143 – 207). V tejto súvislosti sa ako o kráľovi, teda panovníkovi, ktorého autoritu uznal Rím korunováciou, uvažuje aj o švagrovi Boleslava II. Štedrého, vládcovi Kyjevskej Rusi Iziaslavovi Jaroslavičovi a jeho synovi Jaropolkovi, ktorého korunovácia sa pravdepodobne odohrala v Ríme v roku 1075 takisto za pápeža Gregora VII. Pri tejto príležitosti Jaropluk Iziaslavič svoju krajinu odovzdal pod patronát svätého Petra. Pozri Monumenta *Ucraine Historica*. Vol. 1. Ed.: Metropolita Andreas Šeptyckyj. Romae : Centro di studi Superiori Ucraini a Roma, 1964, s. 1, č. 1. Podrobne pozri Martin Homza: Ešte raz k téme kráľovského titulu pre Svätopluka I., alebo odpoveď na odpoveď Jána Steinhübela, ale aj iným, súčasným aj minulým antidicosvätoplukiánom. In: *Historický zborník* : *Vedecký časopis o slovenských národných dejinách*. Roč. 26, 2016, č. 1, s. 139 – 163.

Pokiaľ ide o vlastné 13. storočie, potom v roku 1204 bol pápežským legátom Levom, vyslaným pápežom Inocentom III. († 1216), korunovaný za kráľa bulharský vládca Kalojan. K použitiu titulu „rex Bulgarorum et Blachorum" Kalojanom pozri Dimitri Korobeinikov: A broken mirror : The Kipçak World in the Thirteenth Century. In: *The Other Europe in the Middle Ages* : *Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans*. Ed.: Florin Curta a kol. Leiden a Boston : Brill, 2008, s. 379 – 412 (o intitulatúre s. 398).

Za toho istého pápeža, teda za Inocenta III., ale v roku 1215 sa stal korunovaným kráľom Rusi (*rex Galitiae*) Koloman Haličský, prostredný syn uhorského kráľa Ondreja II. V roku 1238 toho istého Kolomana ako „vznešeného kráľa a vojvodu Slovanov" (*rex et dux Sclavorum ilustris*) tituloval aj pápež Gregor IX. Pozri *CDCr* 4, s. 114 – 115, č. 106 a s. 131, č. 120). V roku 1217 rímsky pápež Honórius III. († 1227) kráľovský titul z Ríma daroval Štefanovi Prvovenčenému zo srbskej dynastie Nemaničovcov. Jedinú zmienku o tomto akte pozri Thomae Archidiaconi Spalatanensis: *Historia Salonitanorum*, s. 162 a 163. Viac pozri Konstantin Jireček: *Istorija Srba, prva kniga* : *do 1537. godine*. Trans.: Jovan Radonič. 2. vyd. Beograd : Slovo Ljubve Godina, 1981, s. 168 – 169. No a 29. júna 1253 bol pravdepodobne v Novogrudku z vôle pápeža Inocenta IV. korunovaný aj litovský Mindovg. Pozri Juliusz Latkowski: *Mendog, król litewski* (ok. 1203 – 12 sierpnia 1263). Kraków : Avalon, 2018, 223 s. (tu s. 92 – 93). Zaslanie koruny Danielovi Haličskému preto treba chápať ako určitý záver tendencie Ríma pripútavať si mocných panovníkov východo-strednej Európy a ich rody na stranu pápežstva.

[623] Daniela v skutočnosti korunoval pápežský legát Opizo, opát Kláštora svätého Pavla v Mezzano v decembri roku 1253. Asistovali mu gniezdnianský arcibiskup Pelko a pravdepodobne aj krakovský biskup Ján Prandota. Detaily ku korunovácii a prehľad doterajšej bibliografie pozri Dariusz Dąbrowski: *Danniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201 – 1264)* : *Biografia Polityczna*. Kraków : Avalon, 213, 538 s. (tu s. 349 – 366). Spomínaná účasť pravoslávneho episkopátu má v texte pravdepodobne len dodatočne legitimizačný zmysel. Napätie medzi pravoslávnou a katolíckou cirkvou je z textu *HVK* celkom zjavné. Dariusz Dąbrowski vo viacerých svojich textoch ale uvažuje, že šlo skôr o ekumenický počin. Vsuvka o tom, že pápež Inocent IV. († 1254) mal v úmysle zvolať všeobecný koncil, ktorý by mal riešiť

pravovernú vieru, a chcel usporiadať koncil o pravej viere a o zjednotení cirkví. Daniel prijal od Boha korunu v meste Drohičin.

Zima 1253 – 1254

Bolo to v čase, keď [Daniel] vyrazil so synom Levom a poľským kniežaťom Zemovitom [Mazovským] do vojny. Jeho brat [Vasilko] sa vrátil, lebo mal zranenú nohu, ale všetkých svojich vojakov poslal s bratom. Kráľ Daniel vstúpil do krajiny Jatvingov a bojoval. Keď sa Lev dozvedel, že Stekint[624] spolu s Jatvingami sa opevnili v lese, kde vytvoril záseky, vyrazil na nich so svojimi mužmi. Príde k záseku, Jatvingovia vyrazia proti nemu na seč z ohrady. Jazdci [Leva] ustupujú. Lev však zosadne z koňa a sám s nimi tuho bojuje. Vidia [jazdci], že Lev bojuje sám s Jatvingami. Nemnohí sa mu vrátia na pomoc. Lev vrazí svoju kopiju do jeho [Stekintovho] štítu, takže ten sa nemohol kryť. [Potom] Lev Stekinta mečom zabije a aj jeho brata prebodne mečom. Oni [Stekint a jeho brat] zomreli. [Lev] ich [Jatvingov] prenasledoval peši a iní sa za nimi hnali na koňoch, bili ich a bodali.

Kráľ Daniel sa zastavil v Stekintovom dome. Lev mu priniesol zbrane Stekinta a jeho brata, aby tým preukázal svoje víťazstvo. Otec kráľ mal veľkú radosť z chrabrosti a srdnatosti svojho syna. Komat[625] prišiel od Jatvingov. Sľubovali, že sa podrobia. No Poliaci, plní žiarlivosti a ľsti, začali podporovať pohanov. Keď sa to dozvedel kráľ Daniel, dal rozkaz vyplieniť krajinu Jatvingov. Stekintov dom bol zborený a dodnes je to miesto pusté. Keď kráľ Daniel šiel pozdĺž jazera, zbadal na brehu krásny kopec a na ňom mesto, ktoré sa predtým volalo Raj.[626] Odtiaľ sa vrátil k sebe domov.

Zima 1252 – 1253

V tých rokoch – alebo predtým, alebo potom – prišli Tatári k Bakote a pripojil sa k nim Milej. Daniel bol vo vojne proti Litovcom a Novogrudku,

---

otázky ortodoxie, vychádzal zo staršej myšlienky pápežstva pričleniť ku katolíckej cirkvi pravoslávnu cirkev Rusi na základe cirkevnej únie.

[624] Stekint, jatvinský vojvoda. Z iných prameňov neznámy.

[625] Komat, jatvinský vojvoda. Z iných prameňov pomerne neznámy.

[626] Raj (st. rus. *Рай*), pôvodne stredoveká osada „Raj" založená Jatvingami na vyvýšenom mieste. V súčasnosti pravdepodobne mesto *Rajgród*, nachádzajúce sa v Podleskom vojvodstve (Poľsko). K ukrajinskej interpretácii, založenej na archeologickom výskume a lokalizácii osady „Raj" do okolia dnešného ukrajinského mestečka Šack (ukr. *Шацьк*) vo Volynskej oblasti pozri Олексій Златогорський a Сергій Демидюк: Дослідження Шацького городища на Волині у 2009 р. In: *Минуле і сучасне Волині і Полісся* : *Сторінки історії Камінь-Каширщини* : *Науковий збірник*. Vol. 37, 2010, s. 245 – 250. Zaujímavý je vlastný názov tejto osady – raj. Ide totiž o výraz, ktorý pochádza ešte z obdobia pred prijatím kresťanstva a znamená miesto „posmrtnej blaženosti". Pozri heslo „Raj" In: Ľubor Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 489.

bol odmäk. Poslal teda svojho syna Leva do Bakoty. Lev vyslal napred svojho dvorského [meno nepoznáme]. Zajali baskaka Mileja[627] a Lev ho priviedol k svojmu otcovi. Bakota sa opäť stala majetkom kráľa, jeho otca. Potom sa [Daniel] so svojím synom zamyslel. Mileja prepustil. Lev sa totiž zaručil, že mu [Danielovi] zostane verný. A keď znovu prišli Tatári, [Milej] zradil a vydal opäť Bakotu Tatárom.

September – október 1254

Potom Kuremsa pritiahol ku Kremencu a bojoval v okolí Kremenca. Andrej [správca] hral na dve strany, raz tvrdil: „*Slúžim kráľovi* [Danielovi]," a inokedy, že slúži Tatárom. Vo svojom srdci mal lož. Boh ho vydal do rúk Tatárov. Rečie im: „*Mám gramotu*[628] *od Batua*." Tatári sa ešte viac na neho rozhnevali, zabili ho a vyrezali jeho srdce.[629] Ale pri Kremenci nič nezískali a vrátili sa do svojich krajín.

Iziaslav [Vladimírovič ?][630] požiadal Tatárov o pomoc v ťažení proti Haliči. Oni mu rečú: „*Ako ty chceš ísť na Halič, veď knieža Daniel je ľúty. Ak ti zoberie život, kto ťa zachráni*?" On ich nepočúval. Zhromaždil svoje vojsko a ide na Halič. Daniel sa o tom dozvedel, zosmutnel, lebo to nečakal. Poslal však na neho svojho syna Romana a všetkých svojich bojarov. Leva už predtým vyslal ku kráľovi [Belovi IV.]. Svojich vojakov šiel vyprevadiť osobne.

[627] V pôvodine *Баскак Милеи*. Baskak (st. rus. *баскак*), turkický termín, ktorým sa označoval predstaviteľ mongolského chána na dobytých územiach, vyberač daní. Milej bolo asi jeho osobné vlastné meno. Inými slovami Lev zajal mongolského vyberača daní Mileja. Pozri Адриан Юсупович: „На двое будущу" : Баскаки в Галицком княжестве в XIII в. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 2, 2012, s. 86 – 90.

[628] *Грамота* (grécky *γράμματαε*), písomnosť právneho, alebo aj súkromného charakteru. Slovenský ekvivalent tohto slova by znel listina, tá však bola obyčajne na pergamene. Na Kyjevskej Rusi sa však *gramoty*, právne alebo súkromné, písali aj na brezovú kôru, ba niekedy i na olovené tabuľky.

[629] Anekdota o vyrezaní srdca Andrejovi, správcovi Kremenca, nemusí byť nutne historická pravda. Autori stredovekých kroník totiž radi využívali svoje texty aj ako morálne exemplá. V našom prípade ide o to ukázať, čo sa stane človeku, ktorý zradí Daniela, respektíve Romanovičovcov. Pozri aj Адриан Юсупович: „На двое будущу", s. 88.

[630] V prípade identifikácie Iziaslava († 1255), kyjevského veľkokniežaťa (1235 – 1236) a kniežaťa kameneckého, historiografia ponúka niekoľko verzií jeho pôvodu: a) Iziaslav Vladimírovič, syn Vladimíra Igoreviča a vnuk Igora Sviatoslaviča, hrdinu zo *Slova o pluku Igorovom*; b) Iziaslav Mstislavič, syn Mstislava Romanoviča Starého; alebo c) Iziaslav Mstislavič, syn Mstislava Udatného. Pozri aj Martin Dimnik: Russian Princes and their Identities in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Mediaeval Studies*. Roč. 40, 1978, s. 157 – 189. Pozri tiež Микола Ф. Котляр: *Історія України в особах* : *Давньоруська держава*. Київ : Україна, 1996, 240 s. (tu s. 224 – 228) a iní.

Ako šiel do Grubešova,[631] ulovil šesť kancov – troch zabil sám rohatinou[632] a troch zabili jeho otroci [mladší družinníci]. Dal mäsa vojakom na celú cestu. Sám sa pomodlil k svätému Mikulášovi a rečie svojim vojakom: „*Ak by to boli aj sami Tatári, nech aj vtedy nevojde strach do vašich sŕdc!*“ Oni odpovedali: „*Nech ti je Boh na pomoci!* (1 *Sam* 11, 7; 28, 5) *My splníme rozkaz tvoj.*“ *6. december 1254*

Roman vzal vojakov, išiel deň a noc. Vpadol na nich nečakane. Ten ale [Iziaslav] nemal kam utiecť. Preto vyliezli na vežu chrámu,[633] tak ako kedysi zaliezli spurní Uhri. Knieža Roman ho preto obkľúčil, a preto oni zomierali od smädu. Na štvrtý deň [Iziaslav] zišiel. Knieža [Roman] ho odviedol ku svojmu otcovi.

Lev sa dopočul, že Fedora [Fiodora] poslal on [Iziaslav] k Soli.[634] Zobral so sebou svojich sluhov, hnal sa za ním. Utiekol však, ale [Fiodorových] ľudí [Lev] zajal.

Potom Vojšelk[635] uzavrel s Danielom mier a dal Mindovgovu dcéru, svoju sestru, za Švarna.[636] Prišiel k Danielovi do Chelmu. Zanechal svoju vládu

[631] Grubešov (st. rus. *Грубешев*), staroruské stredoveké mesto Haličskej Rusi. Patrilo do skupiny takzvaných Červienskych miest (hradov). V súčasnosti ide o najvýchodnejšie položené poľské mesto Hrubieszów (do roku 1802 *Rubieszów*, ukr. *Грубешів*, rus. *Хрубешув*). Nachádza sa v Lubelskom vojvodstve (Poľsko).

[632] Rohatina, špeciálny druh oštepu, respektíve kopije, ktorú používali Slovania pri love na veľké zvieratá (medveď, diviak, atď.).

[633] Domnievame sa, ako sme to nakoniec poukázali pri opise podobnej udalosti v súvislosti s obranou posledného útočiska Kolomana a jeho druhov v roku 1221 v Haliči, že ide o takzvaný westwerk, teda západnú, opevnenú polyfunkčnú časť kostola. O vplyvoch západného stavebníctva na murované kostoly v západných krajinách Rurikovičov pozri literatúru pri opise udalostí z roku 1221.

[634] Identifikácia tejto lokality je sporná. Na základe rekonštrukcie trasy Leva, ktorý bol na ceste z Haliče do Uhorska, sa ako najviac pravdepodobné zdá stotožnenie Soli so Svaľavou, neďaleko Mukačeva (dnes Zakarpatská Ukrajina (ukr. *Свалява*, rusín. *Солява*, maď. *Szolyva*). Ako naznačuje meno lokality, mohla sa tu vyrábať soľ z vody odparovaním, alebo sa tu soľ prevážala zo Sedmohradska cez Verecký priesmyk. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 195. K identifikácii bojara Fedora pozri Мирослав М. Волощук: *„Русь“ в Угорському королівстві*, s. 268 – 269.

[635] Vojšelk (st. rus. *Войшелкъ*, baltorus. *Войшалк*, lit. *Vaišelga, Vaišalga, Vaišvilkas*, † 1268), litovské veľkoknieža († 1267), syn Mindovga (Mindaugasa). Pozri Idem: Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII – XIV ст., s. 10.

[636] Švarn Danielovič (st. rus. *Шварн* alebo *aj Шварно*; v niektorých prameňoch figuruje aj ako *Svaromir*, † 1269), tretí syn Daniela Romanoviča a Anny Mstislavovny. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 394 – 398.

a prijal mníšsky sľub. A dal Romanovi, synovi kráľa [Daniela], Novogrudok od Mindovga a zo svojho Slonim, Volkovyjsk a všetky mestá. Sám sa prosil [aby mohol] ísť na Svätú Horu.[637] A kráľ [Daniel] mu našiel cestu cez Uhorské kráľovstvo. Avšak nepodarilo sa mu dôjsť na Svätú Horu a vrátil sa z Bulharska [späť].

Roky 1256 – 1257

V ROKU 6764 (1256)

Zima 1254 – 1255

Daniel so svojím bratom a synom Levom a Švarnom, ktorý bol ešte mladý, vyrazil proti Jatvingom. Romana poslal do Novogrudku. Roman k nemu prišiel so všetkými Novogrudčanmi i so svojím otcom[638] Glebom[639] a s Iziaslavom Svisločským[640] a z tejto strany prišiel Zemovit s Mazovčanmi a dorazila aj pomoc od Boleslava [V. Hanblivého] so Sandomierčanmi a Krakovčanmi. Bolo to také veľké vojsko, že by sa [ich] plukmi naplnili jatvinské močiare.

Všetky ruské a poľské kniežatá usporiadali poradu. Muži v zbrani rečú: „*Ty si kráľ a vodca všetkých plukov. Ak pošleš do čela niekoho z nás, nebudú nás počúvať. Poznáš vojenský poriadok. Na vojnu si zvyknutý a každý bude mať pred tebou bázeň a báť sa. Choď sám napred*.“

Daniel zoradil pluky a [určil], komu [s akým] plukom ísť, a sám vyrazil na čele. Strelcov poslal vpred, ostatných po oboch stranách cesty. Dvorskému rozkázal, aby ho nasledoval. Sám šiel s malým oddielom ozbrojených otrokov [mladších družinníkov]. Ako išiel, prišiel k nemu jeho syn Lev, sám a rečie mu: „*Ty so sebou nikoho nemáš. Ja s tebou nepôjdem*.“[641] Kráľ mu riekol:

[637] Vojšelk putoval v rokoch 1256 – 1257 na „Svätú Horu“ (gr. *Αγιον Ορος*), to jest Svätú Horu Athos. Tu sa od 11. storočia nachádza pravoslávny mužský mníšsky štát. Kvôli nepokojom v Bulharsku sa však musel vrátiť.

[638] Otec v zmysle tesť, manželkin otec.

[639] Gleb Volkovyjský († po roku 1260), tesť Romana Danieloviča, ktorý mal za ženu jeho dcéru Jelenu Glebovnu. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 351.

[640] K identifikácii Iziaslava Svisločského pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 196.

[641] Nie celkom zrozumiteľná pasáž, pravdepodobne vďaka chybe kopistu. Preložili sme ju doslovne. Grigorij Perfecky ale prekladá podľa možného zmyslu, to jest, že Daniel ide v malom sprievode a Lev si žiada dovolenie, aby mohol ísť s ním. Tak to nakoniec vyplýva aj z nasledujúceho textu, podľa ktorého Daniel nekáže zavolať Leva, ale velí mu rovno, čo má robiť. Lev je teda v jeho bezprostrednej blízkosti.

„*Nech sa stane.*“ A šiel svojou cestou. Sprievodcom mu bol Ankad. A Daniel mu sľúbil, že jeho dedina nebude vypálená.

A prišiel k nemu [ďalší] syn Roman. Keď dorazili k dedine zvanej Boldykišča, poslal [tam Daniel] Leva s bratom. Lev v tichosti obkľúčil dedinu, všetkých pobil. Jediného [muža však] priviedol. Kráľ [Daniel] ho vypočúval. Ten mu rečie: „*V dedine zvanej Privišča*[642] *sa zhromaždili všetci Jatvingovia.*“ Keď to kráľ počul, poslal otroka [mladšieho družinníka] Andreja k dvorskému. Rečie: „*Ak uvidíš, že nás naháňajú, ponáhľaj sa hneď za nami. A rozpusť svoj pluk, nech nás doženie, kto môže.*“ Knieža Vasilko ďalším plukom povedal, aby postupovali ticho ako rys, a svojmu pluku taktiež. Posol bol však mladý a naopak odovzdal slová [kniežaťa]. Dvorskému prikázal, že nesmie rozpúšťať mužov a má držať pluk [pokope].

Avšak jeden Jatving utiekol z dediny Olydikišč[643] [informoval svojich pobratimov o Rusoch] a oni [Jatvingovia] sa vyzbrojili. Na konci dediny zvanej Privišča narazili [Danielovi muži] na strelcov a zahnali ich. Daniel a aj Lev sa za nimi rýchlo vydali. Mocným hlasom volali: „*Žeňte, žeňte Jatvingov*!“ Len čo Jatvingovia zbadali, ako rýchlo sa približujú, zľakli sa a dali sa na útek. Boli už uprostred dediny, keď sa otočili naspäť. Danielovi s Levom tak predsa len bolo súdené na nich zaútočiť. Vrhajú po nich sudlice a [tí] sa opäť dajú na útek. [Jatvinskí] Lukostrelci strieľajú, ale [ťažko] ozbrojených vojakov so sebou nemajú. Keď dobehnú k bráne, začali do seba narážať. Niektorí bežia k bráne. Iní sa obracajú naspäť. Mnohí padajú jeden na druhého. Ľad bol totiž klzký. Daniel s Levom na nich rázne pri bráne skočia. Oni [Jatvingovia] utekajú. A už sa viac nevrátili. Toho dňa bola kráľovi [Danielovi] a jeho bojovníkom dopriata veľká radosť, pretože s neveľkou družinou porazili hrdých Jatvingov, Zlinčanov, Krismenčanov a Pokenčanov. Ako sa píše v *Písme*: Nie od počtu [zúčastnených] v bitke, ale od Boha závisí víťazstvo. (*Prís* 21, 30)

Kráľ [Daniel] ich chcel ďalej prenasledovať, ale Lev sa mu postavil. Rečie: „*Pošli mňa za nimi!*“ Avšak otec ho nepustil. Jeden zas vojak zdvihne svoju pravicu (*Ez* 18, 25; *Dan* 6, 28; *Jer* 5, 28; 10, 23 a *Zjv* 17, 12) vytiahne spoza pása krátky oštep, vrhne ho do diaľky a zrazí knieža Jatvingov z koňa. A zatiaľ čo ten padá k zemi, jeho duša spolu s krvou odchádza do pekla (*Iz* 14, 11 14, 19; *Jer* 3, 19; 31, 15 a *Ez* 31, 16). Daniel s Levom spútavajú [zajatcov], iných vyvádzajú z krovia a sekajú.

[642] Pravdepodobne obec *Krismeńców*. Podlaské vojvodstvo (Poľsko).

[643] V origináli *Олидикищь*.

Prišiel dvorský s plukom a kráľ Daniel mu rečie: „*Zle si mi spravil.*“ Dvorský však odvetil: „*Nie ja a ani moje chcenie, zlo nám učinil posol. Neodovzdal pravdivo tvoje slová.*“ Potom kráľ s Levom zobrali zajatcov a vrátili sa k Vasilkovi a Zemovitovi. Keď sa stretli, bola veľká radosť [z toho koľko] pobili pohanov. A pálili ich domy a drancovali ich dediny. Na noc sa zastavili v [dedine] Privišče. Zmocnili sa majetku [obyvateľov]. Vypálili ich domy. Ráno šli ďalej, plienili a pálili krajinu. Vypálili [osady] Tajsevičovcov, Burali, Rajmočovcov, Komata, Dora. Vydrancovali [ďalšie] mestá a do tla ešte raz vypálili Stekintov dom. Zastavili sa v dedine Korkovičovcov. Predivné bolo, že také množstvo vojakov a koní sa dokázalo nasýtiť z dvoch dvorov. (*Mt* 14, 13 – 21)[644] Čo už nemohli zjesť sami, ani ich kone, spálili.

Na druhý deň prišlo od Jatvingov ich knieža Jundil a rečie: „*Daniel, dobrú družinu držíš! Veľké sú tvoje pluky!*“ Za rána [znovu] vyrazili. Plienili a vypaľovali krajinu. A vojaci neutrpeli žiadnu ujmu [od Jatvingov]. Kedysi bývali chrabrí, avšak potom im Boh vložil do sŕdc strach. Tej noci sa zastavili v močiaroch na ostrovoch. Ráno prišli Jatvingovia. Ponúkli rukojemníkov a mier. Prosili [Daniela], aby zajatcov nezabíjal. Potom sa z Božej milosti s veľkou cťou a slávou, pretože zdolal svojich nepriateľov, vrátil do svojej krajiny.

Zima 1255 – 1256?

Neskôr chcel [Daniel] na nich [Jatvingov] znova vpadnúť a začal zhromažďovať vojsko. Len čo sa to Jatvingovia dozvedeli, poslali poslov a deti, zaplatili daň a sľúbili, že mu budú poddaní a vo svojej krajine budú stavať mestá [hrady?].[645]

V ROKU 6765 (1257)

Začiatok roku 1256

Daniel vyslal Konštantína, zvaného Položišila, aby zbieral od nich [Jatvingov] daň. Konštantín vyrazil a vybral od nich daň – čierne kunie kožušiny a biele striebro. Z tejto jatvinskej dane odovzdal dar vojvodovi Signevovi, aby sa dalo na známosť: dozvedela sa celá Poľská krajina, že Jatvingovia platia daň kráľovi Danielovi, synovi veľkého kniežaťa Romana. Po smrti veľkokniežaťa Romana totiž nikto z ruských kniežat s Jatvingami nebojoval, okrem jeho syna Daniela. Bohom mu bola daná táto daň. Na vedomie

[644] Autor tejto časti *Gesta Danieli* pravdepodobne intenčne asociuje nasýtenie vojakov z dvoch dvorcov s novozákonným nasýtením zástupov Ježišom Kristom pri zázraku rozmnoženia piatich chlebov a dvoch rýb (*imitatio Christi Mt* 14, 13 - 21).

[645] Na tomto mieste by sa asi viac hodil preklad *городъ* ako hrad, lebo tu podľa všetkého ide už o moderný spôsob riadenia dobytej krajiny prostredníctvom budovania opevnených kamenných centier – hradov, centier správy, ekonomiky i náboženstva. Daniel tak mieni robiť podľa vzoru susedných nemeckých rytierov.

Poľskej krajine dal, a pre poučenie [svojich] potomkov [nechal zapísať], že Boh Danielovi [takto] doprial preukázať svoju udatnosť. Ako to napísal múdry kronikár [chronograf], dobrodenia sa slávia stáročia. Tak sme aj my rozprávali o mnohých vojnách, napísali sme aj o Romanovi [II. Mstislavičovi]: už predtým sme o ňom písali, no teraz sme o ňom napísali naposledy…

Roky 1253 – 1254

Potom, ako už sme skôr rozprávali, kráľ [Belo IV.] dal veľký sľub Romanovi [Danielovičovi], ale nesplnil ho. [Belo IV.] Opustil ho [Romana] v meste Ineperec.[646] Odišiel preč – dal mu sľub [že mu bude na pomoci], no nepomohol mu. Klamal ho, pretože chcel získať jeho mestá. Veď on sa zaprisahával prísahou pred Bohom Romanovi i jeho kňažnej [Gertrúde], že ak dobyje Nemeckú krajinu, dá ju celú Romanovi. Kňažná však, lebo poznala jeho [Bela IV.] charakter, upevnila [prísahu pobozkaním] kríža, no on mu [Romanovi] aj tak nijako nepomohol.[647]

Na neho [Romana] často útočil vojvoda[648] [Přemysl Otakar II.]. Raz pritiahol s veľkým vojskom, bojovali a zastavil sa na vzdialenosť jedného poprišťa[649] od mesta. Nemohol získať hrad. A tak mu láskavo rečie:[650] „*Zanechaj uhorského kráľa, veď si môj príbuzný a švagor.*[651] *Rozdelíme si spolu Nemecká krajinu. Uhorský kráľ-rex*[652] *toho veľa sľubuje, ale neplní.* (*Ž* 15(14), 2; 93, 4

[646] Podľa všetkého dnes Hainburg alebo Kahlenberg. Pozri Алексей В. Мартынюк: „Австрийский стол“ князя Романа Даниловича, s. 141. Prehľad iných názorov pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 376 – 377

[647] Veľmi nelichotivá charakteristika uhorského kráľa Bela IV. ako krivoprísažníka. Dovoľujeme si na túto pasáž upozorniť aj kvôli tomu, že veľmi vypuklo v *HVK* kontrastuje s obrazom jeho otca Ondreja II. a pritom náš čitateľ je navyknutý vnímať oboch spomenutých panovníkov presne v opačnom garde.

[648] Tu slovo vojvoda v podobe *гер*[*ь*]*цик*, čo znovu poukazuje na dobrú znalosť autora *HVK* reálií v krajinách na juh a západne od Haličskej a Volynskej Rusi.

[649] Poprište (st. rus. *попьрище*), staroruská diaľková miera na zmeranie a vyjadrenie veľkých vzdialeností. Zodpovedá jej niekoľko diaľkových hodnôt: a) okolo 185 m; b) okolo 1480 m; c) vzdialenosť prejdená za jeden deň chôdze.

[650] Autor nasledujúci prehovor Přemysla Otakara II. chápe ironicky.

[651] Roman Danielovič a Přemysl Otakar II. mali v tom čase za manželky vojvodkyne z krvi Babenbergovcov. Roman Gertrúdu a Přemysl Otakara II. Margitu. Nominálne boli teda obaja rakúskymi vojvodami. Pozri aj Norbert Mika: *Walka o spadek po Babenbergach*, s. 36 – 38.

[652] V poradí ďalšie veľmi dôležité sémantické umocnenie významu titulu uhorského kráľa, ktorý okrem tradičnej východoslovanskej podoby kráľ (*король*),

a *Prís* 1, 3) *Ja ti hovorím pravdu a nech mi je svedkom pápež a dvanásť biskupov, že ti dám polovicu Nemeckej krajiny*."[653]

Onomu [Přemyslovi Otakarovi II.], že [Roman] rečie: „*Dal som* [svoje] *slovo otcovi,*[654] *uhorskému kráľovi, nemôžem ťa poslúchnuť, bola by to hanba a hriech nevyplniť sľub*." Poslal k uhorskému kráľovi všetky slová, ktorými ho chcel oklamať vojvoda a prosil od neho pomoc. No ten mu pomoc neposlal, ale chcel od neho jeho mestá [hrady]. Sľuboval mu za ne dať iné mestá [hrady] v Uhorsku.[655] Kňažná pochopila, že ide o úskok, a rečie: „*Môjho syna*[656] *si vzal pre* [svoju] *dcéru, no držíš ho ako rukojemníka. Teraz chcete ešte naše mestá* [hrady]. *A my kvôli tomu trpíme a umierame od hladu*!" Bolo to tak, že [jedna] baba chodila v meste Viadne [Viedne] tajne nakupovať jedlo a nosila im ho, lebo už mali taký hlad, že chceli jesť aj kone.

Koniec september 1253

Kňažná povedala: „*Knieža, choď k otcovi*." Ale boli v obkľúčení, takže [Roman] nemohol odísť. Keď videl jeho [Romanovu] dobrotu, podporil

je označovaný aj synonymným latinským *rex*. Ako vidíme u Daniela a aj u Přemysla Otakara II., zostávajú pri prostom titule *король*.

[653] Táto časť dialógu je nepochybne prehnaná. Pápež Inocent IV. totiž v spore medzi Belom a Přemyslom Otakarom II. stál na strane Bela IV. No a Přemysl v danom čase nedisponoval podporou 12 biskupov, veď vo vlastných Českých krajinách boli biskupi len dvaja (Praha a Olomouc). Pozri aj Rostislav Nový: Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiki přemyslouského období). In: *Sborník archivních prací*. Roč. 10, 1960, č. 1, s. 181 – 214.

[654] Označenie uhorského kráľa Bela IV. ako otca Romana korešponduje s chápaním hierarchie haličských, vladimírskych a možno aj dobových poľských a iných kniežat, pre ktorých inštitút uhorskej kráľovskej koruny potvrdenej autoritou Ríma bol počas dlhých rokov autoritou podobnou otcovi v rodine. Uhorský kráľ tak vo východo-strednej Európe vystupoval ako „otec" iných vládcov. Nie nepodobne ako východofranský kráľ (zväčša vo funkcii rímskeho cisára) pre České, či Rakúske krajiny. S takýmto chápaním korešponduje aj vyššie spojenie kráľ-*rex*.

[655] Tu slovo *город*, skôr znovu vo význame hrad, a v prenesenom význame územno-správna jednotka. Inými slovami Belo IV. mal podľa informácie autora *HVK*, ponúknuť Romanovi výmenou za jeho držbu v Rakúskych krajinách niekoľko uhorských komitátov. Takýto plán sa nám nezdá nijako nepravdepodobný, keďže vieme, že podobne to Belo IV. urobil so svojím zaťom Rastislavom Michajlovičom, ktorého urobil pánom Mačvy, to jest územia na hraniciach medzi Uhorským kráľovstvom, Bulharským cárstvom a Srbskom. Pozri Ђура Харди: Ростислав Михаилович „Dominus de Machou". In: *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*. Roč. 6, 2006, s. 59 – 70. Idem: Чи Ростислав Михайлович був баном Мачви. In: *Actes testantibus* : *Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* : *Україна* : *Спадщина, національна свідомість, державність*. Roč. 20, 2011, s. 197 – 204.

[656] Fridrich († 1268), syn z druhého manželstva Gertrúdy s Hermanom VI. Bádenským. Pozri Norbert Mika: *Walka o spadek po Babenbergach*, s. 32, 50, 54, 65 a 71 – 72.

ho Verenger zvaný Prosvil,[657] lebo bol kedysi spolu s ním na vojne. Zľutoval sa nad Romanom, prišiel s vojskom a vyviedol Romana z hradu. A už sme predtým rozprávali, ako Vojšelk dal Romanovi Novogrudok.

Rok 1254

Kuremsa tiahol proti Kremencu. Potom Daniel zahájil vojnu proti Tatárom. Dohodol sa s bratom a so synom a poslal Dionýza Pavloviča, aby zaujal Mežibožje.[658] Potom zas bojovali ľudia Daniela a Vasilka v Bolochove[659] a Levovi [muži bojovali] v Pobužii a s ľuďmi tatárskymi. Keď nastala jar, poslal [Daniel] svojho syna Švarna na Gorodok aj na Semoc[660] a na všetky mestá. A [Švarn] dobyl Gorodok i Semoc a aj všetky mestá kontrolované Tatármi: Gorodesk a pozdĺž [rieky] Teterev[661] až do Žeďčevieva. Vozvjagľania Švarna podviedli, zajali tiuna a nenechali ho vykonávať [jeho úrad]. Švarn sa zmocnil všetkých miest a vrátil sa [k otcovi]. Po ňom prišli k Danielovi Bieloberežania, Čerňatinčania,[662] Vozyjaglu a všetci Bolchovčania. Mindovg poslal k Danielovi. Rečie: „*Pošlem k tebe Romana* [syna Daniela] *s Novogrudčanmi, aby si vyrazil k Vozvjagli*[663] *a odtiaľ ku Kyjevu*.“ Určil stretnutie vo Vozvjagli.

Jar 1255

V ROKU 6766 (1258)

Leto – jeseň 1255

Daniel s bratom tiahli s veľkým vojskom k Vozvjagli, čakajúc správy od Romana a Litovcov. Stáli pri Korecku.[664] Čakali celý deň na správy od nich a [potom] vyrazili k Vozvjagli. Najprv [Daniel] poslal svojho

[657] K identifikácii Bernharda Preussela pozri Алексей В. Мартынюк: „Веренгер, прироком Просвел“ : Имя в истории Древней Руси и средневековой Австрии. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. Roč. 3 (53), 2013, s. 88 – 89. *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 200.

[658] Priestor okolo horného toku rieky Bug.

[659] Bližšie pozri poznámku č. 321.

[660] Semoc (st. rus. *Съмоць*, ukr. *Сумці*), staroruské mesto Semoca, v súčasnosti dedina Suemcy, nachádzajúca sa v Žytomírskej oblasti (Ukrajina).

[661] Teterev (st. rus. a rus. *Тетерев*, ukr. *Тетерів*), pravý prítok rieky Dneper.

[662] Dnes *Великий Чернятин*, Chmeľnická oblasť (Ukrajina).

[663] Vozvjagľa (st. rus. *Възъвягля*), v súčasnosti sa na mieste tohto stredovekého mesta nachádza mesto Novograd-Volynský (ukr. *Новоград-Волинський*), ležiace v Žitomírskej oblasti (Ukrajina).

[664] Koreck (ukr. *Корчик*), rieka pretekajúca Koreckým rajónom Žitomírskej oblasti na Ukrajine. Zároveň aj názov dediny v Šepetivskom rajóne Chmeľnickej oblasti (Ukrajina).

syna Švarna, aby obišiel mesto, aby im nikto neutiekol. Bolo s ním päťsto vojakov. Keď obyvatelia mesta zbadali s kniežaťom len hŕstku bojovníkov, smiali sa stojac na mestských hradbách. Na druhý deň ráno však pritiahol Daniel s obrovským množstvom plukov, so svojím bratom a synom Levom. Keď to obyvatelia mesta zbadali, zachvátila ich hrôza, nevydržali a vzdali sa. A [Daniel] mesto zapálil, no ľudí vyviedol a nechal, aby ich rozdelili – koho pre svojho brata, koho pre Leva a ďalších Švarnovi. Potom, ako sa zmocnil mesta, vrátil sa domov.

Keď Roman a jeho Litovci prišli k mestu [Vozvjagl], Litovci vyliezli na hradby. Nevideli však nič než spálenisko a psov behajúcich po meste. Oni [Litovci] horekovali, pľuli a hovorili svojim [jazykom]: „*Janda*!" Vzývali svojich bohov Andaja a Diviriksa[665] a spomínajúc všetkých svojich bohov, to jest besov.

Potom išiel Roman za svojím otcom, vzal so sebou len pár ľudí a ostatných pustil domov. Daniel s Vasilkom sa veselili [oslavujúc víťazstvo] a Lev odišiel k sebe domov.

No Litovci popremýšľali a pokračovali v bojoch. Boli totiž veľmi rozhnevaní. Prišli a vyplienili okolie Lucka, no Daniel a Vasilko o tom nevedeli. Avšak pomocné kniežatá Daniela a ľudia Vasilka: Juraj, dvorský Alex a ďalší, ich začali prenasledovať. Ako ich prenasledovali, dostihli ich pri Struze.[666] Jazdci sa stretli [v boji]. [Litovci] podľahli a dali sa na útek. Bodali a sekali [Litovcov], zahnali ich do jazera. Desať mužov sa chytalo za jedného koňa, mysleli si totiž: „*Kôň nás vynesie*". Takto sa topili, topení anjelom, poslaným od Boha. V jazere sa nakopilo toľko mŕtvol, štítov a heliem, že miestni mali zisk, keď ich vytiahli. Strašné krviprelievanie pripravili Litovcom. Po víťazstve [Rusi] ďakovali Bohu a svätej Bohorodičke a poslali sajgat[667] Danielovi a Vasilkovi a Daniel a Vasilko sa tešili z Božej pomoci proti pohanom. Boli to ľudia Mindovga a ich vojvoda Chval, ktorý mal na svedomí veľké vraždenie v Černigovskej krajine a Sirvid Ruškovič. Sirvid utiekol, ale Chval bol zabitý, rovnako ako mnohí ďalší.

[665] O týchto bohoch pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 202.

[666] Bližšie neidentifikovaný riečny tok.

[667] Sajgat (st. rus. *сайгат*), mongolský termín pre vojnovú korisť.

V ROKU 6767 (1259)

Koniec roku 1256

Kuremsa nečakane vytiahol na Daniela a Vasilka. Prišiel Vasilko, ktorý zbieral vojsko vo Vladimíre, a Daniel v Chelme. Poslali [poslov] za Levom, aby išiel s nimi.

Kuremsa ešte neprekročil [rieku] Styr[668] a poslal [svojich] ľudí k Vladimíru. Keď [jeho] ozbrojenci prišli k mestu, vytiahli proti ním pešky obyvatelia mesta a urputne s nimi bojovali. Vtedy [nájazdníci] utiekli z mesta, prišli ku Kuremsovi a hovorili mu: „*Obyvatelia mesta s nami urputne bojujú*."

Daniel a Vasilko sa však ďalej chystali, lebo si želali boj s Tatármi.

Stalo sa však, že za [naše] hriechy Chelm začal horieť [a to vinou jednej] prekliatej baby.[669] Neskôr rozpovieme o založení mesta, o výzdobe chrámu i o onej strašnej skaze, všetkým tak žalostnej. Síce, plamene boli také, že po celej krajine bolo vidieť [ich] žiaru. Akože, keď si sa díval z Ľvova,[670] videl si na belzských poliach plamene ohromného požiaru. Ľudia si mysleli, že mesto podpálili Tatári a rozpŕchli sa do lesov. Preto sa [vojská Daniela, Vasilka a Leva] nemohli zísť. Daniel sa stretol s bratom a utešoval ho, že [kvôli] Bohom zoslaným hrôzam netreba mať pohanský smútok, ale treba dúfať v Boha a jemu zveriť svoj žiaľ. (*Ž* 2, 12; 55(54), 23; 118(117), 8; *Iz* 16, 3; 17, 14; *Jer* 8, 25; 31, 14 a *Bar* 4, 23; 4, 34) Tak aj bolo.

Potom išli do Vladimíra, zhromaždili malú družinu. Prosili Boha, aby ich zachránil pred vpádom Tatárov, nemohli totiž zhromaždiť družiny, [hoci po vojakov] posielali tam aj onam. Vasilkovým ľuďom sa podarilo vyjsť a stretnúť Tatárov, aj ich pobili [Tatárov], aj vzali zajatcov.

13. november – 6. december 1256

Keď potom Kuremsa stál pri Lucku, učinil Boh veľký zázrak. Luck nebol opevnený ani pripravený [k obrane]. Zbehlo sa do neho množstvo ľudí. Bola zima a veľká voda. [Kuremsa] pritiahol k Lucku, ale nemohol prekročiť rieku. Chcel sa zmocniť mosta. Obyvatelia mesta preto most strhli. [Kuremsa] dal pristaviť kameňomety, lebo ich chcel zahnať. Boh však učinil zázrak,

[668] Styr (st. rus. *Стырь*, ukr. *Стир*, bielorus. *Стыр*, rus. *Стыр*), rieka tečúca severozápadnou časťou Ukrajiny a Bieloruskom, pravý prítok rieky Pripiať.

[669] Baba (st. rus *баба*), to jest stará žena. Tu v pejoratívnom význame. Pozri heslo „Baba" In: ĽUBOR KRÁLIK: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, s. 57.

[670] Jedna z prvých zmienok o existencii tohto mesta založeného Levom Danielovičom. K lokalizácii belzských polí pozri ВІТАЛІЙ ЛЯСКА: (Без)людні поля між Львовом та Белзом у XIII столітті. In: *Княжа доба*: *Історія і культура*. Roč. 11, 2017, s. 75 – 93 a iní.

a aj svätý Ján i svätý Mikuláš. Nastal taký vietor, že zrážal kameňomety a kamene vrhal späť na nich [útočníkov]. Keď potom znovu silno hádzali kamene, Božou mocou sa im kameňomet zlomil. Takto bez úspechu sa vrátili do svojich táborov, čiže do stepi.

Ako sme už písali skôr [v povesti o] Kuremsovej vojne a požiari v meste Chelm. Mesto Chelm bolo založené Božím vnuknutím. Keď Daniel vládol vo Vladimíre, založil mesto Uhruvsk[671] a ustanovil v ňom biskupa. Raz, keď jazdil po poliach a lovil zver, uvidel krásne zalesnené miesto na kopci, obkolesené poľami. A spýtal sa miestnych [ľudí]: „*Ako sa to toto miesto volá*?" Oni mu rečú: „*Jeho meno je Chelm*."[672] A [Danielovi] sa toto miesto zapáčilo a pomyslel si, že na ňom postaví mestečko. Bohu i svätému Jánovi Zlatoústemu prisľúbil, že na jeho počesť tam vystaví chrám. Postavil teda malé mestečko. A keď videl, ako mu Boh pomáha a [svätý] Ján mu je nápomocný, založil on inakvejšie mesto. Také, ktoré nedokázali dobyť ani Tatári, keď Batu ovládol celú Ruskú krajinu. Vtedy bol vypálený Chrám svätej Trojice, ale potom bol znova vystavaný.

Keď Daniel uvidel, že Boh ochraňuje toto miesto, začal tam pozývať Nemcov a Rusov, cudzincov a Poliakov. Deň za dňom prichádzali rôzni mladí [učni, tovariši] a majstri. Utiekali sa ta pred Tatármi sedlári, výrobcovia lukov a tulcov, kováči železa, medi i striebra.[673] Všetko ožilo, a zaplnilo sa dvormi pole okolo mesta.

---

[671] Pozri poznámku č. 173.

[672] Chelm (st. rus. *Холмъ*, rus. a ukr. *Холм*), od *chlm*, hora. Pozri napríklad v slove Panónhalma (Panónsky chlm, hora) v Zadunajsku, alebo Kráľovský Chlmec na východnom Slovensku. Ako najpravdepodobnejší čas fundácie mesta Chelm pripadá prvá polovica dvadsiatych rokov 13. storočia. Pozri aj Олександр Б. Головко: Місто Холм в державно-політичному розвитку і духовно-ідеологічному житті Русі в середині XIII ст. In: *Король Данило Романович : Культурна і державотворча спадщина його доби*. Ed.: Микола Бевз a Юрій Лукомський. Львів : Растр–7, 2016, s. 92 – 103.

[673] Hoci sa listina o založení mesta Chelmu nezachovala, máme tu nepochybne dočinenia s lokáciou mesta na nejakom (najskôr magdeburskom) druhu nemeckého práva. Bol by to v podstate prvý takýto právny akt v rámci Rusi. Zdá sa, že aj v tomto prípade sa Daniel inšpiroval aktuálnymi historickými procesmi, ktoré prebiehali v rámci Uhorska, Poľska i Čiech. Pozri Володимир С. Александрович: Холмське будівництво короля Данила Романовича. In: *Княжа доба : Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 35 – 78. Idem: *Przywrocona pamięci : Ikona Matki Boskiej Chełmskiej : Ikonografia – kult – kontekst społeczny*. Ed.: Andrzej Gil; ks. Mirosław Kalinowski a Ihor Skoczylas. Lublin a Lwów : Wyd-wo KUL, 2016, 328 s.

[Daniel] postavil Chrám svätého Jána, krásny a veľkolepý. Stavba to bola takáto: klenby štyri, z každého rohu oblúk, stojaci na štyroch ľudských hlavách, vytesaných nejakým majstrom. Okná tri, ozdobené rímskymi sklami, pri vstupe k oltáru stáli dva stĺpy [vytesané] z celého kameňa a nad nimi klenba a kupola zdobená zlatými hviezdami na lazúre. Vnútri neho podlaha bola odliata z medi a čistého olova, tak sa blýskala ako zrkadlo. Dvoje jeho dverí boli zdobené bielym haličským a zeleným chelmským tesaným [kameňom], ozdoby od nejakého majstra Avdeja [Amadea?] vyrobené [so] všetkými farbami a zlatom, na predných [dverách] bol vyobrazený Spasiteľ a severných svätý Ján, takže všetci, ktorí to videli, boli udivení. [Daniel] vyzdobil ikony, ktoré priniesol z Kyjeva, drahokamami, zlatými korálkami – [ikony] Spasiteľa a Svätej Bohorodičky, ktoré mu dala sestra Fedora[674] z kláštora svätého Fedora. Ikony priniesol z Ovruče[675] a ikonu Obetovanie Pána mal od svojho otca. Boli nevídané, ale zhoreli v Chráme svätého Jána. Jediný Michael zostal z týchto zázračných ikon! A zvony priniesol z Kyjeva a ďalšie boli odliate tu, no všetky oheň spálil.

Uprostred mesta stála vysoká veža,[676] (*Sdc* 9, 51) aby z nej [bolo možné] ostreľovať[677] okolie mesta. Spodok do výšky 15 lakťov [7 – 7, 6 metra] bol postavený z kameňa. Inak bola celá vystavaná z tesaného dreva a nabielená ako syr [tvaroh], takže svietila na všetky strany. Studenec, to jesť studňa, bol

[674] Fedora Romanovna, staršia sestra Daniela Romanoviča. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów*, s. 45 – 51.

[675] Ovruč (st. rus. *Уручь, Вручий*, ukr. *Овруч*), staroruské mesto, centrum kmeňa Drevľanov. Leží na rieke Norin. V súčasnosti rovnomenné mesto v Žitomírskej oblasti (Ukrajina).

[676] V pôvodine: „Вежа же в срѣде города высока“. Ak by nešlo o biblickú alúziu, potom stavba kamennej veže uprostred mesta Chelm by mohla byť peknou ukážkou prenikania dobových stavebných techník. Vežové stavby boli jednou z typických dobových stavieb, ktorých výskyt sa v súvislosti s križiackymi výpravami rozširoval z mediteránskej oblasti smerom na sever. Uhorské kráľovstvo bolo opäť mediačným uzlom, z ktorého sa stavby vežového typu šírili smerom na sever a východ. Pripomeňme, že rovnako stretnutie panovníkov na Spiši i vo Zvolene sa odohrali práve v takýchto stavbách. Popis veže v Haliči je preto cenným svedectvom v poznaní takýchto stavieb. K vežovým stavbám, ktoré vznikali okolo polovice 13. storočia na územiach bvalého Uhorského kráľovstva, vrátane jeho chorvátskej časti, pozri MAGDALÉNA JANOVSKÁ: Building Activities in Spiš in the thirteenth Century in the Context of the Hungarian Kingdom. In: *Slovakia and Croatia* 1, s. 269 – 290.

[677] V pôvodine: „…якоже бити с нелѧ окрест града…“ Tu *biť*, v zmysle *páliť*, *ostreľovať*. Bližšie pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 206.

v jej blízkosti, hlboký 35 siah [73 metrov]. Chrámy [boli] prekrásne. Meď od ohňa sa roztekala ako smola.

Okolo [Daniel] vysadil krásny sad a vystaval chrám na pamiatku Svätých Nezištných.[678] Mal 4 stĺpy z celého tesaného kameňa, ktoré niesli klenbu. Z toho istého [kameňa] aj druhý oltár svätého Demetra. Stojí tis[679] pred bočnými dverami, je krásny, prinesený zďaleka.

Vo vzdialenosti [jedného] poprišťa [1064 – 1480 m] od mesta stojí kamenný stĺp, a na ňom vytesaný kamenný orol. Výška kameňa [je] 10 lakťov, s hlavami a podnožím 12 lakťov [7 – 8,4 m].[680]

Keď [Daniel] uvidel skazu mesta, vošiel do chrámu a uvidel [aj tam] skazu. Veľmi sa rozosmutnel. Pomodlil sa k Bohu, potom obnovil chrám, [ktorý] vysvätil biskup Ivan. A opäť sa pomodlil k Bohu a postavil ho ešte pevnejším a vyšším. Ale takú vežu už vystavať nemohol, lebo musel stavať aj iné hrady proti bezbožným Tatárom, preto ju nevystaval.

V ROKU 6768 (1260)

[Daniel] vystaval veľký chrám v meste Chelm [zasvätený] Svätej a Nepoškvrnenej Panne Márii, veľkoleposťou a krásou nie menší, než predošlé [chrámy].Vyzdobil ho zázračnými ikonami. Z Uhorska priniesol nádobu z purpurového mramoru, zhotovenú s nevídaným citom, s dračími hlavami po obvode. Postavil ju pred ikonostasom, nazývaným cárskymi dverami a urobil z nej krstiteľnicu na svätenie vody na Zjavenie Pána. Blahoslavený

[678] V pôvodine: „…сѧтых безмездников“, to jest „svätých bezmezdníkov“ (pracujúcich bez mzdy). Takto v pravoslávnej cirkvi nazývajú svätých Kozmu a Damiána, bratov-dvojčatá, ktorí pôsobili v 3. storočí v Sýrii ako nezištní lekári. Pravoslávna cirkev ich nazýva aj bratmi „bezsrebrennikmi“ (*безсребрници*), to jest tými, ktorí neberú za svoju prácu striebro (peniaze). Pozri Володимир С. Александрович: Холмське будівництво короля Данила Романовича, s. 56 – 57.

[679] V pôvodine: „…же ти предъ бочными двѣрми красенъ, принесенъ издалеча.“ Sporná pasáž textu *HVK*, ktorá sa v historiografii prekladá rozlične: buď ako *tis* (*strom*) alebo *ikona* pred bočnými dverami. My sa prikláňame k textologickej analýze Dariusza Dąbrowského. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 206.

[680] Stĺp s výškou cca 8 metrov, na ktorého vrcholci bola umiestnená kamenná socha, bol bez všetkých pochýb dôležitou materializáciou moci Daniela a odkazom na jeho byzantské, cisárske rodinné korene. S týmto azda súvisí aj informácia o hlavách (orla). Ako je totiž známe, byzantský orol sa spodoboval s dvoma hlavami. Pozri Юрій Диба: Холмський пам’ятник перемоги поблизу Ярослава 1245 року. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 89 – 130.

biskup Ivan nechal vyrezať [na ňu vrchnák] z pekného dreva hodnú obdivu a pozlátil ju z vonku i zvnútra.[681]

Zima 1258 – 1259

Po uplynutí nejakej doby pritiahol bezbožný, zlý Burundaj s množstvom dobre vyzbrojených tatárskych plukov. Nahradil totiž Kuremsu. Daniel bojoval s Kuremsom a nikdy sa Kuremsu nebál, lebo Kuremsa mu nikdy nemohol uškodiť. Tak to bolo až do chvíle, keď prišiel Burundaj s veľkou silou. Poslal k Danielovi posla. Rečie: „*Idem na Litvu. Ak si môj spojenec, poď so mnou.*"

Daniel si sadol s bratom a so synom [Levom?]. Boli smutní. Dumali. Vedeli, že ak Daniel pôjde, s dobrým sa nevráti. Dohodli sa všetci. Vasilko pôjde namiesto brata. Brat ho vyprevadil po Brest. Poslal s ním svojich ľudí. Pomodlil sa k Bohu, svätému Spasiteľovi Vykupiteľovi, lebo taká ikona je v meste Meľnik [Mielnik],[682] v Chráme Najsvätejšej Bohorodičky a dnes je veľmi ctená. Kráľ Daniel prisľúbil vyzdobiť ju [ikonu] okrasami.[683]

Vasilko išiel sám za Burundajom cez Litovskú krajinu, [keď] kdesi narazil na Litvu, a pobil ich. Burundajovi priviezol sajgat. A Burundaj pochválil Vasilka: „*Hoci tvoj brat neprišiel*" (…)[684] Vasilko jazdil a bojoval s ním. Hľadal

[681] Miesto nie je celkom jasné. Predpokladáme však podobne ako Grigorij Perfecky, že šlo o vrchnák na krstiteľnicu. Pozri *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 76.

[682] Meľnik (st. rus. *Мѣл[ь]ник*, bielorus. *Мельнік*, rus. a ukr. *Мельник*), historická lokalita na severovýchode Poľska, blízko hranice s Bieloruskom. V súčasnosti obec *Mielnik* v Podleskom vojvodstve (Poľsko).

[683] Klasický príklad devociálnej modlitby za ochranu osoby a zdravia podľa logiky „dávam, aby som dostal", typická nielen pre Slovanov a živá dodnes v mentalite veriaceho človeka.

[684] Zdá sa, že tu chýba časť vety, ktorú však obsahovo môžeme doplniť dvojako. Burundaj chváli Vasilka a naráža na to, že Danielova absencia v podstate nijako neohrozila výsledok ťaženia. Alebo je tu druhá možnosť, podľa ktorej sa možno domnievať, že ani Daniel by nebol v boji proti Litve taký úspešný, ako sa ukázal Vasilko. Jedna i druhá možnosť prezrádza, že na dvore Vasilka bol vlastne pôvodný rukopis *HVK* spísaný na počesť Daniela, ďalej redigovaný v prospech Vasilka. K výprave Burundaja pozri Леонтий В. Войтович: *Лев Данилович*, s. 108 – 117.

svojho synovca Romana, plienil Litovskú i Naľščanskú krajinu.[685] A [svoju] kňažnú [Dúbravku][686] i svojho syna Vladimíra[687] ponechal u brata [Daniela].

Potom [konečne] kráľ Daniel vyšiel [s vojskom] a zmocnil sa Volkovyjska[688] a jeho kniežaťa Gleba. No poslal ho [preč], pretože ho prechovával vo veľkej úcte [bol jeho tchánom]. Na Volkovyjsk šiel preto, aby zajal svojho nepriateľa Vojšelka a Tevtivila [*sic!*]. V meste ich nenašiel, hľadal ich v okolí, posielal svojich ľudí, ale nenašiel ich. Veľkú lesť vykonali obaja: Vojšelk zajal jeho syna Romana. Potom poslal [Daniel] Michala [?] plieniť pozdĺž Zelvy.[689] Hľadal ich [Vojšelka a Tevtivila], ale nenašiel ich. Potom sa rozhodol ísť na Grodno.[690] Myslel, že oni tam [môžu byť].

Poslal teda za svojím synom Levom i za svojimi ľuďmi. Prišli do mesta Meľnik. Chcel ísť na Goroden, všetci sa ponáhľali, ale prišla správa od Poliakov kráľovi Danielovi, že Tatári sú v krajine Jatvingov.

Lev rečie: „*Tvoji bojovníci sú hladní a kone tiež.*“ [Daniel] mu odvetil. Rečie: „*Pošleme stráže k Vizni.*“[691] Kráľ Daniel dal bojovníkom aj ich koňom dostatok potravy.

[Ešte] predtým boli vyslaní dvaja poslovia do krajiny Jatvingov, aby zistili [niečo] o bratovi. Keď Tatári prišli do krajiny Jatvingov, poslov zajali a pýtali sa ich: „*Kde je Daniel*?“ Oni odpovedali: „*Je v Meľniku.*“ Tatári riekli: „*On je náš spojenec, jeho brat bojoval spolu s nami. Ideme tam*!“

---

[685] Naľščanská krajina, respektíve Naľščany (rus. *Нальщаны*), historická oblasť včasnostredovekej Selii (Selonii), neskôr súčasť Litovského veľkokniežatstva. Súčasná lokalizácia tejto oblasti je predmetom diskusií a predpokladá sa, že Naľščanská krajina sa nachádzala buď na území dnešného Bieloruska, Litvy alebo Lotyšska (práve táto posledná lokalizácia má v historiografii najviac prívržencov).

[686] Dúbravka, dcéra Konráda Mazovského, druhá manželka Vasilka. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów*, s. 86 – 98.

[687] Vladimír Vasilkovič († 1288/1289), volynské knieža, syn Vasilka Romanoviča a Dúbravky Konrádovny. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów*, s. 187 – 196.

[688] Pozri poznámku č. 557.

[689] Zelva (st. rus. *Зелева*), dnešná rieka Zeľjanka (rus. *Зельвянка*, bielorus. *Зальвянка, Зэльвянка*), ktorá preteká Brestskou a Grodnianskou oblasťou (Bielorusko).

[690] Pozri poznámku č. 576.

[691] Pozri poznámku č. 538.

Stráže sa s nimi [Tatármi] minuli a tí došli k Drohičinu. Danielovi o tom doložili, on poslal Leva a Švarna preč a Vladimíra. Rečie im: „*Ak budete u mňa, budete musieť ísť do ich tábora, a ak ja budem*…“[692]

Po tomto uplynul rok.

V ROKU 6769 (1261)

Neskorá jeseň 1259

V celej* krajine bolo ticho. V tie dni bola svadba u kniežaťa Vasilka v meste Vladimír. Vydával svoju dcéru Oľgu[693] za knieža Andreja Vsevolodoviča[694] do Černigova. Bol tam aj brat Vasilka, knieža Daniel s oboma svojimi synmi, s Levom i so Švarnom, a mnoho ďalších kniežat i mnoho bojarov. A veľké veselie bolo v meste Vladimír.

A vtedy prišla kniežaťu Danielovi a Vasilkovi správa, že tiahne naničhodný, prekliaty Burundaj a bratov to veľmi zarmútilo. [Burundaj] poslal poslov. Rečie: „*Ak ste moji spojenci,* [poďte mi naproti] *a privítajte ma. A kto ma neprivíta, ten je môj nepriateľ*.“ Knieža Vasilko so svojím synovcom Levom išli naproti Burundajovi a knieža Daniel nešiel s bratom, ale namiesto seba poslal svojho chelmského vladyku[695] Ivana.

A odišiel knieža Vasilko s Levom a s vladykom naproti Burundajovi. So sebou vzali množstvo darov a nápojov. Stretli ho pri Šumsku. A podišli Vasilko s Levom a s vladykom k nemu s darmi, ale on [Burundaj] sa veľmi hneval na knieža Vasilka [a] aj na Leva. Vladyka mal veľký strach.

A potom Burundaj Vasilkovi rečie: „*Ak ste moji spojenci, zničte všetky svoje mestá*.“ Lev zničil Danielov a Stožek.[696] Odtiaľ poslal zničiť aj Ľvov. A Vasilko poslal zničiť Kremenec i Luck.

---

[692] Text *HVK* na tomto mieste ostáva nedokončený. Pravdepodobne sa tu skončilo spracovanie doby Daniela kráľa. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 209.

[693] Oľga Vasilievna († po roku 1289), dcéra Vasilka Romanoviča. Vydala sa za černigovské knieža Andreja Vsevolodoviča. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 404 – 406.

[694] Andrej Vsevolodovič († 1263), černigovské knieža. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 408.

[695] Pravoslávny cirkevný hodnostár, biskup. O založení chelmského biskupstva pozri Алексей П. Толочко: Основание Холмской епископии. In: *Paleoslavica*. Roč. 25, 2017, s. 254 – 277.

[696] Stožek (st. rus. *Стожекъ, Істожок*), staroruské mesto Haličskej Rusi. V súčasnosti dedina Stižok (ukr. *Стіжок*), nachádzajúca sa v Ternopiľskej oblasti (Ukrajina).

Prvá polovica roku 1260

Knieža Vasilko poslal zo Šumska napred vladyku Ivana k svojmu bratovi Danielovi. Keď vladyka prišiel ku kniežaťu Danielovi, opísal mu, čo sa udialo a rozpovedal mu aj o Burundajovom hneve. Daniel sa zľakol a ušiel do Poľska a z Poľska utiekol do Uhorska.[697]

November 1259 – január 1260

A tak Burundaj tiahol k Vladimíru a knieža Vasilko [spolu] s ním. Avšak nedošli do mesta a [tak] na noc ostali v Žitani.[698] Burundaj začal hovoriť o Vladimíre: „*Vasilko, znič mesto.*“ Knieža Vasilko začal v duchu premýšľať o meste, veď nebolo možné ho rýchlo zničiť kvôli jeho veľkosti. Zavelil ho podpáliť, a za noc celý vyhorel. Na druhý deň prišiel Burundaj k Vladimíru a na vlastné oči uvidel, že mesto celé vyhorelo a začal sa hostiť u Vasilka na dvore a piť. Najedol sa a napil a ľahol si na noc v Pjatidni.[699] Na druhý deň poslal Tatára menom Baimur. Baimur prišiel pred knieža a rečie mu: „*Vasilko, poslal ma Burundaj a kázal mi, aby som zničil mesto.*“ Vasilko mu riekol: „*Rob, čo ti bolo prikázané.*“ A [ten] začal ničiť mesto na znak víťazstva.

Potom Burundaj tiahol k Chelmu a s ním knieža Vasilko so svojimi bojarmi a svojimi sluhami. Keď prišli k Chelmu, mesto bolo uzavreté, a oni, ako prišli, zastavili sa neďaleko od neho. A nič nemohli urobiť jeho [Burundajovi] vojaci. Veď sa v ňom nachádzali bojari a skúsení vojaci a mesto bolo silno vyzbrojené kameňometmi a samostrelmi [kušami].

Keď Burundaj uvidel silu mesta i to, že ho nemožno dobyť, začal vravieť kniežaťu Vasilkovi: „*Vasilko, toto je mesto tvojho brata. Choď a povedz obyvateľom mesta, aby sa vzdali.*“ A s Vasilkom poslal troch Tatárov, ktorí sa volali Kuičija, Ašika a Boľuja a okrem nich aj prekladateľa, ktorý vedel ruský jazyk, [aby vedel] čo bude vravieť Vasilko. A prišli k mestu. A Vasilko, ako šiel k mestu, zobral si do rúk kamene. Ako prišiel pod mesto, začal hovoriť k obyvateľom mesta, a Tatári, ktorých poslali s ním, všetko počuli:

[697] Predposledný z pobytov kráľa Daniela v Uhorskom kráľovstve. Okrem iného dôležitý aj preto, lebo kráľ Daniel sa počas neho zapojil do bitky pri Kressenbrunne, neďaleko dnešnej Devínskej Novej Vsi, dňa 12. júla 1260. Pozri aj Леонтий В. Войтович: Остання еміграція короля Данила Романовича. In: *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки : Історичні науки*. Roč. 13, 2009, s. 89 – 96 a iní.

[698] Žitani (st. rus. *Житани*, ukr. *Житані*), staroruské mesto Volyni. V súčasnosti rovnomenná dedinka, ktorá sa nachádza vo Vladimírsko-volynskom rajóne Volynskej oblasti (Ukrajina).

[699] Pjatidni (st. rus. *Пятидни*, ukr. *П'ятидні*), staroruské mesto Volyni. V súčasnosti rovnomenná dedinka, nachádzajúca sa vo Vladimírsko-volynskom rajóne Volynskej oblasti (Ukrajina).

„*Konštantín*[700] *– cholop,*[701] *a ty, druhý cholop, Luka Ivankovič*,[702] *toto mesto je môjho brata a moje, vzdajte sa!*“ Ako dopovedal, hodil kameň dolu, [čím] im dal náznakom znať, aby bojovali a nevzdávali sa. Trikrát povedal tie slová a hodil kameň dolu. Takto veľkoknieža Vasilko, ako by Bohom poslaný mešťanom na pomoc, dal im dôvtipné znamenie. Konštantín, ktorý stál na mestskom opevnení [svojím] umom pochopil znamenie dané mu Vasilkom i rečie kniežaťu Vasilkovi: „*Odíď preč, ináč dostaneš kameňom do čela. Ty už nie si brat svojmu bratovi, ale nepriateľ*.“ Tatári, ktorí prišli s kniežaťom pod mesto, [všetko] počuli a odišli k Burundajovi a rozpovedali mu o Vasilkových slovách, čo on povedal mešťanom a čo mešťania potom vraveli Vasilkovi.

A potom Burundaj rýchlo tiahol k Lublinu. Od Lublina šiel k Zavichvostu[703] a prišiel k rieke Visla. A tu našli brod na Visle, prešli na druhú stranu a začali dobýjať Poľskú krajinu.

2. február 1260

Potom prišli Tatári k Sandomieru, zo všetkých strán ho obstúpili a ohradili svojimi hradbami. Postavili kameňomety. Vrhali [kamene] kameňomety. Neutíchali deň i noc. Strelci nedovolili vysunúť sa zo zákopov. Bojovalo sa štyri dni a na štvrtý deň zborili zákopy [mestských] hradieb. Tatári začali prikladať rebríky k hradbe a tak vyliezli na hradby. Ako prví vyliezli dvaja Tatári so zástavou a išli po hradbách. Sekali a bodali. Jeden išiel po jednej strane hradieb a druhý po druhej strane. Jeden z Poliakov, nie bojar, ani nie z urodzeného rodu, ale syn prostého človeka, bez brnenia, iba v jednom plášti so sudlicou, sa bránil tak urputne, ako by s pevným štítom. Dosiahol skutok hodný pamäti. (Jozef Flavius, *Židovské starožitnosti*) Bežal naproti Tatárovi, a keď sa stretli, zabil Tatára. Za ním druhý Tatár od tylu [k nemu] priskočil a udrel toho Poliaka. A Poliak bol zabitý.

Keď ľudia uvideli Tatárov na hradbách, behom sa ponáhľali do detinca [kremľa],[704] ale nemohli sa pomestiť v bráne, lebo most k bráne bol úzky.

[700] Chelmský bojar. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej*, s. 195 – 196.

[701] Cholop (st. rus. *холоп*), v stredovekej Rusi synonymum závislého, podaného človeka, sluhu, otroka. Bojar vo vzťahu ku kniežaťu mohol byť *cholopom*.

[702] Chelmský bojar. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej*, s. 201 – 202.

[703] Pozri poznámku č. 469. Pozri tiež Adrian Jusupović: Wyprawa na Sandomierz i Łysiec z perspektywy polityki Rusi Halicko-Wołyńskiej w końcu pięćdziesiątych lat XIII wieku. In: *Debaty Świętokrzyskie*. Roč. 2, 2016, s. 59 – 71 (tu s. 64).

[704] V texte *HVK* je na tomto mieste uvedené slovo *детинец*, ktoré označovalo centrálnu opevnenú časť staroruského mesta, to jest neskorší kremeľ, mestský hrad. Poľskí editori však prekladajú tento výraz ako *grad*, to jest hrad. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* :

A jedni sa navzájom tlačili, a druhí padali z mostíka do priekopy ako snopy. Priekopy, [ktoré] sa zdali byť veľmi hlboké, sa naplnili mŕtvymi, takže po mŕtvolách sa dalo chodiť ako po moste. (Jozef Flavius, *Židovské starožitnosti*) V meste sa nachádzali stavby, naplnené slamou, a [tieto] samé zhoreli pri požiari, a vtedy začalo horieť aj mesto. Chrám v meste bol kamenný [kolegiátny Chrám Panny Márie], veľký a nádherný, skvel sa krásou. Bol postavený z bieleho tesaného kameňa a bol plný ľudí. Jeho vrch,[705] pokrytý drevom, sa zapálil a zhorel [chrám]. A v ňom nespočetné množstvo ľudí.

Vojaci ledva ušli z mesta.

Na druhý deň igumen[706] s popmi a diakonmi prichystali chór, odspievali utiereň[707] a začali prijímať eucharistiu. Najprv sami a potom bojari so ženami i s deťmi, všetci od malých po veľkých. A začali sa spovedať, jedni u igumenov, druhí u popov či diakonov, pretože v meste bolo [ešte] množstvo ľudí. Potom vyšli s krížmi z mesta, aj so sviečkami a kadidlami. Išli bojari i bojarky, odetí do svadobných šiat a rúch, a sluhovia bojarov niesli pred nimi ich deti. A bol veľký plač a nariekanie: muži oplakávali svoje manželky, matky zase oplakávali svoje deti, brat brata, a nebolo nikoho, kto by sa nad nimi zmiloval. Padol na nich Boží hnev. Vyhnali ich z mesta. Tatári ich umiestnili na [rovinatú] lúku[708] okolo Visly. A boli dva dni na [tejto] lúke a potom ich začali zabíjať. Všetkých mužov i ženy a nenechali [nažive] z nich ani jediného [človeka].

Potom sa Tatári vydali k mestu Lysec.[709] Prišli k nemu a obstúpili ho: mesto bolo v lese, na vrchu a bol v ňom kamenný Chrám Svätej Trojice.

Kronika Romanowiczów, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 228. ADRIAN JUSUPOVIĆ: Wyprawa na Sandomierz i Łysiec, s. 64 – 65. My sme sa priklonili k slovu „detinec“, ktoré sa dodnes používa aj v slovenskej historickej terminológii. Iný archaický termín pre takéto zariadenie je slovo *кром*.

[705] V pôvodine sa nachádza slovo *връх*, teda v zmysle vrch kostola.

[706] Predstavený pravoslávneho kláštora.

[707] Utiereň, v pravoslávnej cirkvi ranná služba (omša).

[708] Na tomto mieste textu *HVK* sa nachádza slovo *болонье*, ktoré označuje nížinatú rovinatú lúku v blízkosti jazera či rieky. Pozri slávny park *Błonie* v Krakove, ale aj mestečko totožného mena v Mazovskom vojvodstve. Podobne v dnešnom Kyjeve časť mesta *Оболонь*.

[709] Lysec (st. rus. *Лысец*, poľ. *Łysa Góra*), hora v Poľsku v pohorí Svätokrížskych hôr. Na jej úpätí sa nachádzajú ostatky pohanského chrámu, ako aj benediktínsky Kláštor Svätého Kríža z 11. storočia. Starší názov tejto hory bol Lysec a Svätý Kríž (poľ. *Łysiec* a *Święty Krzyż*). Pozri ADRIAN JUSUPOVIĆ: Wyprawa na Sandomierz i Łysiec, s. 66 – 71.

Mesto nebolo opevnené, Tatári ho dobyli a všetkých pozabíjali, od malých po veľkých. Potom sa Burundaj obrátil nazad do svojho tábora.

Takto sa skončilo dobývanie Sandomiera.

V roku 6770 (1262)

Rok 1262

Litovci od Mindovga išli bojovať proti Poliakom a Eustach [Ostafij] Konstantínovič s nimi, prekliaty a hriešny, veď on kedysi ušiel z Riazane. Litovci zničili Jezdov[710] v predvečer Ivanovho dňa, presne na [sviatok] Kupaly.[711] Tu zabili aj knieža Zemovita[712] a jeho syna Konráda[713] zobrali do zajatia, a mnohých [ďalších] zajali a potom sa vrátili domov.

23. jún 1262

Spomenul si totiž Mindovg ako knieža Vasilko s bohatierom [Burundajom] bojoval proti Litovskej krajine a poslal vojsko proti Vasilkovi a bojovali okolo Kamenca. Knieža Vasilko nešiel na nich, pretože očakával [príchod] druhej výpravy. Poslal na nich Želislava a Štefana [Stepana] Medušnika, a oni sa za nimi hnali až po Jasolnu,[714] no nedohnali ich, pretože mali malé vojsko a oni brali len zajatcov, a preto šli rýchlo. Druhé vojsko bojovalo v ten istý týždeň okolo Meľnika. Bol s nimi veliteľ Kovdižad Ťudijaminovič. Zobrali veľa zajatcov.

---

[710] Jezdov (st. rus. *Ездовъ*, poľ. *Jazdów*), historické poľské mesto a sídlo mazovských kniežat, ktoré bolo zničené Litovcami v roku 1262 počas odvetnej vojenskej akcie litovského kráľa Mindovga proti kniežaťu Vasilkovi. V súčasnosti sa na jeho mieste nachádza Ujazdów, časť Varšavy.

[711] Sviatok Ivana Kupaly (taktiež nazývaný aj Ivanov deň, Kupaľská noc), praslovanský sviatok. Oslava letného slnovratu, ktorý sa slávi 24. júna. V stredoveku bol tento pôvodný pohanský rituálny sviatok, ktorý sa nazýval Kupadelným sviatkom, prekrytý cirkevným sviatkom Jána Krstiteľa. U nás sa tento sviatok nazýva Svätojánska noc, to jest noc pred dňom svätého Jána (Krstiteľa).

[712] Pozri poznámku č. 524.

[713] Konrád II. Mazovský (poľ. *Konrad II. Czerski*, † 1294), syn Zemovita Mazovského a Perejaslavy Danielovny (dcéry Daniela Haličského), knieža mazovské a sandomierske. Pozri Janusz Grabowski: *Dynastia Piastów mazowieckich* : *Studia na dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i geneałogią książąt*. Kraków : Avalon 2012, s. 270 a Agnieszka Teterycz-Puzio: *Piastowskie księżne regentki* : *O utrzymanie władzy dla synów (koniec XII w. – początek XIV w.)*. Kraków : Avalon 2016, s. 153 – 172. Oproti tomu Dariusz Dąbrowski Perejaslavu nepovažuje za dcéru „kráľa Rusi". Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 681 – 695.

[714] Jasolna (st. rus. *Ясолна*, rus. *Ясельда, Ясольда*, bielorus. *Ясельда, Ясольда*), rieka pretekajúca Brestskou oblasťou v Bielorusku, ľavý prítok Pripiati.

Knieža Vasilko išiel za nimi so synom Vladimírom i s bojarmi a sluhami. Dôveru vložili [do rúk] Bohu a Nepoškvrnenej Jeho Matke i v silu Čestného Kríža. Dohnal ich pri meste Nebľja.[715] Litovci už stáli pri jazere, ale keď zbadali pluky pripravené k bitke, rozostavili sa do troch radov za štíty podľa svojej obyčaje. Vasilko zoradil svoje pluky, vyrazil proti nim a stretli sa obidve [vojská]. Litovci to nemohli vydržať a dali sa na útek. Avšak utiecť nemohli, pretože okolo nich bolo jazero. A tak ich začali sekať a druhí sa utopili v jazere. A takto ich všetkých [do jedného] pozabíjali a ani jeden z nich neostal [nažive].

Keď sa o tom dozvedeli pinské kniežatá Fedor, Demid a Juraj [Vladimírovič], prišli k Vasilkovi s pitím a začali oslavovať. Videli totiž svojich nepriateľov porazených a svoju družinu celú. Iba jedného z Vasilkovho pluku zabili – Peribora, syna Štefana [Stepana] Rodiviča. Potom sa pinské kniežatá vrátili domov. Vasilko šiel do Vladimíra s víťazstvom a veľkými poctami. Slávil a velebil Boha, ktorý vykonal zázrak pokoriac nepriateľov k nohám kniežaťa Vasilka. (*Ž* 8, 7)

Rok 1262

A poslal sajgat svojmu bratovi, kráľovi, po Borisovi a Izebolkovi. Kráľ [Daniel] bol však vtedy [už] na ceste do Uhorska.[716] Boris ho dohnal pri Teliče.[717]

Medzitým kráľ [Daniel] veľmi smútil za svojím bratom a svojím synovcom Vladimírom, pretože ten bol ešte mladý. Jeden zo sluhov vošiel a začal takto hovoriť: „*Ó, pane, akýsi ľudia sem idú so štítmi a sudlicami a kone s nimi na uzdách.*“ Kráľ od radosti vyskočil a zodvihol ruky, ďakujúc Bohu. Rečie: „*Sláva Tebe, Pane! Ten Vasilko premohol Litvu.*“ Boris potom prišiel a doniesol

[715] Nebľja (st. rus. *Небля*), staroruské mesto na Kyjevskej Rusi ležiace okolo rovnomenného jazera. V súčasnosti na jeho mieste leží dedinka Nobeľ (ukr. *Нобель*), nachádzajúca sa v Rivnenskej oblasti (Ukrajina).

[716] Ide o ďalšiu z ciest Daniela do Uhorska. V poradí jeho poslednú. Možno sa preto dohadovať, aký mala motív. Domnievame sa totiž, na rozdiel od poľských editorov *HVK* (s. 214), že aj teraz mal Daniel pomáhať Belovi IV. v riešení jeho sporov. Tento raz medzi dvoma uhorským kráľmi – starším Belom a jeho synom Štefanom (V.) Podrobnejšiu analýzu politickej situácie v Uhorskom kráľovstve pozri Martin Homza: Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV., *passim*. Taktiež pozri Attila Zsoldos: *Családi ügy : IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest : História, MTA Történettudományi Intézete, 2007, 171 s. (tu *passim*).

[717] Telič (st. rus. *Телич*). Identifikácia tejto lokality v historiografii nie je jednoznačná. Existuje niekoľko hypotéz: 1) menej pravdepodobná – Telič ako dedina Tylič (rus. a rusín. *Тылич*, poľ. *Tylicz*) v Malopoľsku a 2) Telič ako dedina Potelič (ukr. *Потелич*) v Ľvovskej oblasti (Ukrajina). Bližšie k otázke identifikácie tejto lokality pozri Andrzej Janeczek: Nie tylko garnkami sławny : Potylicz w średniowieczu. In: *Archaeologia Historica Polona*. Roč. 5, 1997, s. 51 – 68. Prikláňame sa k prvej možnosti, keďže ide o prechod do Uhorska cez Kurovské sedlo. a iní.

kráľovi sajgat, aj osedlané kone, štíty, sudlice, helmice. Kráľ sa začal pýtať na zdravie svojho brata a synovca. Boris povedal, že obaja sú zdraví a rozpovedal mu o všetkom, čo sa udialo. Kráľ mal veľkú radosť, pretože jeho brat i synovec boli zdraví a nepriateľ porazený. Borisa obdaroval a poslal k svojmu bratovi.

August – september 1262

Potom bol zjazd ruských kniežat s poľským kniežaťom Boleslavom [V. Hanblivým]. Stretli sa v Ternave.[718] Knieža Daniel s obidvoma svojimi synmi, s Levom i so Švarnom a knieža Vasilko so svojím synom Vladimírom. Uzatvorili zmluvu medzi sebou. Týkala sa Ruskej a Poľskej krajiny a potvrdili ju pobozkaním [Svätého] Kríža.[719] A potom sa rozišli domov.

Október – november 1263

Po tomto stretnutí uplynul rok a na jeseň bolo zabité litovské knieža Mindovg, ktorý bol samovládcom celej Litovskej krajiny. O jeho vražde ešte rozpovieme.

[Aby] Vládol v Litovskej krajine začal zabíjať svojich bratov i svojich synovcov, a ďalších vyhnal z krajiny. [Tak] Začal sám vládnuť v celej Litovskej krajine. Veľmi spyšnel, vyvyšoval sa slávou a veľkou pýchou. Myslel, že nemá sebe rovného. Mal syna Vojšelka a dcéru. Dcéru dal za Švarna Danieloviča do Chelmu.

Vojšelk začal vládnuť v Novogrudku. Bol pohanom a začal prelievať mnoho krvi. Každý deň zabíjal po troch, štyroch [ľuďoch]. Ak niektorý deň nikoho nezabil, veľmi smútil. A ak niekoho zabije, raduje sa. Potom však do jeho srdca vnikla Božia bázeň. Zamyslel sa [nad sebou]. Zatúžil prijať svätý krst. Krst prijal tu [*sic!*][720] v Novogrudku a stal kresťanom. A potom

[718] Ternava (st. rus. *Тернава*). Identifikácia tejto historickej lokality nie je opäť jednoznačná. Ako najpravdepodobnejšie sa javí stotožnenie Ternavy s poľskou Tarnawou, ktorá sa v súčasnosti nachádza v Lubelskom vojvodstve (Poľsko).

[719] Z hľadisko historicko-kultúrneho veľmi zaujímavá informácia s presahom do dejín vzájomných konfesionálnych vzťahov o uzavretí mieru medzi Boleslavom V. a jeho príbuznými ruskými kniežatami o delení vzájomných sfér, rituálne „poistenom" bozkávaním Svätého Kríža. Pozri k tomu vyššie článok Петр С. Стефанович: Крестоцелование и отношение к нему церкви в Древней Руси, s. 86 – 113.

[720] Príslovka „tu" v Nogorodku by mohla odkazovať na skutočnosť, že *povesť o Vojšelkovi* bola sekundárne vložená do *HVK*. V každom prípade odkazuje na rozšírenosť príbehu o panovníkovi kajúcnikovi vo východo-strednej Európe, ako sme ju spracovali na príkladoch Svätopluka Moravského, Borisa Bulharského, či poľského Boleslava II. Štedrého a iných. Pozri Martin Homza: Metodologické východiská bádania stredovekých a ranonovovekých nárácií o Svätoplukovi. In: Martin Homza et al.: *Svätopluk v Európskom písomníctve*. Bratislava : Post Scriptum, 2014, 487 s. (tu s. 13 – 36).

šiel Vojšelk do Haliča ku kniežaťu Danielovi a Vasilkovi. Zatúžil totiž prijať mníšsky sľub.[721] Vtedy Vojšelk krstil aj Juraja Levoviča. Potom odišiel na Poloniny[722] do kláštora ku Gregorovi[723] a tam prijal tonzúru. V kláštore u Gregora strávil tri roky. Odtiaľ, keď prijal požehnanie od Gregora, odišiel na Svätú Horu. Gregor bol svätý človek, akého nebolo pred ním a ani po ňom nebude.

Roky 1256 – 1257

Vojšelk nemohol dôjsť do Svätej Hory, lebo v tých krajinách[724] boli vtedy veľké nepokoje a [preto] vrátil sa opäť do Novogrudku, založil si kláštor[725] na rieke Neman, medzi Litvou a Novogrudkom a tam žil.

Jeho otec Mindovg mu vyčítal spôsob jeho života. Ale on svojho otca nemal veľmi rád. V tom čase zomrela Mindovgova kňažná [Marta?] a on ju začal oplakávať. Jej sestra bola [ženou] naľščanského kniežaťa Dovmonta.[726]

---

[721] Opakujúca sa časť textu *HVK*, ktorá sa už raz takmer v identickej podobe objavuje pod rokom 1255.

[722] Polonina (st. rus. *Полонина*). Polonina – zo slova *plonina*, označuje pusté, plané miesto, hrebeň pohoria nad hranicou lesa pokrytý trávou. V súčasnosti sa týmto pojmom označuje oblasť Východných Karpát na Ukrajine, v Poľsku a na Slovensku. Lokalizácia poloninského kláštora je sporná. Prevládajú dve základné hypotézy: 1) kláštor sa nachádzal v okolí dnešného severorumunského mesta Sighetu Marmaţiei (pozri Атанасій Пекар: Де знаходився Полонинський монастир? In: *Записки чина святого Василія Великого*. Roč. 14 (20), 1992, č. 1 – 4, s. 321 – 323) a 2) kláštor sa nachádzal na takzvanej Aninej Hore (ukr. *Аннина гора*) v blízkosti dnešnej ukrajinskej obce Vaškivci (ukr. *Вашківці*) v Černovickej oblasti (pozri Степан Перепелиця: Полонинський монастир: історико-лінгвістичний нарис. In: *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012, č. 648 – 649).

[723] Igumen Poloninského kláštora.

[724] Autor tu naráža na už zmienenú situáciu po zavraždení bulharského cára Michala II. Asena († 1256, alebo 1257), v ktorom tiež bolo zaangažované aj Uhorské kráľovstvo. Pozri aj Васил Н. Златарски: *История на българската държава презъ срѣднитъ вѣкове*. Vol. 3. Ed.: Димитър Ангелов. София : Наука и изкуство, 1972, s. 469 – 470.

[725] Vojšelk založil na rieke Neman Sväto-Jelisejevský Lavriševský mužský kláštor (rus. *Свято-Елисеевский Лавришевский мужской монастырь*), jeden z prvých mužských kláštorov na území dnešného Bieloruska. Bol zničený počas 1. svetovej vojny.

[726] Dovmont (st. rus. a rus. *Довмонт*, lit. *Daumantas*, bielorus. *Даўмонт*; † okolo 1285) – o živote tohto litovského kniežaťa sa zachovali len sporadické zmienky. Predpokladá sa, že v rokoch 1282 – 1285 bol litovským veľkokniežaťom.

Mindovg poslal do Naľščian[727] za svojou švagrinou[728] a rečie: „*Tvoja sestra je mŕtva. Príď ju oplakať!*“[729] A ona prišla na kar. Mindovg si však svoju švagrinú chcel zobrať za ženu. Začne k nej hovoriť: „*Tvoja sestra na smrteľnej posteli mi prikázala, aby som ťa pojal za svoju* [manželku].“ Ona takto odvetila: „*Nech cudzia deťom neubližuje.*“ No pojal ju za svoju. Dovmont, keď sa to dozvedel, veľmi sa zarmútil a začal premýšľať, ako zabiť Mindovga, ale nebol [toho] schopný. Jeho sily boli primalé a toho [Mindovga] veľké. Dovmont začal preto hľadať, s kým by mohol zabiť Mindovga. Našiel si Treňatu, synovca Mindovga, a s ním naplánoval zabiť Mindovga. Treňata bol vtedy [knieža-ťom] v Žmudskej krajine.

V ROKU 6771 (1263)

Jeseň 1263

Mindovg poslal celú svoju silu [vojsko] za Dneper proti brianskému kniežaťu Romanovi.[730] Dovmont šiel na vojnu spolu s nimi, ale našiel vhodný čas a vracal sa domov. Rečie: „*Veštba mi nedovoľuje ísť s vami.*“ Ako sa vracal, pridal do behu a dohnal Mindovga. Hneď ho aj zabil a spolu s ním aj dvoch jeho synov, Rukľa [Ruklis] a Repekja [Repich/Rupeikis]. A takto bola vykonaná vražda Mindovgova.

Koniec roku 1263 a začiatok 1264

Po Mindovgovej vražde sa Vojšelk bál toho istého a utiekol do Pinska a tam žil. Treňata začal vládnuť v celej Litovskej krajine i v Žmudskej krajine. A poslal do Polocka za svojím bratom Tevtivilom. Takto rečie: „*Brat, príď sem, rozdelíme si krajinu a majetok Mindovga.*“ Keď k nemu prišiel, začal Tevtivil dumať, ako zabiť Treňatu, no Treňata začal dumať, ako zabiť Tevtivila. Tevtivilov úklad prezradil ale jeho bojar Prokop Poločanin. Treňata [Tevtilvilu teda] predbehol. Zabil Tevtivila a začal vládnuť sám. Vtedy koniarnici Mindovga, štyria sluhovia, počali rozmýšľať, ako by mohli zabiť Treňatu. Keď sa ten [Treňata] šiel umývať do kúpeľne,[731] oni vybrali vhodný čas a zabili Treňatu. A takto bola vykonaná vražda Treňatu.

[727] Pozri poznámku č. 678.

[728] V pôvodine *свѣсть*, to jest sestra zomrelej manželky Mindovga.

[729] V origiáli sloveso *каритъ*. Doslovný preklad by znel: „Príď kariť“, to jest „Príď na kar“.

[730] Možné je, ako uvažuje Leontij Vojtovič, že Roman Michajlovič (Starý; † po roku 1288), bol brianské knieža, druhý syn Michala Vsevolodoviča Černigovského a Kyjevského. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 419. Oproti tomu Dariusz Dąbrowski podkladá otázku pôvodu tohto kniežaťa za nejasnú. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 407 a 409.

[731] V originále *мовница*, to jest umyváreň. Preložili sme ako kúpeľňa.

Keď sa o tom dopočul, vydal sa Vojšelk s Pinianami k Novogrudku a odtiaľ, zoberúc so sebou Novogrudčanov, odišiel vládnuť do Litvy. Celá Litva ho [ako] dediča prijali s radosťou.

V ROKU 6772 (1264)

Rok 1264

Vojšelk teda začal panovať vo svojej Litovskej krajine. Začal zabíjať svojich nepriateľov. Zabil ich bezpočet. Ďalší sa rozutekali, kam len mohli. I toho biedneho, bezbožného a prekliateho Eustacha [Ostafija Konstantinoviča] zabil, o ktorom sme už skorej písali.

Rok 1263

V skôr spomínanom roku zabitia Mindovga bola veľká svadba u brianského kniežaťa Romana [Michajloviča]. Vydával svoju milú dcéru menom Oľga[732] za knieža Vladimíra, Vasilkovho syna, vnuka haličského veľkoknie-

Jeseň 1263

žaťa Romana. V ten istý čas začala vojna [Litovcov] s Romanom Litovským [Brianským].[733] On [Roman] sa s nimi bil a zvíťazil. Sám bol však ranený [v bitke, kde] ukázal svoju veľkú mužnosť. Vrátil sa do Brianska s víťazstvom a veľkou slávou. A necítil rany na svojom tele od radosti [že porazil Litovcov] a vydal svoju dcéru [Oľgu za Vladimíra Vasilkoviča]. Mal ich ešte tri, ale táto bola štvrtá. Bola mu však zo všetkých najmilšia. Poslal s ňou [za Vladimírom Vasilkovičom] svojho staršieho syna Michala[734] a početné bojarstvo. My sa však vrátime k predošlému [rozprávaniu].

Vojšelkovi, ktorý kňažil v Litve, začalo pomáhať knieža Švarn i [knieža] Vasilko. Nazýval totiž [Vojšelk] Vasilka svojim otcom a pánom. Ale

Jar 1264

kráľ [Daniel] vtedy upadol v ťažkú nemoc. A skončil svoj život. Pochovali ho v Chelme v Chráme Najsvätejšej Bohorodičky, ktorý sám vybudoval. Tento kráľ Daniel bol kniežaťom dobrým i chrabrým, ale i múdrym. Vybudoval početné mestá i chrámov postavil mnoho a ozdobil ich rozličnými

[732] Oľga Romanovna († po roku 1288), dcéra černigovského a brianského kniežaťa Romana Michajloviča. Manželka volynského kniežaťa Vladimíra Vasilkoviča. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 407 – 409.

[733] Podľa edície *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 219.

[734] Michal Romanovič († okolo 1264), druhý syn Romana Michajloviča, černigovské a brianské knieža. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 420. Iný pohľad Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 409.

ozdobami. Žil v bratskej láske so svojim bratom Vasilkom. Bol ten Daniel predsa druhý po Šalamúnovi [v múdrosti].[735]

Potom [po smrti Daniela jeho syn] Švarn išiel na pomoc Vojšelkovi a knieža Vasilko poslal mu od seba na pomoc celé svoje vojsko. Vojšelk aj nazval Vasilka svojím otcom a pánom.[736] *Jeseň 1263*

A prišiel Švarn s pomocou do Litvy k Vojšelkovi. Keď uvidel Vojšelk pomoc od Švarna a Vasilka, otca svojho, veľmi sa potešil. A začal sa chystať [na vojnu] i vytiahol s veľkým vojskom. A začal dobývať mesta v Diavelte[737] a v Naľščanoch. [Tieto] Dobyl mestá, pobil svojich nepriateľov a potom sa vrátil domov.

V ROKU 6773 (1265)

Na východe sa objavila chvostnatá hviezda [kométa], strašná na pohľad. Vypúšťala zo seba veľké lúče. Preto ju aj vlasatou nazvali. Pri pohľade na tú hviezdu všetkých ľudí oblial strach a hrôza. A mudrci sa pozreli a riekli, že krajinu zachvátia veľké nepokoje, ale Boh svojou vôľou nás spasí. A nič nebolo. *27. júl – 2. október 1264*

V tom istom roku zomrela Vasilkova [žena], veľkokňažná menom Helena [Jelena].[738] A pochovali jej telo do Chrámu svätej Bohorodičky vo Vladimírskom biskupstve.[739] *Rok 1264*

[735] *Imitatio Salomoni* patrilo k pomerne častým odznakom stredovekého pisára pre dobrého vládcu. Svoj pôvod čerpalo v starozákonnej šalamúnskej tradícii najlepšieho kráľa Židov. Pozri aj Роман Голик: Король – (не)чудотворець : Образ Данила у системі літописних стереотипів. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 1, 2007, s. 186 – 198.

[736] Nie sme prví, kto na tomto mieste konštatuje, že rozprávanie o bratovražednej vojne na Litve na tomto mieste začína po druhý raz a že nekrológ, či krátka panegýria za kráľom Danielom bola umelo vložená do toku rozprávania *HVK*.

[737] Diavelta (st. rus. *Дявелътв*, rus. *Дяволтва, Делтува*, lit. *Deltuva*), historická oblasť medzi Litvou a Žmudskou krajinou.

[738] Helena (Jelena), Dobrava Jurievna, po krste Jelena († 1265), vladimírsko-volynská kňažná. Pravdepodobne dcéra vladimírskeho veľkoniežaťa Juraja Vsevolodoviča a černigovskej kňažnej Agafie Vsevolodovny, manželka Vasilka Romanoviča. K jej identifikácii pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 453 – 454

[739] V origináli *въеп*[и]*ск*[о]*пьи*, teda, opäť v latinskej podobe. Fluktuácia a nejednotnosť cirkevnej terminológie v *HVK* je celkom zaujímavá. Mohlo by to nakoniec poukazovať na vcelku predstaviteľnú situáciu cirkvi na pohraničí niekoľkých svetov. Sveta tradičnej pravoslávnej ruskej cirkvi, napojenej na

V ROKU 6774 (1266)

Rok 1264?, 1266? Boli veľké nepokoje medzi samotnými Tatármi. A pozabíjali sa sami medzi sebou, nespočetné množstvo, ako piesok morský. (*Sdc.* 7, 12)

V ROKU 6775 (1267)

Rok 1264?, 1266? Bolo ticho [mier v krajine]

V ROKU 6776 (1268)

Rok 1265?, 1268? V dobe, keď Vojšelk a Švarn vládli v Litve, Litovci vyšli bojovať proti Poliakom, proti kniežaťu Boleslavovi [V. Hanblivému]. Šli okolo Drohičina. Sluhovia Švarna šli s nimi a bojovali okolo Skariševa[740] i okolo Višlice[741] a Torženska[742] a zobrali množstvo koristi.

V tom čase bolo knieža Boleslav [V. Hanblivý] veľmi choré. Potom sa Boleslav uzdravil a poslal svojho posla ku Švarnovi, [ktorý] bol vtedy v Novogrudku, aby [mu] toto riekol: „*Prečo si so mnou bojoval bez akejkoľvek mojej viny a zabral moju krajinu?*“ Švarn mu odporoval a riekol: „*Ja som s tebou nebojoval, ale Litovci s tebou bojovali.*“ Posol Švarnovi rečie: „*Toto ti odkazuje knieža Boleslav: ja sa na Litvu nehnevám, že so mnou bojovala,* [lebo] *je môj nepriateľ. Bojovala tak ako sa patrí* [na nepriateľa]. *No na teba sa hnevám. A Boh bude* [stáť pri tom, kto má] *pravdu.* [Nech] *to On medzi nami rozsúdi.*“ A od tej doby sa začala [medzi nimi] vojna. Poliaci začali bojovať okolo Chelmu. Boli s nim

gréčtinu a Konštantínopol, sveta nemeckých a livónskych rytierov, no a tiež na výrazne latinské vplyvy sprostredkované najmä poľskou, ale tiež stále aj uhorskou katolíckou cirkvou, ktorá na západnej Rusi plnila, ako sme na to nakoniec už neraz poukázali, najmä zadania spojené priamo s vôľou rímskych pápežov usilujúcich o úniu s Rusou.

[740] Skarišev (st. rus. *Скарышев*, poľ. *Skaryszew*, dávnejšie aj *Skaryszów*), stredoveké poľské mesto nachádzajúce sa v súčasnosti v Mazovskom vojvodstve (Poľsko).

[741] Višlica, (poľ. *Wiślica*, st. rus. *Визълъжа*), ranostredoveké poľské mesto. Jedno z centier Višlického kniežatstva. V súčasnosti dedinka v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko). ŻOFIA WARTOLOWSKA: Dzieje Wiślicy. In: *Dzieje archeologii na Uniwersytecie Warszawskim*. Ed.: Stefan K. Kozłowski a Jerzy Kolendo. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1993, s. 273 – 288.

[742] Toržesk (st. rus. *Торжьк*), pravdepodobne ide o stredoveký poľský *Tarczek*, v súčasnosti dedinka v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko).

vojvodovia: Signev, Vorž, Sulko, Nevstup. A nedobyli nič. [Ľudia] utiekli do mesta, pretože ich upozornili Poliaci, ktorí žili na hranici.[743]

Potom Švarn rýchlo prišiel do Novogrudku a začal zhromažďovať svoje vojsko. Aj knieža Vasilko a jeho [Vasilkov] syn Vladimír. Spojili sa a šli bojovať proti Poliakom. Švarn začal bojovať v okolí Lublina a Vladimír v okolí Bielky.[744] Zobrali mnoho koristi, a tak sa vrátili domov. Švarn šiel do Chelmu a Vladimír šiel do Červeni,[745] kde bol jeho otec Vasilko. Z Červeni išiel do Vladimíra. [Avšak] Keď sa vrátili domov, v ten istý týždeň Poliaci začali bojovať v okolí Červeni. No nič nedobyli a tak sa vrátili nazad [s prázdnymi rukami].

Potom knieža Boleslav poslal k Vasilkovi [svojho] posla Gregora [Grigorija], lubelského prepošta. Rečie: „*Švagre*,[746] *stretnime sa!*“ Vasilko bol jeho slovám rád a dohodli sa, že sa stretnú v Ternave.[747] Potom sa Vasilko vydal na zjazd do Ternavy. Keď sa nachádzal pri Grabovci,[748] dostal správu, že Poliaci ho oklamali. [Poliaci] Nešli sa na zjazd, no obišli okolo [v smere] na Bránu [Vráta][749] a tak tiahli na Belz. Začali tam plieniť a podpaľovať

[743] V pôvodine zaujímavý termín *ляхове-оукраинѧне*, teda doslovne „Poliaci-ukrajinci“. Nechávame to bez komentára.

[744] Pravdepodobne ide o priestory v okolí rieky Bielka (Białka) a rovnomennej lokality Biała, ktorá v súčasnosti preteká Lubelským vojvodstvom (Poľsko). Pozri bližšie *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 221.

[745] Pozri poznámku č. 52.

[746] V pôvodine *своач*, to jest „svoj“, prekladáme ako švagor. Identita druhej manželky Vasilka Romanoviča je nejednoznačná, nakoľko nedisponujeme takmer žiadnymi relevantnými informáciami o jej pôvode. V historiografii dominujú dve hlavné tézy jej pôvodu: a) dcéra Leška I. Bieleho (bolo by to potom tretie, v historiografii neznáme dieťa Leška I.) – v tomto prípade by Vasilko a Boleslav boli priamymi švagrami; b) dcéra Konráda I. Mazovského, ktorý bol strýkom Boleslava V. a Vasilko by mu tak bol vzdialenejším príbuzným. K diskusii ohľadom rodinnej väzby Vasilka a Boleslava V. Hanblivého pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 330 – 331 a *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 222.

[747] Ako najpravdepodobnejšia sa javí identifikácia Ternavy s poľskou Tarnawou. Pozri vyššie.

[748] Grabovec (st. rus. *Грабовец*), pohraničné staroruské mesto, ležiace na rusko-poľskej hranici. V súčasnosti rovnomenná poľská dedinka Grabowiec, nachádzajúca sa v Lubelskom vojvodstve.

[749] Vorota (st. rus. *Ворота*), to jest Brána, identifikácia tejto lokality je opäť nejednoznačná. Išlo o tiesňavu v blízkosti Belzu. Pozri Діана Бугай: „И блшеть

dediny. Vasilko rýchlo opustil Grabovec spolu so Švarnom i so svojím synom Vladimírom. [Keď] Prišli do Červene, uvideli, že dediny horia a Poliaci drancujú [všetko]. Vasilko na nich zaútočil [na tých miestach], kde boli Poliaci rozptýlení, keď plienili dediny. Zabili ich [Poliakov] mnoho a ďalších zajali. Poliaci sa naľakali a šli naspäť k sebe [domov].

Vasilko na nich poslal Švarna, svojho synovca a Vladimíra, svojho syna. Dal im pokyn. Takto rečie: „*Nebojujte s nimi blízko* [hranice], *ale pustite ich do svojej* [Poľskej] *krajiny. Akonáhle oni pôjdu a rozdelia sa, vtedy na nich zaútočte.*"A tak Švarn, [spolu] s Vladimírom, na nich vytiahol s veľkou silou. Ich pluky sa podobali veľkým borom [lesom]. Švarn šiel popredu so svojím plukom a Vladimír so svojím plukom šiel pozadu. Poliaci ešte nevošli do svojej krajiny, prešli len [cez] Bránu [Vráta]. Toto miesto bolo veľmi ťažko prístupné, nedalo sa nijako obísť [zo žiadnej strany]. Preto ho aj nazvali Bránou [Vrátami], kvôli jeho tesnosti. Tu [Rusi] ich [Poliakov] dohnali. Švarn, ktorý šiel popredu so svojím plukom, nepamätal na slová svojho strýca. Nedočkal na pluky svojho brata [bratranca] Vladimíra a pustil sa do boja. Zrazili sa tvárou v tvár a Poliaci rozbili Švarnov pluk. A iné [ruské] pluky [Švarnovi] nemohli odnikiaľ prísť na pomoc kvôli tesnosti [miesta]. A takto Poliaci porazili Rusov a zabili, z [ich radov] mnoho bojarov i prostých [vojakov]. Zahynuli tu obidvaja synovia tisícnika, Lavrentij i Andrej. [Obaja bratia] Preukázali nemálo chrabrosti, nerozutekali sa brat od brata a prijali víťazný koniec.[750] (*Ez* 32, 21; 36, 11; 36, 15 a 37, 24).

12. jún 1266

Po tomto sa Poliaci zmierili s Rusmi, Boleslav s Vasilkom a so Švarnom a začali žiť vo veľkej láske.

Po 19. júni 1266 a pred 17. aprílom 1267

Potom Vojšelk odovzdal svoje kniežatstvo zaťovi Švarnovi, lebo sám chcel opäť prijať mníšsky stav. Švarn ho veľmi prosil, aby ešte vládol [spolu] s ním v Litve, no Vojšelk nechcel. Rečie: „*Mnoho som zhrešil pred Bohom a ľuďmi. Ty vládni* [sám] *a krajina bude v bezpečí.*" Švarn ho nemohol presvedčiť, a preto začína vládnuť v Litve. A Vojšelk ide do Uhruska do Kláštora svätého Daniela. Obliekol sa do mníšskeho rúcha a začal žiť v kláštore. Rečie: „*Tu je blízko mňa syn môj Švarn a druhý – môj pán a otec,* [knieža] *Vasilko. Títo* [dvaja] *ma budú utešovať.*" Aj Gregor [Grigorij] Poloninský, jeho učiteľ [duchovný vodca/starec], bol vtedy ešte nažive. Vojšelk sa vypytoval, či je

Ворота прошли" : Про битву руських і польських військ 17 червня 1266 р., In: *Colloquia Russica.* Series II, vol. 9, 2019 (v tlači).

[750] Fráza: „…побѣды конѣць…", to jest „víťazný koniec" je metaforický výraz pre hrdinskú smrť človeka v boji.

nažive. Potešil sa [keď sa dozvedel, že žije] a poslal k nemu. Rečie: „*Pane, otče, príď sem.*“ A on prišiel k nemu. A Gregor ho [Vojšelka] voviedol na mníšsku cestu.

V tomto čase poslal Lev k Vasilkovi [posla]. Rečie: „*Chcel by som sa s tebou stretnúť, no aby tu bol aj Vojšelk.*“ Vasilko poslal po Vojšelka počas Pašií.[751] Rečie: „*Lev poslal ku mne* [poslov]*, aby sme sa stretli. No ničoho sa neboj.*“ No Vojšelk sa [ale] Leva bál a [sprvu] nechcel ísť, ale [nakoniec] šiel. [Veď] Vasilko [mu dal] záruku. Príde na Veľkonočnú nedeľu do Vladimíra a zastaví sa v Kláštore svätého Michaela Veľkého. Nemec Markolt pozýva k sebe na obed [všetky] kniežatá: Vasilka, Leva i Vojšelka. Začínajú obedovať, piť a veseliť sa. Vasilko sa napil a ide domov spať, aj Vojšelk ide do kláštora, kde sa zastavil [ubytoval]. A nato za ním do kláštora príde Lev a začína Vojšelkovi vravieť: „*Kmotre!*[752] *Napime sa po čaši vína!*“ A začínajú piť. Diabol, ktorý ľudskému rodu nikdy nepraje dobra, vkladá do srdca Leva [zlú myšlienku]. Zabil Vojšelka zo závisti, že [ten] dal Litovskú krajinu jeho [bratovi] Švarnovi [a nie jemu]. A takto bol [Vojšelk] zavraždený a nastal jeho koniec. Jeho telo pripravili [na pohreb] a uložili [ho] do Chrámu svätého Michaela Veľkého [Archanjela].

11. – 17. apríl 1267

17. apríl 1267

Po Vojšelkovi v Litovskej krajine vládol Švarn. Vládol však neveľa rokov a zomrel. Jeho telo uložili (pochovali) do Chrámu svätej Bohorodičky [v Chelme], blízko otcovho [Danielovho] hrobu.

Pred rokom 1269

V ROKU 6777 (1269)

Nič [dôležité] nebolo.

V ROKU 6778 (1270)

Potom začal vládnuť v Litve naničhodný, bezbožný, prekliaty, nemilosrdný Trojden.[753] Jeho zverstvá kvôli studu [ani] opísať nemôžeme,

Rok 1269

[751] Pašie, alebo aj Veľký, respektíve Svätý týždeň, posledný týždeň pred Veľkonočnou nedeľou, ktorý sa začína Kvetnou nedeľou.

[752] V pôvodine použité staršie slovo *кумъ*, to jest krstný otec. Vojšelk krstil syna Leva Danieloviča, Juraja Levoviča. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, s. 199 – 201 a ЛЕОНТІЙ В. ВОЙТОВИЧ: *Лев Данилович князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301)*, s. 138 – 147.

[753] Trojden (st. rus. *Тройдеи*, rus. *Тройден* alebo *Трайден*, žmuď. *Traidienis*, † 1282), litovské veľkoknieža v rokoch 1269 – 1282. Pozri aj ARTURAS DUBONIS: *Traidenis : Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje (1268 – 1282)*. Vilnius : LII leidykla, 2009, 241 s.

lebo bol hriešny ako Antioch Sýrsky,[754] Herodes Jeruzalemský[755] a Neron Rímsky.[756] [Avšak] Aj iné, oveľa horšieho než tamtie hriechy, on vykonal.

Roky 1269 – 1282

Prežil takto 12 rokov a [potom] zomrel bezbožník. Mal bratov: Borza, Sirputij, Lesij, Svelkenij, [ktorí] žili v svätom krste. Tí žili v láske, skromnosti a pokore. Držali sa pravej kresťanskej viery, nadovšetko milujúc chudobných. Títo všetci zomreli [ešte] počas života Trojdena.

V ROKU 6779 (1271)

Medzi 1. marcom 1268 a novembrom 1269

V tejto dobe zomrelo pravoverné a Krista milujúce veľkoknieža vladimírske, menom Vasilko, syn veľkokniežaťa Romana. Jeho telo uložili do Chrámu svätej Bohorodičky vo Vladimírskom biskupstve.

V ROKU 6780 (1272)

Okolo roku 1269

Po ňom začal vládnuť na jeho mieste jeho syn Vladimír. Vyžaroval lásku k pravde ku všetkým svojim bratom, k bojarom i k prostým ľuďom.

A Lev začal vládnuť v Haliči a v Chelme po svojom bratovi Švarnovi.

V ROKU 6781 (1273)

Rok 1270 – 1273

Potom sa [Romanovičovci] zmierili s Poliakmi a kniežaťom Boleslavom [V. Hanblivým]. Boleslav vtedy začal vojnu s vroclavským kniežaťom [Henrichom IV.][757] a na pomoc mu šli Lev a Mstislav [Danielovič].[758]

[754] Pravdepodobne Antiochos III. Veľký († 187 pred Kr.), panovník Seleukovskej ríše.

[755] Herodes I. Veľký († 4 pred Kr.), kráľ Judey, dosadený Rímom.

[756] Rímsky cisár Nero († 68 po Kr.).

[757] Sliezske knieža Henrich IV. Probus/Spravodlivý († 1290). Viac pozri KAZIMIERZ JASIŃSKI: *Rodowód Piastów śląskich* : *Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświeńcimscy*, s. 160 – 162. ZBIGNIEW ZIELONKA: *Henryk Prawy*. Poznań : Wyd-wo Poznańskie, 2015, 296 s. a *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 225.

[758] K identifikácii spomenutého Mstislava viac pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów*, s. 174 – 180 a 234 – 240).

No Vladimír sám nešiel, ale poslal svoje vojsko so [vojvodom] Želislavom.[759] Preto on sám nešiel, lebo už začal bojovať s Jatvingami.

Potom sa knieža rozhodli tiahnuť proti Jatvingom. Prišla zima, samotné knieža nešli, ale poslali svojich vojvodov [s] vojskom. Lev poslal so svojím vojskom Andreja Putivliča, Vladimír poslal so svojím vojskom Želislava a Mstislav poslal so svojím vojskom Vladislava [Volodislav] Lomonosova. [Rusi] vyrazili a dobyli Zlinu.[760] Jatvingovia sa [síce] zhromaždili, ale neodvážili sa s nimi bojovať. A tak sa s víťazstvom a veľkou slávou vrátili k svojim knieža tám. [Hneď] nato prišli jatvinské knieža tá: Minteľa, Šjurpa, Mudejko, Pestilo[761] k Levovi, Vladimírovi a Mstislavovi s prosbou o mier pre seba. Tí im [nakoniec naveľa] s ťažkým srdcom mier darovali. Jatvingovia boli radi mieru a takto sa vrátili do svojej krajiny. *Roky 1273 – 1274*

V ROKU 6782 (1274)

Keď Trojden ešte vládol v Litovskej krajine, žil s Levom vo veľkej láske a posielali si navzájom množstvo darov. No s Vladimírom [Trojden] nežil v láske preto, lebo otec Vladimíra, knieža Vasilko, zabil vo vojnách troch bratov Trojdena. Preto aj nežil s ním [Vladimírom] v láske, ale bojoval s ním, aj keď s neveľkými vojskami. [Napríklad] Trojden poslal pechotu, aby bojovala [v krajine] Vladimíra a Vladimír taktiež poslal [pešiakov] bojovať [proti Trojdenovi]. A takto [si] oni bojovali [po] celý rok. *Rok 1274*

[759] Pri vytvorení tejto novej malopoľsko-haličsko-volynskej koalície zaiste veľmi významnú úlohu zohrali uhorské manželky malopoľského, mazovského a haličského vládcu, to jest svätá Kunigunda a blahoslavená Konštancia, ktoré v predchádzajúcom spore medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom V. stáli na strane svojho otca. Po jeho smrti 3. mája v roku 1270 začali politiku v súlade s vôľou svojho brata. Konsekvenciou tohto postupu bol vstup Boleslava V. Hanblivého a Leva Danieloviča do ďalšej, predposlednej fázy zápasu o dedičstvo po Babenbergovcoch. Bojovou úlohou ťaženia proti sliezskemu Henrichovi IV. bolo paralyzovanie vojenských síl najvýznamnejšieho severného spojenca českého kráľa železného a zlatého Přemysla Otakara II. na jar v roku 1271 a tak aj pomoc Štefanovi V. v jeho hlavnom konflikte s Přemyslom Otakarom II., ktorý sa odohrával južnejšie. Viac pozri MARTIN HOMZA: Včasnostredoveké dejiny Spiša, s. 154. Zostáva nám iba vyjadriť svoju ľútosť nad tým, že volynský kontinuátor *HVK* nenapísal o tejto výprave viac.

[760] Zlina, v pôvodine *Слина*, bližšie neurčená lokalita Jatvingov.

[761] Mená jatvinských vojvodov.

Roky 1273/1274 alebo 1274/1275 14. apríl 1275

Potom však Trojden, keď zabudol na lásku k Levovi, poslal Gorodčanov[762] a prikázal [im] zmocniť sa Drohičina. Bol s nimi Trid [sám z Drohičina], ktorý vedel ako mesto dobyť. [Na seč] Vyrazili v noci a takto v deň samotnej Veľkej noci obsadili mesto a všetkých [obyvateľov] od malých po veľkých pozabíjali.

Keď sa o tom Lev dozvedel, veľmi ho to rozosmútilo a začal premýšľať. I poslal k Tatárom, k veľkému cárovi Mengu-Temirovi,[763] a prosil ho pre seba o pomoc proti Litve. Mengu-Temir mu dal vojsko a s ním aj vojvodu Jagurčina a [takisto] mu dal na pomoc aj všetky zadneperské[764] kniežatá: Romana [Michajloviča] Brianského[765] i so synom Olegom a Gleba,[766] smolenské knieža, ako aj mnoho ďalších kniežat. Vtedy boli všetky [ruské] kniežatá poddané Tatárom.

Keď nastala zima, ruské kniežatá sa začali chystať [na vojnu]: Lev, Mstislav i Vladimír. Išli s nimi aj pinské a turovské kniežatá. Keď prechádzali okolo Turova [v smere] k Slucku,[767] tu pri Slucku sa spojili s Tatármi. A tak všetci [spoločne] rýchlo tiahli k Novogrudku. Nedošli ešte ani k rieke Syrveč,[768] zastavili sa prenocovať. Ráno vstali zavčasu, vyšli a prešli rieku [ešte] pred svitaním. Tam sa dočkali svitania. S východom slnka začali usporiadavať pluky [na boj]. Zoradili pluky a tak došli do mesta. Tatári šli so svojím plukom po pravej [strane], a vedľa nich [stredom] šiel so svojím plukom Lev. Zľava od Leva šiel so svojím plukom Vladimír.

Zima 1275

---

[762] To jest obyvatelia staroruského mesta Grodno. Pozri poznámku č. 576.

[763] Ide o mongolského chána Mengu-Timura (st. rus. *Менгутимерь* alebo *Мангутемир*; † okolo r. 1282), chán Zlatej Hordy v rokoch 1266 – 1282. Syn Tukana, vnuk chána Batua a pravnuk Džingischána. Pozri Леонтій В. Войтович: *Нащадки Чингіз-хана*, s. 115 – 116.

[764] Zadneprovské kniežatá boli brianské, smolenské, pinské a turovské.

[765] Pozri poznámku č. 729.

[766] Gleb Rostislavovič († 1278), smolenské knieža v rokoch 1240 – 1278. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 597 – 600.

[767] Sluck (st. rus. *Случка, Слуцка*, rus. *Слуцк*, bielorus. *Слуцк, Слуцак*), staroruské mesto ležiace na rieke Sluč. V súčasnosti sa v jeho blízkosti nachádza rovnomenné bieloruské mesto Sluck. Pozri Анатолий П. Грицкевич: *Древний город на Случи*. Минск : Полымя, 1985, 158 s.

[768] Syrveč (st. rus. *Сырьвяч*, rus. *Сервеч, Сервечь*, bielorus. *Сээрвач*), ľavý prítok rieky Neman. V súčasnosti preteká Grodnianskou oblasťou v Bielorusku.

Tatári poslali [poslov] k Levovi a Vladimírovi. Rečú: „*Naše deti*[769] *vidia, že pod horou stojí vojsko. Z koní vychádza para. Pošlite dobrých* [spoľahlivých] *ľudí s našimi Tatármi, aby zistili, čo bude* [sa diať].“ A oni s nimi poslali dobrých (spoľahlivých) ľudí a tí išli a uvideli, že vojska niet, no para vychádza z prameňov, vytekajúcich z hôr, pretože boli silné mrazy.

[Nakoniec] Prišli k mestu a rozostavili sa okolo neho. No Mstislav ešte nepritiahol, pretože išiel od Kopyľa.[770] Bojoval po Polesí, ale ani Roman, ani Gleb, zadneperské kniežatá [neprišli]. Iba jediný Oleg, syn Romana [Brianskeho],[771] pritiahol. [Oleg] Prišiel [už] skôr s Tatármi. Tatári nedočkavo čakali na príchod Romana.

[Medzitým] Lev oklamal svojich bratov: bez vedomia Mstislava a Vladimíra dobyl [spolu] s Tatármi podhradia [772] [Novogrudka], no detinec [kremeľ] nedobyli. Na druhý deň po dobytí mesta [Levom a Tatármi], prišli Roman a Gleb s veľkým vojskom. Všetky kniežatá sa nahnevali na Leva: Mstislav, Vladimír, aj jeho svokor Roman Brianský, aj Gleb Smolenský, a mnoho ďalších kniežat. Všetci sa nahnevali na neho za to, že ich nepovažoval za ľudí [rovných] sebe a sám sa s Tatármi zmocnil mesta [predmestia]. [Predtým] Tak zamýšľali, že ak všetci spoločne dobyjú Novogrudok, potom by vytiahli na Litovskú krajinu. Avšak nešli, lebo sa nahnevali na Leva a vrátili sa k sebe [domov].

A tak od Novogrudka šiel Oleg [Brianský] k svojej sestre do [mesta] Vladimíra. [Knieža] Vladimír vtedy veľmi pozýval k sebe svojho svokra [Romana Brianského]. To rečie: „*Pane, otče, príď, pobudneš vo svojom dome a dcéru svoju v zdraví uvidíš.*“ Roman odmietol jeho [pozvanie]. Takto rečie: „*Synu* *Rok 1276*

[769] Tu slovo *дѣти*, to jest „deti“ na tomto mieste nie v doslovnom slova zmysle. Autor pravdepodobne myslí príslušníkov nižšej, alebo tiež služobnej šľachty, inak známi ako „bojarskí synovia“, alebo „bojarské deti“. V Uhorskom kráľovstve vystupovali pod označením *filii iobagionum* = synovia jobagiónov. Pozri Daniel Rapant: Drobné štúdie k slovenskému stredoveku : I. *Provincia Wag*, II. *Dux Ruizorum*, III. *Filii jobagionum* (Deti bojarské). In: *Slovenská archivistika*. Roč. 9, 1974, s. 47 – 79. Na príklade ruských presídlencov v Uhorskom kráľovstve pozri Мирослав М. Волощук: „*Русь*“ *в Угорському королівстві*, s. 134 – 135, 193 a 260 – 264.

[770] Kopyľ (st. rus. a rus. *Копыль*, bielorus. *Капыль*), staroruské mesto Volynskej Rusi. V súčasnosti rovnomenné bieloruské mesto, ležiace v Minskej oblasti (Bielorusko).

[771] Knieža Oleg, syn Romana Brianskeho. Odinakadiaľ neznámy. Pozri Дариуш Домбровский: *Генеалогия Мстиславичей*, s. 409.

[772] V pôvodine sa nachádza slovo *окол*[ь]*нии*, ktoré môžeme interpretovať ako okolie mesta, predmestské časti nachádzajúce sa mimo opevneného stredu mesta, detinca (kremľa). U nás *suburbium*, to jest opevnené podhradie, alebo predhradie.

môj, Vladimír, nemôžem svoje vojsko opustiť. Nachádzam sa v krajine vo vojne. A kto dovedie moje vojsko domov? Nech miesto mňa môj syn Oleg ide s tebou." [Roman a Vladimír] Pobozkali sa a rozišli sa do svojho.

V ROKU 6783 (1275)

Rok 1276

V ROKU 6784 (1276)

Rok 1276 K Trojdenovi prišli Prusi, hnaní zo svojej krajiny Nemcami.[773] Prijal ich u seba a časť z nich usadil v Gorodne a časť usadil v Slonime.[774] Avšak Vladimír sa poradil s Levom, svojím bratom a poslali svoje vojsko k Slonimu [s cieľom] dobyť ho, aby sa v krajine neusádzali [Prusi].

Po tomto Trojden poslal svojho brata Sirputija a [ten] bojoval v okolí Kameňa.[775] Vladimír poslal proti nemu [vojsko], dobyl jeho Turijsk[776] [ležiaci] na rieke Neman a okolité dediny [tiež] obsadili. Potom sa zmierili a začali žiť vo veľkej láske.

Rok 1276/1277

A potom vložil Boh ušľachtilú myšlienku do srdca kniežaťa Vladimíra a on začal premýšľať, kde za Brestom by mohol postaviť mesto. Zobral si *Knihy Prorokov* a takto vo svojom srdci pre seba premýšľal. Rečie: „*Pane Bože, silný a všemohúci, svojím slovom tvoriaci i ničiaci, čo Ty, Pane, mne hriešnemu sluhovi svojmu, ukážeš, to aj spravím.*" A otvoril *Knihu* a ukázalo sa mu proroctvo Izaiášove [Isajnove]: „*Duch Pána je na mne, kvôli nemu ma Pán pomazal, aby som kázal Evanjelium chudobným, poslal ma, aby som uzdravoval rozbité srdcia, zvestoval zajatým,* [že budú] *oslobodení a slepým, že precitnú,* [aby som] *zvestoval rok Pánovej milosti a deň odplaty nášho Boha na utešenie všetkých plačúcich, aby som dal plačúcim na Sione slávu, namiesto popola pomazanie* (…) *radosť a ozdobu*

[773] Viac detailov pozri napríklad JAN POWIERSKI: *Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski*. Vol. II/1. Malbork : Muzeum Zamkowe, 2001, 595 s. (tu s. 96 – 97).

[774] Pozri poznámku č. 558.

[775] Kameň (st. rus., rus. a bielorus. *Камень*). Identifikácia tejto lokality z *HVK* je nejednoznačná. Existuje niekoľko hypotéz, podľa ktorých sa toto staroruské mesto nachádzalo na území dnešnej Ukrajiny (dnešné mestečko *Камінь-Каширський*); alebo Bieloruska (dnešná dedinka *Камень* v Brestskej oblasti, alebo dedinka *Камень* v Minskej oblasti). Podrobnejšie pozri Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 228.

[776] Ide o bieloruský Turijsk. Pozri poznámku č. 54.

namiesto ducha skleslosti. A nazvú ich národom spravodlivým, výsadbou Pánovou na slávu jeho. A zastavajú odveké púšte, dávno opustené, obnovia zničené mestá, zanechané z dávnych čias.“[777] (*Iz* 61, 1 – 4) Knieža Vladimír z tohto proroctva vyrozumel [že má] Božiu milosť a začal hľadať príhodné miesto, kde by postavil mesto. Táto krajina bola spustnutá 80 rokov po Romanovi – teraz ju Boh pozdvihol svojou Milosťou. (*Sdc* 3, 30; *Ez* 45, 23)

Vladimír poslal skúseného muža menom Olexa, ktorý ešte za [čias] jeho otca postavil mnohé mestá. A Vladimír ho poslal s miestnymi obyvateľmi v člnoch proti toku rieky Losna,[778] aby tu našli miesto [vhodné na] postavenie mesta. A on také miesto našiel, prišiel ku kniežaťu a začal mu rozprávať. [Potom] Knieža samotné tam s bojarmi a sluhami šlo. I zapáčilo sa mu miesto nad brehom rieky Losna. Vyčistil ho a potom na ňom postavil mesto a nazval ho Kamencom,[779] pretože zem [na ktorej bol postavený] bola kamenistá. *Rok 1277*

V ROKU 6785 (1277)

Prekliaty a hriešny [chán] Nogaj[780] poslal svojich poslov – Tegičaga, Kutkubuga a Ješimuta, s gramotami k Levovi, Mstislavovi a Vladimírovi. Rečú takto: „*Stále sa ponosujete na Litvu, preto som vám dal vojsko a s ním vojvodu Mamšeja. Choďte s nimi na svojich nepriateľov.*“ *Rok 1277*

[777] *Kniha proroka Izaiáša*, kap. 61, 1 – 4: „Duch Pána, Jahveho, je na mne, pretože ma Pán pomazal, poslal ma hlásať radosť ubitým, obviazať zlomených srdcom, zajatcom ohlásiť slobodu a spútaným oslobodenie. Ohlásiť rok Pánovej milosti a deň pomsty nášho Boha na potešenie všetkých zarmútených, aby som dal zarmúteným Siona, aby som im dal veniec miesto popola, olej plesania namiesto smútku, rúcho radosti miesto sklesnutého ducha. I budú sa volať Duby spravodlivosti, Štep Pána na ozdobu. Vybudujú odveké sutiny, zrúcaniny predkov postavia, obnovia spustošené mestá, trosky od pokolenia do pokolenia.“

[778] Losna, rieka Lesnaja (bielorus. *Лясная*, rus. *Лесная*, poľ. *Leśna*), ktorá preteká Brestskou oblasťou Bieloruska a je pravým prítokom rieky Bug.

[779] Kamenec Litovský (dnes *Каменец*, alebo *Камянец*). Brestská oblasť (Bielorusko).

[780] Nogaj, nazývaný aj Kara Nogaj, to jest Čierny Nogaj (okolo 1240 – 1299/1300), mongolský náčelník, vládca západnej časti Zlatej Hordy. K Nogajovi a jeho vzťahom s haličsko-volynskými kniežatami pozri Николай Веселовскій: *Ханъ изъ темниковъ Золотой Орды* : *Ногай и его время*. Петербург : Россійская Государственная Академическая Типографія, 1922, 58 s. Вадим В. Трепалов: *История Ногайской Орды*. Москва : Восточная литература РАН, 2002, 750 s. a Леонтій В. Войтович: Улус Ногая і Галицько-Волинське князівство. In: *Україна-Монголія* : *800 років у контексті історії* : *Збірник наукових праць*. Ed.: О. С. Онищенко a kol. Київ : НАН України, Національна бібліотека імені В. І. Вернадського, 2008, s. 21 – 26.

Zima 1277/1278

Keď nastala zima, ruské kniežatá vyrazili proti Litve: Mstislav i Vladimír, ale Lev nešiel, no poslal svojho syna Juraja. A takto podišli všetci k Novogrudku.

Keď prišli k Brestu, dostali zvesť, že už ich Tatári predstihli [a sú] pred Novogrudkom. Kniežatá Mstislav, Vladimír i Juraj sa začali medzi sebou radiť. Rečú: „*Ak pôjdeme k Novogrudku, tam už Tatári všetko dobyli* [a my nič nedostaneme]. *Pohnime sa teda* [radšej] *k mestu* [ešte] *nezničenému.*“ Takto si podumali a vyrazili ku Gorodnu. Prešli okolo Volkovyjska a ďaleko [od neho] sa zastavili prenocovať. Tu Mstislav a Juraj, bez vedomia Vladimíra, poslali svojich najlepších bojarov a sluhov zaútočiť [na čele] s [vojvodom] Tujmom[781] [na mesto Gorodno]. Bojovali tam [v okolí mesta]. [Potom] Ľahli si na noc. K svojmu vojsku nešli. Bez stráže, [ba] aj celú zbroj si [len tak] zložili. Vtedy od nich utiekol jeden zbeh do mesta a začal obyvateľom mesta hovoriť takto: „*Tam v dedine ľudia ležia bez poriadku* [neozbrojení].“ [Hneď nato] Prusi i Bortovia [Brtníci][782] vyrazili z mesta. Udreli na nich v noci. Pobili všetkých. Niekoľkých však chytili a doviedli do mesta. A Tujmu viezli na saniach, pretože bol veľmi [ťažko] ranený.

Na druhý deň, keď [ruské] pluky pritiahli k mestu [Gorodno], pribehol Mstislavov [vojak] Ratislavko,[783] nahý a bosý, a začal rozprávať, čo sa stalo, ako pozabíjali všetkých Mstislavových a Levových bojarov, sluhovia sú všetci pobití, a ostatní v zajatí. Mstislav a Juraj smútili nad tým [čo vykonali] kvôli svojej nerozumnosti a Vladimír sa hneval na nich, že bez jeho vedomia toto vykonali.

[Potom] začali premýšľať, ako dobyť mesto. Veža[784] [tam] bola kamenná, vysoká. Stála pred bránou mesta a v nej sa uzamkli Prusi. [Rusom] Nedalo sa okolo nej prejsť k mestu, pretože [ich Prusi] zabíjali z tejto veže. [A preto Rusi najprv] Podišli k nej a dobyli ju. Vtedy veľký strach a hrôza padli na obyvateľov mesta. Ako mŕtvi ostali stáť na mestskom opevnení po tom, ako bola dobytá veža – bola to totiž ich [jediná] nádej.

---

[781] Chelmský bojar. Pozri Adrian Jusupović: *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów*, s. 47.

[782] Pozri poznámku č. 537.

[783] Analýzu prekladu tejto spornej časti *HVK* pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 230, pozn. 1515.

[784] V texte *HVK* je na tomto mieste uvedené slovo „stĺp“ (st. rus. *столпъ*), to jest obranná veža, tu predsunutá pred hradby.

[Ruské kniežatá však] Rozmýšľali [iba] o svojich bojaroch, ako by ich mohli oslobodiť, no nič nemohli vymyslieť. Mstislav, Vladimír a Juraj sa [potom] dohodli s obyvateľmi mesta, že mesto nezaberú, ak dostanú [späť] svojich bojarov. Svojich bojarov dostali a mestu sa nič nestalo. A takto sa vrátili k sebe [domov].

V ROKU 6786 (1278)

Rok 1278

[V čase, keď] Trojden vládol ešte v Litovskej krajine, poslal veľké vojsko na Poliakov a svojho brata Sirputija poslal [na čele vojska]. Boli [s ním tiež] vtedy aj Jatvingovia a bojovali okolo Lublina tri dni a zobrali nespočetné množstvo koristi a s veľkou slávou sa vrátili domov.

V ROKU 6787 (1279)

Jar 1279

Po tomto roku bol hlad v celej zemi: aj na Rusi, aj v Poľsku i v Litve a aj u Jatvingov. Potom Jatvingovia poslali svojich poslov k Vladimírovi. Takto rečú: „*Pane, knieža Vladimír, prišli sme za tebou* [vyslaní] *od všetkých Jatvingov s nádejou na Boha a tvoje zdravie. Pane, neumor nás, ale nakŕm nás! Pošli, pane, k nám obilie*[785] *tvoje predávať, my ho radi kúpime. Čo* [len] *zachceš: či vosku, či veveričky, či bobrov, či čiernych kún, alebo bielych,*[786] *či striebra radi ti dáme.*“

A Vladimír im poslal z Brestu obilie na člnoch po Bugu s dobrými ľuďmi, ktorým dôveroval. Šli [plavili sa] po Bugu, vyšli na Narev[787] a šli [ďalej] po Narve. Takto šli, pokiaľ neprišli pod mesto Poltovesk,[788] [kde] zostali na noc oddychovať. A v noci boli všetci pozabíjaní pod mestom, obilie zhabané a člny potopené. Vladimír veľmi pátral po tom, [pretože] chcel zistiť,

[785] V texte *HVK* je na tomto mieste slovo „žito“ (z praslov. **žito*, st. slov. *жито*), ktoré môžeme preložiť nielen ako obilie, ale aj ako raž, jačmeň, alebo vôbec chlieb.

[786] Podľa všetkého kožušina hranostajov.

[787] Narva (st. rus. *Нарова, Норова, Неровa*, rus. *Нарев*, bielorus. *Нараў*, poľ. *Narew*), rieka prameniaca v západnom Bielorusku. Pretekajá severovýchodným Poľskom. Narva je pravým prítokom Visly.

[788] Poltovesk (st. rus. *Полтовескъ*), stredoveké poľské mesto. V súčasnosti mesto *Pułtusk* (rus. *Пултуск*, nem. *Ostenburg*). Nachádza sa v Mazovskom vojvodstve (Poľsko). Pozri RADOSŁAW LOLO a HENRYK SAMSONOWICZ: *Dzieje Pułtuska*. Vol. 1 : *Do 1795 roku*. Pułtusk : Wydawnictwo Typografia Pułtusk, 2016, 463 s.

kto to učinil. Aj ku Konrádovi [II. Mazovskému], bratovi svojmu,[789] poslal [poslov]. Takto mu rečú: „*Pod tvojím mestom boli zabití moji ľudia, buď na tvoj príkaz, alebo* [niekoho] *iného. Ty poznáš celú svoju krajinu, povedz.*“ Konrád [to] však poprel: „*Ja som nezabíjal a neviem o nikom inom, kto zabíjal.*“ Až ujec jeho, knieža Boleslav [V. Hanblivý], povedal Vladimírovi o svojom synovcovi Konrádovi. Takto rečie: „*Nepekne ti* [to Konrád] *zapiera. Sám tvojich ľudí pozabíjal.*“ Vtedy Boleslav žil so svojím synovcom Konrádom v neláske. Boleslav riekol Vladimírovi: „*Porátaj sa s ním* [Konrádom]. *Veľkú hanbu na teba naložil. Zlož zo seba túto hanbu.*“ A Vladimír poslal proti Konrádovi svoje vojsko a bojovali na tejto strane [na pravej] Visly a získali mnoho koristi. Potom Konrád poslal k svojmu bratovi Vladimírovi [poslov], [pretože] chcel s ním [uzatvoriť] mier. Vladimír sa s ním zmieril a začali žiť vo veľkej láske. Vladimír mu vrátil aj čeľaď, ktorú zajali [jeho vojaci].

7. december 1279

V tomto roku zomrelo krakovské veľkoknieža Boleslav [V. Hanblivý]. [Bol] dobrý, tichý, mierny, pokorný a láskavý. Prežil mnoho rokov a v starobe pokojne odišiel k Pánovi. Jeho telo prichystali na obrad a pochovali v Chráme svätého Františka v meste Krakov.[790]

V roku 6788 (1280)

Roku 1280

Po smrti veľkokniežaťa Boleslava nemal kto vládnuť v Poľskej krajine,[791] pretože nemal syna. Lev zatúžil zabrať pre seba [túto] krajinu, no

[789] Existuje niekoľko hypotéz o príbuzenskom vzťahu Konráda II. a Vladimíra Vasilkoviča: a) ruská hypotéza – Vladimír Vasilkovič bol bratrancom Konrádovej matky, Perejaslavy Danielovny a druhostupňovým strýkom Konráda; b) poľská hypotéza – Vladimír Vasilkovič bol synom Vasilka Romanoviča a poľskej kňažnej, dcéry Konráda I. Mazovského a Agafie Sviatoslavovny Dubravky (tu sa poľská verzia rozchádza s ruskou, ktorá za matku Vasilka Romanoviča považuje Dobravu Jurievnu, ruskú kňažnú). Rozvíjajúc ďalej danú hypotézu, že Dúbravka bola sestrou Zemovita I., ktorý bol otcom Konráda II. V takomto prípade by Konrád II. a Vladimír Vasilkovič boli prvostupňoví bratranci. Pozri aj *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 231. Pritom verzia o druhom sobáši Vasilka Romanoviča s dcérou Leška Bieleho je prameňmi veľmi slabo doložená.

[790] Ide o františkánsky kostol na námestí Všetkých Svätých v Krakove. Bol postavený v roku 1260 františkánskymi mníchmi z Prahy. Pozri aj Андрей Стасюк: Доминиканцы и францисканцы на страницах Галицко-Волынской летописи. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 193 – 198 (tu s. 195 – 196).

[791] Tu výraz Poľská krajina v zmysle *pars pro toto*. Poľská krajina, alebo Poľské kráľovstvo v danej dobe totiž existovalo iba ako politická imaginácia poľských intelektuálov, akými bol napríklad už vyššie zmienený Vincent Kadlubek. V skutočnosti to bol od roku 1138 len komplex viac-menej spolupracujúcich a na seba nevraživo

bojari boli silní a krajinu mu nedali.[792] Boleslav mal päť synovcov – dvoch Zemovitovičov:[793] Konráda a Boleslava a troch Kazimíričov:[794] Leška,[795] Zemomysla a Vladislava. Poľskí bojari si vybrali jedného z nich – Leška a posadili na Boleslavov [kniežací] prestol v Krakove. A [tak] začal vládnuť Leško.

Potom Lev chcel pre seba [získať] časti Poľskej krajiny – mestá v pohraničí [medzi Poľskom a Rusou].[796] Vydal sa za naničhodným a hriešnym Nogajom, prosiac pre seba pomoc proti Poliakom. On mu dal na pomoc

hľadiacich údelov jednotlivých Piastovcov. Krakovské a Sandomierske kniežatstvo, ktoré Boleslav V. Hanblivý ovládal, však bolo územím, ktorého ovládanie malo symbolicko-mocenský charakter. Ten, ktorý usadol na „stolec Boleslavovcov", bol totiž chápaný ako senior všetkých ostatných poľských kniežat z krvi Piastovcov. Status významu Krakova ďalej narástol po korunovácii Vladislava Laktíka za poľského kráľa v roku 1320. Pozri JAN BASZKIEWICZ: *Odnowienie Królestwa Polskiego 1295 – 1320*. Poznań : Wyd-wo Poznańskie, 2008, 188 s. (tu s. 122 – 140).

[792] Nástupníctvo Leva Danieloviča na Krakovskú a Sandomiersku krajinu bolo právne podložené skutočnosťou, že bol potomkom Boleslava III. Krivoústeho. Agneša Boleslavovna, bola totiž dcérou posledného vládcu zjednoteného Poľska a zároveň manželkou kyjevského veľkokniežaťa Mstislava Iziaslaviča. Obaja boli rodičmi Romana Veľkého, starého otca Leva Danieloviča, ktorého smrťou sa začína naša kronika. Pozri k tomu viac BRONISŁAW WŁODARSKI: *Polska i Ruś 1194 – 1340*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966, 325 s. (tu s. 196 – 198), alebo ЛЕОНТІЙ В.ВОЙТОВИЧ: *Лев Даниловичъ*, s. 196 – 198. Akokoľvek, k bežne prijímaným zdôvodneniam týchto ašpirácií a následnému konfliktu Leva s Malopoľskom máme ešte svoje ďalšie pripomienky. Pozri nižšie.

[793] Bratranec Boleslava V. Hanblivého, Zemovit I. Mazovský mal dvoch synov: Konráda II. Mazovského a Boleslava II. Mazovského. Pozri KAZIMIERZ JASIŃSKI: *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 70.

[794] Bratranec Boleslava V. Hanblivého, Kazimír I. Kujavský mal piatich synov, tu sa však spomínajú len najstarší traja: Leško II. Čierny, Zemomysel Kujavský a Vladislav I. Laktík (Łokietok). Pozri *ibidem*, s. 63 a 65.

[795] Leško II. Čierny († 1288), poľské knieža z rodu Piastovcov. Knieža krakovské a sandomierske. Prídomok „čierny" získal vďaka svojím tmavým vlasom. Za manželku mal Grifinu († okolo roku 1309), dcéru Anny a Rastislava Černigovského, dcéru Bela IV. K Leškovi Čiernemu pozri PAWEŁ ŻMUDZKI: *Studium podzielonego Królestwa* : *Książę Leszek Czarny*. Warszawa : Neriton, 2000, 584 s.

[796] Otázky zahranično-politického pozadia tejto výpravy sme riešili MARTIN HOMZA: Svätá Kunigunda a Spiš, s. 399 – 400. Domnievame sa, že jednou z motivácií konania Leva mohla byť aj nespokojnosť cirkevných elít v Krakove s výberom Leška Čierneho. Túto, okrem iných, reprezentoval aj krakovský biskup Pavol z Przemankova. Hovorkyňou tejto nespokojnosti bola aj vdova po Boleslavovi V. budúca svätica Kunigunda, sandecká pani, opátka v kláštore klarisiek v Starom Sonči (Sącz). Práve do tohto kláštora podľa *Života svätej Kingy* chodievala na návštevu nielen jej sestra Jolanta (Helena), manželka Boleslava Pobožného veľkopoľského kniežaťa, ale najmä Konštancia, manželka Leva Danieloviča, ba

naničhodného Končaka, Kozeja a Kubatana. Nastala zima. Vyrazili [proti Poliakom]: Lev šiel rád s Tatármi spolu so svojím synom Jurajom, no Mstislav [Danielovič], Vladimír, syn Mstislava Daniel[797] šli [len] na nátlak Tatárov. A takto všetci podišli k Sandomieru. Keď prišli k Sandomieru, prešli na druhú stranu rieky Visla. Rieku prešli po ľade pod samotným mestom. Prvý prešiel Lev so svojím plukom a so svojím synom Jurajom a po ňom Mstislav [Danielovič] a jeho syn Daniel. Za nimi [prešli] Tatári. A takto [všetci] prešli a rozostavili sa okolo mesta. Krátky čas stáli bez boja.

Potom ale Lev vyrazil so svojím dobre vyzbrojeným plukom ku Kropivnici.[798] S veľkou pýchou hodlal [totiž ďalej] tiahnuť na Krakov.[799]

Vladimír však stál vzadu [v tyle] pri meste [Sandomier] so svojím plukom. Začali mu [Levovi Danielovičovi] vravieť: „*Zásek*[800] *v lese je plný ľudí a tovaru a žiadne vojsko ho nedobylo, pretože je veľmi* [silno] *opevnený*." [Nato] Vladimír poslal k nemu [svojich] dobrých [najlepších] ľudí a s nimi [na čele]

---

dokonca aj ich dcéra Svätoslava, nechýbala tu však tiež manželka Leška Čierneho Grifina. Pozri VITA et miracula sanctae Kingae ducissae Cracoviensis. Ed.: Wojciech Kętrzyński. In: *MPH* 4, s. 662 – 744 (tu Jolanta: s. 699, Konštancia: 716, Grifina: 728, etc.). Z uvedeného je možné, že skutočným pozadím intervencie Leva Danielovičа do Malopoľaka neboli ani tak jeho, aj tak dosť hmlisté, právne nároky na krakovský prestol, ale vôľa dosadiť na krakovský stolec iného kandidáta v súlade s vôľou protileškovskej koalície. Výprava teda mala plniť aj propagandisticko-demonštratívne ciele. Pozri aj WŁADYSŁAW KARASIEWICZ: Paweł z Przemankowa biskup krakowski 1266 – 1292. In: *Nasza przeszłość* : *Studia z dziejów Kościoła i kultury katorlickiej w Polsce*. Roč. 9, 1959, s. 157 – 246.

[797] Daniel Mstislavič, syn Mstislava Danielovičа († pred decembrom 1288). Viac pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów*, s. 231 – 232.

[798] Kropivnica (st. rus. *Кропивница*, poľ. *Koprzywnica*, starší názov aj *Pokrzywnica*, rus. *Копшивница*), stredoveké poľské mesto. Dnes v Svätokrížskom vojvodstve (Poľsko).

[799] Analýzu prekladu tejto pasáže pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 233, pozn. 1542. My sme na tomto mieste neprekladali podľa *Chlebnikovskej*, ale podľa *Ipatievskej predlohy*, ktorá je logickejšia.

[800] V texte *HVK* je použité slovo *осек*, ktoré môžeme prekladať ako zásek, zátarasa, ale aj ako paseka, to jest čistina, rúbanisko. K fortifikačnému systému na východnej hranici Uhorského kráľovstva pozri aj ПЕТЕР НЕМЕТ: Образование пограничной области Боржавы. In: *Проблеми археологии и древней истории Угров* : *Сборник статей советских и венгерских археологов*. Ed.: А. П. Смирнов; В. Н. Чернецов a И. Ф. Эрдели. Москва : Наука, 1972, s. 206 – 220.

Kafiláta Selezenca.[801] A bolo tak. Keď prišli k záseku, Poliaci s nimi urputne bojovali – [Rusi] ledva mohli [zásek] dobyť. [Podarilo sa to] Len s veľkou námahou. Ale zmocnili sa množstva ľudí a tovaru.

Ako sme už predtým písali o Levovi, šiel so svojimi plukmi [na Krakov]. [Keď] Začali sa rozchádzať [Rusi a Tatári], aby bojovali, Boh nad nim [Levom] učinil svoju vôľu: Poliaci pobili z jeho plukov mnoho bojarov a dobrých sluhov a i časť Tatárov zabili.[802] A takto sa Lev vrátil nazad s veľkou hanbou. *23. február 1280*

V ROKU 6789 (1281)

Aby mu odplatil [útok], Leško [Čierny] vytiahol proti Levovi a zmocnil sa jeho mesta Prevorsk.[803] Pobil tam všetkých [ľudí] od malých po veľkých a mesto podpálil. Vrátil sa domov. *Marec 1280*

Potom diabol vložil nenávisť do dvoch Zemovitovičov, do Konráda [II. Čerského, alebo Mazovského] a Boleslava [II. Mazovského][804] a tí začali nenávidieť jeden druhého a bojovať [medzi sebou]. [Avšak] Konrád žil v mieri so svojím bratom Vladimírom, a Boleslav žil v mieri s Leškom a jeho bratom Vladislavom.

Preto Boleslav zhromaždil svoje vojsko. Na pomoc si zobral Vladislava [Laktíka] a vyrazil proti svojmu bratovi Konrádovi k mestu Jezdov.[805] Avšak

[801] Identifikácia prívlastku „Selezenec" je sporná. G. Perfecký ho prekladá ako „Sliezsky", no poľskí editori sa prikláňajú k neslovanskému pôvodu Kafiláta. Predpokladajú, že kronikár mohol jeho prídomok foneticky (nesprávne) prepísať. Vylučujú etymologické spojenie s ruským slovom *селезень*, to jest káčer. Podrobne pozri *THE GALICIAN-VOLHYNIAN Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 92.

[802] Bitka pod Gožlicami (poľ. *Goźlice*), neďaleko Sandomieru sa odohrala 23. februára 1280. Skončila sa víťazstvom poľských vojsk. Ako uvádza kronikár, hlavným dôvodom bola skutočnosť, že spojená armáda Leva Danielovića a Tatárov sa veľmi rozptýlila po krajine s cieľom lúpiť. Pozri ЛЕОНТИЙ В. ВОЙТОВИЧ: *Лев Данилович*, s. 197–198.

[803] Prevorsk (st. rus. *Переворескъ*, *Переворск*, poľ. *Przeworsk*, rus. *Пшеворск*, ukr. *Переворськ*), staroruské mesto Haličskej Rusi. V súčasnosti mesto Przeworsk v Podkarpatskom vojvodstve (Poľsko). Pozri napríklad ANTONI KUNYSZ: Badania archeologiczne o charakterze ratowniczym na terenie Przeworska, Jarosławia i Ropczyc. In: *Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za r. 1961*. Rzeszów : PAN, 1961, s. 17–19 a iné.

[804] Boleslav II. Mazovský († apríl 1313), syn Zemovita I. Mazovského. Pozri KAZIMIERZ JASIŃSKI: *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 70 a JANUSZ GRABOWSKI: *Dynastia Piastów mazowieckich*, s. 272–275.

[805] Pozri poznámku č. 709.

Konrád vtedy nebol v meste. Ako sa k mestu [Boleslav a Vladislav] priblížili, zobrali ho útokom. Zákon [v boji] u Poliakov bol takýto: čeľaď [protivníka] nebrať [do zajatia], ani nezabíjať, iba olúpiť [o všetko]. Takto dobyli mesto, zmocnili sa množstva tovaru. Zajali ľudí. [Boleslav] Olúpil svoju švagrinú, kňažnú Konrádovu, aj neter svoju olúpil (*sic!*) a svojmu bratovi Konrádovi [tým] urobil veľkú hanbu.

Rok 1282

Nato poslal Konrád posla k svojmu bratovi Vladimírovi [Vasilkovičovi] a žaloval sa mu na svoju hanbu. Vladimír sa nad ním zľutoval, rozplakal sa. Poslovi svojho brata rečie: „*Bratu,*" povedz [Konrádovi]: „*Boh sa pomstí za tvoju hanbu a tu ja som pripravený ti pomôcť.*" I začal chystať vojsko proti Boleslavovi. A poslal [poslov] ku svojmu synovcovi Jurajovi. Prosil o pomoc. Synovec mu takto odvetil: „*Strýko môj, rád by som i sám s tebou šiel, no nedá sa mi: idem, pane, do Suzdaľa, ženiť sa. A beriem so sebou málo ľudí. No všetci* [ostatní] *moji ľudia a bojari sú v rukách Božích i tvojich. A kamkoľvek zachceš, choď s nimi.*"

Vladimír prichystal vojsko a vyrazil k Brestu. Tu sa spojili [vojská spojencov]. [Sem] Prišli k nemu Chelmčania a bol s nimi vojvoda Tujma. Vladimír sa vydal k Meľniku s [veľkým] množstvom vojakov. Z Meľnika vyslal s nimi vojvodu Vasilka, knieža Slonimského,[806] [vojvodov] Želislava i Dunaja. Veliteľom vojska Juraja bol Tujma. A tak vyrazili do Poľskej krajiny.

Vladimír prichystal vojsko a odišiel do Brestu. Napred vyslal posla k svojmu bratovi Konrádovi. Ten [Konrád] mal neverných bojarov [a chcel zabezpečiť], aby [tí] nepodali zvesť Boleslavovi [o príchode ruského vojska na pomoc Konrádovi]. [Preto] Keď Vladimírov posol prišiel ku Konrádovi, začal mu pred všetkými bojarmi vravieť: „*Toto ti odkazuje tvoj brat Vladimír: Rád by som ti, – povedal – pomohol* [odplatiť sa] *za tvoju hanbu, ale nemôžem: znepokojujú nás Tatári.*" Nato posol chytil knieža za ruku a stisol mu [ruku]. Knieža [Konrád] pochopil [význam tohto gesta] a vyšiel s ním von. A [posol] mu začal rozprávať: „*Takto ti brat hovorí: Sám sa priprav a nachystaj člny na prevoz cez Vislu,* [ruské] *vojsko bude u teba zajtra.*" Konrád sa veľmi potešil [dobrej správe]. Prikázal čím skôr prichystať člny a sám sa tiež chystal [k útoku].

[806] Knieža Vasilko zo Slonimu († po 1282). Menej známe knieža z rodu Romanovičovcov. V historiografii sa vedú spory o tom, kto bol jeho otcom. V zásade sa objavujú dve vysvetlenia opreté o silné argumentácie: alebo bol synom Romana Danieloviča, alebo Mstislava Danieloviča. Od tohto Vasilka odvozuje svoj pôvod aj rod kniežat Ostrožských. Podľa Dariusza Dąbrowského však šlo o málo významné knieža z okolia rusko-pobaltskej hranice. Mal slúžiť Vladimírovi Vasilkovičovi a nemal nijaké rodinné väzby ani na rod Romanovičovcov, ani na Ostrožských. Pozri Dariusz Dąbrowski: Rodowód Romanowiczów, s. 271 – 275.

Prišlo [ruské] vojsko a preplavilo sa [cez Vislu]. Pluky [spojencov] sa začali usporiadavať a keď sa usporiadali, vyrazili takto: [knieža] Vasilko šiel so svojím plukom, Želislav so svojím plukom, Dunaj so svojím plukom, knieža Konrád s Poliakmi so svojím plukom a Tujma so svojím. A takto šli odhodlane s veľkou silou [vpred].

Ešte nedošli do mesta Sochačeva[807] a už začali rozmýšľať, ako ho dobyť, aby nevchádzali [príliš] hlboko do krajiny. Avšak knieža Konrád im [to] nedovolil a viedol ich k Gostyninu,[808] čo bolo obľúbené mesto Boleslava.

Pluky dorazili k mestu, rozostavili sa okolo ako mohutné borovice a začali sa chystať k útoku na mesto. A knieža Konrád začal obchádzať [na koni vojsko]. Rečie: „*Bratia moji milí, Rusi, stmeľte sa do jednej mysle!*“ Vtedy vyrazili k hradbám a druhé pluky nehybne stáli, aby [ich] chránili od nečakaného útoku [Boleslavových] Poliakov. Keď sa priblížili k hradbám, Poliaci začali na nich hádzať kamene, [ktoré na nich padali tak nahusto] ako silný dážď. Avšak strely [útočiacich] vojakov im [Poliakom] nedovoľovali ani vykuknúť spoza hradieb. A začali sa bodať kopijami a mnoho ranených bolo na [hradbách] mesta buď od [zásahov] kopijí alebo od striel. A mŕtvi padali z hradieb ako snopy. A takto dobyli mesto, ukoristili v ňom množstvo tovaru a získali obrovské množstvo zajatcov [koristi]. Ostatných pozabíjali, vrhacie stroje zhabali a mesto vypálili. A takto sa vrátili k sebe [domov] s víťazstvom a veľkou slávou.

A knieža Konrád šiel do svojho mesta, nasadil si na seba veniec víťazstva a zložil s pomocou svojho brata Vladimíra zo seba potupu.

A [medzitým] knieža Vasilko [zo Slonimu] vyrazil k Brestu s množstvom zajatcov. No napred vyslal odkaz svojmu pánovi, kniežaťu Vladimírovi. Vladimír veľmi smútil, pretože [doposiaľ] nemal žiadne správy o svojom vojsku. A nakoniec dostal správu o svojom vojsku, že všetci v pevnom zdraví sa vracajú a s veľkou slávou. Vladimír sa veľmi potešil, že jeho družina je celá a že potupa jeho brata Konráda je odčinená.

Iba dvaja z [jeho] pluku boli zabití, nie pri meste, ale počas prenasledovania: Jeden bol pôvodom Prus a druhý bol jeho [Vladimírov] obľúbený

[807] Sochačev (st. rus. *Сохачев*, poľ. *Sochaczew*), stredoveké poľské mesto. V súčasnosti v Mazovskom vojvodstve (Poľsko). Pozri *Dzieje Sochaczewa i Ziemi Sochaczewskiej*. Ed.: Stanisław Russocki. Warszawa : Książka i Wiedza, 1970, 175 s.

[808] Gostinyj (st. rus. *Гостиный*, poľ. *Gostynin*), stredoveké poľské kráľovské mesto. V súčasnosti v Mazovskom vojvodstve (Poľsko). Marian Chudzyński: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej* : *Praca zbiorowa*. Płock : Towarzystwo Naukowe Płockie, 1990, 717 s.

dvorný sluha, syn bojara, Rach Michajlovič. O ich zabití [teraz] toto rozpovieme. Keď šli [ruské a poľské] pluky okolo mesta Sochačev, v tom čase vyrazil zo Sochačeva knieža Boleslav a hľadal [príležitosť], ako zaútočiť na tých, ktorí sa oddelili [od vojska]. Knieža Vladimír už predtým prikázal svojím vojvodom toto: Vasilkovi, Želislavovi a Dunajovi nedovoliť [vojsku] rozdeliť sa [na menšie oddiely], aby plienili, ale ísť spoločne k mestu. Ale títo [dvaja spolu] s tridsiatimi vojakmi sa tajne oddelili od vojska a vyrazili k dedine [lúpiť]. Bol s nimi aj Blus Juriev. Šli po ceste z dediny, [ktorou] utekala čeľaď k lesu a vydali sa za nimi. V tej istej chvíli na nich udrel Boleslav s Poliakmi. Družina ich [útok] nevydržala a spolu s Blusom sa všetci dali na útek. Tí dvaja – Pach s Prusom – neutekali, ale učinili pamätihodný skutok (Jozef Flavius, *Židovské starožitnosti*). Začali totiž statočne bojovať. Prus sa stretol [v boji] s Boleslavom a bol [ihneď] zabitý mnohými [Poliakmi] a Rach zabil Boleslavovho verného bojara a [hneď] nato sám prijal víťazný koniec.[809] Obaja zomreli [s] hrdinským srdcom a zachovali si slávu na veky.

Po tomto sa [knieža] Vladimír vydal z Brestu do Vladimíra [Volynského].

V ROKU 6790 (1282)

Začiatok roka 1285

Naničhodný a hriešny Nogaj a s ním Telebuga [810] pritiahli proti Uhrom s veľkou silou a s nespočetným množstvom [vojska]. Poručili [Nogaj a Telebuga] ruským kniežatám Levovi, Mstislavovi, Vladimírovi a Jurajovi Levovičovi, aby šli s nimi. Vladimír mal vtedy chromú nohu a nešiel [na výpravu], pretože mal na nej ťažkú ranu, ale poslal svoje vojsko [na čele] so svojím synovcom Jurajom. V tej dobe boli všetky ruské kniežatá v područí Tatárov, a preto šli všetci, jediný Vladimír ostal [doma], pretože bol chromý.

Avšak Boleslav [II. Mazovský] sa stále ešte pýšil svojou hlúposťou. Vybral si vhodný čas a pritiahol s dvesto[811] [mužmi] a bojoval v okolí Ščekareva

[809] Na tomto mieste textu *HVK* je fráza: „и самъ прїа конец[ь] побѣдный“ , to jest prijal „víťaznú smrť“.

[810] Telebug a chán Zlatej Hordy († 1291), pochádzal z rodu Džingischána, jeden vodcov tretieho ťaženia Tatárov proti Uhorskému kráľovstvu. Pozri Леонтий В. Войтович: *Нащадки Чингіз-хана*, s. 118 – 119.

[811] Tatársko-ruská výprava z prvých mesiacov roku 1285 vyšla z iniciatívy samotných Tatárov. Mala teda iné zahranično-politické pozadie a ciele ako demonštratívno-lúpežná výprava spred piatich rokov, ktorú formálne inicioval Lev Danielovič. Jedným z takýchto cieľov mohlo byť aj definitívne vysporiadanie sa s Kumánmi, ktorí na dvore Ladislava IV. Kumánskeho zaujímali veľmi významnú pozíciu.

a dobyl desať dedín. A potom sa vracal naspäť [domov] s veľkou pompou. Tváril sa, že dobyl celú Rus.

[Potom, čo už] Vošli do Uhorskej krajiny [Tatári a Rusi], bol Lev prepustený.[812] Vrátil sa domov a žialil nad tým, čo sa stalo – nad tým, že Boleslav vyplienil jeho krajinu [kým bol preč]. Poslal [poslov] k svojmu bratovi Vladimírovi. Rečie mu toto: „*Brat, zotrime zo seba túto potupu. Pošli, vyburcuj Litovcov na Boleslava!*" Vladimír vyslal Dunaja, aby nahuckal Litovcov. Litovci mu sľúbili, že prídu na pomoc. Rečú: „*Vladimír, dobré a spravodlivé knieža, my môžeme za teba položiť svoje hlavy! Kedykoľvek si praješ, my sme prichystaní.*" [Nato] Lev a Vladimír zoradili svoje vojsko a vydali sa na Brest. Keď prišli k Brestu, čakali na Litovcov, no Litovci neprišli v dohodnutom [čase]. [Preto] Lev a Vladimír sami nešli, no poslali vojvodov: Lev poslal so svojím vojskom Tujma, Vasilka z Belzu a Riabca a Vladimír poslal so svojím vojskom knieža Vasilka [Slonimského], Želislava, Olovianca a Vištu.[813] A takto vytiahli proti Boleslavovi a začali bojovať v okolí Vyšehradu[814] a zajali nespočetné množstvo čeľade, dobytka a koní.

Február 1285

Koniec zimy, začiatok jari 1285

Potom [konečne] prišli Litovci k Brestu, začali vravieť kniežaťu Vladimírovi: „[Keďže] *Ty si nás povolal, veď nás kamkoľvek. Sme pripravení, na to sme aj*

Nasvedčovalo by tomu nasmerovanie výpravy. Účasť Leva bola tentoraz iba z donútenia a iste mu dobre padlo, že sa z výpravy proti Uhorskému kráľovstvu mohol vrátiť kvôli vyššie zmienenému ataku zo strany Boleslava II. Mazovského. Pozri Леонтій В. Войтович: *Лев Данилович*, s. 198.

[812] Pozri aj Мирослав М. Волощук: Вплив Золотої Орди на еволюцію руcько-угорських військово-політичних взаємин останньої чверті XIII ст. In: *Вісник Київського національного лінгвістичного університету* : *Серія „Історія, економіка, філософія"*. Vol. 13, 2007, s. 23 – 30 a Леонтій В. Войтович: *Лев Данилович*, s. 200 – 201.

[813] Analýzu vlastného mena Višta a jeho možných foriem pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 238.

[814] Vyšehrad je veľmi typické a všeobecne rozšírené slovanské toponymum. Znamená hrad, ktorý je vyššie od iného hradu, obyčajne ležiaceho na tej istej rieke. V našom prípade ide o Vyšehrad nad Vislou, ktorý sa dnes nachádza na Visle medzi Varšavou a Plockom v Mazovskom vojvodstve (Poľsko).

prišli.“ Knieža začalo rozmýšľať, kam by ich odviedlo.[815] Jeho vojsko bolo už ďaleko na [výprave proti] Boleslavovi. Rieky sa už začali rozlievať [topiť po zime] a Vladimír si spomenul, že ešte predtým [knieža] Leško [Čierny] poslal Lublinčanov a zmocnil sa jeho dediny v pohraničí,[816] nazývanej Voin.[817] Vladimír [Vasilkovič] mu to mnohokrát pripomínal, aby mu vrátil jeho čeľaď. On [Leško] mu však jeho čeľaď nevrátil, začo na neho [Vladimír] poslal Litovcov. Bojovali v okolí Lublina a zajali množstvo čeľadi a s množstvom koristi. Nazad sa [tak] vracali s veľkou slávou.

[Ihneď] Nato sa vrátilo Levovo a Vladimírovo vojsko s veľkou slávou a [tiež] získali obrovské množstvo koristi.

A tak sa všetci rozišli domov.

Rok 1280

V už spomínaných rokoch, keď sa Leško zmocnil Prevorska, mesta, ktoré patrilo Levovi, Poliaci taktiež bojovali pri Breste pozdĺž [rieky] Krosna.[818] Zmocnili sa desiatich dedín a vracali sa nazad. Bresťania sa však zhromaždili a hnali sa za nimi. Poliakov tam bolo 200 a Bresťanov [iba] 70, [no] mali veliteľa Tita, ktorý bol všade preslávený pre svoju statočnosť – aj vo vojnách, aj na lovoch. A takto ich [Bresťania] dohnali a bojovali s nimi. Z Božej milosti Bresťania porazili Poliakov a zabili ich 80 a ostatných chytili. [Takisto] Získali späť svoju [predtým ukradnutú] korisť. A takto sa vrátili do Brestu so slávou. Slávili Boha a Nepoškvrnenú Jeho Matku na veky vekov.

Avšak vráťme sa k predchádzajúcemu.

---

[815] Celkom zaujímavé rozprávanie o tom, čo všetko sa mohlo stať, ak sa vojsko jedného z partnerov nedostavilo na dohovorené miesto načas a v družine jeho vodcu (kniežaťa) prišlo k nespokojnosti, lebo hrozilo, že sa bude musieť vrátiť bez koristi. Vodca tak musel vymyslieť nový dôvod na začatie agresie voči niektorému zo svojich potenciálnych minulých alebo budúcich nepriateľov. Podobných príkladov v *HVK* je možné nájsť celkom veľa.

[816] V origináli *ukrajinca* (st. rus. *Вукраиница*), historické územie vo Volynskej krajine, na hranici s Poľskom, to jest pohraničie. Ďalší príklad použitia slova, ktoré sa ešte iba má stať podkladom pre etnonymum.

[817] Voin (st. rus. *Воинь*, poľ. *Wołyń*). Identifikácia tejto lokality nie je jednoznačná. Buď sa jednalo o poľskú osadu *Wołyń* v Lubelskom vojvodstve alebo rovnomennú lokalitu na Ukrajine. Pozri Василь Повженок; Володимир Гончаров a Роман Юра: *Давньоруське місто Воїнь*. Київ : Видавництво АН УРСР, 1966, 148 s.

[818] Krosna (st. rus. *Кросна*, poľ. *Krzna*, *Trzna*), rieka vo východnom Poľsku, ľavý prítok Západného Bugu. Preteká Lubelským vojvodstvom (Poľsko).

Naničhodný a hriešny Nogaj a s ním Telebuga sa vracali, po tom čo plienili v Uhorskej krajine.[819] [Potom sa rozdelili] Nogaj tiahol na Brašov[820] a Telebuga šiel cez [Karpatské] hory, ktoré je možné prejsť za tri dni. No on chodil tridsať dní. Blúdil v horách, vedený Božím hnevom. [Jeho vojaci] Mali veľký hlad a začali jesť ľudí. Potom sa začali aj sami poddávať [smrti] a zomrelo ich nespočetné množstvo. Tí, čo to videli, riekli: „*Mŕtvych bolo sto tisíc.*“[821] (*Sdc* 8, 10) Naničhodný a hriešny Telebuga so svojou ženou opustil pešo [Horu], s jednou kobylou. Takto ho Boh zahanbil.[822]

Po týchto udalostiach knieža Boleslav, stále ešte plný hlúposti, neprestával škodiť kniežaťu Vladimírovi a [kniežaťu] Jurajovi. [Z tohto dôvodu] Vladimír a Juraj začali zbrojiť vojsko proti Boleslavovi. Vladimír poslal [poslov] a priviedol Litovcov a takto všetci vyrazili [na ťaženie]. Aj knieža Juraj šiel s nimi proti Boleslavovi. Keď boli v Meľniku,[823] jeho [Jurajov] otec Lev mu poslal [posla]. Rečie mu toto: „*Syn môj, Juraj, nechoď sám s Litovcami. Ja som zabil ich knieža Vojšelka, mohli by sa zachcieť pomstiť.*“ Juraj [sám] nešiel, [dal] na otcove slová, no poslal svoje vojsko. A tak šli a dobyli mesto Sochačev a zmocnili sa v ňom množstva tovaru a čeľade. Katapulty porozbíjali. Keď takto [mesto] poplienili, vrátili sa k sebe [domov].

[819] Výprava sa konala v zime a predjarí roku 1285. Smerovala od karpatských priesmykov a dosiahla až Budín. Tu ju porazili vojská Ladislava IV. Kumánskeho. Pozri Pozri Jenő Szűcs: *Az utolsó Árpádok*. Budapest : História MTA Történéttudományi Intézete, 1993, 398 s. (tu s. 313 – 314). Zo starších prác pozri Jonáš Záborský: *Dejiny kráľovstva uhorského*, s. 461 – 462. Výprava je však chybne datovaná na rok 1282.

[820] V origináli *Брашевь* (slov. *Brašov*, nem. *Kronstadt*, rum. *Braşov*). Mesto v Sedmohradsku na horskom prechode do neskoršieho Valašska.

[821] Nepochybne prehnaný údaj. Podobne však preháňajú i uhorské pramene, keď tvrdia, že Tatárov bolo toľko, že obsadili priestor 11 míľ. Pozri Georgius Fejér (ed.): *CDH* V, 3, s. 88.

[822] Motív vykonania Božej spravodlivosti na nepriateľoch viery a hriešnikoch je pomerne častým v celej *HVK*. V našom prípade však aj zaujímavá informácia o ceste cez Karpaty, ktorá obyčajne trvala (koňmo) tri dni, ale v prípade, že sa niekto v zalesnenom karpatskom konfíniu stratil, alebo ho zastihlo nevľúdne počasie, mohlo to mať aj katastrofálne následky, ako v opísanom prípade.

[823] Pozri poznámku č. 681.

V ROKU 6791 (1283)

November 1286

A bolo potom takto. Zachcelo sa naničhodnému a hriešnemu Telebugovi vytiahnuť proti Poliakom. Zhromaždil veľké vojsko. Zabudol [pritom] na Boží trest, ktorý ho postihol v Uhorsku, o čom sme už rozprávali, prišiel k Nogajovi. Medzi nimi vládlo veľké nepriateľstvo. Telebuga poslal [poslov] k zadneperským a volynským kniežatám: k Levovi, k Mstislavovi a k Vladimírovi. Rozkázal im, aby s ním vyrazili do vojny. Všetky [ruské] kniežatá boli vtedy v područí Tatárov. A tak vyrazil Telebuga proti Poliakom, [po tom ako] zhromaždil veľké vojsko.

December 1287

Keď [Telebuga] dorazil k [rieke] Gorini,[824] v ústrety mu vyšlo [knieža] Mstislav s pitím a darmi. Odtiaľ [Telebuga] pokračoval okolo Kremenca [Kremjanca] k Peremilu. A tu na [rieke] Lipe[825] ho stretol knieža Vladimír [tiež] s pitím a darmi. Potom [ho] pri Bužkoviči[826] dohnalo knieža Lev [tiež] s pitím a darmi. Keď vyšli na Bužkovičské pole, [Telebuga a ruské kniežatá] prezreli si svoje pluky. Kniežatá čakali, že ich [Tatári] zabijú a ich mesta dobyjú, [a preto] vyrazili k Vladimíru [Volynskému] a zastavili sa pri Žitani.[827] Telebuga sa [potom] vydal prezrieť si mesto Vladimír. Niektorí hovoria, že v meste aj [naozaj] bol, no to nikto nevie. V nedeľu,[828] [na druhý] deň po [sviatku] dňa [svätého] Mikuláša, prešli okolo mesta [Vladimír-Volynský], [a takto] ho [mesto] Boh svojou vôľou zachránil. Mesto nedobyli, avšak narobili v meste veľa násilia, pokradli množstvo tovaru a koní. A tak [zatiaľ čo] hriešny Telebuga tiahol do Poľska, niektorí Tatári ostali pri Vladimíre, pásť vyčerpané kone. Tí urobili pustou Volynskú krajinu. (*Ez* 33, 29; *Iz* 1, 7 a *Dan* 7) Nedovoľovali [nikomu] vyjsť z mesta po obživu: [no] ak niektorí vyšli,

7. december 1287

[824] Goriň (st. rus. *Горинь*, ukr. *Горинь*, bielorus. *Гарынь*), rieka pretekajúca Ukrajinou a Bieloruskom, pravý prítok Pripiati.

[825] Lipa (st. rus, ukr. *Липа*), rieka pretekajúca Volynskou oblasťou (Ukrajina).

[826] Bužkoviči (st. rus. *Бужковичи*, ukr. *Бужковичі*). V súčasnosti dedina vo Volynskej oblasti (Ukrajina).

[827] Žitani (st. rus. *Житани*, ukr. *Житані*). V súčasnosti dedina vo Vladimírsko-volynskom rajóne Volynskej oblasti (Ukrajina).

[828] Existujú dva varianty prekladu tejto časti textu. G. Perfecký pôvodný výraz *В нед*[ѣ]*лю…* prekladá ako „O týždeň neskôr…“, vychádzajúc z významu staroruského slova *недѣля* – týždeň. Niektorí starší sovietski editori *HVK*, ako aj poľskí editori sa prikláňajú k prekladu „V nedeľu…“. Podrobnejšie *THE GALICIAN-VOLHYNIAN Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 97. Tiež *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 240. Takisto pozri náš komentár k slovám *nedeľa – voskresenie*, poznámka č. 530.

zabili ich, iných zajali, ďalších okradli a zmocnili sa [ich] koní. A v meste [Vladimír] kvôli Božiemu hnevu zomrelo [počas obliehania] nespočetné množstvo ľudí.

[Medzitým] Telebuga však tiahol do Poľska a s ním šli všetky ruské knieža-tá, [ktoré boli] v tatárskej nevoli: knieža Lev so svojím synom Jurajom a svo-jím vojskom, aj [knieža] Mstislav so svojím vojskom, aj [knieža] Vladimír so svojím vojskom. A takto dorazili k Zavichvostu a pristúpili k rieke Visla. Rieka ešte nezamrzla a [preto] nedala sa prejsť. Vydali sa hore pozdĺž rieky k Sandomieru, [kde] prešli rieku San po ľade. Tu, na Sane, sa Vladimír od nich oddelil a vrátil sa späť. A [potom] prešli [cez] Vislu po ľade nad Sandomierom a zo všetkých strán pristúpili k mestu, no nič sa im nepodarilo [spraviť].

[Potom] Začali plieniť Poľskú krajinu a ostali v nej desať dní. Telebu-ga chcel ísť na Krakov, no nedošiel k nemu a otočil sa [späť] v Toržesku, [pretože] dostal správu, že Nogaj ho predbehol a [už] dorazil do Krakova. A kvôli tomu bola medzi nimi [ešte] väčšia nenávisť. A preto, radšej než sa spojiť s Nogajom, [Telebuga] tiahol späť do Levovej [Ľvovskej] krajiny, na mesto[829] Ľvov.

December 1287

24. december 1287

A [Tatári] zdržali sa dva týždne v Levovej krajine. Nebojovali, ale niko-mu [tiež] nedovoľovali vyjsť z mesta po obživu: [no tých,] ktorí [sa odvážili a] vyšli z mesta, tých zabili, a iných zajali, a ďalších okradli a nahých púšťali a tí od mrazu zomierali, pretože zima bola veľmi surová [v tomto roku]. A takto [Tatári] spustošili celú krajinu. Všetko toto zoslal na nich Boh, kvôli našim hriechom, aby sme sa kajali za svoje zlé a hriešne skutky. A napokon ešte [On] vylial na nás svoj hnev, [keď] v obkľúčených mestách pomrelo nespočetné množstvo [ľudí] a ďalší zomreli v dedinách, po tom ako odišli z miest po odchode bezbožných [H]Agarénov. Avšak vráťme sa k predchá-dzajúcemu [rozprávaniu].

Január 1287

Hanebný Nogaj nešiel s Telebugom do Poľskej krajiny rovnakou cestou. Vládol medzi nimi totiž veľký svár. [Nogaj] Šiel svojou cestou [v smere] na Premyšel. Keď prišiel k mestu Krakov, nič sa mu nepodarilo [tam] urobiť, [rovnako] ako Telebugovi v Sandomieri. No [Nogaj] poplienil Poľskú krajinu a s Telebugom sa nespojil, pretože sa obaja báli. Tento toho, a ten tohto.

24. december 1287

[829] V origináli *на городок*[ъ], teda na mestečko. Prekladáme ako mesto z úcty k významu Ľvova v dejinách tejto časti Európy. Správnejšie by bolo mestečko, to však sugeruje, že Ľvov bol v tom čase skutočne ešte neveľkou sídelnou aglomeráciou.

Potom sa vrátili nazad do svojich ležovísk.[830] Telebuga opäť šiel svojou cestou a Nogaj svojou cestou.

Zima 1287/1288

Tej zimy postihol Poľskú krajinu veľký mor, [v dôsledku čoho] ich [Poliakov] zomrelo nespočetné množstvo.

Po Telebugovom a Nogajovom odchode knieža Lev zrátal, koľko ľudí zomrelo v jeho krajine, koľko bolo zajatých, zabitých, a koľko ich zomrelo z Božej vôle. Bez pol tisíca [to bolo] trinásť tisíc.[831]

V ROKU 6792 (1284)

Zima 1287/1288

Tejže zimy kniežaťu Jurajovi Levovičovi zomrel syn Michal, [ktorý] bol [veľmi] mladý.[832] Oplakávali ho všetci ľudia. Keď prichystali jeho telo k obradu, pochovali ho v Chráme svätej Bohorodičky v Chelme, ktorý postavil jeho praded, veľknieža Daniel, syn Romana.

Tej zimy nielen na samotnej Rusi sa Boží hnev [prejavil] morom, ale aj v Poľsku. Tej zimy aj Tatárom pomreli všetky kone a dobytok, aj ovce, všetko pomrelo, neostalo nič.

V ROKU 6793 (1285)

Rok 1288

Hovorí sa, že tej zimy, keď nastal [nový] rok,[833] v Nemecku more kvôli Božiemu hnevu vystúpilo [z brehov] a zatopilo krajinu. Viac než

[830] Tu sme prekladali slovom ležovisko, ale podobne ako v prípade haličského *Danielovho zvodu*, aj na tomto mieste sa vyskytuje slovo *вежа* vo význame mongolský príbytok, ale aj tábor, ležovisko. Písali sme o tom vyššie. Tu pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów trans., ed. a koment.*: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 241.

[831] V pôvodine je výraz: „пол[ъ] третьи на десѧт[е] тысѧщь“, čiže „pol tretiny na desať tisíc“. Napriek tomu, že interpretácia tejto veličiny predstavuje dodnes pre historikov rébus, ponúka zaujímavý pohľad na staroruský (staroslovanský) spôsob uvažovania, ktorý sa odzrkadľoval aj v numerácii. Na vyjadrenie veľkých číselných hodnôt (tisíce, desaťtisíce, milióny, a tak ďalej) sa používal špecifický jazyk (napríklad *ťma/tma* ako tisíc), ktorý už nie sme schopní celistvo uchopiť a presne interpretovať.

[832] Knieža Michal Jurievič, alebo tiež Michailo Jurievič zomrel ako dieťa, pravdepodobne vo veku okolo štyroch rokov. Pozri DARIUSZ DĄBROWSKI: *Rodowód Romanowiczów*, s. 241 – 242.

[833] Nový rok sa u Slovanov začínal v marci (ide o chronológiu podľa takzvaného Marcového štýlu Konštantínopolskej éry). K vystúpeniu mora z brehov prišlo podľa dobových západných prameňov 17. decembra 1287. Informácia o neobvykle silnej povodni, ktorá si mala vyžiadať 50 – 70 tisíc obetí, teda prišla do Vladimíru

šesťdesiat tisíc duší sa utopilo a kamenných kostolov sto a jedenásť a nerátajúc drevených [bolo zaplavených]. *14. december 1287*

V tom istom roku Leško Kazimír[ov]ič [Čierny] poslal svoj pluk a bojoval proti Konrádovi Zemovitovičovi [Čerskému]. Avšak knieža Konrád zhromaždil svoju družinu, hnal sa za nimi, bojoval s nimi a s Božou pomocou zvíťazil [nad Leškom]. Mnohých z Leškovho pluku pozabíjal, bojarov i prostú čeľaď, aj jeho vojvodu Mateja Sieradského [Seražského][834] zabil. A [všetku] svoju korisť získal späť a takto sa vrátil domov s veľkou slávou, chváliac a sláviac Trojicu Otca i Syna i Ducha Svätého, teraz a na veky vekov. Agios.[835] *25. jún 1288*

V ROKU 6794 (1286)

Toho roku všetci Litovci a Žmuďania vyrazili proti Nemcom k Rige. Tí však [vopred] dostali správu a skryli sa v meste. A keď [útočníci] pritiahli k mestu [Riga], nič nedosiahli a tak odtiaľ odtiahli [v smere] na Lotygolu.[836] Došli do mesta Medvedia Hlava,[837] no [opäť] nič nedosiahli a tak sa [len] s malou korisťou vrátili k sebe [domov]. *Rok 1288*

[Medzitým] Keď sa torunskí Nemci dopočuli, že všetci Žmuďania tiahli na Rigu, vyrazili proti Žmuďanom, aby pomohli svojim Nemcom. A zajali ich [Žmuďanov] nespočetné množstvo, iných pozabíjali. Takto sa s množstvom zajatcov vrátili k sebe [domov].

V tomto roku zomrelo krakovské veľknieža Leško Kazimírovič [Čierny]. Krakovský biskup [Pavol z Przemankowa], igumeni, popi a diakoni pripravili jeho telo k obradu, spievali obradné piesne a potom ho pochovali *30. september 1288*

s oneskorením poltreťa mesiaca. Pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 242, pozn. 1629.

[834] Matej Sieradský bol významným hodnostárom na dvore Leška Čierneho. Pozri *ibidem*, pozn. 1630.

[835] Z gréckeho *Αγιος* – svätý.

[836] Lotygola alebo Latygoľská krajina (st. rus. *Лотыгола, Лѣтьгола*, rus. *Лотыгола, Лотыгольская земля*, lotyš. *Lotigola*, latgal. *Lotygola*), historická stredoveká oblasť východo-baltského kmeňa Latgalov. Zodpovedá približne územiu Latgalska vo východnej časti Lotyšska.

[837] Medvedia Hlava (st. rus. *Мѣдвѣжья Голова*, rus. *Медвежья Голова*), pôvodné stredoveké hradisko pobaltského kmeňa Estov. Približne na jeho miestach sa v súčasnosti nachádza estónske mesto Otepää (rus. *Отепя*).

v Kostole Svätej Trojice v meste Krakov. Oplakávali ho všetci ľudia, [rovnako tak] bojari [ako] aj prostí [ľud] veľkým plačom.

V ROKU 6795 (1287)

Zima 1287/1288

S príchodom zimy, Boh poslal na nás svoj meč, ktorý mal poslúžiť jeho hnevu za rozmnoženie našich hriechov. Telebuga a s ním Alguj[838] vyrazili s obrovským vojskom [proti Poliakom] a s nimi ruské kniežatá Lev i Mstislav, Vladimír i Juraj Levovič a mnoho ďalších kniežat. Vtedy boli všetky ruské kniežatá v područí Tatárov, pokorení Božím hnevom. A tak všetci vyrazili spoločne[839] [proti Poliakom]. Knieža Vladimír bol však stále chorý. Rana, ktorú naňho zoslal Boh, totiž zostávala nevyliečiteľná.

Cestou do Poľska prišli k rieke, menom San. [Tu] knieža Vladimír, mučený [narastajúcou] nemohúcnosťou svojho tela, pošle [posla] svojmu bratovi Mstislavovi. Rečie: „*Brat, vidíš moju chorobu, už nemôžem* [nič robiť]. *A* [pretože] *deti nemám, tebe, svojmu bratovi, dávam celú svoju krajinu i mestá po mojom živote* [smrti]. *Dávam ti to pri cároch* [pri svedectve Telebuga a Alguja] *a pri ich radcoch.*“ [840] Mstislav sa udrel čelom[841] pred svojím bratom Vladimírom.

[Potom knieža] Vladimír poslal [poslov] k svojmu bratovi Levovi a k synovcovi Jurajovi s takýmito slovami: „[Tak] *vám rečiem, že som svojmu bratovi Mstislavovi dal svoju krajinu i mestá.*“ [Nato] Lev rečie Vladimírovi: „*Tak a dobre* [si urobil], *že si mu* [to všetko] *dal. Neprináleží mi po tvojom živote si ich u neho* [Mstislava] *upomínať. Všetci* [rovnako] *chodíme pred Bohom.*[842] *Kiež by mi Boh dal silu svojím vo svojom čase riadiť.*“

[838] Chán Alguj. Jeho identifikácia nie je celkom istá, ale väčšina historikov sa prikláňa k teórii, že ide o syna chána Bajana. Pochádzal by teda z rodu Džingischána. Pozri Леонтій В. Войтович: *Нащадки Чингіз-хана*, s. 202.

[839] V origináli textu sa nachádza pekné staroruské slovo *вькоупъ* – v kope, ktoré je stále živým výrazom v západoslovanských jazykoch.

[840] V origináli je použité staroslovanské slovo *рад*[ъ]*цах*[ъ], ktoré súčasná ruština už nepozná.

[841] Na tomto mieste je použitá metafora, ktorú môžeme voľne preložiť ako „poklonil sa až k zemi“ alebo „zložil mu hlbokú úctu“. Hojný výskyt staroruských idiómov v texte *HVK* nielen spestruje samotný text nárácie, no aj sprítomňuje myslenie a filozofiu staroruského človeka.

[842] Opäť zaujímavý idióm s významom „všetci rovnako chodíme pred Bohom“, to jest „pred smrťou sme si všetci rovní“.

A potom poslal Mstislav [posla] k svojmu bratovi Levovi a k svojmu synovcovi. Takto rečie: „*Môj brat Vladimír mi dal celú svoju krajinu i mestá. Ak ty,* [Lev] *zachceš niečo získať po smrti môjho a tvojho brata, tu sú cári* [Telebuga a Alguj], *a ja som tu. Povedz mi, čo chceš?*“ Lev však nič na tie slová nepovedal.

Potom Telebuga vstúpil do Poľska a s ním Alguj a všetky kniežatá,[843] ale Vladimír sa vrátil nazad, lebo bolo žalostné naňho pozerať a vidieť jeho bolesť. I prišiel do [mesta] Vladimíra a všetci ľudia boli radi, keď uvideli svojho pána, ako sa zdravý [živý][844] vrátil. [Potom] ako strávil pár dní vo Vladimíre, rečie svojej [manželke] kňažnej a bojarom: „*Chcel by som odísť do Ľuboml'a.*[845] *Nič s tými pohanmi* [Tatármi][846] *neurobím. Som chorý človek, nemôžem sa s nimi*

[843] Pozoruhodnosťou tejto v poradí 4. tatárskej výpravy na Poľsko je, že sa síce okrajovo, ale predsa dotkla aj Uhorského kráľovstva. Podľa *Života svätej Kunigundy* 5. decembra 1287 dorazili Tatári do Sandecka a svätá Kunigunda sa schovala spolu s mníškami na svojom novostavanom Pieninskom hrade (pozri Vita et miracula sanctae Kingae. Ed.: Wojciech Kętrzyński, s. 715). V tom istom čase krakovské knieža Leško Čierny utiekol k svojmu spojencovi Ladislavovi IV. Kumánskemu do Uhorska. Časť tatárskych vojsk, ktorá ho podľa všetkého prenasledovala, dosiahla spišské mesto Podolínec, ktoré vyplienila. Následne však bola táto jednotka pri Podolínci porazená uhorským šľachticom Jurajom zo Solivaru. Pozri Martin Homza: Svätá Kunigunda a Spiš, s. 401, ale aj Stefan Krakowski: Obrona pogranicza wschodniego Małopolski za Leszka Czarnego. In: *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*. Seria 1 : *Nauki humanistyczno-społeczne*. Łódź : PWN, 1960, s. 97 – 114. Tiež Łukasz Jaros: Działalność militarna księcia krakowskiego, sandomierskiego i sieradzkiego Leszka Czarnego w latach 1279 – 1288. In: *Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej* : *Z dziejów Regionu i Miasta*. Roč. 5, 2014, s. 5 – 32 (tu s. 28 – 31). Autor týchto riadkov si podobne ako pred rokmi znovu kladie otázku, do akej miery boli jednotlivé vpády tatársko-ruských vojsk v osemdesiatych rokoch 13. storočia využívané ako nástroj vo vlastnom vnútornom politickom boji v Poľsku a ako v Uhorsku? Nasmerovanie útoku počas zimy 1287/1288 proti domíniu kňažnej a neskoršej svätice Kunigundy je totiž zjavné. Rovnako pofidérne sa aj s odstupom storočí javí víťazstvo Juraja zo Solivaru, ktorý bol v službách Ladislava IV. Kumánskeho, úhlavného nepriateľa Sandeckej panej z krvi Arpádovcov, vdovy po Boleslavovi V. Hanblivom.

[844] V origináli *въ здровїи*, to jest v zdraví. Zaiste ide o omyl kopistu, vzhľadom na aktuálny zdravotný stav Vladimíra. Pôvodne podľa všetkého bolo živý, ako sme dali do zátvorky.

[845] Ľuboml' (st. rus. a ukr. *Любомль*), historické mesto vo Volynskej Rusi, v súčasnosti rovnomenné mesto vo Volynskej oblasti na Ukrajine, blízko hranice s Poľskom.

[846] Podobne ako pri spojenej tatársko-ruskej výprave z roku 1285 treba predpokladať, že časť nomádskej hotovosti zostala pod ušľachtilou zámienkou „kŕmenia unavených koní“ v okolí miest, z ktorých pochádzali ruskí kniežací spojenci. Dôvod bol však o dosť praktickejší. Týmto spôsobom si cháni zaisťovali „lojalitu“ svojich spojencov. Vladimírova nechuť voči ním je teda viac ako pochopiteľná. Najmä, ak si človek pripomenie predchádzajúce opisy kronikára, ktoré živo ukazujú, ako vyzerala každodenná realita takéhoto neželaného susedstva.

viac prieť. Rozožrali ma až po pečeň.[847] *Namiesto mňa* [tu bude] *biskup Marko.*“[848] A odišiel do Ľubomľa so svojou [manželkou] kňažnou a so svojimi dvornými sluhami. A z Ľubomľa sa vydal do Brestu. Po tom, ako strávil v Breste dva dni, odišiel do Kamenca. A tu, v Kamenci, ležal vo svojej chorobe. Svojej kňažnej a sluhom rečie: „*Akonáhle odídu títo pohania* [Tatári] *z našej krajiny, pôjdeme* [späť] *do Ľubomľa.*“

Január 1288

O niekoľko dní prišli k nemu do Kamenca jeho sluhovia, tí, ktorí boli s Tatármi na ťažení v Poľsku. Vladimír sa ich začal vypytovať na Telebuga, či už odišiel z Poľskej krajiny? A oni mu povedali: „*Odišiel.*“ [Potom sa ich ešte opýtal:] „*Môj brat Lev, Mstislav a môj synovec* [Juraj Levovič] – *sú zdraví?*“ Oni mu rečú: „*Pane, všetci sú v dobrom zdraví, aj bojari, aj sluhovia.*“ Vladimír sa za to poďakoval Bohu. O Mstislavovi ešte povedali, že tiahol s Telebugom na Ľvov. Vtedy [mu] rečú: „*Tvoj brat dáva mesto Vsevolož*[849] *bojarom a* [tvoje] *dediny rozdáva.*“ Vladimír sa veľmi rozhneval na svojho brata. Rečie: „*Nielenže ležím v bolesti, ale môj brat mi ešte viac bolesti pridáva. Som ešte pri živote a on už rozdáva moje mestá a dediny. Veď to mohol rozdávať po mojej smrti!*“[850]

A [potom] Vladimír poslal svojho posla so žalobou k svojmu bratovi Mstislavovi. Rečie: „*Brat, ty si ma ani na výprave nezajal, ani kopijou nedobyl, ani si ma nevyhnal z mojich miest svojím vojskom, s ktorým si tam pritiahol. Čo to činíš predo mnou? Ty si môj brat, ale mám aj druhého brata Leva, aj synovca Juraja! Z vás troch som si vybral teba jediného. Zanechal som ti celú svoju krajinu i mestá po mojom živote, no za môjho života ti nie je dovolené nič* [s nimi hýbať]. *Takto som učinil pre pýchu svojho brata a synovca – tebe som odkázal svoju krajinu.*“

[847] Metaforický obrat vo význame: „Mám ich už po krk.“

[848] Pre zmenu opäť latinské vyjadrenie biskupskej hodnosti *en*[и]*ск*[о]*пъ Марко*. Len ako zaujímavosť, biskup takéhoto mena vo Vladimíre z iných prameňov nie je známy.

[849] Lokalizácia mesta (hradu?) Vsevolož (*Всеволожь*) nie je celkom jasná. Ukrajinskí historici a archeológovia sa prikláňajú k okalizácii okolo Západneho Buga. Pozri napríklad Ярослав Б. Книш: До питання про локалізацію Всеволожа-Севоложа. In: *Галицько-Волинська держава* : *Передумови виникнення, історія, культура, традиції* : *Тези доповідей та повідомлень міжнар. наук. конференції, Галич, 19–21 серпня 1993 р.* Львів : Інститут українознавства НАН України, 1993, s. 103–105 a iní.

[850] Zaujímavý príklad, ktorý dokladá na akých princípoch vlastne fungovala neskorá kyjevskoruská spoločnosť. „Rozdávanie“ miest a dedín do držby lojálnych ľudí a ich rodín, nie však ešte do pozemkového vlastníctva, ako to bolo už typické pre dobovú uhorskú, sliezsku, ale i českú societu, totiž vytváralo formálno-právny a tým aj ekonomický rámec archaického, staršieho patrimoniálneho zriadenia, ktorý bol v našich krajinách prekonávaný od čias Ondreja II. klasickým feudalizmom západoeurópskeho typu.

[Potom] Mstislav [prostredníctvom posla] riekol svojmu bratovi: „[Môj] *Pane, – povedz* [mu], *– bratia sú tvoji! Krajina* [patrí] *Bohu a tebe, mestá sú tvoje. Ja nad nimi nemám moc. Sám som však v tvojej moci. Nech mi Boh dovolí, mať ťa ako svojho otca a slúžiť ti vo všetkej pravde. Až do mojej smrti ty, pane,* [nech si] *zdravý. Do teba vkladám* [všetku] *svoju nádej* – [tak mu] *povedz.*“ Jeho [Mstislavov] posol prišiel k Vladimírovi do Kamenca a rozpovedal mu Mstislavove slová. A Vladimírovi sa taká reč páčila.

Potom šiel [Vladimír] z Kamenca do Raja.[851] Keď tam bol, rečie svojej kňažnej: „*Chcem poslať po svojho brata Mstislava, aby som s ním učinil radu o krajine, mestách. I o tebe, kňažná moja, milá Oľga, ale i o tom dieťati Iziaslave, ktorú som miloval ako svoju rodnú dcéru.*[852] *Boh mi za moje hriechy nedovolil rodiť* [plodiť] *svoje* [deti], *no ona mi bola ako by od mojej kňažnej zrodená. Však som ju od jej matky vzal v plienkach a vychoval.*“

A poslal k svojmu bratovi svojho vladimírskeho biskupa Jevsegnija[853] a s ním [bojarov] Borka a Olovianca s týmito slovami, aby mu riekli: „*Brat, príď ku mne. Chcem s tebou viesť radu o všetkom.*“ Mstislav prišiel k nemu do Raja so svojimi bojarmi i so sluhami a s nimi [sa vrátili aj] vladimírsky biskup [Jevsegnij], aj Borko i Olovjancev. Mstislav sa zastavil pri dvore a jeho sluhovia povedali Vladimírovi: „*Tvoj brat prišiel.*“ Ten ležal vo svojej bolesti, ale keď začul, že brat prišiel, zdvihol sa, posadil sa a poslal po brata. Ten [Mstislav] k nemu prišiel. Poklonil sa mu. Vladimír sa ho začal vypytovať na Telebuga, čo sa dialo v Poľsku, kadiaľ [ktorou cestou] odchádzal z Poľska? On mu všetko poporiadku rozpovedal a ešte o mnohom [inom] sa s nim porozprával.

A potom sa Mstislav vrátil k dvoru. Vladimír k nemu poslal svojho biskupa [Jevsegnija] s Borkom i s Oloviancom. Rečie: „*Brat môj, na to som ťa, – povedz* [k biskupovi] *– pozval, aby som s tebou učinil radu ohľadom krajiny, miest, ale i mojej kňažnej a tohto dieťaťa* [Iziaslavy]. *Aj gramoty chcem spísať.*“ Mstislav biskupovi svojho brata rečie: „*Pane, – povedz* [Vladimírovi] *– brat môj, a či som ja chcel tvoju krajinu po tvojom živote? Ničoho takého v mojom srdci nebolo. Ale riekol si mi* [o tom] *v Poľsku, keď som tam bol s Telebugom i Algujom, a s bratom*

[851] Pozri poznámku č. 625.

[852] Iziaslava, ako správne dedukujú poľskí editori *HVK* musela byť chovankou Vladimíra. Ako naznačuje jej meno, patrila k niektorej vetve Rurikovcov. Bohužiaľ nič ďalšie o nej nie je známe. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów,* trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 246, pozn. 1658.

[853] Vladimírsky biskup Jevsegnij (znovu označený ako *en*[*и*]*cк*[*o*]*nъ*).

mojim Levom i synovcom mojim Jurajom. Veď ty si, pane môj, brat môj, poslal ku mne takto rečúc: ‚Mstislav, dávam ti svoju krajinu i mestá po svojom živote'." Mstislav biskupovi svojho brata rečie: „*Pane, – povedz* [Vladimírovi] *– brat, ako sa páči Bohu a tebe* [nech bude]. *Ak chceš spísať gramoty, je to vôľa Božia a tvoja.*" Keď sa biskup vrátil od Mstislava, oznámil bratove slová. Vladimír prikázal svojmu pisárovi Chodorcovi,[854] aby spísal gramotu:

[Testament kniežaťa Vladimíra Vasilkoviča[855]]

Po 15. – 21. február 1288

„*V mene Otca i Syna i Ducha Svätého, s modlitbami (Pre)svätej Bohorodičky i Nepoškvrnenej Márie a Svätých Anjelov. Ja, knieža Vladimír, Vasilkov syn, Romanov vnuk, dávam celú svoju krajinu i mestá, ako aj stoličné mesto Vladimír, po svojom živote bratovi svojmu Mstislavovi. Druhú gramotu, takúto istú som napísal pre svojho brata. Chcem* [ja, Vladimír] *ešte svojej kňažnej* [manželke Oľge dať] *napísať takú gramotu:*

„*V mene Otca i Syna i Ducha Svätého, s modlitbami (Pre)svätej Bohorodičky i Nepoškvrnenej Márie a Svätých Anjelov. Ja, knieža Vladimír, Vasilkov syn, Romanov vnuk, píšem gramotu. Svojej kňažnej po mojom živote*[856] *odkazujem svoje mesto Kobryn*,[857] *s ľuďmi i daňou*, [tak] *ako ju pri mne dávali, tak i po mne nech*

[854] Chodorec, meno bojara a pisára Vladimíra Vasilkoviča. V prekladových edíciách prepisované aj ako Fedorec, Fedorek, Fiodor a podobne. Pozri *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 101.

[855] V *IL* odpise kroniky je na tomto mieste uvedený podtitul: „Кнѧзѧ Володимерѧ рукописание". Staroruské slovo *рукописание* má viacero významových rovín: rukopis, písmo, poznámka ale aj testament. Pozri aj Олег А. Купчинський: *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть* : *Дослідження* : *Тексти*. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2004, 1283 s. (tu s. 315 – 319).

[856] Nasledujúci kniežací testament obsahuje celý rad právnych, ekonomických, ale i sociálnych informácií o dobovej Rusi. Predovšetkým je však zaujímavý tým, že vďaka svojmu písomnému zaznamenaniu odráža zvyklosti, ktoré sprevádzali vdovský kniežací stav po smrti manžela. Úsilie kniežaťa Vladimíra ekonomicky a právne zabezpečiť svoju manželku totiž treba brať ako určité zovšeobecnenie dobovej praxe. V niektorých črtách nie je nepodobné právnym zvyklostiam z našich krajín, kde vdovy po významných členoch dynastie disponovali tiež vlastnými, takzvanými „vennými majetkami". Ako príklad pozri už zmienenú svätú Kunigundu, ktorej venné majetky sa rozprestierali tak na poľskej, ako aj uhorskej strane vzájomnej hranice. Pozri Martin Homza: Svätá Kunigunda a Spiš, *passim*.

[857] Kobryn (st. rus. *Кобрынь*, bielorus. *Кобрын*), staroruské mesto Volynskej Rusi. V súčasnosti rovnomenné bieloruské mesto nachádzajúce sa v Brestskej oblasti. K téme podielu a zásluhy kniežaťa Vladimíra Vasilkoviča vo výstavbe opevnených miest pozri Александр Баран: Містобудівні інвестиції князя Володимира Васильковича у володимирському та берестейському уділах у світлі

ju dávajú kňažnej mojej. Taktiež jej odkazujem svoju dedinu Horodlo [Gorodel][858] *i s mýtom. Nech ľudia tak, ako si voči mne plnili povinnosti, tak aj voči kňažnej mojej po mojom živote* [nech si plnia]. *Ale ak sa kniežaťu zachce postaviť mesto,*[859] *nech oni* [obyvatelia Horodla pripadnú] *k mestu, no dane a tatársku daň* [tatarščina][860] *kniežaťu* [pripadne].[861] *A ešte dávam svojej kňažnej moje Sadovoje*[862] *a Somino,*[863] *ako aj svoj Kláštor* [svätých] *Apoštolov, ktorý som sám založil.*[864] *Dedinu Berezovičí*[865] *som kúpil od Fedorka Davidoviča Jurieviča,*[866] *dal som mu zaň 50 hrivien kún a 5 lakťov šarlátu*[867] *a lamelové brnenie.*[868] *A túto* [dedinu Berezovičí] *som dal tiež* [Kláštoru svätých] *Apoštolov. A kňažná moja po mojom živote, ak sa rozhodne ísť do kláštora, nech ide. Ak nebude chcieť,* [nech urobí] *ako je jej dobre. Ja nevstanem* [z hrobu], *aby som pozeral, čo kto bude robiť po mojom živote.*"

Галицько-Волинського літопису. In: *Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne*. Roč. 5, 2008 – 2010, s. 47 – 55.

[858] Pôvodná obec *Городло*, dnes Horodlo, blízko historického Vladimíru Volynského. Dnes neďaleko bieloruskej hranice. Lublinské vojvodstvo (Poľsko).

[859] V origináli je na tomto mieste staroruský výraz *горѡ*[ъ] *роубити*, ktorý môžeme doslovne preložiť ako „rúbať, (vy)sekať mesto". Toto slovné spojenie presne odzrkadľuje spôsob výstavby nových sídiel, ktoré boli postavené z dreva technikou zrubenia.

[860] V origináli textu je na označenie dane vyberanej od domáceho ruského obyvateľstva pre Mongolov/Tatárov výraz *татарьщина*.

[861] Veľmi cenný opis väzieb medzi kniežaťom (štátom) a obyvateľmi, ktorý v porovnaní s aktuálnymi spoločensko-ekonomickými procesmi v krajinách viac na západ, kde sa čoraz viac presadzoval feudalizmus so všetkými svojimi znakmi, pôsobí trochu archaicky. Pripomeňme si však, že feudalizačné procesy najviac zasiahli práve kniežatstvá Haličské a Vladimírske, hoci aj s určitým oneskorením.

[862] Lokalizácia obce je nejasná.

[863] Dnes obec Somin (st. rus. *Сомино*, ukr. *Сомин*), Volynská oblasť (Ukrajina).

[864] V pôvodine je: „създах[ъ] своею силою", čo môžeme voľne preložiť ako „založil sám", čo znamená, že ju „založil na svoje náklady".

[865] Dnes obec Berezovičí (st. rus., ukr. *Березовичи*), Volynská oblasť (Ukrajina).

[866] Podľa Perfeckého použitie dvojitého „otčestva" pravdepodobne odkazuje na otcovo meno (Dávid) a starootcovské meno (Juraj). Bližšie *The Galician-Volhynian Chronicle*, ed. a trans.: George A. Perfecky, s. 102.

[867] Šarlát, drahocenná tkanina sýtočervenej farby.

[868] Odkaz na v danom čase progresívnu výzbroj pozostávajúcu s kovových, alebo kožených lamiel, našitých na pevný látkový podklad.

Potom Vladimír poslal [posla] k bratovi. Takto rečie: „*Brat môj Mstislav, pobozkaj predo mnou Kríž na to, že neodoberieš mojej kňažnej po mojom živote nič z toho, čo som jej dal, ani tomuto dieťaťu, Iziaslave. A* [taktiež] *nevydáš ju proti jej vôli za nikoho, ale* [len za toho] *koho bude chcieť moja kňažná, tomu ju dáš.*“ Mstislav rečie: „*Pane – povedz, – bratu! Nedaj mi Bože, aby som po tvojom živote zobral čokoľvek tvojej kňažnej a tvojmu dieťaťu. Ale daj mi Bože, aby mi moja švagriná*[869] *bola dôstojnou matkou a aby som ju ctil. A pokiaľ ide o to dieťa, keď to vravíš, ak ju Boh k tomu dovedie, to daj Boh, aby som ju vydal ako svoju pokrvnú dcéru.*“ A na to pobozkal Kríž.

Február 1288

Všetko toto sa udialo počas Fedorovho týždňa.[870] Keď [Mstislav] uzavrel dohodu s bratom, vydal sa [Mstislav] do Vladimíra. Po príchode do Vladimíra šiel do biskupstva, do [Chrámu] svätej Bohorodičky a zvolal vladimírskych bojarov svojho brata, ako aj [všetkých] mešťanov[871] Rusov a Nemcov. Pred všetkými prikázal prečítať bratovu gramotu o odovzdaní krajiny a všetkých miest, ako aj stoličného mesta Vladimír. A počúvali všetci od malých po veľkých. Vladimírsky biskup Jevsegnij bohoslužobným Krížom blahoslavil Mstislavove vladimírske panovanie. [Mstislav] Chcel už [začať] panovať vo Vladimíre, no brat mu nedal. Rečie: „*Veď* [ako sme sa dohodli,] *môžeš po mojom živote panovať*.“ Mstislav pobudol niekoľko dní vo Vladimíre a odišiel do svojich miest: do Lucka a Dubna[872] aj do druhých miest, o ktorých som nepísal.

Neskorá jar – jeseň a zima 1288

Vladimír sa presunul z Raja do Ľubomľa a tu ležal celú zimu vo svojej bolesti a posielal svojich sluhov na poľovačky. Sám tiež býval dobrým a odvážnym poľovníkom, nikdy nečakal pri love na diviaka a medveďa na svojich sluhov, aby mu pomohli, a sám rýchlo zabil akékoľvek zvera. Týmto

[869] V originály textu *HVK* sa na tomto mieste uvádza st. rus. *мтровь* – jatrov, jatrova/jatvora – to jest bratova (žena), švagriná. Pozri poznámku č. 22.

[870] Fedorov týždeň (star. rus. *Фёдорова недѣля*), v pravoslávnej cirkvi týždeň po Fašiangoch (rus. *Масленица*). Prvý týždeň Veľkého pôstu.

[871] V origináli *мѣстичь*, to jest mešťania. Téme sme sa venovali už vyššie. V každom prípade ďalší z dokladov postupného prenikania znakov feudalizmu na územiach západnej Rusi. O tom, že slovo nemožno preložiť a ani chápať inak, nakoniec najlepšie svedčia nasledujúce riadky, kde sa okrem Rusov, za mešťanov pokladajú už aj Nemci. Pozri aj Aleksandr Baran: Recepcja prawa niemieckiego w Księstwie Halicko-Włodzimierskim w XIII i pierwszej połowie XIV w. In: *Король Данило Романович* : *Культурна і державотворча спадщина його доби*. Львів : Растр-7, 2016, s. 82 – 97.

[872] Duben (st. rus. *Дубенъ*), staroruské mesto Volynskej Rusi. V súčasnosti mesto Dubno (ukr. *Дубно*) v Rivnenskej oblasti (Ukrajina).

sa aj preslávil po celej svojej krajine, pretože za jeho dobrotu a pravdu mu Boh dal úspech nielen v love, ale vo všetkom [čo robil]. Nuž, ale vráťme sa predchádzajúcemu.

Leto 1288

Keď prišlo leto, dopočulo sa knieža Konrád Zemovitovič, Vladimírov brat [bratranec], že [Vladimír] už odkázal celú svoju krajinu a mestá [Mstislavovi]. Poslal k Vladimírovi svojho posla. Rečie: „*Pane, brat môj, veď ty si mi bol ako otec, keď si nado mnou držal ruku svojou milosťou.* [Vďaka] *tebe som, pane, vládu i svoje mestá udržal. Proti bratom som ich uhájil. A bol som neľútostný. A teraz, pane, dopočul som sa, že si dal celú svoju krajinu i mestá svojmu bratovi Mstislavovi. Nádejam sa na Boha a teba, aby si ty, pane môj, poslal svojho posla s mojím poslom k tvojmu bratovi Mstislavovi, aby ma, pane, z tvojej milosti prijal tvoj brat pod* [ochrannú] *ruku a stál by pri mne v mojom príkorí,* [tak] *ako si ty, pane môj, stál pri mne v mojom príkorí.*“

Vladimír poslal k svojmu bratovi Mstislavovi. Rečie: „*Brat môj, sám vieš, akým bratom mi bol Konrád, ctil som si ho, obdarovával som ho a stál som pri ňom v* [v jeho] *príkorí, ako by sám za seba. Keby si ho ty taktiež* [ráčil], *kvôli mne, prijať s láskou pod svoju* [ochrannú] *ruku a stál pri ňom v jeho biede.*“ Mstislav sľúbil Vladimírovi, že tak urobí. Rečie: „*Brat môj, kvôli tebe prijímam ho s láskou pod svoju* [ochrannú] *ruku a daj Boh, ak bude* [mať] *príkorie, hlavu svoju za neho položím.*“ A nato poslal Mstislav [posla] k Vladimírovi. Rečie: „*Chcel by som sa stretnúť s Konrádom. Čakám na pokyn od Boha a teba, čo mi poručíš.*“ Vladimír rečie: „*Stretni sa s ním.*“ Mstislav potom poslal [posla] ku Konrádovi. Rečie: „*Chcem sa s tebou stretnúť, príď ku mne.*“ A prišiel posol Mstislava [k Vladimírovi] a odovzdal Mstislavovu reč Vladimírovi. A [ten] sa tomu veľmi potešil.

September 1288

Potom sa Konrád vydal [na návštevu] k Mstislavovi. Prišiel do Brestu a potom do Ľubomľa. Vladimírovi o tom zvesť priniesli jeho sluhovia. Rečú: „*Brat ti pane prišiel, Konrád.*“ On [Mstislav] mu [Konrádovi] prikázal, aby prišiel k nemu. Konrád prišiel k Vladimírovi, ktorý ležal vo svojej bolesti, trpel nesmierne. Ako vošiel, poklonil sa mu a veľmi plakal, keď videl jeho bolesť a utrpenie je krásneho tela. Porozprával sa s bratom o mnohom, o čom sme už písali a odišiel k dvoru. Vladimír mu poslal svojho dobrého koňa. Naobedoval sa [v Ľubomli] a odišiel do Vladimíra a z Vladimíra sa vydal do Lucka.

Keď dorazil do Lucka, Mstislava nebolo tam, ale [bol] blízko mesta na nejakom mieste, nazývanom Gaj. Toto miesto bolo pekného vzhľadu a bolo zastavané rozličnými budovami. Bol tam pozoruhodný chrám,

krásou žiariaci. Preto sa kniežaťu páčilo tu pobývať.[873] Konrád sa [teda] vydal z Lucka do Gaja. Mstislav ho privítal so svojimi bojarmi, so sluhami. Prijal ho s úctou a láskou pod svoju [ochrannú] ruku, podľa bratovho, Vladimírovho slova. Rečie: „*Ako si teba vážil a obdarovával môj brat, daj Bože, aby som si ťa aj ja tak vážil a obdarovával a stál pri tebe v tvojom príkorí.*“ A potom začali hodovať. Mstislav obdaroval Konráda krásnymi koňmi s podivuhodnými sedlami aj drahým oblečením, mnoho iných darov mu dal[874] a [potom] ho takto s poctami prepustil.

Začiatok októbra 1288

Po odchode Konráda z Ľubomľa pricválal Poliak Jartak z Lublina. Rečú Vladimírovi: „*Jartak dorazil.*“ Neprijal ho [Vladimír] u seba, ale povedal svojej kňažnej: „*Povypytuj sa ho, s čím prišiel.*“ Kňažná po neho poslala. Rýchlo prišiel. I začala sa ho vypytovať: „*Knieža ti hovorí: – s čím si prišiel, povedz!*“ Začal rozprávať: „*Knieža Leško* [Čierny] *je mŕtvy.*“ Vladimír sa rozľútostil a rozplakal sa. „*Ale poslali ma aj Lublinčania, chcú aby knieža Konrád vládol v Krakove. Chcem čo najskôr nájsť Konráda. Kde je?*“ Kňažná vošla [k Vladimírovi] a zopakovala Jartakovu reč. Vladimír prikázal, aby mu [Jartakovi] dali koňa, pretože jeho kôň už bol vyčerpaný. A [Jartak] rýchlo odcválal.

30. september 1288

Našiel Konráda vo Vladimíre a začal mu hovoriť: „*Knieža Leško je mŕtvy. Mňa poslali Lublinčania. Poď nám vládnuť do Krakova.*“ Konrád sa v srdci potešil a v duši zaradoval (*Ž* 16/15) nad krakovským panovaním. Rýchlo vyrazil. Prišiel do Ľubomľa, lebo sa chcel s bratom [Vladimírom] porozprávať o tom, aby mu nejako poradil. Vladimír mu však nedovolil, aby k nemu prišiel. Rečie svojej kňažnej: „*Choď mu povedať, aby šiel preč, ja mu nemám čo dať.*“ Kňažná vstúpila [po rozhovore s Konrádom k Vladimírovi] a rozpovedala

[873] Ďalšia ukážka rezíduí pohansko-kresťanského synkretizmu, dvojveria – *двоверие*. Ako je totiž všeobecne známe, *hájmi* sa nazývajú miesta posledného odpočinku, inak žiarové pohrebiská Slovanov, so sekundárne vysadenými stromami (kríkmi) na hroboch zosnulých. V opisovanom prípade sa tak logicky v rámci náboženskej substitúcie na bývalom pohanskom pohrebisku nachádza novopostavený chrám. Z ďalších informácií však, hoci aj nie celkom jasne, vyplýva, že to nebola jediná stavba v bývalom posvätnom pohanskom okrsku, ale, že si tu knieža nechal postaviť akúsi rezidenciu, v ktorej rád odpočíval. Lokalita dnes nie je identifikovaná. Pozri *Kronika halicko-wolyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 572.

[874] O logike daru, ktorým suverén zaväzuje k lojalite iného vládcu pozri Áron Jakovlevič Gurjevič: *Kategorie středověké kultury*. Trans.: Jaroslav Kolár. Praha : Mladá fronta, 1978, 286 s. (tu *passim*).

slová Konrádove: „*Brat ti, pane, povedal: pošli so mnou svojho Dunaja,*[875] *nech môžem odísť so cťou.*“

A rýchlo [v sprievode Dunaja] odišiel do Lublina.

Október 1288

Keď prišiel do Lublina, Poliaci uzatvorili mesto a Konráda k sebe nepustili. Konrád sa teda utáboril na hore u mníchov. K obyvateľom mesta[876] poslal [poslov]. Rečie: „*Na čo ste ma pozvali, keď ste teraz predo mnou mesto zatvorili?*“ Mešťania mu rečú: „*My sme ťa ani nepozvali, ani sme pre teba neposlali, ale hlava je nám Krakov.*[877] *Tam sú naši vojvodovia i urodzení bojari. Ak máš vládnuť v Krakove, sme pripravení byť tvojimi* [poddanými].“

Potom Konrádovi povedali, že k mestu tiahne vojsko. Usúdili, že je to litovské vojsko a zľakli sa. Konrád so svojimi bojarmi, sluhami a aj s Vladimírovým Dunajom vybehli do veže[878] k mníchom. A keď vojsko pritiahlo k mestu, zistili, že je to ruské vojsko. Konrád sa pýta vojakov: „*Kto je vojvodom celého tohto vojska?*“ Oni mu hovoria: „*Knieža Juraj Levovič. Chce pre seba Lublin a Lublinskú krajinu.*“

A pritiahol Juraj k mestu. Obyvatelia mesta mu však nevydali mesto, no začali sa mocne pripravovať na boj. Juraj však rozpoznal ich úskok. Hovorili mu totiž: „*Knieža, zle jazdíš* [nejdeš dobre]. *Vojsko máš malé. Pritiahne množstvo Poliakov, budeš mať veľkú hanbu.*“ Keď si Juraj vypočul ich slová, pustil svoju družinu plieniť. Získali mnoho koristi, podpálili žito [obilie], dediny a nič neostalo ani v lesoch, vojaci všetko spálili. Potom sa [Juraj] vrátil domov s množstvom zajatcov, čeľade, dobytka i koní. Tak sa Konrád vrátil do svojho. Odniesol si veľkú hanbu – bolo by lepšie, keby nebol nažive. Následne nastali veľké nepokoje v Poľskej krajine.

---

[875] Dunaj, jeden z vojvodov-bojarov Vladimíra Vasilkoviča. Vystupuje aj na predchádzajúcich stránkach *HVK* Podľa všetkého schopný vojak, čo bol asi aj dôvod, pre ktorý si ho Konrád II. Mazovský vyžiadal. Pozri aj Андрей Стасюк: Доминиканцы и францисканцы на страницах Галицко-Волынской летописи, s. 196 – 197. Do dnešných dní nie je celkom jasná súvislosť medzi týmto netypickým menom a ruskými bylinami, v ktorých vystupuje bohatier rovnakého mena Dunaj.

[876] Na tomto mieste pre zmenu, proti všetkým očakávaniam zasa termín *горожане*, čo svedčí o tranzitnosti (prechodnosti) obdobia, v ktorom náš autor písal. Pozri aj Олександр Баран: Мешканці міст в термінології Галицько-Волинського літопису. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 4, 2011, s. 119 – 138 (tu s. 137).

[877] V pôvodine je zaujímavý výraz: „но голова нам[ъ] Краковь“, ktorý prekladáme voľne v súlade s logikou textu.

[878] Lokalizácia tohto, zaiste murovaného objektu je dnes nejasná.

V ROKU 6796 (1288)

Koniec októbra – november 1288

Juraj Levovič poslal svojho posla k svojmu strýcovi, kniežaťu Vladimírovi. Rečie: „*Pane, strýc môj! Boh vie i ty, ako som ti v pravde slúžil. Mal som ťa ako otca. Zľutuj sa nado mnou za moju službu. Teraz, pane, môj otec poslal ku mne, že mi odoberá moje mestá, ktoré mi dal: Belz, Červeň i Chelm. Mne prikázal, byť v Drohičine a Meľniku. Bijem čelom* [úpenlivo prosím] *Boha i teba, strýca môjho, – daj mi, pane, Brest, to by mi bolo dosť. Mal by som polovicu* [z toho, čo som mal doteraz].“ Vladimír rečie poslovi: „*Synovec, – povedz* [mu] – *nedám* [ti Brest]. *Sám vieš, že som nebol dvojtvári a lži som neslúžil.* (*Prís* 6, 19. 22; 21, 28) *A vie Boh i všetko pod nebesami* [celý svet], *že nemôžem porušiť dohodu, ktorú som uzavrel so svojím bratom Mstislavom. Dal som mu celú svoju krajinu i mestá a spísal som gramotu.*“ S týmito slovami odprevadil posla svojho synovca.

Potom Vladimír poslal svojho dobrého a verného sluhu menom Ratša k svojmu bratovi Mstislavovi. Rečie: „*Povedz môjmu bratovi: poslal, – povedz – ku mne môj synovec Juraj, aby žiadal odo mňa Brest, no ja som mu nedal ani mesto, ani dedinu. A ty, – povedz – tiež nič nedávaj.*“ Vzal [Vladimír] do ruky slamu zo svojej postele. Rečie: „*Keby som ti aj, – povedz – brat môj, tento vecheť slamy dal, tak po mojom živote ani ten nikomu nedaj.*“ Ratša našiel Mstislava v Stožku[879] a riekol mu bratove slová. Mstislav udrie čelom [hlboko pokloní][880] pred slovami svojho brata a rečie: „*Veď ty si mi brat, ty si mi otec, môj kráľ Daniel,*[881] *pretože si ma prijal pod svoju* [ochrannú] *ruku. To, čo mi velíš, rád, pane, poslúchnem.*“ [Mstislav] Ratšu obdaril a prepustil [späť]. Keď sa [Ratša] vrátil, rozpovedal všetko po poriadku Vladimírovi.

Potom poslal Lev k Vladimírovi svojho premyšského biskupa [episkopa], menom Memnon.[882] Sluhovia mu [Vladimírovi] riekli: „*Pane, vladyka* (sic!) *prišiel.*“ A on riekol: „*Ktorý vladyka?*“ Oni odpovedali: „*Premyšský. Prišiel*

[879] Pozri poznámku č. 695.

[880] V origináli *HVK* je už spomínaná fráza: „…оудари челом[ь] проутивоу слwвом[ъ] брата своего…“.

[881] Asociácia s kráľom Danielom tu nemá len dekoratívnu funkciu, ale toto prirovnanie slúži k rétorickému umocneniu významu Vladimíra, ktorý je vlastne v očiach Mstislava autoritou, druhým Danielom. Táto štylizácia je o to dôležitejšia, že legitímnym nástupcom Daniela bol vlastne stále žijúci Lev Danielovič. Pozri Леонтій В. Войтович: *Лев Данилович*, s. 147.

[882] Premyšský biskup Memnon je z iných prameňov neznámy. *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 583

od tvojho brata, od Leva.“ Vladimír chápal dávne i skryté [dôvody] prečo prišiel od neho [Leva] posol. Vstúpil k nemu [premyšský biskup] a poklonil sa pred ním po zem. Rečie: „*Tvoj brat sa ti klania.*“ Prikázal mu [Vladimír] sadnúť si. Začal [biskup] posolstvo odovzdávať: „*Tvoj brat, pane, vraví: tvoj strýc, kráľ Daniel, môj otec, leží v Chelme u Svätej Bohorodičky, aj synovia jeho, tvoji i moji bratia, Roman a Švarn. Kosti všetkých tam ležia. A teraz, brat, dopočuli sme sa o tvojej ťažkej chorobe. Kiež by si, brat môj, nezhasínal sviecu nad hrobom svojho strýca a tvojich bratov, ale svoje mesto Brest by si dal – to by bola tvoja svieca.*“ Vladimír chápe podobenstvo týchto mnohých slov. (*Prís* 1, 6) Pohovoril s biskupom o mnohom z kníh [*Svätého písma*]. Bol totiž veľký knihomil[883] a filozof, akého nebolo na celom svete a ani po ňom [už viac] nebude. A [napokon] rečie biskupovi: „*Brat, – povedz – knieža Lev, vari si myslíš, že nemám rozum, aby som nepochopil takýto úskok? Vari je ti málo – povedz – svojej krajiny, keď chceš* [aj] *Brest? Veď sám máš tri kniežatstvá: Haličské, Premyšské a Belzské. A ešte nemáš dosť! A ešte – povedz – môj otec a tvoj strýc ležia v biskupskom* [Chráme] *u Svätej Bohorodičky vo Vladimíre. A vari si mnoho sviec nad ním* [jeho hrobom] *postavil* [zapálil]*? Čože si dal, aké mesto, aby tam bola svieca?*[884] *Keby – povedz – si prosil za živých, no ty už aj za mŕtvych prosíš. Nedám – reku, – ani mesto, ba ani dedinu odo mňa nevezmeš. Vidím tvoje úskoky. Nedám.*“ A Vladimír obdaroval vladyku a prepustil ho [domov], ako by u neho ani nikdy nebol.

Veľknieža Vladimír Vasilkovič ležal v bolesti štyri roky. O jeho chorobe [teraz] rozpovieme.

---

[883] V origináli *книжникъ*. Prekladáme ako „knihomil“. Okrem toho, že tento údaj znovu poukazuje na aj tak dobre známu vedomosť o vysokej vzdelanostnej úrovni kniežat Kyjevskej Rusi, dovoľujeme si upriamiť pozornosť čitateľa na latinský prívlastok uhorského kráľa Kolomana Knihomila († 1116) – *Litteratus*, to jest Učený, alebo Knihomil.

[884] Mimoriadne dôležitá informácia, ktorá sa týka formálneho zabezpečovania pestovania pamäti – „pálenia sviec“, ale aj s tým súvisiacej starostlivosti o komunikáciu so zosnulými, ktorá potrebovala vlastnú profesionálnu starostlivosť, o ktorú vykonávali špeciálne na to určení klerici. Tí však potrebovali svoje ekonomické zabezpečenie, to jest v dobovom slova zmysle „mestá a dediny“, ktoré by dostala cirkev zodpovedná za pestovanie pamäte za týmto účelom. Nuž a tejto témy sa týka vlastne celý rozhovor medzi kniežaťom Vladimírom a biskupom Memnonom. K pestovaniu pamäti pozri Otto Gerhard Oexle: Memoria und Memorialbild. In: *Memoria : Der geschichtliche Zeugniswert des liturgischen Gedenkens im Mittelalter*. Ed.: Karl Schmid a Joachim Wollasch. München : Wilhelm Fink Verlag, 1984, s. 384 – 440. Idem: Die Gegenwart der Toten. In: *Death in the Middle Ages*. Ed.: Herman Braet a Werner Verbeke Leuven : Leuven University Press, 1983, s. 19 – 77.

[Sprvu] Začala mu hniť spodná pera. Prvý rok málo, no druhý a tretí [rok] začala hniť viac.[885] Ešte ho to tak nebolelo, ale chodil[886] i jazdil na koni, kedy chcel. Rozdával svoj majetok chudobným. Všetko zlato a striebro, aj drahé kamene, zlaté opasky svojho otca a aj svoje strieborné, ktoré po svojom otcovi získal, všetko rozdal [chudobným]. Aj veľké strieborné misy, zlaté čaše i strieborné sám pred svojimi očami rozbil a roztavil na hrivny.[887] A veľké zlaté náhrdelníky[888] svojej baby [starej mamy] i svojej matky všetky roztavil [na mince] a rozposlal ako almužnu po celej krajine. Stáda rozdal chudobným ľuďom, ktorí nemali kone a aj tým, ktorých [príbuzní] zahynuli vo vojne s Telebugom.

K tomu,[889] kto že vypovie o tvojich mnohých a štedrých almužnách a neuveriteľnej štedrosti, akú si preukazoval k nemohúcim, sirotám aj k chorým,

[885] Vladimír bol s najväčšou pravdepodobnosťou postihnutý leprou (malomocenstvom), bakteriálnou infekciou spôsobujúcou postupné poškodenie nervov a následnú nekrózu tkaniva. Prvé príznaky sa objavovali najčastejšie na tvári a končatinách, ktorých časti postupne odumierali, v neskorších štádiách choroba napadla aj kosti a vnútorné orgány. Ľudia však boli s chorobou schopní žiť dlhé roky. Rozšírenie lepry v Európe dosiahlo epidemické rozmery v 12. – 13. storočí ako dôsledok križiackych výprav na ázijský kontinent.

[886] Takto v *IL*.

[887] V texte HVK je použité slovo „hrivna" (st. rus. *гривна*, rus. a ukr. *гривня*), staroruské slovo s dvoma odlišnými významami: a) jednotková mena v stredovej Rusi; b) strieborný alebo zlatý náhrdelník v stredovekej Rusi. V texte je na tomto mieste použitá druhá významová rovina. Pozri Микола Ф. Котляр: Гривня давньоруська. In: *Енциклопедія історії України*. Vol. 2. Ed.: Валерій А. Смолій. Київ : Наукова Думка, 2004, s. 195.

[888] V texte *HVK* je na tomto mieste výraz *монисто*, staroruská ozdoba na krk ženy, náhrdelník, obsahujúci mince (to jest monety), krížiky a rôzne drahé kamene či polodrahokamy (perly, koral, tyrkys, atď.).

[889] Od tohto slova, ako si všimli mnohí editori a prekladatelia pred nami, neznámy autor načrie do studnice staršieho ruského písomníctva, aby ho adaptoval a tým aj aktualizoval na príklade vladimírskeho kniežaťa Vladimíra Vasilkoviča. V stredovekej historiografii, ale najmä v hagiografii ide o bežný, štandardný postup. Obraz novej pamäte na adepta svätosti *magister memoriae* skladá z odkazov na staršie literárne vzory. V našom prípade pôjde najmä o adaptáciu *Slova o zákone a milosti kniežaťa Vladimíra* (Veľkého/Svätého), ktorou na konci päťdesiatych rokov 11. storočia oslávil prvé kresťanské knieža prvý negrécky metropolita Rusi Ilarion (okolo † 1095). Existuje mnoho edícií a prekladov tohto textu. Za všetky *Слово о законе и благодати Иларион*. Ed.: Александр А. Молдован. Киев : Наукова думка, 1984, 238 s. Český preklad s kritickými komentármi Ilarion: Pochvala našemu chanu Vladimiru od něhož jsme byli pokřtěni (Slovo). Ed. a trans.: Zoe Hauptová. In: *Písemnictví ruského středověku od křtu Vladimíra Velikého po Dmitrije Donského* : *Výbor textů 11. – 14. století*. Ed. a trans.: Emilie Blahová; Zoe Hauptová

k vdovám i hladujúcim? (*Jób* 29, 12 – 16)[890] [On] všetkým, ktorí potrebovali milosť, preukazoval milosť. Počuli ste Pánov hlas ku kráľovi Nebukadnesarovi: „*Nech je ti užitočná moja rada. A nepravdy tvoje štedrosťou tvojou* [nech sú vykúpené].“ (*Dan* 4, 24) Keď si si to vypočul, ó ctihodný, vykonal si to skutkom: prosiacim si dával, nahých si odieval, smädných a lačných si nasýtil, chorým si posielal rôzne útechy, dlžníkov si vykupoval. (*Jób* 29, 12 – 16) Tvoje štedrosti a milosti sa i teraz ľuďmi spomínajú, najmä však pred Bohom a jeho anjelmi. Kvôli tejto Bohom milovanej almužne mnoho smelosti máš pred Bohom, ako skutočný služobník Kristov.[891] Pomáha mi slovami, hovoriaci: „*Milosrdenstvo sa chváli na súde, almužna muža je ako pečať jeho.*“

Pravdivejšie sú slová[892] samého Pána: „*Blahoslavení* [budú] *milosrdní, lebo oni dosiahnu milosrdenstvo.*“ (*Mt* 5, 7) Uvedieme ešte iné, pravdivé a jasné svedectvo o tebe zo *Svätých Písem*, vyslovené apoštolom Jakubom: „*Kto vráti hriešnika z jeho bludnej cesty, zachráni jeho dušu od smrti a zakryje množstvo hriechov.*“ (*Jak* 5, 20) Ty si aj mnohé chrámy Kristove postavil a jeho služobníkov priviedol. Ty si podobný Konštantínovi Veľkému, rovnako múdry a rovnako miluješ Krista, rovnako si ctíš služobníkov jeho: on [Konštantín] so svätými otcami Nicejského koncilu ustanovil zákon pre ľudí a ty si sa s biskupmi a igumenmi často stretával s veľkou pokorou, mnoho si s nimi

a Václav Konzal. Praha : Vyšehrad, 1989, 364 s. (tu s. 37 – 52). Text sme preložili podľa *IL* variantu HVK, keďže je komplexnejší.

[890] Imitácie starozákonného Jóba a jeho cností, ktoré sa stali základom kresťanských cností, patria k základným topickým prvkom literárneho textu potenciálneho adepta na svätosť – svätého života (lat. *vita*, st. slov. *житие*). V prípade Vladimíra je táto tendencia celkom zreteľná. Aj preto by sa táto časť *HVK* mohla v podstate nazývať *Život svätého Vladimíra Vasilkoviča*, vladimírskeho kniežaťa. Viac pozri MARTIN HOMZA: *Mulieres suadentes* : *Persuasive Women*, s. 96 – 108. V prípade staroruskej hagiografie bol tento hagiografický stereotyp aplikovaný na svätú babu Oľgu, pozri *ibidem*, s. 151. O tom, že skutočne neznámy autor tejto časti nevytvoril iba štandardný text posledných dní kniežaťa Vladimíra však svedčia aj nasledujúce riadky, ktoré možno označiť aj ako *Utrpenie a smrť svätého Vladimíra*. Ale o tom nižšie.

[891] Skutočný Kristov služobník (st. slov. *присный рабъ Христов*, lat. *verus famulus Christi*). Ďalšia z topických stôp „výroby“ hagiografického obrazu Vladimíra, siahajúca k starozákonnému Jóbovi. Porovnanie osudu starozákonného Jóba a Vladimíra sa nakoniec ukazuje ako hlavný motív výstavby textu o (svätom) Vladimírovi Vasilkovičovi. Pozri nižšie.

[892] V origináli krásne staroslovanské slovo *глаголъ* – slovo, reč, hlas.

besedoval podľa kníh o bytí v tomto pominuteľnom svete.[893] (Ilarion, *Slovo o zákone a milosti*) No vráťme sa k predchádzajúcemu.

Keď plynul štvrtý rok a nastala zima, [Vladimír] začal byť veľmi chorý. Opadalo mu všetko mäso z brady, všetky spodné zuby mu zhnili a prehnila mu spodná čeľusť. Bol druhým Jóbom.[894] Vošiel do chrámu svätého a veľkého mučeníka Kristovho Juraja, pretože chcel ísť k svojmu duchovnému otcovi na prijímanie. Vošiel k malému oltáru, kde si duchovní vyzliekajú svoje rúcho [diakonikon]. Mal zvyk vždy sa tu zastaviť. Sadol si na stoličku, pretože kvôli bolesti nemohol stáť. A zdvihol ruky k nebu a modlil sa so slzami [v očiach]. Rečie: „*Vladyka, Pane Bože môj,* (Modlitba Igora Olegoviča, *Kyjevský letopis*)[895] *pozri sa na moju nemoc, ktorá ma teraz zachvátila a zri moju pokoru. S nádejou na teba všetko toto trpím. Ďakujem ti, Pane Bože:* (*Jób* 1, 2; 2, 10) [Mnoho] *Dobrodenia som prijal od teba vo svojom živote, tak prečo by som nemohol strpieť aj to zlé? Ako si praješ vo svojej veľkosti, tak to i je. Zmieril si moju dušu a do svojho kráľovstva ako spoluúčastníka ma prijmi,* (Ilarion, *Slovo o zákone a milosti*) *modlitbami nepoškvrnenej tvojej Matky, prorokov, apoštolov, mučeníkov, všetkých svätých otcov, pretože aj oni trpeli, aby sa ti zapáčili, a boli skúšaní diablom ako zlato v taviacej peci.* (*Múd* 3, 6; *Sir* 2, 5) *A za ich modlitby, Pane, k vyvolenému stádu tvojmu, k pravým ovciam ma priraď.*“ (*Mt* 25, 32) Keď sa potom vrátil z chrámu, ľahol si a von už nevychádzal. Začal veľmi strácať sily. Odpadlo mu všetko mäso z brady, bradová kosť mu prehnila a bolo mu vidieť hrtan. A sedem týždňov nič nejedol, iba ak samú vodu a aj to málo. A vo štvrtok v noci celkom zoslabol a keď začali spievať kohúty, zacítil, ako jeho duch

[893] Pasáž o podporovaní cirkvi, stavaní kostolov je súčasťou hagiografického stereotypu *imitatio Constantini*, vložené *expresis verbis* do obrazu svätosti, ktorý anonymný autor tejto časti *HVK* o Vladimírovi Vasilkovičovi elaboruje. Základom tohto hagiografického stereotypu je obraz kráľa vyznávača (*rex confessor*). Jeho fundament bol priradený najstaršími historikmi Cirkvi ku Konštantínovi Veľkému († 337). K tomuto panovníkovi boli zo slovanských vládcov prirovnaní napríklad Rastislav Moravský, Boris (Michal) Bulharský, ale predovšetkým Vladimír Veľký (Svätý). Viac k tejto tematike pozri Martin Homza: *Mulieres suadentes* : *Persuasive Women*, s. 44, pozri aj celú kapitolu „Christian Female Ruler Archetype of Empress St. Helena“, s. 33 – 79.

[894] Ako sme vyššie naznačili paralela medzi osudom starozákonného Jóba a Vladimíra Vasilkoviča je leitmotívom tejto časti *HVK*.

[895] Nasledujúca modlitba, predsmrtná kniežacia modlitba sa nachádza už v *Kyjevskom letopise* a malo ju odriekať knieža Igor Olegovič ešte v roku 1147. Podobne v tom istom prameni ju malo odriekať aj o 30 rokov neskôr knieža Dávid Rastislavovič. Genetická podobnosť všetkých troch textov dosvedčuje skutočnosť, že autor tejto časti *HVK* disponoval uvedeným dielom. Viac detailov pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 255, pozn. 1746.

slabne odchodom duše i vzhliadol na nebo a chválil Pána. Rečie: „*Nesmrteľný Bože, chválim ťa za všetko! Ty si kráľom všetkého. Ty jediný si pravdivý. Dávaš všetkému stvorenstvu bohatstvo a šťastie. Ty si stvoriteľ celého tohto sveta. Ty očakávaš zblúdené duše, ktoré si poslal, aby po dobre prežitom živote si ich odmenil ako Boh, ale tie, ktoré sa nepodriadili tvojim príkazom, aby si odovzdal súdu. Všetok spravodlivý súd je od teba i nekonečný život* [pochádza] *od teba, svojou láskou miluješ všetkých, ktorí sa k tebe utiekajú.*“ (1*Tim* 6, 17) Keď dokončí modlitbu, zodvihne ruky k nebu a odovzdá svoju dušu do rúk Božích. Pripojil sa k otcom svojim a dedom svojim. Zaplatil spoločný dlh, pred ktorým neunikne nikto, kto sa narodil. (*Kyjevský letopis*) Na svitaní v piatok[896] takto zomrelo spravodlivé, Krista milujúce veľkoknieža Vladimír, syn Vasilkov, vnuk Romanov. Po svojom otcovi vládol 20 rokov. Zomrel v Ľubomli v roku 6797, 10. dňa mesiaca decembra, na [deň] svätého otca Mena.[897] Jeho [manželka] kňažná a dvorní sluhovia ho omyli, zavili do aksamitu s krajkami ako prislúcha kráľom, položili ho na sane a viezli do Vladimíra. Mešťania od malých po veľkých, muži i ženy, aj deti s veľkým plačom odprevádzali svojho pána. Priviezli ho do Vladimíra do biskupstva k svätej Bohorodičke a takto aj v saniach vystavili v chráme, pretože už bolo neskoro. Ten večer sa v celom meste dozvedeli o smrti kniežaťa.

10. december 1288

Na druhý deň, po tom ako odspievali utiereň,[898] prišla jeho kňažná i jeho sestra Oľga aj kňažná Helena, obidve mníšky. S veľkým plačom prišli a stretlo sa celé mesto, všetci bojari, starí aj mladí a oplakávali ho. Vladimírsky biskup Jevsegnij a všetci igumeni, igumen pečerský Agapit a popi celého mesta odspievali nad ním piesne podľa zvyklostí. Odprevadili ho chválospevmi a vonnými kadidlami. A jeho telo položili do otcovského hrobu. Plakali za ním Vladimírčania. Spomínali totiž na jeho dobročinnosť. Najviac za ním plakali jeho sluhovia, slzami zalievajúc svoje tváre. Keď mu odslúžili poslednú službu, pripravili jeho telo k obradu a uložili ho do hrobu. (*Kyjevský*

[896] Nejdeme teraz skúmať či knieža Vladimír Vasilkovič zomrel skutočne v piatok, alebo nie. Konštatujeme iba, že určenie piatkového skonu vladimírskeho kniežaťa je súčasťou hagiografickej schémy *imitatio Christi*, ktorá bola aplikovaná i na opis smrti Vladimíra. Pozornému čitateľovi tiež neunikne, že nový adept na svätosť napodobňuje z Kristovho života najmä jeho umučenie (*Passio*).

[897] Svätý Menas († okolo 300 – 304), pôvodne Grék z Atén, rímsky vojak a vzdelanec, ktorý podstúpil mučenícku smrť v časoch prenasledovania kresťanov cisárom Diokletiánom neďaleko egyptskej Alexandrie.

[898] V origináli: „отпѣвегїи заутренѣ“, „po odspievaní utierne“.

letopis) [Stalo sa tak] V mesiaci decembri v 11. deň, na Pamiatku svätého Daniela Stĺpnika [Stolpnik],[899] v sobotu.

Kňažná plače bez ustania. Stojí pri hrobe. Prelieva slzy ako vody. Takto horekuje. Rečie: „*Kráľ*[900] *môj drahý, pokorný, mierny, spravodlivý! Správne si dostal pri krste meno Ivan, celým* [svojím] *dobrodením si mu bol podobný. Mnoho nepríjemností si si vytrpel od svojich príbuzných. No ja som nevidela, pane môj, žeby si akokoľvek šiel proti ním, nečinil si zla za* [učinené] *zlo, ale všetko si zveroval Bohu.*“ (*Kyjevský letopis*)

Keď ho odprevádzali, najviac ho oplakávali urodzení vladimírski muži. (*Kyjevský letopis*) Rečú: „*Dobrý náš pane, kiež by sme umreli s tebou, ktorý si nám dal takú slobodu, ako i tvoj ded Roman, ktorý nás oslobodil od všetkých bied* [krívd]. *Ty, pane, si nasledoval a pokračoval v ceste svojho deda. A teraz, pane, už ťa nemôžeme uzrieť, už nám zašlo naše slnko a my sme ostali v smútku.*“ (*Kyjevský letopis*)

I oplakávalo ho množstvo Vladimírčanov: muži, ženy i deti, všetci: Nemci, Surožania,[901] Novgorodčania aj Židia[902] plakali ako pri dobytí Jeruzalema, keď ich viedli do Babylonského zajatia, a aj chudobní, úbohí a mnísi. On bol milostivý ku všetkým chudobným.

---

[899] Svätý Daniel z Konštantínopolu, známy aj ako svätý Daniel Stylita (ukr. *Даниїл Стовпник*; † 490), kresťanský askét a svätec. Jeho sviatok sa slávi 11. decembra v pravoslávnej (juliánsky kalendár), ako aj katolíckej cirkvi (gregoriánsky kalendár).

V tejto súvislosti nemožno opomenúť, že podľa všetkého i Daniel Haličský bol pomenovaný na počesť svätého Daniela Stĺpnika. To by znamenalo, že uloženie do hrobu Vladimíra Vasilkoviča, či už ozajstné, alebo literárne, nie je celkom dielom náhody. Pozri Александр В. Майоров: О происхождении имени и уточнении даты рождения Даниила Галицкого. In: *Actes testantibus* : *Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* : *Україна* : *Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Roč. 20, 2011, s. 473 – 478.

[900] V pôvodine *Ц*[ѣса]*рь*. Prekladáme ako kráľ, podobne ako v modlitbe *Pater noster* v slovenčine: „Príď kráľovstvo tvoje“.

[901] Podľa všetkého Benátčania. Obyvatelia krymskej Sugdei, dnes Sudak. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 257, pozn. 1782.

[902] Skutočnosť, že vo volynskom Vladimíre mali svoje trhové osady nielen Nemci, Benátčania, ale i Židia vrhá zaujímavé svetlo na genézu aglomerácii mestského typu v širšom východo-stredoeurópskom priestore. Spomeňme preto prinajmenšom staroslávnu Nitru, v ktorej máme, nie nepodobne volynskému Vladimíru už v 9. – 11. storočí doloženú osadu Židov i Nemcov. Vzhľadom na blízky tok Dunaja a známe počiatky Uhorského kráľovstva, v ktorých jeden z prvých panovníkov bol Benátčan Peter Orseolo, nemôžeme tu vylúčiť ani prítomnosť Vlachov – Benátčanov.

Toto pravoverné knieža Vladimír bolo vysokého vzrastu, širokých pliec, krásnej tváre. (*Kyjevský letopis*) Malo plavé kučeravé vlasy, zastrihnutú bradu, ruky i nohy krásne. Hlas v ňom bol mohutný. Spodná pera plná. Knihy vykladal jasne, lebo bol veľký filozof. A bol i zručný a odvážny lovec. Bol pokorný, mierny, nehneval sa, spravodlivý, nezdieral, neklamal, nenávidel zlodejstvo a nikdy nepil. S láskou sa choval ku všetkým, najmä ku svojim bratom. Pri bozkávaní Kríža stál za pravdou, skutočnou a nefalošnou. Bol totiž naplnený Božou bázňou. Najradšej zo všetkého konal [skutky] milosrdenstva. Podporoval kláštory, utešoval mníchov a všetkých igumenov prijímal s láskou. Vystaval mnoho kláštorov. Boh mu otvoril srdce i oči na cirkevné hodnosti i mníšsky stav.[903] Neomračoval svoj um opilstvom, sýtil mníchov a mníšky a aj chudobných a každému stavu bol milovaným otcom. Najviac prejavoval milosrdenstvo v milodaroch. Počúval, čo hovorí Pán: „*Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich maličkých, mne ste urobili.*“ (*Mt* 25, 40) Taktiež Dávid hovorí: „*V obľube je človek, čo sa vie zľutovať a rád pomáha; verí v Boha a nikdy nezakolíše.*“ (*Ž* 112, 5 – 6) Prebývali v ňom mužnosť i rozum. Pravda a spravodlivosť s ním chodili. A mnoho iného dobrodenia [cností] bolo v ňom. Pýchy v ňom [však] nebolo, lebo pýcha bola odsúdená Bohom i ľuďmi. (*Ž* 31/30, 19 a 123/122, 4) Zato zavše vystupoval pokorne so skrúšeným srdcom. Zo srdca vydával vzdychy, z očí prelieval slzy. Kajúcnosť Dávidovu prijal. Plakal za svoje hriechy. Večné miloval väčšmi než pominuteľné, Kráľovstvo nebeské viac ako časné, kráľovstvo so svätými u Všemohúceho Boha, väčšmi než pominuteľné kráľovstvo pozemské. A Boh Ti preukázal česť a učinil ťa účastným na nebesiach vďaka tvojej zbožnosti, ktorá ťa sprevádzala počas tvojho života. Dobrým svedkom tvojej zbožnosti je svätostánok, Chrám svätej Bohorodičky Márie [vo Vladimíre Volynskom], (Ilarion, *Slovo o zákone a milosti*) ktorú založil tvoj praded [Mstislav Iziaslavič] na pravoslávnom základe a kde aj leží tvoje telo v očakávaní archanjelovej trúby. (1*Sol* 4, 16) Dobrým svedkom je aj tvoj brat Mstislav,[904] ktorého Pán učinil po tebe nástupcom v tvojom panovaní a ktorý neruší tvoje zákony, ale [ich] upevňuje, neodstraňuje to, čo bolo v tvojej dobrej viere ustanovené, ale pridáva k tomu. (Ilarion, *Slovo o zákone a milosti*) Netrestá, ale napráva. Dokončuje tebou nedokončené, [dielo] ako Šalamún

[903] V súlade s právnou zvyklosťou *cézaropapizmu* pravoslávnej cirkvi bol Vladimír Vasilkovič aj hlavou cirkvi vo svojom kniežatstve. Z tohto titulu mu pripadlo aj právo investitúry, to jest úloha v odobrovaní jednotlivých cirkevných i mníšskych hodnostárov pri uvádzaní do ich funkcií.

[904] U Ilariona, *Slovo o zákone a milosti*, na tomto mieste Jaroslav, syn Vladimíra Veľkého.

Dávidovo, ktorý vystaval veľký a svätý Dom Boží Jeho Múdrosti[905] na posvätenie a očistenie svojho mesta a všelijakými ozdobami ho skrášlil, zlatom, striebrom i drahými kameňmi a posvätnými nádobami. Tento chrám je obdivuhodný a preslávený vo všetkých okolitých krajinách a druhý taký nie je na celom severe zeme od východu na západ. A tvoje slávne mesto Vladimír je vznešenosťou ako korunou ozdobené! Ty si poručil svojich ľudí a mesto svätej, slávnej a rýchlej pri pomoci kresťanom svätej Bohorodičke.[906] Tento pozdrav, ktorý poslal Archanjel Bohorodičke – bude i pre toto mesto. Ako jej bolo [zvestované]: „*Zdravas* [Mária] *milosti plná, Pán s tebou!*", (*Lk* 1, 28) tak aj mestu: „*Zdravas, pravoverné mesto, Pán s tebou!*"

Vstaň zo svojho hrobu, ó, ctihodná hlava! Vstaň, stras spánok, pretože si nezomrel, ale spíš až do Vzkriesenia všetkých! Vstaň, pretože si nezomrel! Nemôžeš umrieť, [kto] si pevne uveril v Krista, darcu života. (*Jn* 11, 25) Stras spánok! Vzhliadni očami a uvidíš, akou cťou ťa povýšil Pán na tomto svete, keď uchoval tvoju pamiatku skrze brata tvojho Mstislava. (*Iz* 60, 4) Vstaň, pozri[907] na svojho brata, ktorý zdobí stolec tvojej krajiny a nasýť sa sladkým pohľadom na jeho tvár. Modli sa za krajinu svojho brata, ktorú si mu ty odovzdal, aj za ľudí, nad ktorými si v zhode s pravdivou vierou panoval, aby sa v nej slávilo pravoslávie, a žeby ich Pán Boh uchránil pred všetkou vojnou i porobou a od hladu, vpádov cudzincov a od bratovražednej vojny. Radšej sa teda pomodli za svojho brata Mstislava, ktorý dobrými skutkami,

[905] Poľskí editori a prekladatelia celkom správne upozorňujú na nekonzekventnosť prebratia a adaptácie predlohy *Ilariona* na tomto mieste, keď je známe, že Jaroslav Múdry nechal skutočne v Kyjeve postaviť Chrám Božej Múdrosti (Sofie), čo Vladimír Vasilkovič vo Vladimíre neurobil. Na druhej strane je však tiež možné túto pasáž nebrať úplne doslovne a vetu o postavení Domu Múdrosti, chápať v prenesenom, metaforickom zmysle, čo nakoniec do istej miery aj pripúšťajú aj editori poslednej edície *HVK*. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 258, pozn. 1797.

K chápaniu Božej Múdrosti na Kyjevskej Rusi zas pozri Markus Osterrieder: Das Land der Heiligen Sophia : Das Auftauchen des Sophia-Motivs in der Kultur der Ostslaven. In: *Viennaer Slawistischer Almanach*. Roč. 50, 2002, s. 5 – 62, ale tiež i staršiu prácu John Meyendorff: Wisdom-Sophia : Contrasting Approaches to a Complex Theme. In: *Dumbarton Oaks Papers*. Roč. 41, 1987, s. 391 – 401.

[906] Pozri k zasväteniu mesta Konštantínopol Presvätej Bohorodičke (Theotokos) Vasiliki Limberis: *Divine Heiress* : *The Virgin Mary and the Creation of Christian Constantinople*. London a New York : Routledge, 1994, 212 s.

[907] Takto v *IL*.

bez pokušenia, uprostred jemu daných ľudí vniesol lad [mier], aby spolu s tebou bez hanby povstal pred trónom Všemohúceho [Vševládcu][908] Boha. A za trud panovania nad svojimi ľuďmi, nech prijme od Neho korunu trvalej slávy so všetkými bohabojnými. Amen.

Popri všetkom, pozri na [svoju] zbožnú kňažnú, ako pravovernú vieru ochraňuje v zhode s tvojim príkazom, ako vzdáva česť tvojmu menu. (*Ilarion*, *Slovo o zákone a milosti*) Videla totiž, že ak nie už telom, ale duchom ti Pán zjavuje všetko. To, čo si zbožne zasial, nezoschlo v znoji neviery, ale vďaka Božej pomoci zarodilo mnohými plodmi.

Raduj sa, učiteľ náš, ktorý živíš pravú vieru. Bol si oblečený do pravdy, mocou prepásaný i milosrdnosťou, ako hrivnou [náhrdelníkom], zlatou ozdobou okrášlený, pravdou ovitý a rozumom ovenčený. (*Ef* 6, 14 – 17) Ty si bol, ó, slávna hlava, nahým oblečením, ty si bol chlebodarcom pre hladných, žíznivých zvnútra schladil. Vdovám [si bol] pomocníkom, putujúcich si prichýlil, bezbranných ochránil, pohrdnutých obránil, chudobných obohatil, [bol si] pohostinným hospodárom. (1 *Kor* 2, 9) Vďaka týmto dobrým skutkom máš dnes odmenu na nebesiach, [ktorú] Boh prichystal [tým, ktorí] milujú Otca i Syna i Ducha Svätého. (Ilarion, *Slovo o zákone a milosti*)

Knieža Vladimír počas svojho panovania nechal postaviť z dreva [zrubil][909] mnoho miest po [smrti] svojho otca. [Ako prvé mesto] Zrubil Brest a po Breste zrubil mesto na pustom mieste, zvanom Lestna.[910] I dal mu meno Kamenec, pretože tam bola kamenistá pôda. Vystaval v ňom kamennú vežu vysokú 17 siah,[911] ktorá vzbudzuje údiv u všetkých, ktorí ju vidia. A postavil tiež chrám Zvestovania svätej Bohorodičky. Vyzdobil ho zlatými ikonami a [nechal] ukovať strieborné bohoslužobné nádoby a dal [do chrámu]

[908] V origináli st. rus. *Вседръжитель*.

[909] V origináli *зроубить*, to jest vyrobiť z dreva zrubovú stavbu. V druhom prípade sme použili sloveso zrubiť, tak ako vyššie.

[910] Lestna (st. rus. *Льстнѣ*), historická lokalita nazvaná podľa rovnomennej rieky, na brehoch ktorej sa rozprestierala. Александр Баран: Містобудівні інвестиції князя Володимира Васильковича, s. 49.

[911] V pôvodine *сажень* = ruská siaha = cca 2, 13m. Veža mala mať 17 siah, to jest približne impozantných 40 m.

evanjeliár[912] – *aprakos*[913] okovaný striebrom, *apoštol*[914] – *aprakos*, *paremijník*[915] a *soborník*[916] svojho otca a taktiež Kríž [používaný pri liturgických obradoch Povýšenia svätého Kríža].[917] V Belzi tiež vybavil chrám ikonami a knihami. Vo Vladimíri vymaľoval celý Chrám svätého Demetra [Dmitrij]. Ukoval strieborné nádoby a ikonu svätej Bohorodičky okoval striebrom a drahými kameňmi, závesmi zlatom vyšívanými a ďalšími z aksamitu s drobnicami[918] a všetkou ďalšou nádherou ju vyzdobil. V biskupstve, v [Chráme] svätej Bohorodičky, okoval striebrom veľký obraz Spasiteľa, prepísal *evanjeliár*, okoval striebrom a dal ho [chrámu] svätej Bohorodičky, aj *apoštol – aprakos* prepísal a dal do [Chrámu] svätej Bohorodičky a aj bohoslužobné nádoby z taveného zlata s drahými kameňmi tiež Bohorodičke dal. Obraz Spasiteľa, okovaný zlatom s drahými kameňmi postavil v [Chráme] svätej Bohorodičky na svoju pamiatku. Svojmu Kláštoru [svätých] Apoštolov dal *evanjeliár – aprakos* i *apoštol*, ktoré sám prepísal[919] a položil sem veľký *soborník* svojho otca a dal aj Kríž [používaný pri liturgických obradoch Povýšenia Svätého Kríža]

[912] V pravoslávnej cirkvi sa tento typ liturgických kníh nazýva *evanjeliár – aprakos* (rus. *евангелие-апракос*), v katolíckej tradícii sa používa termín *evanjeliár* alebo aj *evanjelistár*.

[913] Aprakos (st. rus. *опракось*, rus. *апракос*, st. gréc. ἄπρακτος, to jest sviatočný, nepracujúci), byzantská bohoslužobná kniha čítaní, ktorá sa používala v minulosti aj v pravoslávnej liturgii. Ide o výňatky buď z *evanjelií* alebo z *apoštola*.

[914] Apoštol, alebo aj apoštolár (st. rus. *Апостолъ*), bohoslužobná kniha vo východných kresťanských cirkvách, ktorá obsahuje výňatky zo *Skutkov svätých apoštolov* a z *Listov svätých apoštolov*.

[915] Paremijník (praslov. *парѣми*, st. rus. *парамья*, rus. *паремейник*, to jest obsahujúci podobenstvá), bohoslužobná kniha používaná v pravoslávnej cirkvi a obsahujúca podobenstvá.

[916] Soborniki (st. rus. *съборникъ*), bohoslužobná kniha obsahujúca životy svätých (prorokov, apoštolov, mučeníkov a svätých otcov).

[917] V texte *HVK* je na tomto mieste uvedený termín *кресть въздвизалный* – to jest obradný kríž používaný pri bohoslužbách vo východnej kresťanskej cirkvi počas Sviatku Povýšenia Svätého Kríža a na Krížopoklonnú nedeľu počas Veľkého pôstu.

[918] V texte *HVK* je na tomto mieste uvedený termín *дробница*, ktorý má niekoľko významov: a) drobné perličky alebo kovové pracky, vložky rôzneho tvaru (okrúhle, ploské, hranaté, atď.) slúžiace na ozdobu staroruských látok a odevov; b) liturgický význam – miniatúrne zlaté alebo strieborné vložky vkladané do obalu väzby liturgických kníh alebo na slávnostné liturgické rúcha. „Drobnice“ majú formu dosiek s otvormi na pripevnenie k predmetu alebo látke, ktorú zdobia. V tomto prípade ide pravdepodobne o prvý význam slova, to znamená drobné perličky, ozdoby na látke.

[919] Na rozdiel od iných informácií o tom ako Vladimír Vasilkovič niečo vykul, alebo ako postavil, spojenie *нап*[и]*сал*[ъ] *сам* je potrebné podľa všetkého zobrať doslova.

a modlitebník. Premyšskému biskupstvu dal *evanjeliár* okovaný striebrom s perlou, ktorý sám prepísal. A do Černigova, do biskupstva, poslal *evanjeliár – aprakos*, zlatom písaný a okovaný striebrom, s perlou. V prostriedku [obraz] Spasiteľa v emaile. Luckému biskupstvu dal veľký pozlátený strieborný Kríž s kúskom životodarného dreva.[920]

[Vladimír] postavil aj mnoho chrámov. V Ľubomli postavil kamenný Chrám svätého a veľkého mučeníka Kristovho Juraja. Ozdobil ho tepanými ikonami a ukoval aj bohoslužobné strieborné nádoby, aksamitové pokrývky,[921] prešívané zlatom a s perlami, s [vyobrazenými na nich] cherubínmi a serafínmi; inditie,[922] celé vyšité zlatom a ďalšie z bielej pavoloky.[923] A na malý oltár obidve inditie z bielej pavoloky. *Evanjeliár – aprakos* prepísal, okoval ho zlatom a drahými kameňmi s perlami. Deisis[924] [bol] na ňom kovaný zlatom, s veľkými ozdobami v emaile, prenádhernými na pohľad. A ďalší *evanjeliár – aprakos* bol potiahnutý purpurom a na ňom vyložená ozdoba v emaile a na nej svätí mučeníci Gleb a Boris. *Apoštol – aprakos*, *prológy* prepísal na 12 mesiacov, výklad *Životov svätých otcov* a *Skutky svätých mučeníkov*, ktorí boli odmenení za [preliatu] svoju krv za Krista a 12 *mineji*[925] prepísal, aj

Jeho hagiograf ho totiž niekoľkokrát označil ako knihomila. Vladimírsky vládca bol teda nielen filozofom, ale aj spisovateľom.

[920] Informácia o relikvii Svätého Kríža komplexne zapadá do vytvárania obrazu Vladimíra Vasilkoviča, ako druhého Konštantína Veľkého, inak v ortodoxnej cirkvi chápaného ako vládcu „rovného apoštolom“. Pozri aj Александр В. Майоров: Византия, Польша, Венгрия и Галицко-Волынская Русь : Откуда происходит Крест Мануила собора Парижской Богоматери. In: *Україно-угорські етюди*. Roč. 1, 2010, s. 91 – 119. Мирослав М. Волощук: Животворящий Хрест Господа нашого Ісуса Христа в історії середньовічного Галича (на маргінесі студій Ельжбети Домбровської та Олександра Майорова). In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Vol. 1, 2016, s. 35 – 67.

[921] Na tomto mieste textu *HVK* je uvedené slovo *воздух*, ktorý má v pravoslávnej cirkevnej terminológii význam „pokrývka bohoslužobnej čaše“.

[922] Inditia (rus. *индития*, gr. *ἐνδύτη* – odev), v pravoslávnych chrámoch slávnostná vrchná pokrývka oltára, to jest „odev svätého oltára“.

[923] Pavoloka (st. rus. *паволока*), druh drahej tkaniny podobnej hodvábu, tkaná a používaná v stredovekej Rusi.

[924] Deisis (st. rus. *деисус*, st. gréc. *δέησις*, to jest prosba, modlitba), druh ikony, respektíve skupiny ikon so stredovým vyobrazením Ježiša Krista. Po jeho pravici je vyobrazená Bohorodička a po ľavej strane Ján Krstiteľ.

[925] *Mineja* (st. rus. *мѣнея*, rus. *минея*, gr. *μηνιαίος*, to jest mesačný), pravoslávna bohoslužobná kniha s textami cirkevných služieb a *žívotmi* svätých, usporiadaná po mesiacoch a dňoch roka.

triody,[926] *oktoichy*[927] i *irmologiony*.[928] Prepísal aj služobník pre [Chrám] svätého Juraja a aj *večerné* a *denné modlitby* prepísal, okrem *modlitebníka*. *Modlitebník* kúpil od protopopovej,[929] dal zaň 8 hrivien kún[930] a daroval ho [Chrámu] svätého Juraja. A ešte dve kadidelnice, jedna strieborná a druhá medená a aj kríž [používaný pri liturgických obradoch Povýšenia svätého Kríža][931] dal [Chrámu] svätého Juraja. Aj ústrednú ikonu[932] [Chrámu] svätého Juraja na zlate napísal[933] a položil na ňu zlatú hrivnu [reťaz][934] s perlami. Aj ústrednú [ikonu] svätej Bohorodičky napísal na zlate a položil na ňu zlatý náhrdelník[935] s drahými kameňmi. Takisto odlial medené dvere a začal maľovať

[926] *Trioď* (st. rus. *триодь*), bohoslužobná kniha pravoslávnej cirkvi obsahujúca texty rozmanitých modlitieb ročného liturgického kruhu.

[927] *Oktoich* (st. rus. *октаи*, rus. *октоих*, *октай*, gr. *Ὀκτώηχος*, to jest *osemhlasník*), bohoslužobná kniha pravoslávnej cirkvi obsahujúca bohoslužobné modlitby na šesť dní v týždni (v poradí na každý deň: večerná, podvečerná a ranná služba) a aj na nedeľu.

[928] *Irmologion* (st. rus. *ермолой*, rus. *ирмологий, ирмологион, ирмолог*, gr. *Εἱρμο-λόγιον*, to jest poradie slov, *slovoradie*), bohoslužobná kniha pravoslávnej cirkvi obsahujúca bohoslužobné texty určené na spev v chráme.

[929] Protopopova, manželka protopopa, to jest prvého popa. Protopop bol vysokou hodnosťou v pravoslávnom duchovenstve. Termín používaný do začiatku 19. storočia.

[930] 8 kún po cca 31 g striebra = 248 g striebra, to jest približne štvrť kilogramu striebra. Ide o dôležitú informáciu, ktorá súvisí s predstavou o dobovej cene kníh. Porovnaj vyššie s cenou dediny Berezovice, ktorá bola 50 kún, 5 lakťov šarlátového súkna a lamelový pancier.

[931] Pozri poznámku č. 916.

[932] V texte *HVK* je na tomto mieste výraz *икона намѣстная*, to jest hlavná chrámová ikona s vyobrazením svätca alebo sviatku, ktorému je zasvätený chrám. Nachádza sa v centre ikonostasu nad cárskymi dverami, ktoré v ortodoxnom chráme oddeľujú svätište od ostatného priestoru.

[933] V pôvodine: „Икону ж[*е*] списа на золотѣ намѣстную…“. Ak Vladimír Vasilkovič naozaj prepisoval knihy, je tiež pravdepodobné, že ovládal aj umenie „písania“, to jest maľovania ikon. Na Rus prišlo z Byzancie a derivovalo tu do svojej neopakovateľnej podoby. V každom prípade sa pred nami Vladimír Vasilkovič vynára i vďaka tomuto opisu ako neuveriteľne komplexná osobnosť. Muž rovnako zdatný v boji, v love, ako v umení kníh a ikon. Ak máme veriť hagiografovi, potom by šlo o osobnosť skutočne ťažko porovnateľnú nielen s ktorýmkoľvek skorším i neskorším Rurikovcom, ale aj s hociktorým vládcom dobovej, skoršej i neskoršej stredovekej Európy.

[934] V origináli je na tomto mieste výraz *гривну златую*, ktorý prekladáme ako zlatý náhrdelník. Pozri poznámku č. 886.

[935] Typ náhrdelníka, *monisto*, pozri poznámku č. 887.

Chrám [svätého Juraja] a namaľoval všetky tri oltáre. A bol vymaľovaný celý tambur,[936] no nedokončili ho kvôli jeho chorobe.

Odlial i zvony s podivuhodným zvukom, akých nebolo na celom svete. A v Breste postavil kamennú vežu, vysokú ako v Kamenci. Postavil aj Chrám svätého Petra a dal [sem] *evanjeliár – aprakos*, okovaný striebrom, aj strieborné kadidelnice i Kríž [používaný pri liturgických obradoch Povýšenia Svätého Kríža] tu položil. A mnoho ďalších dobrých skutkov vykonal počas svojho života. Známe sú po celom svete. A tu aj končíme rozprávanie o Vladimírovom panovaní.

11. december 1288 – 6. apríl 1289

Toto zbožné knieža Vladimír,[937] ktorého počas krstu nazvali Ivanom, syn Vasilka, bol uložený do hrobu. Telo ležalo v hrobe nezamurované od 11. dňa mesiaca december do 6. dňa mesiaca apríl. Kňažná sa však [potom] nemohla upokojiť a tak prišla s biskupom Jevsegniom a celým klérom. Otvorili hrob a uvideli telo, celé biele a pekná vôňa vychádzala z hrobu, vôňa podobná drahocenným arómam. Keď uzreli taký zázrak, chválili Boha. A zamurovali hrob [kniežaťa Vladimíra] 6. dňa mesiaca apríla, v stredu[938] počas Veľkého Týždňa.[939]

Začiatok* panovania veľkokniežaťa Mstislava vo Vladimíre.

[936] Tambur (franc. *tambour*, to jest bubon – preto *барабан* v ruštine), respektíve lucerna – architektonický prvok, valcová alebo mnohouholníková nadstavba pod kopulou.

[937] Táto časť prameňa sa nenachádza v *IL* rukopise, ale iba v *Ch* a podľa *Ch* ho podávame. Poľskí editori upozorňujú ešte na jeden spôsob zaradenia nasledujúcich riadkov, a to tak, ako to je v edícii *HVK*, o ktorú sa postaral Alexej Šachmatov. V duchu dobového chápania vydávania prameňov sa pokúsil o vytvorenie ideálneho textu a nasledujúcich niekoľko riadkov jednoducho priradil k pasáži o smrti kniežaťa Vladimíra Vasilkoviča. Nakoniec z pohľadu žánru, ktorým bolo nepochybne vytvorenie života (*vita*, *житие*) Vladimíra, ako adepta na svätorečenie, ide o celkom logické riešenie.

[938] Na Škaredú stredu.

[939] Týmto datovaním sa končí rozprávanie, ktorého cieľom bolo začať proces svätorečenia Vladimíra Vasilkoviča. Bližšie k celej tematike pozri Алексей П. Толочко: Похвала или житие? Между текстологией и идеологией княжеских панегириков. In: *Palaeoslavica* : *International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology*. Roč. 7, 1999, s. 26 – 38.

V ROKU 6797 (1289)

7. – 8. apríl 1289

Mstislav neprišiel na pohreb svojho brata Vladimíra,[940] ale prišiel neskôr so svojimi bojarmi a sluhami. Prišiel do biskupstva do [Chrámu] svätej Bohorodičky, kde bolo pochované telo jeho brata a plakal nad jeho truhlou veľkým plačom, ako za svojim otcom kráľom [Danielom Romanovičom].

Keď prestal plakať, začal rozosielať posádky do všetkých miest. Chcel poslať do Brestu aj do Kamenca i Belska. Dostal však správu, že posádka kniežaťa Juraja sa už nachádza v Breste, Kamenci i v Belsku. Bresťania sa totiž vzbúrili a [to] ešte v čase, keď knieža Vladimír bol chorý. Vybrali sa za kniežaťom Jurajom, Pobozkali Kríž a rečú: „*Keď viac nebude tvojho strýca, sme tvoji i mesto je tvoje a ty si naše knieža.*“

Posledná tretina 1288

Vladimír zomrel. Juraj [Levovič] sa dozvedel túto správu o svojom strýkovi. Vyrazil do Brestu a začal v ňom vládnuť podľa rád svojich hlúpych mladých bojarov a vzbúrených Bresťanov. Mstislavovi riekli jeho bojari a bojari brata [Vladimíra Vasilkoviča]: „*Pane, tvoj synovec ťa veľmi zahanbil. Veď toto si ty a tvoji bratia dostali od Boha vďaka modlitbám tvojho deda* [Romana] *i tvojho otca* [Daniela]. *My môžeme, pane, hlavy naše položiť za teba, a tiež deti naše. Najskôr sa zmocni jeho mesta Belz a Červeň a potom vytiahneme proti Brestu.*“ Ale knieža Mstislav bol mäkký srdcom. Svojim bojarom rečie: „*Nedovoľ mi Bože toto učiniť, aby som prelial nevinnú krv. Ja splním všetko podľa Božej vôle a požehnania svojho brata Vladimíra.*“

I poslal k svojmu synovcovi. Rečie: „*Synovec, vari si ty nebol na tej ceste* [tatársko-ruskom ťažení 1287/1288] *a nič nepočul? Veď ty sám si dobre počul a jasne i tvoj otec i celé vojsko počulo, že môj brat Vladimír mi zanechal celú svoju krajinu i mestá po svojom živote, pri cároch* [Telebugovi a Algujovi] *a pri ich poradcoch. On vám to povedal a ja vám to tiež hovorím. Ak si niečo chcel, prečo si sa so mnou potom neporozprával pri cároch? A povedz mi, z vlastnej vôle si ovládol Brest, alebo z príkazu svojho otca? Aby som vedel. Na mne nebude tá krv, ktorá sa preleje, ale na vinníkovi. A spravodlivému je Boh pomocníkom aj Kríž* [používaný pri liturgických obradoch Povýšenia svätého Kríža]. *Chystám sa priviesť Tatárov, a ty seď* [tam, kde si]. *Ak* [odtiaľ] *neodídeš v dobrom, to v zlom odtiaľ odídeš.*“

[940] V *Ch*: „Keď ukladali Vladimíra do hrobu, jeho brat [Mstislav] nebol prítomný…“ Nesporne zaujímavé konštatovanie legendistu, ktoré je v očividnom rozpore s doteraz vykresľovaným vzťahom medzi Mstislavom Danielovičom a Vladimírom Vasilkovičom.

Potom poslal k svojmu bratovi Levovi svojho vladimírskeho biskupa [Jevsegnia]. Rečie: „*Sťažujem sa, – povedz – Bohu aj tebe, pretože ty, – povedz – si pred Bohom môj najstarší brat. Povedz mi, brat môj, pravdu: zo svojej vôle začal tvoj syn vládnuť v Breste alebo na tvoj príkaz? Ak tak učinil na tvoj príkaz, vravím ti, brat môj, netajac: poslal som* [poslov] *k Tatárom a sám sa chystám k vojne a nech ma Boh s vami rozsúdi. Na mne krvi nebude, ale na vinníkovi, na tom, kto sa dopustil krivdy.*“

Lev sa toho veľmi preľakol. Nepominula totiž ešte trpkosť z vojny s Telebugom. I rečie biskupovi svojho brata: „*Syn môj, – povedz – tak postupov bez môjho vedomia. Iba Boh vidí, že to urobil z nerozumu mladosti, – povedz – brat môj, nesmúť. Pošlem k nemu* [k Jurajovi Levovičovi], *aby odišiel preč z mesta.*“ Biskup prišiel k Mstislavovi a odkázal mu bratove slová. Mstislavovi sa to veľmi zapáčilo.

Potom Mstislav ihneď poslal rýchleho posla za Jurajom, porožským knieža̋om,[941] a prikázal mu, aby sa vrátil naspäť, pretože predtým ho už poslal, aby priviedol Tatárov proti svojmu synovcovi [Jurajovi Levovičovi]. Vtedy Juraj Porožský slúžil Mstislavovi, ale predtým slúžil Vladimírovi.

Keď sa to dopočul knieža Lev, poslal svojho vychovávateľa Semiona za svojím synom s naliehavým odkazom. Rečie: „*Odíď z mesta preč, nezahub celú krajinu. Môj brat poslal priviesť Tatárov. Ak neodídeš, i ja budem pomáhať svojmu bratovi proti tebe. A keď zomriem, po svojom živote odkážem celú svoju krajinu svojmu bratovi Mstislavovi, a tebe nedám* [nič], *lebo ma, otca svojho, neposlúchaš.*“

Keď Semion odišiel k Jurajovi, Mstislav poslal s ním aj Pavla Dionýzoviča, lebo tento už predtým jazdil k Levovi a vedel, čo [treba] hovoriť. Poslal s ním aj svojho duchovného otca. Rečie Pavlovi: „*Ak môj synovec odíde preč, prichystaj mi jedlo a pitie, a takisto to priprav aj v Kamenci.*“

Semion prišiel k Jurajovi, oznámil mu otcove slová. Na druhý deň ráno Juraj s veľkou hanbou opustil mesto. Predtým však ešte vyplienil všetky domy svojho strýca, takže v Breste, Kamenci i Belsku neostal kameň na kameni. (*Mt* 24, 2 a *Mk* 13, 2) Pavol povedal Mstislavovi: „*Tvoj synovec odišiel a ty, pane, poď do svojho mesta.*“

[941] Knieža Juraj Porožský, z Porožia. Dnes Kyjevská oblasť (Ukrajina). Knieža z rodu Rurikovcov v služobnom postavení voči Vladimírovi Vasilkovičovi a následne Mstislavovi Danielovičovi. Bohužiaľ, ďalšími informáciami o ňom nedisponujeme. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 634.

Mstislav teda šiel do Brestu. Keď sa blížil k mestu, privítali ho mešťania s krížmi od malých až po veľkých a prijali ho s veľkou radosťou, pána svojho. A [tí] Bresťania, ktorí viedli sprisahanie, ušli ihneď za Jurajom do Drohičina, lebo on im [prisahal] bozkom na Kríž: „*Nevydám vás môjmu strýcovi.*“ Mstislav krátko pobudol v Breste a vydal sa do Kamenca aj do Belska a tešili sa mu všetci ľudia. Povzbudil [svojich] ľudí a zanechal posádky v Belsku i Kamenci.

Prišiel do Brestu a riekol svojim bojarom: „*Máte tu lovčie*[942] [daň z lovu]?“ Oni mu riekli: „*Nie, pane, nikdy nebolo.*“ Mstislav riekol: „*Ja týmto stanovujem na nich* [Bresťanov] *lovčie kvôli ich zrade, aby som nevidel prelievanie ich krvi.*“ A prikázal svojmu pisárovi napísať gramotu:

„*Ja knieža Mstislav* [Danielovič],[943] *syn kráľa, vnuk Romana, ustanovujem Bresťanom za ich vzburu na veky lovčie.* [Nasledujúcim spôsobom] *Zo sto* [obyvateľov mesta], *dva súdky*[944] *medu, dve ovce, pätnásť desiatok ľanu, po sto chlebov, päť vedier* [cebrov][945] *ovsa, päť vedier raže, po 20 sliepok – po toľko z každej stovky* [obyvateľov mesta] *a od* [každého z] *obyvateľov mesta 4 hrivny kún.*[946] *Kto moje* [slovo] *poruší, nech vstane so mnou pred Bohom.* [Nižšie] *Opísal som v Letopise* [kronike] *ich* [Bresťanov] *vzburu.*“ (*Nm* 5, 23; *Iz* 30, 8)

---

[942] V origináli: „Есть ли ловчии здѣ“. Daň neznáma z iných prameňov.

[943] Na tomto mieste začína dokument – *Gramota Mstislava*, ktorý má ohromný význam pre pochopenie právno-ekonomických základov neskorej Kyjevskej Rusi. Veľa tiež ale vypovedá i o mechanike a funkčnosti patriomoniálneho štátu, ktorý v našich zemepisných šírkach predchádzal feudálnemu zriadeniu. Pozri Олег А. Купчинський: *Акти та документи*, s. 350 – 353.

[944] V origináli: „двѣ лукнѣ меду“. Lukno (st. rus. *локнѣ* a rus. *лукно*), slovensky aj „merica“, stará zvyková ruská dutá miera v rozpätí od 50 do 100 l na sypaniny na sypané a tekuté produkty. Podľa *Ruskej Pravdy* jednému luknu zodpovedalo približne 24 kg sypaniny.

[945] V origináli *цебръ*, staroruská objemová miera, ktorá je použitá iba v tomto texte. Prekladáme ako vedro. 1 vedro = 10 litrov. Takýto výklad sa nám zdá pravdepodobný. Pozri *Kronika halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 261, pozn. 1815.

[946] Tu ide o peňažnú jednotku 1 hrivna kún = cca 31 g striebra. Pozri *ibidem*, pozn. 1816. V tejto súvislosti nám nedá nepripomenúť počiatky chorvátskej meny známej dodnes ako kuna, ktorá je viazaná na razenie striebornej mince. Na jej averze bol dvojkríž, štylizovaná hlava kráľa a kráľovnej spolu so symbolickým znázornením luny a slnka. Na reverze bola zasa znázornená kuna a majuskulný nápis v perleťovom pásiku MONETA REGIS PRO SCLAVONIA +. Predpokladáme, že ide o mincu, ktorú začal raziť Koloman Haličský (pozri obrazová príloha, obrázok číslo 15).

Knieža Mstislav usadol na prestol svojho brata Vladimíra na Veľkonočnú nedeľu[947] roku 6979 10. dňa mesiaca apríla. A [kniežací úrad] začal spravovať po svojom bratovi. Láskou k spravodlivosti žiaril ku všetkým svojim bratom, bojarom, ale i prostým ľuďom. A bola vtedy veľká radosť medzi ľuďmi: to Vzkriesenie Pána, to knieža zasadol [vládnuť vo Vladimíre]. Udržiaval mier s okolitými krajinami – s Poliakmi, Nemcami i s Litvou. Spravoval celú svoju krajinu, od Tatárov, po Poliakov a Litvu. Vtedy však litovské knieža Budikid[948] a jeho brat Budivid[949] dali Mstislavovi mesto Volkovyjsk,[950] aby s nimi zostal [žiť] v mieri.

10. apríl 1289

Jar 1289

Keď [Mstislav Danielovič] zanechal v Breste zálohu, vyrazil do Vladimíra. Prišiel do Vladimíra. Zišli sa k nemu bojari, starší i mladší – nespočetné množstvo. Vtedy sa tiež dostavilo knieža Konrád [II. Mazovský] Zemovitovič k Mstislavovi, aby poprosil o pomoc proti Poliakom, keďže chcel tiahnuť na Sandomierske kniežatstvo. Mstislav mu to prisľúbil. [Mstislav potom] Konráda a aj všetkých jeho bojarov obdaroval. Keď ich prepúšťal, rečie: „*Ty choď a ja za tebou pošlem svoje vojsko*." Konrád teda vyrazil. Mstislav zhromaždil svoje vojsko a poslal ho [za Konrádom] na čele s vojvodom Čudinom. A takto Konrád zasadol [začal vládnuť] v Sandomieri s pomocou Mstislava, syna kráľa [Daniela].

Leto 1289

V ROKU 6798 (1290)

Ale po Leškovi [Čiernom] začal v Krakove vládnuť Boleslav Zemovitovič, Konrádov brat. Ale prišiel Henrich [IV. Probus/Spravodlivý], vroclavské knieža[951] a vyhnal ho, lebo chcel sám vládnuť [v Krakove]. Boleslav zhromaždil [vojská] svojich bratov Laktíka [Vladislava] i Konráda a vyrazil na Henricha do Krakova. Henrich sa im nedokázal ubrániť. Ušiel do Vroclavi.[952] V Krakove však nechal svoju zálohu – Nemcov, svojich

Zima 1288/1289

[947] V origináli: „Великь д[*е*]нь".

[948] Budikid († 1291, alebo 1292), litovský vládca. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 601.

[949] Budivid († 1295), litovský vládca. Pozri *ibidem*, s. 601.

[950] Pozri bližšie poznámku č. 557.

[951] Henrich IV. Spravodlivý/Probus († 1290), vroclavské a krakovské knieža. Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 211.

[952] Mesto Vroclav, v origináli *Воротьславль*, historický názov poľského mesta Vroclav (poľ. *Wrocław*, nem. *Breslau*, lat. *Vratislavia, Wratislavia*), ktoré leží na rieke Odra v Dolnosliezskom vojvodstve.

najlepších mužov. Nasľuboval im veľké dary i pôdu.[953] Zaprisahal ich pri Kríži, aby mesto nevydali Boleslavovi. Oni pobozkali [Svätý Kríž] a rečú: „*Položíme za teba aj svoje hlavy, ale mesto nevydáme.*“ Henrich im zanechal obživy do sýtosti. Keď prišiel Boleslav so svojimi bratmi, vstúpil do mesta [Krakova], ale nie do hradu [Vavel].[954] Nedalo sa ho totiž vojakom dobyť, keďže ho [obrancovia] mocne bránili kameňometmi a kušami. Kvôli tomu sa k nemu nedalo ani len priblížiť. Zostali teda opodiaľ hradu. Vyjedali [okolité] dediny a raz [dokonca] vyšli za jedlom aj ďalej od mesta. Mešťania nebojovali na strane Boleslava [proti tým, ktorí sedeli na hrade]. Rečú: „*Kto začne vládnuť v Krakove* [na Vaveli], *ten nech bude naše knieža.*“ Zostali bojovať pri meste [proti hradu] po celý rok, ale neuspeli v ničom.

V ROKU 6799 (1291)

Leto 1289

[Toho istého roku] Knieža Lev, brat Mstislava, syn kráľa a vnuk Romana, vyšiel sám na pomoc Boleslavovi. Prišiel ku Krakovu. A potešil sa mu Boleslav, Konrád i Laktík [Vladislav], ako by svojmu otcovi. Bol totiž Lev kniežaťom múdrym, chrabrým, mocným v boji. V mnohých bitkách preukázal svoju veľkú mužnosť.

Lev začal obchádzať na koni okolo [hradieb] mesta, aby [zistil slabé miesto] odkiaľ ho [hrad] môže dobyť. V obyvateľoch mesta vzbudzoval hrôzu. No [ukázalo sa], že odnikadiaľ nie je možné [hrad dobyť], pretože celý [hrad] bol postavený z kameňa. Vybavený bol obrannými strojmi, kolovratnými kušami veľkými i malými. Potom odišiel do svojich ležovísk.

Na druhý deň ráno [Lev] vstal pri východe slnka a tiahol k Tyncu.[955] Bojovali pri ňom úporne, takmer mesto dobyli. Zabili mnoho obyvateľov mesta, ďalších zranili, no vlastní zostali všetci celí. I pritiahol Lev opäť ku Krakovu, prikázal svojim vojakom, aby sa pripravili, lebo chcel zaútočiť

[953] V origináli termín *волость*. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o Nemcov, nemožno prekladať inak ako vlastníctvo pôdy, teda pôdu.

[954] Zaujímavá doslova „tranzitná“ situácia vo vývine jazyka. Autor tejto časti *HVK* totiž pre Krakov používa nový termín mesto (*мѣсто*), starý termín *городъ*, tu však už v zmysle hrad, používa pre (kráľovský) hrad Vavel. Podobne je to v dnešnej slovenčine a češtine. Pozri ЛЕОНТІЙ В. ВОЙТОВИЧ: *Лев Данилович*, s. 211.

[955] Tynec (st. rus. *Тынец*, poľ. *Tyniec*), benediktínsky kláštor (od 11. storočia) a pevnosť ležiaca na vyvýšenine na brehu rieky Visla. V súčasnosti predmestie Krakova (Poľsko). Pozri MONIKA KAMIŃSKA: Aktualny stan badań i nowe koncepcje interpretacyjne romańskiego Tyńca. In: *Kraków romański* : *Materiały sesji naukowej odbytej 13 kwietnia 2013 roku w Krakowie*. Ed.: Jan M. Małecki. Kraków : TMHiMK, 2014, s. 137 – 168.

na mesto. Poliakom prikázal to isté. A vyrazili všetci, liezli na opevnenia. Obidve strany bojovali tvrdo. V tom čase ale dostal knieža Lev správu, že na neho tiahne veľké vojsko. I prikázal boj ukončiť. A začal zoraďovať svoje pluky a Boleslav s Konrádom svoje pluky. Vyslal stráže, aby priniesli informácie o [nepriateľskom] vojsku, ale žiadne nenašli. To sami poľskí vojvodovia vypustili takú zvesť, aby [Lev] nedobyl mesto. Lev prišiel na ich úskok *Júl 1289* a mnoho [o tom] premýšľal so svojimi bojarmi a poslal svoje vojsko k Vroclave, aby bojovali v Henrichovej [Henrich IV. Pravý] krajine. A zajali nespočetné množstvo čeľade a dobytka, koní a tovaru. Dovtedy nijaké [ruské] vojsko nepreniklo tak hlboko do jeho [Sliezskej] krajiny. A [potom] sa vrátili k Levovi s veľkou slávou a množstvom zajatcov. Lev mal veľkú radosť, keďže prišli v dobrom zdraví a mali mnoho lupu.

Vtedy Lev šiel do Čiech na stretnutie s kráľom [Václavom II.]. Žil s ním *15. august 1289* totiž vo veľkej láske a uzavrel s ním mier do konca svojho života.[956] Kráľ obdaroval Leva všelijakými drahými darmi a až takto ho prepustil [domov] s veľkou slávou. Lev sa vrátil k svojim plukom. A jeho bojari a jeho sluhovia boli radi, keď uvideli svojho pána. No pri meste Krakov ničoho nedosiahli. Lev sa s veľkou slávou vracal domov. Získal nespočetné množstvo zajatcov, čeľade i dobytka, koní a tovaru. Slávil Boha i Nepoškvrnenú Matku [Máriu], ktorí mu pomáhali.

V tom istom roku. Kniežaťu Mstislavovi vložil Boh do srdca užitoč- *Leto – jeseň 1289* nú myšlienku, aby vybudoval kamennú kryptu nad hrobom svojej babky,

[956] Stretnutie sa odohralo 15. augusta v 1289 v Opave. Jeho cieľom bolo, okrem iného, eliminovať záujem Vladislava Laktíka o ústredný veľkokniežací stolec Piastovcov v Krakove, na ktorý si začal robiť nároky už aj český kráľ Václav II. Kým však došlo k naplneniu tohto cieľa, musel zomrieť Henrich IV. Spravodlivý († 24. júna 1290). Z krakovského stolca musel tiež odstúpiť Przemyslav II. Veľkopoľský († 1296). Ten začal v Krakove vládnuť v roku 1290 a Malopoľsko si rozdelil s Vladislavom Laktíkom (neskôr bol Przemyslav II. dokonca korunovaný v Gniezdne aj ako poľský kráľ). V polovici augusta 1290 bolo v Opave veľa, čo bolo potrebné vyriešiť. Napríklad aj otázku nového uhorského kráľa, ktorý by nahradil nehodného Ladislava IV. Kumánskeho († 10. júla 1290). Zdá sa nám preto logické aj v súvislosti s cestou Leva Danieloviča do Opavy, hovoriť znovu o vplyve žien z rodu Arpádovcov, ktoré stáli v pozadí tejto diplomaticko-vojenskej aktivity Leva Danieloviča. Na tomto mieste máme na mysli na prvom mieste jeho manželku blahoslavenú Konštanciu, švagrinú svätú Kunigundu, ale i Grifinu, vdovu po Leškovi Čiernom, v uvedenom čase prebývajúcu v Prahe a jej sestru Kunigundu-Kunhutu, matku českého kráľa Václava II. Pozri viac MARTIN HOMZA: Včasnostredoveké dejiny Spiša, s. 395 – 396.

[matky Daniela a Vasilka] Romanovej v kláštore svätého [?].[957] Zasvätil ju pamiatke spravodlivých Joachima a Anny a nechal v nej slúžiť omše [na jej pamiatku].

V tom istom roku vybudoval [Mstislav] v meste Čartorysk kamennú vežu.

V ROKU 6800 (1292)

Zima 1289 – 1290

[Tej istej zimy] zomrelo pinské knieža Juraj, syn Vladimíra, mierny, pokorný, spravodlivý. Plakali za ním kňažná, jeho synovia i jeho brat, knieža Demid. A plakali za ním všetci ľudia plačom veľkým.

Zima 1289 – 1290

Tej zimy zomrelo stepanské knieža[958] Ivan, syn Gleba. Plakali za ním všetci ľudia od malých po veľkých. A namiesto neho začal vládnuť jeho syn, Vladimír.

[957] Autor tejto časti textu *HVK* vynechal meno svätého, ktorému bol kláštor zasvätený. Bližšie pozri *KRONIKA halicko-wołyńska* : *Kronika Romanowiczów*, trans., ed. a koment.: Dariusz Dąbrowski a Adrian Jusupović, s. 272.

[958] Stepanské kniežatstvo (st. rus. *Степаньское княжество*), údelné staroruské kniežatstvo s centrom v meste Stepan (ukr. *Степань*), ktoré sa nachádzalo na ľavom brehu rieky Goryň – prítoku rieky Pripiať. Dnes *Степангород* (*Stepanhorod*), Rivenska oblasť (Ukrajina). Pozri Леонтій В. Войтович: *Княжа доба на Русі*, s. 363.

Krátka esej namiesto záveru

Ctený čitateľ sa možno práve v tejto chvíli chystá zavrieť túto knihu a založiť ju na policu k iným, ktoré už prečítal. To, že tak neurobil a rozhodol sa zahĺbiť ešte aj do niekoľkých riadkov jej záveru, však znamená, že ho pravdepodobne zaujala. Má to zaiste svoje dôvody. Možno ten hlavný by sa dal nazvať aj tak, že kniha bola preňho trochu nečakaná a prekvapivá. Spolu s autormi *Haličsko-volynskej kroniky* prešiel dávny, možno až trochu fantazijný svet.

Čitateľ sa tak mohol ocitnúť v chánskej mongolskej jurte, v mestách nemeckých rytierov, jatvinských pobaltských dedinách, vybudoval s Danielom Romanovičom mesto Chelm, ale bojoval aj na strane Rusov a Kumánov proti Mongolom na Kalke, bol svedkom pádu mesta Kyjeva, bitky na rieke Slaná, ale aj katastrofy Sandomiera, zúčastnil sa ťažení haličsko-vladimírskych vojsk do Sliezska, do Opavska i na Moravu, zúčastnil sa svadby Leva Danieloviča vo Zvolene (lokalita Pustý hrad), bol svedkom dlhej, bolestivej, ale hrdinskej smrti Vladimíra Vasilkoviča či spektakulárneho dobýjania Krakova na konci 13. storočia. Ale, a to je azda najhlavnejšie, znovu a znovu tiahol v šíkoch uhorských vojsk cez horské priesmyky Karpát pod zástavami veľkého a neporaziteľného kráľa Ondreja II. na slávne mestá Halič a Vladimír, zažíval strasti bojov, radosť i trpkosť prehier, užíval si rytierske zápasy i lov na diviaka… Aby sa potom bohatší o skúsenosti zasa vrátil hrdinsky späť do rodnej vlasti. Vďaka všetkým týmto zážitkom tak čitateľ celkom neočakávane objavil akýsi nový, blízky-vzdialený svet.

Je to svet, o ktorom si niekto mohol myslieť, že je definitívne prikrytý prachom zabudnutia. Svet, ktorý azda ani nikdy neexistoval. Imaginárny svet za Horou, mimo horizontu nášho každodenného života a starostí. Svet, o ktorom si možno myslieť, že sa nás už nijako nedotýka. Prekvapivé (čitateľské) zážitky sú však dôkazom toho, že všetko je inak. Napriek objektívnej časovej i priestorovej odľahlosti príbehov dávnych vojen a bitiek, však náš čitateľ pravdepodobne pocítil to, čo pri prekladaní, redigovaní a komentovaní tohto textu pociťovali jeho autori – že sa ho totiž opisované udalosti nejako dotkli. To je ale neklamným znakom toho, že sme na tom dávnom svete ešte stále nejako účastní.

Ak je to tak, potom predsa len vyberanie spomienok mŕtvych z temných vôd zabudnutia rieky Léthé má nejaký zmysel. Rozpomínanie (anamnéza), ako sme našu prácu tiež nazvali, teda má nepochybné čaro, ktoré stále fascinuje. V našom prípade je tak úplne namieste konečne povedať, že predsa len tam za Horou život je! Dokonca život, ktorého súčasnú podobu sme kedysi pomáhali vytvárať. Niektorí ešte stále nechcú celkom uveriť, že bariéru Hory, niekoľko desiatok kilometrov široké horské, zväčša zalesnené pásmo medzi povodím riek Dunaja a Dnestra, ktorú prosto a jednoducho prekonával bežný vojak, obchodník i misionár pešo, na voze alebo na koni, sme v čase najmodernejších technológií konečne v stave prekonať i my. Prinajmenšom mentálne. Nádherné mesto Bardejov, zasadené niekam do nereálneho sveta, ktorý sa končí pamätníkom padlým hrdinom Karpatsko-duklianskej operácie z jesene roku 1944, má náhle svoj vlastný zmysel. Podobne Medzilaborce. Ešte viac mesto Prešov, alebo taká secesná stanica v Kežmarku. Aj ona sa totiž po roku 1918 ocitla na konci sveta.

Aby sme však nehovorili len o emóciách, ale trochu sa zamysleli aj nad ich príčinami. Tú hlavnú autori tejto publikácie vidia v tom, že Uhorské kráľovstvo alebo jeho staršia, univerzálnejšia a extenzívnejšia podoba – 4. rímska provincia *Sclavinia*, niekedy na konci 12. a v prvých desaťročiach 13. storočia utvorilo s požehnaním pápežstva vo východo-strednej Európe určitú formu „spoločenstva národov", akýsi uhorský slovanský *commonwealth*. Za to, že sa to podarilo, treba poďakovať určitým špecifickým historickým okolnostiam.

V prvom rade je tu staršia história oscilovania území za Karpatmi k stredomorským civilizáciam. Siaha do najtemnejších čias našich najstarších dejín, no zjavnou sa stáva už v časoch Rímskej ríše, ktorá v prvých storočiach po narodení Krista urobila rieku Dunaj tepnou impéria. Takto pozdvihla kultúrny, ekonomický i politický význam provincií Raetia, Noricum, Panónia a Dácia. Potom to bol Avarský kaganát a jeho skoro 250-ročná (567 – 811) skúsenosť politickej organizácie priestorov pred i za Karpatmi. No a v neposlednom rade asi najvážnejšia Veľkomoravská ríša (822 – 907), z ktorej na všetky svetové strany vyvreli dve tradície s ďalekosiahlymi formatívnymi dôsledkami. Tradícia samostatnej cirkevnej slovanskej provincie podriadenej Rímu, s osobitým slovanským liturgickým jazykom, a tradícia Svätoplukovho Slovanského kráľovstva ako súčasti kultúrneho latinského Occidentu, univerzálnej kresťanskej Tetrarchie.

Atraktivitu týchto dvoch zjavných výdobytkov Mojmírovcov si všimlo Uhorské, v 11. storočí ešte Panónske kráľovstvo. Jeho vladári úspešne nadviazali nielen na Moravsko-panónske arcibiskupstvo svätého Metoda, ale aj

na kráľovskú hodnosť Svätopluka a jeho severo-východnú zahraničnú politiku. Pri vlastnej realizácii k starému patentu v polovici 12. storočia pridali navyše zopár ďalších noviniek, nie nepodstatných plusov. Tie ich predurčili k ešte intenzívnejšej komunikácii s priestorom na severo-východ od Duklianskeho a Vereckého priesmyku. Azda najvýznamnejšou bola skutočnosť, že posledný veľký panovník uhorského patrimoniálneho obdobia kráľ Belo III. bol synom kyjevskej kňažnej Eufroziny Mstislavovny a Gejzu II. Eufrozina bola pritom vnučkou Vladimíra Monomacha. Belo III. bol však zároveň aj pravnukom chorvátskeho kráľa a nitrianskeho vojvodu Almoša a ďalšej ruskej kňažnej – Predslavy. Toto pokrvné príbuzenstvo nezostalo skryté pred autormi *Haličsko-volynskej kroniky* (ďalej *HVK*), ktorí Arpádovcov pokladajú za rod spríbuznený s Rurikovcami. Na druhej strane tieto rodinné väzby mali aj svoj ohromný vplyv na to, ako bol uhorský panovník reflektovaný na samotnej Rusi. Veď Belo III. bol tiež po mnoho rokov pod menom Alexios vychovávaný v Konštantínopole ako potenciálny následník byzantského cisára Manuela Komnena a bol pravoslávnym kresťanom. Potom sa však oženil s katolíčkou Agnešou Antiochijskou, dcérou antiochijského kniežaťa, významného vodcu križiakov Raynalda de Châtillon, a ako uhorský kráľ vystupoval ako verný spojenec Ríma. Po Agnešinej smrti si vzal za manželku Margitu, dcéru francúzskeho kráľa Ľudovíta VII. z rodu Kapetovcov. Vďaka uvedenému možno konštatovať, že svojim pôvodom i vlastným osudom sa Belo III. stal tým človekom, tou osobnosťou, ktorá bola schopná prepojiť latinský Západ s pravoslávnym Východom.

Efektom tejto historickej vyvolenosti bolo okrem iného aj to, že v roku 1188 Belo III. konečne rezignoval na úlohu arbitra vnútorných sporov v rode Rurikovcov, ktorú po mnohé roky plnili uhorskí králi za Karpatmi a rozhodol sa celkom otvorene dosadiť na haličský trón svojho mladšieho syna Ondreja II. Ten tu vládol v roku 1189/1190. Hoci šlo o historicky krátky okamih, jeho dôsledky pre obe krajiny sa nakoniec ukázali viac ako vážne. Na konci mája v roku 1205 sa totiž Ondrej stal uhorským kráľom. O tri týždne neskôr v bitke pri Zavichvoste (Zawichost) padol Roman II. Mstislavič, kyjevské veľkoknieža a knieža Haličska-Vladimírska. Ondrej II. sa tak od toho času prakticky až do svojej smrti v roku 1235 usiloval o ovládnutie tejto časti stredovekej Rusi.

Jedna vec je úspešná vojenská expanzia a následná anexia dobytého územia na základe sily, druhá – úspešná integrácia takéhoto územia. V čase panovania Ondreja II. podniklo Uhorské kráľovstvo 14 výprav s cieľom anexie Haličska, z toho 4, alebo radšej 5 viedol Ondrej osobne, a to v rokoch 1205, 1212 (v roku 1213 sa vrátil z ťaženia proti Rusi už z Lelesu, a to

po zavraždení svojej manželky Gertrúdy), ďalej v roku 1226 a v roku 1231.[1] Otázka úspešnej inkorporácie dobytých území však presiahla definitívne možnosti tohto panovníka.

Nebudeme sa už teraz podrobne zaoberať tým, prečo iniciatíva Ondreja II. za Karpatmi stroskotala. Nakoniec tému haličsko-volynskej rezistencie voči Uhorsku dopodrobna podáva samotná *HVK* a jej autori. O čom sa však budeme zmieňovať, je hľadanie odpovedí na formulovanú otázku, do akej miery sa Ondrejovi a jeho ľuďom predsa len podarilo za Karpaty preniesť niečo z toho, čo viac-menej úspešne v historicky krátkom čase aplikovali v Uhorskom kráľovstve. Práve úspešný prienik právnych a ekonomických novôt, známych aj pod latinským názvom *novae institutiones*, ktoré s veľkou vehemenciou zavádzal v Uhorskom kráľovstve podľa vzoru európskeho Západu, vytvoril v podnesterských ruských kniežatstvách základy fluida podobnosti a blízkosti našich kultúr, ktorého stále vyžarujúce čaro sme sa pokúsili postihnúť v tejto knihe.

Ako je napokon zrejmé z riadkov *HVK*, Ondrej II. nebol zďaleka osamotený v tomto svojom pokuse o occidentalizáciu území približne dnešnej pravobrežnej Ukrajiny. Priamo i nepriamo sa na tom podieľalo celé spektrum dobovej haličskej i uhorskej society. Najvýznamnejšie sám Daniel Romanovič. Či už ako dieťa, alebo neskoršie, keď ako dospelý muž, kniežа, bojovník strávil niekoľko rokov svojho života v Uhorskom kráľovstve, a to nie hocikde, ale v bezprostrednej blízkosti kráľovského dvora. Daniel však na dvore Ondreja II. nepôsobil sám. Rezidovali tu s ním aj jeho najbližší, najvýznamnejší svetskí, ale, ako na to poukazuje pobyt metropolitného biskupa Cyrila u kráľa Bela IV. v roku 1246, podľa všetkého aj iní cirkevní hodnostári. Možno aj preto v *HVK* nachádzame analógie s úradmi známymi v Uhorskom kráľovstve. Ako príklad uveďme úrad palatína*/dvorského* – *двор*[ь]*ский* (*palatinus*, *comes curialis*), koniarnika – *седельничий* (*magister agazonum*) alebo stolníka – *стол*[ь]*ник* (*magister dapiferorum*), no biskupský úrad sa z času na čas nazýva západoslovansko-nemecko-latinským *бискупъ*. Do skupiny recipientov uhorských *novae institutiones* je potrebné prirátať veľký počet nižších haličských a vladimírskych hodnostárov, ba i celých bojarských klanov, sympatizantov prouhorskej politiky. Ako príklad tu uveďme len Vladislava Kormiličiča, ktorý dokonca v Haličsku získal na nejaký čas

[1] Pál Engel: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526.* Trans.: Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 s. (tu s. 89)

zvrchovanú vládu, alebo rod haličských bojarov Molibogovičovcov.[2] Dôsledkom takýchto väzieb a prepojení boli aj sobáše vysokej uhorskej šľachty s Ruskami, ako nám ich opisujú autori *HVK* (manželstvo Fileho Hrdého s dcérou vojvodu Sudislava alebo Demetera z rodu Abovcov s kňažnou Anastáziou Alexandrovnou z rodu Rurikovcov).

No neboli to iba títo dvaja monarchovia a okruh ľudí okolo nich, ktorí takpovediac zhora zavádzali na juhozápadnej Rusi novinky typické pre západoeurópskeho ducha svojej doby. Tak napríklad myšlienky dobovej rytierskej kultúry, ktorými je text *HVK* ako by predchnutý, prenášali na sever od Karpát i prostí bojovníci Ondreja II. Mnohí z nich sa totiž s touto kultúrou stretli na tvári miesta. Niektorí dokonca priamo pri svojom ťažení do Svätej zeme. Ako príklad pripomeňme rytiersky turnaj, ktorý pred bránami mesta Jaroslav v lete roku 1245 necháva usporiadať Rastislav Michajlovič Černigovský. Nie menej zaujímavé je potom konštatovať, že nielen vojenská zložka, akokoľvek aj najpočetnejšia, si medzi sebou vymieňala kultúrne vzorce svojej doby, ale k nej sa pridávala aj vrstva vzdelancov, učených klerikov. Formálne po Veľkej schizme v univerzálnej Cirkvi stáli učení teológovia pravoslávia a katolicizmu na rôznych stranách barikády. Dobytie Konštantínopolu latinskými križiakmi v roku 1204 vzájomnému konfesionálnemu porozumeniu nijako nepomohlo. Práve naopak. I napriek tomu sa však odvážime povedať, že ani táto v mnohom osudná chyba Západu nezabránila cirkevným intelektuálom pred a za Karpatmi okolo polovice 13. storočia medzi sebou navzájom zdieľať prednosti svojho vzdelania. Napokon najlepším dôkazom pre toto tvrdenie sú samotní autori *HVK*. Nielenže plynule nadväzujú na staršie byzantsko-slovanské písomníctvo, ale aj na písomníctvo latinské a západné, o čom svedčí veľa latinizmov alebo aj germanizmov, ktoré sa v kronike objavujú na lexikálnej úrovni, ale, a to najmä, celé frazeologizmy, v *HVK* použité frázy, idiomy, ktoré rovnako nachádzame v *HVK* i v poľskej *Kronike majstra Vincentiho* (*Kadlubkovej kronike*).[3] O tematickej blízkosti poľského a časti uhorského dejepisectva s *HVK* ani nehovoriac.

Na mnohých miestach tejto knihy sme tiež zdôrazňovali myšlienku únie juhozápadnej Rusi s Rímom. Jej iniciátorom boli rímski pápeži. Hlavnými realizátormi, okrem rôznych rímskych legátov, však potom boli samotní

[2] Pozri súhrnne Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 s.

[3] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в *Галицко-Волынской летописи* и польско-латинская литературная традиция. In: *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференция* : *Книга Резюме*. Ed.: Kol. Москва : Наследие, 1996, 264. s (tu s. 84 – 87).

uhorskí vládcovia. V uvedenom období najmä Ondrej II. a jeho syn Koloman. Je len pochopiteľné, že snaha o úniu mala viac foriem a podôb. Tie oscilovali od otvoreného násilia, ako to bolo napríklad v prípade vojvodu Benedikta, povereného vládou nad Haličskom v roku 1209, ktorého knižník Timofej nazval dokonca Antikristom, až k pokusom dostať Haličsko-Vladimírsko do cirkevného orbitu Ríma udelením kráľovskej koruny pápežom Inocentom IV., poslanej zo Svätého mesta Danielovi Romanovičovi v roku 1253. Vojenská konfrontácia sa tak striedala s obdobiami mieru. Časy vzájomnej spolupráce s časmi vzájomnej konfrontácie. Zaujímavé z nášho, to jest uhorského, a preto aj slovenského hľadiska, bola skutočnosť, že v rozmedzí rokov 1189 – 1234 na haličský stolec v krátkom čase po sebe zasadli hneď traja Arpádovci. Ako prvý vo veku jedenásť rokov budúci uhorský kráľ Ondrej II. (1189/1190). Neskôr jeho prostredný syn Koloman, prvýkrát už ako sedemročný (1215, 1219 – 1221), a najneskôr najmladší syn Ondreja II., kráľovič Ondrej, ktorý si kniežatstvo podržal s väčšími či menšími problémami v rokoch 1227 – 1229 a 1231/1232 – 1233/1234. Kráľovič Ondrej si dokonca vzal za manželku dcéru Mstislava Mstislaviča, a tak k rôznym spôsobom a metódam hlbšej vzájomnej interakcie medzi Uhorským kráľovstvom a Haličskom možno tiež priradiť aj zmiešané katolícko-pravoslávne manželstvo. Nebolo nakoniec jediné, ku ktorému sa uhorskí králi 13. storočia odhodlali. Ďalším bol manželský zväzok medzi Konštanciou, dcérou Bela IV., a Levom, synom Daniela, ktorý bol podľa všetkého uzavretý vo Zvolene (dnešná lokalita Pustý hrad) v skorú jeseň roku 1246.

História politickej dominancie Uhorského kráľovstva nad juhozápadnou Rusou sa zopakovala ešte aj v čase panovania uhorského a poľského kráľa Ľudovíta Veľkého († 1382), ktorý v Haličsku zaviedol uhorskú správu pod vedením vojvodu Ruského kráľovstva (*regni Russiae vayvoda*). Trvala od roku 1378 do roku 1387.[4] Ani vtedy a ani nikdy potom sa Haličsko a s ním do určitej miery aj Vladimírsko úplne neintegrovali do Uhorského kráľovstva.

Uhorskému kráľovstvu sa teda nakoniec nepodarilo pričleniť územie Haličska-Vladimírska do svojej „spoločnosti národov". I napriek tomu, že v druhej polovici 13. storočia, ktorú opisujú ďalší autori *HVK*, neustali konflikty a koalície s inými rurikovskými a piastovskými kniežatami a mongolsko-tatárska hrozba visela permanentne vo vzduchu, Haličsko-volynské kniežatstvo sa stalo jednou z dôležitých regionálnych politických mocí. Zaiste aj v dôsledku reforiem, ktoré prinášali uhorskí vládcovia či správcovia. Okrem toho k mocenskému rastu Haličsko-volynskej Rusi v druhej polovici

[4] PÁL ENGEL: *The Realm of St Stephen*, s. 168.

13. storočia prispela aj skutočnosť, že sa Romanovičovci aj vďaka osobnej skúsenosti Daniela a jeho brata Vasilka naučili úspešne lavírovať medzi rôznymi zahranično-politickými silami, a to až do tej miery, že z nich dokázali efektívne ťažiť pre svoj vlastný prospech.

Tento stav vydržal približne do polovice 14. storočia, keď Poľské kráľovstvo postupne začalo preberať bývalú agendu svojho južného suseda v tejto časti Európy. Tento proces dokonala v roku 1387 uhorská princezná a poľský kráľ (*sic!*) – svätá Hedviga z Anjou, dcéra Ľudovíta Veľkého. Na niekoľko storočí pričlenila túto časť Rusi k Poľsku. Poľsko tiež nakoniec dotiahlo do konca ideu cirkevnej únie s Rímom. Stalo sa tak v decembri roku 1595 v litovskom Breste a tento zväzok vošiel do dejín ako Brestlitovská únia. V roku 1772 pri prvom delení Poľska potom historické haličské územia pripadli uhorskej kráľovnej Márii Terézii († 1780), ktorá ich pričlenila spolu s Malopoľskom do novozriadeného Haličského miestokráľovstva. Prvým vojenským gubernátorom nového miestokráľovstva bol azda nie celkom náhodou Slovák a skúsený vojak Andrej Hadík († 1790). Nový právny stav, v ktorom sa bývalé Haličsko ocitlo v pozícii dedičnej krajiny Habsburgovcov a z toho titulu v Predlitavsku, nakoniec pretrval až do roku 1918.

Od toho času prešlo viac ako 100 rokov a osudy tejto krajiny sa v búrlivom 20. storočí niekoľkokrát zmenili. Posledná zmena nastala rozpadom Sovietskeho zväzu v roku 1991, keď prišlo k osamostatneniu Ukrajinskej a Bieloruskej republiky. Pohnutá história 20. storočia, ale i tých predchádzajúcich storočí, už, pochopiteľne, nie je súčasťou rozprávania *HVK*. Spomenuli sme ju tu však preto, lebo nech už sa akokoľvek vyvíjalo územie na severovýchod a východ od našich súčasných hraníc, ani všetky nánosy dejín nedokázali zmeniť to, čo vytvorili prosté ľudské väzby, ktoré vzišli v rámci dávneho úsilia uhorských vládcov o ovládnutie a následné integrovanie Haličska do Uhorského kráľovstva. Niektoré súčasné podoby týchto dávnych prepojení sme sa pokúšali opísať, iné už dnes celkom nedokážeme postihnúť. Čo však zachytiť dokážeme, je skutočnosť spoločnej mentálnej, jazykovej a vôbec kultúrnej paradigmy, ktorá sa klenie nielen ponad čas, ponad konfesionálne a politické hranice, ale i ponad priestor, ktorý najlepšie symbolizuje bariéra Hory (Karpát). Keď sme o všetkom tomto uvažovali a hľadali ďalšie dôvody, prečo je to tak, znovu a znovu sme sa vracali k spoločnému menovateľovi tohto fenoménu, v mnohom nepochopiteľnému najmä našim západným susedom – k magnetizmu rieky Dunaj, ktorý bol, je a zostane prvým písmenom slovanských dejín.

Bratislava 1. február 2019 *Martin Homza*

A Short Essey in Place of Conclusions

The fact that you, dear reader, were about to close this book and put it away among others you have read, but did not and decided to go on reading these conclusions instead, may mean that it has simply sparked your interest. This might be due to some reasons. Perhaps the book was kind of unexpected and surprising for you. Probably the authors of the *Galician-Volhynian Chronicle* (hereinafter *GVC*) have taken you to bygone and maybe even fantastic times.

You might have found yourself in the yurt of the Khan of Mongolia and visited towns of German knights or some Yatvingian villages in the Baltic. You might as well have seen Daniel Romanovich found the town of Chelm, fought alongside the Russians and the Cumans against the Mongols on the Kalka River, and witnessed the fall of Kiev, the battle of Mohi, or the catastrophe of Sandomierz. You might have taken part in the campaigns of the troops of Galicia and Vladimir to Silesia, Opava and Moravia, been invited to Lev Danielovich's wedding at Pustý hrad in Zvolen, witnessed the long and painful, but heroic death of Vladimir Vasilkovich, as well as the spectacular occupation of Krakow at the end of the 13th century. But probably the most important reason is having been able to join the lines of the Hungarian troops crossing the Carpathians under the banner of great and invincible King Andrew II towards the glorious cities of Halych and Vladimir, as well as having tasted the torments of battle, the bitterness of defeat and the joys of knight tournaments and wild boar hunting. So now, loaded with plenty of new experiences, you can set off on a heroic way back home. All these adventures have unveiled for you a new and distant but at the same time familiar world.

A world some might think has definitely faded into oblivion. A world that might seem to have never existed. An imaginary world on the far side of the Mountain, beyond the horizon of everyday life and worries. A world some might think no longer concerns us. However, the surprising adventures you have experienced just prove those assumptions wrong. Although these stories of bygone wars and battles are, indeed, remote in terms of time and space, you have probably felt just the way the authors of the book did

when translating, editing and commenting its text, namely that these events do, in fact, relate to you. And this constitutes infallible evidence that we all still somehow form part of that bygone world.

In that case, pulling memories out of the dead and dark waters of forgetfulness and oblivion of the Lethe river does make sense. Recalling (*anamnesis*) – which is an alternative title we have given this book – has lost none of its fascinating power. In this case, we can definitely say that there is life on the far end of the Mountain, indeed! A type of life whose present form we once helped shape. Some people are still reluctant to believe that today – in the times of cutting-edge technologies – we are finally able to once again cross the barrier the Mountain represents, at least mentally. This few-kilometre-wide mountain range covered with forests between the basins of the Danube and the Dniester, which in the past was crossed by regular soldiers, merchants and missionaries on foot, horseback or in a carriage. In fact, the magnificent town of Bardejov, nestled in this unrealistic world that goes as far as the memorial to the heroes of the 1944 Battle of the Dukla Pass, suddenly makes sense. So does Medzilaborce. Not to mention Prešov or the Art Nouveau railway station in Kežmarok, which after 1918 also found itself off the road. Literally.

However, we should not talk just about emotions but look into the causes that ignite them. We think the main reason is the fact that at some point in the late 12th and early 13th century, the Kingdom of Hungary – or its older, more universal and greater form, the 4th Roman province of *Sclavinia* – formed, with the blessing of the pope, some kind of "League of Nations," a Slavic-Hungarian-Rumanian *commonwealth* in East-Central Europe. This was made possible thanks to some specific historical circumstances.

On the first place, thanks to an older historical tradition in which the area beyond the Carpathians and that of the Mediterranean civilisations had continuously oscillated and overlapped. This goes back to the darkest times of our oldest history and becomes evident in the period of the Roman Empire, when the Danube became one of its major arteries in the first centuries after the birth of Christ, pushing the provinces of Raetia, Noricum, Pannonia and Dacia to the cultural, economic and political foreground. Later on it was the Avar Khaganate and its almost 250-year-long (567 – 811) political arrangement in the territories before and beyond the Carpathians. And last but not least, unquestionably the most significant is the Great Moravian Empire (822 – 907), which gave the world two traditions that would eventually have far-reaching formative consequences. The first one is the tradition of an independent Slavic ecclesiastic province subordinated to

Rome with its own Slavic liturgical language. The second one is the tradition of the Slavic Kingdom of Svatopluk as part of the cultural Latin Occident, of the universal Christian Tetrarchy.

The Hungarian Kingdom – which in the 11th century was not Hungarian yet, but still Pannonian – became fully aware of the attractiveness of these two achievements of the Moymirids. Its rulers managed to build not only on the foundations of the Archbishopric of Saint Method in Moravia and Pannonia, but also on the royal title of Svatopluk and his northeastern foreign policy. In the mid 12th century they improved this old model with a few but highly significant novelties, which eventually resulted in even more intensive communication with the area north-east of the Dukla and Veretsky Passes. Perhaps the most significant was the fact that the last great monarch of the Hungarian patrimonial period, King Bela III, was the son of Geza II and Duchess Eufrosina Mstislavovna of Kiev who was, in turn, the granddaughter of Vladimir Monomakh. At the same time, Bela III was also the great-grandson of Almos, King of Croatia and Duke of Nitra, as well as of Predslava, another Russian duchess. This bloodline did not remain hidden to the authors of the *GVC* who considered the Arpad dynasty to be related to the Ruriks. On the other hand, these family ties also had a tremendous impact on how the Hungarian monarch was perceived in Rus' itself. In fact, Bela III was educated in Constantinople for many years under the name of Alexios as a potential successor to Byzantine Emperor Manuel Komnenos and was an Orthodox Christian. However, he eventually married Roman Catholic Agnes of Antioch, the daughter of Raynaldo de Châtillon, Prince of Antioch and a prominent leader of the crusaders. As King of Hungary he was a loyal ally of Rome. After the death of Agnes, he married Margaret, the daughter of King Louis VII of the Franks from the House of Capet. Consequently, it can be concluded that Bela III was just the right person to interconnect the Latin West with the Orthodox East.

Being the chosen one, in 1188 Bela III finally decided to give up his role of arbiter of internal disputes within the House of the Ruriks – a task that for many years had been executed by the Hungarian kings from the other side of the Carpathians – and give the throne of Galicia to his younger son, Andrew II. Although his reign was historically brief (1189 - 1190), it would have far reaching consequences for both countries. In fact, in May 1205, Andrew became King of Hungary. Three weeks later Roman II Mstislavich, Grand Duke of Kiev and Prince of Galicia-Vladimir died at the Battle of Zawichost. From that time and practically until his death in 1235, Andrew II strove to control this part of medieval Rus'.

However, one thing is the successful military expansion and subsequent annexation of the conquered territory by force, and a completely different one the successful integration of such territory. During the reign of Andrew II, the Kingdom of Hungary undertook 14 campaigns aimed at incorporating Galicia, 5 of which were headed by Andrew himself (1205, 1212, 1213, 1226 and 1231).[1] Incorporating the conquered territories successfully would, however, prove to be beyond his power.

Let us leave aside the reasons why the ambitions of Andrew II on the other side of the Carpathians failed – after all, the resistance of Galicia-Volhynia against the Kingdom of Hungary was portrayed in detail by the authors of the *GVC* – and, instead, let us look for answers to the question: Up to what extent did Andrew and his people manage to transfer to the other side of the Carpathians the achievements they had managed to introduce more or less successfully and for a short period of time in the Kingdom of Hungary? For it was precisely the successful institution of legal and economic novelties, also known under the Latin name of *novae institutiones*, which had been intensively introduced in the Kingdom of Hungary copying the models of the European West, that made the culture of the Russian principalities of Transnistria similar and close to our culture. This book aims precisely at portraying this still fascinating development.

As the *GVC* shows, Andrew II was not the only one who tried to occidentalise Galicia. The whole society of Galicia and Hungary was directly or indirectly involved in the process. The main figure in this respect was by far Daniel Romanovich, who as a child, man, prince and warrior spent several years at the heart of the Kingdom of Hungary, i.e. in the immediate vicinity of the royal court. However, Daniel was not the only person at the court of Andrew II carrying out efforts in this direction. He was surrounded and supported by the king's closest and foremost secular and ecclesiastical dignitaries, as the presence of Metropolitan Bishop Cyril at the court of King Bela IV in 1246 shows. Maybe this is why in the *GVC* you can find analogies with institutions known in the Kingdom of Hungary. For instance let us mention the highest-ranking office of the Palatine/*court official* – *двор*[ь]*ский* (*palatinus*, *comes curialis*), the Master of the Horse – *седельничий* (*magister agazonum*), or the Master of the Table – *стол*[ь]*ник* (*magister dapiferorum*). Likewise, sometimes the episcopal office goes by

[1] Pál Engel: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526.* Trans.: Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 pp. (here p. 89).

the West Slavic-German-Latin expression *бискупъ*. Among the recipients of the Hungarian *novae institutiones* it is necessary to include a long number of low-rank dignitaries of Galicia and Vladimir as well as entire clans of boyars who supported this pro-Hungarian policy. As an illustration let us mention Vladislav Kormilichich, who even ruled over Galicia for some time, or the Molibogovich boyar family of Galicia.[2] These bonds and connections resulted in numerous marriages of high Hungarian and Russian nobles, as depicted by the authors of the *GVC*, such as the marriage of File the Proud with the daughter of Duke Sudislav, and the marriage of Demeter Aba with Duchess Anastasia Alexandrovna of the Rurikids.

However, it was not only these two monarchs and the people around them who tried to introduce and establish the innovations typical of Western European culture into south-western Rus'. For example, Andrew's ordinary warriors also helped spread the medieval ideas of chivalry and knightly culture the whole *GVC* seems to be soaked with. Many of them familiarised with this culture during their active service at home, some of them even during their campaigns to the Holy Land. A knight tournament Rastislav Mikhailovich Chernigovsky organised outside the gates of Yaroslavl in 1245 is a good example. All the more interesting is the fact that it was not only the military who would exchange the cultural patterns of their time, but the scholars and clerics as well. After the Great or East-West Schism, the erudite theologians of both the Orthodox and the Catholic Church stood formally on opposite sides. The conquest of Constantinople by Latin crusaders on 13th April 1204 did not make understanding among both confessions any easier. In fact, it did just the opposite. Nevertheless, we dare say that even this fatal mistake of the West did not prevent the church intellectuals on both sides of the Carpathians from sharing the advantages of their education with each other in the mid 13th century. Indeed, the very authors of the *GVC* constitute the best evidence of this. Not only do they follow the line of the earlier Byzantine and Slavic, but also of the Latin and Western writings. Proof of this are several words of Latin and German origin and, above all, a whole range of phraseological expressions and idioms that can be found in both the *GVC* as well as the *Chronicle of the Poles by Vincentius, Bishop*

[2] See in summary Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 pp.

of Cracow.[3] As a matter of fact, the thematic proximity of the Polish and, in part, of the Hungarian historiography to the *GVC* is more than evident.

At several points, the book also emphasises the union of south-western Rus' and Catholic church, initiated by Roman Popes. Besides the Roman legates, this ideal was later aimed at mainly by the very Hungarian rulers themselves, especially Andrew II and his son Coloman. Of course, this pursuit for union had different forms. From open violence – as documented by the deeds of Duke Benedict who was in charge of Galicia in 1209 and whom scholar Timofey even calls the Antichrist – up to Pope Innocent IV attempting to make Galicia part of Rome's ecclesiastical domain by granting the royal crown to Daniel Romanovich in 1253. Thus, military conflict alternated with periods of peace, and cooperation took it in turns with confrontation. From a Hungarian and, therefore, also Slovak point of view, it is very interesting that between 1189 and 1234 the Galician throne was consecutively occupied by three Arpadians. As already mentioned, the first one was eleven-year-old Andrew II (1189/1190), who would eventually become King of Hungary. He was followed by his second son, Coloman, first in 1215 at the age of seven, then again from 1219 to 1221. The last one was Andrew II's youngest son, prince Andrew, who managed to keep control of the principality in 1229 as well as from 1231 to 1232 and from 1233 to 1234. Prince Andrew even married the daughter of Mstislav Mstislavich. Therefore, this mixed Catholic-Orthodox marriage can also be included among the different ways and methods of deeper mutual interaction between the Kingdom of Hungary and Galicia. Indeed, it was not the only matrimonial bond undertaken by Hungarian kings in the 13th century. The other one was the marriage between Bela IV's daughter, Constance, and Lev, Daniel's son, which most likely took place in today's Pustý hrad, near the city of Zvolen in 1246.

The political dominance of the Kingdom of Hungary over Galicia repeated later during the reign of Louis the Great († 1382), King of Hungary and Poland, who first put Vladislas (Władysław) of Opole in charge of Galicia before implementing Hungarian administration under the leadership of the Duke of Russia (*regni Russiae vayvoda*). This dominance lasted from

[3] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в *Галицко-Волынской летописи* и польско-латинская литературная традиция. In: *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференция* : *Книга Резюме*. Ed.: Kol. Москва : Наследие, 1996, 264 pp. (here pp. 84 – 87).

1378 to 1387.[4] However, neither then or ever after did Galicia become fully integrated into the Kingdom of Hungary.

Therefore, the Hungarian kings could never make the territory of Galicia part of their "league of nations," not even in spite of the fact that the second half of the 13th century was marked by continuous conflicts and coalitions with other Rurik and Piast dukes, and that the Mongolian-Tatar threat never disappeared. The Principality of Galicia-Volhynia became a major regional political power, surely thanks to the reforms brought in by Hungarian rulers and administrators. In addition, in the second half of the 13th century the Galician-Volhynian Rus' saw significant growth thanks, among others, to the fact that Daniel and his brother Vasilko had learned how to successfully tack among different foreign political forces and profited from this.

The situation lasted until about the mid 14th century, when the Kingdom of Poland gradually took over the agenda of its southern neighbour in this part of Europe. This process was completed in 1387 by Saint Hedwig, Queen of Poland and Princess of Hungary, who was the daughter of Louis the Great. It was her who incorporated this part of Rus' into Poland for several centuries. In the end, Poland also managed to come to union with Catholic church. This happened in December 1595 in the city of Brest, which is known as the Union of Brest. In 1772, when Poland was first divided, the historic Galician territories passed over to Maria Theresa, Queen of Hungary († 1780), who incorporated them together with Lesser Poland into the newly established Kingdom of Galicia and Lodomeria. Not by chance, the first military governor of the new viceroyship was Slovak, an experienced soldier by the name of Andrew Hadik († 1790). This new legal situation, in which former Galicia became a crownland of the Habsburg Monarchy, lasted until 1918.

Over 100 years have passed since then and the fate of this country changed several times throughout the turbulent 20th century. The last change came about with the fall and subsequent disintegration of the Soviet Union, when Ukraine and Belarus became independent in 1991. Of course, the tempestuous history of the 20th and preceding centuries does not form part of the *GVC* narrative. If it is mentioned here, it is because regardless of the development in the territories north-east and east of present day Slovakia, the twists of history have not been able to change what was created by

[4] Pál Engel: *The Realm of St Stephen*, p. 168.

the plain human ties that resulted from the now seemingly remote efforts carried out by the rulers of the Hungarian Kingdom to control and integrate Galicia into their kingdom. We have tried to describe some of the present forms of these bygone connections. However, others are beyond our reach. What is not beyond our reach is the reality of a common mental, linguistic and cultural kinship that spans not only over time, religious confessions and political boundaries, but also over the space whose best symbol is the Mountain, i.e. the Carpathians. When pondering over this kinship and looking for more of its causes, we kept bumping into the common denominator of this issue – which might seem difficult to understand, mainly to our western neighbours – namely the fascination of the Danube River, which was, is and will always remain the first letter of the history of the Slavs.

Bratislava 1st February 2019 *Martin Homza*

Ein kurzer Essai statt des Abschlusses

Der verehrte Leser ist vielleicht gerade dabei dieses Buch zu schließen und es zu anderen, bereits gelesenen, in das Bücherregal zu stellen. Wenn er dies nicht tat und hat sich entschlossen noch ein paar Zeilen dieses Schlusswortes zu lesen bedeutet, dass es wahrscheinlich bei ihm Aufsehen erregte. Es hat sicherlich seine Gründe. Womöglich könnte man die Hauptsache nennen, dass das Buch ein bisschen unerwartet und überraschend für den Leser war. Zusammen mit den Autoren der *Galizisch-Volynischen Chronik* (im Folgenden *GVCH*) ging er die längst vergangene, vielleicht auch etwas fantastische Welt, durch.

Der Leser konnte sich in der mongolischen Jurte des Khans wiederfinden, in den Städten der deutschen Ritter, in baltischen Dörfern der Jatvinger, er baute Chełm mit Daniel Romanowitsch auf, aber er kämpfte auch auf der Seite der Russen und Kumanen gegen die Mongolen auf der Kalka, erlebte den Fall der Stadt Kiew, die Schlacht am Fluss Slaná, aber auch die Katastrophe von Sandomierz, beteiligte sich an den Feldzügen der galizisch-wladimirschen Truppen in Schlesien, Troppau und Mähren, war bei der Hochzeit von Lew Danilowitsch in Zvolen (Ortsteil Pustý hrad), war Zeuge des langen, schmerzhaften, aber heldenhaften Tod von Wladimir Wasilkovitsch oder der spektakulären Eroberung von Krakau am Ende des 13. Jahrhunderts.

Aber wohl das wichtigste ist, dass er immer wieder in den Reihen des ungarischen Heeres über die Gebirgspässe der Karpaten unter den Fahnen des großen und unschlagbaren Königs Andreas II. zog, zu den berühmten Städten Galizien und Wladimir, erlebte die Qualen der Kämpfe, die Freude und Bitterkeit der Verluste, genoss Ritterduelle und Wildschweinjagd… Um danach erfahrungsreicher heldenhaft in seine Heimat zurückzukehren. Dank all diesen Erlebnisse entdeckte der Leser unerwartet eine neue, nahentfernte Welt.

Es ist eine Welt, von der vielleicht einer denken mag, dass sie definitiv vom Staub der Vergessenheit verschallen ist. Eine Welt, die es vielleicht niemals gab. Eine imaginäre Welt jenseits *des Berges*, jenseits des Horizonts

unseres Alltags und unserer Sorgen. Eine Welt, von der man denken könnte, dass sie uns schon keinerlei berührt. Überraschende (Leser)Erlebnisse beweisen jedoch, dass alles anders ist. Trotz der objektiven zeitlichen und räumlichen Abgeschiedenheit der Geschichten über alte Kriege und Schlachten hat unser Leser das gespürt, was die Autoren beim Übersetzen, Redigieren und Kommentieren dieses Textes empfanden, und zwar dass die beschriebenen Ereignisse ihn irgendwie berührt haben. Dies ist jedoch ein unverkennbares Zeichen dafür, dass wir uns noch irgendwie in dieser längst vergangenen Welt engagieren.

Wenn es so ist, dann hat das Wachrufen der Erinnerungen an die Toten aus dem dunklen Wasser des Vergessens des Flusses Léthé eine gewisse Bedeutung. Erinnerung (*Anamnese*), wie wir auch unsere Arbeit genannt haben, hat einen zweifellosen Reiz, der immer noch fasziniert. In unserem Fall ist es durchaus angebracht zu sagen, dass es Leben jenseits *des Berges* gibt! Sogar ein Leben, dessen gegenwärtige Form wir einst geholfen haben mitzugestalten. Einige wollen immer noch nicht ganz glauben, dass die Barriere *des Berges*, ein paar Dutzend Kilometer breite, größtenteils bewaldete Bergzone zwischen dem Donau- und Dnjestr-Flussgebiet, die von einem gewöhnlichen Soldaten, Händler und Missionar zu Fuß, auf dem Wagen oder zu Pferd einfach und leicht überwunden wurde, auch wir in den Zeiten modernster Technologien imstande sind endlich zu überwinden.

Zumindest mental. Die prächtige Stadt Bardejov (Bartfeld), gelegen irgendwo in eine unrealistische Welt, die mit dem Denkmal den gefallenen Helden der karpatisch-duklianischen Operation im Herbst 1944 endet, hat plötzlich ihren eigenen Sinn. Auch Medzilaborce. Noch mehr die Stadt Prešov (Preschau) oder der Jugendstilbahnhof in Kežmarok (Kesmark). Auch dieser geriet nach 1918 ziemlich abseits der frequentierten Straßen. Versuchen wir aber nicht nur über Emotionen zu sprechen, sondern auch über deren Ursachen nachzudenken. Die Hauptursache sehen Autoren dieser Publikation darin, dass das Königreich Ungarn oder seine ältere, universellere und umfassendere Form – die 4. römische Provinz Sclavinia, irgendwann am Ende des 12. und in den ersten Jahrzehnten des 13. Jahrhunderts mit dem Segen des Papsttums eine bestimmte Form der „Völkergemeinschaft" in Ostmitteleuropa bildete, eine gewisse Art des ungarisch-slawischen *Commonwealth*.

Man muss bestimmten historischen Umständen danken, dass dies gelungen ist. Erstens gibt es hier eine ältere Geschichte der Anziehungskraft des Gebiets hinter den Karpaten zu den mediterranen Zivilisationen. Sie reicht in die dunkelsten Zeiten unserer ältesten Vergangenheit, aber offenbar wird sie in der Zeit des Römischen Reiches, das in den ersten Jahrhunderten nach

der Geburt Christi die Donau zur Lebensader des Imperiums machte. Auf diese Weise wurde die kulturelle, wirtschaftliche und auch politische Bedeutung der Provinzen Rätien, Noricum, Pannonien und Dakien gestärkt. Dann war es Avarisches Kaganat und seine fast 250 Jahre dauernde (567 – 811) Erfahrung in der politischen Organisation vor und hinter den Karpaten. Und nicht zuletzt das vielleicht schwerwiegendste Großmährische Reich (822 – 907), von dem zwei Traditionen mit weitreichend prägenden Konsequenzen in alle Weltrichtungen sprudelten. Die Tradition einer eigenständigen slawischen, Rom unterstellten Kirchenprovinz, mit einer charakteristischen slawischen liturgischen Sprache und die Tradition des slawischen Königreichs von Svätopluk als Teil der kulturellen lateinisch-okzidentalen universellen christlichen Tetrarchie.

Die Attraktivität dieser beiden offensichtlichen Errungenschaften der Mojmiriden wurde vom Ungarischen, im 11. Jahrhundert noch Pannonischem Königreich, bemerkt. Seine Herrscher knüpften erfolgreich nicht nur das Mährisch-pannonische Erzbistum des Heiligen Methodius, sondern auch den königlichen Rang von Svätopluk und seine nordöstliche Außenpolitik an.

In der Mitte des 12. Jahrhunderts fügten sie bei ihrer eigenen Realisierung zu dem alten Patent weitere erhebliche Neuerungen hinzu. Diese prädestinierten sie für eine noch intensivere Kommunikation mit dem Gebiet nordöstlich des Duklaer und Werezkyj Passes. Vielleicht bedeutendste war die Tatsache, dass der letzte große Herrscher der ungarischen Patrimonialzeit, König Belo III., Sohn der Kiewer Fürstin Eufrosina Mstislawowna und Geisa II. war. Eufrosina war dabei die Enkelin von Wladimir Monomach. Zur gleichen Zeit war Belo III. auch der Urenkel des kroatischen Königs und des Herzogs von Nitra, Almos, und der russischen Fürstin Predslava.

Diese Blutlinie blieb den Autoren der *GVCH*, die die Arpaden mit Ruriken verwandt ansehen, nicht verborgen. Andererseits hatten diese Familienbindungen auch enorme Auswirkungen darauf, wie der ungarische Herrscher in der Rus reflektiert wurde. Belo III. wurde auch viele Jahre unter dem Namen Alexios als potentieller Nachfolger des byzantinischen Kaisers Manuel Komnen in Konstantinopel erzogen und war ein orthodoxer Christ. Doch dann heiratete er die katholische Agnes von Antiochien, Tochter des Fürsten von Antiochien und prominenten Führers der Kreuzfahrer Raynald de Châtillon, und als ungarischer König fungierte er als treuer Verbündeter Roms. Nach dem Tod von Agnes heiratete er Margit, die Tochter des französischen Königs Ludwig VII. aus der Dynastie der Kapetinger. Dank dessen kann festgestellt werden, dass Belo III. zu dem Mann, zu der Person

wurde, die imstande war den lateinischen Westen mit dem orthodoxen Osten zu verbinden.

Unter anderem wirkte sich diese historische Auserwähltheit auch darin aus, dass Belo III. im Jahre 1188 schließlich auf die Rolle des Schiedsrichters in inneren Streitigkeiten der Ruriken, die Jahre lang von den ungarischen Königen hinter den Karpaten ausgeübt wurde verzichtete, und beschloss ganz offen seinen jüngeren Sohn Andreas II. auf den galizischen Thron zu setzen. Er regierte hier in den Jahren 1189/1190. Obwohl es sich um einen historisch kurzen Moment handelte, stellten sich die Konsequenzen für beide Länder mehr als schwerwiegend heraus. Ende Mai 1205 wurde Andreas nämlich König von Ungarn. Drei Wochen später fiel Roman II. Mstislawitsch, der Kiewer Großfürst und Fürst von Galizien-Wladimir in der Schlacht von Zavichvost (Zawichost). Von dieser Zeit an, praktisch bis zu seinem Tod im Jahr 1235, versuchte Andreas II. diesen Teil des mittelalterlichen Russlands zu beherrschen.

Eines ist aber eine erfolgreiche militärische Expansion und anschließende gewaltige Annexion des eroberten Gebietes; zweitens – eine erfolgreiche Integration eines solchen Territoriums. Zu der Regierungszeit von Andreas II. unternahm das Königreich Ungarn 14 Feldzüge mit dem Ziel Galizien zu annektieren, von denen 4 bzw. 5 wurden in den Jahren 1205, 1212 von Andreas persönlich geführt (1213 kehrte er bereits aus Leles nach der Ermordung seiner Frau Gertrude aus der Kampagne gegen Russland zurück), weiter in den Jahren 1226 und 1231.[1] Die Frage nach der erfolgreichen Eingliederung eroberter Gebiete überstieg jedoch definitiv die Möglichkeiten dieses Herrschers.

Wir werden jetzt nicht mehr im Detail darauf eingehen, warum die Initiative von Andreas II. jenseits der Karpaten scheiterte. Schließlich wird das Thema des galizisch-volynisches Widerstands gegen das Königreich Ungarn von der *GVCH* selbst und ihren Autoren ausführlich behandelt. Was wir jedoch erwähnen werden ist die Suche nach Antworten auf unsere formulierte Frage, inwieweit es Andreas und seinen Leuten gelungen ist einen Teil dessen, was sie in kurzer Zeit mehr oder weniger erfolgreich im Königreich Ungarn appliziert haben auch hinter die Karpaten zu übertragen. Gerade der erfolgreiche Durchbruch der rechtlichen und wirtschaftlichen Neuerungen, auch bekannt unter dem lateinischen Namen *novae-institutiones*, die von Andreas nach dem Vorbild des europäischen Westens mit großer Heftigkeit

[1] PÁL ENGEL: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526.* Trans.: Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 S. (hier S. 89).

im Königreich Ungarn eingeführt wurden, schuf in den russischen Fürstentümern in Transnistrien die Grundlagen für Ähnlichkeit und Nähe unserer Kulturen, deren immer noch aufstralenden Zauber wir versuchten in diesem Buch zu erfassen.

Wie übrigens aus den Zeilen der *GVCH* hervorgeht, war Andreas II. in seinem Versuch das Gebiet Galizien zu okzidentalisieren bei weitem nicht allein. Das gesamte Spektrum der damaligen galizischen und ungarischen Gesellschaft war daran direkt und indirekt beteiligt. Der bedeutendste war Daniel Romanowitsch persönlich. Ob als Kind oder später als erwachsener Mann, Fürst, Krieger, verbrachte er mehrere Jahre seines Lebens im Königreich Ungarn, in unmittelbarer Nähe des königlichen Hofes. Allerdings wirkte Daniel am Hof von Andreas II. nicht alleine. Tätig waren hier auch seine engste, wichtigste weltliche, aber wie das der Aufenthalt des Metropoliten Bischofs Cyril bei König Belo IV. 1246 bezeugt, offenbar auch andere kirchliche Würdenträger.

Möglicherweise finden wir auch deshalb in der *GVCH* Analogien zu den im Königreich Ungarn bekannten Ämtern. Zum Beispiel das Amt des Palatins / *двор*[ь]*ский* (*palatinus, comes curialis*), Oberststallmeister – *седельничий* (*magister agazonum*) oder Obersttruchsess – *стол*[ь]*ник* (*magister dapiferorum*), aber das Bischofsamt wird von Zeit zu Zeit westslawisch-deutsch-lateinisch Bischof – *бискупъ* genannt. Der Empfängergruppe ungarischer *novae institutiones* muss eine Vielzahl von niederen galizischen und wladimirischen Würdenträger hinzugefügt werden, sogar auch ganze Bojaren-Clans, Sympathisanten der ungarischen Politik. Erwähnen wir zum Beispiel Wladislaw Kormilitschitsch, der sogar für einige Zeit eine souveräne Regierung in Galizien erlangte, oder die Familie der galizischen Bojaren – die Molibogowitschs.[2] Die Folge solcher Verbindungen waren auch Eheschließungen des ungarischen Hochadels mit Russinnen, wie sie von den *GVCH* Autoren beschrieben werden (die Ehe von File dem Stolzen mit der Tochter des Herzogs Sudislav, oder Demeter aus der Familie Aba mit Fürstin Anastasia Alexandrowna aus der Familie der Ruriken).

Es waren aber nicht nur diese beiden Monarchen und der Kreis um sie herum, die sozusagen von oben die für den westeuropäischen Zeitgeist typische Neuheiten im Südwestrussland einführten. So wurden zum Beispiel die Ideen der zeitgenössischen Ritterkultur, von den die *GVCH* durchbebt

[2] Siehe zusammengefasst Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 S.

scheint, auch durch einfache Krieger von Andreas II. vermittelt. Viele von ihnen haben nämlich diese Kultur vor Ort erlebt. Einige sogar direkt auf ihrer Reise ins Heilige Land. Erwähnen wir beispielsweise das von Rastislaw Mikhailovitsch Tschernigowsky im Sommer 1245 vor den Toren Jaroslavs veranstaltete Ritterturnier. Es ist interessant festzustellen, dass nicht nur das militärische Element, wie zahlreich es auch sein mag, kulturelle Muster ihrer Zeit untereinander austauschte, sondern auch die Schicht der Gelehrten, gebildeten Geistlichen. Förmlich standen die gelehrten orthodoxen und katholischen Theologe nach dem großen Schisma in der Universalkirche auf verschiedenen Seiten der Barrikade.

Die Eroberung von Konstantinopel durch lateinisch Kreuzfahrer im Jahr 1204 trug nicht zum gegenseigen konfessionellen Verständnis bei. Im Gegenteil. Trotzdem trauen wir uns zu sagen, dass selbst dieser fatale Fehler des Westens hinderte die Kirchenintellektuelle vor und hinter den Karpaten nicht daran, die Vorteile ihrer Ausbildung Mitte des 13. Jahrhunderts untereinander zu teilen. Der beste Beweis dafür sind schließlich die Autoren der *GVCH* selbst. Sie knüpfen kontinuierlich nicht nur an das alte byzantinisch-slawische Schrifttum, sondern auch an das lateinische und westliche, wie eine Reihe von Latinismen oder sogar Germanismen beweist, die auf der lexikalischen Ebene in der Chronik erscheinen, insbesondere ganze Phraseologismen, Phrasen, Idiome benutzt ebenfalls in der *GVCH* als auch in der polnischen *Chronik des Meisters Vincenti* (die *Kadlubek Chronik*).[3] Ganz zu schweigen von der thematischen Nähe der polnischen und eines Teils der ungarischen Geschichtsschreibung mit der *GVCH*.

Wir haben an vielen Stellen dieses Buches auch die Idee einer Union Südwestrusslands mit Rom hervorgehoben. Ihre Initiatoren waren die römischen Päpste. Aber die Hauptrealisatoren, abgesehen von verschiedenen römischen Legaten, waren dann die ungarischen Herrscher selbst. Im besagten Zeitraum besonders Andreas II. und sein Sohn Koloman. Es ist nur verständlich, dass das Streben nach der Union mehrere Formen und Gestalten hatte. Sie schwankten von offener Gewalt, wie zum Beispiel im Falle des in 1209 mit Regierung über Galizien beauftragten Herzogs Benedikt, der von dem Gelehrten Timophey sogar als Antichrist genannt wurde. Bis zu den Versuchen Galizien-Wladimir in den kirchlichen Orbit Roms zu bringen, indem der Papst Innozenz IV. 1253 Daniel Romanowitsch die Königskrone

[3] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в *Галицко-Волынской летописи* и польско-латинская литературная традиция. In: *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференця* : *Книга Резюме*. Ed.: Kol. Москва : Наследие, 1996, 264 S. (hier S. 84 – 87).

von der Heiligen Stadt schicken ließ. Die militärische Konfrontation wechselte sich mit den Friedensperioden ab. Die Zeiten der gegenseitigen Zusammenarbeit mit Zeiten der gegenseitigen Konfrontation.

Interessant von unserer, das heißt ungarischen und damit auch von der slowakischen Sicht, war die Tatsache, dass zwischen 1189 – 1234 drei Arpaden kurz nacheinander den galizischen Thron bestiegen haben. Als erster im Alter von elf Jahren der zukünftige ungarische König Andreas II. (1189/1190). Später sein mittlerer Sohn Koloman, zum ersten Mal bereits als siebenjähriger (1215, 1219 – 1221) und letztens der jüngste Sohn von Andreas II. der Prinzgemahl Andreas, der das Fürstentum mit mehr oder weniger Problemen in den Jahren 1227 bis 1229 und 1231/1232 – 1233/1234 hielt.

Der Prinzgemahl Andreas heiratete sogar die Tochter von Mstislaw Mstislawitsch und so kann zu den verschiedenen Weisen und Methoden der tieferen Interaktion zwischen dem Königreich Ungarn und Galizien auch ein katholisch-orthodoxer Mischehebund zugeordnet werden. Es war nicht der einzige, zu dem sich die ungarischen Könige des 13. Jahrhunderts entschlossen haben. Ein weiterer war der Ehebund zwischen Konstanz, der Tochter von Belo IV. und Daniels Sohn Lew, der anscheinend im Frühherbst 1246 in Zvolen (Pustý hrad) geschlossen wurde.

Die Geschichte der politischen Dominanz des Königreichs Ungarn über Galizien wiederholte sich nochmals in der Regierungszeit des ungarischen und polnischen Königs Ludwig des Großen († 1382), der zuerst Wladislaw von Oppeln aus dem Geschlecht der Piasten (1371 – 1378) mit der Regierung in Galizien beauftragte und später die ungarische Verwaltung unter Führung des Herzogs von Russland (regni Russiae vayvoda) einführte. Es dauerte von 1378 bis 1387.[4] Weder damals noch später wurde Galizien und mit ihm teilweise auch Wladimir vollständig in das Königreich Ungarn integriert.

Dem Königreich Ungarn ist es letztlich nicht gelungen das Gebiet von Galizien-Wladimir seiner „Gesellschaft der Nationen" anzugliedern. Obwohl auch in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, wie von anderen *GVCH* Schriftstellern beschrieben, die Konflikte und Koalitionen mit anderen Fürsten der Ruriken und Piasten nicht aufhörten und die mongolisch-tatarische Bedrohung permanent in der Luft lag, wurde das galizisch-volynische Fürstentum mit Sicherheit zu eine der wichtigsten regionalen politischen Mächte, bestimmt auch als Ergebnis der durch ungarische Herrscher oder Administratoren gebrachten Reformen. Abgesehen davon trug

[4] PÁL ENGEL: *The Realm of St Stephen*, S. 168.

zu dem Machtaufschwung der Galizisch-Volynischen Rus in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts auch die Tatsache bei, dass die Romanowitschs auch dank der persönlichen Erfahrung von Daniel und seinem Bruder Wasilko lernten, zwischen verschiedenen außenpolitischen Kräften bis zu dem Maße erfolgreich zu lavieren, dass sie fähig waren effektiv von ihnen zu ihrem eigenen Vorteil zu profitieren.

Dieser Zustand dauerte etwa bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts, als das Königreich Polen allmählich begann die frühere Agenda seines südlichen Nachbarn in diesem Teil Europas zu übernehmen. Dieser Prozess wurde im Jahr 1387 von der ungarischen Prinzessin und polnischem König (*sic!*) der Heiligen Hedwig von Anjou, Tochter Ludwigs des Großen abgeschlossen. Sie gliederte für einige Jahrhunderte diesen Teil Russlands Polen an. Polen hat schließlich die Idee der kirchlichen Verbindung mit Rom zu Ende geführt. Es geschah im Dezember 1595 in litauischen Brest und dieser Bund ging als die Brest-litauische Union in die Geschichte ein. In der ersten Teilung Polens im Jahre 1772 fielen die historischen Gebiete Galiziens der ungarischen Königin Maria Theresia († 1780) zu, sie schloss sie aber zusammen mit Kleinpolen dem neu gegründeten galizischen Vizekönigreich (Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogtum Krakau und den Herzogtümern Auschwitz und Zator) an. Zum ersten Militärgouverneur des neuen Vizekönigreichs wurde vielleicht nicht zufällig ein Slowake, der erfahrene Soldat Andreas Hadik († 1790). Die neue rechtliche Situation, in der das ehemalige Galizien in Position eines Erblandes der Habsburger und somit in Cisleithanien geriet, blieb schließlich bis 1918 bestehen.

Mehr als 100 Jahre sind seit dieser Zeit vergangen und das Schicksal dieses Landes hat sich im turbulenten 20. Jahrhundert mehrmals verändert. Die letzte Veränderung ereignete sich beim Zusammenbruch der Sowjetunion im Jahr 1991, als die Ukraine und Weißrussland unabhängig wurden. Die unruhige Geschichte des 20., aber auch der vorangegangenen Jahrhunderte ist verständlicherweise nicht ein Teil der *GVCH* Geschichte. Wir haben sie hier jedoch erwähnt, egal wie sich das Gebiet nordöstlich und östlich unserer heutigen Grenzen entwickelte, denn nicht einmal alle Ablagerungen der Geschichte haben ändern können, was durch die einfachen menschlichen Bindungen, die in den alten Bemühungen der ungarischen Herrscher Galizien zu beherrschen und anschließend ins Königreich Ungarn zu integrieren entstanden sind, geschaffen wurde.

Einige der gegenwärtigen Formen dieser alten Verbindungen haben wir versucht zu beschreiben, andere können wir heute nicht mehr ganz erfassen. Was wir jedoch erfassen können, ist die Realität eines gemeinsamen

mentalen, sprachlichen und kulturellen Paradigmas, das sich nicht nur über die Zeit, über konfessionelle und politische Grenzen erstreckt, sondern auch über den Raum, den die Barriere *des Berges* (die Karpaten) am besten darstellt. Als wir darüber nachgedacht haben und nach anderen Gründen, warum dies der Fall ist suchten, kamen wir immer wieder zum gemeinsamen Nenner dieses Phänomens, der in vielerlei Hinsicht vor allem für unsere westlichen Nachbarn unverständlich ist – zum Magnetismus der Donau, die war, ist und bleibt die erste Buchstabe der slawischen Geschichte.

Bratislava 1. Februar 2019 *Martin Homza*

Un petit essai en lieu et place d'un discours de clôture

Il se peut que l'estimable lecteur soit en train de refermer ce livre et de le ranger dans sa bibliothèque à côté de ceux qu'il a déjà lus. S'il n'a pas agi de la sorte et s'il s'est décidé de se pencher sur quelques lignes de la conclusion, cela peut signifier que le livre a probablement éveillé son intérêt. Il existe plusieurs raisons pour cela. La raison principale pourrait en être que ce livre ait été un peu inattendu et surprenant. De concert avec les auteurs de la *Chronique de la Galicie-Volhynie* (ci-après *CHGV*), il a traversé ce monde au passé lointain, considéré peut-être aussi comme étant un peu fantastique.

Le lecteur a pu se retrouver dans la yourte mongole Khan, dans les villes des chevaliers allemands, dans les villages baltiques des Yatvingiens. Avec Daniel Romanovich il a construit la ville de Chelm. Mais il a aussi combattu aux côtés des Russes et des Coumans contre les Mongols sur la rivière Kalka et a vécu la chute de la ville de Kiev. Il fut le témoin de la bataille de la rivière Slaná, ainsi que de la catastrophe de Sandomierz ; il a participé aux campagnes des troupes de Galicie et de Vladimir en Silésie, à Opava et en Moravie. Il fut présent au mariage de Lev Danilovich à Zvolen (quartier de Pustý hrad) et témoin de la longue et douloureuse, mais héroïque agonie de Vladimir Vasilkovich, ou de la conquête spectaculaire de Cracovie à la fin du 13è siècle.

Mais, et ceci est probablement le plus important, il a toujours rejoint les rangs de l'armée hongroise via les cols des Carpates sous les bannières du grand roi invaincu André II, pour entrer dans les villes renommées de Galicie et de Vladimir. Il a vécu les souffrances des combats, la joie et l'amertume des défaites, l'émotion des duels entre chevaliers et de la chasse aux sangliers … Pour ensuite, riche d'expérience, revenir héroïquement dans sa patrie. Grâce à toutes ces aventures, le lecteur a découvert de manière totalement imprévue un monde en quelque sorte nouveau, qui lui semble familier tout en étant étrange.

Un monde que l'on pourrait croire revêtu pour toujours par la poussière de l'oubli. Un monde qui n'a peut-être jamais existé. Un monde imaginaire au-delà *de la montagne*, au-delà de l'horizon de notre vie quotidienne et de nos soucis. Un monde qui, pourrait-on penser ne nous concerne pas.

Des expériences (de lecteurs) étonnantes prouvent cependant qu'il en est tout différent. Malgré l'éloignement objectif du moment et de l'espace des faits relatifs aux guerres et batailles écoulées, notre lecteur a certainement ressenti ce que les auteurs ont éprouvé lors de la traduction, la rédaction et l'annotation de ce texte : les faits décrits l'ont, d'une certaine manière, touché. Mais ceci est un signe manifeste que nous participons d'une certaine manière à ce monde passé depuis si longtemps.

S'il en est vraiment ainsi, l'évocation du souvenir des morts dans les eaux sombres de l'oubli du fleuve Lethé a un certain sens. Le souvenir (anamnèse), comme nous avons également appelé notre ouvrage, a sans conteste un attrait qui continue à fasciner. Dans notre cas, il est absolument adéquat de dire qu'il existe une vie au-delà *de la montagne !* Cette vie, à la réalisation de laquelle, dans sa forme actuelle, nous avons un jour contribué. Certains ne veulent toujours pas croire que la barrière *de la montagne*, une zone en grande partie boisée de quelques dizaines de kilomètres de large entre le bassin du Danube et du Dniestr, pouvait être franchie aisément par un simple soldat, marchand ou missionnaire à pied, en chariot ou à cheval. Tout comme nous pouvons le faire en ces temps de techniques les plus modernes.

Du moins mentalement. La somptueuse ville de Bardejov, située quelque part dans un monde irréel qui se termine avec le monument à la gloire des héros tombés lors de la bataille du col de Dukla dans les Carpates, à l'automne 1944, a subitement son propre sens. Il en va de même pour Medzilaborce et encore plus pour la ville de Prešov ou la gare art nouveau de Kežmarok qui, après 1918, s'est également retrouvée au bout du monde.

Mais ne parlons pas seulement d'émotions, essayons aussi de réfléchir quant à leurs motifs. Pour les auteurs de cette publication, la cause principale est due au fait que le royaume de Hongrie ou sa forme plus ancienne et plus étendue – la 4è province romaine de Sclavinie, entre la fin du 12è et les premières décennies du 13è siècle, a formé une sorte de « communauté des peuples » avec la bénédiction de la papauté en Europe centrale et orientale, une sorte de *Commonwealth* slavo-hongrois.

Nous devons la réussite de ce fait à des circonstances historiques spécifiques.

D'une part, il existe une histoire plus longue de force d'attraction de territoires situés derrière les Carpates pour les civilisations de la zone de la Méditerranée. Celle-ci remonte à la période la plus sombre de notre passé le plus ancien. Mais elle devient déjà apparente à l'époque de l'empire romain qui, au cours des premiers siècles après Jésus Christ a transformé le Danube en artère vitale de l'empire. De cette manière, l'importance culturelle, économique et également politique des provinces de Rhétie, Noricum, Pannonie

et Dacie a été renforcée. D'autre part, il existait le Khaganat avar et son expérience de près de 250 ans (de 567 à 811) dans l'organisation politique des régions situées des deux côtés des Carpates. Et enfin le royaume probablement le plus important de la Grande Moravie (822 – 907), dont deux traditions aux conséquences étendues se sont développées dans toutes les directions du monde. La tradition d'une province ecclésiastique slave autonome subordonnée à Rome, avec une langue liturgique slave propre et la tradition du royaume slave de Svätopluk en tant que part de la tétrarchie chrétienne universelle latino-occidentale.

L'attractivité de ces deux conquêtes manifestes des Mojmirs a été remarquée par le royaume pannonique hongrois au 11è siècle. Ses monarques se rallièrent avec succès non seulement à l'archevêché de Moravie-Pannonie de saint Méthode, mais également à la dignité royale de Svätopluk et à sa politique étrangère nord-orientale.

Au milieu du 12è siècle, ils ont amélioré ce vieux modèle par quelques autres innovations loin d'être négligeables. Le résultat fut une communication encore plus intensive avec la région nord-orientale des cols de Dukla et de Verecke (Veretsky). Ce qui était cependant le plus important, c'est que le dernier grand souverain de la période patrimoniale hongroise, fut le roi Belo III, fils de la princesse Eufrosina Mstislavovna et de Geza II. Eufrosina, quant à elle, était la nièce de Vladimir Monomach. En même temps, Belo III était aussi l'arrière-petit-fils de Almos, roi de Croatie et duc de Nitra, et de la princesse russe Predslava.

Ce lien du sang ne resta pas caché aux auteurs du *CHGV*, qui considérèrent que les Arpades étaient parents des Ruriks. D'autre part, ces liens familiaux ont également eu une énorme répercussion sur la façon dont le souverain hongrois était considéré dans la région de Rus. Parce que Belo III a été élevé pendant de nombreuses années à Constantinople sous le nom de Alexios, comme successeur potentiel de l'empereur byzantin Manuel Komnen et était un chrétien orthodoxe. Mais il épousa ensuite Agnès d'Antioche, catholique romaine et fille de Renaud de Châtillon, prince d'Antioche et chef éminent des croisés. En tant que roi hongrois, il fut un fidèle allié de Rome. Après la mort d'Agnès, il épousa Marguerite, fille du roi des Francs Louis VII, de la dynastie des Capétiens. De ce fait, on peut retenir que Belo III, de par ses origines et son propre destin, est devenu la personnalité à même d'unir l'ouest latin à l'est orthodoxe.

Une conséquence de ce choix historique résidait, entre autres, au fait que Belo III, en l'an 1188, renonça finalement au rôle de médiateur des querelles des Ruriks, exercé pendant des années par les rois outre-Carpates, et décida

de confier le trône de la Galicie à son plus jeune fils, André II. Celui-ci régna au cours des années 1189-1190. Bien qu'il ne s'agisse que d'un court moment historique, les conséquences pour les deux pays s'avérèrent plus que sérieuses. À la fin mai 1205, André devint roi de Hongrie. Trois semaines plus tard, Roman II Mstislavic, grand-duc de Kiev et duc de Galicie-Vladimir, tomba lors de la bataille de Zawichost. À partir de ce moment, et presque jusqu'à sa mort en l'an 1235, André II essaya de maîtriser cette partie de la Russie médiévale.

Réussir une expansion militaire avec succès et annexer le terrain conquis par la force est une chose ; l'intégration réussie d'un tel territoire en est une autre. Durant le règne d'André II, le royaume de Hongrie mena 14 campagnes dans le but d'annexer la Galicie, dont 4 ou plutôt 5 au cours des années 1205 et 1212 furent dirigées personnellement par André. En 1213, il revint de Leles après l'assassinat de son épouse Gertrude, quittant ainsi la campagne de Russie. D'autres campagnes eurent lieu dans les années 1226 et 1231.[1] La question de l'intégration avec succès des régions conquises dépassa cependant définitivement les possibilités de ce souverain.

Nous ne détaillerons pas plus pourquoi l'initiative d'André II au-delà des Carpates a échoué. Après tout, le sujet de la résistance de la Galicie-Volhynie envers le royaume de Hongrie, est en fait suffisamment traité en détail par ses auteurs dans le *CHGV*. Ce dont nous ferons cependant mention, c'est de la recherche de réponses à la question déjà posée : dans quelle mesure André et son entourage ont-ils réussi à déployer également derrière les Carpates une partie de ce qu'ils ont concrétisé avec plus ou moins de succès au royaume de Hongrie en peu de temps ? C'est justement la percée couronnée de succès des innovations juridiques et économiques, également connues sous le nom latin de novæ-institutiones, qui, à l'exemple de l'ouest de l'Europe, ont été introduites par André avec beaucoup de détermination dans le royaume de Hongrie. Il a ainsi inséré dans les principautés russes de Transnistrie les bases de la ressemblance et de la proximité de nos cultures, dont nous avons essayé de saisir dans le présent ouvrage toute la magie encore opérante de nos jours.

Comme il ressort du texte du *CHGV*, André II, dans sa tentative, n'était de loin pas le seul à vouloir occidentaliser les territoires de la Galicie. L'ensemble du spectre de la société galicienne et hongroise de l'époque y participait de manière directe et indirecte. Et tout particulièrement, Daniel

[1] PÁL ENGEL: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Trans. Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 pages (ici page 89)

Romanovich qui, en tant qu'enfant, ou plus tard en tant qu'adulte, prince ou guerrier, passa plusieurs années de sa vie au royaume de Hongrie, dans les environs immédiats de la cour du roi. Cependant, Daniel n'était pas le seul à exercer une influence à la cour d'André II. Y étaient également actifs les dignitaires séculiers les plus proches et les plus importants, ainsi que d'autres ecclésiastiques, comme le prouve le séjour de l'évêque Cyril auprès du roi Belo IV en l'an 1246.

C'est probablement pour cela que nous trouvons dans la *CHGV* des analogies avec les administrations connues du royaume de Hongrie. Par exemple l'administration du palatin / *двор*[ь]*ский* (*palatinus, comes curialis*), de l'intendant des écuries – *седельничий* (*magister agazonum*) ou du premier écuyer de cuisine – *стол*[ь]*ник* (*magister dapiferorum*), mais l'épiscopat est appelé de temps en temps *бискупъ* aussi bien en slave occidental qu'en allemand ou en latin. Au groupe des récipiendaires des *novae institutiones* hongroises, il y a lieu d'ajouter bon nombre de dignitaires de basse Galicie et de Vladimir, ainsi que des clans entiers de Bojars, sympathisants de la politique hongroise. Comme exemple, il y a lieu de citer Vladislav Kormilichich, qui durant un certain temps a même acquis une domination souveraine, ou encore la famille des Bojars de Galicie – les Molibogovichs.[2] La conséquence de tels liens furent également des mariages entre la haute noblesse hongroise et des femmes russes, tels que décrits par les auteurs du *CHGV* (l'union entre File le fier et la fille du duc Sudislav ou de Demeter de la famille Aba avec la princesse Anastasia Alexandrovna de la famille des Rurikes).

Mais il ne s'agissait pas que de ces deux monarques et de personnes de leur entourage qui, pour ainsi dire, introduisirent depuis le haut les nouveautés typiques de l'esprit de l'Europe de l'Ouest de l'époque en Russie du Sud-Ouest. Les idées de la culture des chevaliers de l'époque, dont les

CHGV ont été imprégnées, ont, par exemple, été colportées au Nord des Carpates par les simples guerriers de André II. Parce que bon nombre d'entre eux ont vécu cette culture sur place. Certains, même directement au cours de leur voyage en Terre sainte. Citons à ce titre, le tournoi organisé par Rastislav Mikhailovich Chernigovsky au cours de l'été 1245 devant les portes de Jaroslav. Il est non moins intéressant de constater qu'il n'y a pas que l'élément militaire, bien que numériquement le plus représenté, qui a échangé réciproquement les exemples culturels à cette époque, mais que la couche des ecclésiastiques érudits et cultivés lui a emboîté le pas. D'un point de vue

[2] Cf. le résumé Мирослав М. Волощук: *„Рус" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 pages.

formel, les érudits orthodoxes et les théologues catholiques, après le grand schisme de l'Église universelle, se trouvaient des deux côtés de la barricade.

La conquête de Constantinople par les croisés latins en l'an 1204 n'a pas contribué à la compréhension confessionnelle mutuelle. Bien au contraire. Malgré tout, nous osons affirmer que même cette faute de l'Occident, fatale à bien des égards, n'a pas empêché les intellectuels religieux des deux côtés des Carpates de partager entre eux les avantages de leur culture vers le milieu du 13è siècle. La meilleure preuve en est, en fait, constituée par les auteurs mêmes du *CHGV*. Ils ne restent pas uniquement attachés à l'ancienne écriture byzantino-slave, mais utilisent également l'écriture latine et occidentale. La preuve en est une série de latinismes et même de germanismes qui apparaissent dans la chronique au niveau lexical, de même que des phraséologismes, phrases et idiomes entiers utilisés aussi bien dans le *CHGV* que dans la *Chronique* (polonaise) *de maître Vincenti* (la *Chronique Kadlubek*).[3] Sans oublier la proximité thématique de l'historiographie polonaise et d'une partie hongroise avec le *CHGV*.

À de nombreux endroits de ce livre, nous avons également souligné l'idée d'une union entre la Russie du sud-ouest et de Rome, à l'initiative des papes romains. Mais les réalisateurs principaux, à l'exception de divers légats romains, en étaient les souverains hongrois. À l'époque mentionnée, particulièrement André II et son fils Koloman. On ne peut que comprendre que le désir de réaliser l'union prit diverses formes. Elles balançaient entre la violence ouverte, à l'exemple du duc Bénédicte chargé de la gouvernance de la Galicie en 1209, qui fut même traité d'Antéchrist par le savant Timofey. Jusqu'aux tentatives d'amener la Galicie-Vladimir dans le giron ecclésiastique de Rome, lorsque le pape Innocent IV, en l'an 1253, fit envoyer la couronne royale de la ville sainte à Daniel Romanovich. Les périodes de confrontation militaire alternèrent avec des périodes de paix, et les périodes de collaboration mutuelle alternaient avec des périodes de confrontation réciproque.

De notre point de vue, c.-à-d. du point de vue hongrois et donc ainsi du point de vue slovaque, il est de fait qu'entre 1189 et 1234 trois Arpades se sont succédés à courts intervalles sur le trône de la Galicie. Le premier, à l'âge de onze ans, fut le futur roi hongrois André II (1189/1190). Suivi par son deuxième fils Koloman, qui pour la première fois le remplaça à l'âge

[3] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в *Галицко-Волынской летописи* и польско-латинская литературная традиция. Dans : *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференция* : *Книга Резюме*. Éd. : col. Москва : Наследие, 1996, 264 S. (ici page 84 – 87).

de sept ans (1215, 1219 – 1221) et enfin le benjamin d'André II, le prince consort André, qui conserva la principauté dans les années 1227 à 1229, 1231 à 1232 et de 1233 à 1234, avec de petites ou de grandes difficultés.

Même lorsque le prince consort épousa la fille de Mstislav Mstislavich, une interaction encore plus intense entre le royaume de Hongrie et la Galicie vint se greffer à ces diverses manières et méthodes : une union matrimoniale mixte catholico-orthodoxe. Ce ne fut pas la seule que les rois hongrois du 13è siècle ont conclue. Cette union fut suivie par le mariage de Constance, fille de Belo IV avec Lev, le fils de Daniel, probablement conclu au début de l'automne 1246 à Zvolen (Pustý hrad).

L'histoire de la domination politique du royaume de Hongrie sur la Russie du Sud-Ouest s'est à nouveau répétée à l'époque du roi hongrois et polonais Louis le Grand († 1382), qui a introduit l'administration hongroise sous la conduite du duc de Russie (regni Russiæ vayvoda). Cette domination dura de 1378 à 1387.[4] À l'époque, et même plus tard, ni la Galicie ni la région de Vladimir n'ont été intégrées complètement dans le royaume de Hongrie.

En fin de compte, le royaume de Hongrie n'a jamais réussi à annexer la région de Galicie-Vladimir dans sa « communauté des nations ». Bien que durant la deuxième moitié du 13è siècle, comme le décrivent les auteurs du *CHGV*, les conflits et les coalitions avec d'autres princes des Ruriks et des Piastes ne connurent pas d'arrêt et que la menace mongolo-tatare était dans l'air de manière permanente, la principauté de Galicie-Volhynie s'est développée en une des puissances politiques régionales les plus importantes. Ce qui détermine également comme conséquence les réformes introduites par les souverains ou administrateurs hongrois. Nonobstant le fait que durant la deuxième moitié du 13è siècle, l'essor de la puissance de la Rus de Galicie-Volhynie fut influencé par le fait que les Romanovichs ont appris, également, grâce à l'expérience personnelle de Daniel et de son frère Vasilko, à louvoyer avec succès entre les diverses puissances politiques extérieures au point de pouvoir engranger certains avantages.

Cette situation dura à peu près jusqu'à la moitié du 14è siècle, lorsque le royaume de Pologne commença graduellement à reprendre les anciens agendas de son voisin du sud dans cette partie de l'Europe. Ce processus a été achevé en l'an 1387 par la fille de Louis le Grand, sainte Hedwige d'Anjou, princesse hongroise et roi de Pologne (*sic*), Elle rattacha ainsi pour quelques siècles cette partie de la Russie à la Pologne. Finalement, la Pologne a également intégré l'idée d'une union ecclésiastique avec Rome. Union

[4] Pál Engel: *The Realm of St Stephen*, page 168.

concrétisée en décembre 1595 à Brest en Lituanie. Cette union entrera dans l'histoire sous le nom d'Union de Brest. En 1772, lors du premier partage de la Pologne, les territoires de Galicie revinrent à la reine hongroise Marie Thérèse († 1780) qui les a incorporés, avec la Petite Pologne, dans le nouveau vice-royaume de Galicie. Ce n'est probablement pas par hasard qu'un Slovaque fût nommé en tant que premier gouverneur militaire, le militaire expérimenté André Hadik († 1790). La nouvelle situation juridique dans laquelle la Galicie de jadis se retrouva, c.-à-d. dans la position d'une terre d'héritage des habsbourgeois pour faire partie de la Cisleithanie, dura finalement jusqu'en 1918.

Plus de 100 ans se sont écoulés depuis cette époque et la destinée de ce pays s'est plusieurs fois modifiée au cours de ce turbulent 20e siècle. La dernière modification eu lieu lors de l'effondrement de l'Union soviétique en l'an 1991, lorsque l'Ukraine et la Biélorussie devinrent indépendantes. L'histoire mouvementée du 20e siècle, mais aussi celle des siècles précédents, ne fait évidemment pas partie de l'histoire de la *CHGV*. Nous l'avons cependant évoquée ici brièvement, parce que, indépendamment de la façon dont ce territoire s'est développé au nord-est et à l'est de nos frontières actuelles, les différentes strates de l'histoire ne réussirent pas à modifier ce qui fut créé par de simples conditions humaines résultant des efforts réalisés jadis par les souverains hongrois pour dominer la Galicie avant de l'intégrer ensuite dans le royaume de Hongrie.

Nous avons essayé de décrire quelques empreintes actuelles de ces anciennes liaisons ; d'autres ne parviennent plus à être saisies actuellement. Ce que nous pouvons cependant saisir, c'est la réalité d'un paradigme mental, linguistique et culturel, qui symbolise au mieux, non seulement au-delà du temps, au-delà des frontières confessionnelles et politiques mais également au-delà du territoire, la barrière de *la montagne* (les Carpates). Lors de nos réflexions et de nos recherches d'autres raisons démontrant pourquoi il en est ainsi, nous sommes toujours retombés sur des dénominateurs communs à ce phénomène incompréhensible sous beaucoup d'aspects pour nos voisins occidentaux - l'attraction magnétique du Danube qui fut, est et restera le point capital de l'histoire slave.

Bratislava, le 1er février 2019 *Martin Homza*

Краткое эссе вместо заключения

Возможно, наш уважаемый читатель в этот самый момент собирается закрыть эту книгу и поместить ее на полку рядом с теми, которые он уже прочитал. Но то, что он так не сделал и решил углубиться в несколько строк ее заключения, может значить, что книга его, вероятно, заинтересовала. Это, безусловно, имеет свои причины. Возможно, главной можно назвать то, что книга была немного неожиданной и удивительной для него. Вместе с авторами *Галицко-Волынской летописи* он прошел через древний, возможно, кажущийся даже немного сказочным, мир.

Читатель мог оказаться в монгольской юрте хана, в городах немецких рыцарей или ятвяжских прибалтийских поселениях. Он вместе с Даниилом Романовичем помогал строить город Хелм, сражался на стороне русских и половцев против монголов на Калке, стал свидетелем падения Киева, битвы на реке Шайо, катастрофы в Сандомире. Участвовал в походе галицко-владимирских войск в Силезию, Опаву и Моравию, гостил на свадьбе Льва Данииловича в Зволене (местность Пусты град), был свидетелем долгой, мучительной и героической смерти Владимира Васильковича или захватывающего завоевания Кракова в конце 13-го века. Он снова и снова шел в шеренгах венгерских войск через горные перевалы Карпат под эгидой великого и непобедимого короля Андрея II в знаменитые города Галич и Владимир, испытывая тяготы сражений, радость и горечь поражений, развлекаясь рыцарской борьбой и охотой на кабана… Чтобы затем, более искушенным, героически вернуться на родину. Пройдя через эти приключения, читатель неожиданно обнаружил какой-то новый, ближний-далекий мир.

Это мир, который представлялся навсегда покрытым пылью забвения. Мир, который, возможно, никогда и не существовал. Удивительный Мир за Горой, за горизонтом нашей повседневной жизни и забот. Мир, о котором можно подумать, что он нас уже больше не касается. Яркие впечатления читателя, однако, являются доказательством того, что все по-другому. Несмотря на объективную временную и пространственную отдаленность историй древних войн и сражений, наш читатель почувствовал то, что

при переводе, редактировании и комментировании этого текста чувствовали его авторы. То есть, описанные события его как-то коснулись. И это безошибочный признак того, что мы все еще каким-то образом в этот древний Мир вовлечены.

Если это так, то извлечение воспоминаний мертвых из темных вод Леты имеет некоторый смысл. Воспоминание (*анамнезис*), как мы также называли нашу работу, обладает несомненным очарованием, которое пленяет и до сих пор. В нашем случае, безусловно, стоит сказать, наконец, что где-то там за Горой все-таки есть жизнь! Даже жизнь, нынешнюю форму которой мы когда-то помогали создавать. Некоторые все еще не хотят поверить, что барьер Горы – зону в несколько десятков километров шириной, в основном покрытую лесом, между Дунаем и бассейном реки Днестр, которую просто и легко преодолевал обычный воин, торговец и миссионер пешком, мы на машине или верхом, в эпоху современных технологий, тоже можем, наконец, преодолеть. По крайней мере, мысленно. Великолепный город Бардейов, укрытый где-то в нереальном мире, который заканчивается памятником погибшим героям карпатско-дуклянской операции осени 1944 года, имеет свой смысл. Тоже Медзилаборце. Еще больше город Прешов, или вокзал в стиле модерн в Кежмарке. И это после 1918 года оказалась вне оживленных дорог.

Но чтобы не говорить только об эмоциях, надо и немного подумать об их причинах. Эти причины основные авторы этой публикации видят в том, что Королевство Венгрия, или его более старая, более универсальная и обширная форма – 4-я римская провинция Склавиния, примерно в конце 12-го и в первые десятилетия 13-го века сформировало с благословения папства в Восточной и Центральной Европе некую форму «лиги наций» – своеобразный венгерский славянский *commonwealth*. Это получилось благодаря определенным конкретным историческим обстоятельствам. Прежде всего, существует более древняя история колебаний области за Карпатами в сторону средиземноморских цивилизаций. Она восходит к самым мрачным временам нашей древней истории, но очевидной становится уже в эпоху Римской империи, когда в первые века после рождения Христа река Дунай стала главной артерией империи. Таким образом, культурное, экономическое и политическое значение провинций Ретия, Норикум, Паннония и Дакия возросло. Затем это был Аварский каганат и его почти 250-летний (567 – 811) опыт политической организации перед и за Карпатами. И последняя, но не менее важная причина – Великая Моравия (822 – 907), из которой вышли на все стороны света две традиции с далеко идущими формирующими последствиями:

традиция независимой церковной славянской провинции, подчиненной Риму, с славянским литургическим языком; и традиция Славянского королевства Святополка как части культурного латинского Запада, всеобщей христианской Тетрархии.

Привлекательность этих двух явных достижений Моймировцев была замечена Венгерской империей, в 11 веке еще бывшей Паннонским королевством. Его правители успешно сохранили моравско-паннонское архиепископство Святого Мефодия и королевский титул Святополка с его северо-восточной внешней политикой. В дополнении к старому способу правления они в середине 12-го века добавили еще несколько не несущественных изменений. Они предопределили их для еще более интенсивной коммуникации с территориями на северо-востоке от Дуклианского и Верецкого перевала. Возможно, самым значительным был тот факт, что последний великий венгерский монарх патримониального периода, король Бела III, был сыном киевской княжны Ефросини Мстиславовны и Гезы II. При этом, Ефросинья была внучкой Владимира Мономаха, а Бела III был правнуком хорватского короля и нитрианскофго князя Алмоша и русской княжны Предславы. Эта родословная не осталась скрытой от авторов *Галицко-Волынской летописи* (далее *ГВЛ*), которые считали, что Арпады – это род, связанный с родом Рюриковичей. С другой стороны, эти семейные узы также оказали огромное влияние на то, как венгерского монарха воспринимали на самой Руси. Однако, Бела III также много лет, под именем Алексиос, прожил в Константинополе в качестве потенциального преемника византийского императора Мануэля Комнена, и был православным христианином. Но затем он женился на католической княжне Агнессе Антиохийской, дочери антиохийского князя Райнальдо де Шатильона, и как король Венгрии уже действовал как верный союзник Рима. После смерти Агнесс, он женился на Маргарите, дочери французского короля Людовика VII из династии Капетингов. Таким образом можно утверждать, что Бела III стал тем человеком, который смог соединить латинский Запад с православным Востоком.

Результатом этих исторических обстоятельств было и то, что в 1188 году Бела III в конечном счете отказался от должности арбитра внутренних споров в династии Рюриковичей, которую на протяжении многих лет выполняли венгерские короли за Карпатами и решил открыто посадить на галицкий престол своего младшего сына Андрея II. Тот правил здесь в 1189/1190 г. Хотя это и был исторически короткий момент, его последствия для обеих стран в итоге оказались более чем серьезными. В конце мая 1205 года Андрей стал королем Венгрии. Три недели спустя в битве при Завихосте

погиб Роман II Мстиславич, великий князь киевский и галицко-волынский князь. С того времени и практически до своей смерти в 1235 году Андрей II стремился контролировать эту часть средневековой Руси.

Но одно дело успешная военная экспансия и последующая аннексия завоеванной территории на основе силы, другое – успешная интеграция этой территории. Во времена правления Андрея II королевство Венгрия предприняло 14 экспедиций с целью присоединения Галиции, из которых 4, а точнее 5, лично возглавлял Андрей в 1205 г., 1212 г., далее в 1226 и в 1231 году.[1] Вопрос об успешном присоединении завоеванных территорий, однако, превысил реальные возможности этого монарха.

Мы больше не будем подробно анализировать, почему инициатива Андрея II за Карпатами закончилась неудачей. Тема галицко-волынского сопротивления Венгрии подробно описана самой *ГВЛ* и ее авторами. Но то, что мы упомянем, это поиск ответов на наш сформулированный вопрос: в какой степени Андрей и его люди смогли передать за пределы Карпат часть того, что они более или менее успешно применили в Королевстве Венгрия. Успешное проникновение правовых и экономических новинок, также известных под латинским названием *novae institutiones*, которые с большой яростью внедрили в Королевстве Венгрия, следуя примеру европейского Запада, создало в русских княжествах Приднестровья основы сходства и близости наших культур.

Как видно из строк *ГВЛ*, Андрей II был далеко не одинок в попытке прозападного переустройства территории Галиции. Прямо и косвенно была в этот процесс вовлечена вся знать галицкого и венгерского общества. Наиболее значимым из них являлся сам Даниил Романович. Будучи ребенком или позже, когда, будучи взрослым человеком, князем, он провел несколько лет своей жизни в Королевстве Венгрия – и ни где-нибудь, а в непосредственной близости от королевского двора. При дворе Андрея II он не был одним. Здесь побывали вместе с ним и его ближайшие, самые значительные представители светской и духовной знати, например митрополитный епископ Кирилл в 1246 г, побывавший при дворе Бела IV. Возможно, именно поэтому мы находим в *ГВЛ* сходства, аналогии с наименованием должностей, которые были известны в королевстве Венгрия. В качестве примера можно упомянуть должность палатина – двор[ь]ский (*palatinus*, *comes curialis*), седельничиего (*magister agazonum*), или стол[ь]-

[1] Pál Engel: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Перев.: Tamás Pálosfalvi. Ред.: Andrew Ayton. London и New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 с . (здесь с. 89)

ника (*magister dapiferorum*), но епископскийстолец иногда тут называется западнославянско-германо-латинским термином «бискупъ». К группе получателей венгерских *novae institutiones* необходимо добавить и ряд низших галицких и владимирских чиновников или даже целых боярских кланов, сторонников провенгерской политики. В качестве примера приведем лишь Владислава Кормиличича, который даже какое-то время правил в Галиции, или семью галицких бояр Молибоговичей.[2] Результатом таких связей были и бракосочетания членов высокого венгерского дворянства с русскими княжнами, как их описывают авторы *ГВЛ* (брак Филе Гордого с дочерью Судислава или брак Деметера Абы с княжной Анасией Александровной из династии Рюриковичей).

Но это были не только эти два монарха и окружающий их круг людей, которые на юго-западную Русь донесли типичные для западноевропейского духа своего времени изменения. Например, идея рыцарской культуры, которой переплетен весь текст *ГВЛ*, была принесена в том числе и простыми воинами Андрея II. Многие из них столкнулись с этой культурой на месте, некоторые даже прямо во время похода на Святую Землю. В качестве примера можно привести рыцарский турнир, который Ростислав Михайлович Черниговский устраивает перед воротами Ярослава летом 1245 года.

Не менее интересно отметить, что не только военная составляющая, хотя и самая многочисленная, поменялась культурными образцами своего времени между собой, но к ним присоединился и слой ученых и ученых священнослужителей. Формально после Великого раскола в универсальной Церкви ученные богословы православия и католицизма находились по разным сторонам баррикад. Завоевание Константинополя латинскими крестоносцами 13-го апреля 1214 года не помогло конфессиональному взаимопониманию. Наоборот. Тем не менее, мы позволим себе сказать, что даже эта очень фатальная ошибка Запада не помешала церковным интеллектуалам с обеих сторон Карпат поделиться преимуществами своего образования друг с другом в середине 13-го века. Наконец, лучшим доказательством этого являются сами авторы *ГВЛ*. Они следуют не только старой византийско-славянской письменности, но также латинской и западной письменности, о чем свидетельствует ряд латинизмов или даже германизмов, которые появляются на лексическом уровне в летописи, и, в частности, фразеологизмы, идиомы, которые мы находим в *ГВЛ*,

[2] Смотри Мирослав М. Волощук: *„Русь“ в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 с.

а также в польской книге *Хроника магистра Винцентия Кадлубка*.[3] Не говоря уже о тематической близости польской и части венгерской историографии с ГВЛ.

Во многих местах этой книги мы также подчеркивали идею объединения юго-западной Руси с Римом. Его инициатором были римские папы. Но главными исполнителями, помимо различных римских легатов, были сами венгерские правители. Особенно Андрей II и его сын Коломан. Понятно только, что стремление к Союзу выражалось по-разному. Те колебались от открытого насилия, как в случае с воеводом Бенедиктом, возглавлявшим правительство Галиции в 1209 году и которого книжник Тимофей даже назвал Антихристом, до попыток вывести Галицию на церковную орбиту Рима, предоставлением королевской короны папой Иннокентим IV Даниилу Романовичу в 1253 году. Таким образом, военное противостояние чередовалось с периодами мира. Время взаимного сотрудничества со временем взаимного противостояния. Интересным с нашей, значит венгерской и поэтому и словацкой точки зрения, является тот факт, что в 1189 – 1234 годах на галицком престоле в течение короткого времени последовательно находились три представители династии Арпадов. Первым был в возрасте 11 лет будущий венгерский король Андрей II (1189/1190). Затем его средний сын Коломан, впервые уже в семилетнем возрасте (1215, 1219 – 1221) и, последний, младший сын Андрея II, королевич Андрей, который удержал княжество с большими или меньшими проблемами в 1227 – 1229 и 1231/1232 – 1233 / 1234 гг. Королевич Андрей даже женился на дочери Мстислава Мстиславича, и, таким образом, к различным способам и методам более глубокого взаимодействия между Королевством Венгрии и Галицией можно добавить и смешанный католико-православный брак. Это, в конце концов, был не единственный брак, на который решились венгерские короли 13-го века. Другим был брак между Констанцией, дочерью Бела IV и Львом, сыном Даниила, который, по-видимому, был заключен в Зволене (сегодняшний Пусты град) ранней осенью 1246 года.

История политического господства Королевства Венгрии над Галицией повторялась даже во времена правления венгерского и польского короля Людовика Великого († 1382), который сначала поручил правительство в Галиции Владиславу Опольскому (1371 – 1378) из Силезской линии Пястов, а затем ввел в Галиции венгерскую администрацию под

[3] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в Галицко-Волынской летописи и польско-латинская литературная традиция. In: *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференция* : *Книга Резюме*. Ed.: Кол. Москва : Наследие, 1996, 264 s. (tu s. 84 – 87).

руководством герцога Русского королевства (*regni Russiae vayvoda*). Это продолжалось с 1378 по 1387 год.[4] Ни тогда и никогда потом полностью не интегрировалась в Королевство Венгрия.

Таким образом, венгерские короли не смогли присоединить территорию Галиции в свою „лигу наций“, хотя во второй половине 13-го века, которую описывают авторы *ГВЛ*, конфликты и коалиции с уже другими князьями Рюриковичей и Пястов не прекратились, и монголо-татарская угроза все еще висела в воздухе. Галицко-Волынское княжество стало одной из важных региональных политических сил, несомненно в результате реформ, проведенных венгерскими правителями или администраторами. Кроме этого, усилению власти Галицко-Волынской Руси во второй половине 13-го века помогло и то, что благодаря личному опыту Даниила и его брата Василька, Романовичи также научились успешно лавировать между различными иностранными политическими силами настолько, что сумели это эффективно использовать для своего блага.

Такое положение дел продолжалась примерно до середины 14-го века, когда Королевство Польское в этой части Европы постепенно начало принимать и использовать политическую агенду своего южного соседа. Этот процесс был завершен в 1387 году венгерской принцессой и польским королем (*sic!*), святой Ядвигой д´Анжу , дочерью Людовика Великого. На протяжении нескольких веков эту часть Руси она присоединила к Польше. Польша также наконец успешно завершила церковный союз с Римом. Это произошло в декабре 1595 года в литовском Бресте и этот союз вошел в историю как Брестлианский союз. В 1772 году в первом разделе Польши (Речи Посполитой) исторические галицкие территории перешли к венгерской королеве Марии Терезии († 1780), которая их вместе с Малой Польшей присоединила к новосозданному Королевству Галиции и Лодомерии (*Королевство Галиции и Лодомерии с Великим княжеством Краковским и княжествами Освенцима и Затора*). Первый военный и гражданский губернатор Галиции был, не случайно, словаком, опытным солдатом Андрейом Хадиком († 1790). Новая правовая ситуация, в которой бывшая Галиция находилась в положении коронной земли Габсбургов, сохранилась до 1918 года.

С тех пор прошло более 100 лет, и судьба этой страны несколько раз менялась в неспокойном 20-м веке. Последнее изменение произошло вместе с распадом Советского Союза в 1991 году, когда Украина и Белоруссия стала независимой страной. Непростая история 20-го

[4] Pál Engel: *The Realm of St Stephen*, c. 168.

и предыдущих веков, конечно, не является частью истории *ГВЛ*. Как мы здесь упомянули, несмотря на то, каким образом развивались территории на северо-восток и восток наших нынешних границ, ничего не смогло изменить то, что создали обычные человеческие связи, которые возникли благодаря давним усилиям венгерских правителей в их попытках контролировать и затем интегрировать Галицию в Королевство Венгрию. Мы попытались описать некоторые из существующих форм этих древних связей, а остальные мы сегодня уже не в силах понять.

Но то, что мы можем понять – это реальность общей ментальной, языковой и культурной парадигмы, которая охватывает не только время, конфессиональные и политические границы, но и пространство, которое наилучшим образом представляет собой барьер Горы (Карпаты). Когда мы думали обо всем этом и искали и другие причины почему все происходило именно так, мы постоянно возвращались к общему знаменателю этого явления, во многих отношениях непостижимому, особенно для наших западных соседей – к магнетизму Дуная, который был, есть и навсегда останется первой буквой в славянской истории.

Братислава 1-го февраля 2019 *Мартин Хомза*

Короткий есе замість висновку

Шановний Читач дійсно може у цю мить закрити нашу книгу і покласти її на полицю до інших, вже прочитаних. Але не роблячи так, вирішивши ще заглибитися до кількох рядків висновків, визнає, що книга його дійсно зацікавила. Це, безумовно, має свої причини. Можливо, найголовнішою є те, що книга для Читача виявилася дещо несподіваною і дивною. Адже разом із авторами *Галицько-Волинської хроніки* (далі – *ГВХ*) він перенісся у давній, можливо, й дещо фантастичний світ.

Читач відтак міг опинитися у ханській монгольській юрті, містах німецьких рицарів, балтійських ятвязьких селах, збудувати з Данилом Романовичем місто Холм, а також воювати на боці русинів і половців проти монголів на Калці, бути свідком захоплення міста Києва, битви на ріці Шайо чи катастрофи Сандомира, брати участь у поході галицько-волинських військ до Сілезії, Опави та Моравії, у весіллі Лева Даниловича у Зволені (місцевість Пустий град), бути свідком тривалої, болісної та героїчної смерті Володимира Васильковича чи ефектного здобуття Кракова наприкінці XIII ст. Але, що, мабуть, найважливіше, – знову і знову у складі угорських військ він вирушав через гірські перевали Карпат під керівництвом великого і непереможного короля Андрія II на славне місто Галич і Володимир, проживав пристрасті битв, радість і гіркоту поразок, насолоджувався рицарськими турнірами і полюванням на кабана… Так, щоб згодом із багатшим досвідом героїчно повернутися на батьківщину. Завдяки усьому окресленому досвіду Читач зовсім не очікувано відкрив для себе якийсь новий, близький-далекий світ.

То є світ, про який ніхто й не здогадувався, що він настільки вкритий прахом забуття. Світ, який, мабуть, навіть ніколи не існував. Уявний світ за Горою, поза межами нашого щоденного життя і турбот. Світ, який, гадаю, нас вже жодним чином не стосується. Дивовижний читацький досвід, втім, свідчить геть про інше. Незважаючи на об'єктивну часову і просторову віддаленість історій давніх війн і битв, наш Читач відчував, що́ саме його автори переживали під час перекладу, редагування і коментування цього тексту. Тобто, описані звитяги все таки його якось

зачепили. А це підтверджує, що ми все, попри все, беремо участь у житті того давнього світу.

Якщо це справді так, то повернення спогадів мертвих із темних вод забуття ріки Лейти дійсно має сенс. Пригадування (*анамнесіс*), як ми назвали нашу працю, у такому випадку має безсумнівні чари, які досі захоплюють. У нашому випадку дійсно є сенс повідомити, що там за Горою життя існує! Навіть життя, сучасну форму якого свого часу ми допомагали витворити. Деякі й досі не хочуть до кінця повірити, що перепону Гори, – декілька десятків кілометрів широкого, переважно лісистого, гірського пасма, між ріками Дунай і Дністер, – яку просто й легко долав пересічний вояк, купець чи місіонер пішки, на возі чи верхи на коні, у часі інноваційних технологій у стані подолати й ми. Принаймні ментально. Пречудове місто Бардеїв, розміщене десь в нереальному світі, що закінчується меморіалом героїчно загиблим восени 1944 р. під час Карпатсько-Дуклянської операції, має свій власний сенс. Також Межилаборці/Меджилабірці. Понад то – місто Пряшів чи сецесійний вокзал Кежмарку, що після 1918 р. перебував поза шляхами активних комунікацій.

Щоби весь час не вести мови лише про емоції, звернімося й до їхніх причин. Серед головних автори цієї публікації вбачають в тому, що Угорське королівство, або ж його старша більш універсальна та екстенсивна форма – четверта римська провінція *Sclavinia*, колись наприкінці XII – у перших десятиліттях XIII ст. створило з благословення папства у Центрально-Східній Європі окрему форму «спільноти народів», своєрідний угорсько-слов'янський *commonwealth*. Постанню її слід завдячувати певним специфічним історичним обставинам.

Перш за все, йдеться про праісторію тяжіння земель за Карпатами у напрямку середземноморської цивілізації. Сягає це найтемніших часів нашої історії, однак вже чітко прослідковується за Римської імперії, котра у перші століття після Різдва Христового перетворила ріку Дунай у артерію імперії. Так розширили культурний, економічний і політичний вплив провінції Реція, Норик, Паннонія і Дакія. Згодом це був Аварський каганат та його 250-літній (567 – 811) досвід політичної організації терену перед і поза Карпатами. Ну, а насамкінець – найважливіша Великоморавська держава (822 – 907), з якої на всі сторони світу вийшли дві традиції з далекосяжними інституційними наслідками. Традиція самодостатньої церковної слов'янської підпорядкованої Римові провінції з окремою слов'янською мовою літургії та традиція Святоплукового Слов'янського королівства, як частини культурного латинського Заходу, універсальної християнської Тетрархії. Привабливість обох очевидних

досягнень династії Моймировичів помітило Угорське (у XI ст. ще Паннонське) королівство.

Його володарі слідували не тільки Моравсько-паннонській архієпископії святого Мефодія, а й королівській гідності Святоплука та його північно-східній зовнішній політиці. Під час власної реалізації від середини XII ст. до попереднього патенту вони додали декілька несуттєвих позитивних нововведень, котрі їх зорієнтували до інтенсивнішої комунікації із теренами на північний схід від Дуклянського та Верецького перевалів. Мабуть, найвизначнішим було, що останній видатний володар угорської патримоніальної доби – король Бела III був сином київської княжної Єфросинії Мстиславівни та Ґейзи II. Єфросинія при цьому доводилася онукою Володимира Мономаха. Водночас Бела III був також правнуком хорватського короля та воєводи Нітри Алмоша та іншої руської княжни Предслави. Окреслені кровноспоріднені зв'язки не залишилися поза увагою авторів *ГВХ*, які вважали Арпадів родичами Рюриковичів. З іншого боку названі родинні зв'язки справляли велетенський вплив на сприйняття угорського володаря на Русі. Відомо, що Бела III під іменем Олексія багато років виховувався в Константинополі як потенційний спадкоємець цісаря Мануїла Комніна, будучи православним християнином. Згодом він одружився з католичкою, донькою антіохійського герцога, знаменитого очільника хрестоносців Рене де Шатільйона, Агнесою і, як угорський король, залишався вірним союзником Рима. Зі смертю Агнеси він взяв за дружину доньку французького короля Людовіка VII з роду Капетингів Маргариту. Завдяки цьому можна констатувати, що своєю поведінкою та за власною долею Бела III став тією особою, котра могла об'єднати латинський захід із православним сходом.

Ефектом цього історичного вибору, окрім всього іншого, стала відмова Бели III 1188 р. від арбітражу у внутрішніх проблемах династії Рюриковичів, який впродовж багатьох років здійснювали угорські королі за Карпатами, а вирішив у цілком відкритий спосіб посадити на галицький престол свого молодшого сина Андрія. Той правив впродовж 1189/1190 р. Хоча йшлося про історично короткий проміжок часу, його наслідки для обох країн виявилися більш, ніж вагомими. Наприкінці травня 1205 р. Андрій став угорським королем. Незабаром за три тижні у сутичці при Завихості загинув київський та галицько-волинський князь Роман Мстиславович. Від цього часу і аж до своєї смерті 1235 р. Андрій II намагався оволодіти цією частиною середньовічної Русі.

Одна справа – успішна військова експансія та, як наслідок, анексія завойованої землі посередництвом сили, натомість інша – успішна

інтеграція такої території. За часів правління Андрія II Угорське королівство організувало 14 походів з метою приєднання Галичини, з яких чотири або, радше, п'ять очолив особисто Андрій (1205, 1212, – натомість 1213 р. повернувся з походу проти осілого у Галичі Мстислава Німого вже із самого Лелеса після вбивства дружини Гертруди, а також – 1226 та 1231 рр.).[1] Справа ж успішної інкорпорації здобутих територій, втім, перевищувала можливості цього володаря.

Немає сенсу наразі докладно міркувати про причини поразки ініціатив Андрія II за Карпатами. Врешті галицько-волинський опір Угорщині детально описується самою *ГВХ* та її авторами. Однак обов'язково слід згадати про відповідь на наше питання, до якої міри Андрієві II та його людям вдалося перенести за Карпати щось із того, що більш-менш успішно впродовж короткого часу реалізувалося в Угорському королівстві. Просто вдале проникнення правових та економічних нововведень, відомих також під латинською назвою *novae institutiones*, котрі відповідно до західноєвропейських взірців жваво впроваджувалися в Угорському королівстві, створили у подністровських руських князівствах флюїди схожості та близькості наших культур, котрих постійно випромінюючу магію ми спробували осягнути й у даній книзі.

Як бачимо із сюжетної лінії *ГВХ*, Андрій II був далеко не єдиним у своєму намірі окциденталізації Галицької землі. Прямо чи опосередковано його наміри поділяли представники тогочасного угорського і галицького суспільств. Найістотніше – сам Данило Романович. У дитинстві або ж у зрілому віці князь, воїн декілька років свого життя провів в Угорському королівстві і не де-небудь, а в безпосередній близькості до королівського двору. При цьому Данило не резидував при дворі Андрія II сам. Разом з ним тут знаходилися найближчі до нього світські та, як це принагідно демонструє перебування єпископа Кирила у короля Бели IV 1246 р., церковні вельможі. При цьому можемо в *ГВХ* знайти аналоги урядів Угорського королівства. Зокрема, бачимо уряд палатина – *двор*[ь]*ский* (*palatinus*, *comes curialis*), конюшого – *седельничий* (*magister agazonum*) або стольника – *стол*[ь]*ник* (*magister dapiferorum*). Натомість єпископський уряд час від часу іменується на західнослов'янсько-німецько-латинський манер *бискупъ*. До групи реципієнтів угорських *novae institutiones* слід додати немалу групу нижчих з походження галицьких і волинських бояр, ба, цілих кланів, симпатиків проугорської політики.

[1] Pál Engel: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Trans.: Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 s. (tu s. 89)

У якості прикладу констатуємо хоча б Володислава Кормильчича, котрий зумів на деякий час осягнути в Галичі верховну владу, або ж рід Молибоговичів.[2] Наслідком таких зв'язків та контактів стали двосторонні шлюби, як нам принагідно вказують автори *ГВХ* (шлюб Філі Гордого з донькою боярина Судислава або ж Димитра з роду Аба із княжною Анастасією Олександрівною з династії Рюриковичів).

Звісно, не йдеться лише про двох монархів та найближчих до них осіб, котрі, так би мовити, впроваджували в південно-західних землях Русі типові для західноєвропейського духу свого часу новинки. Так, зокрема, тогочасні рицарські нововведення, котрими рясніє текст *ГВХ*, приносили й звичайні вояки Андрія II. Чимало з них зіткнулися з цією культурою в конкретних місцях. Деякі – під час власних паломництв до Святої Землі. У якості прикладу згадаймо рицарський турнір, що під стінами міста Ярослав влітку 1245 р. вирішив зорганізувати Ростислав Михайлович Чернігівський. Не менш цікаво констатувати, що не тільки завдяки військовому елементові, як найбільш знаковому, відбувався тогочасний культурний взаємообмін, а й через ремісників та вчених кліриків. Формально після Схизми єдиної Церкви католицькі та православні теологи опинилися по різні боки барикад. Взяття латинськими хрестоносцями Константинополя 13 квітня 1204 р. жодним чином не посприяло взаємному конфесійному порозумінню. Лише навпаки. І всупереч тому, відважмося зауважити, що у багатьох аспектах окреслена фатальна помилка Заходу ані перед, ані за Карпатами не перешкоджала церковним інтелектуалам у середині XIII ст. навзаєм використовувати переваги власної освіти. В кінці кінців найкращим свідченням сказаного є власне автори *ГВХ*. Вони не тільки продовжують працювати зі старим візантійсько-слов'янським письмом, але тяжіють до латинського та західного, про що свідчить цілий ряд вжитих у хроніці лексичних латинізмів і навіть германізмів, часом цілих фразеологізмів. У *ГВХ* використані фрази, ідіоми, котрі також знаходимо у польській *Хроніці магістра Вінцентія Кадлубка*.[3] Про тематичну близькість польського та, частково, угорського історіописання з *ГВХ* навіть немає сенсу говорити.

[2] Мирослав М. Волощук: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014, 496 s.

[3] Алексей А. Пауткин: Афористические максимы в Галицко-Волынской летописи и польско-латинская литературная традиция. In: *Древняя Русь и Запад* : *Научная конференция* : *Книга Резюме*. Ed.: Kol. Москва : Наследие, 1996, 264. s (tu s. 84 – 87).

У чималій кількості місць цієї книги актуалізували ми ідею унії володарів південно-західної Русі з Римом. Її ініціатором були римські папи. Головними реалізаторами, окрім різних римських легатів, проте, були саме угорські володарі. В окреслений проміжок часу – власне Андрій II та його син Коломан. Зрозуміло, що втілення унії мало чимало форм. Вони вагалися застосовувати відверте насильство, як було у випадку наділеного 1209 р. владою в Галичі воєводи Бенедикта, котрого книжник Тимофій назвав Антихристом; аж до спроб навернути Галицьку землю в орбіту церковного впливу Рима наданням папою Інокентієм IV надісланої зі Святого міста королівської корони Данилові Романовичу 1253 р. Відтак військова конфронтація змінювалася періодами миру, часи взаємної співпраці – з часами конфліктів. З угорського чи словацького погляду цікаво, що впродовж 1189 – 1234 рр. на галицькому престолі сиділо троє представників династії Арпадів. Першим в 11-річному віці був майбутній король Андрій II (1189/1190). Далі – у семирічному віці його середущий син Коломан, (1215, 1219 – 1221) та насамкінець – наймолодший син Андрія II королевич Андрій, що утримував з меншими чи більшими проблемами князівство впродовж 1227 – 1229 та 1231/1232 – 1233/1234. Королевич Андрій одружився із донькою Мстислава Мстиславовича, а відтак до в різний спосіб та за різних методів кооперації між Угорським королівством та Галичиною слід додати також змішаний католицько-православний шлюб. Зрештою, це не був єдиний у XIII ст. випадок. Надалі відбувся шлюб між донькою Бели IV Констанцією та сином Данила Левом, що, найвірогідніше, мав місце восени 1246 р. у Зволені (наразі місцевість Пустий град).

Історія політичного домінування Угорського королівства над Галицькою землею мала продовження під час правління угорського і польського короля Людовіка Великого († 1382), котрий надав владні повноваження в Галичині представникові династії Пястів Владиславові Опольчикові (1371 – 1378), а невдовзі реалізував угорську справу шляхом введення уряду воєводи Руського королівства (*regni Russiae vayvoda*), що мало місце впродовж 1378 – 1387.[4] Але ні тоді, ні згодом Галичина не інтегрувалася до Угорського королівства.

Угорським королям насамкінець так і не вдалося приєднати Галицьку землю до власної «спільноти народів», хоча у другій половині XIII ст., описаній авторами *ГВХ*, постійні конфлікти і коаліції з іншими князями з династій Рюриковичів та Пястів та монголо-татарська загроза

[4] Pál Engel: *The Realm of St Stephen, s. 168.*

перманентно висіли в повітрі. Галицько-Волинське князівство, завдяки привнесеним угорськими королями чи їхніми урядниками реформ, перетворилося на одну з вагомих регіональних потуг. Окрім того зростанню його могутності у другій половині XIII ст. посприяло особливе вміння Данила та його брата Василька успішно лавірувати між різними закордонно-політичними силами аж настільки ефективно, щоб мати з того власну вигоду.

Окреслена ситуація тривала приблизно до середини XIV ст., коли Польське королівство поступово почало перебирати колишню ініціативу свого південного сусіда у тій частині Європи. Цей процес завершила 1387 р. угорська принцеса та король Польщі (*sic!*), донька Людовіка Великого свята Ядвіга з династії Анжу. На декілька століть вона приєднала цю частину Русі до Польщі, котра також реалізувала й церковну унію з Римом. Це відбулося 15 грудня 1596 р. у литовському Бересті й стало відоме в історії як Брестлитовська унія. 1772 р. під час першого поділу Речі Посполитої історичні галицькі землі відійшли угорській королеві Марії Терезії († 1780), що приєднала їх разом із Малопольщею до новоствореного Галицького королівства (*Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogtum Krakau und den Herzogtümern Auschwitz und Zator*). Перший військовий губернатор нового віце-королівства не випадково був словацьким, досвідченим солдатом Андрієм Хадиком († 1790). Новий стан справ, у якому колишня Галичина з позицій дідичного права належала Габсбургам у Ціслейтанії, зберігався до 1918 р.

Відтоді минуло понад 100 років, а доля окресленого краю в бурхливому XX ст. неодноразово змінювалася. Востаннє це сталося із розпадом Радянського Союзу 1991 р., коли Україна 24 серпня відновила свою незалежність. Багата подіями історія XX ст., як і попередніх століть, звісно не є предметом наративу *ГВХ*. Ми згадали її лише тому, бо незалежно від рівня розвитку земель на північний схід чи північ від наших кордонів, попри нашарування історії минулого, не вдалося змінити наслідків звичайних людських стосунків, витворених під час давніх спроб угорських королів оволодіти та інтегрувати Галицьку землю до Угорського королівства. Ми спробували описати деякі з існуючих форм цих давніх зв'язків, інші ж – сьогодні зрозуміти ми не в стані. Утім ми можемо констатувати спільність суспільної, ментальної, мовної а також культурної парадигми, котра сягає не тільки понад конфесійні та політичні кордони, й понад простір, який найкраще символізує межа Гір (Карпат). А після врахування та пошуку наступних причин всього вище означеного, ми знову й знову повертатимемося до спільного знаменника цього феномену, з багатьох

причин незрозумілого особливо нашим західним сусідам – до магнетизму ріки Дунай, який був і залишається першим свідченням слов'янської історії.

Братислава, 1 лютого 2019 р. *Мартін Гомза*

GENEALOGICKÉ TABUĽKY

Tabuľka č. 1: Vetva Mstislavičovcov v rodokmeni Rurikovcov od Vladimíra Veľkého*

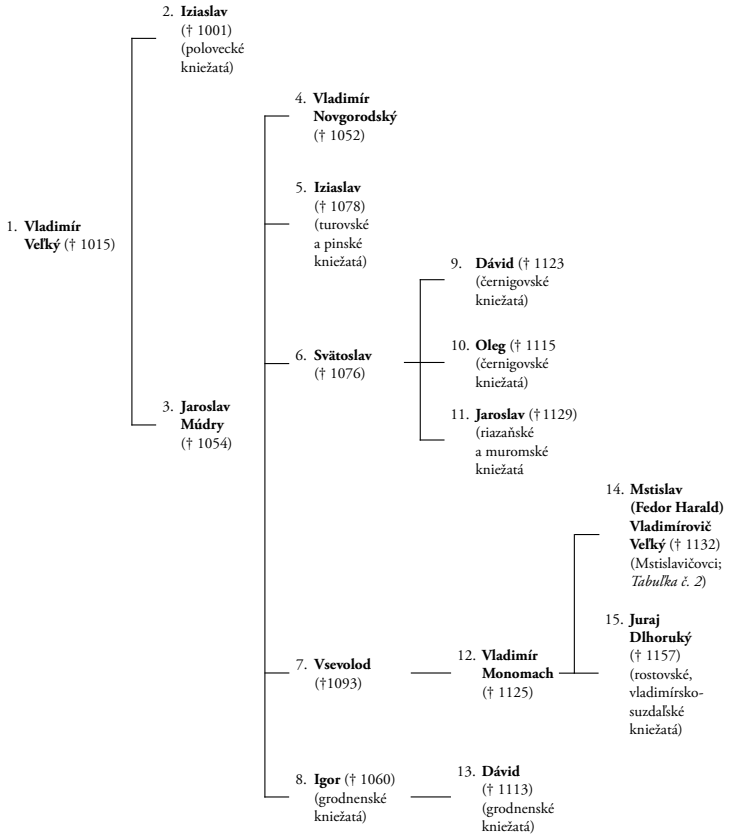

* Tabuľky vypracovali: Nora Malinovská a Ľubomír Ďurina.

Tabuľka č. 2: Vetva Mstislavičovcov-Monomašičovcov

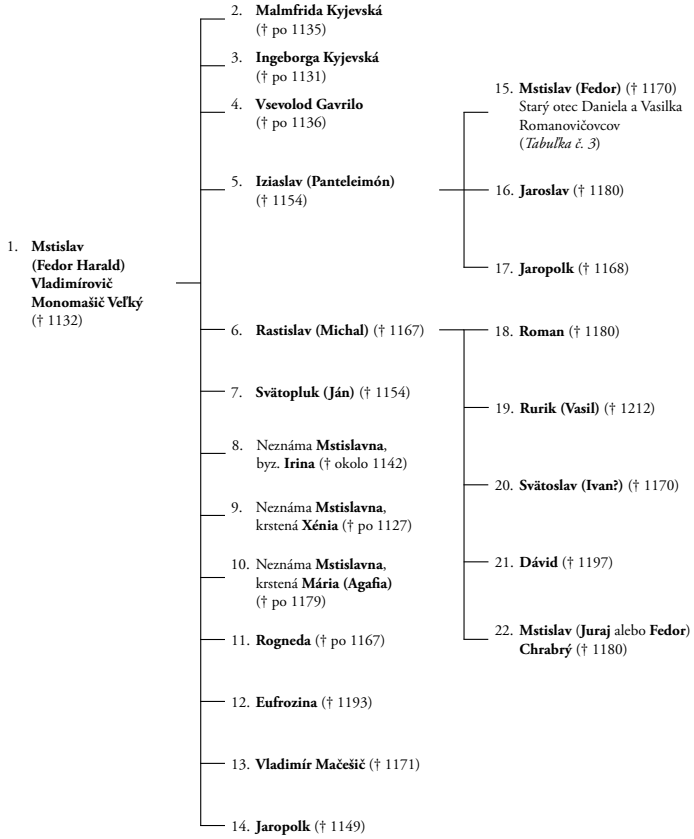

Tabuľka č. 3: Vetva Mstislava Iziaslaviča

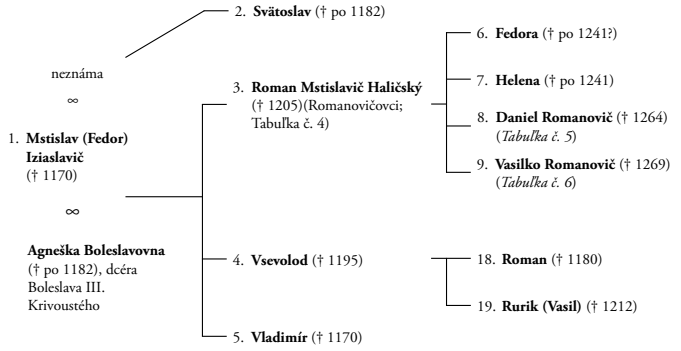

Tabuľka č. 4: Romanovičovci – vetva Romana Mstislaviča

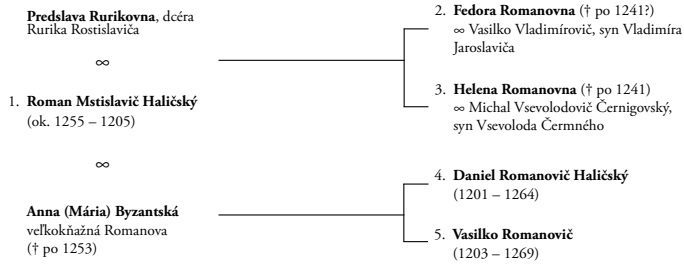

Tabuľka č. 5: Danielovičovci – vetva Daniela Romanoviča

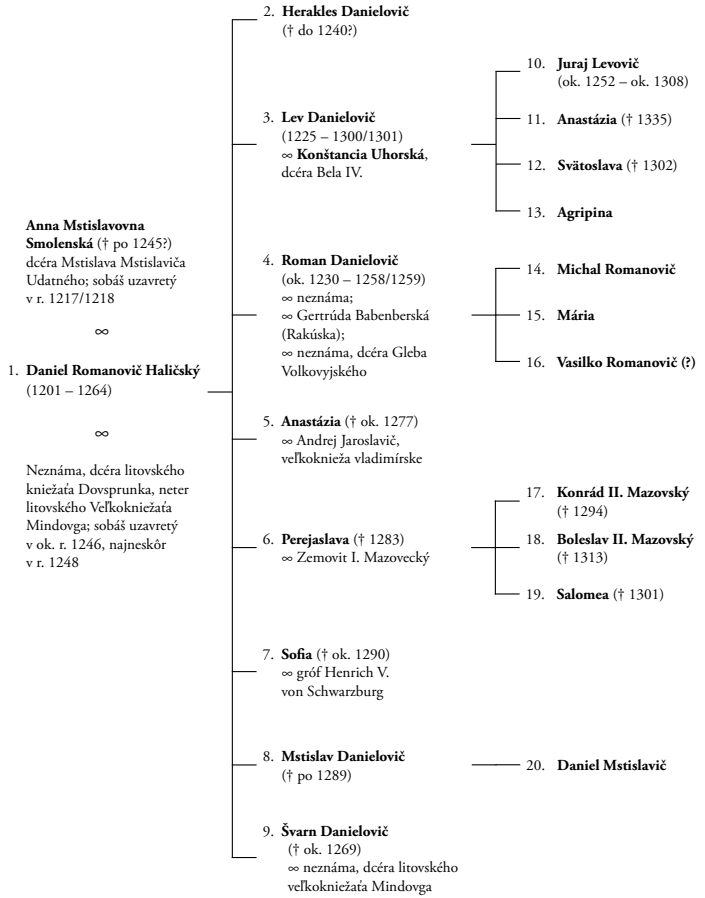

Tabuľka č. 6: Vasilkovičovci – vetva Vasilka Romanoviča

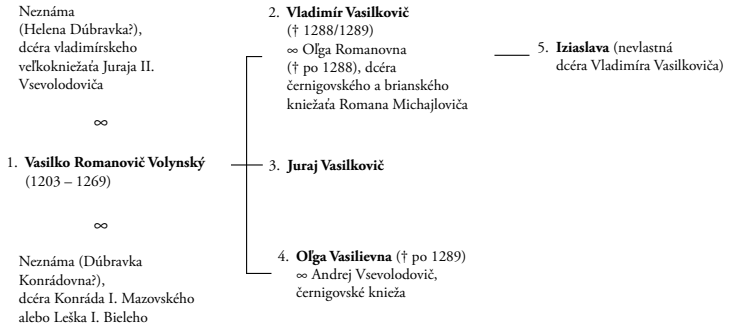

Mapy

Mapa č. 1: Východo-stredná Európa v prvej polovici 13. storočia*

* Mapy vypracoval: Daniel Gurňák.

Mapa č. 2: Uhorské výpravy do Haličska a Vladimírska v časoch vlády Ondreja II. (1205 – 1235)

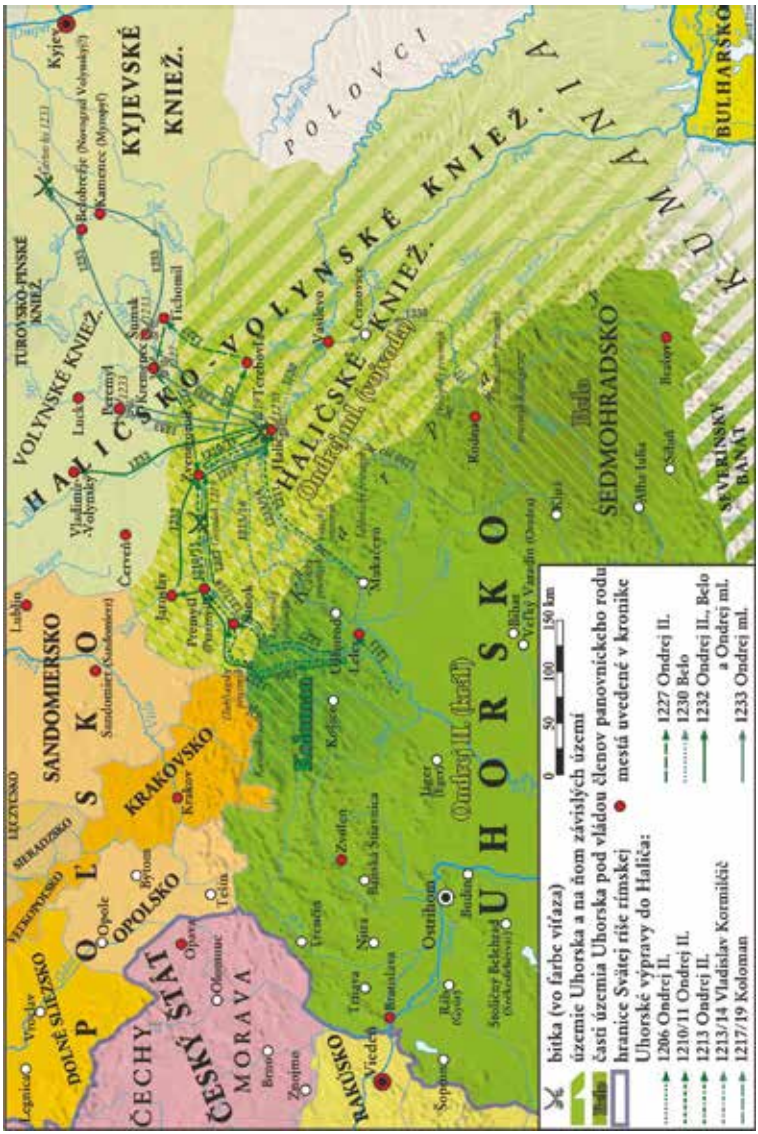

Mapa č. 3: Východo-stredná Európa v druhej polovici 13. storočia

Mapa č. 4: Najdôležitejšie vojenské ťaženia v časoch vlády Bela IV. (1235 – 1265)

Obrazová príloha

Obr. 1: *Uhorská kráľovná Gertrúda z rodu Andechs-Meranovcov a jej manžel uhorský kráľ Ondrej II.*

Obr. 2 – 3: *Uhorský kráľ Ondrej II. s odznakmi kráľovskej moci a počas 5. križovej výpravy.*

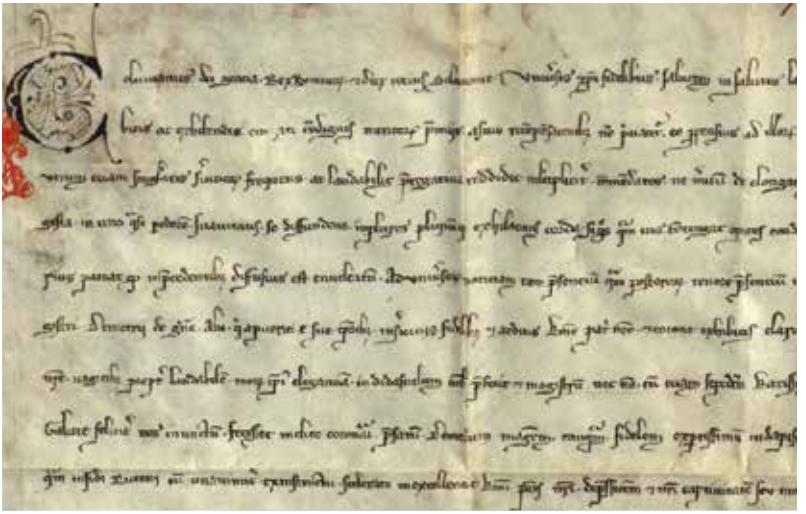

Obr. 4: *Fragment listiny kráľa Rusov a vojvodu celej Sclavoniae Kolomana z 8. februára roku 1240.*

Obr. 5: *Iniciála C z listiny kráľa Rusov a vojvodu celej Sclavoniae Kolomana z 8. februára roku 1240.*

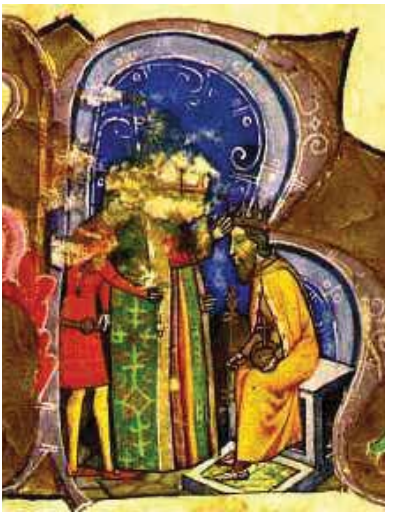

Obr. 6: *Korunovácia Bela IV. za účasti jeho brata Kolomana (v popredí v červenom a s korunou).*

Obr. 7: *Spišský hrad so Spišskou kapitulou bol niekoľko rokov rezidenčným miestom kráľa Kolomana.*

Obr. 8: *Grafiti Spišského hradu s najstarším spodobením Kolomanovho románskeho paláca.*

Obr. 9: *Archaická pečať Spoločenstva spišských Sasov s dvojkrížom na brale Spišského kopca.*

Obr. 10: *Kostol svätého Pantalejmona v Haliči z konca 12. storočia (dnes dedina Ševčenkovo v Ivano-frankivskej oblasti, Ukrajina).*

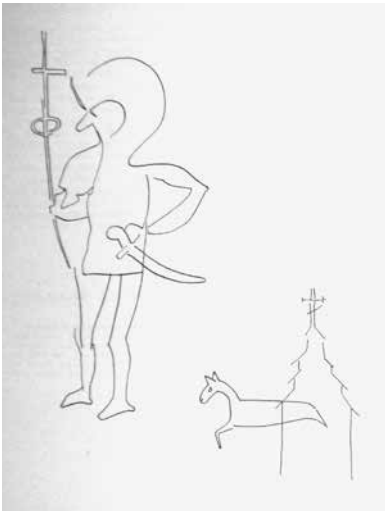

Obr. 11: *Grafiti z Kostola svätého Pantalejmona. Postava ozbrojenca, ktorá je tiež echom dávnych bojov o tento kostol.*

Obr. 12: *Románske priečelie exteriéru Kostola svätého Pantalejmona.*

Obr. 13: *Pohľad na areál Pustého hradu (Zvolen), na ktorom sa v roku 1246 odohrali dynastické rokovania a svadba Konštancie, dcéry Bela IV. a Leva Danielovića.*

Obr. 14: *Pohľad na areál Pustého hradu (Zvolen), Horný hrad.*

Obr. 15: *Kolomanova minca s nápisom* MONETA REGIS PRO SCLAVONIA +.

Obr. 16: *Ďalším miestom stretnutia Daniela Romanoviča a Bela IV. sa stala pravdepodobne už v roku 1247 Bratislava (súčasný pohľad na hrad).*

Obr. 17: *Minca Bela IV. z Bratislavy s nápisom* MONETA REGIS PRO HUNGARIA +.

Obr. 18: *Fragment rukopisu* HVK *z 13. storočia, ktorý opisuje návštevu Daniela Romanoviča v Bratislave.*

Obr. 19: *Pohľad na mesto Drohičin, v ktorom bol v roku 1253 korunovaný Daniel Romanovič.*

Obr. 20: *Fragment buly rímskeho pápeža Alexandra IV. kráľovi Rusi Danielovi Romanovičovi.*

Obr. 21: *Majestátna pečať kráľa Rusi a vladimírskeho kniežaťa Juraja I. Levoviča.*

Pôvod obrázkov

1) *Krajinský žaltár durínskych grófov – Psalterium non feriatum* – HB II 24, Württembergischen Landesbibliothek Stuttgart (Citované podľa internetu http://digital.wlb-stuttgart.de/sammlungen/sammlungsliste/werksansicht/?no_cache=1&tx_dlf%5Bid%5D=2905&tx_dlf%5Bpage%5D=1, dňa 3. marca 2019).

2) – 3) *Uhorská obrázková kronika – Chronicon pictum*, Országos Széchényi Konyvtár (Citované podľa internetu http://konyv-e.hu/pdf/Chronica_Picta.pdf, dňa 9. marca 2019).

4) Listina MOL DL_ 000243. (Citované podľa internetu https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/2777/?pg=1&bbox=2128%2C-4769%2C4622%2C-3441, dňa 11. marca 2019).

5) *Ibidem*.

6) *Uhorská obrázková kronika – Chronicon pictum*, Országos Széchényi Konyvtár (Citované podľa internetu http://konyv-e.hu/pdf/Chronica_Picta.pdf, dňa 9. marca 2019).

7) Archív Martina Homzu.

8) Archív Pamiatkového ústavu Slovenskej republiky, dokument T-5470 – Informácia z archeologických výskumov. Andrej Fiala: *Románsky palác*, 2000.

9) Foto: Štefan Péchy. Špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči, Štátny archív Prešov, Zbierka pečatidiel.

10) Foto: Miroslav Vološčuk.

11) Podľa: Володімір Вуйцік: Графіті XII – X Століть церкві святого Панталеймона в Галіч. In: *Записки НТШ*. Vol. 231 : *Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*. Львів : Видавництво НТШ, 1996, s. 189 – 194 (tu s. 192).

12) Foto: Miroslav Vološčuk.

13) – 15) Foto: Ján Beljak. Pozri Ján Beljak a Noémi Beljak Pažinová: Výskum a obnova Pustého hradu vo Zvolene. In: *Stredné Slovensko v stredoveku* : *Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégií Zvolenu*. Ed.: Noémi Beljak Pažinová a Zuzana Borzová. Zvolen : Mesto Zvolen, 2018, s. 212 – 235.

16) Archív Martina Homzu.

17) Foto: Slavomír Pjatek. Zdroj: Marek Budaj.

18) *Галич* : *Збірник наукових праць*. Vol. 2. Ed.: Мирослав Волощук. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2017, s. 116.

19) Foto: Miroslav Vološčuk.

20) *Галич* : *Збірник наукових праць*. Vol. 2. Ed.: Мирослав Волощук. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2017, s. 146 – 147.

21) Олег Однороженко: *Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну* : *Структура та влада*. Київ : Темпора, 2011.

Použitá literatúra

PRAMENE

LATINSKÉ A PREKLADY V LATINKE

ANONYMUS: *Kronika anonymného notára kráľa Bela* : *Gesta Hungarorum*. Ed. a trans.: Vincent Múcska. Budmerice : Rak, 2000, 159 s.
CODEX *diplomaticus et epistularis Slovaciae*. Vol. 1 – 2. Ed.: Richard Marsina. Bratislava: Veda, 1971 a 1987.
CODEX *diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Vol. I – XI. Ed.: Georgius Fejér. Budae : Typis Typogr. Regiae Universatis Ungaricae, 1829 – 1844.
CODEX *diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Vol. 1 – 18. Ed.: Tadija Smičiklas. Zagreb : JAZU, 1904 – 1990.
CONSTANTINUS et Methodius Thesalonicenses. Ed. a trans.: Franciscus Grivec a Franciscus Tomšić. In: *Fontes* : *Radovi staroslavenskog instituta*. Roč. 4. Zagreb : Štamparski zavod „Ognjen Prica", 1960, s. 13 – 276.
DIE ‚GESTA HUNGARORUM' *des Anonymen Notars* : *Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte*. Ed. a trans.: Gabriel Silági a László Veszprémy. Sigmaringen : Jan Thorbecke, 1991, 190 s.
DŁUGOSZ, JAN: *Roczniki czyli kroniki sławnego Królewstwa Polskiego*. Vol. 1 – 12. Ed. a trans.: Kol. Warszawa : PWN, 1961 – 2009.
HALIČSKO-VOLYŇSKÝ letopis. Ed. a trans.: Jitka Komendová. Praha : Argo, 2010, 184 s.
CHRONICI Hungarici compositio saeculi XIV. Ed.: Alexander Domanovszky. In: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed.: Emericus Szentpétery. Vol. 1. Budapestini : Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. sumptibus, 1937, s. 217 – 506.
KRONIKA halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów). Ed. a trans.: Dąbrowski Dariusz a Adrian Jusupović. In: *MPH NS* II. Vol. 16. Kraków a Warszawa : Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2017, 710 s.
KRONIKA halicko-wołyńska : *Kronika Romanowiczów*. Ed. a trans.: Dąbrowski Dariusz a Adrian Jusupović. Kraków a Warszawa : Avalon, 2017, 327 s.
LAMPERTI monachi Hersfeldensis: Annales. In: *MGH in us. schol. ex MGH recusi*. Vol. 38. Ed.: Oswald Holder-Egger. Hannoverae et Lipsiae : Hahniani, 1894, 490 s.
LEGENDY stredovekého Slovenska : *Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*. Ed. a trans.: Richard Marsina. Budmerice : Rak, 1997, 408 s.
LETOPISY české 1196 – 1278 : Pokračowatelé Kosmowy. Ed. a trans.: Josef Emler a Václav V. Tomek. In: *Fontes rerum Bohemicarum*. Vol. 2. Praha : Nákladem Musea Království českého, 1874, s. 270 – 375.
MAGISTRI Vincentii dicti Kadlubek: *Chronica Polonorum*. Ed.: Marian Plezia. In: *MPH NS*. Vol. 11. Kraków : Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja", 1994, 212 s.
MAGYAROK a Kijevi Évkonyvben. Trans., ed. a koment.: Márta Font. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1996, 341 s.

Monumenta Ucraine Historica. Vol. 1. Ed.: Metropolita Andreas Šeptyckyj. Romae : Centro di studi Superiori Ucraini a Roma, 1964, 350 s.
Nestorov letopis : *Povesť o dávnych časoch na Ruskej zemi*. Ed., trans. a koment.: Miroslav Daniš. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 2018, 319 s.
Písemnictví ruského středověku od křtu Vladimíra Velikého po Dmitrije Donského : *Výbor textů 11. – 14. století*. Ed. a trans.: Emilie Blahová, Zoe Hauptová a Václav Konzal. Praha : Vyšehrad, 1989, 364 s.
Správy dominikána brata Juliána o starých Maďaroch a Tatároch z roku 1237 a 1238. In: Richard Marsina a Miloš Marek (trans. a ed.): *Tatársky vpád*. Bratislava a Budmerice : Rak a Veda, 167 s. („Správa o prvej ceste dominikána brata Juliána", s. 19 – 35).
The Galician-Volhynian Chronicle. Ed. a trans.: George A. Perfecky. In: *Harvard Series in Ukrainian Studies*. Vol. 16/2. Munich : Wilhelm Fink Verlag, 1973, 159 s.
Thomae Archidiaconi Spalatanensis: *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*. Ed.: Olga Perić a trans. Damir Karabić, Mirijana Matijević Sokol a James Ross Sweeney. Budapest a New York : CEU Press, 2006, 404 s.
Uhorsko-poľská kronika : *Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Ed., koment. a vstupná štúdia: Martin Homza a trans.: Jana Balegová. Bratislava : Post Scriptum, 2009, 223 s.
Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Vol. I. Ed.: Augustin Theiner. Romae: Typis Vaticanis, 1859, 837 s.
Vita et miracula sanctae Kingae ducissae Cracoviensis. Ed.: Wojciech Kętrzyński. In: *MPH* 4, s. 662 – 744.
Vita sanctae Salomeae reginae Halicensis auctore Stanislao Franciscano. Ed.: Wojciech Kętrzyński. In: *MPH* 4, s. 770 – 796.
Život Konštantína – Panónsko-moravská legenda. In: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Ed. a trans.: Peter Ratkoš. Bratislava : SAV, 1968, 529 s. (tu s. 204 – 232).

STAROSLOVIENSKE A PREKLADY V CYRILIKE I AZBUKE

Галицко-Волынская летопись. Ed. a trans.: Николай Ф. Котляр, Вера Ю. Франчук a Андрей Г. Плахонин. Санкт-Петербург : Алетейя, 2005, 424 s.
Галицко-Волынская летопись. Ed. a trans.: Ольга П. Лихачева. In: *Библиотека литературы Древней Руси*. Vol. 5 : *XIII век*. Санкт-Петербург : Наука, 1997, s. 184 – 357.
Галицько-Волинський літопис : *Дослідження* : *Текст* : *Коментар*. Ed. a trans.: Микола Ф. Котляр. Київ : Наукова Думка, 2002, 400 s.
Житие Константина. In: *MMFH* 2. Ed. a trans.: Lubomír Havlík a kol. Praha a Brno : Státní pedagogické nakladatelství, 1966 – 1977, s. 57 – 115.
Ипатиевская лѣтопис. In: *Полное собрание Русских лѣтописей*. Vol. 2. Санкт-Петербург : Въ Типографіи Едуарда Праца, 1843, 379 s.
Повесть о розорении Батыем Рязани. Ed.: Oľga Kovačičová. In: *Staroruská čítanka*. Ed. a trans.: Eva Fojtíková a kol. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989, s. 146 – 152.
Полное собрание русских летописей. Vol. 2 : *Ипатьевская летопись*. 2. vyd. Ed.: Алексей А. Шахматов. Санкт-Петербург : Типографія М. А. Александрова, 1908, 638 s.
Полное собрание русских летописей. Vol. 2 : *Ипатьевская летопись*. 5. vyd. Ed.: Борис М. Клосс. Москва : Языки русской культуры, 1998, 648 s.
Слово о законе и благодати Илариона. Ed.: Александр А. Молдован. Киев : Науковадумка, 1984, 238 s.

ĎALŠIA POUŽITÁ LITERATÚRA

LITERATÚRA V LATINKE

ADAMOVIČ, VIKTOR: Kráľovstvo české v politike Apoštolskej stolice voči Rusi počas pontifikátov Inocenta IV. a Alexandra IV. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 3, 2017, s. 159 – 166.

ADAMOVIČ, VIKTOR: Dynastic Relationships between Rurikids and Přemyslids : The Marriages Real and Unproven – on the Example of the Marriage between Vratislav of Brno and his Ruthenian Wife. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 4, 2014, s. 123 – 130.

BAČOVÁ, JANA: *Uhorsko-poľsko-české vzťahy v kontexte boja o babenberské dedičstvo*. Diplomová práca. Katedra slovenských dejín. Bratislava : Filozofická fakulta UK, 2007, 68 s.

BAČOVÁ, JANA: *Legitimacy – Superiority – Subordination* : *The Image of Danil Romanovich in the Context of Foreign Affars in Galician-Volhynian Chronicle*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest : CEU, 2010, 62 s.

BALETKA, TOMÁŠ: *Páni z Kravař* : *Z Moravy až na konec světa*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 426 – 427.

BALZER, OSWALD: *Genealogia Piastów*. Kraków : Avalon, 2005, 1020 s.

BARABÁS, GÁBOR: The Titles of the Hungarian Royal Family in the Light of Hungarian and Papal Sources in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Chronica* : *Annual of the Institute of History, University of Szeged*. Roč. 13, 2017, s. 27 – 43.

BARABÁS, GÁBOR: Prince Coloman's Life after 1226 : A Member of the Árpádian Dynasty and Central European Narrative Sources. In: *Hungary and Hungarians in Central and East European Narrative Sources (10th – 17th Centuries)*. Ed.: Dániel Bagi; Gábor Barabás; Márta Font a Endre Sashalmi. Pécs : University of Pécs, 2019, s. 107 – 124.

BARAN, ALEKSANDER: Pojawienie się terminu „miasto" w językach polskim i ruskim w XIII wieku (na materiale „Kroniki halicko-wołyńskiej"). In: *Limes* : *Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*. Roč. 5, 2012, s. 7 – 12.

BARAN, ALEKSANDR: Recepcja prawa niemieckiego w Księstwie Halicko-Włodzimierskim w XIII i pierwszej połowie XIV w. In: *Король Данило Романович* : *Культурна і державотворча спадщина його доби*. Львів : Растр-7, 2016, s. 82 – 97.

BARANOWSKI, TADEUSZ: *Kalisz Wczesnośredniowieczny* : *Materiały sesji Kalisz 15. 06. 1998 r.* Ed.: Idem. Kalisz : Instytut Archeologii i Etnologii (Polska Akademia Nauk) a Rada Miejska Kalisz, 1998, 136 s.

BARCIAK, ANTONI: Biskup ołomuniecki Bruno z Schauenburgu a Polska. In: *Śląski kwartalnik historyczny Sobotka*. Roč. 36, 1981, č. 1, s. 69 – 75.

BASZKIEWICZ, JAN: *Odnowienie Królestwa Polskiego 1295 – 1320*. Poznań : Wyd-wo Poznańskie, 2008, 188 s.

BELJAK, JÁN a NOÉMI, BELJAK PAŽINOVÁ: Výskum a obnova Pustého hradu vo Zvolene. In: *Stredné Slovensko v stredoveku* : *Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégií Zvolenu*. Ed.: Noémi Beljak Pažinová a Zuzana Borzová. Zvolen : Mesto Zvolen, 2018, s. 212 – 235.

BEREND, NORA: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*. London : Rotledge, 2012, 544 s.

BIRNBAUM, HENRIK: *Novgorod and Dubrovnik* : *Two Slavic City Republics and Their Civilization* : *A Comparative Sketch*. Zagreb : Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1989, 33 s.

BOGDANOWSKI, JANUSZ: Twierdza Koźle : Problem planu w świetle systemu kleszczowego szkoły staropruskiej i szkoły Arad. In: *Studia i materiały do historii sztuki wojennej*. Roč. 12, 1966, č. 1, s. 153 – 162.

BOROŃ, PIOTR: *Kniaziowie, krolowie, carowie* : *Tytuły i nazwy władcow słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010, 326 s.

CSENDES, PETER: *Philipp von Schwaben* : *Ein Staufer im Kampf um die Macht (Gestalten des Mittelalters und der Renaissance)*. Darmstadt : Primus Verlag, 2003, 240 s.

Czerwień – gród między Wschodem a Zachodem : *Katalog wystawy*. Ed.: Jolanta Bagińska, Marcin Piotrowski a Marcin Wołoszyn. Tomaszów Lubelski; Leipzig; Lublin a Rzeszów : Muzeum Regionalne im. dr Janusza Petera, 2012, 448 s.
Dąbrowski, Dariusz: *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201 – 1264)* : *Biografia polityczna*. Kraków : Avalon, 2012, 544 s.
Dąbrowski, Dariusz: *Genealogia Mścisławowiczów* : *Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.)*. Kraków : Avalon, 2008, 816 s.
Dąbrowski, Dariusz: *Król Rusi Daniel Romanowicz* : *O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w*. Kraków : Avalon, 2016, 412 s.
Dąbrowski, Dariusz: Książę w drodze : Warunki podróżowania Rurykowiczów w XIII w. na przykładzie Daniela Romanowicza. In: *Slavia Orientalis*. Roč. 64, 2015, č. 2, s. 207 – 227.
Dąbrowski, Dariusz: O konieczności weryfikacji i ujednolicenia nazewnictwa i terminologii genealogicznej stosowanych w badaniach nad genealogią Rurykowiczów. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 67 – 77.
Dąbrowski, Dariusz: Piasten und Rjurikiden vom 11. bis zur Mitte des 13. Jahrhundert. In: *Fernhändler, Dynasten, Kleriken* : *Die Piastische Herrschaft in kontinentalen Beziehungsgeflechten vom 10. zum frühen 13. Jahrhundert*. Ed.: Dariusz Adamczyk a Norbert Kersken. Wiesbaden : Harrasowitz Verlag, 2015, s. 155 – 189.
Dąbrowski, Dariusz: *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*. Poznań a Wrocław : Wydawnictwo Historyczne, 2002, 347 s.
Dąbrowski, Dariusz: Slovak and Southern Slavic Threads in the Genealogy of the Piast and Rurikid Dynasties in the Thirteenth Century. In: *Slovakia and Croatia*. Vol. 1 : *Historical Parallels and Connections (until 1780)*. Ed.: Neven Budak; Martin Homza a Ján Lukačka. Bratislava a Zagreb : Univerzita Komenského, 2013, s. 110 – 119.
Dimnik, Martin: Kamenec. In: *Russia Mediaevalis*. Roč. 4, 1979, s. 25 – 34.
Dimnik, Martin: *Mikhail, Prince* of *Chernigov and Grand Prince of Kiev, 1224 – 1246* : *Studies and Texts Series of the Pontifical Institute of Mediaeval Studies*. Vol. 52. Michigan : Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1981, 199 s.
Dimnik, Martin: Russian Princes and their Identities in the First Half of the Thirteenth Century. In: *Mediaeval Studies*. Roč. 40, 1978, s. 157 – 189.
Dubonis, Arturas: *Traidenis* : *Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje (1268 – 1282)*. Vilnius : LII leidykla, 2009, 241 s.
Dzieje Przemyśla. Vol. 1 – 2. Ed.: Andrzej Koperski. Przemyśl : Wyd-wo Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 2003 – 2004.
Dzieje Sochaczewa i Ziemi Sochaczewskiej. Ed.: Stanisław Russocki. Warszawa : Książka i Wiedza, 1970, 175 s.
Engel, Pál: *The Realm of St Stephen* : *A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Trans.: Tamás Pálosfalvi. Ed.: Andrew Ayton. London a New York : I.B. Tauris Publishers, 2001, 379 s.
Ficker, Adolf: *Herzog Friedrich II., der letzte Babenberger*. Innsbruck : Wagner, 1884, 177 s.
Font, Márta a Barabás, Gábor: *Kálmán (1208 – 1241)* : *Halics királya* : *Szlavónia hercege*. Budapest a Pécs : Magyar Történelmi Társulat a Kronosz Kiadó, 2017, 201 s.
Font, Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2005, 330 s.
Font, Márta: *Geschichtsschreibung des 13. Jahrhunderts an der Grenze zweier Kulturen* : *Das Königreich Ungarn und das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*. Mainz–Stuttgart : Akademie der Wissenschaften und der Literatur a Franz Steiner Verlag, 2005, 48 s.
Font, Márta: Hodinka Antal – a szláv népek történetének kutatója. In: *A magyar-szláv kapcsolatok* : *Múlt és jelen című nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete*. Ed.: József Csehily; Valentyina Végvári a Róbert Wolosz : Pécs, 2016. október 13 – 14. Pécs : Pécsi Tudományegyetem BTK Szláv Filológia Tanszék, 2017, s. 11 – 17.

FONT, MÁRTA: *Koloman the Learned, King of Hungary (Könyves Kálmán és kora)*. Trans.: Monika Miklán. Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2001, 110 s.
FONT, MÁRTA: Szempontok III Béla halicsi hadjárataihoz kronologiajához. In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae* : *Acta Historica*. Roč. 84, 1987, s. 45 – 50.
FONT, MÁRTA: Ungarische Vornehmen in der Halitsch im 13. Jahrhundert. In: *Specimina Nova Universitatis Quinqueecclesiensis*. Pécs : Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis, 1990, s. 165 – 174.
FONT, MÁRTA: Ungarn und Osteuropa zur Zeit des Königs Andreas II. (1205 – 1235). In: *Generalprobe Burzenland* : *Neue Forschungen zur Geschichte des Deutschen Ordens in Siebenbürgen und im Banat*. Ed.: Konrad Gündisch. Köln; Weimar a Wien : Böhlau Verlag, 2013, s. 40 – 57.
FONT, MÁRTA: Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. In: *Studia Slavica Hungarica*. Roč. 38, 1995, 1 – 2, s. 27 – 39.
GOLDEN, PETER B.: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples* : *Ethnogenesis and State Formation in Medieval and Early Modern Euroasia and the Middle East*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1992, 483 s.
GRABOWSKI, JANUSZ: *Dynastia Piastów mazowieckich* : *Studia na dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i geneałogią książąt*. Kraków : Avalon 2012, 735 s.
GROCHECKI, KONRAD: Głos w sprawie lokalizacji latopisowego grodziska Szczekarzew. Reinterpretacja źródeł. In: *Nestor* : *Czasopismo Artystyczne*, 2013, č. 1(23), s. 28 – 33.
GRUSZCZYŃSKA, ALEKSANDRA: Wyniki prac wykopaliskowych na Wzgórzu Zamkowym w Lubaczowie, wojew. Przemyśl w roku 1975. In: *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1976 – 1979*. Roč. 35, (1983) 1984, s. 245 – 249.
GRZĄDKA, PRZEMYSŁAW: W sprawie lokalizacji grodziska w Krasnymstawie. In: *Archeologia Polski Środkowowschodniej*. Roč. 7, 2005, s. 259 – 261.
GRZESIK, RYSZARD: Książę węgierski żonaty z córką Mścisława Halickiego : Przyczynek do problemu czasu i miejsca powstania Kroniki węgiersko-polskiej. In: *KH*. Roč. 52, 1995, s. 23 – 35.
GURJEVIČ, ÁRON JAKOVLEVIČ: *Kategorie středověké kultury*. Trans.: Jaroslav Kolár. Praha : Mladá fronta, 1978, 286 s.
HARDI, DJURA: Der Status von Matschwa in der Zeit Rastislav Michailowitschs. In: *Slovakia and Croatia* 1, s. 128 – 134.
HERUCOVÁ, ANGELIKA: Dionýz de Türje – priateľ a spolubojovník Bela IV. In: *Vojenské konflikty v dejinách Európy* : *Stretnutie mladých historikov*. Ed.: Nikoleta Dzurikaninová. Košice : UPJŠ, 2016, s. 36 – 48.
HERUCOVÁ, ANGELIKA: Palatine. Then Antichrist : Benedict in the *Chronicle of Galicia-Volhynia*. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2015, s. 123 – 133.
HODINKA, ANTAL: *Az orozs évkönyvek magyar vonatkozásai* : „Az Orosz teljés gyűjteménye" (*Полное собрание Русских лѣтописей*). Budapest : A M. Tud. Académia Kiadása, 1916, 510 s.
HOLLÝ, KAROL: Princess Salomea and Hungarian-Polish Relations in the Period 1214 – 1241. In: *HČ*. Roč. 55, 2007, s. 5 – 32.
HOMZA, MARTIN a STANISŁAW A. SROKA: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, 154 s.
HOMZA, MARTIN et AL. : *Svätopluk v Európskom písomníctve*. Bratislava : Post Scriptum, 2014, 487 s.
HOMZA, MARTIN: Coloman King of Galicia (1208? – 1241) on the Background of Arpad Dynasty's Foreign and Home Policy in the First Half of the 13th Century. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 2, 2012, s. 236 – 242.
HOMZA, MARTIN: Ešte raz k téme kráľovského titulu pre Svätopluka I., alebo odpoveď na odpoveď Jána Steinhübela, ale aj iným, súčasným aj minulým antidicosvätoplukiánom. In: *Historický zborník* : *Vedecký časopis o slovenských národných dejinách*. Roč. 26, 2016, č. 1, s. 139 – 163.
HOMZA, MARTIN: *Mulieres suadentes* : *Persuasive Women* : *Female Royal Saints in Medieval East Central and Eastern Europe*. Leiden a Boston : Brill, 2017, 260 s.

Homza, Martin: Niekoľko poznámok k edícii *Monumenta Linguae Slovacae*. In: *Monumenta linguae Slovacae*. Vol. I : *Documenta iuridico-administratoria* : *Formulae Iuramentorum saeculi XVI. – XVIII.* Tom. 1. Ed.: Peter Benka; Martin Homza a Pavol Žigo. Bratislava : Univerzita Komenského, 2018, s. 63 – 94.
Homza, Martin: Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV. na pozadí konfliktu o babenberské dedičstvo. In: *Ingenii laus* : *Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Ed.: Eva Benková a Marek Púčik. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017, s. 111 – 127.
Homza, Martin: Rusi – Rus' a Uhri – Uhorsko : Pokus o paralelu. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 157 – 187.
Homza, Martin: Svätá Kunigunda a Spiš. In: *Terra Scepusiensis* : *Stav bádania o dejinách Spiša*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza. Levoča a Wrocław : Lúč, 2003, s. 381 – 407.
Homza, Martin: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii*. Vol. 1 : *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: Martin Homza a Stanisław A. Sroka. Bratislava a Kraków : Etc, 2009, 1165 s.
Homza, Martin: Vzťahy Spiša a Malopoľska od roku 1238 do roku 1241. In: Martin Homza a Stanisław A. Sroka: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 1998, 154 s. (tu s. 63 – 97).
Hubert , Houben: *Kaiser Friedrich II. (1194 – 1250)* : *Herrscher, Mensch, Mythos.* Stuttgart : W. Kohlhammer, 2008, 262 s.
Hudáček, Pavol: *Silva Bereg* : A Royal Forest in Medieval Hungary. In: *HČ*. Roč. 65, 2017. č. 5, s. 809 – 848.
Chaloupecký, Václav: *Staré Slovensko* : *Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě.* Vol. 3. Bratislava : Filosofická fakulta University Komenského, 1923, 424 s. + XX + 3 mapy.
Chrzanowski, Marek: *Leszek Biały* : *Książę krakowski i sandomierski, princeps Poloniae (ok. 1184 – 23/24 listopada 1227).* Kraków : Avalon, 2013, 212 s.
Chudzyński, Marian: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej* : *Praca zbiorowa.* Płock : Towarzystwo Naukowe Płockie, 1990, 717 s.
Janeczek, Andrzej: Nie tylko garnkami sławny : Potylicz w średniowieczu. In: *Archaeologia Historica Polona*. Roč. 5, 1997, s. 51 – 68.
Janovská, Magdaléna: Building Activities in Spiš in the thirteenth Century in the Context of the Hungarian Kingdom. In: *Slovakia and Croatia* 1, s. 269 – 290.
Jaros, Łukasz: Działalność militarna księcia krakowskiego, sandomierskiego i sieradzkiego Leszka Czarnego w latach 1279 – 1288. In: *Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej* : *Z dziejów Regionu i Miasta.* Roč. 5, 2014, s. 5 – 32.
Jasiński, Kazimierz: Genealogia Piastów wielkopolskich : Potomstwo Władysława Odonica. In: *Nasi Piastowie* : „*Kronika Miasta Poznania*". Roč. 63, 1995, č. 2, s. 34 – 66.
Jasiński, Kazimierz: Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich. In: *Biblioteka Genealogiczna*. Vol. 3. Ed.: Marek Górny. Poznań a Wrocław : Wyd-wo Historyczne, 2001, 264 s.
Jasiński, Kazimierz: *Rodowód Piastów śląskich* : *Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświeńcimscy*. Kraków : Avalon, 2007, 721 s.
Jireček, Konstantin: *Istorija Srba, prva kniga* : *Do 1537. godine*. Trans.: Jovan Radonič, 2. vyd. Beograd : Slovo Ljubve Godina, 1981, 512 s.
Junysz, Antoni: Badania archeologiczne na wzgórzu Benedyktynek w Jarosławiu. In: *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za r. 1966*. Rzeszów : Muzeum Okręgowe, 1968, s. 230 – 233.
Jusupović, Adrian: Przynależność polityczna Drohiczyna w XII i pierwszej połowie XIII w. In: *Дрогичинъ 1253* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*. Ed.: Олег Жерноклеєв; Мирослав Волощук a Ігор Гурак. Івано-Франківськ : ЛІК, 2008, s. 159 – 170.

Jusupović, Adrian: „Богу же изволившю Данилъ созда градъ Холмъ“. Geneza Chełma i jego biskupstwa. In: *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. Roč. 12, 2014, č. 6, s. 11 – 26.
Jusupović, Adrian: Palatinus-dworski : Wpływ dworu węgierskiego na terminologię urzędniczą Rusi Halicko-Włodzimierskiej. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 1, 2011, s. 57 – 62.
Jusupović, Adrian: „Domus quondam Dobrinensis“. Przyczynek do dziejów templariuszy na ziemiach Konrada Mazowieckiego. In: *Zapiski Historyczne*. Roč. 71, 2006, s. 7 – 18.
Jusupović, Adrian: Bojar czy książe : „Uzurpacje“ Wołodysława Kormiliczicza w naracji Kroniky Halycko-Wołyńskiej. In: *Княжа Доба : Історія і культура*. Roč. 7, 2013, s. 137 – 146.
Jusupović, Adrian: *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205 – 1269)*. Kraków : Avalon, 2013, 351 s.
Jusupović, Adrian: Wyprawa na Sandomierz i Łysiec z perspektywy polityki Rusi Halicko-Wołyńskiej w końcu pięćdziesiątych lat XIII wieku. In: *Debaty Świętokrzyskie*. Roč. 2, 2016, s. 59 – 71.
Kamińska, Monika: Aktualny stan badań i nowe koncepcje interpretacyjne romańskiego Tyńca. In: *Kraków romański : Materiały sesji naukowej odbytej 13 kwietnia 2013 roku w Krakowie*. Ed.: Jan M. Małecki. Kraków : TMHiMK, 2014, s. 137 – 168.
Karasiewicz, Władysław: Paweł z Przemankowa biskup krakowski 1266 – 1292. In: *Nasza przeszłość : Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Roč. 9, 1959, s. 157 – 246.
Klaniczay, Gábor: Elisabeth von Thüringen und Ungarn : Zur „europäisierung“ des Elisabeth-Kultes. In: *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige : Aufsätze*. Ed.: Dieter Blume a Mathias Werner. Petersberg : Michael Imhof, 2007, s. 167 – 176.
Klatý, Marek: *Ethnic-cultural Perception of 'Otherness' in a Frontier Region as Reflected in the Galician-Volhynian Chronicle*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest : CEU, 1999.
Klatý, Marek: Historical-anthropological reflections upon Imago of Kings and Rulership in the Galician-Volhynian Chronicle. In: *Дрогичинъ 1253*, s. 83 – 97.
Klatý, Marek: Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii : Kultúrno-antropologická analýza *Haličsko-volynského letopisu*. In: *Terra Scepusiensis : Stav bádania o dejinách Spiša*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza. Levoča a Wrocław : Kláštorisko, 2003, s. 264 – 266.
Klatý, Marek: Vojvoda Benedikt v kontexte uhorsko-haličských vzťahov prvej tretiny XIII. storočia. In: *Medea : Studia Mediaevalia et Antiqua*. Roč. 2, 1998, s. 76 – 90.
Konvičná, Jana: Opavsko – Morava nebo Slezsko? (Několik poznámek k politicko-správným vývoji Opavska do konce husitských válek). In: *Korunní země v dějinách Českého státu*. Vol. 1 : *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku : Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK*. Ed.: Lenka Bobkova. Praha : Ústav českých dějin Filosifické fakulty Univerzity Karlovy ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR, 2003, s. 59 – 76.
Korobeinikov, Dimitri: A Broken Mirror : The Kipcak World in the Thirteenth Century. In: *The Other Europe in the Middle Ages : Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans*. Ed.: Florin Curta v spolupráci s Romanom Kovalevom. Leiden a Boston : Brill, 2008, s. 379 – 412.
Kostowski, Jakub a Witkowski, Jacek: Książę Henryk II Pobożny i bitwa legnicka w ikonografii (XIII – XX w.). In: *Bitwa legnicka : Historia i tradycja*. Ed.: Wacław Korta. Wrocław a Warszawa : Volumen, 1994, s. 277 – 305.
Kowalska, Barbara: *Święta Kinga : Rzeczywistość i legenda : Studium Źródłoznawcze*. Kraków : Avalon, 2008, 410 s.
Krakowski, Stefan: Obrona pogranicza wschodniego Małopolski za Leszka Czarnego. In: *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*. Seria 1 : *Nauki humanistyczno-społeczne*. Łódź : PWN, 1960, s. 97 – 114.
Králik, Ľubor: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 2015, 702 s.
Kristó, Gyula: *Az Árpád – kor háborúi*. Budapest : Zrínyj katonai Kiadó, 1986, 293 s.
Kristó, Gyula: *Die Arpadendynastie : Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*. Trans.: István Hansel. Budapest : Corvina Kiadó, 1993, 310 s.

Kučera, Matúš: Desatinná organizácia obyvateľstva v ranostredovekom Slovensku. In: *Historické štúdie*. Roč. 11, 1966, s. 57 – 77.
Kunysz, Antoni: Badania archeologiczne o charakterze ratowniczym na terenie Przeworska, Jarosławia i Ropczyc. In: *Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za r. 1961*. Rzeszów : PAN, 1961, s. 17 – 19.
Labanc, Peter: *Spišskí prepošti do roku 1405*. Trnava : Trnavská univerzita – Filozofická fakulta, 2011, 232 s.
Labuda, Gerhard: *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w rocznikach Królewstwa Polskiego Jana Długosza* : *Próba rekonstrukcji*. Poznań : Wydawn. Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1983, 308 s.
Latkowski, Juliusz: *Mendog król litewski (ok. 1203 – 12 sierpnia 1263)*. Kraków : Avalon, 2018, 223 s.
Libor, Jan: Věrně po boku svého krále : Bruno ze Schaumburku. In: *Osobnosti moravských dějin*. Vol. 1. Ed.: Jan Lobor a Zdeněk Drahoš. Brno : Vydala Matice moravská, 2006, s. 63 – 76.
Limberis, Vasiliki: *Divine Heiress* : *The Virgin Mary and the Creation of Christian Constantinople*. London a New York : Routledge, 1994, 212 s.
Lolo, Radosław a Henryk Samsonowicz: *Dzieje Pułtuska*. Vol. 1 : *Do 1795 roku*. Pułtusk : Wydawnictwo Typografia Pułtusk, 2016, 463 s.
Lyon, Jonatan R. a Auer, Anika M.: Andechs-Meranier. In: *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige* : *Katalog*. Ed.: Dieter Blume a Mathias Werner. Petersberg : Michael Imhof, 2007, s. 45 – 56.
Maiorov, Alexander V.: The Alliance between Byzantium and Rus' Before the Conquest of Constantinople by the Crusaders in 1204. In: *Russian History*. Roč. 42, 2015, č. 3, s. 272 – 303.
Majorov, Aleksandr V.: *Eufrozyna Halicka* : *Córka imperatora bizantyńskiego na Rusi Halicko-Wołyńskiej (ok. 1176 – 1180 – po 1253)*. Kraków : Avalon 2016, 370 s.
Maliniak, Pavol: K sobášnej politike Bela IV. Dynastická svadba vo Zvolene a jej reflexia v historiografii. In: *HČ*. Roč. 56, 2008, č. 1, s. 125 – 135.
Marsina, Richard: Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia Historica Bohemica*. Roč. 1, 1979, s. 37 – 65.
Maťovčík, Peter: Premonštrátsky kláštor v Lelesi v ranom stredoveku (do r. 1355). In: *Bibliotheca Strahoviensis*. Roč. 2, 1996, s. 7 – 32.
Mazurek, Krystyna a Fionik, Doroteusz: *Bielsk Podlaski – miasto pogranicza*. Białystok : „Orthdruk" : Na zlec. Muzeum Podlaskiego : Na zlec. Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, 2003, 143 s.
Mazuryk, Jurij; Panyszko, Sergej a Ostapjuk, Oleksandr: Badania archeologiczne latopisowego Uhrowieska. In: *Archeologia Polski Środkowo-Wschodniej*. Roč. 3, 1998, s. 175 – 182.
Meier, Hermann: Gertrud Herzogin von Österreich und Steiermark. In: *Zeitschrift des Historischen Versinst für Steiermark*. Roč. 23, 1927, s. 5 – 39.
Mesiarkin, Adam: Veča : Príspevok k dejinám slovanského práva. In: *HČ*. Roč. 64, 2016, č. 2, s. 333 – 360.
Meyendorff, John: Wisdom-Sophia : Contrasting Approaches to a Complex Theme. In: *Dumbarton Oaks Papers*. Roč. 41, 1987, s. 391 – 401.
Mika, Norbert: „Крестьное целование" – geneza i praktyka stosowania przez władców ruskich, polskich i węgierskich (do końca XII wieku). In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 6, 2019, s. 111 – 130.
Mika, Norbert: *Mieszko książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski (ok. 1142 – 1211)*. Kraków : Avalon, 2013, 288 s.
Mika, Norbert: *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008, 136 s.
Mika, Norbert: Wyprawa wojenna księcia Daniela Romanowicza i jego sprzymierzeńców na terytorium Moraw w 1253 r. Trasa przemarszu i problem wiarygodności faktów prezentowanych przez autora Latopisu halicko-wołyńskiego. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 3, 2017, s. 145 – 158.

MORAVCSIK, GYULA: *Byzantium and the Magyars*. Trans.: Samuel R. Rosenbaum. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, 147 s.
NAGIRNYJ, WITALIJ: Politika zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wolyńskiej v latach 1198 (1199) – 1264. Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 2011, 362 s.
NAY, ANDRÉ DU: *The Rumunians* : *The Early History of the Rumanian language*. Toronto a Buffalo : Mathias Corvinus Publishing, 1996, 403 s.
NOVÝ, ROSTISLAV: Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiki přemyslouského období). In: *Sborník archivních prací*. Roč. 10, 1960, č. 1, s. 181 – 214.
Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie : *Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013 – 2014*. Ed.: Andrzej Buko a Stanisław Gołub. Chełm : Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie, 2016, 324 s.
OEXLE, OTTO GERHARD: Die Gegenwart der Toten. In: *Death in the Middle Ages*. Ed.: Herman Braet a Werner Verbeke Leuven : Leuven University Press, 1983, s. 19 – 77.
OEXLE, OTTO GERHARD: Memoria und Memorialbild. In: *Memoria* : *Der geschichtliche Zeugniswert des liturgischen Gedenkens im Mittelalter*. Ed.: Karl Schmid a Joachim Wollasch. München : Wilhelm Fink Verlag, 1984, s. 384 – 440.
OSTERRIEDER, MARKUS: Das Land der Heiligen Sophia : Das Auftauchen des Sophia-Motivs in der Kultur der Ostslaven. In: *Viennaer Slawistischer Almanach*. Roč. 50, 2002, s. 5 – 62.
PERFECKY, GEORGE A.: Hungary and the Hungarians in the Galician-Volynian Chronicle. In: *Hungarian Studies*. Roč. 3, 1987, s. 19 – 29.
POPPE, ANDRZEJ: O tytule wielkoksiążęcym na Rusi. In: *Przegląd Historyczny*. Roč. 75, 1984, č. 3, s. 423 – 439.
POWIERSKI, JAN: *Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski*. Vol. II/1. Malbork : Muzeum Zamkowe, 2001, 595 s.
PROCHÁZKOVÁ, NATAŠA: *Koloman Haličský* : *Arpádovský panovník 13. storočia*. Dizertačná práca. Bratislava : Katedra slovenských dejín, 2015, 169 s.
PROCHÁZKOVÁ, NATAŠA: Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241. In: *Terra Scepusiensis*, s. 243 – 249.
PRZYBYŁ, MACIEJ: *Władysław Laskonogi*. Poznań : Wyd-wo Poznańskie, 2015, 244 s.
RAPANT, DANIEL: Drobné štúdie k slovenskému stredoveku : I. *Provincia Wag*, II. *Dux Ruizorum*, III. *Filii jobagionum* (Deti bojarské). In: *Slovenská archivistika*. Roč. 9, 1974, s. 47 – 79.
ROHÁČ, PETER: Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254. In: *Vojenská história*. Roč. 20, 2016, s. 20.
ROHÁČ, PETER: Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a Českým kráľovstvom. In: *Vojenská história*. Roč. 19, 2015, č. 3, s. 6 – 25.
ROHÁČ, PETER: *Vojny o Babenberské dedičstvo 1246 – 1278* : *Rigorózna práca*. Trnava: Trnavská univerzita, 2015, 172 s.
ROSIK, STANISŁAW: *Bolesław Wstydliwy i jego czasy*. Wrocław : Wydaw. Dolnośląskie, cop., 2002, 24 s.
RYMAR, EDWARD: *Rodowód książąt Pomorskich*. Szczecin : Książnica Pomorska, 2005, 620 s.
SAMSONOWICZ, HENRYK: *Konrad Mazowiecki (1187/88 – 31 VIII 1247)*. Kraków : Avalon, 2008, 120 s.
SASINEK, FRANKO V.: *Dejiny Kráľovstva Uhorského*. Banská Bystrica : Rýchlotisk vdovy M. Macholda, 1869, 349 s.
SCHIRRMACHER, FRIEDRICH WILHELM: Gertrud. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Vol. 9. Leipzig : Duncker & Humblot, 1879, 71 s.
SPINEI, VICTOR: The Cuman Bishopric : Genesis and Evolution. In: *The Other Europe*, s. 413 – 456.
STEFANIAK, PIOTR: *Bł. Konstancja Arpadówna OP (1238 – 1301) królewna węgierska i księżna halicka*. Budapest : Magyar Egyháztörténeti enciklopédia munkaközösség, 2009, 90 s.
SZŰCS, JENŐ: *Az utolsó Árpádok*. Budapest : História MTA Törtenéttudományi Intézete, 1993, 398 s.
SZYMCZAK, JAN: Udział synów Konrada Mazowieckiego w realizacji jego płanów politycznych. In: *Rocznik Łódzki*. Roč. 29, 1980, s. 9 – 54.

Takács, Imre: The Tomb of Queen Gertrude. In: *Acta Historiae Artium*. Roč. 61, 2015, s. 5 – 88.
Teterycz-Puzio, Agnieszka: *Piastowskie księżne regentki : O utrzymanie władzy dla synów (koniec XII w. – początek XIV w.).* Kraków : Avalon 2016, s. 153 – 172.
Toru, Senga: „Benedikt Bor", Benedek és Bankó Halicsban 1210 körül. In: *Magyar Nyelv*. Roč. 112, 2016, č. 2, s. 183 – 205.
Toru, Senga: Achilles alkancellár Halicsban 1246-ban : Adalék a magyar *vice* szó történetéhez. In: *Magyar Nyelv*. Roč. 114, 2018, s. 44 — 58.
Toru, Senga: IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett «tatár-levele». In: *Századok*. Roč. 121, 1987, č. 4, s. 588 – 594.
Urzędnicy Małopolscy XII–XV wieku. Ed.: Janusz Kurtyka a Antoni Gąsiorowski. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, 377 s.
Voloshchuk, Myroslav: Ruthenian-Hungarian Matrimonial Connections in the Context of the Rurik Dynasty Inter-dynasty Policy of the 10th–14th Centuries : Selected Statistical Data. In: *Codrul Cosminului*. Roč. 24, 2018, č. 3, s. 7 – 30.
Voloshchuk, Myroslav: W kwestii obecności Rusinów na dworze księżnej Grzymisławy – wdowy (1227 – 1258) po księciu krakowsko-sandomierskim Leszku Białym. In: *Tractu temporis : Ludzie – regiony – fakty : Księga jubileuszowa dedykowana Dr hab. Prof. UŁ Tadeuszowi Nowakowi*. Ed.: Tadeusz Grabarczyk a Anna Kowalska-Pietrzak. Łódź a Wieluń : Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, 2017, s. 25 – 65.
Wartolowska, Żofia: Dzieje Wiślicy. In: *Dzieje archeologii na Uniwersytecie Warszawskim*. Ed.: Stefan K. Kozłowski a Jerzy Kolendo. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1993, s. 273 – 288.
Werthner, Mór: *Negyedik Béla király tőrténete*. Temesvár : Nyomatott a Csanád-Egyházymegyei Könyvsajtón, 1893, 251 s.
Wertner, Mór: Meráni Gertrud gyilkosai. In: *Erdélyi Múzeum*. Roč. 14, 1897, č. 5, s. 269 – 276.
Włodarski, Bronisław: *Polska i Ruś 1194 – 1340*. Warszawa : PWN, 1966, 325 s.
Wojciechowski, Tadeusz: *Szkice historyczne XI wieku*. Kraków : Nakładem Akademii Umiejętności, 1904, 346 s.
Zabłocki, Wojciech: *Grzymisława Ingwarówna, księżna krakowsko-sandomierska*. Kraków : Universitas, 2012, 180 s.
Záborský, Jonáš: *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Ed.: Timotej Kubiš. Bratislava : Slovart, 2010, 706 s.
Zawichost we wczesnym średniowieczu. Ed.: Stanisław Tabaczyński; Dariusz Wyczółkowski a Dorota Cyngot. Warszawa : IAE PAN, 2018, 439 s.
Zielonka, Zbigniew: *Henryk Prawy*. Poznań : Wyd-wo Poznańskie, 2015, 296 s.
Zientara, Benedikt: Cesarówna tatarska na Śląsku – geneza i funkcjowanie legendy. In: *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*. Ed.: Bronisław Geremek. Wrocław; Warszawa; Kraków a Gdańsk : Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich a PAN, 1978, s. 173 – 179.
Żmudzki, Paweł: *Studium podzielonego Królestwa : Książę Leszek Czarny*. Warszawa : Neriton, 2000, 584 s.
Zsoldos, Attila: *Családi ügy : IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest : História, MTA Történettudományi Intézete, 2007, 171 s.
Zsoldos, Attila: *Magyaroszág vilagi archontológiaja 1000 – 1301*. Budapest : MTA, 2011, 382 s.

LITERATÚRA V CYRILIKE I AZBUKE

Александрович, Володимир С.: *Przywrocona pamięci : Ikona Matki Boskiej Chełmskiej : Ikonografia – kult – kontekst społeczny : Повернена пам'ять : Ікона Холмської Богородиці : Іконографія – культ – суспільний контекст*. Ed.: Andrzej Gil; ks. Mirosław Kalinowski a Ihor Skoczylas. Lublin a Lwów : Wyd-wo KUL, 2016, 328 s.

Александрович, Володимир С.: Холмське будівництво короля Данила Романовича. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 35 – 78.
Андреев, Александр Р.: *Великий князь Ярослав Всеволодович Переяславский* : *Документальное жизнеописание* : *Историческая хроника XIII в*. Москва : Русская панорама, 1998, 251 s.
Баран, Александр: Містобудівні інвестиції князя Володимира Васильковича у володимирському та берестейському уділах у світлі Галицько-Волинського літопису. In: *Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne*. Roč. 5, 2008 – 2010, s. 47 – 55.
Баран, Олександр: Мешканці міст в термінології Галицько-Волинського літопису. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 4, 2011, s. 119 – 138.
Барганов, Алексей Д.: *Суздаль* : *Очерки по истории и архитектуре*. Ярославль : Верхне-Волжское книжное издательство, 1971, 184 s.
Барсов, Николай П.: *Очерки русской исторической географии* : *География начальной (Несторовой) летописи*. Варшава : Тип. К. Ковалевского, 1885, 371 s.
Белецкий, Сергей В.: Знаки Рюриковичей на пломбах из Дрогичина (по материалам свода К.В.Болсуновского). In: *Stratum plus*. Roč. 6, 1999, s. 288 – 230.
Веселовскій, Николай: *Ханъ изъ темниковъ Золотой Орды* : *Ногай и его время*. Петербург : Россійская Государственная Академическая Типографія, 1922, 58 s.
Войтович, Леонтій В.: Остання еміграція короля Данила Романовича. In: *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки* : *Історичні науки*. Roč. 13, 2009, s. 89 – 96.
Войтович, Леонтій В.: *Нащадки Чингіз-хана* : *Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів*. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004, 248 s.
Войто́вич, Лео́нтій В.: *Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл.1225 – бл. 1301)*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крипякевича НАН України, 2014, 314 s.
Войто́вич, Лео́нтій В.: *Княжа доба на Русі* : *Портрети еліти*. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2006, 782 s.
Войто́вич, Лео́нтій В.: *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.)* : *Склад, суспільна і політична роль* : *Історико-генеалогічне дослідження*. Львів : Інститут українознавства, 2000, 649 s.
Войто́вич, Лео́нтій В.: Лев Данилович и загадки «Австрийского узла» (1272 – 1278). In: *Rossica Antiqua* 2011/2, s. 120 – 139.
Войто́вич, Лео́нтій В.: Польща : Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів. In: *Проблеми слов'янознавства*. Roč. 59, 2010, s. 52 – 66.
Войто́вич, Лео́нтій В.: Улус Ногая і Галицько-Волинське князівство. In: *Україна-Монголія* : *800 років у контексті історії* : *Збірник наукових праць*. Ed.: О. С. Онищенко і ін. Київ : НАН України, Національна бібліотека імені В. І. Вернадського, 2008, s. 21 – 26.
Волощук, Мирослав М.: „Вокняжение" галицьке Володислава Кормильчича (1210 – 1214 рр., з перервами) : Міфи і реальність. In: *Historické štúdie* : *K životnému jubileu Zuzany Ševčikovej* : *Acta Posoniensia*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2009, s. 99 – 113.
Волощук, Мирослав М.: *„Русь" в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)* : *Суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції*. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ-НВ, 2014, 496 s.
Волощук, Мирослав М.: *Terra Praemizliensi in Regnum Hungariae* в XIII веке. Хронология проблемы. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 1, 2013, s. 101 – 111.
Волощук, Мирослав М.: Вассальная зависимость Даниила Романовича от Белы IV (1235 – 1245 гг.) : Актуальные вопросы реконструкции русско-венгерских отношений второй четверти XIII в. In: *Specimina nova* : *Pars prima* : *Sectio mediaevalis*. Roč. 3, 2005, s. 83 – 115.
Волощук, Мирослав М.: Вплив Золотої Орди на еволюцію руcько-угорських військово-політичних взаємин останньої чверті XIII ст. In: *Вісник Київського національного лінгвістичного університету* : *Серія «Історія, економіка, філософія»*. Roč. 13, 2007, s. 23 – 30.

Волощук, Мирослав М.: Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII – XIV ст. In: *Український історичний журнал*. Roč. 4, 2018, s. 4 – 19.
Волощук, Мирослав М.: Животворящий Хрест Господа нашого Ісуса Христа в історії середньовічного Галича (на маргінесі студій Ельжбети Домбровської та Олександра Майорова). In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Roč. 1, 2016, s. 35 – 67.
Волощук, Мирослав М.: Князь і король Данило Романович у житті міста Галича XIII сторіччя. In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Vol. 2. Ed.: Idem. Івано-Франківськ : Лилея НВ 2017, s. 127 – 146
Волощук, Мирослав М.: Коронація Данила Романовича в зовнішній політиці Угорського королівства. In: *Галичина* : *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Roč. 10, 2004, s. 23 – 31.
Волощук, Мирослав М.: Мовою джерел? Термінологічні аспекти історіографічного державонайменування на прикладі Галицької землі X–XIV ст. In: *Colloquia Russica.* Series II, vol. 4, 2018, s. 265 – 295.
Волощук, Мирослав М.: Обстоятельства казни в 1210 г. Игоревичей Черниговских : Актуальные вопросы реконструкции русско-венгерских отношений начала XIII в. In: *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. 2007, č. 1/2, s. 105 – 112.
Волощук, Мирослав М.: Проблема васальної (?) підлеглості князів Ігоревичів чернігівських від угорського короля Ендре II : Джерела, історіографія, коротка постановка проблеми. In: *Український історичний збірник*. Roč. 11, 2008, s. 18 – 25.
Волощук, Мирослав М.: Просопографічні студії битви під Ярославом 17 серпня 1245 року. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 3, 2017, s. 103 – 122.
Волощук, Мирослав М.: Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст. : основні цілі та характер перебігу. In: *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2006, č. 571, s. 99 – 104.
Волощук, Мирослав М.: Филя древле прегордыи : *Fila Supruniensis* : Маловідомі сюжети з історії Галицької землі першої половини XIII століття. In: *Actes testantibus* : *Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* : *Україна* : *Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Vol. 20. Ed.: Микола Литвин. Львів : Інститут українознавства, 2011, s. 189 – 196.
Гарди, Дюра: Данило Романович на інтронізації Бейли IV 1235 року – або повернення до королівської сім'ї. In: *Король Данило Романович* : *Культурна і державотворча спадщина його доби*, s. 43 – 46.
Гарди, Дюра: Руські та угорські джерела про князя Ростислава Михайловича в Ярославській битві, або до питання про історію лицарської культури. In: *Записки НТШ*. Vol. 264, 2012, s. 368 – 373.
Генсьорский, Антін: *Галицько-волинський літопис* : *Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*. Київ : АН УРСР, 1961, 284 s.
Гіль, Анджей а Скочиляс, Ігор: *Владимирсько-Берестейска єпархія XI – XVIII. століть* : *Історичні нариси*. Львів : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2013, 288 s.
Голик, Роман: Король – (не)чудотворець : Образ Данила у системі літописних стереотипів. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 1, 2007, , s. 186 – 198.
Головко, Олександр Б.: Похід волинських князів Данила та Василька Романовичів в Польщу (1229 р.) в розповіді Галицько-Волинського літопису. In: *Славістична збірка*, 2016/2, s. 262 – 271.
Головко, Олександр Б.: Місто Холм в державно-політичному розвитку і духовно-ідеологічному житті Русі в середині XIII ст. In: *Король Данило Романович* : *Культурна і державотворча спадщина його доби*, s. 92 – 103.
Головко, Олександр Б.: Останній похід князя Романа Мстиславича у джерелах та історичній думці. In: *Український історичний журнал*. Roč. 4, 2009, s. 28 – 47.

Головко, Олександр Б.: *Роман Мстиславович та його доба*. Київ : Стилос, 2001, 249 s.
Грицкевич, Анатолий П.: *Древний город на Случи*. Минск : Полымя, 1985, 158 s.
Грушевський, Михайло С.: Галицько-волинська держава (XIII – XIV в.). In: *Історія України-Руси*. Vol. 1 – 10. Львів а Київ, 1898 – 1931.
Грушевський, Михайло С.: Хронольогія подій Галицько-волинської літописи. In: *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Roč. 41, 1901, s. 1 – 72.
Гыцуляк, Олег; Дрогомирецький, Петро а Томенчук, Богдан: До проблеми Галичиної могили (Scando-Slavica у Верхньому Подністров'ї). In: *Галичина* : *науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Roč. 11, 2005, s. 14 – 26.
Гупало, Вира: *Звенигород і Звенигородська земля у XI – XIII століттях (соціоісторична реконструкція)*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014, 532 s.
Гуревич, Фрида Д.: *Древний Новогрудок* : *Посад – Окольный город*. Ленинград : Наука, 1981, 162 s.
Даль, Бладимир И.: *Толковый словарь живого великорусского языка*. Vol. 1 – 4. Vyd. 2. С. Петербургъ : Типография М. О. Вольфа, 1880 – 1882.
Даркевич, Владислав П.: *Путешествие в древнюю Рязань* : *Записки археолога*. Рязань: «Новое время», 1993, 255 s.
Дашкевич, Николай П.: *Болоховская земля и ее значение в русской истории* : *Эпизод из истории Южной Руси в XIII – XIV столетиях*. Киев : Отд. отт. из Трудов 3-го Археологического съезда, 1876, 61 s.
Диба, Юрій: Джерела до ранньої історії Володимирської єпархії. In: *Волинський Благовісник*. Roč. 5, 2017, s. 97 – 118.
Диба, Юрій: Холмський пам'ятник перемоги поблизу Ярослава 1245 року. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 89 – 130.
Домбровский, Дариуш: V Béla Magyar király és bizonyos lengyel fejedelmek és Románovicsok közötti politikai viszonyok 1242 – 1250 között (különösena házossági problémák figyelembevételével). In: *Українсько-угорські етюди*. Roč. 2, 2012, s. 138 – 165.
Домбровский, Дариуш: *Генеалогия Мстиславичей* : *Первое поколение (до начала XIV в.)*. Издание исправленное и дополненное. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2015, 880 s.
Ёлшин, Денис а Ивакин, Глеб: Церковь Рождества Богородицы Десятинная митрополита Петра Могилы (история, археология, изобразительные источники). In: *Ruthenica*. Roč. 9, 2010, s. 74 – 109.
Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. Ed.: Олексій С. Стрижак. Київ : Наукова думка, 1985, 256 s.
Зверуго, Ярослав Г.: *Древний Волковыск (X – XIV вв.)*. Минск : Наука и техника, 1975, 144 s.
Златарски, Васил Н.: *История на българската държава презъ срѣднитъ вѣкове*. Vol. 3. Ed.: Димитър Ангелов. София : Наука и изкуство, 1972, 533 s.
Златогорський, Олексій а Демидюк, Сергій: Дослідження Шацького городища на Волині у 2009 р. In: *Минуле і сучасне Волині і Полісся* : *Сторінки історії Камінь-Каширщини* : *Науковий збірник*. Roč. 37, 2010, s. 245 – 250.
Иоаннисян, Олег М.: Польско-русская и венгерско-русская границы в XI – XIII веках и их отображение в развитии средневековой архитектуры. In: *Początki sąsiedztwa* : *Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu* : *Materiały z konferencji – Rzeszów 9 – 11 V 1995*. Ed.: Michał Parczewski a Sylwester Czopek. Rzeszów : Mitel, 1996, s. 157 – 178.
Івакін, Глib Ю.: Городок Пісочний. In: *Енциклопедія історії України*. Vol. 2, 2004, s. 172.
Карамзин, Николай М.: *История государства Российского*. Vol. 1 – 12. Санкт-Петербург : Тип. Н. Греча, 1816 – 1829.
Книш, Ярослав Б.: Галицька трагедія Ігоревичів. In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Roč. 2, 2017, s. 117 – 126.

Книш, Ярослав Б.: До питання про локалізацію Всеволожа-Севоложа. In: *Галицько-Волинська держава* : *Передумови виникнення, історія, культура, традиції* : *Тези доповідей та повідомлень міжнар. наук. конференції*, Галич, 19 – 21 серпня 1993 р. Львів : Інститут українознавства НАН України, 1993, s. 103 – 105.
Коваленко, Володимир: Чернігів і Галич у XII – XIII ст. In: *Галичина і Волинь у добу середньовіччя* : *До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. Львів : Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 2001, s. 154 – 165.
Коваль, Ігор М.: Печатка київського митрополита Кирила (1225 – 1233) з Галича. In: *Галич* : *Збірник наукових праць*. Roč. 2, 2017, s. 10 – 15.
Комендова, Йитка: Опавский поход Даниила Романовича : Чешский взгляд. In: *Colloquia Russica*. Series I, tom. IV, 2014, s. 185 – 192.
Кострубa, Теофил: *Белз і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року*. Нью-Йорк а Торонто : The Buh Region Association, 1989, 165 s.
Котляр, Микола Ф.: Галицько-Волинська Русь, Візантія і Угорщина XII ст. In: *Україна в Центрально-Східній Європі* : *Студії з історії XI – XVIII століть*. Ed.: В. А. Смолій. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2000, 463 s.
Котляр, Микола Ф.: Гривня давньоруська. In: *Енциклопедія історії України*. Vol. 2. Ed.: Валерій А. Смолій. Київ : Наукова думка, 2004, s. 195.
Котляр, Микола Ф.: *Данило Галицький* : *Біографічний нарис галицько-волинського князя Данила Романовича Галицького (1201 – 1264)*. Київ : Видавничий дім „Альтернативи", 2002, 328 s.
Котляр, Микола Ф.: *Історія України в особах* : *Давньоруська держава*. Київ : Україна, 1996, 240 s.
Кузнецов, Андрей А.: *Владимирский князь Георгий Всеволодович в истории Руси первой трети XIII века* : *Особенности преломления источников в историографии*. Нижний Новгород : Изд-во ННГУ, 2006, 540 s.
Кузнецов, Андрей А.: К изучению летописных дат основания Владимира-на-Клязьме. In: *Вестник Нижневартовского государственного университета* : *История, исторические науки*. Roč. 1, 2011, s. 3 – 14.
Купчинський, Олег А.: *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть* : *Дослідження* : *Тексти*. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2004, 1283 s.
Кучера, Михайло П.: *Слов'яно-руські городища VIII – XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем*. Київ : Інститут археології НАНУ, 1999, 252 s.
Кучинко, Михайло: *Володимир середньовічний* : *Історико-краєзнавчі нариси*. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006, 144 s.
Ленчевський, Леонід: Літописний город Кам'янець : Спроба розвідки в царині історичної географії. In: *Науковий збірник за рік 1927* : *Записки Українського Наукового Товариства в Київі (тепер Історичної Секції Всеукраїнської Академії Наук)*. Roč. 24, 1927, s. 14 – 26.
Литвина, Анна Ф. а Успенский, Федор Б.: *Русские имена половецких князей* : *Междинастические контакты сквозь призму антропонимики*. Москва : Полимедиа, 2013, 280 s.
Литвина, Анна Ф. а Успенский, Федор Б.: *Выбор имени у русских князей в X – XVI вв.* : *Династическая история сквозь призму антропонимики*. Москва : Индрик, 2006, 740 s.
Лихачев, Дмитрий С.: *Русские летописи и их культурно-историческое значение*. Москва а Ленинград : Издательство АН СССР, 1947, 499 s.
Лукомський, Юрий В.: Успенський собор Давнього Галича (За результатами нових досліджень 1992 – 2000 років). In: *Записки НТШ*. Vol. 244, 2002, s. 578 – 607.
Лысенко, Петр: *Берестье*. Минск : Наука и техника, 1985, 399 s.
Любащенко, Вікторія: Київські митрополити Кирило II і Петро Ратенський : Історичні паралелі. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 3, 2010, s. 213 – 256.
Ляска, Віталій: (Без)людні поля між Львовом та Белзом у XIII столітті. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 11, 2017, s. 75 – 93.

Ляска, Віталій: „Чи Домамири, чи Домажири“ повертаючись до дискусії про літописну печеру 1242 р. In: *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 2014, č. 18, s. 150 – 163.
Ляска, Віталій: Лиса Гора на Голих горах (причинок до топонімічного ландшафту галицько-волинського пограниччя в добу романовичів). In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 217 – 226.
Майоров, Александр В.: *Галицко-Волынская Русь* : *Очерки социально-политических отношений в домонгольский период* : *Князь, бояре и городская община*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001, 640 s.
Майоров, Александр В.: Историческая память о Великой Моравии и верчовская историко-географическая провинция. In: *Вестник Брянского государственного университета*, 2016, č. 4 (30), s. 71 – 77.
Майоров, Александр В.: Византия, Польша, Венгрия и Галицко-Волынская Русь : Откуда происходит Крест Мануила собора Парижской Богоматери. In: *Україно-угорські етюди*. Roč. 1, 2010, s. 91 – 119.
Майоров, Александр а Котов, Александр Е.: Из истории издания русских летописей : Последнее начинание графа Н.П. Румянцева. In: *Русская литература*. 2018, č. 1, s. 5 – 34.
Майоров, Александр В.: „Король Руси“ в битве на Лейте. In: *Русин*, 2012, č. 3 (29), s. 54 – 77.
Майоров, Александр В.: Бояре и община Юго-Западной Руси в событиях 1187 – 1190 гг. (к проблеме внутриобщинных отношений в домонгольский период). In: *Средневековая и новая Россия* : *Сборник научных статей к 60–летию професора Игоря Яковлевича Фроянова*. Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1996, s. 226 – 243.
Майоров, Александр В.: Из истории открытия *Ипатьевской летописи*. In: *Российская история*, 2017, č. 6, s. 166 – 183.
Майоров, Александр В.: Михаил Черниговский в Силезии и битва под Легницей. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*, Roč. (60) 2, 2015, s. 23 – 35.
Майоров, Александр В.: О происхождении имени и уточнении даты рождения Даниила Галицкого. In: *Actes testantibus* : *Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* : *Україна* : *Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Roč. 20, 2011, s. 473 – 478.
Майоров, Александр В.: Открытие Н.М. Карамзиным *Ипатьевской летописи*. In: *Вопросы истории*. Roč. 91, 2017, č. 1, s. 3 – 18.
Майоров, Александр В.: *Очерки социально-политических отношений в домонгольский период* : *Князь, бояре и городская община*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001, 640 s.
Майоров, Александр В.: Поход русских войск в Моравию и борьба за „австрийское наследство“ в 1252 – 1253 гг. In: *Военно-исторический журнал*. 2012, č. 3. s. 49 – 54.
Майоров, Александр В.: *Русь, Византия и Западная Европа* : *Из истории внешнеполитических и культурных связей XII – XIII вв*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2011, 800 s.
Майоров, Олександр В.: *Єфросинія Галицька* : *Дочка візантійського імператора в Галицько-Волинській Русі* : *Княгиня і черниця*. Біла Церква : Вид. Пшонківський О. В., 2013, 224 s.
Майоров, Олександр В.: *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич*. Vol. 1 – 2. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2011, 318 s. a 462 s.
Майоров, Олександр В.: Звістка Ніколо да Кальві, капелана папи Інокентія IV, про коронацію Данила Романовича. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 4, 2011, s. 187 – 192.
Мандзяк, Виктор: Ростислав Михайлович – *„dux Galiciae et imperator Bulgarorum“*. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 5, 2011, s. 131 – 143.
Мартынюк, Алексей В.: „Австрийский стол“ князя Романа Даниловича. In: *Colloquia Russica*, series II, vol. 3, 2017, s. 133 – 144.

Мартынюк, Алексей В.: „Веренгер, пророком Просвел“ : Имя в истории Древней Руси и средневековой Австрии. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. Roč. 53, 2013, č. 3, s. 88 – 89.
Мартынюк, Алексей В.: „Немци же дивящеся оружю татарскому“ : С кем и когда встречался Даниил Романович в Пожони? In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. V, 2015, s. 149 – 160.
Мартынюк, Алексей В.: Князь Ростислав в битве на реке Лейте : „Русский эпизод“ австрийской истории. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. Roč. 52, 2013, č. 2, s. 49 – 55.
Мартынюк, Алексей В.: Память о Романе Даниловиче в Австрии : Три новых свидетельства. In: *Polska, Ruś i Węgry* : *X – XIV wiek*. Ed.: Dariusz Dąbrowski; Adrian Jusupović a Teresa Maresz. Kraków : Avalon, 2018, s. 89 – 98.
Мартынюк, Алексей: Русь по обе стороны Угорских гор [Рец. на Волощук М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV століття). Ивано-Франківськ, 2014]. In: *Studia Historica Europae Orientalis* : *Исследования по истории Восточной Европы* 9. Минск : РИВШ, 2016, s. 233 – 238.
Масан, Олександр М.: Добжинський Орден (до історії Дорогичинського інциденту 1237 року) In: *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії (збірник наукових статей)*. 1996, č. 1, s. 41 – 53.
Масан, Олександр М.: Добжинський Орден (до історії Дорогичинського інциденту 1237 року). In: *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії (збірник наукових статей)*. 1996, č. 2, s. 52 – 62.
Мелешко, Василий И.: *Слоним* : *Исторический очерк*. Минск : Госиздат БССР, 1962, 79 s.
Миська, Роман: Теребовельська земля в XI – XIII ст. (за археологічними джерелами). In: *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Roč. 15, 2011, s. 186 – 209.
Михеев, Саава М. : *„Святополкъ съде в Киевѣ по отци“* : *Усобица 1015 – 1019 годов в древнерусских и скандинавських источниках*. Vol. 4 : *Славяно-германские исследования*. Ed.: Федор Б. Успенский. Москва : Институт славяноведения РАН, 2009, 292 s.
Нагірний, Віталій: „Да и Галич“ : З історії відносин галицьк-волинських князів із монголами у 1240-х рр. In: *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії* : *Збірник наукових праць* : *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Roč. 16, 2009, s. 9 – 12.
Назаренко, Александр В.: Городенское княжество и городенские князья в XII в. In: *Древнейшие государства Восточной Европы, 1998 г.* : *Памяти чл.-корр. РАН А. П. Новосельцева*. Москва : Восточная литература, 2000, s. 169 – 188.
Немет, Петер: Образование пограничной области Боржавы. In: *Проблеми археологии и древней истории Угров* : *Сборник статей советских и венгерских археологов*. Ed.: А. П. Смирнов; В. Н. Чернецов a И. Ф. Эрдели. Москва : Наука, 1972, s. 206 – 220.
Немтина, Александра А.: *Святая Елизавета Венгерская*. Москва : Изд-во Францисканцев, 2010, 128 s.
Никитин, Андрей Л.: *Инок Иларион и начало русского летописания*. Москва : Аграф, 2003, 320 s.
Носенко, Андрей: Константин „Рязанский“ и Евстафий Константинович : К вопросу о княжеском происхождении и родственных связях. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2015, s. 161 – 172.
Осадчий, Євген: Ще раз про проблему історичних назв волинських міст, згаданих у статті 1240 р. *Іпатіївського літопису*. In: *Ruthenica*. Roč. 10, 2011, s. 78 – 90.
Панишко, Сергій: Угровське князівство Данила Романовича. In: *Король Данило і його місце в українській історії* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції* : *Львів, 29 – 30 листопада 2001 р*. Ed.: Ярослав Дашкевич. Львів : ВМС, 2003, s. 58 – 65.
Паршин, Ілля Л.: Участь князя Данила Романовича в інтронізації угорського короля Бели IV. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 9, 2015, s. 23 – 34.

Паславський, Іван В.: До питання про початки єпископства в Перемишлі. In: *Записки НТШ*. Vol. 264, 2012, s. 129 – 137.
Пашуто, Владимир Т.: *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*. Москва : Изд-во Академии Наук СССР, 1950, 331 s.
Пекар, Атанасій: Де знаходився Полонинський монастир? In: *Записки чина святого Василія Великого*. Roč. 14 (20), 1992, č. 1 – 4, s. 321 – 323.
Перепелиця, Степан: Полонинський монастир : Історико-лінгвістичний нарис. In: *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012, č. 648 – 649.
Перфецкий, Евгений Ё.: *Русские летописные своды и их взаимоотношения* : *Spisy Filosofické fakulty University v Bratislavě*. Vol. 1. Bratislava : Filosofická fakulta University Komenského, 1922, 101 s.
Петегирич, Володимир: Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури в X – XIV ст. In: *Галичина і Волинь у добу середньовіччя* : *До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. Ed.: Я. Ісаєвич. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001, s. 199 – 209.
Петегирич, Владимир М.: Данилов. In: *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья* : *Раннеславянский и древнерусский периоды*. Ed.: А. П. Черныш. Киев : Наукова думка, 1990, s. 144 – 145.
Письменность Галицко-Волынского княжества : *Историко-филологические исследования*. Ed.: Jitka Komendová a kol. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, 159 s.
Півоваров, Сергій В.: Літописний Василів у середньому Подністров'ї. In: *Середньовічна Європа* : *Погляд з кінця XX ст.* : *Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Чернівці : Золоті Литаври, 2000, s. 216 – 221.
Повженок, Василь; Гончаров, Володимир а Юра, Роман: *Давньоруське місто Воїнь*. Київ : Видавництво АН УРСР, 1966, 148 s.
Почекаев, Роман Ю.: *Батый* : *Хан, который не был ханом*. Москва а Санкт-Петербург : АСТ, Евразия, 2006, 350 s.
Приселков, Михаил Д.: *История русского летописания XI – XV вв*. Ed.: Яков С. Лурье. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1996, 280 s.
Прищепа, Богдан А. а Юрій М. Нікольченко: *Літописний Дорогобуж в період Київської Русі*. Рівне : Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996, 248 s.
Пшик, Володимир: *Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII – XVIII ст*. Львів : Гердан графіка, 2008, 240 s.
Ратич, Олексій О.: Багате поховання рубежу X–XI ст. у Судовій Вишні. In: *Середні віки на Україні*. Roč. 1, 1971, s. 162 – 168.
Ратич, Олексій О.: Результати досліджень древньоруського городища Замчиська в м. Судова Вишня Львівської області в 1957 – 1959 рр. In: *Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині*. Roč. 4, 1962, s. 106 – 119.
Рожко, Михайло Ф.: *Архітектура та система оборони Українських Карпат у княжу добу*. Львів : БаК, 2016, 232 s.
Рыбаков, Борис А.: Торческ – город черных клобуков. In: *Археологические открытия 1966 года*. Москва, 1967, s. 243 – 245.
Скочиляс, Ігор Я.: *Галицька (Львівська) єпархія XII – XVIII століть* : *Організаційна структура та правовий статус*. Львів : Вид-во УКУ, 2010, 832 s.
Славянская мифология : *Энциклопедический словарь*. 2. vyd. Ed.: Светлана М. Толстая a kol. Москва : Международные отношения, 2002, 509 s.
Смирнов, Михаил И.: *Переславль-Залесский* : *Исторический очерк 1934 г.* Переславль-Залесский : Плещеево озеро, 1996, 368 s.
Сокульский, Арнольд Л.: К локализации летописного Олешья. In: *Советская археология*. Roč. 1, 1980, s. 64 – 73.

Соловьёв, Сергей М.: *История России с древнейших времён*. Vol. 1 – 6. Санкт-Петербург : Товарищество „Общественная польза“, 1851 – 1879.
Старожитності Гуцульщини : *Джерела з етнічної історії населення Українських Карпат* : *Каталог пам'яток історії та культури*. Vol. 1 – 2. Ed.: Мирослав Волощук a kol. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2011.
Стасюк, Андрей: Доминиканцы и францисканцы на страницах Галицко-Волынской летописи. In: *Colloquia Russica*. Series II, vol. 4, 2018, s. 193 – 198.
Стефанович, Петр С.: „Верность“ в отношениях князя и дружины на Руси XII – XIII вв. In: *Древняя Русь* : *Вопросы медиевистики*. 2008, č. 1 (31), s. 72 – 82.
Стефанович, Петр С.: Крестоцелование и отношение к нему церкви в Древней Руси. In: *Средневековая Русь*. Roč. 5, 2004, s. 86 – 113.
Суховоков, Олег В.: *Древнерусский Путивль и его округа (по материалам археологических исследований)*. Путивль : Путивльский государственный историко-культурный заповедник, 1990, 152 s.
Терский-Шеломенцов, Святослав В.: Перемыль. In: *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский период)*. Ed. А. П. Черныш. Киев : Наук. Думка, 1990, s. 146 – 147.
Терський, Святослав: *Лучеськ X – XV ст*. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2006, 252 s.
Терський, Святослав В.: Оборонний комплекс княжого міста Пересопниці. In: *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Roč. 63, 2008, s. 8 – 17.
Тимощук, Борис О.: Теребовль – місто Галицької Русі. In: *Галич і Галицька земля*. Київ а Галич : Національний заповідник „Давній Галич“, 1998, s. 124 – 127.
Тиханова, Мария А. : Разведки в районе верхнего течения реки Горынь. In: *Краткие сообщения Института археологии Академии наук*. Roč. 87, 1962, s. 46 – 53.
Толочко, Алексей П.: Похвала или житие? Между текстологией и идеологией княжеских панегириков. In: *Palaeoslavica*. Roč. 7, 1999, s. 14 – 21.
Толочко, Алексей П.: Известен ли год рождения Даниила Романовича Галицкого? In: *Средневековая Русь*. Roč. 7, 2007, s. 221 – 236.
Толочко, Алексей П.: Основание Холмской епископии. In: *Paleoslavica*. Roč. 25, 2017, s. 254 – 277.
Толочко, Олексій П. а Ричка, Володимир М.: „Князи болоховьсции“. In: *Ruthenica*. Roč. 13, 2016, s. 83 – 107.
Томенчук, Богдан П.: Три періоди розвитку історичної топографії Давнього Галича. In: *Галичина* : *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Roč. 1, 1997, s. 19 – 28.
Трепалов, Вадим В.: *История Ногайской Орды*. Москва : Восточная литература РАН, 2002, 750 s.
Харди, Ђура: *Наследници Кијева између краљевске круне и татарског јарма* : *Студија о државно-правном положају Галиче и Галичко-Волинске кнежевине до 1264. године*. Нови Сад : МБМ плас, 2002, 239 s.
Харди, Ђура: Ростислав Михаилович „Dominus de Machou“. In: *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*. Roč. 6, 2006, s. 59 – 70.
Харди, Ђура: Руски монаси, духовници и преписивачи на тлу Срема у средњем веку. In: *Споменица историјског архива „Срем“*. Roč. 4, 2005, s. 79 – 90.
Харди, Ђура: Чи Ростислав Михайлович був баном Мачви. In: *Actes testantibus* : *Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* : *Україна* : *Спадщина, національна свідомість, державність*. Roč. 20, 2011, s. 197 – 204.
Чугаєва, Ірина: *Чернігівське літописання XI – XIII ст.* : *Історіографічний міф чи історичне джерело?* Чернігів : ПАТ ПВК «Десна», 2018, 336 s.
Шахматов, Алексей А.: *История русского летописания*. Vol. 1 : *Повесть временных лет и древнейшие русские летописные своды*. Кн. 2 : *Раннее русское летописание XI – XII вв*. Ed.: Виктор К. Зиборов a Василий В. Яковлев. Санкт-Петербург : Наука, 2003, 1024 s.

Шахматов, Алексей А.: *История русского летописания*. Vol. 1 : *Повесть временных лет и древнейшие русские летописные своды*. Кн. 1 : *Разыскания о древнейших русских летописных сводах*. Ed.: Виктор К. Зиборов а Василий В. Яковлев. Санкт-Петербург : Наука, 2002, 484 s.
Шахматов, Алексей А.: *История русского летописания*. Vol. 2 : *Обозрение летописей и летописных сводов XI – XVI вв*. Ed.: Виктор К. Зиборов а Роман А. Наливайко. Санкт-Петербург : Наука, 2011, 648 s.
Юсупович, Адриан: „На двое будущу“ : Баскаки в Галицком княжестве в XIII в. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 2, 2012, s. 86 – 90.
Юсупович, Адриан: Галицкие „выгнаньцы“ или „выгонци“? In: *Rossica antiqua*. Roč. 2, 2012, s. 114 – 133.
Янкаускас, Витас: Русско-литовский договор 1219 года и внутриполитическиэ отношения Литвы в первой четверти X века. In: *Colloquia Russica*. Series I, vol. 5, 2013, s. 115 – 121.
Ясіновський, Юрій а Кіндратюк, Богдан: Данило Романович і літописний Митуса. In: *Княжа доба* : *Історія і культура*. Roč. 2, 2008, s. 158 – 166.

Skratky

PRAMENE A INÉ SÚBORNÉ DIELA

CDCr – *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*
CDH – *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*
CDSl – *Codex diplomaticus et epistularis Slovaciae*
FRB – *Fontes Rerum Bohemicarum*
HVK – *Haličsko-volynská kronika*
IL – *Ipatievský letopis*
Ch – *Chlebnikovský odpis*
P – *Pogodinský odpis*
KLZ – *Kyjevská letopisná zbierka*
KMTL – *Korai Magyar történeti lexikon (9. – 14. század)*
MPH – *Monumenta Poloniae Historica*
MPH NS – *Monumenta Poloniae Historica* : *Nova Series*
PDL – *Povesť dávnych liet*
PSRL [ПСРЛ] – *Полное собрание Русских летописей*
RKKP – Jan Długosz : *Roczniki czyli kroniki sławnego Krolewstwa Polskiego*
SSrerHung – *Scriptores rerum Hungaricarum*
The Other Europe – *The Other Europe in the Middle Ages* : *Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans*
UPK – *Uhorsko-poľská kronika*
VMH – *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*

ČASOPISY A PERIODIKÁ

HČ – *Historický časopis*
KH – *Kwartalnik Historiczny*

INÉ

bielorus. – bielorusky
gr. – grécky
lat. – latinsky
lit. – litovsky
lotyš. – lotyšsky
maď. – maďarsky
nem. – nemecky
poľ. – poľsky
praslov. – praslovansky
rus. – rusky
slov. – slovensky
st. rus. – starorusky
st. slov. – staroslovienský
žmuď. – žmuďsky

Menný register

V LATINKE

A
Aba Samuel, švagor Štefana I., uhorský kráľ 109
Abovci, uhorský magnátsky a kráľovský rod 126, 153, 209, 317, 324, 332, 349, 357
Abrahám, biblická postava 176
Adam, biblická postava 219
Adamovič, Viktor 55
Adolf, spišský prepošt 25, 43, 44, 49, 106
Agafia, Sviatoslavovna Severská, manželka Konráda I. Mazovského 187, 209, 267
Agafia, Vsevolodovna, manželka Juraja Vsevolodoviča, vladimírskeho veľkoknieža 177, 255
Agapit, pečerský igumen 297
Agneša Antiochijská, manželka Bela III. a dcéra Raynalda de Châtillon 315, 324, 339, 347, 355
Agneša Bádenská, dcéra Gertrúdy Babenberskej a Hermana VI. Bádenského 220
Agneša, dcéra Boleslava III. Krivoústeho 89, 269
Achilles, grécky hrdina 17
Ajšvno Ruškovič, litovské knieža 197
Aktaj, polovecký posol 194
Alex, vladimírsky bojar, dvorský Vasilka Romanoviča 238
Alexander IV., pápež 55
Alexander Nevský 104, 174
Alexander, šumavinský tiun 111
Alexander, Vsevolodovič (Belzský), ruské knieža 100 – 102, 108, 112, 114 – 115, 117, 121, 124, 126, 128, 135 – 136, 146, 155 – 157, 159 – 160, 163 – 165, 196
Alexej Oriešok (Haličan), haličský bojar 143
Alexios. Pozri Belo III.
Alguj, mongolský chán 282 – 283, 285
Almoš, nitriansky vojvoda 28, 33, 159, 164, 315, 322, 324, 330, 339, 347, 355
Alžbeta Durínska. Pozri Alžbeta Uhorská
Alžbeta Kumánska, uhorská kráľovna, manželka uhorského kráľa Štefana V. 47, 66
Alžbeta Uhorská (svätá), dcéra uhorského kráľa Ondreja II. 105 – 107, 140
Anastasevič, Vasilij G. 74
Anastázia Alexandrovna Belzská, manželka Boleslava I. Mazovského a Demetera z rodu Abovcov 126, 209, 317, 324, 332, 341, 349, 357
Andaj, litovský boh 238
Andreas von Felfen/von Velven/von Stirland, veľmajster livónskeho rádu 216
Andrej Hadík, poľný maršál, prvý vojenský gubernátor Haličsko-vladimírskeho miestokráľovstva 319, 326, 335, 344,351, 359
Andrej Jurievič Bogoľubský, (svätý), vladimírske veľkoknieža, syn Juraja Vladimíroviča Dlhorukého 111
Andrej Putivlič, haličský bojar 258, 261
Andrej Vsevolodovič, černigovské knieža 245
Andrej z Tvorkova, z rodu Benešovcov, český šľachtic 223
Andrej, haličský bojar 136, 143, 193, 195 – 196, 201 – 203, 210
Andrej, syn tisícnika 258
Ankad, jatvinský predák 233

Anna Mstislavovna, manželka Daniela Romanoviča 118 – 119, 171, 189, 231
Anna Uhorská, dcéra Bela IV., manželka Rastislava Michajloviča 130, 136, 181
Anna, (svätá), biblická postava 312
Anna, dcéra Ondreja II., bulharská cárovna, manželka bulharského cára Ivana Asena II. 105
Anna, manželka Vladimíra Veľkého, byzantská princezná 183
Anonymný notár P., uhorský kronikár 13, 25, 28 – 29, 32 – 33, 47, 49, 159, 164
Antikrist, biblická postava 14, 104, 318, 325, 333, 350, 358
Antioch Sýrsky. Pozri Antiochos III. Veľký
Antiochos III. Veľký, kráľ seleukovskej ríše 260
Arpád, mýtický vodca starouhorskej kmeňovej konfederácie 33, 36
Arpádovci, uhorský kráľovský rod 10, 24, 35 – 37, 40 – 41, 44, 54, 58, 139, 144, 185, 227, 283, 311, 315, 318, 322, 325, 330, 334, 339, 342, 347, 350, 355, 358
Artemij, haličský biskup 174, 192
Artyk. Pozri Atrak
Ašika, posol Burundaja 246
Atrak, polovecký chán 92 – 93
Atruq. Pozri Atrak
Auer, Anika M. 106
Avdej/Amadeus(?), kameňomajster Daniela Haličského 241
správca hradu v Kremenci 230

B
Babenbergovci, vládnuci rod vojvodov v Rakúskych krajinách 212, 220, 225, 235, 261,
Bačová, Jana 55, 208
Baimur, posol Burundaja 246
Bajan, mongolský chán 282
Bajdar, mongolský veliteľ 183
Balaj, mongolský posol 194
Balegová, Jana 34 – 35, 116
Baletka, Tomáš 223
Balzer, Oswald 99
Banko/Benko, uhorský palatín 16, 103
Banko/Benko, uhorský vojvoda 107
Barabás, Gábor 41, 57, 59 – 60, 116
Barakčin, manželka chána Batu 206
Baran, Aleksander 181, 288
Barciak, Antoni 225
Basty, polovecký chán 132
Batu, mongolský chán 176 – 179, 182 – 185, 194 – 195, 204 – 206, 230, 240, 262
Beatrice D'Este, markíza z Mantovy, manželka Ondreja II. 165, 168
Bečak, mongolský veliteľ 183
Begovars, polovecký vládca 153
Beljak Pažinová, Noémi 18, 208
Beljak, Ján 18
Belo I., I., uhorský kráľ 36, 159
Belo III., uhorský kráľ 96, 113, 315, 322, 330 – 331, 339, 347 – 348, 355
Belo IV., uhorský kráľ 13 – 14, 18, 25 – 26, 29, 33 – 34, 37, 42, 44 – 45, 66, 78, 98, 105, 130, 136, 139, 152 – 154, 157, 159, 168, 170, 173, 175, 181, 183, 185 – 186, 191, 194, 195, 202 – 204, 207 – 209, 212 – 214, 220, 221, 230, 235 – 236, 250, 260, 269,316, 318, 323, 325, 332, 334, 341, 348, 350, 356, 358
Bencúr, Jozef 35
Benedikt (Lysý), uhorský vojvoda 14, 16, 55, 103 – 104, 113, 118, 124, 318, 325, 333, 350, 358
Beneš z Civilína, český šľachtic 223 – 225
Berendej. Pozri Burundaj
Berend, Nora 56, 59
Bertold Meranský, brat Gertrúdy, manželky Ondreja II., sedmohradský vojvoda, kaločský arcibuskup, aquilejský patriarcha 42, 106, 113, 182
Birjuj, mongolský veliteľ 183
Birnbaum, Henrik 170
Blagiňa, uhorský vojvoda 97
Blahová, Emilie 294
Blus Juriev, vladimírsky bojar 274
Boleslav I. Chrabrý, poľský kráľ 39, 227
Boleslav I. Mazovský, sandomierske a mazovské knieža 187, 192, 209
Boleslav II. Mazovský (Zemovitovič), sandomierske a mazovské knieža,

syn Zemovíta I. Mazovského 269, 271 – 277, 309 – 311
Boleslav II. Pobožný, české knieža 269
Boleslav II. Štedrý/Smelý, poľský kráľ 227 – 228, 251
Boleslav III. Krivoústy, poľské knieža 46 – 47, 89, 100, 269
Boleslav V. Hanblivý, krakovsko-sandomierske knieža 13, 41, 45, 48, 101, 130, 147, 169, 172 – 173, 175, 195, 199, 200, 202, 204, 209, 210, 224 – 225, 227, 232, 251, 256 – 258, 260, 268, 269, 283
Boleslav, vacovský biskup 113
Boľuja, posol Burundaja 246
Boraldaj. Pozri Burundaj
Boris (svätý), ruské knieža 111, 155, 303
Boris I. (Michal) Bulharský, bulharský kráľ 251, 296
Boris Kolomanovič, syn Kolomana Knihomila a Eufémie Kyjevskej 57
Boris Mežibožský, haličský bojar (knieža?) 168
Boris, vladimírsky bojar 250, 251
Borko. Pozri Boris, vladimírsky bojar
Boroń, Piotr 90
Bortz. Pozri Begovars
Borut, jatvinské knieža 198
Borza, litovské knieža, brat Trojdena 260
Bot, uhorský rytier v službách Kolomana Haličského 126
Bruno z Schauenburgu, olomoucký biskup 225
Bruno, veľmajster Rádu dobrynských rytierov 172, 188
Budak, Neven 41, 66
Budikid, litovské knieža 309
Budivid, litovské knieža 309
Buranda. Pozri Burundaj
Burundaj, mongolský vojvodca 77, 178, 183, 243, 245 – 247, 249
Butautas Ruškovič, litovské knieža 123

C
Celestín IV., pápež 29
Curta, Florin 31, 132, 228
Cyril (III.), bojar pečatník Daniela Romanoviča, kyjevský metropolita 18, 78 – 79, 145, 191, 194, 207, 316, 323, 332, 341, 348, 356

Č
Čagataj, mongolský chán 204
Čák, uhorský šľachtic 14, 158
Čákovci, uhorský magnátsky rod 14, 158
Četvertinský, Štefan 72
Čingischán. Pozri Džingischán
Čiževský, Dmitrij 24
Čudin, vojvoda Mstislava Danieloviča 309
Čuchoma, haličský bojar 110

D
Dąbrowski, Dariusz 10, 23, 41, 50, 65, 69, 72 – 74, 77 – 79, 82 – 83, 89, 90, 93, 96, 98, 99, 114, 118, 126, 128, 131 – 136, 138 – 139, 142 – 145, 150 – 151, 154, 157, 163, 166 – 167, 180, 182 – 183, 188, 190 – 195, 201, 207 – 208, 213 – 216, 218 – 220, 222, 225, 227 – 228, 231 – 232, 235, 237 – 238, 241 – 242, 244 – 245, 248 – 249, 253 – 255, 257, 259 – 260, 264, 266, 268, 270, 272, 275, 278, 280, 281, 285, 290, 292, 296, 298, 300, 307 – 308, 312
Damián, (svätý) lekár, brat svätého Kozmu 242
Daniel Mstislavič, syn Mstislava Danieloviča, haličské knieža 270
Daniel Nažirovič, vojvoda Torkov 170
Daniel Romanovič (Haličský) 13, 16, 18 – 19, 21, 24, 26 – 27, 38, 44, 48, 61 – 66, 76 – 81, 86 – 87, 93, 96, 99 – 101, 105, 107, 108, 110 – 112, 115 – 125, 127 – 129, 131 – 139, 141 – 175, 180 – 259, 280, 292 – 293, 298, 306, 309, 312 – 313, 316, 318 – 320, 323, 325 – 326, 328, 332 – 335, 337, 340 – 343, 345, 348, 350 – 351, 353, 356, 358 – 359
Daniel Stylita/Stĺpnik, (svätý) 298
Daniš, Miroslav 59, 75
Daujotas, litovské knieža 123

Dausprungas, litovské knieža 123
Dávid Rostislavič, ruské knieža 296
Dávid Višatič, haličský bojar 158
Dávid, kráľ Izraela, biblická postava 299
Demeter (?), z rodu Čákovcov 14
Demeter Aba, uhorský magnát 136, 209, 317, 324, 332, 341, 349, 357
Demeter Jejkovič, kyjevský bojar a tisícnik 205
Demeter Solúnsky, (svätý) 205
Demeter Zvonimír, chorvátsky kráľ 226
Demeter, tisícnik Mstislava Mstislaviča 120 – 122, 180, 183 – 184
Demian, haličský bojar 108, 115, 127 – 128, 136, 144, 150 – 151, 153, 155 – 156, 161
Demid Vladimírovič, pinské knieža 250, 312
Dianiš (Dionýz), uhorský vojvoda 163 – 165
Dimnik, Martin 105, 131, 180
Diokletián, rímsky cisár 297
Dionýz Aba, kráľovský koniarnik 153
Dionýz de Türje, sedmohradský vojvoda 55, 163 – 165
Dionýz Pavlovič, haličský vojvoda,
Dionýz, taverník Ondreja II. 120
Diverkiz, litovský boh 216
Diviriks, litovský boh 238
Długosz, Jan 29 – 30
Dmitr Jejkovič. Pozri Demeter Jejkovič
Dobrava Jurievna, manželka Vasilka Romanoviča 244, 255, 267
Dobrogosť, vladimírsky bojar 102
Dobroslav Sudič, haličský bojar 165, 168, 189 – 191
Doman Putivlec, ruský sluha chána Batua 195
Domanovszky, Alexander 26, 169
Dostojevský, Fiodor M. 127
Dovmont, litovské knieža 252
Dowiat, Jerzy 27
Dragan, jobagión hradu Rovište 38
Drageč, syn Dragana, jobagión hradu Rovište 38
Držikraj Vladislavič, vojvoda Mstislava Mstislavoviča Udatného 133
Držislav Abramovič, malopoľský šľachtic 128
Dubonis, Arturas 259
Dúbravka Konrádovna. Pozri Dobrava Jurievna
Dunaj, vojvoda – bojar Vladimíra Vasilkoviča 272 – 273, 275, 291

Dž
Džingischán 130, 135, 176, 179, 204 – 205, 262, 274, 282
Džuči, syn Džingischána 176

E
Edivid, litovské knieža, brat Tevtivila 214
Edivydas Bulevič, litovské knieža 123
Ekbert, brat Gertrúdy Meránskej, bábenberský biskup 106
Engel, Pál 56, 316, 318, 323, 326, 331, 334, 340, 343, 348, 351, 356, 358
Eufémia, manželka Kolomana Knihomila 57
Eufrozina Haličská (?), manželka Romana II. Mstislaviča 96, 119
Eufrozina Mstislavovna, manželka Gejzu II. 96, 315, 322, 330, 339, 347, 355, 404
Eusebius Pamphilius z Cézarey, cirkevný historik 219
Eustach Konstantínovič, riazanský bojar v službách Litovcov 249, 254

F
Fedor Dmitrijevič, vladimírsky bojar 210
Fedor, černigovský bojar 19, 195, 206, 231
Fedor, pinské knieža 250
Fedora Romanovna, ruská kňažná, sestra Daniela Romanoviča 241
Fedorec/Fedorek Pozri Chodorec
Fedorko Davidovič, vladimírsky bojar 286
Fejér, Georgius 41, 153, 165, 277
Ficker, Adolf 173
File Hrdý, uhorský vojvoda 124 – 128, 203, 317, 324, 332, 341, 349, 357

Filip Rímsky/Švábsky, rímsko-nemecký kráľ 106
Filip, haličský bojar 107, 112, 155
Flavius, Jozef, židovský historik 138, 247 – 248, 274
Flor, (svätý), mučeník 202, 204
Florián Vojtechovič, malopoľský hodnostár 128
Florián z rodu Avdankovcov, sandomiersky vojvoda 200
Florja, Boris 40
Font, Márta 10, 56 – 59, 65, 96, 103, 116, 153
František, (svätý), zakladateľ rehole františkánov 268
Fridrich I. Barbarossa, cisár Svätej rímskej ríše nemeckého národa 106
Fridrich II. Štaufský, cisár Svätej rímskej ríše nemeckého národa 45, 173, 212
Fridrich II. Zúrivý/Bojovný, rakúsky vojvoda z rodu Babenbergovcov 165, 168, 173, 212, 220

G
Gallus Anonymus, poľský kronikár 24, 41
Garetenik. Pozri Oto Pietovský
Garich Poruňský, ríšsky hodnostár 213
Gavrilo Dušilovič, haličský bojar 119
Gavrilo Ivorovič, haličský bojar 122
Gavrilo, ruský bojar 143
Gejza II., uhorský kráľ 96, 315, 322, 330, 339, 347, 355
Gerbort. Pozri Herbert z Fulštejna
Gerdivilas, litovské knieža 123
Gertrúda Babenberská, rakúska vojvodkyňa 220, 235
Gertrúda Meranská, manželka Ondreja II. 18, 20, 26, 33, 42, 105 – 106, 113, 138, 148, 170, 182, 235, 316, 323, 331, 340, 356
Gleb Potkovič, haličský bojar 112
Gleb Rostislavič, smolenské knieža 262 – 263, 312
Gleb Sudilovič, haličský bojar 122
Gleb Sviatoslavovič, polocké knieža 166
Gleb Vasilievič, haličský bojar 122
Gleb Volkovyjský, ruské knieža, tesť Romana Danielovič 232, 244
Gleb Zeremejevič, haličský bojar 115, 121 – 122, 141 – 142, 144, 160, 162, 165 – 166
Gleb, (svätý), ruské knieža 111, 155, 303
Golden, Peter B. 92, 130, 135
Golicyn, Dmitrij M., ruské knieža 73
Gotlib. Pozri Tevtivil
Grabowski, Janusz 249, 271
Gregor IX., pápež 29, 30, 41 – 42, 45, 138, 169, 228
Gregor Vasilievič, haličský bojar 168, 174, 189 – 191
Gregor VII., pápež 97, 226 – 228
Gregor, igumen Poloninského kláštora (Poloninský) 252, 258
Gregor, lubelský prepošt 257
Grifina, vnučka Bela IV., manželka Leška II. Čierneho 245, 269, 311
Grimyslava, ruská kňažná, manželka Leška I. Bieleho 40 – 41, 101, 117, 147, 169, 175, 199
Grochecki, Konrad 125
Grządka, Przemysław 125
Grzesik, Ryszard 34, 36 – 37, 39, 47, 138
Gurjevič, Áron Jakovlevič 290
Gutkeledovci, uhorský magnátsky rod 66
Györffy, György 58

H
Habsburgovci, vládnuci rod vojvodov, kráľov a cisárov v strednej Európe 319, 326, 335, 351, 359
Hagar, biblická postava, Abrahámova žena 92, 176 – 177
Hardi, Djura 65 – 66
Hauptová, Zoe 294
Hedviga Sliezska, (svätá), maželka Henricha I. Bradatého, sestra Gertrúdy Meránskej 148, 169, 182
Hedviga z Anjou, (svätá) dcéra Ľudovíta Veľkého, poľská kráľovná, manželka Vladislava II. Jagelu 319, 326, 335, 343, 351, 359

Helena Znojemská, z rodu Přemyslovcov, manželka Kazimíra II. Spravodlivého, matka Leška Bieleho 99
Helena/Jelena (Dobrava) Jurievna, maželka Vasilka Romanoviča, vladimírsko-volynská kňažná 255
Helena/Jelena Romanovna, sestra Daniela Romanoviča, manželka Michala Vsevolodoviča Černigovského 131, 297, 405
Helena/Jolanta, (blahoslavená), dcéra Bela IV., manželka Boleslava Pobožného 269
Henrich I. Bradatý, sliezske knieža 148, 169, 181 – 182
Henrich II. Pobožný, vroclavské knieža, syn Henricha I. Bradatého a svätej Hedvigy Sliezskej/Meránskej 182
Henrich II., cisár Svätej rímskej ríše 106
Henrich IV. Spravodlivý/Probus, sliezske knieža 160, 309 – 311
Henrich Meránsky, istrijský markgróf, brat Gertrúdy Meránskej 106
Henrich, vojvoda z Mödlingu 220
Herakles Danielovič, syn Daniela Romanoviča, knieža 118 – 119
Herbert z Fulštejna, lénnik olomouckého biskupa Bruna zo Schaumburgu 225
Herodes I. Veľký, biblická postava, izraelský kráľ 259
Herucová, Angelika 55, 103
Hilarion. Pozri Ilarion
Hodinka, Antal. Pozri Hodinka, Anton
Hodinka, Anton 55 – 56
Hollý, Karol 55, 117
Homér, grécky básnik 17, 81, 164
Homza, Martin 11, 13, 15, 20, 23, 30, 34 – 35, 41, 47 – 48, 50, 54, 58 – 60, 66, 83, 103, 106 – 108, 116, 212, 221, 228, 269, 295, 319, 330
Honórius III., rímsky pápež 29, 128, 139, 228
Houben, Hubert 173
Hruševský, Michal S. 60 – 61, 100

Ch
Chaloupecký, Václav 53
Chlebnikov, Peter K. 72
Chodorec, vladimírsky bojar a pisár Vladimíra Vasilkoviča 286
Chrzanowski, Marek 99
Chval, litovský vojvoda 238

I
Igor Glebovič, riazanské knieža 176
Igor Olegovič, kyjevské veľknieža 296
Igor Sviatoslavič, novgorodské a černigovské knieža 98, 230
Igorevičovci, severná z vetiev Rurikovcov – Olegovičovcov, okrem iného haličské kniežatá 14, 24, 98, 104, 107 – 108, 110
Ilarion, pečorský mních – pisár 75
Ilarion, prvý negrécky metropolita Rusi 294, 296, 299 – 301
Iľja Ščepanovič/Stepanovič, haličský bojar 104, 107
Imrich, uhorský kráľ, brat Ondreja II. 100, 113
Indrichovič. Pozri Henrich II. Pobožný
Ingvar Jaroslavič, lucké knieža 101, 109, 111
Inocent III., rímsky pápež 29, 34, 43, 106, 116 – 117, 228
Inocent IV., rímsky pápež 29, 55, 216, 226 – 228, 236, 318, 325, 333, 342, 350, 358
Ivan Asen II., bulharský cár 105
Ivan Dmitrijevič, haličský, alebo vladimírsky bojar 133
Ivan Glebovič, stepanské knieža 312
Ivan Kupala, to jest svätý Ján Krstiteľ 249
Ivan Michalkovič, koniarnik Daniela Romanoviča 156
Ivan Mstislavič, lucké knieža 142
Ivan, haličský bojar 143
Ivan, chelmský biskup, vladyka 78 – 79, 129, 242, 243, 245, 246
Ivan, požecký župan, slavónsky vicebán, záhrebský bán 126

Ivanko Stanislavič, haličský bojar, brat Zbyslava Stanislaviča 112
Ivor Molibožič, haličský bojar 190
Izaiáš, biblická postava, prorok 264
Izák, biblická postava, syn Abraháma 176
Izebolk, vladimírsky bojar 250
Iziaslav Jaroslavič, kyjevské veľknieža 228
Iziaslav Mstislavič Smolenský 230 – 231
Iziaslav Mstislavič, volynské knieža, kyjevské veľknieža 82, 97, 230 – 231
Iziaslav Novgorodský, ruské knieža, z iných prameňov neznáme 172
Iziaslava Vladimírovna, chovanka Vladimíra Vasilkoviča 285, 288
Iziaslav Svisločský, polocké a vitebské knieža (?), alebo totožný s Iziaslavom Novgorodským (?) 232
Iziaslav Vladimírovič, ruské knieža, syn Vladimíra Igoreviča a podľa mena neznámej dcéry chána Polovcov Končaka 105, 109 – 110, 137 – 138, 141, 160, 163 – 164, 166 – 168, 171, 230
Izmael, biblická postava, syn Abraháma a Hagar 92, 176 – 177

J
Jagić, Vatroslav 55
Jakub (Jakov) Markovič, haličský bojar 189, 190, 196 – 197, 203
Jakub, (svätec) biblická postava, apoštol 295
Ján Krstiteľ, (svätec), biblická postava 249, 303
Ján Prandota, krakovský biskup 228
Ján Zlatoústy, (svätec), kresťanský spisovateľ, cirkevný otec 226, 240 – 241
Ján, vojvoda Alexandra Vsevolodoviča 136
Janeczek, Andrzej 250
Jarocký, Jakov V. 73
Jaropluk Iziaslavič, syn Iziaslava Mstislaviča, nominálny kráľ Rusi 97, 228
Jaropluk Sviatoslavič, kyjevské knieža, syn Svätoslava Igoreviča a vnuk svätej Oľgy (Heleny) 155
Jaropluk, haličský bojar 112, 115
Jaros, Łukasz 283
Jaroslav Ingvarevič, knieža šumské, lucké a medžibožské 143 – 144, 191
Jaroslav Iziaslavič, východovolynské knieža 101
Jaroslav Vladimírovič Múdry, veľknieža kyjevské 131, 205, 218, 299 – 300
Jaroslav Vladimírovič Osmomyseľ, haličské knieža 98
Jaroslav Vsevolodovič Suzdaľský, vladimírsko-suzdaľské knieža 174, 177, 180, 205 – 206
Jartak, posol z Lublina 290
Jasiński, Kazimierz 209, 269, 271
Jaščelto, jatvinský veliteľ 211
Javold, haličský bojar 112, 121
Jelena Glebovna, manželka Romana Danieloviča 232
Jelena. Pozri Dobrava Jurievna
Jermolajev, Alexander Ivanovič 73
Ješimut, mongolský posol 265
Jevsegnij, vladimírsky biskup 79 – 80, 285, 288, 297
Jireček, Konstantin 228
Joachim, (svätec), biblická postava 312
Jolanta (Helena), (blahoslavená), dcéra Bela IV. 269
Jordanes, neskororímsky historik 28, 32
Josaf Ugrovský, biskup zo Svätej Hory 129 – 130
Judita, dcéra Boleslava III. Krivoústeho 46, 48
Jundil, jatvinské knieža 234
Juraj Dolgoruký, kyjevské veľknieža 179
Juraj Domamirič, vojvoda Mstislava Mstislaviča Udatného 133
Juraj Igorevič, riazaňské knieža 176
Juraj Janevič, haličský bojar 162
Juraj Končakovič 92, 130
Juraj Levovič, haličské knieža, syn Leva Danieloviča a Konštancie Uhorskej 252, 259, 265 – 266, 270, 272, 274, 277, 279, 280, 282, 284, 286, 291 – 292, 296, 306 – 308
Juraj Porožský, pomocné rurikovské knieža 307
Juraj Prokopič, bojar Mstislava Jaroslaviča 115

Juraj Tolignevič, černigovský bojar 146
Juraj Vitanovič, haličský bojar 107
Juraj Vladimírovič, pinské knieža 250, 312
Juraj Vsevolodovič, vladimírske veľknieža 131, 150, 174, 177 – 178, 255
Juraj zo Solivaru, uhorský šľachtic 283
Juraj, (svätec) 303 – 305
Juraj, pop 307
Juraj, tisícnik Daniela Romanoviča 139, 222 – 223, 238
Jurievič. Pozri Fedorko Davidovič
Jusupović, Adrian 10, 23, 50, 65, 69, 74, 82 – 83, 86 – 87, 89, 104, 114, 128, 131, 133 – 136, 139, 143 – 145, 151, 154, 156 – 158, 163, 167 – 168, 180, 182 – 183, 188, 190 – 194, 201, 207, 213, 216, 219 – 220, 222, 227, 231 – 232, 235, 237 – 238, 241 – 242, 245, 248, 254 – 255, 257, 260, 264, 266, 268, 270, 275, 278, 280 – 281, 285, 290, 292, 296, 298, 300, 307 – 308, 312

K
Kadlubek, Vincent, poľský kronikár 46, 116, 124, 157, 268, 327, 334, 342, 350, 358
Kafilát Selezenec, vojvoda Vladimíra Vasilkoviča 270
Kajdan, mongolský veliteľ 183
Kalojan (Ivan I./Ján I./Joanica), bulharský kráľ 228
Kapetovci, vládnuci rod kráľov vo Francúzsku 315, 322, 330, 339, 347, 355
Karamzin, Mikuláš 52, 53
Karasiewicz, Władysław 269
Karol III. Tučný, franský cisár 39
Kazimír I. Kujavský (Konrádovič), kujavské knieža 269
Kazimír I. Opolský (Mieškovič), opolsko-ratiborské knieža 41, 222
Kazimír II. Spravodlivý, knieža sandomierske, mazovské, kališské a gniezdnianske 99 – 100, 124, 131
Kętrzyński, Wojciech 44, 201, 269, 283
Kineka. Pozri Kunigunda, dcéra Bela IV.
Kinga. Pozri Kunigunda, dcéra Bela IV.
Kintibutas Ruškovič, litovské knieža 123
Kitenis Ruškovič, litovské knieža 123
Klaniczay, Gábor 31, 106
Klatý, Marek 55, 103
Klim Christinič, haličský bojar 119
Klimiata, haličský bojar 158
Klynsor, sedmohradský astrológ 140
Koloman Haličský, syn Ondreja II., kráľ Rusov a Slovanov, vojvoda a kráľ celej *Sclavinie* 20, 26, 29, 31, 33 – 38, 40 – 53, 55, 57, 59 – 60, 66, 101, 105, 116 – 118, 120 – 121, 125 – 128, 131, 138 – 141, 144, 146, 147, 153, 163, 168 – 170, 172, 173, 175, 185, 194, 201, 207 – 208, 228, 231, 308, 318, 325, 333 – 334, 342,350, 358
Koloman Knihomil, uhorský kráľ 57, 293
Komat, jatvinský vojvoda 229
Komendová, Jitka 10, 23, 68 – 69, 96
Končak, polovecký chán 92 – 93, 105, 130
Končak, mongolskyý veliteľ 270
Konrád I. Mazovský (Kazimírovič) 27, 100 – 101, 125, 131, 138, 146 – 150, 169 – 172, 181, 187 – 188, 200 – 201, 204, 207, 209, 244, 257, 267
Konrád II. Mazovský (Zemovitovič/Čerský), mazovské, plocké a krakovské knieža 249, 267 – 269, 271, 273, 281, 289 – 291, 309 – 311
Konštancia Uhorská, česká kráľovná, sestra Ondreja II., manželka Přemysla Otakara I. 115
Konštancia, (blahoslavená), dcéra Bela IV., manželka Leva Danieloviča, 18, 185, 208, 260, 269, 311, 318, 325, 334, 343, 350, 358
Konštantín Filozof, (svätec), slovanský vierozvesta 92, 110
Konštantín Ostrožský, ruské knieža 71
Konštantín Riazanský, riazanský bojar 193
Konštantín Veľký, (pravoslávny svätec, rovný apoštolom), rímsky cisár 295 – 296, 303
Konštantín, chelmský bojar 247
Konštantín, zvaný Položišil, vojvoda Daniela Romanoviča 234
Konzal, Václav 294 – 295
Kormiličičovci, haličský bojarský prouhorský rod 98

Korobeinikov, Dimitri 136, 228
Koročun, uhorský rytier 97
Kosmas, český kronikár 24
Kosniatin. Pozri Demian, haličský bojar, tisícnik
Kostowski, Jakub 182
Köten. Pozri Kuten
Kotjan. Pozri Kuten
Kotľar, Mikola 62
Kötöny. Pozri Kuten
Kotov, Alexander E. 52
Kovdižad Ťudijaminovič, litovský veliteľ 249
Kowalska, Barbara 221
Kozej, mongolský velieteľ 270
Kozma, (svätý) lekár, brat svätého 242
Krakowski, Stefan 283
Králik, Ľubor 109, 129, 137, 157, 181, 210, 217, 229, 239
Kristó, Gyula 39, 56
Kubatan, mongolský veliteľ 270
Kučera, Matúš 120
Kuičija, mongolský posol Burundaja 246
Kujuk, mongolský veliteľ 183
Kunhuta. Pozri Kunigunda Uhorská, dcéra Bela IV.
Kunigunda Bavorská, (svätica), cisárovná, manželka Henricha II. 106
Kunigunda Švábska/Štaufská, česká kráľovná, manželka Václava I. 106
Kunigunda Uhorská, (svätica), dcéra Bela IV., manželka Boleslava V. Hanblivého 45, 48, 54, 101, 106, 130, 169, 173, 204, 221, 260, 269, 283, 286, 311
Kunysz, Antoni 158, 271
Kürbis, Brygyda 46–47
Kuremsa, mongolský náčelník 205, 230, 237, 239–240, 243
Kuten Sutojevič, polovecké knieža 98
Kuten, polovecký (kumánsky) chán 136–137, 145–146, 153, 164, 167
Kutkubug, mongolský posol Nogaja 265
Kuzma, vladimírsky biskup 129

L
Labanc, Peter 106
Labuda, Gerhard 29–30
Ladislav I., (svätec), uhorský kráľ 35–37, 39, 43, 109
Ladislav IV. Kumánsky, uhorský kráľ 26, 66, 274, 275, 277, 283, 311
Ladislav, uhorský kráľovič, postava *Uhorsko-poľskej kroniky* 138–139
Laktík. Pozri Vladislav Laktík
Latkowski, Juliusz 123
Lavr, (svätec mučeník) 202, 204
Lavrentij, syn tisícnika 258
Lazar Domažirič, haličský bojar 124, 190, 210
Lekin, haličský bojar 126
Lesij, litovské knieža, Trojdenov brat 260
Lesotič. Pozri Pakoslav Lasotič
Leško I. Biely, krakovsko-sandomierske knieža 18, 34, 47, 89, 99–102, 115–120, 124–125, 128, 131, 135, 138, 141, 146–147, 149, 169, 172, 199–200, 207, 209, 257, 268
Leško II. Čierny (Kazimírovič), krakovsko-sandomierske knieža 13, 269, 271, 276, 281, 283, 290, 311
Leškovič. Pozri Boleslav. V. Hanblivý
Lev Danielovič, haličské knieža 13, 18, 26, 61, 64, 80, 86, 104, 118–119, 185–186, 189, 196, 202–204, 207–208, 215, 217, 222–224, 227–234, 237–239, 243–245, 251, 258–266, 268–271, 274–280, 282–284, 286, 291–293, 307, 310–311, 313, 318, 325, 328, 334, 337, 343, 345, 350, 353, 358
Limberis, Vasiliki 300
Lingevin, litovské knieža 197
Łokietok. Pozri Vladislav I. Laktík
Lotar. Pozri Lotocharot, uhorský vojvoda
Lotocharot, uhorský vojvoda 107
Ľubov, vladimírsky bojar 102
Ľudovít I. Veľký, uhorský a poľský kráľ 318–319, 325–326, 334–335, 343, 351, 358–359
Ľudovít IV. durínsky gróf, manžel svätej Alžbety Uhorskej 106
Ľudovít VII., francúzsky kráľ z rodu Kapetovcov 315, 322, 330, 339, 347, 355

Luka Ivankovič, chelmský bojar 247
Lukačka, Ján 14, 41, 66
Lyon, Jonatan R. 106

M
Magister Rogerius, splitský arcibiskup 185
Maiorov [Majorov], Alexander V. 10, 52, 64 – 65, 90, 96, 119, 173
Malalas, Ján, byzantský kronikár 81
Maliniak, Pavol 78, 208
Malinovská, Nora 9, 10, 68, 83
Malinovský, Alexej F. 74
Mamšej, mongolský veliteľ 265
Mangu, mongolský veliteľ 183
Manuel Komnenos, byzantský cisár 315, 322, 330, 339, 347, 355
Manyman, mongolský posol 194
Marcel, uhorský vojvoda 108 – 109
Marek, Miloš 30
Marko Bundur, mních v Pustinsko-nikoľskom kláštore 73
Margita, babenberská vojvodkyňa, manželka Přemysla Otakara II. 235
Margita, manželka Bela III., dcéra francúzskeho kráľa Ľudovíta VII. 315, 322, 330, 339, 347, 355
Mária, dcéra kumánskeho chána Kutena, manželka Mstislava Mstislavoviča Udatného 145
Mária Laskarisová, manželka Bela IV. 106
Mária Panna/Bohorodička/Nepoškvrnená 110, 126, 242, 248, 286, 299 – 300, 311
Mária Terézia 35, 319, 329, 344, 351, 359
Mária Mstislavovna, manželka uhorského kráľoviča Ondreja, dcéra Mstislava Mstislavoviač Udatného 35, 138
Marina Vladimírovna, dcéra Vladimíra Rurikoviča Kyjevského 150
Marko, vladimírsky biskup 284
Markolt, Nemec 259
Marsina, Richard 20, 30, 41, 43, 125, 140, 153, 163, 187, 202, 207, 221
Martinič, uhorský veliteľ 141
Martiniš. Pozri Martinič
Martyniuk, Alexej 64
Matej Sieradský/Seražský, poľský šľachtic 281
Matej, zať Ľubova 102
Maťovčík, Peter 113
Matúš Čák, uhorský magnát a oligarcha 14
Maucy. Pozri Mogučej
Mauči. Pozri Mogučej
Mazuryk, Jurij 102
Meier, Hermann 221
Memnon, premyšský biskup 292 – 293
Menas, (svätec), konštantínopolský patriarcha 297
Mengu, mongolský chán 179, 261
Mengu – Temir. Pozri Mengu
Mesiarkin, Adam 149
Metod, (svätec), moravsko-panónsky arcibiskup, slovanský vierozvesta 60, 314, 322, 330, 339, 347, 355
Meyendorff, John 300
Mickiewicz, Adam 29, 150
Mieško I. Krivonohý, sliezske knieža 222
Michael, archanjel 30, 153, 157, 179, 205, 241, 259
Michajlovič, kir. Pozri Vsevolod Michajlovič
Michal Vsevolodovič Černigovský, (svätec), veľké knieža kyjevské, knieža černigovské, novgorodské, haličské, etc. 100, 114, 131, 145 – 146, 159 – 160, 166, 169 – 172, 174, 180 – 182, 185, 188 – 189, 194, 195, 206, 253
Michal II. Asen, bulharský cár 252
Michal Jurievič, syn Juraja Levoviča 280
Michal Pinský (Vladimírovič?), ruské knieža 197
Michal Romanovič, černigovské a brianske knieža 254
Michalko Glebovič, zvaný Skula, vojvoda Mstislava Mstislavoviča Udatného 120 – 121
Mika Bradatý, uhorský vojvoda 107, 109
Mika, Norbert 164, 212, 221 – 224, 235 – 236
Mikifor, zvaný Stanilo, vladimírsky biskup 99, 129
Miklán, Monika 57
Mikula, stotník Daniela Romanoviča 157

Mikuláš I., ruský cár 52
Mikuláš, (svätec), postava cirkevnej tradície 143, 171, 231, 240, 278
Mikuláš von Nauen, rižský biskup 216
Milej, mongolský baskak 229 – 230
Mindaugas. Pozri Mindovg
Mindein, litovský boh 216
Mindovg, litovské veľknieža a kráľ 123, 172, 201, 214, 216 – 217, 219, 228, 231 – 232, 237 – 238, 249, 251 – 254
Minteľa, jatvinské knieža 261
Miroslav, haličský bojar 99, 102, 108, 112, 115, 120 – 121, 144, 148, 150, 151, 157 – 159, 161, 166 – 168
Mitrofan, vladimírsky a suzdaľský biskup 178
Mitus, haličský spevák 193
Mogučej, mongolský náčelník 204
Moch Slepý Veľký, uhorský vojvoda 97, 125
Mojmírovci, vládnuci rod na Veľkej Morave 120, 187, 314, 322, 330, 339, 347, 355
Mojžiš, haličský bojar 162
Mojžiš, kyjevský mních 75
Mokej Slepý. Pozri Moch Slepý Veľký
Mokjan, uhorský vojvoda 107
Molibogovičovci, haličský prouhorský bojarský rod, 155 – 156, 168, 317, 324, 332, 341, 349, 357
Mončjuk, vladimírsky bojar 99
Möngke. Pozri Mengu
Moravcsik, Gyula 96
Mstibog, vladimírsky bojar 99
Mstislav Danielovič, lucké a vladimírske knieža, syn Daniela Romanoviča 24, 80, 81, 86 – 87, 118, 260 – 263, 265 – 266, 270, 272, 274, 278 – 279, 282 – 286, 288 – 290, 292, 299 – 300, 305 – 309, 311
Mstislav Glebovič, černigovské knieža 166, 179
Mstislav Iziaslavič, kyjevské veľknieža 269, 299
Mstislav Jaroslavič Peresopnický, zvaný Nemý, haličské a lucké knieža 101, 104, 108, 112, 114 – 115, 134, 142
Mstislav Mstislavič Haličský, zvaný Udatný, trepoľské, torepecké, novgorodské, haličské a torčeské knieža 35 – 36, 103 – 104, 118 – 121, 123 – 128, 133 – 142, 144, 145, 159, 180, 230, 318, 325, 334, 343, 350, 358
Mstislav Romanovič Kyjevský (Boris), zvaný Starý, pskovské knieža a veľké kyjevské knieža 131 – 132, 134, 230
Mstislav Sviatoslavič Kozeľský/Černigovský, kozeľské a černogovské knieža 131 – 134
Mstislav Vladimírovič Veľký (Fedor), syn Vladimíra Monomacha, kyjevské veľknieža 89, 96, 315, 322, 330, 347, 355
Mstivoj, poľský vojvoda 129
Múcska, Vincent 25, 159
Mudejko, jatvigské knieža 270
Munke. Pozri Mengu
Muntáš, uhorský šľachtic 207

N
Nagirnij, Vitalij 10, 63, 67
Nagirnyj, Witalij 63, 169, 192, 194, 208, 213
Napoleon, francúzsky cisár 150
Naruszewicz, Adam 73
Nastasia. Pozri Anastázia Alexandrovna
Nay, André Du 160
Nebiasta, jatvinský posol 210
Nebra, vojvoda Jatvingov 143
Nebukadnesar [Nabukodonozor], biblická a historická postava, vládca Novobabylonskej ríše 295
Nero, rímsky cisár 259
Neron. Pozri Nero
Nestor, ruský kronikár – letopisec 54, 75
Nezdilo, ruský vychovávateľ 158
Nikitin, Andrej L. 75
Nogaj, mongolský náčelník 265, 270, 274, 277 – 280
Nonadej, litovský boh 216
Nový, Rostislav 236

O
Oexle, Otto Gerhard 293

Ogotaj, mongolský chán 206
Ogutaj. Pozri Ogotaj
Oleg Romanovič Brianský, brianské knieža 262 – 263
Oleg Sviatoslavič Kurský, knieža volynské, tmutarakanské, čenigovské, etc., zakladateľ dynastie Olegovičovcov 131, 134
Olegovičovci, jedna z vetiev Rurikovcov, (južná), okrem iného černigovské kniežatá a kyjevské veľkokniežatá 131
Olovianec, vladimírsky bojar 275, 285
Oľga Romanovna, manželka Vladimíra Vasilkoviča 254, 285 – 286, 295
Oľga/Jelena/Helena, (svätica), „matka“ ruských kniežat a cárov 183, 295
Oľga Vasilievna, dcéra Vasilka Romanoviča 245
Ondrej II., uhorský kráľ 9, 14 – 15, 18, 20, 21, 26, 29, 32 – 33, 35, 37 – 38, 41 – 44, 47, 59, 67, 69, 84, 96, 98, 100 – 101, 103, 105 – 107, 109 – 111, 113 – 118, 120, 124, 126 – 128, 138 – 142, 146, 148, 152 – 159, 163 – 165, 167 – 169, 185, 189, 228, 235, 284, 313, 315 – 318, 320, 322 – 325, 328, 331 – 334, 337, 340 – 343, 345, 347 – 350, 353, 355 – 358
Ondrej, syn Ondreja II., haličské knieža 29, 32 – 33, 35 – 38, 40, 43 – 44, 105, 107, 138 – 140, 142, 146, 150, 152, 158 – 162, 164 – 165, 167 – 168, 318, 325, 334, 350, 358
Opizo z Mezzanu, pápežský legát 227 – 228
Or, bard 92
Orev. Pozri Or
Orseolo, Peter, uhorský kráľ 109, 298
Ostapjuk, Oleksandr 102
Osterrieder, Markus 300
Ostrožský, Konštantín K., knieža 71
Oto III., rímsky cisár 39
Oto VIII. z Wittelsbachu, bavorský vojvoda 106
Oto z Ebersteinu, ríšsky správca rakúskych krajín 213
Oto Pietovský. Pozri Oto z Ebersteinu
Otrak. Pozri Atrak
Otrok Pozri Atrak

P
Pakoslav Lasotič Mladší, z rodu Avdankovcov, poľský vojvoda 200
Pakoslav Lasotič Starý, z rodu Avdankovcov, poľský vojvoda 116 – 117, 140, 146, 148 – 150
Pamphilius z Cézarey, (svätec), cirkevný historik 219
Panyszko, Sergej 102
Paszkewicz, Henryk 36
Pašuto, Vladimír T. 81
Patroklos, trójsky hrdina, literárna postava 17
Pavol Dionýzovič, bojar a posol Mstislava Danieloviča 307
Pavol, posol Daniela Romanoviča 145
Pavol z Przemankova, krakovský biskup 269, 281
Pavol, (svätec a apoštol), biblická postava 43
Pelko, gniezdnianský arcibiskup 228
Perejaslava Danielovna, dcéra Daniela Romanoviča, manželka Zemovita Mazovského 249, 267
Perenežko, haličský bojar 122
Perfecky, George (Grigorij) A. 61, 83, 89, 100, 119, 135, 155, 160 – 163, 186, 232, 243, 270, 278, 286 – 287
Perfecký, Jevgenij J. 53, 54, 61
Peribor Stepanovič, chelmský bojar 250
Pestilo, jatvinské knieža 261
Peter I. Veľký, ruský cár 77
Peter, (svätec a apoštol), biblická postava 40, 42, 227 – 228, 305
Peter Turovič, uhorský vojvoda 107
Piastovci, vládnuci rod kniežat a kráľov v poľských krajinách 24, 35, 58, 146 – 147, 149, 185, 209, 222, 269, 311, 318, 326, 334, 343, 351, 358
Pogodin, Michal P. 72
Poppe, Andrzej 50, 90
Pot de Heder z Rábu, uhorský palatín 107
Powierski, Jan 264
Predslava Sviatopolkovna, dcéra Svätopluka II. Iziaslaviča, manželka nitrianskeho vojvodu Almoša 315, 324, 330, 339, 347, 355

Preussel, Bernhard 237
Prisiolkov, Michal D. 75
Procházková, Nataša 42, 55, 59, 116, 127, 139
Prosvil. Pozri Preussel, Bernhard
Przemysl II. Veľkopoľský, veľkopoľské knieža a poľský kráľ 46, 48, 311
Przybył, Maciej 147
Přemyslovci, vládnuci rod kniežat a kráľov v českých krajinách 24, 120, 185
Přemysl Otakar I., český kráľ 115
Přemysl Otakar II., moravský markgróf a český kráľ 13, 220 – 221, 235 – 236, 261

R
Rady, Martyn 25, 28, 32
Rach Michajlovič, vladimírsky bojar 273
Rapant, Daniel 21, 36, 262
Rastislav Igorevič (z iných prameňov neznáme ruské knieža) 110
Rastislav Jurievič, haličský bojar 162
Rastislav Michajlovič Černigovský, zvaný aj Slavónsky/Haličský, syn Michala Černigovského, zať Bela IV., haličské knieža a mačviansky bán 18 – 19, 64 – 67, 130 – 131, 169, 171, 174 – 175, 180 – 181, 185, 188, 191 – 196, 199 – 204, 207, 209, 236, 269, 317, 324, 333, 341, 349, 357
Rastislav Moravský, moravské knieža z rodu Mojmírovcov 110, 296
Rastislav Mstislavič (Borisovič) Smolenský, syn Mstislava Romanoviča (?), smolenské knieža, veľkoknieža kyjevské 93, 180
Rastislav Sviatopolčič, pinské knieža 142, 145, 197
Rastislav Vladimírovič, ovrucké knieža 166, 188 – 189
Ratislavko, bojar Mstislava Mstislaviča 266
Ratkoš, Peter 92
Ratša, sluha Vladimíra Vasilkoviča 292
Raynald de Châtillon, antiochijské knieža a významný predstaviteľ križiackeho hnutia 315, 324, 330, 339, 347, 355
Repekja, syn litovského kráľa Mindovga 253
Repich. Pozri Repekja
Revba, litovský posol Tevtivila 217
Riabec, haličský bojar 275
Roháč, Peter 213, 220 – 221
Rokay, Péter 39
Roman Danielovič, syn Daniela Romanoviča, okrem iného rakúsky vojvoda 13, 26, 118, 119, 169, 218, 220 – 221, 230 – 233, 235 – 238, 244, 265, 272, 293
Roman Igorevič, syn Igora Sviatoslaviča, okrem iného haličské knieža 14, 100, 103 – 104, 109 – 110
Roman II. Mstislavič Haličský/Veľký, haličsko-volynské knieža a veľknieža kyjevské 15, 23, 24, 63, 86, 87, 89, 90, 93 – 96, 98 – 102, 108, 111 – 112, 114, 117, 119, 121, 123, 131, 133, 144, 148, 157, 206, 208, 212, 234 – 235, 254, 260, 269, 280, 286, 296 – 297, 306, 308, 310, 312, 315, 323, 327, 340, 348, 355
Roman Michajlovič Starý, zvaný aj Roman Brianský/Litovský, brianske a černigovské knieža 253 – 254, 262 – 263
Romanovičovci, vládnuci rod kniežat, veľkokniežat a kráľov v ruských krajinách 23 – 24, 45, 61, 66, 68, 77 – 78, 80, 86, 89, 99 – 100, 107, 112, 114, 117, 119, 128 – 129, 131, 135, 143, 149 – 150, 170, 172 – 173, 190, 192, 197, 227, 230, 260, 272, 319, 326, 335, 343, 351
Rostislavičovci, jedna z vetiev Rurikovcov, okrem iného aj haličské kniežatá 7, 81, 86
Rubľov, Andrej, ruský ikonopisec 164
Rukeľ, syn litovského kráľa Mindovga 253
Ruklis. Pozri Rukeľ
Rupeikis. Pozri Repekja
Rurik Rostislavič, okrem iného kyjevské veľknieža 93 – 95, 145
Rurikovci, vládnuci rod kniežat, veľkokniežat a kráľov v ruských krajinách 11, 14, 24, 58, 66, 101, 111, 131, 143, 149, 155, 159, 181, 185, 188, 222, 227, 231, 285, 304, 307, 315, 317 – 318, 322, 324, 326, 330 – 332, 334, 339, 341, 343, 347, 349, 351, 355, 357 – 358
Rymar, Edward 146

S
Salomea, (blahoslavená), manželka Kolomana Haličského, dcéra Leška Bieleho 44 – 45, 47, 101, 117, 120, 127 – 128, 131, 141, 146, 169, 173, 201
Samsonowicz, Henryk 149, 200, 209
Sára, manželka Abraháma, biblická postava 176
Sasinek, Franko V. 53, 66
Sebedaj, mongolský veliteľ 183
Sebeslav, z rodu Ludanickovcov, uhorský veľmož z územia dnešného Slovenska 207
Segnev, malopoľský hodnostár 209
Semion Kondinský, haličský bojar 122
Semion Oľujevič, vojvoda Daniela Romanoviča 119, 134
Semion Ryšavý, haličský bojar 139
Semion, pereslavský biskup 179
Semion, vychovávateľ a posol Leva Danieloviča 307
Semionko. Pozri Semion Ryšavý
Senga, Toru 103, 207
Schirrmacher, Friedrich Wilhelm 221
Signev, poľský vojvoda 234, 256
Silági, Gabriel 32
Simonis de Kéza. Pozri Šimon z Kézy
Sirputij, litovské knieža, Trojdenov brat 260, 264, 267
Sirvid Ruškovič, litovské knieža 238
Skomond, jatvinské knieža 198
Smičiklas, Tadje 38, 41 – 42, 45
Solovjov, Sergej Michajlovič 53
Somogur Sutojevič, polovecké knieža 98
Sonogur, Polovec, posol Jaroslava Vsevolodoviča 205
Spinei, Victor 31, 132, 153
Sprudeikis Bulevič, litovské knieža 123
Sroka, Stanisław A. 20, 30, 47, 54, 108
Stanislav Mikulič, poľský vojenský veliteľ 148
Stavrovský, Emilián 54
Stefaniak, Piotr 208
Stegut Zebrovič, jatvinský vojvoda 143
Steinhübel, Ján 228
Stekint, jatvinský vojvoda 229, 234
Stopka, Krzysztof 37
Suda, sandomiersky vojvoda 209
Sudislav, Bernatovič, haličský bojar 108
Sudislav, haličský prouhorský bojar, protivník Romanovičovcov 29, 107 – 108, 112, 115, 118, 121 – 122, 124 – 125, 127, 141, 142, 144, 146, 150 – 152, 157 – 159, 162, 164 – 165, 203, 317, 324, 332, 341, 349, 357
Sudislav Iľjič, haličský bojar 168
Svätopluk I. Jaropolkovič/Vladimírovič Prekliaty, kyjevské veľknieža 155
Svätopluk I., veľkomoravské knieža, kráľ Slovanov 39, 48, 187, 227 – 228, 251, 314 – 315, 322, 324, 330, 339, 347, 354 – 355
Svätopluk II. Iziaslavič (Michal), kyjevské veľknieža 135
Svätopluk II. Veľký, pomoranské knieža 146
Svätoslav I. Igorevič (Chrabrý), kyjevské veľknieža, syn svätej Oľgy 222
Svätoslav Igorevič, premyšské knieža z vetvy Igorevičovcov 98 – 99, 101, 105, 108, 110
Svätoslava, dcéra Leva Danieloviča a blahoslavenej Konštancie Uhorskej 269
Svelkenij, litovské knieža, Trojdenov brat 260
Svoboda Končakova, polovecká princezná, dcéra chána Končaka, manželka Vladimíra Igoreviča 105
Sýrčan, polovecký chán 92
Szűcs, Jenő 13, 277
Szymczak, Jan 181, 200

Š
Šachmatov, Alexej A. 52, 53, 71 – 75, 305
Šalamún, izraelský kráľ, biblická postava 172, 254, 299
Šalamún, uhorský kráľ 37, 39, 43 – 44
Šarukan, polovecký chán 92
Šelv, haličský bojar 143, 157, 203
Šimon z Kézy 13, 25 – 26
Šjurpa, jatvinské knieža 261
Štefan I., uhorský kráľ 36, 58, 109, 116, 227

Štefan Medušnik, vojvoda Romana II. Mstislavoviča 249
Štefan Nemanič, srbský kráľ 228
Štefan Rodivič, vojenský veliteľ Vasilka Romanoviča 250
Štefan V., uhorský kráľ 13, 66, 250, 260 – 261
Štefan z rodu Gulkeledovcov, uhorský magnát 66
Štefan, haličský bojar 162
Šutra Mondunič, jatvinský vojvoda 143
Švarn Danielovič, syn Daniela Romanoviča, chelmské knieža a veľké litovské knieža 13, 81, 118 – 119, 231 – 232, 237 – 238, 245, 251, 254 – 260, 293

T
Takács, Imre 113
Takács, Miklós 39
Tarkovský, Andrej 164
Tegak, polovecký chán, svat Daniela Romanoviča 218
Tegičag, mongolský posol chána Nogaja 265
Teľavel, litovský boh 216
Telebuga, chán Zlatej Hordy 274, 277 – 280, 282 – 285, 294, 306 – 307
Tevtivil, litovské knieža 214, 216 – 217, 219, 253
Theodosius Pečorský, (svätec), zakladateľ ruského mníšskeho stavu 75
Thomas Archidiaconus, chorvátsky latinský kronikár 185, 228
Tibrec, uhorský vojvoda 107
Tiburcius. Pozri Tibrec
Timofej Haličský, knižník 14, 103 – 104, 137, 318, 325, 333, 342, 350, 358
Tito, vojenský veliteľ Bresťanov 276
Tobaš, polovecký veliteľ 109
Tomislav I., chorvátsky kráľ 227
Tovrul, mongolský veliteľ 183
Treňata, litovské knieža, synovec Mindovga 253
Trid z Drohičina, vojvoda v službách Trojdena 261
Trojden, litovské veľkoknieža 260 – 261, 264, 267
Tschižewskij [Čiževskij], Dmitrij 24
Tujma, chelmský bojar 266, 272, 275
Tukan, mongolský chán 262
Tvorian Votichovič, poľský šľachtic, vojenský veliteľ 128
Tvorian. Pozri Florián, z rodu Avdankovcov

U
Ugedej. Pozri Ogotaj
Ulanowski, Bołesław 131
Uličný, Ferdinand 187
Urdju, mongolský veliteľ 183
Uzo, uhorský rytier 126

V
Václav I., český kráľ 220
Václav II., český kráľ 311
Václav Lysý, posol Leška I. Bieleho 99
Vambutas Ruškovič, žemaitské knieža 123
Vasil Ivanovič, kozelské knieža 178
Vasil zo Svätej Hory, vladimírsky biskup 129
Vasil, diak, zvaný Molz, 121
Vasilko Gavrilovič, haličský bojar 119, 134
Vasilko Glebovič, bojar Romanovičovcov 202
Vasilko Mstislavič/Romanovič, knieža zo Slonimu, slonimské knieža 272 – 273, 275
Vasilko Romanovič, syn Romana II. Mstislavoviča, volynské knieža 16, 24, 27, 66, 77, 79 – 80, 86, 93, 99 – 102, 108, 112, 114 – 115, 117, 123 – 124, 128 – 129, 131 – 132, 135 – 136, 139, 141 – 144, 146 – 148, 150, 154 – 156, 158 – 159, 161 – 165, 168 – 173, 180 – 181, 189, 191 – 198, 200 – 204, 207 – 210, 212, 214 – 217, 222, 229, 233 – 234, 237 – 239, 243 – 247, 249 – 252, 254 – 261, 267 – 268, 286, 297, 305, 312, 319, 326, 335, 343, 351, 359

Vasilko z Belzu, haličský bojar 275
Verenger. Pozri Preussel, Bernhard
Verešová, Nora. Pozri Malinovská, Nora
Veszprémy, László 25 – 26, 28, 32
Viačeslav Tučný, haličský bojar a diplomat 108, 112
Viačeslav Vladimírsky, volynsko-vladimírsky bojar 110, 143
Vilikail, litovské kniežа 123
Viola z Opola, manželka Kazimíra I. Kujavského 41
Viržan, prepošt 217
Visimot (Litovec) 217
Vismantas Bulevič, litovské kniežа 123
Višlis Ruškovič, litovské kniežа 123
Višta, haličský bojar 275
Vitko, uhorský šľachtic a posol Bela IV. 207
Vitomír, uhorský rytier, syn Volpta 97
Vižeikis Ruškovič, litovské kniežа 123
Vladimír (Demeter) Rurikovič Kyjevský, kyjevské veľkokniežа 136, 145 – 146, 150, 159 – 160, 163 – 168, 170, 174, 188
Vladimír Glebovič, pinské kniežа 312
Vladimír Igorevič 98 – 100, 104 – 105, 110, 137, 230
Vladimír Ingvarevič, lucké kniežа 152
Vladimír Ivanovič, stepanské kniežа 312
Vladimír Jaroslavič, haličské kniežа 98
Vladimír Sviatopolčič Pinský, pinské kniežа 101, 147, 197, 312
Vladimír Sviatoslavič Veľký, (svätec), kyjevské veľkokniežа 150, 155, 183, 222, 294, 296
Vladimír Vasilkovič, syn Vasilka Romanoviča, volynsko-vladimírske kniežа 16, 24, 77, 79 – 81, 86, 87, 244, 245, 250, 251, 254, 256 – 258, 260 – 268, 270 – 279, 282 – 286, 288 – 307, 309, 313, 320, 328, 337, 345, 353
Vladimír Vsevolodovič Monomach 69, 75, 76, 77, 115, 290, 315, 322, 330, 339, 347, 355
Vladislav Český, syn českého kráľa Václava I., brat Přemysla Otakara II., moravský markgróf a rakúsky vojvoda 220
Vladislav I. Laktík (Lokietko), syn Kazimíra I. Kujavského, okrem iného kniežа sandomierske, dobrynské, veľkopoľské a pomorke, poľský kráľ 268 – 269, 271, 309 – 311
Vladislav I. Opolský, okrem iného kniežа kališské a opolsko-ratiborské 222 – 226
Vladislav III. Tenkonohý, zvaný Starý, veľkopoľské kniežа 99, 146 – 149
Vladislav Jurievič, haličský bojar 157, 160, 192 – 203
Vladislav Kormiličič, haličský prouhorský bojar, vládca Haličska 98, 107 – 108, 111 – 117, 147, 151, 316, 324, 332, 341, 349, 357
Vladislav Lomonosov, vojvoda Mstislava Danieloviča 261
Vladislav Otovič, veľkopoľské kniežа 146
Vladislav Vitovič, haličský bojar 122
Vojšelk, litovské veľkokniežа 231 – 232, 237, 244, 251 – 256, 258 – 259, 277
Vojtech, (svätec), druhý pražský biskup z rodu Slavníkovcov 60, 116
Vojtovič, Leontij 61
Vok, z rodu Benešovcov, český šľachtic 224
Voldris, haličský bojar 156
Voloshchuk, Myroslav 62, 185, 199
Vološčuk, Miroslav 10 – 11, 22, 62 – 65, 67
Volpt, uhorský rytier 97
Vorš, uhorský rytier 201
Vratislav Petrovič, bojar Vladimíra Rurikovča (?) 146
Vratislav, haličský bojar, stúpenec Daniela Romanoviča 108
Vsevolod Alexandrovič, belzské kniežа 196, 202
Vsevolod Jurievič, novgorodské kniežа 177
Vsevolod Jurievič, zvaný Veľké Hniezdo, veľké kniežа vladimírsko-suzdalské 131, 150, 174, 177
Vsevolod Michajlovič, pronské kniežа 177 – 178
Vsevolod Mstislavič Kyjevský, novgorodské a smolenské kniežа, syn Mstislava Romanoviča Starého 100, 131, 132
Vsevolod Sviatoslavič Čermný/Ryšavý/Rudý, kyjevské veľkokniežа 114, 131, 177

Vsevolod Vladimírovič, syn Vladimíra Igoreviča, pravdepodobne černigovské knieža 105, 109
Vsevolod Vsevolodovič, červienske a belzské knieža 102
Vykint, žmuďské knieža 123, 214 – 217
Vykintas. Pozri Vykint

W
Wert(h)ner, Mór 113, 138, 152
Wiłkuł, Tatiana 23, 50
Witkowski, Jacek 182
Włodarski, Bronisław 269
Włodysław Laskonogi. Pozri Vladislav III.
Wok. Pozri Vok

Z
Záborský, Jonáš 53, 66, 221, 277
Zbyslav, haličský bojar, brat Ivanka Stanislaviča 168
Zemomysel Kujavský, inovroclavské knieža, syn Kazimíra I. Kujavského 269
Zemovit I. Mazovský (Konrádovič), syn Konráda I. Mazovského, mazovské knieža 209 – 210, 227, 229, 232, 234, 269, 271
Zerňko, haličský bojar 110
Zielonka, Zbigniew 260
Zientara, Benedikt 182
Zrnko. Pozri Zerňko
Zsoldos, Attila 14, 97, 107, 124, 126, 163, 250

Ž
Želislav, haličský bojar 272
Žiroslav, haličský bojar, vodca opozície na dvore Mstislava Mstislaviča Udatného 127, 136 – 137, 141
Žiroslav, haličský bojar blízky Danielovi Romanovičovi 203
Živinbudas, litovské knieža 123

V CYRILIKE A AZBUKE

А
Александрович, Володимир С. 240, 241
Анастасевич, Василий Гр. 74
Андреев, Александр Р. 174

Б
Баран, Олександр 291
Баран, Александр 286, 301
Барганов, Алексей Д. 150
Барсов, Николай П. 119
Белецкий, Сергей В. 188
Бугай, Діана 257

В
Веселовскій, Николай 265
Войтович, Леонтій В. 61, 124, 166, 171, 176 – 179, 186, 189, 196 – 197, 205 – 206, 232, 236, 243, 245 – 246, 253 – 254, 259, 262, 265, 269, 271, 274 – 275, 282, 292, 298, 309 – 310, 312
Волощук, Мирослав 15, 22, 62, 64, 90, 96 – 98, 100, 103, 108, 111, 114 – 115, 117, 122, 124, 125 – 127, 137, 142, 151 – 152, 158, 169, 172 – 174, 188, 190, 192, 202 – 203, 207, 214, 227, 262, 275, 303, 317, 324, 332, 341, 349, 357

Г
Гуцуляк, Олег 104
Гарди, Дюра 173, 201
Генсьорский, Антін 154
Гіль, Анджей 129
Годинка, Антоній 55
Голик, Роман 254
Голицын, Дмитрий М. 73
Головко, Олександр Б. 90, 147, 240
Голубовский, Петр В. 170

Гончаров, Володимир 276
Грушевський, Михайло С. 60, 100

Д
Даль, Владимир И. 118
Даркевич, Владислав П. 176
Дашкевич, Николай П. 170
Демидюк, Сергій 229
Диба, Юрій 129, 242
Домбровски, Дариуш 93, 100 – 102, 105
Дрогомирецький, Петро 104

Е
Ермолаев, Александр И. 73

Ё
Ёлшин, Денис 183

З
Зверуго, Ярослав Г. 215
Зиборов, Виктор К. 71, 75
Златарски, Васил Н. 252
Златогорський, Олексій 229

И
Ивакин, Глеб 376
Иоаннисян, Олег М. 376

І
Івакін, Гліб Ю. 180

К
Кіндратюк, Богдан 193
Комендова, Йитка 68, 222, 225
Карамзин, Николай М. 53
Клосс, Борис М. 71 – 74
Книш, Ярослав Б. 110, 284
Коваленко, Володимир 131
Коваль, Ігор М. 145
Котляр, Микола Ф. 62, 69, 105, 192, 230, 294
Котляр, Николай Ф. 62, 69, 89
Кузнецов, Андрей А. 131, 177
Купчинський, Олег А. 286, 308
Кучера, Михаило П. 115

Л
Ленчевський, Леонід 112
Литвина, Анна Ф. 119, 218
Лихачева, Ольга П. 68, 78
Лукомський, Юрий В. 110, 173, 240
Ляска, Віталій 135, 158, 192, 239

М
Майоров, Александр В. 52, 96, 105, 173, 182, 189, 206, 213, 222, 298, 303
Майоров, Олександр В. 172
Мартынюк, Алексей, 18, 64, 212 – 213, 220, 235, 237
Масан, Олександр М. 172
Мелешко, Василий И. 215
Миська, Роман 95
Михеев, Саава М. 155
Молдован, Александр А. 294

Н
Нагірний, Віталій 204
Назаренко, Александр В. 218
Наливайко, Роман А. 71
Немет, Петер 270
Немтина, Александра А. 106
Никитин, Андрей Л. 75
Носенко, Андрей 193

О
Осадчий, Євген 112
Острожский, Константин К. 71

П
Панишко, Сергій 102
Паршин, Ілля Л. 173

Паславський, Іван В. 193
Пауткин, Алексей А. 46, 317, 325, 333, 342, 350, 357
Пашуто, Владимир Т. 77 – 81
Пекар, Атанасій 252
Перепелиця, Степан 252
Перфецкий, Евгений Ю. 54
Петегирич, Владимир М. 101, 112, 184
Петрухин, Владимир Я. 16, 140
Півоваров, Сергій В. 154
Погодин, Михаил П. 72
Почекаев, Роман Ю. 176
Приселков, Михаил Д. 75 – 76
Пшик, Володимир 121

Р
Ратич, Олексій О. 155
Ричка, Володимир М. 160, 189, 192
Рожко, Михаило Ф. 186
Рыбаков, Борис А. 142

С
Скочиляс, Ігор Я. 129, 193
Смирнов, Михаил И. 179, 270
Смолій, Валерій А.
Сокульский, Арнольд Л. 122
Соловьёв, Сергей М. 53
Стасюк, Андрей 268, 291
Стефанович, Петр С. 157, 164, 251

Т
Терский – Шеломенцов, Святослав В. 115
Тиханова, Мария А. 115
Толочко, Алексей П. 134, 137, 245, 305
Толочко, Олексій П. 160, 192
Томенчук, Богдан П. 93, 104
Трепалов, Вадим В. 265

У
Успенский, Федор Б. 90 – 93, 119, 155, 218

Ф
Флоря, Борис Н. 34, 40
Фонт, Марта 96, 153

Х
Харди, Ћура 65, 174, 236

Ч
Четвертинский, Стефан С. 72

Ш
Шахматов, Алексей А. 71 – 72, 74 – 75, 96

Ю
Юра, Роман 276
Юрченко, Александр Г. 206
Юсупович, Адриан 132, 230

Я
Янкаускас, Витас 123
Яроцкий, Яков В. 73
Ясіновський, Юрій 193

O autoroch

Prof. Martin Homza, Dr. (1967) je vedúci Katedry slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Špecializuje sa v odbore starších slovenských a stredoeurópskych dejín. Od roku 2018 je vedúci slovenskej sekcie Slovensko-chorvátskej komisie humanitných vied pri Ministerstve školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Od roku 2010 je tajomník slovenskej sekcie Slovensko-poľskej komisie humanitných vied pri MŠVVaŠ SR. Od roku 2018 je člen správnej rady Ústavu pamäti národa. Je autorom 7 monografií. Najdôležitejšie publikačné výstupy za posledných 5 rokov: Martin Homza: *Mulieres Suadentes* : *Persuasive Women* : *Female Royal Saints in Medieval East Central and Eastern Europe*. Leiden a Boston : Brill, 2017, 272 s. Idem: *Stredná Európa* 1 : *Na začiatku stredoveku*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, 313 s. Idem et al.: *Svätopluk v európskom písomníctve*. Bratislava : Post Scriptum, 2014, 753 s. V spomenutom období bol tiež spolueditorom *Croatia and Slovakia* 2 : *Historical Parallels and Conections (from 1780 to the Present Day*). Ed.: Željko Holjevac, Martin Homza a Martin Vass. Zagreb: FF Press, 2017, 294 s. a *Historia Scepusii* 2 : *Dejiny Spiša od 1526 do 1918*. Ed.: Martin Homza a Stanisław A. Sroka. Bratislava : Katedra slovenských dejín FF UK a Instytut Historii UJ, 2016, 1196 s. Pre Rozhlas a televíziu Slovenska v spolupráci s redaktorkou Táňou Kusou v roku 2018 pripravil 6 relácií venovaných historickej interpretácii staroslovienskych literárnych pamiatok (*Život svätého Konštantína*, *Život svätého Metoda*, *Proglas* a iné). Pre RTVS tiež v spolupráci s redaktorkou Táňou Kusou v roku 2017 pripravil 3 relácie venované historickej interpretácii eposu *Svätopluk* od Jána Hollého. Pre Rádio Devín (RTVS) spolu s redaktorom Petrom Turčíkom pripravil 40 relácii: *Historický slovník Slovenska do 1526* (február – december 2012). Martin Homza v roku 2005 získal Cenu Henryka Wereszyckého a Wacława Felczaka Jagelovskej univerzity za najlepšiu knihu k dejinám strednej Európy. V roku 2012 mu bol prezidentom Poľskej republiky Bronisławom Komorowským udelený Rytiersky kríž Rádu za zásluhy Poľskej republiky. V roku 2017 mu profesor Jaroslav Šušol, dekan Filozofickej fakulty UK udelil bronzovú plaketu FiF UK v Bratislave.

Mgr. Nora Malinovská (rod. Verešová), PhD. (1979) patrí k mladšej generácii slovenských medievalistov. V 2004 ukončila štúdium histórie v kombinácii s anglickým jazykom na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 2011 pod vedením prof. Martina Homzu obhájila na tejto univerzite doktorát s dizertačnou prácou venovanou slovanským Sclavíniam 6. až 14. storočia. Okrem Univerzity Komenského študovala na Jagelovskej Univerzite v Krakove (2003 – 2004) a na Historickej Fakulte Moskovskej Štátnej Univerzity im. Lomonosovova v Moskve (2006 – 2007 a 2009). Pôsobila ako odborný asistent stredovekých dejín na Katedre histórie Univerzity Cyrila a Metoda v Trnave (2014 – 2015). Od roku 2015 pracuje ako odborný asistent na Ústave cudzích jazykov Jesseniovej lekárskej fakulty v Martine Univerzity Komenského v Bratislave, kde vyučuje latinčinu a anglický jazyk. Popri pedagogickej činnosti pravidelne publikuje v domácich a zahraničných vedeckých časopisoch a zborníkoch. K jej najvýznamnejším publikáciám patria Nora Malinovská: Geographical Concepts of Sclavinia in Historical Sources from the Sixth to the Fourteenth Century, with an Emphasis on the Moravian-Pannonian and South Slavic Traditions. In: *Slovakia and Croatia* 1 : *Historical Parallels and Conections (until 1780)*. Ed.: Martin Homza; Neven Budak a Ján Lukačka. Bratislava : Post Scriptum 2013, 446 s. (tu s. 60 – 65). Eadem: «Regnum Sclavorum» Святополка как источник средневековых славянских концепции «Склавинии». In: *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. Roč. 21, 2017, č. 1, s. 21 – 38. Eadem: Общие истоки древнерусской и южнославянской концепции Склавинии : Анализ средневековых источников. In: *Византия – Балканы – Русь* : *Перекрестки культурных путей*. Ed.: Ж. Л. Левшина a Е. А. Перова. Санкт-Петербург : Российская национальная библиотека, 2017, 256 s. (tu s. 72 – 81).

Edičná poznámka

Zostavovatelia, autori a vydavateľ ďakujú za spoluprácu a pomoc, ktorou prispeli k vydaniu tejto knihy, týmto osobám a ustanovizniam: Miroslav Daniš, Dariusz Dąbrowski (Toruň), Ľubomír Ďurina, Daniel Gurňák, Djura Hardi (Nový Sad), Donka Georgiev (Brusel), Adrian Jusupović (Varšava), Veronika Kucharská, Alexander Majorov (Sankt-Petersburg), Alexej Martynjuk (Minsk), Vitalij Nagirnij (Krakov), Štefan Parák (Liestal), Jozef M. Rydlo, Castor E. Sanchez, Eva Šichtová, Ladislav Vančo, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Matica slovenská, Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Centrum medievistickych študii Prikarpatskej národnej univerzity Vasila Stefanika v Ivano-Frankivsku (Центр медієвістичних студій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в Івано-Франківську).

Martin Homza
Nora Malinovská

Haličsko-volynská kronika

Neznáme rozprávanie o rodine kráľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí

Edícia Libri historiæ Slovaciæ,
ktorú založil a rediguje Jozef M. Rydlo,
II. zväzok série *Fontes*. 48. publikácia LHS
Jazyková redaktorka Ivana Labancová
Prebal, väzba a grafická úprava Ladislav Vančo
Sadzba Matúš Brilla
Zodpovedný redaktor Igor Sokolík

Vydala Matica slovenská
P. Mudroňa č. 1, 036 01 Martin,
v spolupráci s občianskym združením Libri Historiæ

Prvé vydanie
Martin 2019
428 strán (6 tabuliek + 4 mapy + 7 strán obrazovej prílohy)

Made in Slovakia

ISBN 978–80–8128–233–1

V edícii Libri Historiæ Slovaciæ
vyšli v jednotlivých sériách tieto diela:

Scriptores

- Štefan Vragaš: *V službe ducha*, 2001. [I]
- Jozef Špirko: *Dejiny a umenie očami historika*, 2001. [II]
- Róbert Letz – Ivan A. Petranský [Zost.]: *Biskup Michal Buzalka* : *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie pri príležitosti 40. výročia úmrtia*, 2002. [III]
- Ladislav Hanus: *O kultúre a kultúrnosti*, 2003. [IV]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Renovatio spiritualis* : *Jubilejný zborník k 70. narodeninám arcibiskupa Jána Sokola, prvého metropolitu Slovenska*, 2003. [V]
- Vševlad Jozef Gajdoš: *V tichu kláštorov a knižníc*, 2004. [VI]
- Celestín Lepáček: *Františkánsky prínos do slovenskej kultúry*, 2005. [VII]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Fidei et Patriæ* : *Jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*, 2008. [VII]
- Agostino Visco: *Literárne dielo [1]* : *Slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*, 2008. [VIII]
- Agostino Visco: *Opera letteraria [2]* : *Gli scritti di slovachistica dell'esule slovaco in Italia*. 2008, [IX]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Bzovík* : *Jubilejník k 75. narodeninám veľkodušného človeka Jána Hnilicu, člena Slovenského ústavu, 2011.* [X]
- Matúš Kučera: *State a články k slovenskému stredoveku*, 2012. [XI]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *In Verbo autem tuo* : *jubilejník k 70. narodeninám slovenského biblistu Jána Ďuricu SJ*, 2013. [XII]
- Richard Marsina: *Ku koncepcii a vývoju slovenskej historiografie*, 2013. [XIII]
- Jozef M. Rydlo: *Parlamentné prejavy* : *Národná rada Slovenskej republiky 2006 – 2010*, 2016. [XIV]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Scripsi vobis I* : *Výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*, 2018. [XV]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Scripsi vobis II* : *Výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*, 2017. [XVI]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Scripsi vobis III* : *Výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*, 2017. [XVII]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Scripsi vobis IV* : *Výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*, 2017. [XVIII]
- Ján Kačala – Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Henrich Bartek v slovenskej jazykovede a kultúre*. : *súbor štúdií*, 2017. [XX]

Monographiæ

- Martin Homza: *Mulieres suadentes – Presviedčajúce ženy*. 2002. [I]
- František Vnuk: *Stopäťdesiat rokov v živote národa.* 2004. [II]
- Ľubomír Bosák – Patrik Kýška: *Svätý Gorazd – učený muž našej zeme.* 2004. [III]
- Jozef Haľko: *Rozbiť Cirkev — Rozkolnícka Katolícka akcia.* 2004. [IV]
- Jozef Kútnik Šmálov: *Kresťanská kultúrna orientácia.* 2005. [V]
- Jozef Kútnik Šmálov: *Kresťanský stredovek Slovenska.* 2005. [VI]
- Ladislav Hanus: *Princípy kresťanskej morálky*. 2007. [VII]
- Bystrík Bugan: *Svätý Bystrík.* 2007. [VIII]
- Ján Hnilica: *Literárne a gramatické dielo Jozefa K. Viktorina*. 2009. [IX]
- Walter Brandmüller: *Šoa na Slovensku a Katolícka cirkev.* 2013. [X]
- Martin Homza et al.: *Svätopluk v európskom písomníctve*. 2013. [XI]
- Veronika Kucharská: *Ducissa* : *Život kňažnej Hedvigy v časoch Jagelovcov*. 2014. [XII]
- Eva Frimmová: *Rok 1515 v premenách času* : *Na pozadí Bartoliniho diela* Odeporicon. 2015. [XV]

Memoriæ

- Ladislav Hanus: *Pamäti svedka storočia.* 2006. [I]
- Karol Sidor: *Šesť rokov pri Vatikáne.* 2012. [II]
- Viliam P. Mihalovič: *Oživené spomienky*. 2003. [III]
- Eva Jankovičová-Joštiaková: *Môj život s Lacom* : *Vo vyhnanstve v Argentíne.* 2009. [IV]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Testimonium hoc verum est* : *Kytica vďaky, obdivu a úcty slovenskému historikovi Milanovi S. Ďuricovi, čestnému členovi Slovenského ústavu, k jeho 90. narodeninám.* 2015 [V]
- Dominik Hrušovský: *Roztratených zhromažďovať* : *Rozprávanie o mojom živote.* 2018. [VI]

Artes & litteræ

- Paľo Oliva [1]: *Torzo literárneho diela.* 2004. [I]
- Július Pašteka: *Literatúra ako svetlo.* 2004. [II]
- Jozef Kútnik Šmálov: *Literárna kritika ako poznávanie a hodnotenie.* 2004. [III]
- Paľo Oliva [2]: *Tak umieral a žije básnik Paľo Oliva.* 2004. [IV]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Andrej Žarnov (1903 — 1982)* : *Zborník o živote a diele univerzitného profesora MUDr. Františka Šubíka.* 2008. [V]
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Rudolf Dilong (1905 — 1986)* : *Zborník o živote a diele básnika k jeho storočnici*. 2009. [VI]
- Teofil Klas: *Z ozvukov krásy* : *Výber z kultúrnej publicistiky*. 2016. [VII]
- Ecclesia

- František Vnuk: *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete* : *S krátkym prehľadom cirkevných dejín do roku 1900.* 2006. [I]

Fontes

- Martin Homza: *Uhorsko-poľská kronika.* 2009. [I]
- Martin Homza – Nora Malinovská: *Haličsko-volynská kronika*, 2019. [II]

V edícii Libri Historiæ Europeæ vyšlo:

Judaica

- Carol Iancu: *Mýty, na ktorých stojí antisemitizmus.* 2014. [I]

Pripravujeme:

- Jozef M. Rydlo: *Scripsi vobis V* : *personálna bibliografia celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu.*
- Ladislav Vančo [Zost.]: *Sloboda a vlasť, 1 – 2.*
- František Vnuk: *Po úsvite – súmrak.*
- Jozef A. Mikuš: *Železné kruhy slovenskosti, 1 – 2.*
- Jozef Šimončič: *Moje príspevky k dejinám Slovenska.*
- Štefan Parák: *Švajčiarsko a prvá Slovenská republika.*
- *Štefan Náhalka, perla slovenského kňazstva.*